

วารสาร มหาจุฬาราชการ Mahachula Academic Journal

ISSN : 2408 1078 (Print)

ISSN : 2651-2440 (Online)

ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม – เมษายน ๒๕๖๖ Vol.10. No.1 January – April 2023

● วัตถุประสงค์

วารสารมหาจุฬาราชการ เป็นวารสารวิชาการ ราย ๔ เดือน (ปีละ ๓ ฉบับ) คือ ฉบับที่ ๑ เดือน มกราคม-เมษายน, ฉบับที่ ๒ เดือน พฤษภาคม-สิงหาคม, ฉบับที่ ๓ เดือน กันยายน-ธันวาคม มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนา เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคม เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เพื่อสนับสนุนให้เกิดวารสารทางวิชาการกลางของมหาวิทยาลัย ในการเผยแพร่บทความวิชาการและบทความวิจัยแก่ผู้บริหาร คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนิสิต นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านศาสนาและปรัชญา พระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ในขอบข่ายเนื้อหา สาขาวิชาสังคมวิทยา ศิลปศาสตร์และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

- บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬาราชการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬาราชการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิง ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
- ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้รับการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) อย่างน้อย ๒ ท่านต่อ ๑ บทความ
- ทรัพย์สินและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารมหาจุฬาราชการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทรัพย์สินของความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ วารสารมหาจุฬาราชการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒)

● **เจ้าของ**

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ห้อง ๓๐๕ เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ถ.พหลโยธิน ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๓๕ ๒๔๘๐๐๐ ต่อ ๘๗๗๓, โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘๐๑๓

● **ที่ปรึกษาวารสารมหาจุฬารวิชาการ**

พระพรหมบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.	ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์
พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.	อธิการบดี
พระเมธีวราญาณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์
พระครูโสภาสนนทกิตต์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีคณะครุศาสตร์
พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
พระอุดมสิทธินายก, รองศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์

● **บรรณาธิการ**

รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือ่ง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

● **หัวหน้ากองบรรณาธิการ**

นายสุญา ศิริธัญญะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

● **กองบรรณาธิการ :**

พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, รองศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ พรหมเลิศ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมั่น	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชัย สุขตาม	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย ดำเนิน	สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
นายคะแนน ปาภิพัทรางกูร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นายสุภูฐาน สุตาจันทร์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

● **คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (Peer Review)**

สาขาวิชา ศาสนา, ปรัชญา, พระพุทธศาสนา, ครุศาสตร์, มนุษยศาสตร์, สังคมศาสตร์

■ **ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ศาสตราจารย์ ดร.

ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง

ศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล

รองศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม

รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก

รองศาสตราจารย์ ดร.กฤต ศรียะอาจ

รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง

รองศาสตราจารย์ ดร.ประยูร สุยะใจ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระกาญจน์ กนกกมลเศ

พระเทพวัชรจารย์, รองศาสตราจารย์ ดร.

ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์

รองศาสตราจารย์ ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม

รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง

รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี

รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภพร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เริงชัย หมั่นชนะ

■ **ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย**

ศาสตราจารย์ พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ

ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ

รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน งามสนิท

รองศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส

รองศาสตราจารย์ ดร.จินดา จันทรแก้ว

รองศาสตราจารย์ ดร.วิชชุดา หนูวิไล

รองศาสตราจารย์ ดร.เมธาวิ อุดมธรรมานุภาพ

รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน

รองศาสตราจารย์ ดร.สนธิ สัตโยภาส

รองศาสตราจารย์ ดร.เสริมศรี ไชยศรี

รองศาสตราจารย์ สยาม คำปรีดา

รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์

รองศาสตราจารย์ ดร.มารุต พัฒนา

รองศาสตราจารย์ ดร.นลินี ณ นคร

ราชบัณฑิต

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยบูรพา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

(๕)

รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชัย สุขตาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย ดำเนิน
ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ

มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
มหาวิทยาลัยบูรพา
สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง

● ฝ่ายประสานงานและจัดการ

ประสานงานจัดการและพิสูจน์อักษร

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิโส
พระมหาทรงชัย วิชยเกรี
นายสุภูฐาน สุดาจันทร์
นางสาวสังเวียน พู่เฟื่อง

พระมหาธิติ อนุภุโท
นายศิลป์ชัย วงษ์จำนงค์
นางสาวสุจิตรา ชวดรัมย์
นางสาวภักนิช พิมพา

งานสมาชิก

พระมหาทรงชัย วิชยเกรี

บันทึกข้อมูล

นายจิระศักดิ์ ธารสุขกระจำง

งานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

นายณพดล เพ็ญประชุม

● นิติกร

นายธวัช แยมปัว

● ภาพ/ศิลปะ

พระมหาสุระศักดิ์ ธีรวโส

นายสมบุรณ์ เฟ่งพิศ

● ออกแบบปก

นายพิจิตร พรหมลี

นายศักดิ์ธีรพี พันพา

- จัดรูปเล่ม

นายสมบูรณ์ เฟ่งพิศ

- พิมพ์ที่

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ ต่อ ๘๕๕๕-๘๕๕๙ โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ ต่อ ๘๕๔๕

- จำนวนที่ตีพิมพ์ ๓๐ เล่ม

วารสารมหาจุฬาริชาการ
เป็นสมาชิกเครือข่ายวารสารวิชาการ
ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (JSH)

บทบรรณาธิการ

วารสารมหาวิทยาลัยวิชาการ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม – เมษายน ๒๕๖๖ ได้รับรวบรวมบทความวิชาการของผู้บริหาร คณาจารย์ของมหาวิทยาลัย รวมถึงคณาจารย์ต่างสถาบันได้ส่งบทความทางวิชาการมาร่วมตีพิมพ์ เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ ทำให้มีคณาจารย์ได้มีโอกาสศึกษาพุทธธรรมและการนำไปประยุกต์ บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามหลักคำสอนทางพระศาสนา อันเป็นการบริการวิชาการแก่สังคม ในฉบับนี้ กองบรรณาธิการและคณะทำงานฝ่ายประสานงานได้รับเกียรติจากผู้เขียนทั้งภายในและภายนอก ส่งบทความทางวิชาการ เพื่อลงตีพิมพ์เผยแพร่ จำนวน ๓๓ บทความ แบ่งเป็น ภาควิชาภาษาไทย ๓๒ บทความ และภาควิชาภาษาอังกฤษ ๑ บทความ ในบทความทั้งหมด แบ่งเป็นบทความวิชาการ ๑๐ บทความ บทความวิจัย ๒๓ บทความ อีกทั้งยังบทวิพากษ์หนังสือในท้ายเล่มอีกด้วย ซึ่งรายละเอียดบทความต่าง ๆ กองบรรณาธิการ ได้กล่าวถึงเนื้อหาของแต่ละบทความโดยสรุปดังนี้

บทความวิจัยที่ ๑ เรื่อง “ประเทศไทยเป็นรัฐศาสนาหรือไม่ ?” โดย อาจารย์คะนอง ภาลัทธิราษฎร์ และพระมหาพัฒน์ สหสสุมนันต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้เพื่อ (๑) พิจารณาว่าประเทศไทยเป็นรัฐศาสนาหรือไม่ (๒) ประเมินความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างพุทธศาสนากับราชอาณาจักรไทย และ (๓) พิจารณาว่าพุทธศาสนาได้รับประโยชน์จากอาณาจักรจริงหรือไม่ และใช้วิธีวิจัยเอกสารและวิเคราะห์ข้อมูล รวบรวมและวิเคราะห์รัฐธรรมนูญ ข้อกฎหมาย ตลอดจนข้อเขียนทางวิชาการ งานวิจัย หนังสือ และบทความที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า แม้ประเทศไทยจะจัดอยู่ในกลุ่มรัฐฆราวาสไม่ได้ แต่ก็จัดว่าเป็นรัฐศาสนาไม่ได้เช่นกัน ในราชอาณาจักรไทย อำนาจอธิปไตยไม่ได้มาจากพุทธศาสนา ตรงกันข้ามพุทธศาสนาแบบไทยกลับถูกใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐชาติปัตย์ รัฐชาติปัตย์และรัฐบาลใช้อำนาจควบคุมและครอบงำทุกศาสนาในรัฐ ประเทศไทยจึงไม่ใช่รัฐศาสนา เพราะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนายังมีความคลุมเครือ

บทความวิชาการที่ ๒ เรื่อง “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อลดความเครียด ทางอารมณ์ของคนวัยทำงาน” โดย ดร.ชลพรรณรัตน์ ดิษบรรจง ดร.ประเวช วัฒนาแก้ว รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ดร.กฤษฎา ดิษบรรจง อัยการพิเศษฝ่าย สำนักงานอัยการสูงสุด พลอากาศโท นายแพทย์วันชัย ศิริเสวีวรรณ แพทย์ที่ปรึกษา กองออร์โธปิดิกส์ โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช ได้กล่าวถึงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการจัดการความเครียดทางอารมณ์ของคนวัยทำงาน ดังนี้ (๑) หลักไตรลักษณ์ สอนให้คนเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมดา รู้เท่าทันปัญหา ยอมรับและแก้ไข

ปัญหานั้นได้ (๒) หลักอริยสัจ ๔ คือ ความจริงอันประเสริฐที่ทำให้เรารู้สภาวะแห่งทุกข์ สาเหตุของการเกิดทุกข์หรือปัญหา ความจริงในการดับทุกข์ ตลอดจนการหาวิถีทางแห่งการดับทุกข์ (๓) หลักโยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างถูกทาง คิดอย่างมีเหตุผล และใช้ความคิดให้เกิดผลตามความประสงค์ (๔) หลักการเจริญสติ คือ การมีสติรู้สึกทั่วพร้อม กำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้เห็นตามความเป็นจริง (๕) หลักอิทธิบาท ๔ เป็นการทำงานให้สำเร็จ ด้วยความรัก ความอุทิศตน การเอาใจใส่ ไม่ทอดทิ้ง ท้อถอยต่องาน และพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญา (๖) หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นธรรมแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันประสานใจและเหนี่ยวรั้งคนให้ทำงานอย่างมีความสุข (๗) หลักพละ ๔ คือ กำลังทั้ง ๔ ที่ควบคุมความเกียจคร้าน ควบคุมความประมาท ทำให้เราระลึกได้และมีสติ กำลังควบคุมการเพิกเฉย ไม่สนใจมกมาย และกำลังที่ควบคุมความสงสัย หลักธรรมดังกล่าวสามารถใช้จัดการความเครียดทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ทำให้รู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และความรู้สึก สามารถยอมรับและปรับตัวได้ รู้เห็นทุกอย่างตามความเป็นจริง เมื่อต้องเผชิญภาวะที่ต้องมีความเครียดก็จะเกิดการตระหนักรู้ มีสติรู้เท่าทันกับความรู้สึกนั้นและใช้กระบวนการคิดอย่างถูกวิธี คิดได้อย่างถูกทาง มีเหตุผล เห็นเหตุของปัญหาตลอดถึงวิธีการแก้ไขปัญหอย่างถูกต้อง เมื่อเห็นเช่นนี้ ความเครียดแทบจะไม่เกิดขึ้นเลย ส่งเสริมให้เกิดสุขภาพทางอารมณ์ที่ดีในการทำงาน

บทความวิจัยที่ ๓ เรื่อง “**ตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร**” โดย นายภูณ ธรรมสวัสดิ์ Researcher ดร.ลัดดา พลวัฒน์ ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) องค์ประกอบตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา ที่เกี่ยวกับงานวิชาการ สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า ได้ร่างตัวแปร ๑๓๕ ตัวแปร (๒) ผลพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) พบว่า ได้ ๖ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ คือ ๑) ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณ ๒) ด้านทักษะการสื่อสารและเทคโนโลยี ๓) ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ๔) ด้านการตัดสินใจ ๕) ด้านการสร้างแรงจูงใจ และ ๖) ด้านการเสียสละและการอุทิศตน และ (๓) ผลการประเมินและรับรองตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า ผลการประเมินและรับรองรูปแบบในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๖ ($\bar{X} = 4.56$) ผ่านเกณฑ์การประเมินและรับรองที่ผู้วิจัยกำหนด คือ ต้องมีค่ามากกว่า ๓.๕๑ สรุปได้ว่าผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิรับรองรูปแบบที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น

(๘)

บทความวิจัยที่ ๔ เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ไบเบิลล้านนาแก่นักธรรมชั้นมัธยม ฉบับไม้แฉ่เฮียวแดงและฉบับฟ้าตัวง” โดย นายเอ็ด ดิบบะละ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เสนอผลการวิจัยไว้ว่า ด้านความเป็นมา แก่นักธรรมชั้นมัธยมไม้แฉ่เฮียวแดง เป็นคัมภีร์ไบเบิลของวัดบ้านกอก ตำบลท่านาว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ไม่ปรากฏชื่อผู้จาร แต่ได้นำมาจารลงไบเบิลใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ มีอายุได้ ๙๔ ปี คัมภีร์ไบเบิลล้านนาแก่นักธรรมชั้นมัธยมฟ้าตัวง เป็นคัมภีร์ไบเบิลของวัดบ้านกอก ตำบลท่านาว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน จารโดย กัญไชยภิกขุ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ มีอายุได้ ๑๒๑ ปี, ด้านการปริวรรตและแปล ต้นฉบับคัมภีร์ไบเบิลล้านนาแก่นักธรรมชั้นมัธยมไม้แฉ่เฮียวแดง มีจำนวน ๕๐ หน้า ผู้วิจัยปริวรรตและแปลได้เนื้อหาจำนวน ๔๔ หน้า ส่วนต้นฉบับคัมภีร์ไบเบิลล้านนาแก่นักธรรมชั้นมัธยมฟ้าตัวง มีจำนวน ๔๖ หน้า ผู้วิจัยปริวรรตและแปลได้เนื้อหาจำนวน ๓๕ หน้า, ด้านการเปรียบเทียบ คัมภีร์ไบเบิลล้านนาแก่นักธรรมชั้นมัธยมไม้แฉ่เฮียวแดงและฉบับฟ้าตัวง สามารถเปรียบเทียบได้ ๗ ด้าน คือ (๑) ด้านประวัติความเป็นมา (๒) ด้านแก่นเรื่อง (๓) ด้านเนื้อหาและโครงสร้าง (๔) ด้านสำนวนภาษา (๕) ด้านสำนวนโวหาร (๖) รสวรรณคดี (๗) ด้านคำสอนทางพระพุทธศาสนา

บทความวิจัยที่ ๕ เรื่อง “รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ” โดย นางนฤมล ชู ผศ.ดร. ดวงเพชร สมศรี รศ. ดร.ประพันธ์ ศุภสร บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เสนอผลการวิจัยไว้ว่า แนวคิดธรรมาภิบาลเกิดขึ้นภายใต้กระแสโลกยุคโลกาภิวัตน์อันเป็นหลักรากที่ได้รับการยอมรับจากทั่วโลก และเป็นที่มาของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดโดยมีหน้าที่หลัก ๒ ประการคือ (๑) การสอดส่องการปฏิบัติงานหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ (๒) เสนอแนะแนวทางการปฏิบัติให้กับหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ และหลักพุทธธรรมกับการนำเป็นหลักปฏิบัติ คือ ๑) การครองตน การฝึกฝนระดับปัจเจกบุคคล เริ่มต้นด้วยการมีศีลและการสร้างหิริโอตตปะชังมาในจิตใจ ๒) การครองคน หลักสังคหวัตถุและหลักพรหมวิหารธรรมในการสร้างความสัมพันธ์กับหมู่คณะ ๓) การครองงาน เป็นผลสรุปจากการพัฒนาตนและการพัฒนาคน ซึ่งนำมาสู่ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานโดยใช้หลักอริยบท ๔ รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ เรียกว่า “สี่ทหารเสือเพื่อสร้างแนวทางการปฏิบัติหน้าที่อย่างมั่นคง” เสือตัวที่ ๑ การเสียสละเป็นการครองตน ถือแนวทางการปฏิบัติงานพื้นฐานประการแรก เสือตัวที่ ๒ การส่งเสริมคือการครองคน ถือเป็นส่วนที่จะทำให้การครองจิตใจเพื่อนร่วมงานหรือผู้มีส่วนสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานเพื่อสร้างสรรค์และสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น เสือตัวที่ ๓ การสนับสนุนคือการครองคน เป็นการสนับสนุนการปฏิบัติงานด้วยความรัก

ความปรารถนาที่ดีใจที่เป็นธรรมเพื่อบ่มไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือการสร้างประโยชน์เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม
 เสือตัวที่ ๔ การคำนึงถึงส่วนรวมเป็นการครองงาน ถือว่าเป็นผลสัมฤทธิ์จากแนวทางของการเสียสละ
 การส่งเสริม และการสนับสนุน โดยคำนึงถึงส่วนรวมคือประโยชน์สูงสุดที่จะต้องร่วมมือกันสร้างขึ้นใน
 คณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด

บทความวิจัยที่ ๖ เรื่อง “อนุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร”
 นางสาวปาริชาติ สวัสดิ์ถึก รศ.ดร.มัทนา วังถนอมศักดิ์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
 ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร มีจำนวนทั้งหมด ๕๖๖
 แหล่ง เมื่อพิจารณาเป็นรายสำนักงานเขต พบว่า สำนักงานเขตที่มีแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษามากที่สุด
 คือ สำนักงานเขตพระนคร จำนวน ๕๑ แหล่ง รองลงมาคือ สำนักงานเขตธนบุรี จำนวน ๓๗ แหล่ง
 และน้อยที่สุดคือ สำนักงานเขตลาดพร้าว สำนักงานเขตคันนายาว และสำนักงานเขตทวีวัฒนา จำนวน
 ๒ แหล่ง (๒) แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร สามารถจำแนกตามประเภทของ
 แหล่งเรียนรู้ออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑) แหล่งเรียนรู้ประเภทอาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์
 สร้างขึ้น ประกอบด้วยศาสนสถาน, พิพิธภัณฑ์, หอสมุด/ห้องสมุด, หอศิลป์, โบราณสถาน, อนุสาวรีย์,
 ศูนย์เยาวชน/สนามกีฬา, ตลาด, สะพาน และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ มีจำนวน ๔๘๗ แหล่ง ๒) แหล่งเรียนรู้
 ประเภทธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย สวนสาธารณะ และสวน/ไร่/นา/ธรรมชาติ มีจำนวน
 ๓๘ แหล่ง และ ๓) แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล/ชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน มีจำนวน ๔๑ แหล่ง (๓) ผู้อำนวยการสถานศึกษามีความคิดเห็นว่าการนำ
 แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา มีแนวทาง
 การดำเนินงาน ดังนี้ ๑) การวางแผน ดำเนินการโดย สร้างความตระหนักและความเข้าใจร่วมกัน
 แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารงานวิชาการ กำหนดนโยบายการพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ทาง
 การศึกษา การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา สร้างความเข้าใจแก่บุคลากรและชุมชน ๒) การดำเนินงาน
 ดำเนินการโดย แต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบแหล่งเรียนรู้ กำหนดแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาและ
 การจัดทำข้อมูลสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ นำแหล่งเรียนรู้ไปใช้ มีการพัฒนาครู มีการประสานงานอยู่เสมอ
 ๓) การตรวจสอบ ทบทวน กำกับติดตาม ดำเนินการโดย การนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการใช้แหล่ง
 เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การแก้ไขปัญหาอุปสรรคในระหว่างการทำงาน กำหนดวิธีการ และเครื่องมือ
 ในการประเมินผลการดำเนินการ วิเคราะห์ผลการประเมิน และสรุปผลการประเมิน และ ๔) การสรุป
 และรายงานผล ดำเนินการโดย สรุปและการรายงานการใช้แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา แก้ไข ปรับปรุง
 หรือพัฒนางาน

บทความวิชาการที่ ๗ เรื่อง **“ทางพันทุกซ์ที่พระพุทธเจ้าปฏิเสธ”** โดย พระมหายงยุทธ ธีระมโน, ดร., พระมหาสุสันต์ สุขวฑฒโน, ผศ.ดร., พระครูปลัดเจริญ วฑฒโน, ผศ.ดร., พระมหาบุญเกิด ปัญญาปทุมณี, ผศ.ดร., ผศ.ดร.คงสฤษฏ์ แพงทรัพย์, ดร.ธนาธิป ฮาดเนาลี, ผศ.สันติ เมืองแสง อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอไว้ว่า ทางพันทุกซ์ผ่านโลกทัศน์ของสังคมอินเดียโบราณ โดยสรุปมี ๒ ประเภทหลักคือ (๑) การสนองความพึงพอใจทางร่างกายและจิตใจให้ถึงที่สุด (กามสุขัลลิกานุโยค) (๒) การทรมานตนด้วยวิธีต่าง ๆ (อัตตakilมัตถานุโยค) เช่นอดอาหาร เป็นต้น แนวทางทั้งสองนี้พระพุทธเจ้าได้ทดลองจนถึงที่สุดและประจักษ์ในผลของการปฏิบัติตามวิธีการนั้น ๆ แล้ว ทรงปฏิเสธว่าไม่สามารถนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความดับทุกซ์ที่แท้จริงได้ พระองค์จึงเสนอทางสายใหม่คือทางสายกลาง เรียกว่า อริยอัฏฐังคิกมรรค แปลว่า “ทางมีองค์ ๘ ประการอันประเสริฐ” ประกอบด้วย (๑) สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ (๒) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ (๓) สัมมาวาจา วาจาชอบ (๔) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ (๕) สัมมาอาชีวะ อาชีพชอบ (๖) สัมมาวายามะ เพียรชอบ (๗) สัมมาสติ สติชอบ (๘) สัมมาสมาธิ สมาธิชอบ ถือว่าเป็นหนทางที่ประเสริฐ และสามารถดับทุกซ์ได้อย่างแท้จริง

บทความวิจัยที่ ๘ เรื่อง **“การบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคลของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”** โดย นายวิโรจน์ สุรสาคร, รศ.ดร.วรกาญจน์ สุขสดเขียว คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า การบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มี ๗ ประเด็น ได้แก่ (๑) การนำองค์กร มุ่งเน้นที่ผู้บริหารสถานศึกษามีวิสัยทัศน์ มีภาวะผู้นำ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ได้รับความไว้วางใจจากผู้ปกครองและชุมชน สามารถประสานความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกองค์กร สถานศึกษามีแผนยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการและแนวปฏิบัติในการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล (๒) ปัจจัยสนับสนุน มุ่งเน้นที่หน่วยงานต้นสังกัดกระจายอำนาจการบริหาร ส่งเสริมสนับสนุนจัดสรรงบประมาณและอัตรากำลังให้สถานศึกษา สถานศึกษามีอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม สื่ออุปกรณ์เทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียน มีเครือข่ายความร่วมมือสามารถระดมทรัพยากรได้จากทุกภาคส่วน ครูและบุคลากรมีความรู้ความสามารถ มีความสามัคคีและมีเป้าหมายร่วมกัน คณะกรรมการสถานศึกษามีความรู้และส่งเสริมสนับสนุนการบริหารสถานศึกษา (๓) การมีส่วนร่วม มุ่งเน้นที่ผู้บริหารสถานศึกษากระจายอำนาจการบริหาร ครู บุคลากร คณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานประกอบการและหน่วยงานภายนอก มีส่วนร่วมสนับสนุนวิทยากร สื่อและแหล่งเรียนรู้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษา (๔) การบริหารงานวิชาการ มุ่งเน้นที่สถานศึกษามีแผนและแนวปฏิบัติงานวิชาการ มีหลักสูตรที่หลากหลายสอดคล้องกับท้องถิ่นและความต้องการของผู้เรียน ครูจัดการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างหลากหลายเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และบูรณาการข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความสามารถตามศักยภาพอย่างสร้างสรรค์ มีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายตามสภาพจริง และมีการแนะแนวการศึกษาและการประกอบอาชีพตามความต้องการของผู้เรียน (๕) ครูและบุคลากร มุ่งเน้นที่สถานศึกษามีครูเพียงพอ ครบทุกวิชาเอก ครูมีความรู้ความเข้าใจรูปแบบการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล มีความสามารถจัดการเรียนรู้และวัดประเมินผลผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล และสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มตามศักยภาพ (๖) งบประมาณ มุ่งเน้นที่สถานศึกษามีงบประมาณที่เพียงพอ วางแผนการใช้จ่ายงบประมาณและบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (๗) การบริหารงานทั่วไป มุ่งเน้นที่สถานศึกษากำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ สอดคล้องกับนโยบายด้านการศึกษาของท้องถิ่น ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของครูผู้ปกครองและชุมชน มีแผนพัฒนาการศึกษาและทิศทางการดำเนินงานที่ชัดเจนสามารถนำไปปฏิบัติได้ มีการพัฒนานวัตกรรม การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และมีการกำกับติดตามและตรวจสอบการบริหารงานอย่างเป็นระบบ

บทความวิจัยที่ ๙ เรื่อง “การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์โดยใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน ในรายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒” โดย นายจักรกฤษ ยืนยิ่ง ดร.เตชาเมธ เพียรชนะ ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน วิทยาลัยครุสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ (๒) ความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานอยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X}$ เท่ากับ ๑๐.๘๓, S.D. เท่ากับ ๐.๕)

บทความวิจัยที่ ๑๐ เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร” โดย นางสาวสุกัญญา ประเสริฐศรี พระมหาอรรค์ จิตบุญญ, ดร. ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) องค์ประกอบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา ที่เกี่ยวกับงาน

(๑๒)

วิชาการ สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า ได้ร่างองค์ประกอบ จำนวน ๑๕ องค์ประกอบ และ ๘๖ ตัวแปร (๒) ผลพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) พบว่า องค์ประกอบหลักที่มีค่าน้ำหนักมากที่สุด คือการบริหารการศึกษาเพื่อคุณภาพผู้เรียน รองลงมาคือ การส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน กระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การควบคุมคุณภาพผู้เรียน ตามลำดับ มีค่าสถิติทางไค-สแควร์ = ๒.๔๖๖, $df = ๔$, $P\text{-value} = .๖๕๑$, $GFI = .๙๙๙$, $AGFI = .๙๗๓$ และ $RMSE = .๐๐๐$ แสดงได้ว่ารูปแบบมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ตามเกณฑ์ที่กำหนด และ ๓) ผลการประเมินและรับรองรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๒ ($\bar{X} = ๔.๖๒$) ซึ่งผ่านเกณฑ์การประเมินและรับรองที่ผู้วิจัยกำหนด คือ ต้องมีค่ามากกว่า ๓.๕๑ จึงสรุปได้ว่าผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิรับรองรูปแบบที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น

บทความวิชาการที่ ๑๑ เรื่อง “**การพัฒนาตนให้มีความสุขตามวิถีพุทธ**” โดย พระมหาอุตรอุตฺโตโร (มากติ) ผศ.ดร., พระครูสิริภุญญิต์ (ฐิตสัคโค ดิขสวรค์) ผศ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาตนไว้ ๔ ประการ คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา การพัฒนาตนนั้น มี ๓ อย่าง คือ (๑) ประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) หรือประโยชน์ขั้นที่ตามองเห็นกันได้เฉพาะหน้า (๒) ประโยชน์เบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถะ) หรือประโยชน์ขั้นเลยจากตามองเห็น เป็นประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิต หรือมีคุณค่าด้านจิตใจ และความประพฤติที่ชอบธรรม ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจในตัวเองอย่างลึกซึ้ง และ (๓) ประโยชน์สูงสุด (ปรมาตถะ) หรือประโยชน์ขั้นหลุดพ้นเป็นอิสระอยู่เหนือโลก ซึ่งเป็นสาระแท้จริงของชีวิต การพัฒนาตนให้มีความสุข เพื่อให้คนสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิต และเพื่อให้เข้าถึงชีวิตที่มีความสุขได้อย่างแท้จริง ในทางพระพุทธศาสนานั้น ความสุขเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงเป้าหมายของชีวิต เพราะความสุขอยู่ในใจ เมื่อความสุขเป็นสิ่งที่สำคัญในชีวิต เราจึงควรเรียนรู้ที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ผูกอยู่กับปัจจุบัน ผูกจิตใจให้ปล่อยวาง และน้อมนำหลักธรรมมาเป็นเครื่องนำทาง เพื่อให้บรรลุความปรารถนา เกิดความสุข ความเจริญในชีวิตทั้งแก่ตนเอง สังคม และผู้อื่น

บทความวิจัยที่ ๑๒ เรื่อง “**ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**” โดยนางนุชจริน เสริมสวัสดิ์, ผศ.ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ได้เสนอผลการศึกษาไว้ว่า (๑) ระดับประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยรวม อยู่ใน

ระดับมากที่สุด (๒) บุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และสถานภาพ แตกต่างกัน มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ไม่ต่างกัน ส่วนประเภทบุคคลากรที่แตกต่างกัน มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม แตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และ (๓) แนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ได้แก่ จัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จัดให้มีการประชุม พูดคุยระหว่างทีมงานอยู่เสมอ จัดอบรมเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมส่งเสริมให้การทำงานเป็นทีมแบบประชาธิปไตย มีการติดตามและส่งเสริมการพัฒนาทีมงานศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานที่มีประสิทธิภาพอย่างลึกซึ้ง และมีการบริหารจัดการทีมงานอย่างเป็นระบบ จัดการให้ผู้ปฏิบัติงานทุกตำแหน่งสามารถทำงานทดแทนกันได้ ตามลำดับ

บทความวิจัยที่ ๑๓ เรื่อง “แนวทางการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนา” โดย นายทรงศักดิ์ เทพสุวรรณวร, รศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร และ ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า การแสวงหาอาหารเพื่อบริโภคตามความต้องการที่ไม่เคยพอนั้นเป็นสาเหตุของความทุกข์ใจ โรคและปัญหาอื่น ๆ พระพุทธศาสนาใช้จริยธรรมควบคุมตนหาทั้งอาหารกายและอาหารใจ ส่วนศาสตร์สมัยใหม่ใช้ประเพณีในสังคมการปกครองและกฎหมายควบคุมความต้องการของคนในสังคม เกิดการประสานความร่วมมือของศาสนากับรัฐเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชนและคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบ การบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนาให้เริ่มจากการพัฒนาตนเองก่อน คือ แสวงหาอาหารโดยสัมมาอาชีวะ บริโภคอาหารโดยความไม่ประมาท ฝึกข่มมุ่งทำความเพียรเพื่ออริยมรรค คฤหัสถ์ให้รักษาศีลทำหน้าที่เพื่อเลี้ยงตนและครอบครัว ส่วนการบริโภคเพื่อสร้างสันติสุขตามศาสตร์สมัยใหม่ อาศัยความร่วมมือกันของสังคมโลก ภายใต้กติกาที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ มีความยุติธรรม มีความเสมอภาพ มีความเคารพในสิทธิและเสรีภาพ เพื่อขจัดความขัดแย้งต่าง ๆ และพัฒนาให้ทุกคนมีอาชีพมีรายได้หลุดพ้นจากความยากจนอดอยาก องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “แนวทางการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนา” คือ โมเดล “คิด-พอ-ดี-ว่าง” ประกอบด้วย ๓ ส่วน ได้แก่ หลักธรรม หลักปฏิบัติ และผลลัพธ์ โมเดลนี้เป็นการนำหลักธรรม ๔ ประการ (๑) โยนิโสมนสิการ “คิด” คือ การคิดโดยแยบคาย แสวงหาโดยอาชีพสุจริต เลือกบริโภคด้วยคุณค่าแท้ (๒) โภขณมัตตัญญูตา “พอ” คือ สะสมพอประมาณ, บริโภคพอดีแก่ร่างกาย (๓) เมตตา “ดี” คือ ความมีใจดี ไม่โกรธ หวังให้เกิดสุขแก่ตนและผู้อื่น รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือพึ่งพากัน (๔) อุเบกขา “ว่าง” คือ การพัฒนาจิตใจ รู้จักปล่อยวาง วางจากความยินดียินร้าย วางจากความเห็น

(๑๔)

แก้ตัว นำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการแสวงหาอาหาร กระบวนการบริโภคอาหาร กระบวนการจัดการอาหาร และกระบวนการพัฒนาจิตใจ เรียกว่า หลักปฏิบัติ ๔ เพื่อให้เกิดสันติสุขแก่ตนเอง สันติสุขแก่ครอบครัว สันติสุขแก่ชุมชนหรือสังคม และสันติสุขแก่ธรรมชาติ เรียกว่า ผลลัพธ์ ๔

บทความวิชาการที่ ๑๔ เรื่อง “**อริยสัจ ๔: อัตลักษณ์แห่งคำสอนของพระพุทธศาสนา**” โดย รศ. ดร.สมบุรณ์ ตาสนธิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงกาลก่อนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้น ศาสนาและลัทธิมีจำนวนมากนับไม่ถ้วน เมื่อสรุปคำสอนและแนวทางการปฏิบัติแล้วมี ๒ สาย คือ (๑) กามสุขัลลิกานุโยค หลักธรรมและข้อปฏิบัติที่ปรนเปรอด้วยโลกียสุข และพิธีกรรมต่าง ๆ (๒) อัตตakilมัตถานุโยค แนวทางการปฏิบัติตนให้ได้รับความทุกข์ยาก จึงจะพ้นทุกข์ได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลกเพื่อดับทุกข์แก่สรรพสัตว์ ทรงปฏิเสธแนวทางทั้ง ๒ สายนั้น โดยกระบวนการสอนเพื่อความพ้นทุกข์ซึ่งมีอยู่ ๒ วิธี คือ (๑) อนุปุปพิกาหรืออนุโลมสังจกกา พระพุทธองค์สอนเรียงลำดับจากง่ายไปหายาก คือ ทาน ศีล สักกะ กามาทีนวะ เนกขัมมะ เช่น สอนยสกุลบุตร แต่ไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดแห่งการสอนของพระพุทธเจ้า (๒) สังจกกา หรือสามกักังสิกเทศนาภา มุ่งสอนแก่ผู้มีปัญญาบารมีให้เข้าถึงอริยสัจ ๔ โดยตรง ได้แก่ (๑) ทุกขอริยสัจ ความจริงที่พระอริยะเจ้ารู้ว่าการยึดมั่นในชั้น ๕ เป็นทุกข์ (๒) สมุทยอริยสัจ ความจริงที่พระอริยะเจ้ารู้ว่าการกัณฑ์หา กวตัญหา วิภวตัญหาเป็นเหตุแห่งทุกข์ (๓) ทุกขนิโรธอริยสัจ ความจริงที่พระอริยะบุคคลเข้าไปรู้ว่าการดับทุกข์มีจริง (๔) ทุกขนิโรธมรรคอริยสัจ ความจริงที่พระอริยะบุคคลรู้ทางดับทุกข์มีอยู่จริง เช่น สอนปัญจวัคคีย์ให้เข้าถึงความเป็นอริสราพภายในจิตใจคือดับสนธิกิเลสในใจ ที่เรียกว่านิพพาน สังจกกาไม่มีศาสนาอื่นสอนเรื่องนี้ ดังนั้น อริยสัจ ๔ จึงเป็นอัตลักษณ์แห่งคำสอนของพระพุทธศาสนา

บทความวิชาการที่ ๑๕ เรื่อง “**บทบาทพระพุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบัน : สำเร็จหรือล้มเหลว**” โดย พระอุดมธีรคุณ (ภาวัต วิสุทเธสโก แสงวดี) นางสาวบัณฑิตา จารุมา มหาปชาบดีเถรี วิทยาลัยในพระสังฆราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึง พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๓ แล้วได้ผสมผสานกับวิถีชีวิตท้องถิ่น ตั้งแต่ระดับชนชั้นปกครองจนถึงประชาชนชั้นรากหญ้า แม้ในปัจจุบันรัฐไทยมีความพยายามนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นฐานในการออกแบบนโยบายในการปกครอง แต่ระดับปฏิบัติยังไม่สามารถทำให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติตามหลักธรรมนั้นได้จริงทั้งหมด ดังปรากฏพฤติกรรมการละเมิดศีล ๕ เป็นจำนวนมาก บทความนี้จึงมุ่งเสนอข้อสังเกตว่าบทบาทของพระพุทธศาสนาในเชิงนโยบายและผลการปฏิบัติจริงของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบันประสบความสำเร็จหรือประสบความล้มเหลว

บทความวิจัยที่ ๑๖ เรื่อง “ผลการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย” โดย นางสาวแพรวพรรณ ม่วงแก้ว รศ.ดร.ปัทมาวดี เล่ห์มงคล คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้เสนอผลการศึกษาไว้ว่า (๑) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ มีความฉลาดรู้ด้านอาหารเพิ่มมากขึ้น โดยด้านที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านพฤติกรรมด้านอาหาร ด้านทักษะทางอาหาร และด้านความรู้ทางอาหาร ตามลำดับ (๒) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย มีคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้นกว่าก่อนการจัดกิจกรรม

บทความวิจัยที่ ๑๗ เรื่อง “ผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย” โดยนางสาวภาพิมล วัฒนวิเชียร และ ผศ.ดร.ชลธิศ สามีโต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย มีคะแนนเฉลี่ยความรู้และความเข้าใจความเป็นเจ้าของหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง เด็กมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน เมื่อไปทัศนศึกษา เด็กแสดงความเคารพต่อสถานที่สาธารณะ และแสดงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ดูแลสถานที่สำคัญในจังหวัดอ่างทอง

บทความวิจัยที่ ๑๘ เรื่อง “อุปลักษณชีวิตที่ปรากฏในปริเฉทธรรมะในเพลงเฟซบุ๊ก “พระศักดา สุนทร” โดย นางสาวบัณฑิตา จารุมา, ดร.ศิริวิษฐ์ กาวิละนันท์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า ปริเฉทธรรมะที่ปรากฏในเฟซบุ๊กเพลง “พระศักดา สุนทร” มีอุปลักษณเชิงมนทัศน์ชีวิตปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก โดยปรากฏวงความหมายต้นทางถึง ๘ วงความหมาย ได้แก่ (๑) ชีวิต คือ การเดินทาง (๒) ชีวิต คือ การต่อสู้ (๓) ชีวิต คือ การลงทุน (๔) ชีวิต คือ การเติบโตของต้นไม้ (๕) ชีวิต คือ ละคร (๖) ชีวิต คือ การเรียน (๗) ชีวิต คือ นักโทษ และ (๘) ชีวิต คือ อาวุธ การใช้อุปลักษณดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าชีวิตเป็นสิ่งไม่แน่นอน สามารถขับเคลื่อนไปข้างหน้าและสามารถเผชิญภาวะตกต่ำถดถอย ต้องผ่านการต่อสู้ที่ทำให้เจ็บปวดและเกิดการสูญเสียที่ใหญ่หลวงแต่ทำให้ได้มาซึ่งประสบการณ์ที่มีคุณค่าแม้จะเป็นบทเรียนราคาแพงก็ตาม อย่างไรก็ตาม ความอดทนต่อการเผชิญปัญหาในการใช้ชีวิตของมนุษย์มีข้อจำกัดจนอาจทำให้เกิดข้อผิดพลาดกลายเป็นนักโทษที่ถูกพิพากษาให้ถูกประหารชีวิตได้

(๑๖)

บทความวิจัยที่ ๑๙ เรื่อง “การศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรี ในประเทศไทย” โดย นางสาวชญานันท์ นภัทร์ธรรมาโชติ รศ.ดร.ประเสริฐ อินทร์รักษ์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) องค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย ประกอบด้วย ๖ องค์ประกอบ คือ ๑) ภารกิจมอนเตสซอรี ๒) นโยบาย การบริหารทรัพยากรและหลักสูตรสถานศึกษา ๓) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ๔) การสร้างขวัญและกำลังใจ ๕) การบูรณาการ การวัดและประเมินผล ๖) การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก (๒) ผลการยืนยันองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย พบว่า มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

บทความวิชาการที่ ๒๐ เรื่อง “การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย” โดย นายปรัชญา บุตรสะอาด, พระสมพล ยสชาติ วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวถึงการพัฒนานวัตกรรมคือการนำเอาสิ่งใหม่ที่จะอยู่ในรูปของสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม ทั้งยังช่วยประหยัดเวลาและแรงงานได้ด้วย เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้พัฒนาการศึกษา จึงถือเป็นการบริหารแนวใหม่ในสถานศึกษา เพื่อให้ผู้บริหารรู้จักวิธีการบริหารจัดการด้วยตนเอง นวัตกรรมที่นำมาใช้จะช่วยให้การศึกษา และการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิม เกิดแรงจูงใจในการเรียน ในแวดวงของการปฏิรูปการศึกษา จึงมีนักวิชาการคิดค้นรูปแบบกระบวนการเรียนการสอน ตลอดจนการบริหารจัดการทางการศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้รวดเร็ว กระตุ้นให้ผู้เรียนมีความสนใจและแสวงหาความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

บทความวิชาการที่ ๒๑ เรื่อง “การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสร้างมาตรฐานการศึกษาอย่างมีคุณภาพ” โดย ผศ.ดร.เอกรัฐ หล่อพิเชียร, ผศ.ดร.นพดล พรามณี สาขาเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา ซึ่งการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการศึกษานั้นมีมานานแล้ว เช่น คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer Assisted Instruction) อีเลิร์นนิงส์ (e-Learning) สื่อประสม (Multimedia) เป็นต้น โดยในปัจจุบันเทคโนโลยีดิจิทัลได้ถูกพัฒนามาอย่างต่อเนื่องจนทำให้เกิดเทคโนโลยีประเภทใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพสูง ทำให้เราสามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลใหม่ ๆ มาประยุกต์

ใช้ในการศึกษาได้ ก่อให้เกิดการยกระดับการเรียนการสอนและยังทำให้การเรียนการสอนมีคุณภาพและประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น นอกจากนั้นยังลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้เป็นอย่างมาก โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าถึงเนื้อหาความรู้ได้อย่างทั่วถึง ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญในยุคศตวรรษที่ ๒๑ เทคโนโลยีดิจิทัลที่จะกล่าวถึงในบทความนี้ ได้แก่ เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (AR), เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (VR) และ เทคโนโลยีเมตาเวิร์ส (Metaverse) ซึ่งแต่ละเทคโนโลยีก็มีลักษณะ วิธีการใช้ ข้อดี ข้อจำกัดที่แตกต่างกันออกไป การนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาให้เหมาะสมก็จะได้ประโยชน์จากการใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ ยกตัวอย่างเช่น การเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การสร้างแรงจูงใจ การส่งเสริมทักษะ ซึ่งจะสร้างมาตรฐานการศึกษาอย่างมีคุณภาพ

บทความวิจัยที่ ๒๒ เรื่อง **“การสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกัน ในการปฏิบัติการกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัด”** โดย ดร.เดชา พวงงาม วิทยาลัยสงฆ์เพชรบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือในการปฏิบัติการกิจร่วมกับองค์กรการบริหารส่วนจังหวัด ประกอบด้วย (๑) อำนาจหน้าที่ ทรัพยากร และศักยภาพของภาคส่วนนั้น ๆ (๒) ภูมิหลังที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาก่อน (๓) สิ่งจูงใจ (๔) บุคลิกลักษณะ ความสามารถ และความมุ่งมั่นของผู้ประสานความร่วมมือ (๕) บรรยากาศและโครงสร้างที่เอื้อต่อความร่วมมือ โดยมีกระบวนการสร้างเครือข่ายในการปฏิบัติการกิจ ได้แก่ (๑) การตระหนักถึงปัญหา และความจำเป็นที่ต้องแก้ปัญหาร่วมกัน (๒) การแสวงหา และเจรจากับภาคส่วนต่าง ๆ (๓) การกำหนด และมอบหมายภารกิจให้ภาคีความร่วมมืออย่างเหมาะสม (๔) การสร้างความยินยอม และไว้วางใจระหว่างกัน (๕) การแก้ปัญหา และสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน (๖) การแสดงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้การบริหารปกครองแบบร่วมมือกันประสบผลสำเร็จ ได้แก่ ศักยภาพของบุคคลที่มีบทบาทในการประสานความร่วมมือ และศักยภาพของภาคีความร่วมมือหลัก รวมทั้งภาคีเครือข่ายสนับสนุน ทั้งนี้โดยการจะให้การสร้างเครือข่ายมีประสิทธิภาพได้นั้น จะต้องทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องตระหนัก เข้าใจ ถึงความสำคัญ และสนับสนุนด้านต่าง ๆ ทำให้ภาคส่วนต่าง ๆ ยินดีเข้ามาเป็นภาคีความร่วมมืออย่างต่อเนื่องและต้องมีกระบวนการดำเนินการอย่างเหมาะสม

บทความวิจัยที่ ๒๓ เรื่อง **“ศึกษาวิเคราะห์ธรรมาภิสมัยของพระอริยบุคคลตามหลักไตรสิกขา”** โดย พระมหาเอกชัย อุบุตฺตโน (ช้อยแก้ว) ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า ธรรมาภิสมัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือการตรัสรู้ธรรม หรือการบรรลุธรรม อันได้แก่โลกุตตรธรรม ๙ จนเกิดปัญญาญาณรู้แจ้งอริยสัจ ๔ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าและจากพระสาวกร่วมกับการปฏิบัติ

(๑๘)

ตามหลักสมณกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานกระทั่งได้บรรลุธรรมมาภิสมัยเป็นพระอริยบุคคล พระอริยบุคคลผู้บรรลุธรรมมาภิสมัย ที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา มีจำนวน ๘ รูป/คน คือ พระสารีบุตรเถระ พระอานนท์เถระ บรรลุธรรมมาภิสมัยในระดับอรหัตตผล หัตถกอาฬวกะ จิตตคฤหบดี บรรลุธรรมมาภิสมัยในระดับอนาคามีผล อสีทตตะ นางสุนาเทวี บรรลุธรรมมาภิสมัยในระดับสกทาคามีผล อนาถบิณฑิก-เศรษฐี หมอชีวกโกมารภัจ บรรลุธรรมมาภิสมัยในระดับโสดาปัตติผล ไตรสิกขา คือ (๑) อธิศีลสิกขา เป็นการจัดระเบียบความประพฤติทางกาย วาจา (๒) อธิจิตตสิกขา เป็นการจัดระเบียบจิตให้อยู่ในอารมณ์ที่เป็นกุศล (๓) อธิปัญญาสิกขา การฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานโดยมีหลักธรรมสนับสนุน คือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ โดยใช้ไตรลักษณ์เป็นกรอบในการพิจารณา หลักการเหล่านี้ส่งเสริมให้บรรลุธรรมมาภิสมัย

บทความวิจัยที่ ๒๔ เรื่อง “วิเคราะห์กรรมฐานในอัปมาทวรรคและจิตตวรรค” โดย นางสาว จินัฐตา จิตวัฒน์ นิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับสมณกรรมฐานมีปรากฏก่อนสมัยพุทธกาล เป้าหมายคือการได้มานสมาบัติหลังจากเสียชีวิตแล้วได้ไปอยู่กับพระพรหม มีชีวิตเป็นอมตะแต่ยังอยู่ในสังสารวัฏ เมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในโลกจึงมีวิปัสสนากรรมฐานเครื่องมือในการเจริญภาวนา คือ รูปนามขั้น ๕ ผ่านการพิจารณาในกรอบของไตรลักษณ์คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเพื่อให้เกิดโลกุตตรธรรมบรรลุเป็นพระอริยบุคคล เป้าหมายคือพระนิพพานอันเป็นทางดับทุกข์ตัดกระแสการเวียนว่ายตายเกิด โครงสร้างของอัปมาทวรรคมีทั้งหมด ๙ เรื่องที่นำมาศึกษาจำนวน ๕ เรื่อง คือ (๑) เรื่องพระนางสามาวดี (๒) เรื่องพระจุฬปันถกเถระ (๓) เรื่องพระมหากัสสปะ (๔) เรื่องภิกษุ ๒ สหาย (๕) เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง โครงสร้างของจิตตวรรคมีทั้งหมด ๙ เรื่อง เรื่องที่นำมาศึกษามีทั้งหมด ๕ เรื่อง (๑) เรื่องพระเมฆิยะเถระ (๒) เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (๓) เรื่องอุกกัณฐิกิสิกขุ (๔) เรื่องพระสังฆรักขิตเถระ (๕) เรื่องพระจิตตหัตถเถระ อัปมาทวรรคเป็นการสอนกรรมฐานผ่านความไม่ประมาทผ่านหลักเมตตาพรหมวิหาร อาโลกสิณ เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน หลักไตรลักษณ์ การบำเพ็ญสมณธรรม วิธีการละสังโยชน์ เป็นการสอนวิปัสสนาโดยมีสมณะเป็นบาทฐาน จิตตวรรคเป็นการกำหนดจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน กำหนดอาการของจิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามอารมณ์ ใช้ปัญญาในการควบคุมรักษาคจิต เป็นการสอนกรรมฐานผ่านการรักษาคจิตให้อยู่ในอารมณ์กรรมฐาน อัปมาทวรรคและจิตตวรรคเป็นการสอนสติปัฏฐาน ๔ คือ (๑) สติกำหนดรู้อาการทางกาย (กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน) (๒) สติกำหนดรู้อาการทางความรู้สึก (เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน) (๓) สติกำหนดรู้อาการทางความคิด (จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน) (๔) สติกำหนดรู้อารมณ์ที่เกิดทางใจ (ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน)

บทความวิชาการที่ ๒๕ เรื่อง “การศึกษาเรียนรู้ธรรมผ่านศิลปกรรม: กรณีพระพุทธรูปชินราช” โดย พระครูสิริรัตนานันท์, รศ.ดร. วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอไว้ว่า ศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา พัฒนาการมาจากเจดีย์ ๔ ชนิด ได้แก่ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ อีกแหล่งหนึ่งคือจากอุปราหบุคคล ๔ จำพวก ได้แก่ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวกของพระตถาคต และพระเจ้าจักรพรรดิ รวมถึงสถาปัตยกรรมสังฆนียสถาน ๔ ตำบล ได้แก่ ที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่แสดงปฐมเทศนาและที่ปรินิพพาน สิ่งและสถานที่สำคัญดังกล่าวนี้ตั้งไว้ ณ ทางสี่แพร่ง ที่ถือเป็นต้นกำเนิดที่ตั้งสิ่งเคารพ บูชาทางพระพุทธศาสนา จากแนวการปฏิบัติกับพระศพพระเจ้าจักรพรรดิที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ ว่า บัณฑิตพึงปฏิบัติต่อสรีระของตถาคตเหมือนอย่างปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้ว ให้สร้างสถูปบรรจุไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง ทำให้เห็นว่า มีการสร้างและประดิษฐานเป็นพุทธศิลปกรรมเพื่ออนุสติในพระรัตนตรัย มีความสำคัญที่ก่อให้เกิดศรัทธา เลื่อมใสกราบไหว้ บูชา นำไปสู่ปัญญาพัฒนาคุณภาพชีวิตตามพุทธพจน์ที่ถือเป็นสื่อแทนพุทธศิลป์เข้าสู่ธรรมว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา / ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม” มีศิลปะเท่ากับมีทรัพย์ โจรลักไปไม่ได้ ศิลปะเป็นมิตรในโลกนี้ นำสุขมาให้ในโลก แม้พระพุทธรูปองค์แทนที่คนแต่ละชาติสร้างออกมาไม่เหมือนกัน แต่ได้ปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาคุณ ซึ่งพระพุทธรูปให้ตื่นรู้ เบิกบาน พระธรรมนำพาปฏิบัติกำจัดอวิชชา พระสังฆา เป็นต้นแบบดำเนินชีวิต เป็นที่พึ่งที่สละให้พ้นทุกข์ภัยในสังสารวัฏ สร้างเป็นองค์ความรู้ว่า “ธรรมศาสตร์-ศิลปกรรม นำพาพัฒนาคุณภาพชีวิต”

บทความวิจัยที่ ๒๖ เรื่อง “ศึกษาความศรัทธาของประชาชนที่มาบูชาสักการะ พระพุทธรูป ไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) วัดสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (เจ้าคณะใหญ่หนกลาง)” โดย นายอินทศักดิ์ เทียมเศวต พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร. ผศ.ดร.อรชร ไกรจักร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) ความเป็นมาและความสำคัญของพระไภษัชยคุรุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหายาน ปรากฏหลักฐานไว้ซึ่งความศรัทธา นิยมสร้างพระพุทธรูปพระไภษัชยคุรุ พุทธะกับตำนานพระกริ่งในความเชื่อของการรักษาโรค พุทธลักษณะเป็นที่พึ่งทางใจของผู้สร้างและประชาชนผู้มีความศรัทธาสักการะ สร้างพระกริ่งด้วยสำนึกเกิดขึ้นในหลายสำนัก (๒) ความศรัทธาของประชาชนที่มาบูชาสักการะพระพุทธรูปพระไภษัชยคุรุประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) พบว่า ประชาชนมีความศรัทธาสนใจประวัติการสร้างพระพุทธรูปใหญ่นิยมไหว้พระทำบุญมีโอกาสนิมนต์ธรรมชาตของวัดสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (เจ้าคณะใหญ่หนกลาง) ของโบสถ์ไม้สักแกะสลักทั้งหลัง ตั้งโดดเด่นท่ามกลางขุนเขาและสายหมอก อีกทั้งยังเป็นที่ประดิษฐาน

(๒๐)

พระพุทธเจ้าพระโฆสัชยคุรุไวฑูรยประภา จอมแพทย์ บรรจุองค์พระบรมสารีริกธาตุให้ประชาชนได้ไปกราบไหว้สักการะขอพรเพื่อความเป็นสิริมงคล ด้วยความศรัทธาของประชาชนนี้ช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจการท่องเที่ยวจังหวัดเลย

บทความวิจัยที่ ๒๗ เรื่อง “ชุมชนนวัตกรรมด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางทรัพยากร” โดย พระวิมาน คมภิรปญโญ, ดร. นายภาณุวัฒน์ สิงห์คำป้อม วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางทรัพยากรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนดอนตูมตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม โดยได้ดำเนินการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนเพื่อสร้างกรอบแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน และการออกแบบแผนการดำเนินงานท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วม การทดลองจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การร่วมกันประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จากต้นทุนทางทรัพยากร ก่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงสร้างสรรค์ ๘ ส่วน คือ การจัดการต้นทุนทรัพยากร พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม ส่งเสริมผู้ประกอบการสร้างสรรค์ไปพร้อมกับการพัฒนาชุมชน การออกแบบกิจกรรมและสินค้าสร้างสรรค์ และการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ ส่งผลให้เกิดชุมชนนวัตกรรมด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางทรัพยากร

บทความวิจัยที่ ๒๘ เรื่อง “ความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครูที่มีต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร” โดย ดร.พิบูลย์ ตัญญบุตร อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน วิทยาลัยครูสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต และผศ.ดร.พรณรายณ์ ทรัพย์แสนดี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า นักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครูมีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารโดยรวมอยู่ที่ระดับมาก โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ ด้านผู้สอน ด้านวิธีการสอน ด้านการเรียนการสอนออนไลน์ ด้านสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอน ด้านเนื้อหาของหลักสูตร และด้านการวัดและประเมินผล ตามลำดับ

บทความวิชาการที่ ๒๙ เรื่อง “การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา” โดย พระราชสุตาภรณ์ (ประศักดิ์ ชั่งแสง), รศ.ดร. พระมหาอุดร อุดตโร (มากดี), ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวไว้ว่า โรงเรียนการกุศลของวัดใน

พระพุทธศาสนา เป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ทางวิชาการควบคู่ไปกับการฝึกอบรมคุณธรรมตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในการหล่อหลอมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน ให้เจริญงอกงามมีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม ศีลธรรม ในศตวรรษที่ ๒๑ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาได้เสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียน โดยการใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัลมาสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ รวมถึงเครื่องมือที่เชื่อมต่อกับระบบอินเทอร์เน็ตได้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายอย่างในระบบการศึกษา อาทิ ห้องเรียนอัจฉริยะ ระบบการเรียนรู้แบบ E-learning การพัฒนาบุคลากรให้มีความและเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ และสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ไปใช้ได้

บทความวิจัยที่ ๓๐ เรื่อง “จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีและภาษาไทย: ประวัติและความสัมพันธ์เชิงสารัตถะ” โดย อาจารย์เจียรไน วิทิตกุล อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กล่าวถึง “จุลยุทธการวงศ์” ว่าเป็นที่รู้จักในวงวิชาการในฐานะวรรณคดีภาษาบาลีสสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ทว่าแท้จริงแล้วยังมีวรรณคดีภาษาไทยที่ใช้ชื่อว่าจุลยุทธการวงศ์อยู่อีก คือเรื่องที่ถูกเรียกกันในปัจจุบันว่า “จุลยุทธการวงศ์ความเรียง” และ “เทศนาจุลยุทธการวงศ์” นอกจากนี้ ยังมีการพบเอกสารต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์ฉบับใหม่จากประเทศฝรั่งเศส เป็นต้นฉบับที่ไม่เคยมีการตีพิมพ์มาก่อน การศึกษาในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจลักษณะเอกสารต้นฉบับตัวเขียน ประวัติความเป็นมาของเรื่องจุลยุทธการวงศ์จากทุกเอกสารที่พบในปัจจุบัน และศึกษาเปรียบเทียบตัวบทเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์เชิงสารัตถะของกลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์ ผลการศึกษาพบว่า ต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์ที่พบมีไม่ครบสมบูรณ์ ทำให้เนื้อหาขาดช่วงและไม่สามารถระบุชื่อผู้ประพันธ์หรือช่วงเวลาที่เกี่ยวข้องได้ รวมทั้งพบจุลยุทธการวงศ์ที่พบในปัจจุบันมีอย่างน้อย ๓ ส่วน เป็นส่วนภาษาบาลี ๑ ส่วน และส่วนภาษาไทยอย่างน้อย ๒ ส่วน ด้านความสัมพันธ์เชิงสารัตถะสามารถสันนิษฐานได้ว่า จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีคงจะเป็นวรรณคดีเรื่องแรกในกลุ่มที่ประพันธ์ขึ้น จากนั้นจึงมีการประพันธ์เรื่องจุลยุทธการวงศ์ความเรียงโดยอาศัยจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีเป็นต้นแบบ แต่ไม่ได้เป็นการแปลโดยตรง ภายหลังเทศนาจุลยุทธการวงศ์จึงประพันธ์โดยใช้จุลยุทธการวงศ์ความเรียงเป็นต้นแบบอีกชั้นหนึ่ง ส่วนตัวบทในต้นฉบับจากฝรั่งเศส แม้จะมีลักษณะคล้ายกับจุลยุทธการวงศ์ความเรียง แต่ยังไม่สามารถสรุปได้แน่ชัดว่าเป็นตัวบทเดียวกันหรือไม่

(๒๒)

บทความวิจัยที่ ๓๑ เรื่อง “การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมักพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” โดย ศ.ดร.บงอร เป็ญจาธิกุล อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมักพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ทั้ง ๔ ด้าน ประกอบด้วย ด้านการตัดสินใจ ด้านการวางแผนบริหารงาน ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการติดตามประเมินผล พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในภาพรวมทั้ง ๔ ด้านอยู่ในระดับน้อย โดยการติดตามประเมินผลมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อยที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด และ (๒) ข้อเสนอแนะต่อการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมักพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ ควรเสริมสร้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา ควรกระตุ้นให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา ควรจัดให้มีจัดหน่วยเคลื่อนที่ไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อรับฟังความคิดเห็น ตลอดจนปัญหาและความต้องการของประชาชน

บทความวิชาการที่ ๓๒ เรื่อง “การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามหลักภาวนา ๔” โดย พระมหาอุดร อุตตโร (มากดี), ผศ.ดร. พระครูสิริภุญญิทัสน์ (ฐิตสกลโค ดิษสวรค์), ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ และพระมหาสุพจน์ สุเมธ (พานทอง), ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ได้กล่าวถึงการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามหลักภาวนา ๔ ว่าเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนใช้การเรียนรู้จากกิจกรรมแก้ปัญหา เสนอแนะแนวทางร่วมกันของกลุ่มสมาชิก ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะพัฒนาในการเรียนรู้ เข้าใจ วิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณเพื่อให้ได้แนวทางการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด โดยการนำหลักภาวนา ๔ ในพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติ คือ (๑) พัฒนาการด้านกายภาวนา มีการฝึกปฏิบัติให้นักเรียนให้เดิน ยืน นั่ง สวดมนต์ไหว้พระประจำวัน (๒) พัฒนาการด้านศีลภาวนา ได้ฝึกปฏิบัติด้วยการทำสมาธิ ก่อนเรียนทุกวิชา การใช้คำว่า ดี ดี ดี คือ คิดดี พูดดี ทำดี (๓) พัฒนาการด้านจิตภาวนา ได้ฝึกอบรมจิตใจด้วยค่ายคุณธรรม และ (๔) พัฒนาการด้านปัญญาภาวนา มีการจัดกิจกรรมแข่งขันความรู้ด้านคุณธรรม ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียนและชุมชน จึงทำให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

Article I “Lexical Bundles in Literature Writing: A Corpus-Based Study of Native English Speakers and MCU Students” By Ven.Suriya Asst.Prof.Dr.Veerakarn Kanokkamalade Assoc.Prof.Dr.Preecha Khanetnog Faculty of Humanities, Mahachula-

longkornrajavidyalaya University. The authors proposed That : The study's findings indicated that native English speakers and Mahachulalongkornrajavidyalaya University students use bundles more frequently, exhibit a greater variety of lexical items to fill structural bundles, and utilize functional bundles differently. These distinctions appear to reflect each discipline's rhetorical requirements. Additionally, Mahachulalongkornrajavidyalaya University students' writing demonstrated a difference in their use of bundles compared to native English speakers. Mahachulalongkornrajavidyalaya University students used more types and tokens of bundles overall, whereas native English speakers used less, although their writing was more advanced. Mahachulalongkornrajavidyalaya University students resorted to repetitive use of specific bundles more than native English speakers did. The study's implications for teaching and curriculum development are examined. The findings can be utilized in instruction by providing students with awareness-raising and guided practice opportunities to observe how bundles are utilized in native English speaker writing and assist them in applying this knowledge to their writing.

บทวิพากษ์หนังสือเรื่อง “ธรรมนูญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่งดงาม (ฉบับปรับปรุงใหม่)” งานเขียนของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) โดย นางสาวจรลลักษณ์ ทองโอฬาร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวถึงหนังสือนี้ไว้ว่า หนังสือเล่มนี้ เป็นผลงานเขียน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (ปัจจุบัน คือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งหนังสือเล่มนี้ พระเดชพระคุณได้เขียนไว้ มีทั้งหมด ๒ ภาค คือ ภาคที่ ๑ วินัยชาวพุทธ และภาคที่ ๒ ธรรมนูญชีวิต มีจำนวนทั้งสิ้น ๘๖ หน้า เป็นหนังสือที่อ่านแล้วเข้าใจได้ง่าย เหมาะสำหรับผู้เป็นคฤหัสถ์ยิ่งนัก อีกทั้งเป็นหนังสือที่เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชได้นำหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ที่มีบทบาทหน้าที่หลากหลายแตกต่างกันมารวบรวมและแสดงเป็นลำดับขั้นตอนให้ผู้อ่านเข้าใจได้โดยง่าย โดยท่านได้เรียงลำดับเนื้อหาจากส่วนย่อยที่สุดคือ การปฏิบัติในระดับตนเองแล้วค่อย ๆ ขยายวงกว้างออกไปสู่ระดับสังคมและประเทศชาติ รวมถึงแสดงผลที่จะเกิดขึ้นอย่างเป็นขั้นตอนเอาไว้ด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ทำให้ผู้อ่านหนังสือเล่มนี้มองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน ข้อดีอีกประการหนึ่งคือ ด้วยเนื้อหาในเล่มที่มีจำนวนไม่มากนักผนวกกับหลักธรรมที่ผู้อ่านคือคฤหัสถ์ทั่วไปสามารถทำความเข้าใจได้ จึงทำให้หนังสือเล่มนี้เป็นที่นิยมและถูกตีพิมพ์เผยแพร่อย่างกว้างขวาง จึงนับได้ว่างานเขียน

(๒๔)

เล่มนี้เป็นอีกหนึ่งผลงานที่ทรงคุณค่าที่ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้ฝากเอาไว้ให้กับสังคมไทย และควรรค่าที่เราชาวพุทธทั้งหลายจะหยิบยกขึ้นมาศึกษาและยึดถือเป็นหลักปฏิบัติประจำตัว เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคมส่วนรวมให้สมดังเจตนารมณ์ที่ท่านผู้เขียนได้วางเอาไว้ด้วย

เนื้อหาของบทความเหล่านี้ เป็นบทความวิจัยและบทความวิชาการ ที่ได้รับจากคณาจารย์ สถาบันอุดมศึกษาภายนอกเป็นส่วนใหญ่ ล้วนให้มุมมองในมิติทางด้านศาสนาและปรัชญา รวมทั้งพุทธศาสนา ที่บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ในสาขาวิชาสหวิทยาการ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้อย่างลึกซึ้งและครอบคลุม

สำหรับรายละเอียดบทความทั้งหมดเหล่านี้ ผู้ใคร่ต่อการศึกษาเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ได้จากบทความดังกล่าว ในวารสารฉบับนี้ และพบกันอีกในวารสารมหาจุฬารัศยการ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๖

(รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง)

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	(๖)
ภาคภาษาไทย	
ประเทศไทยเป็นรัฐศาสนาหรือไม่ ?	๑
อาจารย์คะนอง ปาลิภัทรางกูร พระมหาพัฒน์ สหัสสุขมนังค มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	
ลัทธิธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อลดความเครียดทางอารมณ์ของคนวัยทำงาน	๑๙
ดร.ชลพรรณรัตน์ ดิษบรรจง ดร.ประเวช วัฒนาแก้ว รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ดร.กฤษณา ดิษบรรจง อัยการพิเศษฝ่าย สำนักงานอัยการสูงสุด พลอากาศโท นายแพทย์วันชัย ศิริเสรีวรรณ แพทย์ที่ปรึกษากองออร์โธปิดิกส์ โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช	
ตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร	๓๙
นายภูมณ ธรรมสวัสดิ์ ดร.ลัดดา ผลวัฒน์ ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	
การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ไบเบิลล้านนาแก่นักธรรมตรี ฉบับแก้ไขเยียวยาและฉบับฟ้าดั่ง	๕๔
นายเอ็ด ดิษปะละ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ	๖๓
นางนฤมล ชู ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี รศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
อนุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร	๘๐
นางสาวปาริชาติ สวัสดิ์ถึก รศ.ดร.มัทนา วังถนอมศักดิ์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร	

(๒๖)

ทางพันทุกซ์ที่พระพุทเจ้าปฏิเสธ

๙๗

พระมหายงยุทธ อีธรรมโม, ดร. พระมหาสุสันต์ สุขวฒโน, ผศ.ดร.
พระครูปลัดเจริญ วฒโน, ผศ.ดร. พระมหาบุญเกิด ปญญาปวุฒิ, ผศ.ดร.
ผศ.ดร.คงสฤษฏ์ แพงทรัพย์ ดร.ธนาธิป ฮาดเนาลี ผศ.สันติ เมืองแสง
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

ของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๑๐๙

นายวิโรจน์ สุรสาคร รศ.ดร.วรกาญจน์ สุขสดเขียว
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์โดยใช้วิธีการจัดการเรียนรู้

แบบความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน ในรายวิชาวิทยาการคำนวณ
เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

๑๒๘

นายจักรกฤษ ยืนยั้ง ดร.เตชาเมธ เพียรชนะ
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน
วิทยาลัยครูสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต

รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร

๑๔๕

นางสาวสุกัญญา ประเสริฐศรี พระมหาธำรงค์ จิตปัญโญ, ดร.
ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

การพัฒนาดนให้มีความสุขตามวิถีพุทธ

๑๖๑

พระมหาอุดร อุตโตโร (มากติ), ผศ.ดร. พระครูสิริภุณิทัศน์ (จิตสกุโค ดิษสุวรรณ), ผศ.ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการ

ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๗๕

นางนุชจรีน เสริมสวัสดิ์ ผศ.ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ
รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

แนวทางการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนา

๑๙๑

นายทรงศักดิ์ เทพสุวรรณวร

รศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี

พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อริยสัจ ๔: อัตลักษณ์แห่งคำสอนของพระพุทธศาสนา

๒๐๕

รศ.ดร.สมบุญ ตาสนธิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทบาทพระพุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบัน: สำเร็จหรือล้มเหลว

๒๒๑

พระอุดมธีรคุณ (ภาวดี วิสุทเธสโก แสงวดี)

นางสาวบัณฑิตกา จารุมา

คณะมนุษยศาสตร์ มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัยในพระสังฆราชูปถัมภ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผลการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้

เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย

๒๓๕

นางสาวแพรวพรรณ ม่วงแก้ว รศ.ดร.ปัทมาวดี เล่ห์มงคล

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทอง

ที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย

๒๔๙

นางสาวภาพิมล วัฒนวิเชียร ผศ.ดร.ชลธิป สมานิตโต

ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อุปนิสัยชีวิตที่ปรากฏในปริเฉทธรรมะในเพลงเฟซบุ๊ก “พระศักดิ์ สุนทร”

๒๖๒

นางสาวบัณฑิตกา จารุมา ดร.ศิริวัสน์ กาวิละนันท์

สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

การศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือก

ตามแนวคิดมอนเตสซอรี ในประเทศไทย

๒๗๗

นางสาวชญาณันท์ นภัทร์ธีรชาญชัย รศ.ดร.ประเสริฐ อินทร์รักษ์

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

(๒๘)

การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย	๒๙๔
นายปรัชญา บุตรสะอาด พระสมพล ยสชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี	
การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสร้างมาตรฐานการศึกษาอย่างมีคุณภาพ	๓๑๒
ผศ.ดร.เอกรัฐ หล่อพิเชียร ผศ.ดร.นพดล พรามณี สาขาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี	
การสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกัน	
ในการปฏิบัติการกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัด	๓๒๓
ดร.เดชา พวงงาม วิทยาลัยสงฆ์เพชรบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
ศึกษาวิเคราะห์ธรรมาสถิติของพระอริยบุคคลตามหลักไตรสิกขา	๓๔๘
พระมหาเอกชัย อุบัติคุณ (ช้อยแก้ว) ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
วิเคราะห์กรรมฐานในอปปมาทวรรคและจิตตวรรค	๓๖๓
นางสาวจิณัฐตา ฐิตวัฒน์ พุทธศาสนมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
การศึกษาเรียนรู้ธรรมผ่านศิลปกรรม: กรณีพระพุทธรูป	๓๗๖
พระครูสิริรัตนาวตาร, รศ.ดร. วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
ศึกษาความศรัทธาของประชาชนที่มาบูชาสักการะ	
พระพุทธเจ้าไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) วัดสมเด็จกูเรือมิ่งเมือง จังหวัดเลย	๓๙๗
นายอินทศักดิ์ เทียมเศวต พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, รศ.ดร. ผศ.ดร.อรชร ไกรจักร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	

(๒๙)

- ชุมชนวัดวิถีการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางทรัพยากร ๔๐๗
พระวิมาน คมกัธปญโญ, ดร. นายภาณุวัฒน์ สิงห์คำป่อง
วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู ๔๑๙
ที่มีต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร
ดร.พิบูลย์ ตัญญบุตร
สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน วิทยาลัยครูสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต
ผศ.ดร.พรรณรายณ์ ทรัพย์แสน
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
- การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ๔๒๙
พระราชสุตาภรณ์ (ประศักดิ์ ชั่งแสง), รศ.ดร., พระมหาอุดร อุตโตโร (มากดี), ผศ.ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- กลยุทธ์การวงษ์ภาษาบาลีและภาษาไทย: ประวัติและความสัมพันธ์เชิงสัทยะ ๔๔๓
อาจารย์เจียรไน วิทิตกุล
สาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา ๔๖๔
อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
ศ.ดร.บังอร เบ็ญจาธิกุล คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
- การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามหลักภาวนา ๔ ๔๗๙
พระมหาอุดร อุตโตโร (มากดี), ผศ.ดร. พระครูสิริภุญญิทัศน์ (ฐิตสกุโค ดิษสวรค์), ผศ.ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
พระมหาสุพจน์ สุเมโธ (พานทอง), ผศ.ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

(๓๐)

ภาคภาษาอังกฤษ

Lexical Bundles in Literature Writing: A Corpus-Based Study of Native English Speakers and MCU Students

491

Ven.Suriya. Asst.Prof.Dr.Veerakarn Kanokkamalade

Assoc.Prof.Dr.Preecha Khanetnog

Faculty of Humanities Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทวิพากษ์หนังสือเรื่อง ธรรมานุญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม

๕๐๔

(ฉบับปรับปรุงใหม่)

นางสาวจรสลักษณ์ ทองโอฬาร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก

- คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕๑๔

- แบบฟอร์มการส่งต้นฉบับเพื่อพิจารณานำลงในวารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕๒๗

- กระบวนการจัดทำวารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕๒๘

- หลักเกณฑ์ในการตีพิมพ์ต้นฉบับของวารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕๒๙

- ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕๓๐

ประเทศไทยเป็นรัฐศาสนาหรือไม่ ? Is Thailand a religious state ?

คะนอง ปาลิภัทรางกูร*

Kanong Paliphatrangkura

พระมหาพัฒน์ สหัสสุขมณัง**

Phramaha Phat Sahassukmankong

สาขาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ประเทศไทย

Buddhist Studies, Thammasat University, Thailand

Email: kanong.p@arts.tu.ac.th

Received: January 21, 2023

Revised: February 13, 2023

Accepted: February 15, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) พิจารณาว่าประเทศไทยเป็นรัฐศาสนาหรือไม่ (๒) ประเมินความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างพุทธศาสนากับราชอาณาจักรไทย และ (๓) พิจารณาว่าพุทธศาสนาได้รับประโยชน์จากอาณาจักรจริงหรือไม่ ใช้วิธีวิจัยเอกสารและวิเคราะห์ข้อมูล รวบรวมและวิเคราะห์รัฐธรรมนูญ ข้อกฎหมาย ตลอดจนข้อเขียนทางวิชาการ งานวิจัย หนังสือ และบทความที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า แม้ประเทศไทยจะจัดอยู่ในกลุ่มรัฐฆราวาสไม่ได้ แต่ก็จัดว่าเป็นรัฐศาสนาไม่ได้เช่นกัน ในราชอาณาจักรไทย อำนาจอธิปไตยไม่ได้มาจากพุทธศาสนา ตรงกันข้ามพุทธศาสนาแบบไทยกลับถูกใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญและรัฐบาลใช้อำนาจควบคุมและครอบงำทุกศาสนาในรัฐ ประเทศไทยจึงไม่ใช่รัฐศาสนา เพราะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนายังมีความคลุมเครือ

คำสำคัญ: ประเทศไทย; รัฐ; ศาสนา; รัฐศาสนา

* นายคะนอง ปาลิภัทรางกูร Mr. Kanong Paliphatrangkura อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Lecturer, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

** พระมหาพัฒน์ สหัสสุขมณัง Phramaha Phat Sahassukmankong นักศึกษาปริญญาโท สาขาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ M.A.Student, Buddhist Studies, Thammasat University

Abstract

This research aims to (1) consider whether Thailand is a religious state or not (2) evaluate the power relationship between Buddhism and the kingdom of Thailand and (3) consider whether Buddhism actually gets benefit from the kingdom or not. Documentary research method and data analysis were conducted. Thai constitutions, laws, as well as the academic writings, research papers, books, and the relevant articles were collected and analyzed. The research result shows that although Thailand cannot be categorized as a secular state, it could not also be classified as a religious state. In the kingdom of Thailand, state power does not come from Buddhism. On the contrary, Thai Buddhism has been used to establish the legitimacy to the sovereign. The sovereign and his government have exercised their power to control and dominate all religions in the state. Thailand is not, therefore, a religious state since the relationship between it and religions has been ambiguous.

Keywords: Thailand; State; Religion; Religious State

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

รัฐไทยมีความสัมพันธ์กับศาสนามาช้านาน พุทธศาสนาได้เข้ามาสู่สยามประเทศ ในรูปแบบลัทธิต่าง ๆ ๔ ยุค ด้วยกัน กล่าวคือ ยุคหินยานแห่งเถรวาท ยุคมหายาน ยุคหินยานอย่างพุกาม และยุคหินยานลังกาวงศ์^๑ เมื่อพุทธศาสนานิกายเถรวาทเข้ามามีอิทธิพลในไทย ผู้ปกครองก็ได้ดำเนินรอยตามพระเจ้าอโศกมหาราช โดยนำเอาหลักธรรมทางศาสนามาใช้บริหารบ้านเมือง และอบรมสั่งสอนประชาชน ทำให้พุทธศาสนากับรัฐไทยมีความผูกพันเกี่ยวพันต่อกัน พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ทรงรับเอาพุทธเถรวาทแบบลังกาวงศ์เข้ามาอุปถัมภ์ในกรุงสุโขทัย ไปถึงรัชสมัยของพญาลิไท (พระมหาธรรมราชาที่ ๑) รัฐไทยกับพุทธศาสนาก็ยิ่งผูกพันแนบแน่นกันมากขึ้น โลกทัศน์ของชนชั้นนำและประชาชนทั่วไปอยู่ภายใต้คติความคิดแบบไตรภูมิตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

การก้าวเข้าสู่สมัยใหม่ในยุครัตนโกสินทร์ก่อให้เกิดการตีความพุทธศาสนาในเชิงเหตุผลนิยมมากขึ้น และพร้อมกับภัยคุกคามจากตะวันตกต่อรัฐไทย ทำให้ชนชั้นนำพยายามสร้างกระแสชาตินิยมขึ้น พุทธศาสนาเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือในการสร้างกระแสดังกล่าว และในที่สุดก็ได้ก้าวไปสู่ความเป็นพุทธศาสนาแห่งรัฐไทย การเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดเช่นนี้ ทำให้คณะสงฆ์ถูกควบคุมด้วยสมณศักดิ์ ตำแหน่งการปกครอง และผลประโยชน์ต่าง ๆ หลังการปฏิรูปคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พุทธศาสนาได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือ

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานพระพุทธเจดีย์*, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางสัมฤทธิ์ สุขประยูร, ๒๕๑๐), หน้า ๗๘-๙๑.

ในการสร้างรัฐไทยผ่านมหาเถรสมาคม หลักคำสอนและธรรมเนียมที่เคยมีความหลากหลายตามค่านิยม และประเพณีของแต่ละท้องถิ่นถูกตีความใหม่ให้สอดคล้องกับคณะสงฆ์ส่วนกลาง และความสัมพันธ์นี้ก็ดำรงอยู่เรื่อยมาจนปัจจุบัน^๒

อย่างไรก็ดี ในมุมมองของพุทธศาสนิกชนทั่วไป พระสงฆ์ยังดำรงอยู่ในฐานะของผู้ทรงศีล มีสถานะที่สูงกว่าคนธรรมดาทั่วไป สถาบันสงฆ์ยังคงเป็นสิ่งดีน่าเคารพเลื่อมใส เพียงแต่มีผู้ที่เข้ามาเกาะเกี่ยวผลประโยชน์มากขึ้น ทั้งผลประโยชน์ที่ได้จากประชาชนทั่วไปและผลประโยชน์ที่ได้จากรัฐ การมีผลประโยชน์ที่ได้จากรัฐนี้เอง ทำให้คนรุ่นใหม่มองว่า รัฐไทยมีสัมพันธ์กับศาสนาไปในแนวทางที่ไม่เป็นประชาธิปไตย และมองว่ารัฐไทยเป็นรัฐศาสนาหรือนิยมเอียงไปทางรัฐศาสนา อีกทั้งภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การคงอยู่ของคณะสงฆ์ที่สนองต่อนโยบายของรัฐขัดต่อความเป็นประชาธิปไตย เพราะตามหลักประชาธิปไตย มนุษย์ย่อมมีเสรีภาพทางความคิดและลัทธิความเชื่อต่าง ๆ รัฐจะเข้ามาบีบบังคับเพียงเพื่อเป็นหลักประกันเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อของประชาชนผู้อยู่ภายใต้การปกครองเท่านั้น แต่ในยุคปัจจุบัน เนื่องด้วยความเป็นประชาธิปไตยในสังคมไทยยังไม่สมบูรณ์เต็มที่ คนรุ่นใหม่และนักวิชาการบางท่านจึงมองว่า การที่รัฐไทยดำเนินนโยบายเอื้อประโยชน์แก่พุทธศาสนา อีกทั้งมีการเคลื่อนไหวทั้งในสภาและนอกสภาในทางที่จะทำให้มีกฎหมายทางศาสนา ทำให้รัฐไทยมีความเป็นรัฐพุทธศาสนามากขึ้นโดยลำดับ^๓

แนวคิดเรื่องรัฐศาสนานี้ ยังไม่มีการกำหนดคำนิยามที่แน่ชัด ทั้งนี้เพราะศาสนากับรัฐอยู่คู่กันมายาวนาน ในขณะที่แนวคิดเรื่องรัฐโลกวิสัยยังเป็นแนวคิดที่ค่อนข้างใหม่ในแง่ประวัติศาสตร์ การไม่มีคำนิยามแน่ชัดเช่นนี้ ทำให้การพิจารณาความเป็นรัฐศาสนาจำเป็นต้องใช้กรอบแนวคิดของรัฐโลกวิสัย และตัวอย่างของรัฐโลกวิสัยมาร่วมด้วย งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการศึกษาว่า สถานะของรัฐไทยอยู่ตรงไหนกันแน่ระหว่างรัฐศาสนากับรัฐโลกวิสัย โดยประเมินความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร และพิจารณาต่อว่าในความสัมพันธ์ดังกล่าว พุทธศาสนาได้รับประโยชน์จากรัฐไทยจริงอย่างที่คนรุ่นใหม่และนักวิชาการบางท่านตั้งข้อสังเกตหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อพิจารณาว่ารัฐไทยเป็นรัฐศาสนาหรือไม่
๒. เพื่อประเมินความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศาสนจักรและอาณาจักรของรัฐไทย
๓. เพื่อพิจารณาว่าพุทธศาสนาได้รับประโยชน์จากรัฐไทยจริงหรือไม่

^๒ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต : แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒), หน้า ๔๙-๘๑.

^๓ สุรพศ ทวีศักดิ์, “รัฐศาสนากำลังจะมา?”, ประชาไท, ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2022/05/98598> [๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕].

กรอบแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญในการวิจัย

แนวคิดรัฐโลกวิสัยมองว่ารัฐกับศาสนาต้องแยกเป็นอิสระจากกัน บุคคลทุกคนในรัฐมีสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา โดยไม่ถูกแบ่งแยกหรือลดทอนสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล และแนวคิดแบบเทวธิปไตยที่อำนาจรัฐมาจากอำนาจทางศาสนา อาจกล่าวได้ว่าเป็นตัวอย่างของรัฐศาสนาที่เห็นได้ชัดที่สุด

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) รวบรวม และวิเคราะห์บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ ข้อกฎหมาย ข้อเขียนทางวิชาการ งานวิจัย หนังสือ และบทความที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

รัฐศาสนา หมายถึง รัฐที่มีศาสนาประจำรัฐ กฎหมายและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ในรัฐได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา สถาบันทางศาสนามีอำนาจครอบงำและชี้นำรัฐ

รัฐโลกวิสัย หมายถึง รัฐที่ไม่มีศาสนาประจำรัฐ ดำเนินการปกครองบ้านเมืองโดยปราศจากอิทธิพลจากศาสนา และให้องค์การศาสนาปกครองตนเองโดยปราศจากอิทธิพลของรัฐ

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้เห็นมุมมองและข้อค้นพบที่นักคิดแต่ละท่านได้เสนอไว้ดังนี้

วอเรนท เอส โกลด์สไตน์ มองว่า การเชื่อมโยงกันระหว่างรัฐกับศาสนาเกิดขึ้นมายาวนานจนอาจนับได้ตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการมีรัฐเลยทีเดียว รัฐศาสนาได้สร้างปัญหาไว้อย่างมาก ไม่ใช่เพียงความอยู่ดีศรีธรรมที่มีต่อชนกลุ่มน้อยทางความเชื่อในรัฐ ด้วยการบังคับกฎหมายของศาสนาใช้กับทุกคนเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดปัญหาระหว่างรัฐกับรัฐได้ด้วย ตัวอย่างเช่น รัฐอิสลามอิหร่านและรัฐอิสราเอล เป็นต้น โกลด์สไตน์ไม่ได้บอกว่ารัฐควรก้าวไปสู่ความเป็นรัฐโลกวิสัย แต่ควรเป็นรัฐที่เป็นกลางทางศาสนา เพราะแนวคิดโลกวิสัยได้กลายไปเป็นลัทธิเสียเอง^๔

^๔ Warren S Goldstein, “On the religious state, the secular state, and the religion-neutral state”, *Critical Research on Religion*, Vol.10 Issue 1 (April 2022): 3-6.

แอนดรูว์ คอปสัน กล่าวถึงหลักการโลกวิสัยที่จอห์น บาเบรธ ระบุไว้ว่าต้องประกอบด้วยสามส่วน คือ การแยกสถาบันทางศาสนาออกจากสถาบันของรัฐ เสรีภาพทางความคิดและทางศาสนาสำหรับทุกภาคส่วน และการไม่เลือกปฏิบัติจากรัฐด้วยเหตุแห่งศาสนาหรือไม่มีศาสนา แอนดรูว์ได้สรุปว่า หลักการนี้ไม่เคยได้รับการปฏิบัติครบถ้วนในรัฐใด ๆ เป็นเพียงอุดมคติที่บาเบรธปรารถนาให้การเมืองขับเคลื่อนไปในทิศทางนั้นเท่านั้น^๕

พอล คลิเตอร์ และ อาฟชิน เอลเลียน ได้เสนอความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาไว้ ๕ รูปแบบ ประกอบด้วย

๑) Atheist state รัฐต้านศาสนา ไม่เห็นด้วยกับการมีอยู่ของหน่วยงานทางศาสนา

๒) Theocratic state รัฐเทวธิปไตย ที่อำนาจของรัฐมีพื้นฐานมาจากศาสนาและเชิดชูศาสนาใดศาสนาหนึ่ง

๓) Official church state รัฐที่มีศาสนาประจำชาติ คือมีศาสนาที่รัฐให้การสนับสนุนหลักอยู่ แต่ยอมให้มีศาสนาอื่นอยู่ร่วมในสังคมโดยไม่เบียดเบียน

๔) Multiculturalist state รัฐพหุวัฒนธรรมที่สนับสนุนทุกศาสนา

๕) Agnostic state หรือ Secular state รัฐโลกวิสัยที่เป็นกลางกับทุกศาสนา^๖

รูปแบบเหล่านี้ช่วยให้เข้าใจสถานะของรัฐต่าง ๆ ได้ดีขึ้น และตระหนักว่ารัฐไม่ได้มีเพียงสองรูปแบบ คือ รัฐโลกวิสัยและรัฐศาสนาเท่านั้น

สุรพศ ทวีศักดิ์ กล่าวว่า แนวคิดโลกวิสัยคือแนวคิดที่ว่า “รัฐกับศาสนาต้องแยกเป็นอิสระจากกัน” การแยกเป็นอิสระจากกันก็เพื่อให้หลักประกันว่า กลุ่มหรือองค์กรทางศาสนาต่าง ๆ จะไม่แทรกแซงกิจการของรัฐ และรัฐก็ต้องไม่แทรกแซงกิจการทางศาสนา สำหรับรัฐโลกวิสัยก็คือรัฐที่นำแนวคิดโลกวิสัยมาปรับใช้ โดยมีการแยกศาสนาจากรัฐ และเคารพสิทธิมนุษยชนของพลเมืองทุกคนอย่างเท่าเทียม ไม่มีใครได้เปรียบหรือเสียเปรียบเพราะเหตุแห่งความเชื่อของพวกเขา^๗

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้พูดถึงความผูกพันระหว่างรัฐกับศาสนาว่า การที่ทั้งสองฝ่ายจะไม่สัมพันธ์กันเลยเห็นจะเป็นไปไม่ได้ เพราะว่าศาสนาเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับประชาชน และรัฐก็ปกครองประชาชนอยู่ ประเทศที่ว่าแยกรัฐกับศาสนาออกจากกัน อย่างประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีความสัมพันธ์กับศาสนาอยู่ เช่น คำปฏิญาณของ

^๕ Andrew Copson, **Secularism**, (Oxford: Oxford University Press, 2017), p.2.

^๖ Paul Cliteur and Afshin Ellian, "The Five Models for State and Religion: Atheism, Theocracy, State Church, Multiculturalism, and Secularism", **ICL Journal**, Vol.14 No.1 (June 2020): 103-132.

^๗ สุรพศ ทวีศักดิ์, **รัฐกับศาสนา : ศีลธรรม อำนาจและอิสรภาพ**, (กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์, ๒๕๖๑), หน้า ๑๗๙-๑๘๓.

อเมริกา ที่สภาองค์กรสมิทธิให้เพิ่มคำว่า Under God ต่อท้ายคำว่า One Nation ก็แสดงว่า มีอิทธิพลของศาสนาคริสต์ในเชิงนามธรรมอยู่ การแยกตัวออกจากศาสนาแท้จริงแล้วเป็นเพราะศาสนาคริสต์มีหลายนิกาย จึงต้องบัญญัติลงในกฎหมาย เพื่อไม่ให้ใครได้เปรียบเสียเปรียบมากเกินไปกว่ากัน^๘

เฮเลน เจมส์ ได้พูดถึงความเกี่ยวพันที่พุทธศาสนาปรากฏเคียงคู่ไปกับการใช้ความรุนแรง กล่าวถึงในแง่ของการเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดชาตินิยมและการที่รัฐให้สิทธิพิเศษบางอย่างแก่ชาวพุทธ ทำให้สรุปได้ว่ารัฐไทยไม่ใช่รัฐฆราวาส แม้จะมีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าให้เสรีภาพด้านศาสนาก็ตาม^๙

ศุภณัฐ บั๊กกลาง เขียนวิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สรุปเรื่องเสรีภาพทางศาสนาในกฎหมายไทยไว้ว่า การรับรองเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมีความถดถอยลงเมื่อพิจารณาความเป็นกลางของรัฐกับเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อในระบบกฎหมายไทย แม้รัฐธรรมนูญฉบับล่าสุดจะไม่ได้กำหนดให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ หรือนำข้อกำหนดทางพุทธศาสนามาบัญญัติเป็นกฎหมายใช้บังคับกับทุกคนดังเช่นในรัฐศาสนาอื่น ๆ แต่ก็ยังเห็นได้ชัดว่ารัฐไทยไม่ได้เป็นกลางทางศาสนา^{๑๐}

จากวรรณกรรมต่าง ๆ ข้างต้น ดูเหมือนจะบ่งชี้ว่ารัฐไทยไม่ใช่รัฐโลกวิสัย แต่ก็ยังไม่มีคำตอบชัดเจนว่า แล้วรัฐไทยเป็นรัฐศาสนาหรือไม่ ผู้วิจัยจึงต้องการหาคำตอบในเรื่องนี้ และพิจารณาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร และสุดท้ายจะพิจารณาว่าพุทธศาสนาได้รับประโยชน์จากรัฐไทยจริงหรือไม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร ประกอบด้วย ๒ ขั้นตอน คือ

๑. เก็บรวบรวมข้อมูลจากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ กฎหมาย ธรรมเนียมการปกครอง ประเพณีปฏิบัติ ตลอดจนงานเขียนของนักวิชาการ เอกสารงานวิจัย หนังสือ และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง
๒. นำข้อมูลที่ได้นำไปตีความ เปรียบเทียบ วิเคราะห์ สรุปสาระสำคัญ และนำเสนอผลการวิจัย

^๘ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๗), หน้า ๒๗-๓๕.

^๙ เฮเลน เจมส์, รัฐฆราวาสและความรุนแรงในรัฐพุทธ : กรณีของไทยและเมียนมา, แปลโดย ลลิตา หาญวงศ์, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๖๒), หน้า ๓๐๘-๓๑๓.

^{๑๐} ศุภณัฐ บั๊กกลาง, “ความเป็นกลางของรัฐกับเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อ”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขากฎหมายมหาชน (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๕๓-๑๕๕.

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้ทราบสถานะของรัฐไทยว่าเป็นรัฐศาสนาหรือรัฐโลกวิสัยกันแน่
๒. ทำให้ทราบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศาสนจักรและอาณาจักรของรัฐไทย
๓. ทำให้ทราบว่าในสถานะดังกล่าวพุทธศาสนาได้รับประโยชน์จากรัฐไทยจริงหรือไม่

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

งานวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อหาคำตอบเรื่อง ประเทศไทยถือเป็นรัฐศาสนาหรือไม่ มีผลการวิจัยและข้ออภิปราย ดังต่อไปนี้

๑. ตามกฎหมายรัฐไทยเป็นรัฐศาสนาหรือไม่

คำว่า รัฐศาสนา (Religious State) ยังไม่มีคำนิยามที่แน่ชัด แต่ลักษณะของรัฐที่ใกล้เคียงรัฐศาสนามากที่สุด น่าจะเป็นรัฐที่ใช้ระบอบเทวธิปไตย (Theocracy) อันถือว่าอำนาจสิทธิขาดของผู้ปกครองมาจากความเชื่อทางศาสนา ในปัจจุบันยังคงมีประเทศลักษณะนี้อยู่โดยจะมีผู้นำทางศาสนาเป็นผู้ปกครองสูงสุดของประเทศ เช่น นครรัฐวาติกันและสาธารณรัฐอิสลามอิหร่าน หรือประเทศที่มีฆราวาสเป็นผู้ปกครองแต่มีฐานความเชื่อเรื่องความชอบธรรมแห่งอำนาจมาจากศาสนา นำไปสู่การออกกฎหมายที่มีรากฐานมาจากศาสนา เช่น รัฐอิสลามทั้งหลายใช้กฎหมายชารีอะ^{๑๑} และนครรัฐวาติกันใช้กฎหมายศาสนาจักร^{๑๒} เป็นต้น

การแบ่งประเภทรัฐว่าเป็นรัฐโลกวิสัยหรือรัฐศาสนา สิ่งแรกที่ต้องพิจารณาคือตัวบทกฎหมาย เพราะกฎหมาย (โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญ) ถือเป็นตัวกำหนดแบบแผนการปกครองประเทศนั้น ๆ กรณีของประเทศไทยก็เช่นกัน จากการพิจารณารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปีพุทธศักราช ๒๕๖๐ พบว่า รัฐไทยไม่ได้มีการบัญญัติพุทธศาสนาไว้เป็นศาสนาประจำชาติ แม้ในทางสังคมจะมีองค์กรชาวพุทธเรียกร้องให้บัญญัติพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญก็ตาม แต่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันก็ไม่ได้บรรจุลงไปเช่นนั้น ทำให้งานวิจัยของต่างชาติที่จัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาได้ข้อสรุปว่า ประเทศไทยไม่ใช่รัฐศาสนา แม้จะรายล้อมไปด้วยประเทศที่เป็นรัฐศาสนาและรัฐที่มีความโน้มเอียงทางศาสนาก็ตาม^{๑๓}

^{๑๑} The Embassy of The Kingdom of Saudi Arabia, “Legal and Judicial Structure”, [Online], Available: shorturl.at/jnyZ8 [19 July 2022].

^{๑๒} Vatican, “Code of Canon Law”, [Online], Available: shorturl.at/qvwA2 [19 July 2022].

^{๑๓} Pew Research Center, “Many Countries Favor Specific Religions, Officially or Unofficially”, [Online], Available: shorturl.at/atZR5 [19 July 2022].

อย่างไรก็ดี แม้ว่าประเทศไทยจะไม่ระบุงานประจําชาติไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่นักวิชาการบางท่านก็มองว่า ประเทศไทยไม่มีความเท่าเทียมทางศาสนา^{๑๔} และเมื่อเราพิจารณารัฐธรรมนูญ จะพบบทบัญญัติที่ดูโน้มเอียงไปทางพุทธศาสนา เช่น มาตรา ๗ ‘พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก’ และมาตรา ๖๗ ‘รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา และต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกดังกล่าวด้วย’^{๑๕}

เมื่อพิจารณาเฉพาะสองมาตรานี้จะเข้าใจว่า รัฐธรรมนูญไทยให้การรับรองสถานะของพุทธศาสนาเป็นกรณีพิเศษยิ่งกว่าศาสนาอื่น แต่เมื่อไปดูมาตราอื่น ๆ ในหมวดสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย จะพบว่ามีการกำหนดให้มนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันตามกฎหมาย โดยไม่คำนึงถึงความเชื่อทางศาสนา อนุญาตให้ทุกคนนับถือศาสนาและเลือกปฏิบัติตามหลักศาสนาได้ตามต้องการตราบใดที่ไม่เป็นภัยคุกคามต่อรัฐ^{๑๖} เห็นได้ว่าสิทธิเสรีภาพเรื่องความเชื่อของประชาชนชาวไทยนั้น รัฐธรรมนูญให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนในการนับถือศาสนาตามความเชื่อของตน

หากดูกฎหมายรัฐธรรมนูญ เราจะเห็นว่ารัฐไทยมีทั้งส่วนที่เป็นรัฐโลกวิสัยและส่วนที่เป็นรัฐศาสนาอยู่ร่วมกัน และเมื่อพิจารณาเพิ่มเติมลงไปเราจะพบว่า ประเทศไทยมีกฎหมายลูกที่มีศักดิ์รองลงมาจากรัฐธรรมนูญอยู่ด้วย และกฎหมายเหล่านั้นไม่ได้มีแต่เฉพาะที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์และอิสลามอีกด้วย เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙, พระราชบัญญัติส่งเสริมกิจการฮัจญ์ พ.ศ. ๒๕๒๔, และพระราชบัญญัติว่าด้วยลักษณะฐานะของวัดบาทพลวงโรมันคาทอลิกในกรุงสยาม เป็นต้น

การพิจารณาเรื่องรัฐศาสนาและรัฐโลกวิสัย จึงต้องมองไปถึงบริบททางประวัติศาสตร์ด้วย หากเรามองย้อนไปในอดีต รัฐที่กลายเป็นรัฐศาสนาโดยเฉพาะในยุโรปเพราะมีการอ้างเทวสิทธิ์โดยให้พระสันตปาปาแต่งตั้งกษัตริย์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้หายไปพร้อมกับการเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่ สังคมตะวันตกผ่านความขัดแย้งทางศาสนาจากการถูกกดขี่ทางศาสนา เกิดสงครามทางศาสนาในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ และจบลงด้วยสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลีย อันเป็นสิ่งที่ถือกันว่าเป็นกำเนิดของรัฐสมัยใหม่ เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้อำนาจของฝ่ายรัฐพ้นไปจากศาสนา ภายใต้วิวัฒนาการเช่นนี้ได้นำไปสู่การร่างรัฐธรรมนูญเพื่อเป็น

^{๑๔} สุรพศ ทวีศักดิ์, รัฐกับศาสนา : ศีลธรรม อำนาจและอิสรภาพ, หน้า ๑๐๕.

^{๑๕} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐, ใน ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก (๖ เมษายน ๒๕๖๐), หน้า ๔, ๑๗.

^{๑๖} อ้างแล้ว, หน้า ๘-๙.

หลักประกันเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อของประชาชน โดยรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและศาสนาย่อมแตกต่างกันไปตามภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศ แต่โดยทั่วไปแล้วต่างยอมรับการแบ่งแยกรัฐกับศาสนาออกจากกัน ไม่มีการสถาปนาศาสนาประจำชาติแต่อย่างใด

ด้วยเหตุที่แนวคิดเรื่องรัฐโลกวิสัยนี้พัฒนามาจากประวัติศาสตร์ของสังคมตะวันตก เกิดขึ้นหลังจากสังคมตะวันตกเกิดความแตกแยกทางศาสนา ต่างไปจากกรณีของประเทศไทยที่เมื่อปฏิรูปมาสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ ได้นำเอาศาสนามาเป็นเครื่องมือสร้างระบบราชการครอบงำศาสนาเอาไว้ และศาสนาได้กลายเป็นเครื่องมือสร้างความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์อีกด้วย แนวคิดเกี่ยวกับรัฐโลกวิสัยเมื่อนำมาใช้กับประเทศไทยซึ่งไม่ได้ผ่านประสบการณ์แบบโลกตะวันตก และรัฐกับศาสนามีความสัมพันธ์ในลักษณะอุปถัมภ์ค้ำจุนซึ่งกันและกัน ย่อมจะมีปัญหาบางประการในการตีความเกี่ยวกับแนวคิดรัฐโลกวิสัย

มายาคติอย่างหนึ่งคือการมีประชาธิปไตยได้ต้องพัฒนารัฐไปสู่ความเป็นรัฐโลกวิสัย ความคิดนี้ค่อนข้างเป็นจริง แต่ไม่เสมอไป รัฐที่เป็นประชาธิปไตยก็สามารถมีศาสนาประจำชาติได้เช่นเดียวกัน กรณีตัวอย่างเช่น ประเทศอังกฤษ ประมุขของรัฐเป็นผู้แต่งตั้งประมุขของคริสตจักรแห่งอังกฤษอันถือเป็นคริสตจักรประจำชาติ และบิชอปในนิกายนี้มีตำแหน่งในสภาสูงของอังกฤษโดยตำแหน่ง อีกทั้งการเกิดขึ้นของรัฐฆราวาสในช่วงแรก เกิดขึ้นเพื่อสนับสนุนอำนาจของกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วยซ้ำ

หากเราพิจารณาจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก กรอบความคิดเรื่องรัฐโลกวิสัยก็ยังคงมีความเข้มข้นที่แตกต่างกัน ในฝรั่งเศสที่กำหนดแยกรัฐออกจากศาสนาอย่างสิ้นเชิง ทำให้ฝรั่งเศสเป็นรัฐโลกวิสัยชัดเจน เช่น มีการออกกฎหมายห้ามการคลุมผมในสถานที่ราชการรวมถึงโรงเรียนของรัฐ เพราะถือว่าเป็นการแสดงออกทางศาสนา ในขณะที่สหรัฐอเมริกาที่เป็นรัฐโลกวิสัยเช่นกันกลับมีความผ่อนปรนในเรื่องนี้มากกว่า ทั้งสองประเทศนี้แม้จะเป็นรัฐโลกวิสัย แต่ก็ยังมีการเฉลิมฉลองเทศกาลทางศาสนา เช่น คริสต์มาสและอีสเตอร์ เป็นต้น เห็นได้ชัดเจนว่า ข้อปฏิบัติบางอย่างได้กลายเป็นเรื่องของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไปแล้ว การดูแลรักษาสິงเหล่านี้ไม่ควรถูกนำไปโยงเข้ากับความเป็นรัฐศาสนา ฉะนั้น เมื่อเราพิจารณาถึงวันหยุดทางศาสนา รวมไปถึงความในมาตรา ๖ แห่งรัฐธรรมนูญไทยฉบับปัจจุบันจะเห็นได้ว่า การให้พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นประมุขของประเทศเป็นพุทธมามกะนั้น ถือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทยมากกว่าจะเป็นรูปแบบของรัฐศาสนาตามนิยามที่รับรู้กัน

ในประเทศสหรัฐอเมริกา นอกจากเรื่องของวันหยุดแล้ว อิทธิพลของศาสนายังแฝงอยู่ในธรรมเนียมปฏิบัติและรัฐพิธีต่าง ๆ เช่น การปฏิญาณตนของประธานาธิบดี เป็นต้น ตามความเห็นของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) สาเหตุที่สหรัฐอเมริกาต้องแยกรัฐออกจากศาสนาแท้จริงก็เป็นเพราะศาสนาคริสต์ต่างหากที่มีหลายนิกายไม่เป็นเอกภาพ จนต้องบัญญัติลงในกฎหมายเพื่อไม่ให้ใคร

ได้เปรียบเสียเปรียบมากไปกว่ากัน^{๑๗} อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าต้นเหตุจะเป็นเช่นไร การที่กฎหมายสูงสุดคือ รัฐธรรมนูญของอเมริกาให้สิทธิเสรีภาพทางความเชื่อและแยกรัฐออกจากศาสนาก็ทำให้กล่าวได้ว่า สหรัฐอเมริกาเป็นรัฐโลกวิสัยอย่างแท้จริง^{๑๘}

กรณีของประเทศไทย เหตุผลหนึ่งที่นักวิชาการบางกลุ่มมองว่ารัฐไทยเป็นรัฐศาสนา เพราะมีการเรียนพุทธศาสนาในโรงเรียนของรัฐ แต่ถ้าพิจารณารายละเอียดในแผนการศึกษาของชาติแล้วจะพบว่า เนื้อหาพุทธศาสนาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิชาสังคมศึกษาเท่านั้น และการเรียนสังคมวัฒนธรรมไทยจำเป็นต้องกล่าวถึงพุทธศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะพุทธศาสนาได้อยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านานอย่างที่รับรู้กันแล้วนั้น

เมื่อพิจารณาความเป็นรัฐโลกวิสัยจากแนวคิดของบาเบรธ ที่อธิบายว่ารัฐโลกวิสัยต้องประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ การแยกสถาบันทางศาสนาออกจากสถาบันของรัฐ การมีเสรีภาพทางความคิดจิตสำนึก และศาสนา และการไม่มีเลือกปฏิบัติจากรัฐเพราะมีศาสนาหรือไม่มีศาสนา^{๑๙} เมื่อพิจารณาด้วยหลักการดังกล่าวจะพบว่า รัฐไทยไม่ได้แยกศาสนาออกจากรัฐโดยสิ้นเชิง ศาสนากับรัฐดำรงอยู่ด้วยกัน โดยศาสนาไม่ได้มีอิทธิพลครอบงำรัฐในทางการเมือง แต่กลับถูกรัฐเข้าครอบงำจนความศักดิ์สิทธิ์ของหลักธรรมเสื่อมคุณค่าลง ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อของรัฐไทย นอกจากนี้ รัฐไทยยังให้เสรีภาพแก่พลเมืองในการเลือกปฏิบัติหรือสมานความเชื่อแบบใดก็ได้ โดยรัฐพร้อมสนับสนุนทุกศาสนาในสังคมไทย ตราบเท่าที่ความเชื่อเหล่านั้นไม่กระทบต่ออำนาจรัฐ ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับแนวคิดรัฐสมัยใหม่ (ตามสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลีย อันเป็นจุดเริ่มต้นของรัฐโลกวิสัย) ที่แมกซ์ เวเบอร์กล่าวไว้ว่ารัฐคือผู้ผูกขาดความรุนแรง^{๒๐} การตอบคำถามว่ารัฐไทยเป็นรัฐศาสนาหรือไม่ จึงไม่อาจพิจารณาจากหลักการรัฐกับศาสนาแยกออกจากกันโดยสมบูรณ์หรือไม่เท่านั้น หากแต่ต้องพิจารณาจากปัจจัยหลายด้านแล้วดูแนวโน้มว่าเป็นไปในทิศทางใด แม้รัฐไทยไม่อาจเทียบได้กับฝรั่งเศสหรืออเมริกา ทำให้ไม่สามารถพูดได้ว่าเป็นรัฐโลกวิสัย แต่กระนั้นรัฐไทยก็ยังไม่ใช่อะไรศาสนา

จากการอธิบายมาจะเห็นว่า แม้รัฐธรรมนูญจะกำหนดให้ประมุขของรัฐเป็นพุทธมามกะ แต่ก็ระบุว่าเป็นอัครศาสนูปถัมภกไว้ด้วย และกำหนดว่าบุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน จะเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลด้วยเหตุความแตกต่างทางศาสนา

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), *รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง*, หน้า ๒๗-๓๕.

^{๑๘} The White House, "The Constitution", [Online], Available: <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/our-government/the-constitution> [22 July 2022]

^{๑๙} Andrew Copson, *Secularism*, (Oxford: Oxford University Press, 2017), p.2.

^{๒๐} André Munro, "state monopoly on violence", *Encyclopedia Britannica*, [Online], Available: <https://www.britannica.com/topic/state-monopoly-on-violence> [22 July 2022]

ไม่ได้ นอกจากนี้ยังบัญญัติไว้ว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา มีเสรีภาพในการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมตามศาสนาของตน ด้วยเหตุที่รัฐไทยให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการนับถือลัทธิศาสนาของตน ไม่ได้เชิดชูศาสนาใดศาสนาหนึ่งให้เป็นศาสนาแห่งรัฐ ไม่ได้กีดกันลัทธิศาสนาใด ๆ อีกทั้งไม่ได้บรรจุพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับล่าสุด จึงสรุปได้ว่า ถึงแม้รัฐไทยไม่ใช่รัฐโลกวิสัย แต่รัฐไทยก็ไม่ใช่รัฐศาสนาแต่อย่างใด

๒. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศาสนจักรและอาณาจักรของรัฐไทย

ในรัฐสยาม พุทธศาสนาดำรงอยู่ในฐานะเป็นเครื่องมืออบรมสั่งสอนประชาชนให้ดำเนินตามหลักธรรมซึ่งสอดคล้องกับแนวนโยบายแห่งรัฐ พุทธศาสนาไม่เคยมีอิทธิพลเหนือรัฐโดยตรง ยิ่งหลังการปฏิรูปคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ด้วยแล้ว พุทธศาสนาได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้าง ‘ลัทธิชาตินิยม’ โดยรัฐไทยอย่างชัดเจน คำสอนทางศาสนาถูกใช้เพื่อสนับสนุนอำนาจกษัตริย์และคณะสงฆ์ส่วนกลาง^{๒๑} โดยในอดีตแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อพุทธศาสนาเป็นแนวคิดเดิมตั้งแต่ยุคสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ดำรงสถานะธรรมราชาผู้อุปถัมภ์ศาสนา ซึ่งแตกต่างจากองค์กรศาสนาคริสต์เช่นนครรัฐวาติกัน ที่ปกครองตัวเองด้วยแนวคิดสองดาบ (the two swords doctrine) พระสันตปาปาเป็นผู้มอบอำนาจให้แก่กษัตริย์ สถานะของวาติกันจึงสูงกว่าสถาบันกษัตริย์^{๒๒}

การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ รัฐในระบอบประชาธิปไตยยืนยันอำนาจว่าเป็นของประชาชนทุกคน บนหลักแห่งสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค อำนาจของรัฐที่อาศัยหลักประชาธิปไตยจึงไม่ผูกโยงกับศาสนา ไม่มีเทวสิทธิ์หรือความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ถึงกระนั้นก็ไม่จำเป็นว่ารัฐโลกวิสัยจะต้องเป็นประชาธิปไตยเสมอไป เพราะรัฐคอมมิวนิสต์ที่ต่อต้านศาสนาอย่างสุดโต่งก็จัดเป็นรัฐโลกวิสัยได้ด้วย

บทบาทของพุทธศาสนาที่มีต่อรัฐไทยดูเหมือนว่ามีมาก ทั้งนี้เพราะรัฐไทยได้อาศัยศาสนาเป็นเครื่องมือมาตลอด แต่ก็ได้ผ่อนคลายลงภายหลังจากความคิดแบบชาตินิยมได้ฝังรากลงไปแล้ว ความสำคัญของศาสนากับรัฐในทางการเมืองลดบทบาทไปอย่างเห็นได้ชัดเหลือแต่เพียงพิธีกรรมเท่านั้น ฉะนั้น เมื่อเราลองพิจารณาจะเห็นได้ว่า แม้รัฐไทยจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างมากจนดูเหมือนยังอยู่ใต้ร่มเงาของศาสนา แต่ในเชิงอำนาจแล้วรัฐไทยได้ควบคุมศาสนาเอาไว้ตลอด ตั้งแต่การออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ การตีความคำสอนหรือการใช้ทรัพยากรของศาสนาเพื่อประโยชน์ของรัฐไทยไม่ได้ต้องการเทวสิทธิ์ แม้แต่คดีไตรภูมิที่เคยมีมาก็ถูกมองข้าม ศาสนจักรเป็นเพียงเครื่องมือในการควบคุมประชาชน หากจะมีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดเทิดทูนศาสนาด้วยใจจริงก็เป็นเพียงพระราชศรัทธาส่วนพระองค์เท่านั้น

^{๒๑} พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต : แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลบอลคัมมิง, ๒๕๕๒), หน้า ๔๐-๕๗.

^{๒๒} Catholic Culture, “Catholic Dictionary”, [Online], Available: shorturl.at/fruWX [24 July 2022].

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประเทศไทยได้อาศัยมหาเถรสมาคมบังคับบัญชาพระสงฆ์ทั่วประเทศในเรื่องต่าง ๆ แม้กระทั่งเรื่องการอุปสมบทเพื่อสืบอายุพระศาสนา ประเทศไทยได้ออกข้อบังคับเรื่องพระอุปัชฌาย์ หากผู้ใดขัดขึ้นก็ลงโทษให้ลาบจำ กำหนดให้ผู้นำคณะสงฆ์ในภูมิภาคต้องได้รับการแต่งตั้งจากรัฐ แม้แต่ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ ที่ถือกันว่ามีความเป็นประชาธิปไตยมากกว่าสมัยใด ๆ คณะสงฆ์ก็ไม่ได้มีอิสระอย่างเต็มที่ เพราะยังถูกควบคุมโดยกระทรวงศึกษาธิการ อันหมายความว่า ผู้มีอำนาจในขณะนั้นยังสามารถครอบงำศาสนาอยู่^{๒๓} ด้วยเหตุที่พุทธศาสนาไม่มีแนวคิดเรื่องสองดาบแบบศาสนาคริสต์ ฉะนั้น ศาสนาจึงไม่มีอิทธิพลเหนือรัฐตั้งแต่นั้น คติไตรภูมิที่ผู้ปกครองรัฐไทยน้อมนำมาใช้ก็เกิดจากความศรัทธาส่วนพระองค์ เมื่อพิจารณาเงื่อนไขทางการเมือง ศาสนาเป็นเพียงเครื่องมือเพิ่มความชอบธรรมให้แก่ผู้ปกครองเท่านั้น โดยเชิงอำนาจแล้วศาสนาไม่มีอำนาจนำใด ๆ ต่อผู้ปกครองเลย ในความสัมพันธ์ของรัฐไทยกับพุทธศาสนาเห็นได้ชัดว่า สุดท้ายแล้วผู้มีบทบาทหน้าที่แท้จริงก็คือรัฐชาติปิตัย ซึ่งเป็นฆราวาส ที่ออกกฎหมายเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และคำสั่งมหาเถรสมาคมในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งก็คือคำสั่งของอาณาจักร ไม่ใช่เป็นคำสั่งของศาสนจักรแต่อย่างใด

นิธิ เอียวศรีวงศ์ เคยให้ความเห็นว่า “พุทธเถรวาทนั้นเป็นหรือเกือบเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกับรัฐ ทั้งนี้ ในความหมายของคำสอนซึ่งถูกปรับให้สอดคล้องกับอำนาจรัฐ นักบวชและการศึกษาของนักบวชที่อบรมให้ไม่ขัดแย้งกับอำนาจรัฐ ทรัพยากรของศาสนาซึ่งไม่เป็นอิสระจากรัฐอย่างเด็ดขาดนัก และการบริหารภายในขององค์กรซึ่งจะรวมศูนย์ได้ก็ต้องอาศัยการสนับสนุนของรัฐ”^{๒๔} ประเทศไทยไม่ได้มีกฎหมายเกี่ยวกับพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอื่นอีกด้วย การที่รัฐไทยออกกฎหมายเกี่ยวกับศาสนาไม่ใช่การช่วยเหลือศาสนาอย่างแท้จริง เพราะสุดท้ายแล้วสถาบันศาสนาก็ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ คณะสงฆ์ไม่มีอิสระในการศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการเผยแผ่พุทธศาสนาหรือแม้แต่เรื่องพื้นฐานอย่างการรับศาสนทายาทเข้ามาสืบต่อศาสนา ประเทศไทยใช้ศาสนาเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ปกครองเอง อันขัดแย้งกับจุดหมายของศาสนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจและมีนิพพานเป็นจุดหมายสูงสุด ไม่ใช่การได้มาซึ่งอำนาจและสมณศักดิ์อันเป็นเรื่องส่วนบุคคล เมื่อศาสนาอยู่ใต้อำนาจรัฐเช่นนี้ จึงมีคำถามต่อไปว่า พุทธศาสนาได้รับประโยชน์จากรัฐไทยจริงหรือ

^{๒๓} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๔๖.

^{๒๔} นिति เอียวศรีวงศ์, “ศาสนากับการเมืองโดยเปรียบเทียบ”, มติชนสุดสัปดาห์, ฉบับวันที่ ๒๒-๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.matichonweekly.com/column/article_476896 [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕].

๓. พุทธศาสนาได้รับประโยชน์จากรัฐไทยจริงหรือ

ในเชิงประวัติศาสตร์ การพิจารณาเหตุที่ศาสนาต้องเข้าไปอาศัยอำนาจรัฐนั้นไม่อาจมองได้เพียงด้วยกรอบของแฉ่งยุคปัจจุบันเท่านั้น จริงอยู่ สมัยก่อนความเจริญและความเสื่อมของศาสนามีปัจจัยหลักขึ้นอยู่กับอำนาจรัฐและผู้ครองอำนาจรัฐ ปัจจัยอื่น ๆ เช่น ความศรัทธาของมวลชนและความประพฤติของพระสงฆ์โดยส่วนมากเป็นองค์ประกอบที่เข้ามาเสริมมากกว่าจะเป็นปัจจัยหลัก เพราะแม้จะมีเหตุการณ์ที่ความพยายามของพระสงฆ์บางรูปหรือปัจเจกบุคคลบางคนและศรัทธามวลชนบางกลุ่ม สามารถทำให้พุทธศาสนาฟื้นฟูขึ้นมาอีกได้ แต่ก็ยังต้องขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้ปกครองรัฐอยู่ดี การได้รับอุปถัมภ์จากผู้ปกครองรัฐย่อมเป็นหลักประกันทำให้พุทธศาสนาได้รับผลประโยชน์

ในอินเดียโบราณ พุทธศาสนาได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้สามารถครอบครองอินเดียโบราณอันกว้างขวางเอาไว้ได้พระราชอำนาจ ยุคของพระองค์จึงถือกันว่าเป็นยุคที่รุ่งเรืองที่สุดของพุทธศาสนาในอินเดีย นอกจากนี้ ในพระไตรปิฎกของไทยได้กล่าวของท่านเป็นผู้อุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ และยังได้กล่าวอีกด้วยว่าท่านได้ส่งสมณทูต ๙ สายไปเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาในที่ต่าง ๆ แม้ในเสาหินอโศกจะกล่าวสถานที่ไม่ครบทุกสาย แต่ย่อมไม่อาจปฏิเสธได้ว่ามีการส่งสมณทูตไปเพื่อประกาศพุทธศาสนา^{๒๕} ความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในยุคนี้ เกิดจากตัวพระเจ้าอโศกมหาราชเองที่เข้ามาทะนุบำรุงพระศาสนา การเข้ามาช่วยเหลือจากภาครัฐจึงเกิดผลดีต่อศาสนาเป็นอย่างมาก

ในรัฐไทยโบราณ พุทธศาสนาก็ได้ประโยชน์เช่นเดียวกัน แต่เดิมพุทธศาสนา พราหมณ์ ผี อยู่รวมกันมาในบริเวณสุวรรณภูมิแห่งนี้แล้ว ในยุคสุโขทัยที่พุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก็ด้วยการอุปถัมภ์ค้ำชูจากพ่อขุนรามคำแหงมหาราช การที่ผู้ครองอำนาจรัฐเข้ามาอุปถัมภ์ช่วยให้การตั้งมั่นของพุทธเถรวาทแบบลังกาวงศ์เป็นไปด้วยดี เมื่อต่อมามีฐานของประชาชนจำนวนมากที่นับถือพุทธศาสนา รัฐจึงเข้ามาควบคุมและใช้ประโยชน์จากศาสนาอีกทอดหนึ่ง

ในยุคก่อนสมัยใหม่ของรัฐไทย ผู้ปกครองรัฐได้อาศัยคติไตรภูมิสร้างความชอบธรรมให้แก่ตนเอง คล้ายกับการอาศัยเทวสิทธิ์ของรัฐทางยุโรป ในขณะเดียวกันก็ได้มอบสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ให้แก่พุทธศาสนา เช่น ถวายที่ดินปลานางสงฆ์ ถวายข้ารับใช้พระ เป็นต้น กฎหมายก็มีการอ้างอิงถึงหลักศีลธรรมทางพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า รัฐไทยในยุคจารีตก็มีความเป็นรัฐศาสนาและพุทธศาสนาก็ได้ประโยชน์ร่วมกันมายาวนาน ทั้งในช่วงเริ่มต้นของรัฐสมัยใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การเข้ามาของตะวันตกพร้อมลัทธิล่าอาณานิคม ทำให้รัฐไทยกับพุทธศาสนาต้องจับมือกันอย่างแน่นแฟ้น จนเป็นผลให้เกิดพุทธศาสนาแบบ ‘พุทธราชาชาตินิยม’ ขึ้น อย่างไรก็ดี สิ่งนี้เกิดขึ้นในบริบทของโลกที่ต่างไปจากยุคปัจจุบัน

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสรีสิงห์) รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย, (สมุทรปราการ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๓.

ในยุคปัจจุบัน กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้โลกเล็กลง มีการติดต่อสื่อสารอย่างใกล้ชิดระหว่างรัฐเกิดขึ้น แม้จะอยู่คนละซีกโลกก็ตาม องค์การระหว่างประเทศต่าง ๆ เข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น ความจำเป็นในการ พึ่งพาอาศัยกันระหว่างรัฐกับศาสนาก็น้อยลง ทำให้ต้องพิจารณาว่า การยินยอมอยู่ใต้อำนาจอธิปไตย เป็นอยู่เวลานี้ พุทธศาสนาได้รับประโยชน์จริงหรือไม่

เมื่อชาวไทยเข้ารับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุจะได้รับประโยชน์ที่ชัดเจนบางอย่าง เช่น การใช้บริการฟรีในรถสาธารณะ การพักอาศัยฟรีในอารามสงฆ์ การรักษาพยาบาลฟรีในโรงพยาบาลสงฆ์ เป็นต้น ประโยชน์จากสถานภาพพระภิกษุเหล่านี้ ทำให้คนบางกลุ่มมองประเทศไทยว่ามีแนวโน้ม ไปทางรัฐศาสนา แต่การมีสิทธิพิเศษของพระภิกษุดังกล่าวไม่ได้หมายความว่ารัฐไทยต้องเป็นรัฐศาสนา เพราะสิทธิบางอย่างที่พระภิกษุได้รับก็อยู่ในระดับเดียวกันกับสิทธิที่รัฐมอบให้แก่ผู้พิการ สตรี เด็ก และ ผู้สูงอายุ ฉะนั้น จึงไม่เป็นที่ธรรมที่จะตีความว่า การมอบสิทธิพิเศษบางอย่างให้พระภิกษุเป็นเหตุให้ ประเทศไทยโน้มไปทางรัฐศาสนา

ในรัฐธรรมนูญไทย ไม่มีบทบัญญัติใดที่รับรองสถานะพระภิกษุให้มีความพิเศษแตกต่างจากพลเมืองทั่วไป ในทางกลับกันพระภิกษุเสียอีกที่ต้องถูกจำกัดสิทธิหลายประการในทางกฎหมาย เช่น ไม่ได้รับสิทธิ เข้าร่วมพิจารณาออกกฎหมาย ไม่ได้รับสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง โดยมาตรา ๙๖ บัญญัติว่า “บุคคล ผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ในวันเลือกตั้ง เป็นบุคคลต้องห้าม มิให้ใช้สิทธิเลือกตั้ง คือ (๑) เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช”^{๒๖} การเลือกตั้งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนชาวไทย พระภิกษุก็เป็นประชาชนชาวไทยคนหนึ่ง แต่กลับถูกจำกัดสิทธิอันชอบธรรมนี้ไป นอกจากนี้ ภายใต้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญไทย ปัจจุบัน ประชาชนได้รับสิทธิและเสรีภาพในการเดินทางออกนอกประเทศ คนไทยที่ถือสัญชาติไทยทุกคน เพียงมีบัตรประจำตัวประชาชนและเงินค่าธรรมเนียม ก็สามารถไปยื่นเรื่องเพื่อขอรับหนังสือเดินทาง (Passport) อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนได้แล้ว แต่พระภิกษุถูกพรากสิทธิขั้นพื้นฐานนี้ไป เพราะก่อนไปยื่นเรื่องขอหนังสือเดินทางจากกระทรวงการต่างประเทศ พระภิกษุต้องยื่นเรื่องเพื่อขออนุมัติ จากเจ้าอาวาสในวัดที่ตนสังกัดก่อน จากนั้นต้องยื่นเรื่องไปตามลำดับชั้นการปกครอง และต้องได้รับอนุมัติ เสียก่อนจึงจะไปยื่นขอรับหนังสือเดินทางได้ เพียงสองเรื่องนี้ก็แสดงให้เห็นว่า รัฐไทยได้ละเมิดสิทธิ ขั้นพื้นฐานของพระภิกษุ ผู้เป็นประชาชนไทยคนหนึ่ง ซึ่งได้รับการคุ้มครองโดยบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ มาตรา ๕ ที่ว่า “รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้”^{๒๗}

^{๒๖} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐, ใน ราชกิจจานุเบกษา, หน้า ๒๖.

^{๒๗} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐, ใน ราชกิจจานุเบกษา, หน้า ๔.

บางแนวคิดมองว่า การมีอยู่ของโรงเรียนวัดและมหาวิทยาลัยสงฆ์ แสดงถึงสิทธิประโยชน์ที่รัฐไทย มอบให้แก่พุทธศาสนา การอ้างเช่นนี้ไม่ถูกต้อง เพราะแต่เดิมรัฐใช้พื้นที่ของวัดในการสร้างโรงเรียน อันเอื้อ ประโยชน์ให้กับรัฐมากกว่าศาสนาเสียอีก การพยายามตัดคำว่าวัดออกจากชื่อโรงเรียนจึงเป็นการลบ ประวัติศาสตร์ และอาจมองได้ว่า รัฐกำลังเบียดเบียนสิทธิของวัดโดยการบังคับใช้ที่ดินวัดเสียด้วยซ้ำ ส่วนการที่มหาเถรสมาคมสั่งห้ามโรงเรียนตัดคำว่าวัดออกจากชื่อโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ธรณีสถนนั้น ก็ไม่อาจ ถือได้ว่าเป็นการใช้อำนาจเด็ดขาดจากศาสนจักรแต่อย่างใด เพราะข้อโต้เถียงของมหาเถรสมาคมได้ใช้เรื่อง กฎหมายแพ่งขึ้นมาอ้าง^{๒๘}

ส่วนการมีอยู่ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ๒ แห่ง ที่ดูเหมือนว่ารัฐให้การสนับสนุนพุทธศาสนาเพียง ฝ่ายเดียวนั้น ในความเป็นจริงแล้ว ขรวาสทั้งหญิงและชายสามารถเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้ แม้มหาวิทยาลัยสงฆ์จะเปิดให้พระภิกษุสามเณรเข้าเรียนในระดับปริญญาตรี ปริญญาโทและปริญญาเอกได้ แต่ก็ต้องชำระค่าเล่าเรียนเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป หากได้รับการยกเว้นหรือมีสิทธิพิเศษใด ๆ ไม่

นอกจากนี้ มหาเถรสมาคมในฐานะที่เป็นองค์กรของรัฐยังได้ออกคำสั่งห้ามพระภิกษุสามเณรสอบ แข่งขัน หรือสอบคัดเลือก เพื่อรับทุนการศึกษาจากหน่วยงานของรัฐ เว้นแต่เป็นกรณีเข้ารับทุนการศึกษา ในสาขาพุทธศาสนา ปรัชญา ภาษาบาลีสันสกฤตและสาขาอื่น ที่เป็นประโยชน์แก่การศึกษาและการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ที่ได้กำหนดไว้เป็นทุนการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรเป็นการเฉพาะ หรือเป็นทุนการ ศึกษาที่จัดสรรเพื่อวัตถุประสงค์ในการเกื้อหนุนพระพุทธศาสนา^{๒๙}

จากคำสั่งข้างต้นจะเห็นว่า พระภิกษุสามเณรซึ่งเป็นพลเมืองของรัฐได้สูญเสียสิทธิในการสอบแข่งขัน หรือคัดเลือกเพื่อรับทุนการศึกษาจากสถาบันการศึกษาของรัฐ อีกทั้งไม่มีอิสรภาพในการเลือกเรียนสาขา วิชาที่ตนต้องการ ด้วยข้ออ้างที่ว่า มหาวิทยาลัยขรวาสสอนวิชาทางโลกอันไม่เหมาะสมกับสมณเพศ

ทั้งที่ในอดีตมีพระสงฆ์ที่รู้วิชาทางโลก เป็นที่พึงพิงของขรวาสได้ดี แต่การออกคำสั่งไม่ให้พระสงฆ์ เรียนวิชาการทางโลกในยุคปัจจุบัน ทำให้พระสงฆ์ขาดความรู้ที่เท่าทันโลกภายนอก จำต้องอยู่ได้กรอบที่ ถูกบังคับจากผู้มีอำนาจตลอดไป ถึงแม้จะมีสาขาวิชาหรือหลักสูตรที่เปิดให้เป็นกรณีพิเศษ แต่ก็เป็น การตัดสินใจของสถานศึกษาแต่ละแห่งไป

ประเด็นเรื่องผลประโยชน์ที่พุทธศาสนาได้จากรัฐอีกเรื่องหนึ่งที่ถูกนำมาพูดถึง คือ การอาศัยเงินของ รัฐบาลในการซ่อมแซมบูรณะสถานที่ต่าง ๆ ของทางศาสนา ในเรื่องนี้เราควรพิจารณาเหตุผลที่รัฐต้องเข้ามา บูรณะสถานที่เหล่านั้นด้วย การที่กรมศิลปากรเข้ามาซ่อมแซมบำรุงอาคารสถานที่ต่าง ๆ ในวัดทั่วประเทศ

^{๒๘} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “มส.สั่งห้ามโรงเรียนตัดคำว่าวัด ออกจากชื่อโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ ธรณีสถน”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.mcu.ac.th/news/detail/7005 [๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๕]

^{๒๙} แฉวงการคณะสงฆ์, เล่มที่ ๑๐๙ ตอนที่ ๑๐, (๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๔), หน้า ๒.

เป็นเรื่องของประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุที่พุทธศาสนาอยู่กับสังคมไทยมาช้านาน วัดที่มีอายุมากกว่าร้อยปีขึ้นไป ถือเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจของชุมชน รัฐไทยจึงสนับสนุนการซ่อมแซมศาสนสถานของพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ไปด้วย หากได้มีแต่ศาสนสถานของพุทธศาสนาเท่านั้นไม่

เมื่อกาลเวลาล่วงเลยมาถึงยุคที่ประชาธิปไตยเริ่มเจริญงอกงามขึ้น รัฐก็ไม่ได้เข้าควบคุมศาสนามากนัก นอกจากความเกี่ยวข้องกันในเชิงพิธีกรรมเท่านั้น พุทธศาสนาได้ให้กำเนิดสำนักวิปัสสนากรรมฐานในรูปแบบต่าง ๆ มากมาย ทั้งที่นำโดยพระภิกษุและฆราวาส ไม่ว่าจะเป็นแนวทางวัดป่าของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต แนววิปัสสนากรรมฐานของคุณแม่สิริ กรินชัย หรือแม้กระทั่งแนวทางกรรมฐานที่ฆราวาสต่างแดนได้นำเข้ามาในไทย เช่น ศูนย์วิปัสสนาของอาจารย์โกเอ็นก้า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก หลังจากที่รัฐไทยพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยและพัฒนาเสรีภาพทางศาสนา เห็นได้ชัดเจนว่า การรักษาระยะห่างในความสัมพันธ์กับรัฐและการก้าวสู่แนวทางรัฐโลกวิสัยมากขึ้น เปิดโอกาสให้ปัจเจกชนมีเสรีภาพในการเลือกเชื่อและปฏิบัติตามแนวทางที่ตนต้องการ จึงเป็นก้าวอย่างสำคัญในการกลับสู่คำสอนอันบริสุทธิ์ของพระศาสนา ทำให้พุทธศาสนาได้เข้าไปสู่วิถีชีวิตของชุมชนทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

บทสรุป

ประเทศไทยแม้จะมีองค์กรทางศาสนาที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ มีข้อกำหนดให้ประมุขของรัฐต้องอยู่ภายใต้ศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่ก็ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยเป็นรัฐศาสนา ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐไทยกับพุทธศาสนาได้ดำเนินมาในลักษณะเอื้อหนุนต่อกัน โดยศาสนาได้ช่วยกล่อมเกล่าประชาชนให้ดำเนินไปตามแนวนโยบายที่รัฐไทยต้องการ ในยุคสมัยที่เผชิญกับความท้าทายจากลัทธิล่าอาณานิคม พุทธศาสนาก็ได้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความเป็นไทยและลัทธิชาตินิยมขึ้น จนสถาบันทางศาสนาสูญเสียอิสรภาพไปให้กับรัฐไทยโดยสมบูรณ์ กลายเป็นเพียงเครื่องมือรับใช้แนวทางของรัฐเท่านั้น ในความสัมพันธ์เช่นนี้ รัฐได้มอบสิทธิพิเศษบางอย่างขึ้นมาให้แก่คณะสงฆ์ แต่ก็ได้พรากเอาสิทธิขั้นพื้นฐานของสมาชิกสงฆ์ในฐานะพลเมืองไทยไปด้วยเช่นกัน ดังนั้น การรักษาระยะห่างในความสัมพันธ์กับรัฐและการก้าวสู่แนวทางรัฐโลกวิสัยมากขึ้น เปิดโอกาสให้ปัจเจกชนมีเสรีภาพในการเลือกเชื่อและปฏิบัติตามแนวทางที่ตนต้องการ จึงเป็นก้าวอย่างสำคัญในการกลับสู่คำสอนอันบริสุทธิ์ของพระศาสนา ทำให้พุทธศาสนาได้เข้าไปสู่วิถีชีวิตของชุมชนทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

กันต์ แสงทอง และ ภัสสร่า บุญญฤทธิ์. “รัฐกับศาสนา : ความไม่ชัดเจนของรัฐไทยในความเป็นรัฐโลกาวิสัยหรือรัฐศาสนา”. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๘๑-๙๒.

แถลงการณ์คณะสงฆ์. เล่มที่ ๑๐๙ ตอนที่ ๑๐. (๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๔).

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรลีลิ่ง) รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย. สมุทรปราการ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๒.

พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคต : แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลมคิมทอง, ๒๕๕๒.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตฺโต). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐. ใน ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก (๖ เมษายน ๒๕๖๐).

วิจักขณ์ พานิช. ธรรมนัว : พุทธธรรมท่ามกลางความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง. กรุงเทพมหานคร: ปลากระโดด, ๒๕๕๖.

ศุภณัฐ บัวกลาง. “ความเป็นกลางของรัฐกับเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อ”. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์ มหาบัณฑิต. สาขากฎหมายมหาชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานพระพุทธเจดีย์. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางสัมฤทธิ์ สุขประยูร, ๒๕๑๐.

สุรพศ ทวีศักดิ์. จากพุทธศาสนาแห่งรัฐสู่พุทธศาสนาที่เป็นอิสระจากรัฐ. กรุงเทพมหานคร : สยามปริทัศน์, ๒๕๖๐.

_____. เปรียบเทียบการปฏิรูปศาสนาคริสต์-พุทธ และสังคมโลกวิสัย. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์, ๒๕๖๔.

_____. รัฐกับศาสนา : ศีลธรรม อำนาจและอิสรภาพ. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์, ๒๕๖๑.

_____. อลาลพุทธราชาชาตินิยม: วิเคราะห์แนวคิดชาตินิยมแบบพุทธของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). กรุงเทพมหานคร: อิลูมินันส์ เอ็ดิชั่นส์, ๒๕๖๔.

เฮเลน เจมส์. รัฐฆราวาสและความรุนแรงในรัฐพุทธ : กรณีของไทยและเมียนมา. แปลโดย สลิตา หาญวงศ์. กรุงเทพมหานคร: อิลลูมินันซ์ เอดิชั่นส์, ๒๕๖๒.

Cliteur, Paul and Ellian, Afshin. “The Five Models for State and Religion: Atheism, Theocracy, State Church, Multiculturalism, and Secularism”. *ICL Journal*. Vol.14 No.1 (June 2020): 103-132.

Copson, Andrew. **Secularism**. Oxford: Oxford University Press, 2017.

Goldstein, Warren S. “On the religious state, the secular state, and the religion-neutral state”. *Critical Research on Religion*. Vol.10 Issue 1 (April 2022): 3-6.

Larsson, Thomas. “Secularisation, secularism, and the Thai state”. in Pavin Chachaval-pongpan, (Editor). **Routledge Handbook of Contemporary Thailand**. New York: Routledge, 2019.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ศาสนากับการเมืองโดยเปรียบเทียบ”. มติชนสุดสัปดาห์. ๒๒-๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๔ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.matichonweekly.com/column/article_476896 [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕].

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. “มส. สั่งห้ามโรงเรียนตัดคำว่าวัด ออกจากชื่อโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ธรณีสัณธ์”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.mcu.ac.th/news/detail/7005 [๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๕].

สุรพศ ทวีศักดิ์. “รัฐศาสนากำลังจะมา?”. ประชาไท. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2022/05/98598> [๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕]

Catholic Culture. “Catholic Dictionary”. [Online]. Available: shorturl.at/fruWX [24 July 2022]

Munro, André. “state monopoly on violence”. *Encyclopedia Britannica*. [Online]. Available: <https://www.britannica.com/topic/state-monopoly-on-violence> [22 July 2022].

Pew Research Center. “Many Countries Favor Specific Religions, Officially or Unofficially”. [Online]. Available: shorturl.at/atZR5 [19 July 2022].

The Embassy of The Kingdom of Saudi Arabia. “Legal and Judicial Structure”. [Online]. Available: shorturl.at/jnyZ8 [19 July 2022].

The White House. “The Constitution”. [Online]. Available: <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/our-government/the-constitution> [22 July 2022].

Vatican. “Code of Canon Law”. [Online]. Available: shorturl.at/qvwA2 [19 July 2022].

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อลดความเครียดทางอารมณ์ของคนวัยทำงาน

The application of Buddhist principles to emotional stress management of working people

คณทรนรรัตน์ ดิษบรรจง*

Kontarnrat Disbanjong

ประเวช วัฒนาแก้ว**

Pravech vatakaew

บุญร่วม คำเมืองแสน***

Boonrom Kammangsaan

กฤษฎา ดิษบรรจง****

Kritsada Disbanjong

วันชัย ศิริเสวีวรรณ*****

Wanchai Sirisereewan

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University

Email : Saifaa.saimook@gmail.com

Received: November 12, 2022

Revised: January 04, 2023

Accepted: January 06, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการจัดการความเครียดทางอารมณ์ของคนวัยทำงาน ดังนี้ (๑) หลักไตรลักษณ์ สอนให้คนเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมดา รู้เท่าทันปัญหา ยอมรับและแก้ไขปัญหานั้นได้

* ดร.คณทรนรรัตน์ ดิษบรรจง อาจารย์คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Dr.Kontarnrat Disbanjong Lecturer of faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University.

** ดร.ประเวช วัฒนาแก้ว อาจารย์คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Dr.Pravech vathakaew, Lecturer of faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University.

*** รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน อาจารย์คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Assoc. Prof.Dr.Boonrom Kammangsaan, Lecturer of faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University.

**** ดร.กฤษฎา ดิษบรรจง อัยการพิเศษฝ่าย สำนักงานอัยการสูงสุด Dr.Kritsada Disbanjong, Executive Director, Office of Attorney General.

***** พลอากาศโท นายแพทย์วันชัย ศิริเสวีวรรณ แพทย์ที่ปรึกษากองออร์โธปิดิกส์ โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช Air Chief Marshal Wanchai Sirisereewan, Consultant Doctor of Orthopedic Division, Bhumibol Adulyadej Hospital.

(๒) หลักอริยสัจ ๔ คือ ความจริงอันประเสริฐที่ทำให้เรารู้สภาวะแห่งทุกข์ สาเหตุของการเกิดทุกข์ หรือปัญหา ความจริงในการดับทุกข์ ตลอดจนการหาวิธีทางแห่งการดับทุกข์ (๓) หลักโยนิโสมนสิการ เป็นกระบวนการคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างถูกทาง คิดอย่างมีเหตุผล และใช้ความคิดให้เกิดผล ตามความประสงค์ (๔) หลักการเจริญสติ คือ การมีสติรู้สึกทั่วพร้อม กำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้เห็นตามความเป็นจริง (๕) หลักอิทธิบาท ๔ เป็นการทำงานให้สำเร็จ ด้วยความรัก ความอุทิศสละ การเอาใจฝักใฝ่ ไม่ทอดทิ้ง ท้อถอยต่องาน และพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญา (๖) หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นธรรมแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันประสานใจและเหนี่ยวรั้งคนให้ทำงานอย่างมีความสุข (๗) หลักพละ ๔ คือ กำลังทั้งสี่ ที่ควบคุมความเกียจคร้าน ควบคุมความประมาท ทำให้เราระลึกได้และมีสติ กำลังควบคุมการเพิกเฉย ไม่สนใจ งามาย และกำลังที่ควบคุมความสงสัย หลักธรรมดังกล่าวสามารถใช้จัดการความเครียดทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ทำให้รู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และความรู้สึก สามารถยอมรับและปรับตัวได้ รู้เห็นทุกอย่างตามความเป็นจริง เมื่อต้องเผชิญภาวะที่ต้องมีความเครียดก็จะเกิดการตระหนักรู้ มีสติรู้เท่าทันกับความรู้สึกนั้นและใช้กระบวนการคิดอย่างถูกวิธี คิดได้อย่างถูกทาง มีเหตุผล เห็นเหตุของปัญหาตลอดถึงวิธีการแก้ไขปัญหาย่างถูกต้อง เมื่อเห็นเช่นนี้ ความเครียดแทบจะไม่เกิดขึ้นเลย ส่งเสริมให้เกิดสุขภาพทางอารมณ์ที่ดีในการทำงาน

คำสำคัญ : หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา; ความเครียดทางอารมณ์; คนวัยทำงาน

Abstract

This article aims to study the application of Buddhist principles in the management of emotional stress of working people as follows : (1) The Principle of Three Characteristics of Existence teaches people to understand the reality of life that happens and changes naturally, one knows the problem, accepts, and can fix the problem. (2) The Four Noble Truths are the principle that makes us aware of the state of suffering cause of suffering or trouble, the principle the cessation of suffering as well as finding a way to end suffering. (3) The Principle of Reasoned Attention, it's the right way of thinking, systematic attention, reasonable thought and wise consideration. (4) The principle of mindfulness is to be aware of oneself and to see everything as it was. (5) The Four Paths of Accomplishment is the principle of working successfully with love and using wisdom. (6) Sangahavathut 4 is the principle of holding people's minds to work happily. (7) The Fourth Strength Principle is the five forces that control laziness, control negligence makes us remember and conscious. It is controlling ignorance, disinterest, ignorance, and controlling suspicion.

Such principles can be used to manage emotional stress appropriately. Make you aware of thoughts, emotions and feelings can accept and adapt see everything as it really is When faced with stressful conditions, awareness arises. Consciously aware of that feeling and use the thinking process properly Think properly, be reasonable, see the cause of the problem as well as how to correct the problem. The stress is almost non-existent, good emotional health at work and happiness with work.

Keywords : Buddhist Principles; emotional stress; working people

บทนำ

ความเครียดเป็นสภาวะทางอารมณ์หรือเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการทำงานเมื่อบุคคลต้องเผชิญกับปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคนในวัยทำงาน ซึ่งต้องมีภาระรับผิดชอบงานสูงและมีปริมาณงานมาก เมื่อพนักงานในองค์กรเกิดความเครียด ย่อมส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะด้านจิตใจ ไม่สบายใจ วิตกกังวล กลัว เมื่อเกิดอาการเช่นนี้มากขึ้น ส่งผลให้อารมณ์แปรปรวนจนแสดงออกถึงความก้าวร้าวได้ ไม่ว่าจะเป็นไปในด้านคำพูดหรือการกระทำ หากเกิดขึ้นเป็นประจำกลายเป็นความเครียดเรื้อรัง ทำให้หมดเรี่ยวแรงในการทำงาน อีกทั้งยังเป็นอันตรายแก่ร่างกายตามมา ส่งผลให้เกิดความทุกข์ เมื่อเกิดความทุกข์ในขณะที่ปฏิบัติงาน ย่อมลดประสิทธิภาพในการทำงานให้ลดน้อยลง หากพนักงานสามารถควบคุมอารมณ์ได้ อาจกลับกลายเป็นแรงเสริมและแรงกระตุ้นให้เกิดพลังในการทำงานได้ ดังนั้น รูปแบบของความเครียด จึงจำแนกตามสาเหตุของการเกิดได้ ๒ รูปแบบ ได้แก่

๑) ความเครียดที่เกิดจากความสุข (Eustress) เกิดขึ้นอย่างกะทันหันเมื่อมีเหตุการณ์ที่ทำให้ดีใจ ตื่นเต้น โดยเฉพาะเมื่อคนเรามีความสุขสนุกสนานมากเกินไปก็ทำให้รู้สึกเครียด นอนไม่หลับ เช่น ก่อนวันรับปริญญา ก่อนวันแต่งงาน เป็นต้น

๒) ความเครียดที่เกิดจากความทุกข์ (Distress) เกิดขึ้นเมื่อมีสิ่งคุกคามแล้วทำให้เกิดความไม่สบายใจ อึดอัด คับข้องใจ เช่น สอบตก ผิดหวังในงานที่ทำ ทุกข์ใจจนเครียดมาก ปวดศีรษะ เป็นต้น หากจำแนกตามแหล่งที่เกิด แบ่งได้เป็น

๑) ความเครียดที่เกิดจากร่างกาย เป็นความเครียดชนิดเฉียบพลัน (Emergency Stress) มักมีสิ่งคุกคามชีวิตจิตใจอย่างกะทันหัน เช่น การประสบอุบัติเหตุต่าง ๆ

๒) ความเครียดชนิดต่อเนื่อง (Continuing Stress) เกิดจากมีสิ่งคุกคามจิตใจอย่างต่อเนื่อง เช่น การเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมนเพศที่เกิดขึ้นในคนแต่ละช่วงวัย มักทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัดไม่สบายใจเป็นเวลานาน เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีความเครียดที่เกิดจากจิตใจเป็นสิ่งที่คุกคามความรู้สึกอย่างต่อเนื่องอันสืบผลมาจากความคิด แต่บางครั้งก็เกิดอย่างเฉียบพลันได้ เพราะเป็นการตอบสนองอย่างทันทีทันใด เช่น เมื่อโดนตำหนิก็จะโกรธ และเกิดความเครียดตามมาได้ บางครั้งอาจเกิดจากผู้อื่นมาบอกเรื่องเล่าเรื่องสะเทือนขวัญที่ทำให้เรากลัว เราก็จะเกิดความเครียดได้ รูปแบบของความเครียดดังกล่าวไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุใดล้วนกระทบกระเทือนต่ออารมณ์ทั้งสิ้น^๑ พระพุทธเจ้าได้ตรัสต่อเรื่องนี้ใน “การจัดการต่อสุขภาพในสมัยพุทธกาล”^๒ สรุปความได้ว่า การมีสุขภาพดี คือ การมีโรคน้อย การเจ็บไข้เป็นเรื่องธรรมดา เพราะสรีระของมนุษย์เราประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบของชั้น ๕ ทุกคนต้องตายด้วยโรค ไม่โรคทางกายก็โรคทางใจ หากรู้เท่าทัน เราก็ไม่ควรไปทุกข์นาน ทุกข์แต่พอดี อาจกลายเป็นแรงเสริมในการทำงาน ทำให้ความเครียดลดลงได้ ความสมดุลของร่างกายและจิตใจก็จะค่อยกลับคืนสู่สภาวะปกติ เราต้องแก้ไขบำบัดให้ดี ถ้ามันเกิดก็รักษาไป คนที่ไม่มีโรคทางกายเป็นระยะเวลานาน ๆ นั้น ก็พอจะหาได้ แต่คนที่ไม่มีโรคทางใจ แม้เพียงชั่วขณะก็หายาก เพราะเราคิดอยากบ้าง เพลินพอใจบ้าง หงุดหงิดบ้าง ลุ่มหลงอยู่ในความคิดความรู้สึกบ้าง ตลอดวันตลอดคืน หลับก็ยังฝัน ยกเว้นพระอรหันต์ แม้แต่ผู้ที่ได้ฟังธรรมแล้วบรรลุโสดาบันก็ยังมียโรคทางใจ แต่น้อยมาก ๆ เพียงแค่ฝันปลายเล็บ”

พระพุทธองค์จึงให้ความสำคัญกับโรคทางใจมากกว่า อันนำไปสู่จุดมุ่งหมายอันสูงสุดของพระพุทธศาสนา เมื่อใจปิติ กายย่อมสงบ ถ้ากายไม่สงบ จะหาความสุขสวัสดิ์มีสมาธิก็หาไม่ได้ สติก็ไม่เกิด เท่ากับว่า ถ้าเรามีสติไม่ทุกข์ ถึงทุกข์ก็ทุกข์ไม่มาก ไม่นานความทุกข์ก็หายไป สติทำให้มองเห็นอุปสรรคปัญหาตามความเป็นจริง โรคทำให้เกิดความเครียด ทำให้เกิดความทุกข์ทรมาน เป็นความลำบาก เป็นความเจ็บไข้ ถ้าอยากจะหายจากทุกข์ทรมานใจ จงละความกำหนด จงละความพอใจในรูปร่าง ละความพอใจในเวทนา (ความรู้สึก) ละความพอใจในสัญญา (ความจำ) ละความพอใจในสังขาร (ความคิดปรุงแต่งได้) ละความพอใจในวิญญาณ (ความรู้) ให้ได้ ถ้าละสิ่งเหล่านี้ได้ ก็จะละทุกข์ทั้งหมดในวิญญาณ (ความรู้) ได้ ถ้าละสิ่งเหล่านี้ได้ ก็จะละทุกข์ทั้งหมด ปราศจากความเจ็บไข้ ปราศจากความเครียดโดยสิ้นเชิง แล้วเราจะเห็นนิพพาน^๓

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังได้ตรัสถึงวิธีคลายกำหนดจากความเครียดที่มาจากความทุกข์ใจในเรื่องความมีโรคน้อย ด้วยการเจริญสติ สมาธิ หรืออานาปานสติสมาธิ สามารถลดความเจ็บปวด ความไม่สบายกายและความไม่สบายใจ ลดอาการที่จิตแข็ง ซึมเศร้า เครียด พุ้งซ่าน กังวลใจ จิตหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือนั่นด้วยอุปาทาน^๔ ยิ่งไปกว่านั้น พระพุทธองค์ยังเน้นย้ำให้ความสำคัญกับวิธีที่ไม่ให้

^๑ อัมพร โอตระกูล, สุขภาพจิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิทย์พัฒน์, ๒๕๓๘), หน้า ๓๐ -๓๑.

^๒ สมเกียรติ มีธรรม, สุขภาพดีมีดีพุทธ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://shorturl.asia/VEU๙L>. [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

^๓ วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๕๗/๒๑๗.

^๔ พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๒๒/๒๕๘.

^๕ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๖๖๖/๕๒๙.

เราป่วยกาย ไม่ให้เราป่วยใจ ด้วยการให้เรา รู้แจ้งในอริยสัจสี่ เพื่อให้เรารู้จักกับความเครียด เพื่อเข้าใจ รู้แจ้ง เห็นจริงและสามารถแก้ไขได้ ตลอดจนการเจริญสติภาวนาเพื่อกำหนดรู้เท่าทันความเครียดนั้น ประกอบกับการปฏิบัติเจริญอริยมรรคมีองค์แปด เป็นการเข้าใจหลักไตรลักษณ์ เพื่อเข้าใจสภาวะแห่งความเป็นมนุษย์ควบคู่กับการใช้หลักโยนิโสมนสิการ เพื่อไตร่ตรองความเข้าใจ เพื่อพ้นจากสภาวะความเครียดได้

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังได้กล่าวไว้ใน “วิธีแก้ไขโรคทางใจ” สรุปได้ว่า เมื่อเรามีความรู้สึกเครียดวิตกกังวล จิตใจหดหู่ เศร้า ซึมเศร้า ให้เรากำหนดรู้ว่า เรากำลังมีอาการเช่นนี้พร้อมกำหนดลมเข้าออก (อานาปานสติ) แล้วระลึกไคร่ครวญในอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค (เจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์) ระลึกไปเรื่อย ๆ จนเกิดความปิติ ความเครียดก็จะหายไปเอง^๖ แต่ถ้าใจฟุ้งซ่านก็หาที่สงบกาย สงบใจ นั่งสมาธิให้ใจตั้งมั่นอยู่กับลมหายใจ ละความเพลินในอารมณ์ จนเกิดอุเบกขา วางความพอใจ ไม่นิยมยินดีในร้าย ความเครียดก็จะหายไป เป็นวิธีหนึ่งในการรักษาโรคทางใจ^๗

อีกอย่างหนึ่ง วิธีรักษาโรคซึมเศร้า ได้แก่ มรรค ๘, (Cognitive Behavioral Therapy) คือ (๑) ความเห็นชอบ (๒) ความคิดชอบ (๓) วาจาชอบ (๔) การงานชอบ (๕) อาชีพชอบ (๖) ความเพียรชอบ (๗) ความระลึกชอบ (๘) ความตั้งใจมั่นชอบ เป็นการเจริญสติ ลดภาวะความเครียดลงได้ เป็นวิธีเจริญสติ โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจให้ถูกต้องช่วยลดความเสี่ยงต่อโรคหลอดเลือด เช่น ความดันโลหิตสูง ภาวะซึมเศร้า คลายความกังวล

นอกจากนี้ มรรค ๘ ยังเป็นธรรมที่คลายความอยาก ดับความโลภ ความโกรธ และความหลง จนหลุดพ้นจากการยึดมั่นถือมั่นในตัวเราของเรา ความเครียดและความวิตกกังวลทั้งหลายก็จะดับหายไป คลายทุกข์ เปี่ยมสุขอย่างนิรันดร์ เนื่องด้วยหลักมรรครู้หลักอริยสัจ ๔ ดับอุปาทานขั้น ๕ ได้ นับเป็นธรรมที่ทำให้แข็งแรงเมื่อเราดับทุกข์เราก็คดับกรรม นิพพานจึงเกิดขึ้นได้

แม้ในทางการแพทย์ปัจจุบันมีโรคทางกาย (Psychoneuroimmunoenocrinology) มากมายที่มีสาเหตุมาจากโรคทางใจ (Psychosomatic) หมายถึง ความผิดปกติทางใจส่งผลให้เกิดความผิดปกติทางระบบประสาท สารที่หลั่งจากระบบประสาท จะส่งผลต่อภูมิคุ้มกันและต่อมไร้ท่อทำงานผิดปกติ น้ำตาลสูงขึ้น ไขมันผิดปกติ เกิดการอักเสบและคราบไขมันไปสะสมบนผนังหลอดเลือด ความดันสูงขึ้นเกิดการปริแตกของคราบไขมันที่พอกพูนสะสมในหลอดเลือดหัวใจ หลอดเลือดสมอง เกิดลิ่มเลือดมาปิดรอยปริแตกนั้น ลิ่มเลือดโตขึ้นจนอุดตันหลอดเลือดเกิดอัมพาต^๘ เมื่อคนเรามีความไม่สบายทางใจหรือป่วยใจ ย่อมส่งผลต่อความเครียด เมื่อความเครียด ซึ่งเป็นภาวะของอารมณ์หรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เราต้องเผชิญกับปัญหาแล้วรู้สึก ไม่สบายใจ ส่งผลให้เสียสมดุลในการครองชีวิต ขาดประสิทธิภาพในการทำงาน

^๖ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๙๗๗/๔๕๓-๔๕๕.

^๗ ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๓๓/๒๓๓.

^๘ สมเกียรติ แสงวัฒนะโรจน์ พ.บ. สาขาวิชาโรคหัวใจและหลอดเลือด ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ความเครียดเมื่ออยู่ในระดับสูง สะสมอยู่ เป็นระยะเวลายาวนาน หากไม่มีการระบายออกมันก็จะไปสะสมอยู่ที่เม็ดเลือด ลำไส้ กระเพาะ ต่อม้ำเหลือง แล้วกลายเป็นมะเร็ง และรากของมะเร็งก็คือความเครียด^๙ ความเครียดจึงเป็นเหมือนเงาติดตามเราอยู่ตลอดเวลา แม้เราจะหลบหนีไปอยู่ ณ ที่แห่งใด ความเครียดก็ยังบินตามติดใจเราอยู่ตลอด หากแต่ใจได้ฝึกฝนอบรมให้รู้เท่าทันทุกข์ เท่าทันปัญหา ความเครียดก็ไม่มีโอกาสเข้ามาใกล้

ความเครียดกับคนวัยทำงาน

มนุษย์เรายังต้องมีการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้ตนเองดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ ทุกคนต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองทั้งในด้านบุคลิกภาพและพฤติกรรมในการปฏิบัติงานในองค์กร เพื่อให้ตนเองอยู่รอดได้ เช่น การปรับตัวในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ย่อมต้องเจอกับปัญหาอย่างแน่นอน ขาดการยอมรับ และการสนับสนุนจากเจ้านาย ระบบโครงสร้างการทำงาน ที่ยุ่งยากซับซ้อน ขาดทักษะบางอย่างในการทำงาน งานที่ทำอยู่ในระดับต่ำกว่าความรู้ความสามารถ ขาดสัมพันธภาพในการทำงาน ความไม่สามารถในการบริหารจัดการเวลาของการทำงานได้ งานน้อยจนไม่มีอะไรทำ ใจไม่รักในงานที่ทำ การขัดแย้งกับเพื่อนร่วมงานและเจ้านาย รวมทั้งปัจจัยภายนอกอื่น ๆ เช่น จากภาวะเศรษฐกิจในยุคปกติวิถีใหม่ (New normal) ที่มีการลดเงินเดือนคนงาน ปลดคนงานบางส่วนออก ปัจจัยดังกล่าวเหล่านี้ส่งผลต่อความเครียด และไม่สามารถขจัดความเครียดนี้ให้หมดไปได้ เมื่อคนเราสะสมความเครียดไปเรื่อย ๆ จากความเครียดเล็กน้อยก็กลายเป็นความเครียดมาก ๆ ได้ โดยเฉพาะคนในวัยทำงาน

จากการรายงานของนายแพทย์ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ ที่ปรึกษากรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข และที่ปรึกษาโครงการสร้างสุขและจิตสำนึกด้วยโปรแกรมสติในองค์กร สสส. เผยว่า ในปี ๒๕๖๕ แรงงานไทยยื่นใบลาออกกว่า ๗.๗ หมื่นราย พบว่า ๘๗ % มีสาเหตุมาจากความเครียด ทำงานไร้ความสุข จากข้อมูลตลาดแรงงาน กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน เมื่อเดือนมกราคม ๒๕๖๕ มีผู้ขึ้นทะเบียนว่างงาน ๘๘,๑๑๙ คน สาเหตุจากลาออกด้วยภาวะหมดไฟ ไร้ความสุขในการทำงานมากถึง ๗๗,๑๔๓ คน หรือร้อยละ ๘๗.๕๔%^{๑๐}

ความเครียดเมื่อเกิดขึ้นย่อมมีผลต่อความคิด จิตใจ ร่างกาย และพฤติกรรมการแสดงออก เช่น อารมณ์เสีย หงุดหงิด ไม่มีสมาธิ ขาดสติ หลงลืมง่าย นอนไม่หลับ เจ็บป่วยเรื้อรัง ประสิทธิภาพในการทำงานลดลง ความเครียด ที่เกิดกับคนวัยทำงานนั้น จำแนกได้เป็น ๓ ระดับ ระดับต้น มักเป็นความเครียดที่เกิดขึ้นกับจิตใจ มีผลต่อความรู้สึก เช่น เบื่อหน่าย อ่อนล้า เชื่องช้ากับงานที่ทำ เมื่อมีการผ่อนคลาย เปลี่ยนบรรยากาศไปเที่ยว ดูหนัง ฟังเพลง พูดคุยความในใจกับเพื่อน ความเครียดก็เริ่ม

^๙ ว.วชิระเมธี POSTODAY วันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๕๓ หน้า ๕.

^{๑๐} กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://shorturl.asia/K3i67> [๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

ทุเลาลง หากเป็นความเครียดในระดับกลาง มักจะส่งผลต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะส่งผลต่อร่างกาย เช่น นอนไม่หลับหรือนอนหลับไม่สนิท นอนหลับ ๆ ตื่น ๆ ปวดศีรษะเป็นประจำ ความเครียดในระดับนี้ถ้าหากได้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางการทำงานเสียใหม่ พบจิตแพทย์เพื่อให้คำปรึกษา หมั่นออกกำลังกายเป็นประจำ อาการเครียดก็จะดีขึ้น ในขณะที่เดียวกันผู้ที่มีความเครียดในระดับสูง ก็จะส่งผลต่อชีวิตการทำงานและชีวิตครอบครัวทันที และจะส่งผลต่อพฤติกรรมไปในทิศทางต่าง ๆ เช่น เก็บตัวอยู่คนเดียว ไม่อยากพบปะผู้คน ไม่สนใจและปลีกตัวออกจากผู้ร่วมงาน หนีไปสูบบุหรี่ ดื่มเหล้า เมาเมา เล่นการพนัน ผู้ที่มีความเครียดในระดับสูงมากนี้มักจะหาทางออกในทางที่ผิด บางคนอาจถึงขั้นทำร้ายและฆ่าตัวตายก็มี คนเหล่านี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือจากจิตแพทย์ เพื่อฟื้นฟูจิตใจให้กลับคืนมา มิฉะนั้นก็จะกลายเป็นบุคคลที่สร้างปัญหาให้กับสังคม หากองค์กรใดมีบุคลากรที่มีความเครียดสูง ย่อมพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้าได้ยาก

ผลทางอารมณ์ที่เกิดจากความเครียดในการทำงาน

จากภารกิจในการทำงานนั้น ทำให้แต่ละคนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดในชีวิตประจำวัน ทุกคนมีความปรารถนาในความสำเร็จด้านความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งงาน ต้องการการยอมรับนับถือ เพื่อเกียรติยศชื่อเสียง ขาดขวัญและกำลังใจในการทำงาน โดนตำหนิบ่อย งานหนักไป แต่ที่สำคัญที่สุดทุกคนต้องการผลตอบแทนคือเงิน นอกจากนี้ยังมีอีกหลายปัจจัยที่ทำให้เกิดความเครียด เช่น กฎระเบียบที่เข้มงวด นโยบายที่ขาดความยุติธรรม ระเบียบกระบวนการหรือขั้นตอน การดำเนินงานที่ไม่ชัดเจน เช่น ขาดการสื่อสารที่ชัดเจน เป้าหมายในการทำงานที่สับสน การประเมินผลการปฏิบัติงานที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง มีการเน้นระบบทางการที่ตึงเกินไป ขาดการเดินสายกลางที่มีความเหมาะสม มีการใช้ระบบอำนาจแบบเบ็ดเสร็จ ขาดการตัดสินใจร่วมกันในหมู่คณะ เกิดความขัดแย้งกันในหมู่ผู้ร่วมงาน ขาดการประสานงานที่ดี ขาดความก้าวหน้าและความมั่นคงในการทำงาน ตลอดถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน เช่น ห้องทำงานแออัด คับแคบ ไม่เป็นส่วนตัว มีมลภาวะเป็นพิษ ไม่ปลอดภัย ซึ่งมีผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจ สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้คนทำงานเกิดความเครียด^{๑๑} นับเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน จนทำให้ต้องออกจากงาน ตกลง วางงาน ทำให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นคงในการทำงาน กังวลใจในการหางานใหม่ ขวัญและกำลังใจตก ไม่มั่นใจในการทำงานต่อไป ปัญหาเหล่านี้ทำให้เกิดความเครียดจากตัวบุคคลทั้งสิ้น^{๑๒} นายแพทย์เกรสทิธ นฤขัตพิชัย ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า ความเครียดส่งผลกระทบต่ออารมณ์หรือจิตใจ ร่างกาย และพฤติกรรมดังนี้

^{๑๑} ฐาปนี วงศ์กานนท์, ปัจจัยด้านการงานที่มีอิทธิพลต่อความเครียดของพนักงาน กรณีศึกษาบริษัทแอมพาส อินดัสตรี จำกัด, (คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๖).

^{๑๒} ธนดล หาญอมรเศรษฐ, การจัดการความเครียดและการปรับปรุงผลผลิตมนุษยสถานที่ทำงาน.วารสารการบริหารคน, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๙) : ๓๗-๓๘.

๑) จิตใจและอารมณ์ เมื่อมีความเครียด อารมณ์จะแปรปรวนไม่คงที่ มีอารมณ์โหดร้ายมากขึ้น บางรายมีอาการกระวนกระวาย ซึมเศร้าจนสังเกตเห็นได้ โดยสามารถสังเกตผลกระทบทางอารมณ์ หรือการที่เกิดขึ้นจากความเครียดได้ คนเหล่านี้จะมีจิตใจที่เต็มไปด้วยความหมกมุ่น ครุ่นคิด วิตกกังวล กลัว ย้ำคิดย้ำทำ หดหู่ ซึมเศร้า หงุดหงิดง่าย ขาดสมาธิ ใจลอย ไม่นิ่ง กระสับกระส่าย รู้สึกไม่ปลอดภัย คิดวนไปวนมา ขาดการตัดสินใจ หวาดระแวง ไม่สนใจสิ่งรอบตัว

๒) ร่างกาย การเจ็บป่วยทางร่างกายที่เกิดจากความเครียด เช่น ปวดท้อง ปวดศีรษะ คลื่นไส้ อาเจียน ใจสั่นมือสั่น หัวใจเต้นเร็วเต้นผิดจังหวะ หายใจไม่ทั่วท้อง มือเท้าเย็น เหงื่อออก ปวดกล้ามเนื้อ ประจำเดือนมาไม่ปกติ ความดันโลหิตสูง หัวใจขาดเลือด เส้นเลือดในสมองแตก เป็นอัมพาต ภาวะความเครียดที่สะสมเป็นเวลานานมีความสัมพันธ์กับการเกิดโรคมะเร็ง

๓) พฤติกรรม ความเครียดทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม เช่น นอนไม่หลับ เบื่ออาหาร ขาดประสิทธิภาพในการทำงาน ขาดการดูแลตนเอง ก้าวร้าว คิดอยากทำร้ายผู้อื่น อดคิดต่อผู้อื่นอยู่เสมอ ทำให้เกิดอาการหลงผิด ตัดสินใจชั่ววูบ และนำไปสู่การฆ่าตัวตายในที่สุด^{๑๓}

คนที่มีความสุขภาพจิตดี มีครอบครัวอบอุ่น ทำให้คนทำงานเครียดน้อยลงหรือแทบจะไม่มีเครียดเลย ทางแพทย์จึงแนะนำให้จัดการความเครียด เพื่อส่งเสริมสุขภาพกายสุขภาพใจ ด้วยวิธีการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ รับประทานอาหารครบหมู่ พักผ่อนเพียงพอ ฝึกโยคะ ฝึกสมาธิ รู้จักบริหารเวลา ใช้เหตุผล ยอมรับความเครียดและอยู่กับความเครียดด้วยการปล่อยวาง เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้น หาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา และหาวิธีการแก้ปัญหาอย่างถูกต้อง^{๑๔}

กล่าวโดยสรุป หากเรารู้เท่าทันทุกข์ จัดการดับทุกข์ในอารมณ์ให้หมดไปด้วยการตระหนักรู้ถึงความจริงของปัญหาหรือทุกข์นั้น มีสติ ระลึกรู้เท่าทันกับความรู้สึกนั้นและใช้กระบวนการคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างถูกทาง มีเหตุผล พิจารณาเห็นเหตุของปัญหา และรู้วิธีแก้ปัญหาอย่างถูกวิธี ความทุกข์กายทุกข์ใจก็ลดลงแทบจะไม่มีเหลือ ความเครียดก็ไม่เกิดขึ้น

หลักธรรมในพระพุทธศาสนากับการจัดการความเครียดของคนวัยทำงาน

พระพุทธเจ้าได้ตรัสในทฤษฎีของความทุกข์ (Suffering Theory) เป็นทุกข์ในอริยสัจ ๔ ซึ่งมีความหมายแตกต่างจากทุกข์ในไตรลักษณ์ ทุกข์ในไตรลักษณ์นั้น คือสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายไม่สามารถทนอยู่ได้ ต้องมีการเปลี่ยนแปลง แต่ทุกข์ในอริยสัจ ๔ หมายถึง ความยากลำบาก ความทุกข์ทรมาน^{๑๕}

^{๑๓} ไกรสิทธิ์ นฤขัตพิชัย. นพ. ความเครียด. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://shorturl.asia/fdHck> [๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๕].

^{๑๔} พิมพ์มาศ ตาปัญญา, แนวทางการจัดการความเครียด : เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการการให้บริการในคลินิกคลายเครียด, (กรุงเทพมหานคร : กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๐), หน้า ๕๔.

^{๑๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐.

ความทุกข์ในพระพุทธศาสนาที่นำไปสู่ความเครียด แบ่งได้ดังนี้

๑) ทุกข์เพราะยึดมั่นในขั้น ๕ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรในเรื่องนี้ว่า ขั้น ๕ เป็นทุกข์ ขั้น ๕ เป็นผลผลิตของจิต จิตเป็นตัวนึก ตัวปรุงแต่ง ทำให้เกิดทุกข์ เกิดความเครียด ส่วนจิตที่เลิศที่สุด เป็นจิตที่มีสติ เมื่อจิตมีสติรู้ทัน จิตผู้หลงไหลในภาวะการณ์ต่าง ๆ ก็จะดับไปเอง นับเป็นจิตที่เลิศที่สุด ไม่ยึดติด ปล่อยวางได้ ความทุกข์ก็ไม่เกิด^{๑๖}

๒) ทุกข์ทางกาย (กายิกทุกข์) (Physical Suffering) เป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น ปวดเข้า ปวดหลัง เป็นต้น ส่วนทุกข์ทางใจ (เจตสิกทุกข์) เป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจมนุษย์^{๑๗} อันเนื่องมาจากเพราะคิดจมอยู่กับปัญหาของตนเองมากเกินไป ทุกข์เพราะความยากในความสำเร็จมากเกินไป ทุกข์เนื่องจากใจอคติกับผู้อื่นหรือกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง ทุกข์เพราะความล้มเหลวหรือผิดหวัง ทุกข์เพราะวิตกกังวลกับสภาพความเป็นอยู่ ทุกข์เพราะความโดดเดี่ยว ทุกข์เพราะคาดหวัง ทุกข์เพราะนิสัยตนเอง ทุกข์เพราะความกลัว และทุกข์ที่เกิดจากการยึดมั่นถือมั่น ไม่ยอมปล่อยวาง เช่น ความเจ็บป่วย ความชรา ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

๓) ทุกข์เพราะความเปลี่ยนแปลง ความไม่สามารถทนต่อสภาพเดิมได้ จากสุขเปลี่ยนเป็นทุกข์ ใจจึงรับไม่ได้เพราะยึดติดด้วยอุปาทาน^{๑๘}

๔) ทุกข์อันเนื่องมาจากการเกิด แก่ เจ็บ และตาย^{๑๙}

๕) ทุกข์อันเกิดจากการพลัดพรากไม่ได้สิ่งที่ปรารถนา และประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักที่ใคร^{๒๐}

๖) ทุกข์ ๑๐ ประกอบด้วย (๑) นิพัตถทุกข์ เป็นทุกข์ที่มีเป็นประจำ เช่น หนาว ร้อน กระจาย หิว เป็นต้น^{๒๑} (๒) พยาธิทุกข์ เป็นทุกข์ที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บ^{๒๒} (๓) สภาวะทุกข์ เป็นทุกข์ประจำสังขาร คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย^{๒๓} (๔) ปกิณณกทุกข์ ได้แก่ ความเศร้าเสียใจ ความคับแค้นใจ ความเกลียด

^{๑๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๓.

^{๑๗} สุชีพ ปัญญาภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนาไทย-อังกฤษ อังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๘๙.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๙๐.

^{๑๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๕/๓๔๒.

^{๒๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑.

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ), ๒๕๕๓. หน้า ๑๖๗.

^{๒๒} ข.ป. (ไทย) ๓๑/๓๓/๕๒.

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔ กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๕๓. หน้า ๓๙๗.

ความกลัว หรือเรียกว่าทุกข์จร^{๒๔} (๕) สันตปาทุกข์ คือทุกข์อันเกิดจากกิเลส ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง^{๒๕} (๖) วิปากทุกข์ คือทุกข์ที่เกิดจากกรรมเก่าตามมาให้ผล (๗) อาชีวทุกข์หรืออาหาร-ปริเยญญทุกข์ ได้แก่ ความทุกข์ที่เกิดจากการแสวงหาอาหาร การทำมาหาเลี้ยงชีพที่ต้องมีการแก่งแย่งแข่งขัน ชิงดีชิงเด่น^{๒๖} (๘) สหคตทุกข์ คือทุกข์ที่เกิดจากโลกธรรม ๘ ได้แก่ ความเหินห่าง ความวิตกกังวลที่เกิดขึ้นพร้อมกับลาภ ยศ สรรเสริญ แต่หากจิตคิดหาสิ่งใดให้คุณก็ย่อมแฝงไปด้วยโทษเช่นกัน สิ่งใดให้ความสะดวกสบายสิ่งนั้นก็ให้ความยุ่งยากเช่นกัน ยิ่งสุขสบายมากก็ยิ่งทุกข์และวิตกกังวลมาก^{๒๗} (๙) วิวาทมลกทุกข์ คือทุกข์ที่เกิดจากการทะเลาะวิวาท ทำให้เกิดความโกรธ ความเกลียดชัง และความหวาดกลัว^{๒๘} และ (๑๐) ทุกขขันธ คือ ความทุกข์ที่เกิดจากการยึดติดในขันธ ๕^{๒๙}

กล่าวโดยสรุป ทุกข์ที่ทำให้คนเราเกิดความเครียดนั้นมีทั้งความทุกข์ตามสภาพโดยธรรมชาติที่เกิดจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และทุกข์จร ที่มักเกิดจากความไม่สมหวัง เป็นต้น

หลักพุทธธรรมที่ช่วยส่งเสริมสุขภาพทางอารมณ์ของคนวัยทำงาน

๑. หลักไตรลักษณ์ หมายถึง ลักษณะ ๓ ประการ เป็นกฎธรรมดาของสรรพสิ่ง อันได้แก่

๑) อนิจจลักษณะ แปลว่า สิ่งไม่เที่ยง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

๒) ทุกขลักษณะ แปลว่า ความเป็นทุกข์ สรรพสิ่งจะถูกบีบคั้นด้วยอำนาจธรรมชาติ ทำให้ทุกสิ่งไม่สามารถทนอยู่ในสภาพเดิมได้

๓) อนัตตลักษณะ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างไม่สามารถบังคับบัญชาให้เป็นไปตามความต้องการได้ เช่น ไม่สามารถบังคับให้ชีวิตอยู่อย่างคงกระพันได้ ไม่สามารถบังคับจิตใจให้เป็นไปตามความปรารถนาได้

ทุกสรรพสิ่งไม่มีตัวตนอย่างแท้จริง เราไม่สามารถยึดมั่นถือครองได้ว่าเราเป็นเจ้าของ เมื่อคนเรารู้เห็นกฎหลักแห่งไตรลักษณ์ดังกล่าวอย่างกระจ่างแจ้ง รู้ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตนของเรา เมื่อรู้เช่นนี้จิตใจเราจะไม่อยากยึดถือ จิตจะปล่อยวางโดยอัตโนมัติ จิตเข้าไปเกี่ยวข้องกับสติสัมปชัญญะด้วยอำนาจของปัญญาปราศจากตัณหา ความทุกข์ ความเครียดก็ไม่เกิด แต่หากเราไปยึดติดกับความมี ความเป็น ความทุกข์ย่อมเกิดขึ้นแน่นอน

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๑.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๐.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๒-๕๕๓.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘๐.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

๒. หลักอริยสัจ ๔ เป็นหลักความจริง ๔ ประการ คือ

๑) ทุกข์ คือ สภาพปัญหา ความอึดอัด ติดขัด คับข้องใจ ความเศร้าโศก ความโกรธ ความอิจฉา ริษยา ความวิตกกังวล ความกลัว ความเกลียดชัง การยึดติดในสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นทุกข์ เราจะต้องทำความเข้าใจ กำหนดรู้ และกำหนดขอบเขตให้ชัดเหมือนอย่างที่เหมาะสม กำหนดรู้ ตรวจสอบให้รู้ชัดว่าอาการแบบนี้ เป็นโรคอะไร เป็นตรงจุดไหน รักษาอย่างไร เราไม่ควรเก็บมาคิด มาแบกให้หนัก หรืออคติขัดเคือง ให้เป็นทุกข์ เป็นกังวล เราต้องแก้ทุกข์ แก้เครียดด้วยรู้มันและกำจัดเหตุของมัน เราเพียงแค่วางใจ รู้เท่าทันว่ามันเป็นธรรมดา เมื่อกำหนดรู้ทุกข์และเข้าใจปัญหา ขึ้นต่อไปก็คือ หาสาเหตุแห่งทุกข์นั้น เพื่อแก้ปัญหาให้ถูกทาง

๒) สมุทัย หมายถึง เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหาที่ทำให้เกิดอึดอัด คับข้อง กัดดัน บีบรัด เนื่องมาจากอวิชชา และตัณหา หรือความทะยานอยากทำให้เป็นทุกข์ จำแนกได้ ๓ ประการ คือ (ก) กามตัณหา ความทะยานอยากในกามจาก รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสที่น่าใคร่ แล้วเข้าไปสัมผัส (ข) ภวตัณหา ความทะยานอยากในความเป็น เช่น อยากได้เลื่อนขั้น อยากรวย อยากดีเด่นกว่าคนอื่น (ค) วิภวตัณหา ความอยากในความไม่มีไม่เป็น คือ ดิ้นรน อยากไม่เป็นในสิ่งที่เขาให้เป็น อยากพ้นจาก ตำแหน่ง หากต้องการพ้นทุกข์เราจะต้องค้นหาสาเหตุให้พบ แล้วทำหน้าที่แก้ไขปัญหาทุกข์นั้นอย่างถูกต้อง ถูกทาง ต้องกำจัดหรือละเสีย โดยเริ่มจากอวิชชาตามหลักปฏิจจสมุปบาท เมื่อคนเราเผชิญกับปัญหากับความทุกข์ก็ต้องพิจารณาสืบหาสาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ถ้าเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านมนุษย์ ก็ให้นำเอาตัวเหตุแกนกลางหรือเหตุยีนโรมาพิจารณาร่วมกับเหตุปัจจัยเฉพาะกรณีด้วย เมื่อสืบค้นวิเคราะห์และวินิจฉัยจับมูลเหตุของปัญหา ซึ่งต้องกำจัดหรือแก้ไขได้แล้วก็ตามดำเนินต่อไปในขั้นถัดไป^{๓๐}

๓) นิโรธ ความดับทุกข์หรือดับปัญหา ดับตัณหาทั้ง ๓ ได้อย่างสิ้นเชิง คือ เมื่อเรค้นพบว่า ทุกข์หรือปัญหาคืออะไร พร้อมทั้งระบุสาเหตุที่แท้จริงให้ได้อย่างถูกต้อง หลังจากนั้นให้กำจัดสาเหตุที่เป็นต้นเหตุของปัญหานั้นเพื่อเข้าสู่สภาวะของการพ้นทุกข์ พ้นปัญหา หรือให้เป็นไปตามสภาพที่ต้องการ ซึ่งทำให้บรรยากาศในการทำงานดีขึ้น ทุกคนมีความสามัคคีกัน มีความพึงพอใจในการทำงาน มีความไว้วางใจ และเกิดความศรัทธา จงรักภักดีในผู้บังคับบัญชา เจ้าหน้าที่ขาดงาน ลาออกจากงานน้อยลง เมื่อทุกคนมีพฤติกรรมความเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร มีความรักและผูกพันต่อกัน ปัญหาขององค์กร ปัญหาการทำงานของแต่ละคนก็ไม่เกิด ความทุกข์ก็หมดไป ภาวะแห่งการดับทุกข์นี้นับว่าเป็นผลจากการแก้ไข

^{๓๐} ขนิภา ภูวนิชยคุณ, การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารความเครียดในองค์กร, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๖๔.

หรือสลดสาเหตุ (สมุทัย) ได้ตรงจุด^{๓๑} สภาพที่ปลอดจากปัญหานี้ หมดความทุกข์โดยสิ้นเชิง (นิโรธ) นี้สามารถดำเนินตามมรรควิธี ซึ่งเป็นหนทางแห่งการพ้นทุกข์ได้

๔) มรรค ข้อปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ เริ่มต้นกำจัดที่สาเหตุแห่งทุกข์ ตามลำดับขั้น ดังนี้

๑) สัมมาทิฐิ (Right View) คือ มองว่าปัญหาที่เกิดขึ้นต้องมีสาเหตุเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ การเริ่มต้นกำจัดทุกข์ต้องมีความเห็นที่ถูกต้อง เหมาะสม มีทัศนคติที่ดียู่เสมอ ทั้งนี้เป็นการพัฒนาจิตใจให้ยอมรับความจริง เมื่อความทุกข์คลี่คลาย ความสงบสุขแห่งจิตใจก็เกิดขึ้น เมื่อจิตใจรู้แจ้งเห็นจริงถึงปัญหา เมื่อมีอะไรมากระทบจิตใจ เราจะไม่หวั่นไหว สามารถเผชิญและยอมรับกับปัญหานั้นได้

๒) สัมมาสังกัปปะ (Right Thought) ความนึกคิดที่เที่ยง ไม่โกรธ ไม่อาฆาตมาดร้าย เป็นความคิดที่ปราศจากโลภะ โทสะ และโมหะ

๓) สัมมาวาจา (Right Speech) เป็นการแก้ปัญหาในการทำงานด้วยการพูดความจริง ไม่โกหก หลอกลวง ใช้คำพูดที่สุภาพ น่าฟัง ใช้คำพูดที่ผูกมิตร มีศิลปสุนทรียวาจา ทำให้เกิดทางออกในการแก้ปัญหา หากเราพูดด้วยอารมณ์ ด้วยแรงริษยา จะทำให้เกิดปัญหามากขึ้น ก่อความอคติ ก่อความทุกข์มากขึ้นโดยไม่มีที่สิ้นสุด เพราะฉะนั้น ก่อนพูดต้องมีสติ กัดคำพูดเชิงลบให้ได้ เพราะยังแต่จะให้เกิดปัญหา

๔) สัมมากัมมันตะ (Right Action) เป็นการกระทำด้วยพฤติกรรมที่ไม่กระทบกระทั่ง ไม่เบียดเบียนใคร ไม่ทำให้อื่นทุกข์ใจ แสดงพฤติกรรมที่ดีเสมอเหมือนกันกับทุกคน พฤติกรรมที่ดีช่วยลดปัญหาความทุกข์ได้ ถ้าจะเหลือความทุกข์บ้างก็จะเป็นแต่เฉพาะปัญหภายนอกเท่านั้น

๕) สัมมาอาชีวะ (Right Livelihood) เป็นการประกอบอาชีพที่สุจริต ถูกกฎหมายและศีลธรรม เว้นจากการคดโกง หลอกลวง เน้นการประกอบอาชีพที่สร้างสรรค์ความเจริญให้กับตนเองและสังคม หรือเป็นอาชีพที่ให้การช่วยเหลือบุคคลและสังคม การประกอบสัมมาอาชีวะนี้ เป็นหนทางป้องกันปัญหาหรือความทุกข์จากการทำงานได้

๖) สัมมาวายามะ (Right Effort) ในการทำงานนั้น เราต้องเพียรละจากการทำที่ไม่ดี และเพียรทำสิ่งดีให้เกิดขึ้น พยายามต้องเตือนตนเองอยู่เสมอ ชีวิตการทำงานก็จะมีแต่ความสุข ความสำเร็จ การงานก้าวหน้า สามารถพัฒนาตนเองได้

๗) สัมมาสติ (Right Mindfulness) เป็นการตั้งสติ พิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงาน รู้เท่าทันการเคลื่อนไหว และการเปลี่ยนแปลง รู้เท่าทันมายาโลก ต้องตั้งสติให้มั่น ไม่หวั่นไหว ไม่สับสน

^{๓๑} นรชัย ณ วิเชียร, เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน และณลินณัฐ ดีสวัสดิ์, “อริยสัจ ๔ กับการพัฒนาองค์กร” *Journal of Humanities and Social Sciences Thonburi University* Vol. 13 No. 1 (January-April 2019).

วุ่นวาย ไม่ใจเร็ว จนเกิดอารมณ์เป็นลบ ถ้าเราขาดสติต้องรีบเรียกสติกลับมา ให้รู้เท่าทันสติที่กำลังเกลียด กำลังโกรธ กำลังรัก กำลังเศร้า กำลังเครียด การใช้สติพิจารณาเพื่อเป็นหนทางในการแก้ปัญหาได้ถูกต้อง

๘) สัมมาสมาธิ (Right Concentration) หมายถึง การทำจิตใจให้สงบ นิ่ง ปิติ สบายใจ จิตใจ ผ่องใส มีความสุข มีจิตเป็นหนึ่งเดียว ทำอะไรก็ประสบความสำเร็จอย่างง่ายดาย ปราศจากปัญหาและความทุกข์ ทำงานอย่างมีความสุข มีใจเป็นมิตรกับทุกคน ยอมรับกับปัญหา และสามารถแก้ไขกับปัญหา เป็นวิถีทางแห่งการกำจัดทุกข์ให้หมดไปได้

กล่าวโดยสรุป การแก้ไขปัญหาก็หรือทุกข์ที่เกิดขึ้นกับคนทำงานตามหลักอริยสัจ ๔ เพื่อสร้างสรรค์สุขภาวะทางอารมณ์นั้น หากมีความเข้าใจในกระบวนการและขั้นตอน โดยเริ่มต้นจากการเกิดของทุกข์ เข้าใจว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเป็นทุกข์จริง จำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหาต้นตอแห่งทุกข์และหาแนวทางแห่งการปฏิบัติที่เหมาะสมกับการแก้ปัญหานั้น ก็จะทำให้พ้นจากความทุกข์ไปได้

๓. หลักโยนิโสมนสิการ คือ การใช้ความคิดอย่างถูกวิธี มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา สืบสาวหาสาเหตุจนกระทั่งถึงผลลัพธ์ แยกแยะพินิจพิจารณาด้วยปัญญา^{๓๒} จนกระทั่งเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยหรือไตร่ตรองในสิ่งที่ดีที่ชั่ว ซึ่งสกัดกั้นอวิชชาและตัณหาไม่ให้เกิดความรู้จักคิด คิดถูกวิธี ประกอบด้วยลักษณะของการคิด ดังนี้

๑) อุบายมนสิการ หมายถึง การคิดพิจารณาอย่างถูกวิธีโดยให้เข้าถึงความจริงของปัญหา

๒) ปณณสิการ คิดถูกทางอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ เป็นขั้นเป็นตอน เป็นระเบียบ เป็นแนวตามหลักแห่งเหตุผล เป็นวิธีคิดที่นำไปสู่แนวทางที่ถูกต้อง

๓) การณมนสิการ หมายถึง การคิดตามหลักตรรกวิทยา เป็นการคิดแบบสืบสวนสอบสวน คิดตามแนวความสัมพันธ์ของเหตุและผลตามเหตุปัจจัย พยายามสืบสาวหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา

๔) อุปาทกมนสิการ คือ การคิดพิจารณาให้เกิดกุศล เช่น คิดให้หายจากความหวาดระแวง หายเกลียด หายโกรธ หายจากความมัวเมา วิธีคิดแบบนี้ทำให้จิตใจเข้มแข็ง อดทน ยอมรับปัญหาพร้อมทั้งแก้ไขปัญหาก็ได้

วิธีการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการนี้ เป็นการคิดที่มุ่งกำจัดอวิชชาและตัณหา เมื่อกำจัดสิ่งนี้ได้แล้ว ก็จะทำให้เราค้นพบปัญหาที่แท้จริง

๔. หลักการเจริญสติ (Mind Fullness) หมายถึง การมีสติ ระลึกรู้เท่าทันปัญหา การคุมใจไว้กับภารกิจที่ทำ ว่าสิ่งที่ทำที่พูดได้เป็นการที่จิตไม่หลงลืม อีกความหมายหนึ่ง คือ การที่จิตไม่เลอะเลือน ไม่เผลอเผลอ ไม่ฟุ้งซ่านในอารมณ์ จิตคอยรับรู้ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องและเกิดการตระหนักว่าควรปฏิบัติ

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

ต่อสิ่งนั้น ๆ อย่างไร ลักษณะเช่นนี้ทำให้เราตื่นตัวต่อหน้าที่^{๓๓}ในการทำงานนั้น จิตเราต้องผ่านกระบวนการรับรู้โดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งมีการรับรู้ บุคคลจะเกิดอารมณ์และความรู้สึกพร้อมกันไป คือ เกิดความสุขบ้าง ความทุกข์บ้าง เฉย ๆ บ้าง อารมณ์เหล่านี้ทำให้คนเราเกิดปฏิกิริยาขึ้นในใจ ถ้าสุขสบายในสิ่งใดก็ชอบใจ หากทุกข์ในสิ่งใดก็ไม่ชอบใจในสิ่งนั้น ถ้าชอบก็อยากสัมผัสกับสิ่งนั้นอีก ถ้าไม่ได้ก็จะเป็นทุกข์ ส่วนสิ่งที่ไม่ชอบก็อยากจะหนีห่าง ความรู้สึกทุกข์ สุข ไม่สบายกาย ไม่สบายใจนี้ เป็นเครื่องปิดกั้นบังไม่ให้เรามองเห็นและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เมื่อคนเรารับรู้อารมณ์ต่าง ๆ คนเราก็จะแปลความหมายของสิ่งที่รับรู้ตามค่านิยม ทัศนคติ ที่คนเรามีความเคยชินหรือที่ได้สั่งสมไว้ การเจริญสติทำให้เราติดตามรู้เท่าทันสิ่งที่กำลังจะเกิดทุกขณะ การฝึกเจริญสติมีหลายวิธี เช่น การฝึกจิตตามแนวสติปัฏฐาน ๔ การเจริญสติกับหัตถะโยคะ (Hatha yoga) เราจะเห็นได้ว่า การเจริญสติเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยลดหรือบรรเทาความเครียด (Stress) ความวิตกกังวล (Anxiety) ความเจ็บปวด (Pain) และความเจ็บป่วย (Illness) อีกทั้งยังได้รับการพัฒนามาช่วยบำบัดอาการทางจิต อาทิ ภาวะความผิดปกติทางอารมณ์และพฤติกรรม Rick Hasan นักวิทยาศาสตร์ด้านประสาทจิตวิทยา (Neuropsychologist) กล่าวว่า วิชา การเจริญสติ การฝึกสมาธิ มีผลทำให้เซลล์สมองและวงจรเชื่อมต่อในสมองทำงานดีขึ้น โดยเฉพาะสมองส่วนหน้าด้านซ้าย ทำให้เรามีความสุข มีทัศนคติต่อสิ่งต่าง ๆ ในเชิงบวก สารเคมีในสมองคือ ซีโรโทนิน (Serotonin) เป็นสารสื่อประสาทมีมากขึ้น ทำให้เกิดความผ่อนคลาย นอนหลับง่าย ไม่เกิดอารมณ์ซึมเศร้า นอกจากนี้ทำให้ระบบประสาทพาราซิมพาเทติก (Parasympathetic) ทำงานดีขึ้น คือ ทำให้จิตสงบ เยือกเย็นลง ลดความเครียดและความวิตกกังวลลงได้ ความดันลดลง การเต้นของหัวใจอยู่ในสภาพปกติ ระบบเผาผลาญอาหารทำงานดีขึ้น ชะลอความแก่ได้^{๓๔}

กล่าวโดยสรุป หลักการเจริญสติ เป็นวิธีที่ทำให้คนเครียดจากการทำงานเกิดปัญญา ปัญญาและสมาธิเกิดขึ้นพร้อมกับศีล เมื่อมีสมาธิย่อมมีปัญหาตามมาอย่างแน่นอน เมื่อปัญญาเกิดแล้วก็ย่อมหาทางออกของปัญหาได้ เมื่อจิตสงบด้วยสมาธิแล้วเราจะคิดไปในสิ่งที่เป็นกุศล จิตที่เกิดโทสะ มีความโกรธ มีความเคียดแค้น เช่น โกรธเพื่อนร่วมงานที่ชอบเอาตัวรอด โยนความผิดใส่ร้ายเรา เราก็จะเข้าใจเพื่อน เพราะเขากลัวความผิด เลยต้องเอาตัวรอด ถ้าเราเข้าใจ เราก็ไม่โกรธ แล้วเราค่อยหาทางแก้ไข นับว่าเราเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ

หลักการเจริญสติที่ดีคือไม่ควรกดทับความรู้สึกที่เราคิดหรือรู้สึกอยู่ในขณะเจริญสติ เช่น เขาโกรธเราหาว่าเราไม่ตั้งใจทำงาน ทั้งที่เราทำงานอย่างเต็มที่ให้ปล่อยความรู้สึกนี้วิ่งผ่านไปจากใจในขณะที่เรายัง

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔ (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๕๓).

^{๓๔} Hanson, R., Buddha's Brain, Oakland, New Harbinger Publications, 2009.

กำหนดลมหายใจเข้าออก ไม่นานมันก็จะหายไป เราก็จะไม่มีความเครียด เป็นเส้นทางขจัดความเป็นคนเจ้าคิดเจ้าแค้น ในขณะที่เดียวกันก็กลับมีความสุขที่ใจเป็นกุศล^{๓๕}

๕. หลักอิทธิบาท ๔ เป็นแนวคิดเพื่อการทำงานอย่างมีความสุข มีองค์ประกอบ ๔ ข้อ ดังนี้

๑) ฉันทะ มีใจรัก พอใจทำงานด้วยความรัก เมื่อมีใจรัก เราก็จะเอาใจใส่ในการทำงานอยู่เสมอ มีความรับผิดชอบ ยอมแก้ไขในข้อบกพร่องหรืออุปสรรคปัญหาอย่างไม่ย่อท้อ ต้องการให้งานสำเร็จ ไม่ใช่ทำไปเพียงหวังผลตอบแทน

๒) วิริยะ ความมานะ พากเพียรต่อการทำงาน ขยันขันแข็ง รู้จักอดทนต่อความเหน็ดเหนื่อย ไม่ทอดทิ้งงาน เพียรทำงานด้วยความพยายามจนสำเร็จ

๓) จิตตะ เอาใจฝึกฝน ตั้งใจรับรู้ในงานที่ทำ ทำงานด้วยสมาธิ หมั่นคิด พิจารณา ไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไปเรื่อย ๆ ขณะทำงานด้วยความตั้งใจนั้น ความสุขก็จะเกิดขึ้น ทำให้มีใจอยากทำงานอยู่เสมอ

๔) วิมังสา เป็นการใช้ปัญญาสืบสวนสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา หาเหตุผล ตรวจสอบข้อบกพร่องของงาน หากมีปัญหาก็คิดหาวิธีแก้ไขที่มีความเหมาะสม อาจคิดค้นวิธีการ วางแผน ปรับปรุงเพื่องานบรรลุผลด้วยดี

กล่าวโดยสรุป การนำหลักอิทธิบาท ๔ มาประยุกต์ใช้ในการทำงาน ทำให้งานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ หากคนเรามีความสุขกับการทำงาน คนเราก็จะขยัน เพียรดูแลเอาใจใส่ตลอดถึง หมั่นคิดทบทวน รู้วิธีการปรับปรุงงานตามความเหมาะสม

๖. หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นธรรมที่ช่วยยึดเหนี่ยวใจคนให้ผูกรักร่วมกันสามัคคี ทำงานอย่างมีความสุข ประกอบด้วย

๑) ทาน คือการเสียสละ แบ่งปัน เสียสละเวลาส่วนตนเพื่องานส่วนรวม ตลอดถึงการให้อภัย

๒) ปิยวาจา หมายถึง การใช้คำพูดเพื่อประสานสัมพันธ์ไมตรีด้วยคำพูดที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดความจริง พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์

๓) อตถจริยา เป็นการระดมกำลังความคิด กำลังกาย และกำลังใจในการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์อันสูงสุด

๔) สมานัตตตา หมายถึง การเป็นผู้วางตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย นำเคารพนับถือ ยินดีช่วยเหลือและร่วมลงมือแก้ไขปัญหาในองค์กร ทำงานโดยไม่คิดว่าตนเองเป็นใหญ่ วางมาด ถือตัว เย่อหยิ่ง

^{๓๕} ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์ (นพ.), บำบัดความเครียด, AMARIN Heath, (12 October 2019, nintara ๑๙๙๑).

กล่าวโดยสรุป การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ไม่ว่าจะเป็น การเสียสละ การใช้วาจาที่เหมาะสม อ่อนโยน อ่อนหวาน พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่นินทาใส่ร้ายผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูล ประพฤติตนอย่างเหมาะสม ร่วมมือร่วมใจกันทำงาน แก้ไขปัญหาร่วมกัน บรรยาภาศเช่นนี้ทำให้ทุกคนมีความสุข ไม่เครียดกับการทำงาน

๗. หลัก พละ ๔ หมายถึง กำลังแห่งความเพียรพยายามที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ เป็นกำลังที่กำจัดความเกียจคร้าน ทำให้เรามีสติระลึกได้ คนที่ประสบความสำเร็จและมีความสุขกับการทำงาน จะเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในสิ่งที่ตั้งใจ เป็นผู้มีความตั้งใจ กล้าหาญ อดทน มีความบากบั่นมานะพยายาม จนกระทั่งทำงานสำเร็จ มีสติ รู้ตัว ควบคุมตนเองได้ มีใจสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน สามารถเข้าใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี มีการตัดสินใจตามหลักพละ ๔ ดังนี้^{๓๖}

๑) ปัญญาพละ กำลังปัญญา เป็นการศึกษาหาความรู้ พินิจพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบในงานที่ตนรับผิดชอบ

๒) วิริยพละ กำลังความเพียร เป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมานะบากบั่น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และรับผิดชอบในงานที่ทำ

๓) อดวิชชพละ กำลังข้อสัตย์สุจริต คือ มีการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต ไม่มีข้อบกพร่องเสียหาย ไม่ให้ร้ายแก่ผู้อื่น ไม่ประพฤติปฏิบัติในทางเสื่อมเสีย ละเว้นอบายมุข ๖

๔) สังคหพละ กำลังการสงเคราะห์ หมายถึงการได้ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนร่วมงาน ทำให้ได้ใจเพื่อนร่วมงานด้วย เช่น ช่วยให้คำแนะนำ อบรมสั่งสอน บอกเทคนิควิธีการทำงานให้ประสบความสำเร็จ สนับสนุนด้านการศึกษาพัฒนา ตลอดจนการพูดดี การให้ความรัก ความปรารถนาดี ให้อภัย ให้กำลังใจ ยินดีเมื่อเขาได้ดี

กล่าวโดยสรุป หากบุคคลยึดหลักพละ ๔ ในการทำงาน จะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จ ไม่มีใครตำหนิ ความทุกข์ก็ไม่เกิด แต่หากคนใดบกพร่องในหลักธรรมข้อนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อตนเอง หน้าที่การงาน บุคคลอื่น และต่อองค์กร ความทุกข์ย่อมเกิดขึ้นอย่างแน่นอน หลักพละ ๔ นี้ ทำให้คนเรามีสติ มีสมาธิ มีความมุ่งมั่นในการทำงานอย่างปราศจากความบกพร่อง โดยเฉพาะในภาวะที่เรา กำลังเปื้อนหนายจากการทำงาน ธรรมข้อนี้จะช่วยเป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจ ทำให้เราผ่อนคลายจากความทุกข์ได้

^{๓๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีกรรมวิหาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔๔-๔๕.

บทสรุป

ความเครียดเป็นภาวะของอารมณ์หรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อคนวัยทำงานต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความรู้สึกไม่สบายใจ อึดอัดใจ กัดดันทำให้รู้สึกเป็นทุกข์ ในวงการแพทย์ยอมรับว่าความเครียด ทำให้เกิดโรคทางกายได้ เช่น โรคหัวใจ โรคความดันโลหิตสูง โรคกระเพาะอาหาร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความเครียดสามารถกำจัดให้หมดไปด้วยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ

๑. หลักไตรลักษณ์ มีองค์ประกอบดังนี้ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนวัยทำงานมองเห็นสัจธรรมของปัญหาว่ามันไม่เที่ยง มันเป็นทุกข์ มันไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง รู้ว่าทุกปัญหาย่อมหาทางออกได้ เมื่อคนเรารู้ความจริงนี้แล้ว จิตใจก็ไม่อยากยึดถือ หากต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหา และต้องหาวิธีแก้ไขให้หมดไป ก็ต้องกระทำด้วยสติสัมปชัญญะ ด้วยอำนาจของปัญญา ปราศจากการเกี่ยวข้องกับอำนาจของตัณหา ความทุกข์จึงไม่มี

๒. หลักอริยสัจ ๔ หลักธรรมข้อนี้ช่วยให้คนทำงานเข้าใจ รู้เห็นและแก้ไข โดยเน้นให้เห็นวิธีการแห่งปัญญาในการแก้ไขปัญหาการทำงานที่คนเราต้องเผชิญในรูปแบบต่าง ๆ เป็นการแก้ปัญหาตามระบบเหตุผล การใช้หลักอริยสัจในการแก้ปัญหาคือความเครียดนั้น จึงมุ่งเน้นไปที่จุดเริ่มต้นของการรู้และเข้าใจสาเหตุหรือต้นตอของปัญหาที่ทำให้เราเครียดจนกระทั่งหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาให้จบสิ้นลงได้

๓. หลักโยนิโสมนสิการ การไตร่ตรองเพื่อให้เข้าใจและพ้นสภาวะความเครียดจากปัญหาการทำงาน คือ มุ่งเน้นให้คนทำงานได้ตระหนักคิดไตร่ตรองใคร่ครวญถึงสถานการณ์ปัญหาความเครียดได้อย่างแยบยลรอบคอบ ทำให้สามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหามาให้เกิดความผิดพลาดได้ กระบวนการคิดอย่างใคร่ครวญไตร่ตรองอย่างรอบด้านทำให้ลดปัญหาความเครียดให้น้อยลงได้

๔. หลักการเจริญสติ เป็นหลักที่เน้นการมีสติระลึกตัวทั่วพร้อม คนวัยทำงานที่ต้องเผชิญกับปัญหาหลากหลายจนเกิดความเครียดนั้น สามารถแก้ปัญหามาด้วยการพิจารณารู้เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง มีสติกำกับดูสิ่งต่าง ๆ โดยรู้เท่าทันสภาวะของปัญหา ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้ายใด ๆ และสามารถปล่อยวางปัญหาได้มาก

๕. หลักอิทธิบาท ๔ เมื่อคนในวัยทำงานนำหลักธรรมข้อนี้มาใช้ในการทำงานจะช่วยให้ประสบความสำเร็จ คือเมื่อคนเรามีความสุขกับงานที่ทำ จะทำให้ทำงานด้วยความเต็มใจ ขยัน ซักข่มขำ มีความเอาใจใส่ ไม่ละทิ้งงาน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ มีการทบทวน ปรับปรุงการทำงานให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ เมื่อทำงานครบตามองค์รวมในอิทธิบาท ๔ นี้แล้ว คนเราก็จะทำงานอย่างมีความสุข ปราศจากความทุกข์และความเครียดทั้งปวง

๖. หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นธรรมที่ช่วยให้ทุกคนมีความรัก สมัคสมานสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน ขจัดความขัดแย้ง ก่อให้เกิดความสุขในการทำงาน

๗. หลักผล ๔ เป็นธรรมอันเป็นกำลังในการทำงาน เป็นตัวกระตุ้นในความวิริยะอุตสาหะในงานที่ทำ ทำงานอย่างมีสติ ไม่ฟุ้งซ่าน เมื่อคนเรามีใจมุ่งมั่น สุขย่อมเกิดขึ้นตามมา ถึงแม้จะมีอุปสรรคขัดขวาง ก็ย่อมแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง ไม่ย่อท้อ ความทุกข์ก็ไม่สามารถเข้ามาครอบงำจิตใจได้

สรุปว่า หลักไตรลักษณ์ หลักอริยสัจ ๔ หลักโยนิโสมนสิการ หลักเจริญสติ หลักอิทธิบาท ๔ หลักสังคหัตถ์ ๔ และหลักผล ๔ ต่างมีจุดมุ่งหมายร่วมกันคือ การสร้างให้เห็นเหตุแห่งทุกข์และการมองชีวิตให้ทะลุถึงต้นตอของปัญหา เพื่อสามารถกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาความเครียดได้อย่างถูกต้อง ไม่หลงใหลไปกับการแก้ปัญหาความเครียดที่ต้องเพิ่มกิเลสและมิจฉาทิฐิ แต่มุ่งใช้สติและปัญญาเป็นเครื่องกำหนดการตัดสินใจในกระบวนการแก้ไขปัญหาคความเครียดที่เกิดขึ้น

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๕.

จันทนา เนาว์วัน และอารมณีย์ เอี่ยมประเสริฐ. “การจัดการความเครียดและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการคุณภาพชีวิตในการทำงาน” วารสารการจัดการปริทัศน์. ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓).

จำลอง ดิษยวณิช และพริ้มเพรา ดิษยวณิช. ความเครียด ความวิตกกังวลและสุขภาพ. คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๕.

ชนิกา ภูดิษคุณ. การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารความเครียดในองค์กร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ฐาปณี วัจนานนท์. ปัจจัยด้านการงานที่มีอิทธิพลต่อความเครียดของพนักงาน กรณีศึกษาบริษัทแอมพาส อินดัสตรี จำกัด. คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๖.

ดารณี เส็งเมือง. “ความเครียดของพนักงานโรงงานผลิตสายไฟฟ้าและสายเคเบิล”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตจิตวิทยาอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

ธนดล หาญอมรเศรษฐ. “การจัดการความเครียดและการปรับปรุงผลผลิตในสถานที่ทำงาน”. วารสารการบริหารคน. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๙).

นรัชย์ ณ วิเชียร, เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวัน และณลินณัฐ ดีสวัสดิ์. “อริยสัจ ๔ กับการพัฒนาองค์กร”.

Journal of Humanities and Social Sciences Thonburi University Vol. 13
No. 1 (January-April 2019).

ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์ (นพ.). **บำบัดความเครียด**. AMARIN Heath. พิมพ์ครั้งที่ ๑. 12 October 2019, nintara 1991.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิถีกรรมวิหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔ กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๕๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้งแมส โปรดัคส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พลพงศ์ สุวรรณวาทีน. “การรับรู้ภาระงานและความเหน็ดเหนื่อยในการทำงานของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน โดยมีการสื่อสารภายในองค์กรและความเครียดในการทำงานเป็นตัวแปรกำกับ”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**, ๒๕๕๙.

พิมพ์มาศ ตาปัญญา. **แนวทางการจัดการความเครียด : เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ การให้บริการในคลินิกคลายเครียด**. กรุงเทพมหานคร : กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ว.วชิรเมธี. POSTODAY. วันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๕๓.

วันทนา เนาว์วัน และอารมณ์ เอี่ยมประเสริฐ. “การจัดการความเครียด ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการคุณภาพชีวิตในการทำงาน”, **วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์** ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓).

สมเกียรติ แสงวัฒนะโรจน์ พ.บ. สาขาวิชาโรคหัวใจและหลอดเลือด ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุชีพ ปญญานุภาพ. **พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๕.

อัมพร โอตระกุล. **สุขภาพจิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิทย์พัฒน์, ๒๕๓๘.

Hanson, R., & Mendius, R. **Buddha’s brain: the practical neuroscience of happiness, love & wisdom**. Oakland, CA, New Harbinger Publications, 2009.

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. แหล่งที่มา : <https://shorturl.asia/K3i67>. [๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

ไกรสิทธิ์ นฤตพิชัย. นพ. **ความเครียด**. แหล่งที่มา : <https://shorturl.asia/fdHck>. [๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

ศรีจันทร์ พรจิราศิลป์ และชญานุตมี นิรมร. “ความเครียดและวิธีแก้ความเครียด” บทความเผยแพร่
ความรู้สู่ประชาชน มหาวิทยาลัยมหิดล คณะเภสัชศาสตร์ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://shorturl.asia/xWvju> [๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

สมเกียรติ มีธรรม. **สุขภาพดีมีดีทุกที่**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://shorturl.asia/VEU๙> L<https://shorturl.asia/fdHck> [๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๕].

ตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร

Desirable Characteristic Indicators for School Administrator

Under the Bangkok Metropolitan Administration

ภูภณ ธรรมสวัสดิ์*

Phuphon Thamasawat

ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Doctor in Education (Educational Administration) Mahamakut Buddhist University, Thailand

ลัดดา พลวัฒน์**

Ladda Pholwathana

ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Advisor Dissertation of Education Administration Mahamakut Buddhist University, Thailand

E-mail : Pickky_๘๘_@hotmail.com

Received: August 13, 2022

Revised: September 08, 2022

Accepted: September 10, 2022

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้ (๑) เพื่อศึกษาองค์ประกอบตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร (๒) เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร (๓) เพื่อประเมินและรับรองตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน รวม ๔๓๗ คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นมาตรวัดแบบประมาณค่า ๕ ระดับ ที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง ๐.๖ - ๑.๐ มีค่าอำนาจจำแนก ระหว่าง ๐.๓๓ - ๐.๘๙ และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๕ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ ผลการวิจัยพบว่า (๑) องค์ประกอบตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา ที่เกี่ยวกับงานวิชาการ สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า ได้ร่างตัวแปร ๑๓๕ ตัวแปร (๒) ผลพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) พบว่า ได้ ๖ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (๑) ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณ

* นายภูภณ ธรรมสวัสดิ์ Mr.Phuphon Thamasawat; Researcher

** ดร.ลัดดา พลวัฒน์ Dr.Ladda Pholwathana; Advisor

(๒) ด้านทักษะการสื่อสารและเทคโนโลยี (๓) ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น (๔) ด้านการตัดสินใจ (๕) ด้านการสร้างแรงจูงใจ และ (๖) ด้านการเสียสละและการอุทิศตน และ ๓) ผลการประเมินและรับรองตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า ผลการประเมินและรับรองรูปแบบในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๖ ($\bar{X} = 4.56$) ผ่านเกณฑ์การประเมินและรับรองที่ผู้วิจัยกำหนด คือ ต้องมีค่ามากกว่า ๓.๕๑ สรุปได้ว่าผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิรับรองรูปแบบที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น

คำสำคัญ : ตัวบ่งชี้; คุณลักษณะที่พึงประสงค์; ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

The purposes of this research were : (1) to study the components of desirable characteristic indicators for school administrators under the Bangkok Metropolitan Administration (2) to create an of the desirable characteristic indicators for school administrator under the Bangkok Metropolitan Administration and (3) to evaluate and affirm the of desirable characteristic indicators for school administrators under the Bangkok Metropolitan Administration. The mixed research methodology was used in the data were consisting of school directors simple 437. The research instruments were semi-structured interviews, questionnaires and confirmation or certification forms through 5-rating scale questionnaires by IOC; 0.6-1.0 discriminatory power equal to 0.33-0.89 with reliability at 0.95, The analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, exploratory factor analysis. The results of this research was found that : (1) The components of desirable characteristic indicators for school administrators under the Bangkok Metropolitan Administration components and 135 variables. (2) The an desirable characteristic indicators for school administrators under the Bangkok Metropolitan Administration, general education department from exploratory factor analysis (EFA) has 6 main components; (1) morality and ethics, (2) communication and technology skills, (3) conservation of local wisdom, (4) decision making, (5) motivation, and (6) sacrifice and dedication. 3) The evaluation and confirmation of the Indicators from experts in its propriety, accuracy, feasibility, and utility is at 4.56 ($\bar{X} = 4.56$), higher than the set criteria at 3.51. That means the model is approved.

Keywords : Indicators; Desirable Characteristic; School Administrator

บทนำ

ความเป็นผู้นำทางการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญสำหรับประเทศชาติทั้งโดยตรงโดยอ้อมโดยผู้บริหารสถานศึกษาในระดับต่าง ๆ เป็นปัจจัยหลักของการเสริมสร้างและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ผู้บริหารการศึกษาจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทและเป็นผู้ที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินงานในฐานะที่เป็นผู้ควบคุมบังคับบัญชาและริเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรให้เป็นไปตามเป้าหมาย เป็นผู้นำนโยบายและโครงการต่าง ๆ ไปสู่การปฏิบัติและเป็นผู้บ่งชี้ความสำเร็จขององค์กร ถ้าผู้บริหารมีคุณลักษณะและความสามารถที่เหมาะสมก็จะได้รับความร่วมมือร่วมใจจากผู้ร่วมงาน นอกจากนี้การพัฒนาเทคโนโลยียังทำให้เกิดเครื่องมือที่หลากหลายในการเข้าถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลสารสนเทศ หรือเนื้อหาในรูปแบบดิจิทัล ทั้งในเชิงวิชาการและในเชิงบันเทิง เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้ต้องมีการเตรียมความพร้อมด้านต่าง ๆ ให้พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางสภาพแวดล้อมและทางเทคโนโลยีที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างมาก ดังนั้น ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง การเตรียมบุคลากรและตัวองค์กรเองให้พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางสภาพแวดล้อมขององค์กรและทางเทคโนโลยีที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งมากเช่นเดียวกัน ดังนั้น “ผู้บริหาร” หรือ “ผู้นำขององค์กร” ซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญที่จะขับเคลื่อนองค์กร จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้คุณลักษณะ สมรรถนะ หรือทักษะเฉพาะที่จะนำพาองค์กรให้สามารถแข่งขันกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น คุณลักษณะและคุณสมบัติในฐานะผู้นำองค์กรจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการทำงานให้บรรลุสำเร็จตามวัตถุประสงค์^๑

ในปัจจุบัน พบว่า มีผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นำ หรือหัวหน้างานหลายท่านที่ประสบปัญหาการดำเนินงานในองค์กร เพราะการบริหารคนและการอยู่ร่วมกันในที่ทำงานกับบุคคลอื่นย่อมเลี่ยงที่จะไม่เผชิญหน้ากับความขัดแย้งในเรื่องของคนโดยเฉพาะผู้ใต้บังคับบัญชา เพราะผู้ร่วมงานล้วนมาจากสภาพแวดล้อมและการศึกษาต่างกัน ถ้าหากเจ้านายหรือผู้นำองค์กรไม่สามารถเข้าใจหรือเอาใจใส่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้นั้น ก็จะทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการทำงานหรืออาจเป็นการขัดขวางความเจริญก้าวหน้าขององค์กร ซึ่งเหตุเกิดเพราะผู้บริหารและผู้ร่วมงานไม่ลงรอยกัน รวมทั้งเกิดจากการที่ผู้นำองค์กรหรือผู้บริหารสถานศึกษาขาดความรู้ความสามารถด้านการบริหารงาน การไม่จัดระบบหรือแบบแผนในการปฏิบัติงาน ขาดมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ขาดความยุติธรรม ขาดการพัฒนาด้านบุคลิกภาพ ขาดภาวะในการเป็นผู้นำ ขาดความรอบคอบในการตัดสินใจ มีความเสียหายในเรื่องส่วนตัว รวมทั้งไม่มีเครือข่ายในการเป็นต้นแบบที่ดีและถูกต้อง ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้บริหารทั้งสิ้น หากผู้บริหารท่านใดขาดทักษะหรือคุณลักษณะในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วจะส่งผลให้การทำงานขาดประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้บริหาร

^๑ ดวงพร รุ่งเรืองศรี, “คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารในศตวรรษที่ ๒๑”, วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑), ๑๐๖.

สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องรู้จักตนเอง รู้จักลูกน้องและรู้จักการพัฒนาตนเอง เพื่อที่จะได้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพและสามารถบริหารงานได้สำเร็จตามเป้าหมายของสถานศึกษา^๒ ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนภายใต้กระแสแห่งความเป็นโลกาภิวัตน์ในยุคปัจจุบันจึงต้องพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ซึ่งปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างการเรียนรู้ในโรงเรียน คือ ระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาในประเทศไทย พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่ยังขาด คุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาและส่งผลกระทบต่อการบริหาร และการจัดการศึกษาในระดับสถานศึกษาและการศึกษาโดยรวมเป็นอย่างมาก ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย ที่บ่งบอกว่าผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานยังขาดคุณลักษณะในการเป็นผู้นำ เช่น ขาดความรู้ และความสนใจในด้านวิชาการ ขาดคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งถ้าหน่วยงานใดผู้บริหารขาดคุณลักษณะที่เหมาะสมแล้วย่อมส่งผลกระทบต่อการบริหารหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนต่ำกว่า มาตรฐานที่กำหนดไว้ สอดคล้องกับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา^๓ ได้รายงานเกี่ยวกับสภาวะการศึกษาไทยปี ๒๕๕๙/๒๕๖๐ พบว่า นักเรียนไทยยังมีความสามารถทางวิชาการต่ำ ทั้งเรื่องการอ่าน คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาความรู้ความสามารถของนักเรียนในการอ่านจับใจความ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการนำไปใช้ โดยเฉพาะวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ที่เป็นวิชาหลักสำหรับการคิดสร้างสรรค์และสร้างนวัตกรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศ ทั้งนี้ นอกจากความสามารถทางวิชาการยังไม่ปรากฏผลที่ชัดเจนแล้ว เด็กและเยาวชนไทยยังมีปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรม เช่น การใช้ความรุนแรง ยาเสพติด ขาดจิตอาสา ขาดความรับผิดชอบ ไม่มีวินัย ซึ่งเป็นโจทย์สำคัญสำหรับการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองที่ดี นอกจากนี้ มีนักวิชาการหลายท่านมีความเห็นตรงกันว่า ความสำเร็จหรือความล้มเหลวทางการศึกษานั้นขึ้นอยู่กับผู้บริหารส่วนหนึ่ง ดังนั้น ผู้บริหารจึงเป็นตัวแปรสำคัญในด้านการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคใหม่จึงต้องมีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ทางการบริหารการศึกษาเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้ทันสมัยเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโลก^๔

^๒ บุษบา คำนันท, “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหาร ในทัศนะของครูโรงเรียนสุรศักดิ์มนตรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๙), หน้า ๒-๓.

^๓ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, สภาวะการศึกษาไทยปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐ แนวทางการปฏิรูปการศึกษาไทย เพื่อก้าวสู่ยุค Thailand ๔.๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๖-๘.

^๔ ชัยยนต์ เพาพาน, “ผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่ในศตวรรษที่ ๒๑”, วารสารบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๓๐๓.

ด้วยเหตุดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา จึงศึกษาถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยมุ่งหวังว่าสารสนเทศที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ น่าจะเป็นประโยชน์ในการนำไปปรับปรุง หรือพัฒนาการบริหารโรงเรียนของผู้บริหารสถานศึกษา และเป็นแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในอันที่จะเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่มีคุณภาพสูงต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาองค์ประกอบตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร
๒. เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร
๓. เพื่อประเมินและรับรองตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed-Methods Research) ของการวิจัยทั้งเชิงปริมาณ (Quantitative Approach) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) โดยศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัย และสัมภาษณ์แนวความคิดของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ รวบรวมข้อมูลระหว่างมีนาคม ๒๕๖๒ ถึงเดือนพฤษภาคม ๒๕๖๔ ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนในการวิจัย

๑. ศึกษาองค์ประกอบของตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ คน เป็นผู้บริหารการศึกษาระดับนโยบายและนักวิชาการด้านการบริหารงานมาไม่น้อยกว่า ๕ ปี ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบปฏิสัมพันธ์ (interactive interview)
๒. พัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร นำแบบสอบถามที่จัดทำสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) คือ โรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร นำมาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยหาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA)
๓. ประเมินและรับรองตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๗ คน เพื่อประเมินและรับรองรูปแบบให้มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร เป็นหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis)

กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้เป็นโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร เป็นหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) จำนวน ๔๓๗ โรงเรียน

ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้อำนวยการโรงเรียน โดยการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณไว้ ประกอบด้วย แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบประเมินจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ค้นหาคุณภาพของเครื่องมือโดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้
๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้วเสนอประธาน และกรรมการที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน เพื่อพิจารณาทั้งเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถามรูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์รายข้อ (Index of Item-Objective Congruence : IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ ๐.๘-๑.๐๐
๓. หาค่าความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับ ด้วยการวิเคราะห์ หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (alpha coefficient) โดยวิธีของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๕

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล รายละเอียด ดังนี้

๑. ขอนหนังสือเพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนของกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล
๒. นำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล
๓. ทำการรวบรวมแบบสอบถามที่ได้กลับคืนมาจากกลุ่มตัวอย่างมาตรวจสอบความสมบูรณ์แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

๔. แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่สัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง พร้อมกับประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เตรียมศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก และอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถามทั้งหมดที่ได้รับกลับคืนมา ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามแต่ละฉบับ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป มีรายละเอียด ดังนี้

๑. การวิเคราะห์เนื้อหา จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ด้วยวิธี (Content Analysis) แล้วนำข้อมูลมาสรุปเป็นตัวแปรที่ศึกษา

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยการวิเคราะห์ทางสถิติโดยใช้การแจกแจงค่าความถี่ (frequency) และหาค่าร้อยละ (percentage)

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความเหมาะสมของตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยหาค่าสถิติที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean : $\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

๔. วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis : EFA) โดยใช้การวิเคราะห์ด้วยวิธีสกัดองค์ประกอบ “PCA” (Principal Component Analysis) และหมุนแกนขององค์ประกอบแบบตั้งฉาก (orthogonal rotation) ด้วยวิธีการแวนแมกซ์ (varimax rotation) เพื่อสกัดตัวแปร

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

๑. องค์ประกอบตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา ที่เกี่ยวกับงานวิชาการ สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า ได้ร่างตัวแปร ๑๓๕ ตัวแปร

๒. ผลพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) พบว่า ได้ ๖ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ คือ (๑) ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณ (๒) ด้านทักษะการสื่อสารและเทคโนโลยี (๓) ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น (๔) ด้านการตัดสินใจ (๕) ด้านการสร้างแรงจูงใจ และ (๖) ด้านการเสียสละและการอุทิศตน

๓. ผลการประเมินและรับรองตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า ผลการประเมินและรับรองรูปแบบในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๖ ($\bar{X} = 4.56$) ผ่านเกณฑ์การประเมินและรับรองที่ผู้วิจัยกำหนด คือ ต้องมีค่ามากกว่า ๓.๕๑ สรุปได้ว่าผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิรับรองรูปแบบที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น

จากสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยมาปรับปรุงแก้ไขและนำเสนอรูปแบบ ดังภาพที่ ๑

ภาพที่ ๑ ตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร

จากภาพที่ ๑ การวิเคราะห์องค์ความรู้ว่าด้วย “ตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร” ในครั้งนี้พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีนั้น ย่อมสามารถพัฒนาคนให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม รับผิดชอบหน้าที่ของตนเองและฝึกฝนพัฒนาศักยภาพของตนเอง ประกอบด้วย (๑) คุณธรรมและจริยธรรม (๒) ทักษะการสื่อสารและเทคโนโลยี (๓) การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น (๔) การตัดสินใจ (๕) การสร้างแรงจูงใจ และ (๖) การเสียสละและการอุทิศตน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยสามารถนำเสนออภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

๑. ตัวบ่งชี้ด้านคุณธรรมและจริยธรรม เนื่องจากผู้บริหารมีความสำคัญต่อการบริหารสถานศึกษา เป็นที่ศรัทธาในการยอมรับนับถือและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาของคนในสังคมและปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ เต็มความสามารถ ก่อให้เกิดความสามัคคีรักใคร่ปรองดอง และคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งคือ ผู้บริหารต้องสามารถครองตน ครองคนและครองงาน จะส่งผลให้หน่วยงานมีคุณภาพและประสิทธิภาพ เพราะคุณธรรมที่ดีในตัวผู้บริหารจะส่งผลต่อการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชา ทำให้งานขับเคลื่อนไปข้างหน้าตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารมีการปฏิบัติตามจริยธรรมที่ผู้บริหารพึงปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารงาน และเป็นผู้ได้รับความศรัทธาความเชื่อมั่นในงานที่รับผิดชอบ และเรียนรู้ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับจันทร์ณี สงวนนาม ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในด้านคุณธรรมจริยธรรม ว่าจะต้องเป็นผู้นำเชิงคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีการส่งเสริมและพัฒนาให้ผู้ร่วมงานมีคุณธรรมและจริยธรรมที่เหมาะสม

มีความเสียสละ อุทิศตนและเวลาให้กับการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ซื่อสัตย์ สุจริตและมีความโปร่งใส มีความเมตตากรุณา เอื้ออาทรต่อผู้อื่น และนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการบริหาร โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการทำงาน^๕ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ใจ ชื้อ (Jye Shyr) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวชี้วัดสมรรถนะภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีสำหรับผู้บริหารในโรงเรียนไฮสคูล (K-12) ในไต้หวัน ผลการศึกษาพบว่า ตัวชี้วัดสมรรถนะภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีสำหรับผู้บริหารในโรงเรียนไฮสคูล (K-12) ในไต้หวันได้ตัวชี้วัดสมรรถนะจำนวน ๖ ด้าน คือ (๑) ด้านภาวะผู้นำและมีวิสัยทัศน์ (๒) ด้านการเรียนรู้และการสอน (๓) มีความเชี่ยวชาญด้านการปฏิบัติ (๔) ด้านการทำงานอย่างมีขั้นตอน (๕) ด้านการวัดและประเมินผล และ (๖) ด้านคุณธรรมและจริยธรรม^๖

๒. ตัวบ่งชี้ด้านทักษะด้านการสื่อสารและเทคโนโลยี ทั้งนี้เนื่องจากการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารในสถานศึกษา จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารจะต้องได้รับข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็นสำหรับใช้ในการตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและถูกต้องตลอดเวลา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง แสดงแนวคิดใหม่ ๆ ในการพัฒนาและปรับปรุงสถานศึกษาให้พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น เป็นผู้แสวงหาและรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ทำให้การบริหารจัดการของ ผู้บริหารการศึกษามีความสะดวกรวดเร็วและมีคุณภาพและสามารถใช้เทคโนโลยีในการสื่อสาร สอดคล้องกับงานวิจัยของมูลาโตกู (Ozmen, F., & Muratoglu) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ระดับสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษาในการดำเนินการจัดการความรู้ ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูที่จำแนกตามเพศ” จากการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีสมรรถนะจะส่งผลในการดำเนินการจัดการความรู้ ๘ ด้าน คือ (๑) กิจกรรมการเรียนรู้ (๒) กระบวนการทำงานเป็นทีม (๓) การสร้างฐานความรู้ (๔) การสร้างแผนที่ความคิด (๕) ทักษะการเปรียบเทียบ (๖) ความรู้ทางเทคโนโลยี (๗) ความรู้สู่ศูนย์กลาง และ (๘) ความรับผิดชอบ และโดยทั่วไปโรงเรียนส่วนใหญ่มีกลยุทธ์ในการดำเนินการ จัดการความรู้ที่ไม่เพียงพอ^๗ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สดุดี จีระออน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษายุคประเทศไทย ๔.๐” ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษายุคประเทศไทย ๔.๐ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน

^๕ จันทราณี สงวนนาม, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพ้อยท์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

^๖ Jye Shyr, “Developing the Principal Technology Leadership Competency Indicators for Technical High Schools in K-12 in Taiwan”, **Journal of Mathematics Science and Technology Education**, VOL.13 no.6 (November-December 2016) : 2085-2089.

^๗ Ozmen, F., & Muratoglu, V, **The Competency levels of School Principles In Implement Knowledge Management Strategies The View of Principles And Teacher According to Gender Variable**, [online][Accessed, Available from], <http://www.iiste.org/Journals/index.php/JEP/article/viewFile/4581/4665>. 29 May 2022.

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านคุณธรรมจริยธรรม รองลงมาได้แก่ ด้านความรู้ความสามารถ ด้านความเป็นผู้นำ ด้านบุคลิกภาพ และด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ตามลำดับ^๙

๓. ตัวบ่งชี้ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ในการสร้างโรงเรียนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นผู้มีหน้าที่สร้างสรรค์และจัดอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการบริหารสถานศึกษาและเกิดประโยชน์สุขให้เกิดผลดีต่อประเทศชาติ และรู้คุณค่าของการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาสากล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเปรียบเสมือนรากเหง้าของความเป็นคนไทยจึงถือว่าสำคัญที่จะทิ้งไม่ได้ โรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่เด็กและเยาวชน ดังนั้น หากจะดำเนินงานด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ย่อมต้องการผู้บริหารที่มีลักษณะที่ดี มีหลักการในการปฏิบัติงานเพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของนิงกรัม (E. Ningrum) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อปลูกฝังหลักจริยธรรมสำหรับผู้เรียน” ผลการวิจัยพบว่า การเรียนรู้ไม่เพียงแต่เป็นกระบวนการของการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เท่านั้น แต่เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณค่าและคุณธรรม หลักจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมของโลกเหมือนกับที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแบบฉบับของท้องถิ่น แต่มีความหมายอย่างยิ่งทั่วโลก โดยเฉพาะการออกแบบการเรียนรู้ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการเรียนรู้ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นและปลูกฝังหลักด้านจริยธรรมสำหรับผู้เรียนในการออกแบบการเรียนรู้ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนโดยดำเนินการวิจัยแก่ผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ของห้องปฏิบัติการ UPI ผลการศึกษาพบว่า การออกแบบการเรียนการสอนนั้นสามารถบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสื่อการเรียนการสอน ครูผู้สอนใช้การเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ตามวัฏจักรการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเรื่องหลักจริยธรรมมากขึ้น^{๑๐} สอดคล้องกับแนวคิดของสุตา ทองเซ่ง ได้สรุปข้อดีในการใช้แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนไว้ว่าผู้เรียนได้เรียนรู้จากของจริง ทำให้เกิดประสบการณ์ตรง เกิดความสนุกสนาน มีเจตคติที่ดีต่อชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ เห็นคุณค่าของแหล่งเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นและเกิดความรักท้องถิ่นและเกิดความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าในท้องถิ่น^{๑๑}

^๙ สดุดี จีระออน, “คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษายุคประเทศไทย ๔.๐ ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต ๓”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^{๑๐} Ningrum, E., *Learning Model Based on Local Wisdom to Embed the Ethics Land for Students*, (Department of Geography Education Universitas Pendidikan Indonesia, 2015), p. 408.

^{๑๑} สุตา ทองเซ่ง, “ผลการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนบ้านร่มโพธิ์ทอง เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทักษะการคิดของผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนบ้านร่มโพธิ์ทอง จังหวัดฉะเชิงเทรา”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๔๔.

๔. ตัวบ่งชี้ด้านการตัดสินใจ ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารทุกระดับต้องเผชิญกับการตัดสินใจอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่เรื่องเล็กน้อยไปจนเรื่องใหญ่ ๆ งานทุกอย่างของสถานศึกษาจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจ ความยากง่ายของการตัดสินใจนั้นอาจแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ บางครั้งจำเป็นต้องใช้ความคิด ความกล้าหาญ และการเสี่ยงภัย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีแนวคิดเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่กล้าเสี่ยงกล้าตัดสินใจในการบริหารสถานศึกษา เพราะการตัดสินใจเป็นกิจกรรมที่มีความซับซ้อนและละเอียดอ่อน หากผู้บริหารสถานศึกษามีความเข้าใจในปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นก็จะสามารถทำให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสอดคล้องกับแนวคิดของเทื่อน ทองแก้ว ได้กล่าวถึง คุณลักษณะที่จำเป็นของนักบริหารว่า ผู้บริหารจะต้องมีคุณลักษณะที่จำเป็น เช่น เป็นที่ศรัทธาของเพื่อนร่วมงาน มีภาวะผู้นำทางสติปัญญา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความรู้ความสามารถในการจัดการ มีการตัดสินใจดีและมีความรับผิดชอบ^{๑๑} และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Magnuson ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของผู้จัดการโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ ผลการวิจัยพบว่า ในส่วนของคุณลักษณะด้านวิชาชีพนั้น ประกอบด้วย คุณลักษณะที่สำคัญคือ มีความสามารถติดต่อและเข้ากับผู้อื่นได้ดี มีความรู้ในสาขาวิชาชีพ ตนเองแท้สามารถมอบหมายงานได้เหมาะสม ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ^{๑๒}

๕. ตัวบ่งชี้ด้านการสร้างแรงจูงใจ ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญมากในการทำหน้าที่บริหารสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และเกิดความพึงพอใจต่อครูผู้สอน นักเรียน รวมถึงผู้ปกครองและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษานั้น ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในการสร้างแรงจูงใจในการทำงานของบุคลากรในสถานศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีทักษะการตัดสินใจถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ จะส่งผลต่อการทำงานของบุคลากร ผู้ใต้บังคับบัญชาประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยเพิ่มขวัญกำลังใจ เพิ่มพลังในการทำงานทำให้เกิดแรงจูงใจแก่บุคลากร และผู้บริหารที่มีความรู้ความเข้าใจจิตวิทยาการจูงใจจะมีส่วนสำคัญให้สถานศึกษาประสบความสำเร็จได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Bernard M. Bass & Ronald E. Riggio กล่าวว่า การสร้างแรงบันดาลใจจะกระตุ้นจิตวิญญาณของทีมงานให้มีความกระตือรือร้นและสร้างเจตคติที่ดีและการคิดในแง่บวก และแสดงความเชื่อมั่นแสดงให้เห็นความตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่าจะสามารถบรรลุเป้าหมายได้^{๑๓} และสอดคล้องกับงานวิจัยของปรมาภรณ์ ยามาโมโตะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ตัวบ่งชี้

^{๑๑} เทื่อน ทองแก้ว, สมรรถนะ (Competency) : หลักการและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓.

^{๑๒} Magnuson, *The Characteristics of Success School Business Managers*, (Los Angeles: University of Southern California, 2010), p. 190.

^{๑๓} Bernard, M. Bass & Ronald Riggio, *Principles of Leadership*, (American Psychologist, 2006), p. 203.

คุณลักษณะจำเพาะของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ตัวบ่งชี้คุณลักษณะจำเพาะของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ประกอบด้วย ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณ ๒) ด้านทักษะการสื่อสารและเทคโนโลยี ๓) ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ๔) ด้านการตัดสินใจ ๕) ด้านการสร้างแรงจูงใจ และ ๖) ด้านการเสียสละและการอุทิศตน (๒) ตัวบ่งชี้คุณลักษณะจำเพาะของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้ง ๖ ด้าน มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ และ ความถูกต้องครอบคลุม สอดคล้องกับทฤษฎีหลักการแนวคิดตามกรอบการวิจัย^{๑๔}

๖. ตัวบ่งชี้ด้านการเสียสละและการอุทิศตน ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารต้องมีความตั้งใจทำงาน ขยันอดทน อุทิศตน อุทิศเวลา เสียสละ ปฏิบัติตนโดยไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน พร้อมเสียสละให้สถานศึกษาอยู่รอดและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กร และประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษาได้อุทิศตน อุทิศเวลาเสียสละปฏิบัติตนโดยไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน สอดคล้องกับงานวิจัยของ เดวิด แอนเดรียน จอห์น (Davies, Adrian John) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเชิงคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติของการเป็นผู้นำทางศีลธรรมในการบริหารการศึกษาของโรงเรียน” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ผู้นำที่แท้จริงคือความเป็นผู้นำทางศีลธรรม (๒) ผู้นำใช้ความเป็นผู้นำกำหนดแนวทางการจัดการทีม เพื่อความสำเร็จของภารกิจความท้าทาย โดยใช้ศีลธรรมเชื่อมโยงในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและไม่เชื่อถือนสิ่งที่ยั่งยืน อีกทั้งยังสร้างแรงบันดาลใจจากความกระตือรือร้น ความมุ่งมั่นและความเสียสละแก่องค์กร ผลกระทบจากความไม่สอดคล้องกับจิตวิญญาณจริยธรรมของผู้ศรัทธาจะทำให้กระทบต่อการทำงานเป็นทีมและความศรัทธาทำให้เกิดแรงบันดาลใจจากวิธีการตัดสินใจและการแก้ไขความขัดแย้งโดยการให้คำปรึกษาแบบใหม่^{๑๕} และสอดคล้องกับงานวิจัยของของสมถวิล ชูทรัพย์ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะซึ่งเป็นคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ว่าผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เป็นกัลยาณมิตรกับทุกคน เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือของผู้ร่วมงาน นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน มีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอสมควร เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีใจกว้าง มีอัธยาศัยดี มีน้ำใจ และบริการให้ความช่วยเหลือสังคมและชุมชนอยู่เสมอ^{๑๖}

^{๑๔} พรมาภรณ์ ยามาโมโตะ, “ตัวบ่งชี้คุณลักษณะจำเพาะของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙), บทคัดย่อ.

^{๑๕} Davies, Adrian John, *Moral Leadership the Leadership of Future. Anexplatory study in a Balui-inspired faith school*, [online][Accessed Available from] [http:// hall. Handel. Net/2381/4149](http://hall.Handel.Net/2381/4149). 14 July 2013

^{๑๖} สมถวิล ชูทรัพย์, “การพัฒนาเครื่องมือและตัวบ่งชี้คุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑.๑ ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณ ผู้บริหารควรมีระเบียบวินัยต่อตนเอง มีคุณธรรมจริยธรรม มีความยุติธรรมต่อผู้ร่วมงานอย่างเสมอภาค เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนต่อผู้ร่วมงานอย่างสม่ำเสมอ

๑.๒ ด้านทักษะการสื่อสารและเทคโนโลยี ผู้บริหารควรมีวิสัยทัศน์ก้าวไกล โดยนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหาร จัดการด้านการบริหารการศึกษา เสริมสร้างและพัฒนาการดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ ภายในสถานศึกษา

๑.๓ ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้บริหารควรนำหรืออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมในการเรียนการสอน โดยให้ผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

๑.๔ ด้านการตัดสินใจ ผู้บริหารควรมีความเด็ดขาดและกล้าตัดสินใจในการบริหารงานและประชุมปรึกษาหารือเมื่อเกิดปัญหา อุปสรรคต่าง ๆ โดยมีแนวทางแก้ปัญหาาร่วมกัน

๑.๕ ด้านการสร้างแรงจูงใจ ผู้บริหารควรมีการจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานด้วยความกระตือรือร้น โดยการเพิ่มขวัญและกำลังใจให้กับบุคลากรในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๖ ด้านการเสียสละและการอุทิศตน ผู้บริหารควรเป็นตัวอย่างและให้บุคลากรอุทิศตน อุทิศเวลาเสียสละปฏิบัติตนโดยไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน มีจิตสาธารณะทำงานเพื่อส่วนรวม

๒. ด้านเชิงปฏิบัติการ

๒.๑ ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณ ผู้บริหารควรปฏิบัติตนให้มีคุณธรรม จริยธรรม และมีความยุติธรรมต่อผู้ร่วมงานอย่างเสมอภาค

๒.๒ ด้านทักษะการสื่อสารและเทคโนโลยี ผู้บริหารควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมและการเรียนการสอน โดยนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการด้านการบริหารการศึกษา และพัฒนาการดำเนินงานภายในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

๒.๓ ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมในการเรียนการสอน และผู้บริหารรู้คุณค่าของการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาสากลเพื่อประโยชน์ในการบริหารโดยรวม

๒.๔ ด้านการตัดสินใจ ผู้บริหารควรมีแนวคิดเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่และกล้าตัดสินใจเมื่อเกิดปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ

๒.๕ ด้านการสร้างแรงจูงใจ ผู้บริหารควรมีการจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานด้วยความกระตือรือร้น โดยการเพิ่มขวัญและกำลังใจให้กับบุคลากรในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๖ ด้านการเสียสละและการอุทิศตน ผู้บริหารควรเป็นบุคคลตัวอย่างในการอุทิศตน อุทิศเวลาเสียสละ ปฏิบัติตนโดยไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑ ควรมีการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาเอกชนหรือสถานศึกษาอื่น

๓.๒ ควรศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนกับประสิทธิผลของโรงเรียน

๓.๓ ควรศึกษาเปรียบเทียบตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวังของครู ผู้ปกครอง หรือนักเรียน

บรรณานุกรม

จันทร์ธานี สงวนนาม. **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพ้อยท์, ๒๕๔๕.

ชัยยนต์ เพาพาน. ผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่ในศตวรรษที่ ๒๑. **วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๓๐๓.

ดวงพร รุ่งเรืองศรี. คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารในศตวรรษที่ ๒๑. **วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๑๐๖.

θειอน ทองแก้ว. **สมรรถนะ (Competency) : หลักการและแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๐.

บุษบา คำนนท์. “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหาร ในทัศนะของครูโรงเรียนสุรศักดิ์มนตรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต**, สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๙.

ปรมาภรณ์ ยามาโมโตะ. “ตัวบ่งชี้คุณลักษณะจำเพาะของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

สดุดี จีระออน. “คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษายุคประเทศไทย ๔.๐ ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต ๓”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ, ๒๕๕๖.

สมถวิล ชูทรัพย์. “การพัฒนาเครื่องมือและตัวบ่งชี้คุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐.

สุดา ทองเซ่ง. “ผลการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนบ้านร่มโพธิ์ทอง เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดของผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนบ้านร่มโพธิ์ทอง จังหวัดฉะเชิงเทรา”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **สภาวะการศึกษาไทยปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐ แนวทางการปฏิรูปการศึกษา ไทยเพื่อก้าวสู่ยุค Thailand ๔.๐.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๖๑.

Bernard, M. Bass & Ronald Riggio. **Principles of Leadership.** American Psychologist, 2006.

Jye Shyr. Developing the Principal Technology Leadership Competency Indicators for Technical High Schools in K-12 in Taiwan. **Journal of Mathematics Science and Technology Education**, Vol. 13 no. 6 (November-December 2016) : 2085-2089.

Magnuson. **The Characteristics of Success School Business Managers.** Los Angeles: University of Southern California, 2010.

Ningrum, E. **Learning Model Based on Local Wisdom to Embed the Ethics Land for Students.** Department of Geography Education Universitas Pendidikan Indonesia, 2015.

Davies, Adrian John. **Moral Leadership the Leadership of Future.** Anexplotatory study in a Balui-inspired faith school. [Online]. Available: <http://hall.Handel.Net/2381/4149>. [14 July 2013]

Ozmen, F., & Muratoglu,V. **The Competency levels of School Principles in Implement Knowledge Management Strategies The View of Principles And Teacher According to Gender Variable.** [Online]. Available: <http://www.iiste.org/Journals/ index.php/ JEP/ article/ viewFile/4581/4665>. [29 May 2022]

การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ใบลานล้านนากันท์มัทรี
ฉบับไผ่แจ้เขียวแดงและฉบับฟ้าดวง
A Comparative Study of the Lanna Palm-leaf Manuscripts in
Maddi Kantha of Phai Chae Hiao Daeng and Fah Tuang

เอ็ด ตีปะปะละ*

Aet Tippala

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nan Buddhist College
E-mail: tibpaxed@gmail.com

Received: May 13, 2022

Revised: September 12, 2022

Accepted: September 14, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาความเป็นมาของคัมภีร์ใบลานล้านนากันท์มัทรีฉบับไผ่แจ้เขียวแดงและฉบับฟ้าดวง (๒) ปรวรรตและแปลคัมภีร์ใบลานล้านนากันท์มัทรีฉบับไผ่แจ้เขียวแดงและฉบับฟ้าดวง (๓) เปรียบเทียบคัมภีร์ใบลานล้านนากันท์มัทรีฉบับไผ่แจ้เขียวแดงและฉบับฟ้าดวงเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า ด้านความเป็นมา กันท์มัทรีฉบับไผ่แจ้เขียวแดง เป็นคัมภีร์ใบลานของวัดบ้านกอก ตำบลท่าน้ำ อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ไม่ปรากฏชื่อผู้จาร แต่ได้นำมาจารลงใบลานใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ มีอายุได้ ๕๔ ปี คัมภีร์ใบลานล้านนากันท์มัทรีฉบับฟ้าดวง เป็นคัมภีร์ใบลานของวัดบ้านกอก ตำบลท่าน้ำ อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน จารโดย กัญไชยภิกขุ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ มีอายุได้ ๑๒๑ ปี, ด้านการปรวรรตและแปล ต้นฉบับคัมภีร์ใบลานล้านนากันท์มัทรีฉบับไผ่แจ้เขียวแดง มีจำนวน ๕๐ หน้า ผู้วิจัยปรวรรตและแปลได้เนื้อหาจำนวน ๔๔ หน้า ส่วนต้นฉบับคัมภีร์ใบลานล้านนากันท์มัทรีฉบับฟ้าดวง มีจำนวน ๔๖ หน้า ผู้วิจัยปรวรรตและแปลได้เนื้อหาจำนวน ๓๕ หน้า, ด้านการเปรียบเทียบ คัมภีร์ใบลานล้านนากันท์มัทรีฉบับไผ่แจ้เขียวแดงและฉบับฟ้าดวง สามารถเปรียบเทียบได้ ๗ ด้าน คือ (๑) ด้านประวัติความเป็นมา (๒) ด้านแก่นเรื่อง (๓) ด้านเนื้อหาและโครงสร้าง (๔) ด้านสำนวนภาษา (๕) ด้านสำนวนโวหาร (๖) ด้านวรรณคดี (๗) ด้านคำสอนทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: เปรียบเทียบ; คัมภีร์ใบลานล้านนา; กันท์มัทรี; ฉบับไผ่แจ้เขียวแดง; ฉบับฟ้าดวง

* นายเอ็ด ตีปะปะละ Mr.Aet Tippala

Abstract

The purpose of this research article was to (1) study the background of the Lanna manuscripts in Maddi Kantha of Phai Chae Hiao Daeng and Fah Tuang (2) exchange and translate the Lanna manuscripts in Maddi Kantha of Phai Chae Hiao Daeng and Fah Tuang, and (3) compare the Lanna manuscripts in Maddi Kantha of Phai Chae Hiao Daeng and Fah Tuang. Document research was used in this study.

This research was found that the background of the Lanna palm-leaf manuscripts in Maddi Kantha of Phai Chae Hiao Daeng was a manuscript by Wat Bankok Tumbon Thanao Aumpher Phupiang, Nan and rewritten in new manuscripts by Kanchai Phikkhu on BE 2470 aged 94 years. The Maddi Kantha of Fah Tuang Scriptures was an original of Wat Bankok Tumbon Thanao Aumpher Phupiang, Nan, which was rewritten by Kanjai Phikkhu in BE. 2443, aged 121 years. In the part of exchange and translation, the original of the Lanna palm-leaf manuscript in Maddi Kantha of Phai Chae Hiao Daeng was 50 pages. Researcher exchanged and translated it to 44 pages. The original of the Lanna palm-leaf manuscript in Maddi Kantha of the Fah Tuang was 46 pages. Researcher exchanged and translated it to 35 pages. A comparison of the Lanna palm-leaf manuscripts Ep.Maddi, the Phai Chae Hiao Daeng and the Fah Tuang, which compared in 7 parts; historical, theme, content and structure, language style, literary style, aesthetics (rasa) and Buddhist teaching.

Keywords: A Comparative Study; the Lanna Palm-leaf; Manuscripts;
Phai Chae Hiao Daeng; Fah Tuang

บทนำ

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์คำสอนหลักในพระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน ผ่านการทรงจำที่เรียกว่า มุขปาฐะ แล้วบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรลงในคัมภีร์ใบลาน^๑ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึง ๒๐ ดินแดนทางภาคเหนือของประเทศไทยหรือที่เรียกว่า “ดินแดนล้านนา” พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก^๒ พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาสู่ดินแดนล้านนาครั้งแรกเมื่อพระนางจามเทวีย้ายจากแคว้นละโว้สู่แคว้นหริภุญชัย เมื่อ พ.ศ. ๑๒๒๖ พระนางจามเทวีได้ทรงนิมนต์ภิกษุผู้รู้พระไตรปิฎกมาด้วย ๕๐๐ รูป^๓ พุทธศาสนาที่เข้ามาเผยแผ่ในครั้งนี้เป็นพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทจากพระธรรมทูต ๙ สายที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้โปรดให้เผยแผ่ธรรม โดยสายที่มายังดินแดนสุวรรณภูมิคือสายพระโสณเถระและพระอุตระเถระ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทได้เจริญรุ่งเรืองในแคว้นหริภุญชัย ทำให้อาณาจักรล้านนาระยะแรกเริ่ม นับถือพระพุทธศาสนานิกายนี้ และรู้จักกันในชื่อวานิกายพื้นเมืองเดิม^๔ คัมภีร์ใบลานนอกจากจะจารึกพระไตรปิฎกแล้วยังมีคัมภีร์ใบลานที่บันทึกองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และอารยธรรมของชาติ ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและมีความสำคัญยิ่ง เพราะคัมภีร์ใบลานเป็นเอกสารชั้นต้นที่บันทึกองค์ความรู้และสรรพวิชา^๕ คัมภีร์ใบลานเป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่งที่บันทึกองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และอารยธรรมของชาติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่มีคุณค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่ง^๖

ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช ภิกษุชาวล้านนาในสมัยนี้มีความเชี่ยวชาญในภาษาบาลีและมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก อีกทั้งยังมีการศึกษาปริยัติธรรมอย่างลึกซึ้งจึงได้เกิดการทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นที่วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) ในปี พ.ศ. ๒๐๒๐ การทำสังคายนาครั้งนี้ ถือได้ว่าเป็นการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลกและครั้งแรกในประเทศไทย พระไตรปิฎก ฉบับที่ชำระในสมัย

^๑ บรรเจิด ขวลิตรเรืองฤทธิ์, “การศึกษาเปรียบเทียบพระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานเพื่อวินิจฉัยคำต่างในพระไตรปิฎก: กรณีศึกษาจากสุกสูตรแห่งคัมภีร์ทีฆนิกาย”, วารสารธรรมธारा, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒) : ๑๑๘.

^๒ ลิขิต ลิขิตานนท์, ยุคทองแห่งวรรณกรรมพุทธศาสนาของล้านนาไทย, (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๒), หน้า ๒๒.

^๓ อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๗.

^๔ สุรพล ดำริห์กุล, ล้านนาสิ่งแวดลอมสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มรดกไทย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๖.

^๕ ประสิทธิ์ชัย เลิศรัตนเคหกาล, “การพัฒนารูปแบบการจัดการคัมภีร์ใบลานในประเทศไทย”, ดุษฎีนิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

^๖ ประสิทธิ์ชัย เลิศรัตนเคหกาล และคณะ, “การพัฒนารูปแบบการจัดการคัมภีร์ใบลานในประเทศไทย”, วารสารอินฟอร์เมชั่น, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒) : ๔๖ - ๔๗.

พญาติโลกราช ถือเป็นหลักปฏิบัติของภิกษุณิกายต่าง ๆ ในล้านนาสืบมา^๗ พบเอกสารไบเบิลตามวัดต่างๆ ในภาคเหนือกว่า ๕๐๐ วัด พบว่า มหาเวสสันดรชาดกมีมากกว่าคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่น ๆ มีผู้แปลแต่ง คือการแปลวรรณกรรมจากภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทยและมีการแต่งเพิ่มรายละเอียดต่าง ๆ เข้าไปให้เข้ากับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมนั้นด้วย เป็นสำนวนต่าง ๆ มากมาย โดยเรื่องมหาชาตินี้แต่ละสำนวนมีเนื้อหาสั้นยาวแตกต่างกัน

ชาวล้านนารู้จักในชื่อมหาเวสสันดรชาดกหรือธรรมมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งนิยมเขียนจารสร้างถวายวัด สิ่งชะ วรรณสัย ได้สำรวจเรื่องมหาชาตินี้^๘ พระสงฆ์ชาวล้านนาได้มีศึกษาภาษาบาลีอย่างกว้างขวางพร้อมทั้งได้รับคำแนะนำจากพระนักปราชญ์ชาวลังกา จึงแต่งคัมภีร์ไบเบิลล้านนาไว้จำนวนมาก โดยเฉพาะคัมภีร์ไบเบิลล้านนาเรื่องมหาชาติชาดก (พระเวสสันดรชาดก)^๙ ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องสำคัญ เรื่องเดิมอยู่ในมหานิบาตชาดก เป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี^{๑๐} เวสสันดรชาดกเป็นเรื่องเกี่ยวกับอดีตชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญทานบารมีขั้นสูงก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า^{๑๑} การแต่งที่เน้นในเรื่องของภาษาพื้นบ้านโดยผู้ประพันธ์ได้เรียบเรียงในลักษณะของความเรียงและร้อยกรองฟังแล้วเข้าใจง่ายอ่านง่าย เนื้อเรื่องได้กล่าวถึงพระเวสสันดรบำเพ็ญทานบารมีและพระนางมัทรีมีความรักต่อบุตรธิดาทั้งสอง พระองค์ที่สำคัญยังแฝงไปด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาของชาวล้านนาอย่างเห็นได้ชัดเจน^{๑๒} ตัวละครในกัณฑ์มัทรีล้วนแต่มีความสำคัญต่อการบริจาทานของพระเวสสันดรให้เด่นชัดและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เหมือนกับเรื่องราวของพระนางมัทรีในพระเวสสันดรชาดกฉบับภาษาล้านนามีอยู่หลายฉบับ แต่ฉบับไม้แฉ่เขียวแดงและฉบับฟ้าตัวงในพระเวสสันดรชาดกนี้ยังไม่มีใครศึกษาเปรียบเทียบ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ไบเบิลล้านนากัณฑ์มัทรีฉบับไม้แฉ่เขียวแดง และฉบับฟ้าตัวง

^๗ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๒.

^๘ สิ่งชะ วรรณสัย, ปรัชญ์วรรณคดีล้านนาไทย, (เชียงใหม่: โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๓), หน้า ๒๙-๓๐.

^๙ มัชฌิมา วีรศิลป์, “การศึกษาวรรณกรรมล้านนาเรื่องเวสสันดรชาดก สำนวนไม้แฉ่เขียวแดง”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙.).

^{๑๐} มัชฌิมา วีรศิลป์, “การศึกษาวรรณกรรมล้านนาเรื่องเวสสันดรชาดก สำนวนไม้แฉ่เขียวแดง”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙. หน้า ๓.

^{๑๑} พระครูอดุลสีกิตติ์, ประเพณีตั้งธรรมหลวงเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑.

^{๑๒} พระอุบาลีคุณูปมาจารย์, มหาชาติภาคพายัพสำนวนเอกกัณฑ์มัทรีฉบับสร้อยสังกร, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ธาราทองการพิมพ์, ๒๕๑๖.)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของคัมภีร์ไบเบิลล้านนาถิ่นมัทรีฉบับไม้แฉ่เฮียวแดงและฉบับฟ้าตัวง
๒. เพื่อปริวรรตและแปลคัมภีร์ไบเบิลล้านนาถิ่นมัทรีฉบับไม้แฉ่เฮียวแดงและฉบับฟ้าตัวง
๓. เพื่อเปรียบเทียบคัมภีร์ไบเบิลล้านนาถิ่นมัทรีฉบับไม้แฉ่เฮียวแดงและฉบับฟ้าตัวง

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ภาคเอกสาร (Documentary Research) มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของคัมภีร์ไบเบิลล้านนาถิ่นมัทรีฉบับไม้แฉ่เฮียวแดง และฉบับฟ้าตัวง
๒. ปริวรรตคัมภีร์ไบเบิลทั้งสองฉบับ
๓. แปลคัมภีร์ไบเบิลทั้งสองฉบับเป็นภาษาไทยกลาง
๔. เปรียบเทียบทั้งสองฉบับโดยเปรียบเทียบประเด็น ๗ ด้าน
๕. สรุปผลการวิจัยและเสนอแนะเพื่อการทําวิจัยในครั้งต่อไป

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของคัมภีร์ไบเบิลล้านนาความสำคัญของถิ่นมัทรีฉบับไม้แฉ่เฮียวแดง เป็นคัมภีร์ไบเบิลของวัดบ้านกอก ตำบลท่านาว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน ไม่ปรากฏชื่อผู้จาร ได้คัดลอกจารใหม่ เมื่อ จ.ศ. ๑๒๘๙ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๗๐ มีอายุได้ ๙๔ ปี

ผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของคัมภีร์ไบเบิลล้านนาถิ่นมัทรีฉบับฟ้าตัวง เป็นคัมภีร์ไบเบิลของวัดบ้านกอก ตำบลท่านาว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน ได้คัดลอกจารใหม่ โดย กัญไชยภิกขุ เมื่อ จ.ศ. ๑๒๖๒ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๔๓ มีอายุได้ ๑๒๑ ปี

การปริวรรตและแปลคัมภีร์ไบเบิลล้านนาถิ่นมัทรีฉบับไม้แฉ่เฮียวแดงและฉบับฟ้าตัวง สรุปได้ดังนี้

๑. ปริวรรตและแปลคัมภีร์ไบเบิลล้านนาถิ่นมัทรีฉบับไม้แฉ่เฮียวแดง
- ผู้วิจัยได้ปริวรรตและแปลคัมภีร์ไบเบิลล้านนาถิ่นมัทรีฉบับไม้แฉ่เฮียวแดงจากต้นฉบับไบเบิลจำนวน ๕๐ หน้า ปริวรรตและแปลได้ ๔๔ หน้า

เนื้อหาในคัมภีร์ไบเบิลได้บรรยายถึงเรื่องราวของพระเวสสันดรทรงสร้างบารมีทานโดยการให้ทานทั้งสองกุมารให้แก่พราหมณ์ชุก เพื่อจะสร้างโพธิสมภารให้บรรลุปัทพญญุตญาณ จะได้ไปโปรดสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากทั้งปวง

ในขณะที่พระเวสสันดรให้ทานสองกุมารแก่พราหมณ์ชุกนั้น พระนางมัทรีเดินทางไปหาผลไม้ ในปาวานนี้พระนางมัทรีแปลกใจมาก ผลไม้เคยออกลูกเต็มป่า สัตว์ต่าง ๆ เคยวิ่งเล่น นกเคยบินส่งเสียงร้อง แต่วันนี้ทำไมไม่มี เกิดความสังหรณ์ใจมาก พระอินทร์กล่าวว่าถ้าหากพระนางมัทรีกลับไปตอนนี้คงจะไปขัดขวางการให้ทานของพระเวสสันดร จึงบัญชาให้เทวบุตร ๓ ตน แปลงกายเป็นสัตว์ร้าย ๓ ตัว มาขวางทางพระนางมัทรีไว้จนถึงค่ำ พอพระนางกลับถึงอาศรมตามร้องเรียกหาลูกทุกคนทุกแห่งก็ไม่เจอลูก จึงไปถามพระเวสสันดร ๆ ออกอุบายเพื่อให้พระนางลืมนึกก็เลยใส่ความว่าพระนางมีชู้ พระนางเสียใจร้องไห้จนหมดสติไป

๒. การปริวรรตและแปลคัมภีร์ไบเบิลล้านนาแก่นักธรรมชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

ผู้วิจัยได้ปริวรรตและแปลคัมภีร์ไบเบิลล้านนาแก่นักธรรมชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากต้นฉบับไบเบิลจำนวน ๔๕ หน้า ปริวรรตและแปลได้ ๓๕ หน้า

พระเวสสันดรให้ทานสองกุมารแก่พราหมณ์ชุก เพื่อจะสร้างบารมีตามที่พระองค์ปรารถนาและเพื่อให้บรรลุพระสัมฤทธิ์คุณุตตมญาณ จะได้ไปโปรดสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

ในคืนก่อนที่จะไปหาผลไม้ พระนางมัทรีได้นิมิตร้ายว่ามีอสูรมาควักลูกตาไปทั้งสองดวง ขณะที่พระเวสสันดรให้ทานสองกุมารแก่พราหมณ์ชุกนั้น พระนางมัทรีเดินทางไปหาผลไม้ในปาวานนี้พระนางมัทรีแปลกใจมาก ผลไม้เคยออกลูกเต็มป่า สัตว์ต่าง ๆ เคยวิ่งเล่น นกเคยบินส่งเสียงร้องเต็มป่า แต่วันนี้ทำไมไม่มี เกิดความสังหรณ์ใจมาก พระอินทร์กล่าวว่าถ้าหากพระนางมัทรีกลับไปตอนนี้คงจะไปขัดขวางการให้ทานของพระเวสสันดร จึงบัญชาให้เทวดา ๓ ตน แปลงกายเป็นสัตว์ร้าย ๓ ตัว มาขวางทางพระนางมัทรีไว้จนถึงค่ำ พอพระนางกลับถึงอาศรมตามร้องเรียกหาลูกทุกคนทุกแห่งก็ไม่เจอลูก จึงไปถามพระเวสสันดร ๆ ออกอุบายเพื่อให้พระนางลืมนึกก็เลยใส่ความว่าพระนางมีชู้ พระนางเสียใจร้องไห้จนหมดสติไป

ในการเปรียบเทียบคัมภีร์ไบเบิลล้านนาแก่นักธรรมชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบประเด็นไว้ ๗ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านประวัติความเป็นมา แก่นักธรรมชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ไม่ปรากฏชื่อผู้จารคัมภีร์ ได้จารลงบนใบลานใหม่ ณ วัดกอกแก้วมโนวร (วัดกอก) ตำบลท่านาว อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดน่าน เมื่อจุลศักราช ๑๒๘๙ (พ.ศ. ๒๔๗๐) มีอายุ ๙๔ ปี แก่นักธรรมชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ผู้จารลงบนใบลานใหม่ ระบุชื่อไว้ในตอนท้ายของคัมภีร์ไบเบิลว่า กัญญาภิรักษ์ ณ วัดกอกแก้วมโนวร (วัดกอก) ตำบลท่านาว อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดน่าน เมื่อจุลศักราช ๑๒๖๒ (พ.ศ. ๒๔๔๓) มีอายุ ๑๒๑ ปี

๒. ด้านแก่นเรื่อง ทั้งสองฉบับมีแก่นเรื่องที่เหมือนกัน คือ พระเวสสันดรมีความตั้งใจจะสร้างทานบารมีให้สำเร็จตามความปรารถนาเพื่อจะสร้างโพธิสมภารไปโปรดเวไนยสัตว์ในการให้ทาน โดยการให้ทานสองกุมารแก่พราหมณ์ชุก

๓. ด้านเนื้อหาและโครงสร้าง เนื้อหามีความแตกต่างบ้างเช่น ฉบับไฉ่เฉียวแดง เขียนว่านางไปเล่นซู้กับทั้งทิพย์พญูธร และฤาษี พรานป่า ส่วนฉบับฟ้าดวง เขียนว่า นางไปเล่นซู้กับพรานป่าและกษัตริย์ โครงสร้างเหมือนกันคือ ประกอบด้วยบทอุเทศ (คำขึ้นต้นเรื่อง) บทนิเทศ (เนื้อหา) และบทปฏินิเทศ (บทลงท้าย)

๔. ด้านสำนวนภาษา ฉบับไฉ่เฉียวแดง เขียนว่า ช่างพรายจะทิ้งหมู่เพื่อช่างตัวผู้ คนชายรู้ว่าเมียมีซู้ เพราะผิวใจดี ราชสีห์จักหนีจากดอยก็เพราะว่าดอยนั้นไม่มีถ้ำ ฉบับฟ้าดวง เขียนว่าแม่เคยเห็นลูกทั้งสอง วิ่งเล่นไปมา ๆ แม่ก็เปรียบเป็นดังลูกวุ่นน้อยร้องหาแม่มือ ๆ

๕. ด้านสำนวนโวหาร ฉบับไฉ่เฉียวแดงเขียนว่า ราชมัทรีคิดในใจว่าในวันนี้ก็เห็นสิ่งมหัศจรรย์ไปหาห้วยมันลูกไม้เมื่อตอนกลางวันหาห้วยมันและผลไม้ถ้าได้แล้วจะกลับไปศาลา นางก็มีตนอันสิ้นปิ่นไปมานางก็เช็ดน้ำตานางก็ร้องให้เป็นคาถาว่า อดบ่สะหัดโตชะนิตักังเมปตติตังตังนี้ ว่าทุกข์จริงหนอ เสียมก็หลุดจากด้าม กุจะหยิบห้วยมันก็หลุดออกจากมือ จะเอาห้วยมันไปใส่ตะกร้า ก็ตกลงพื้นไป ตาขวาก็เขม่น ต้นไม้ต้นนี้ก็ไม่ผล ในป่าก็ปรากฏว่าต้นไม้ที่เคยมีลูกตก มาวันนี้ก็ไม่มีทิศใต้ที่ก็แปรเป็นทิศเหนือ ผลไม้ทั้งหลายมากมายก็หายไปไหนก็ไม่รู้ (พรรณนาโวหาร) ฉบับฟ้าดวงเขียนว่า นางก็มีตนอันสิ้นใจร้ายปิ่นไปมามือเช็ดน้ำตานางก็ร้องให้เป็นวั้นกะถาว่า อะรุสากุสโตกะนิตักังเมปตติตังตังนี้ โอัยทุกข์นี้หนอนิติดังเรื่อ เสียมขุดมันใส่ด้ามขุดมันก็มาหลุดจากมือไป กระเข้าใส่ลูกไม้ห้อยบ่าไว้ก็คว่ำตักดิน ตาข้างขวาก็มาเขม่น ตาซ้ายก็ปิ่นไปมา ทิศทั้งหลายก็ดูแปรปรวนมากไม่รู้ทิศใต้ทิศเหนือ พระนางราชมัทรีมาเห็นก็แปลกใจมาก นางจึงออกปากใช้จิตว่า นิमितอันนี้แต่ก่อนไม่เคยเกิดเหตุแบบนี้ขึ้นสักที มาวันนี้เกิดมีเหตุแบบนี้ ดูแล้วน่ากลัวมาก (พรรณนาโวหาร)

๖. ด้านวรรณคดี ฉบับไฉ่เฉียวแดงว่า ภิกขเว ดูราภิกขุทั้งหลาย จงฟังนิยายที่จะเล่า นางท้าวราชมัทรีมีความประเสริฐล้ำเลิศกว่าผู้อื่น รูปร่างงามแล้มน่าสองข้าง เขียวนิลดำ มือเท้าใส เนื้ออ่อนอ่อนผิวนวลสะอาด (เสาวรจนี) ฉบับฟ้าดวงว่า ทั้งหลายจงจักฟังยังนิยายอันเก่าจักเล่าห้องนางรามอันมีพระองค์งามประเสริฐล้ำเลิศเมือง คนอันเป็นลูกพญาตนองค้ออาจอันเกิดแต่ชาติยะวิฐฐานางเทียวเดินหาสองโสภา (เสาวรจนี)

๗. ด้านคำสอนทางพระพุทธศาสนา จะมีหลักธรรมคำสอนเหมือนกัน เช่น ด้านหลักขรวาสธรรม หมายถึง หลักธรรมที่ใช้สำหรับครองเรือน มี ๔ อย่าง คือ (๑) สัจจะ ความจริง ความซื่อสัตย์ต่อกัน (๒) ทมะ ความฝึกฝนปรับปรุง (๓) ขันติ ความอดทน (๔) จาคะ ความเสียสละ การที่พระนางมัทรีได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการครองเรือนซึ่งนางมัทรีมีครบทุกข้อในหลักธรรมที่ใช้สำหรับครองเรือน

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล โดยเฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์ไบเบิลล้านนาล้านนาที่มีอยู่จำนวนมาก

๒. ข้อเสนอแนะในการนำวิจัยไปใช้

ควรนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ให้กับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สภาวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิล รวมถึงวัดและโรงเรียน เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมคัมภีร์ไบเบิลล้านนาล้านนาให้คงอยู่ตลอดไป อนึ่ง ควรจัดให้มีศูนย์เรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ภาษาล้านนาจากคัมภีร์ไบเบิล

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับการวิจัยเกี่ยวกับคัมภีร์ไบเบิลและเรื่องมัทรี ผู้วิจัยเห็นว่าควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระเวสสันดร และพระนางมัทรีที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลฉบับต่าง ๆ ตลอดทั้ง ๑๓ กัณฑ์ เพื่อให้เห็นบทบาทและตัวตนของพระเวสสันดร และพระนางมัทรีให้รอบด้านมากขึ้น

บรรณานุกรม

- บรรเจิด ขวลิตเรืองฤทธิ์. “การศึกษาเปรียบเทียบพระไตรปิฎกบาลีฉบับไบเบิลเพื่อวินิจฉัยต่างในพระไตรปิฎก : กรณีศึกษาจากสุกสูตรแห่งคัมภีร์ทีฆนิกาย”. วารสารธรรมธารา. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒) : ๑๑๘.
- ประสิทธิ์ชัย เลิศรัตนเคหกาล และคณะ. “การพัฒนารูปแบบการจัดการคัมภีร์ไบเบิลในประเทศไทย”. วารสารอินฟอร์เมชั่น. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒) : ๔๖ - ๔๗.
- ประสิทธิ์ชัย เลิศรัตนเคหกาล. “การพัฒนารูปแบบการจัดการคัมภีร์ไบเบิลในประเทศไทย”. ดุษฎีนิพนธ์, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๙.
- พระครูอดุลสีกิตติ์. ประเพณีตั้งธรรมหลวงเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก. ม.ป.ท. : ม.ป.พ, ๒๕๓๗.
- พระอุบาลีคุณูปมาจารย์. มหาชาติภาคพายัพสำนวนเอกกัณฑ์มัทรีฉบับสร้อยสังกร. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ธาราทองการพิมพ์, ๒๕๑๖.
- มัชฌิมา วีรศิลป์. “การศึกษาวรรณกรรมล้านนาเรื่องเวสสันดรชาดก สำนวนไม้ไผ่แจ๋เรียวแดง”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙.
- ลิขิต ลิขิตานนท์. ยุคทองแห่งวรรณกรรมพุทธศาสนาของล้านนาไทย. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๒.

สร้อยดี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๕๑.

สิงห์ วรรณสัย. ปรีทศน์วรรณคดีล้านนาไทย. เชียงใหม่: โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, ๒๕๓๓.

สุรพล ดำริห์กุล. ล้านนาลิงแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: มรดกไทย, ๒๕๔๒.

อุดม รุ่งเรืองศรี. วรรณกรรมล้านนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖.

รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ

A Buddhist Integrative Model to Enhance The Duty Performance of Provincial Good Governance Committees

นฤมล ชู*

Narumon Su

ดวงเพชร สมศรี**

Toungpecth Somsri

ประพนธ์ ศุภสร***

Prapan Supasorn

นิสิตปริญญาเอก, พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, พระพุทธศาสนา,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Ph.D.student, Doctor of Philosophy, Buddhist Study,
Graduate SchoolMahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Email: narumon47@hotmail.com

Received: August 13, 2022

Revised: September 27, 2022

Accepted: September 27, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อคือ (๑) เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี ธรรมาภิบาล และการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด (๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดธรรมาภิบาลเกิดขึ้นภายใต้กระแสโลกยุคโลกาภิวัตน์อันเป็นหลักสากลที่ได้รับการยอมรับจากทั่วโลก และเป็นที่มาของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดโดยมีหน้าที่หลัก ๒ ประการ คือ (๑) การสอดส่องการปฏิบัติงานหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ (๒) เสนอแนะแนวทางการปฏิบัติให้กับหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ และหลักพุทธธรรมในการนำเป็นหลักปฏิบัติคือ (๑) การครองตน การฝึกฝนระดับปัจเจกบุคคลเริ่มต้นด้วยการมีศีลและการสร้างหิริโอตตปะชัณณา

* นางนฤมล ชู Mrs.Narumon Su

** ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี Asst.Prof.Dr.Toungpecth Somsri

*** รศ.ดร.ประพนธ์ ศุภสร Assoc.Prof.Dr.Prapan Supasorn

ในจิตใจ (๒) การครองคน หลักสังคหวัตถุและหลักพรหมวิหารธรรมในการสร้างความสัมพันธ์กับหมู่คณะ (๓) การครองงาน เป็นผลสรุปจากการพัฒนาตนและการพัฒนาคน ซึ่งนำมาสู่ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานโดยใช้หลักอริยบท ๔ รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด เพ็ญพชรบุรณการ เรียกว่า “สี่ทหารเสือเพื่อสร้างแนวทางการปฏิบัติหน้าที่อย่างมั่นคง” เสือตัวที่ ๑ การเสียสละเป็นการครองตน ถือแนวทางการปฏิบัติงานพื้นฐานประการแรก เสือตัวที่ ๒ การส่งเสริมคือการครองคน ถือเป็นส่วนที่จะทำให้การครองจิตใจเพื่อนร่วมงานหรือผู้มีส่วนสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานเพื่อการสร้างสรรค์และสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น เสือตัวที่ ๓ การสนับสนุนคือการครองคน เป็นการสนับสนุนการปฏิบัติงานด้วยความรัก ความปรารถนาที่ดี ใจที่เป็นธรรมเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือการสร้างประโยชน์เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม เสือตัวที่ ๔ การคำนึงถึงส่วนรวมเป็นการครองงาน ถือว่าเป็นผลสัมฤทธิ์จากแนวทางของการเสียสละ การส่งเสริม และการสนับสนุน โดยคำนึงถึงส่วนรวมคือประโยชน์สูงสุดที่จะต้องร่วมมือกันสร้างขึ้นในคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด

คำสำคัญ : การปฏิบัติหน้าที่; ธรรมาภิบาล; คณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด; เพ็ญพชรบุรณการ

Abstract

This dissertation on “A Buddhist Integrative Model to Enhance the Duty Performance of Provincial Good Governance Committees” has three objectives: (1) examined the principles, concepts, theories, good governance, and the performance of duties of the provincial governance Committees; (2) studied the role of the provincial governance committees, and (3) presented the template of the Buddhist integrative role of the provincial governance committees.

The research has found that the good governance concepts arise during the age of globalization, receiving the widespread recognition leading to the creation and design of provincial governance committees that have two important roles: (1) monitoring how government agencies and government officials work, and (2) advising the guidelines to government agencies and government officials. The principles of Buddhism falling under three frameworks are: (1) Self-control which focuses on an individual having a set of the morals and creation of the Hiriotuppa in mind; (2) Control of people in the four Sangahavattha principles and the four Brahmawihan Dharma principles which work to create the unity in work; and (3) Control of work which is the result of the personal development and people development which follows the four components of Rddhippada.

The structure of the work of provincial governance committees integrating the Buddhist principles called “The Four Musketeer of Sustainable Work Processes” which is: **The First Musketeer:** the devotion is the self-control. This refers to the basic way of working. **The Second Musketeer:** the promotion is the people management. This plays a role in winning the hearts of co-workers and stakeholders to encourage the creativity and create the unity. **The Third Musketeer :** the support is the people management. It refers to the support of operating the work with love and the best intention to reach the goal of creating the benefit to the public. **The fourth Musketeer:** the public good is the work management which is considered the achievement from is the devotion/selflessness, promotion and support. The public good is the highest benefit that must be worked towards for the provincial governance committees.

Keywords: Duty Performance; Good Governance; Good governance committees; Buddhist integrative role

บทนำ

การเกิดขึ้นของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด โดยอาศัยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ ๑๐ แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน มาตรา ๘๗ รัฐต้องดำเนินการตามนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน^๑ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๖๕ ที่ได้นำเสนอไว้ดังนี้ “รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว”^๒ คณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด เมื่อได้รับการสรรหาจากภาคประชาสังคมของจังหวัดนั้น ๆ ย่อมสามารถอนุมานว่าได้รับความไว้วางใจและยอมรับนับถือให้อำนาจตามบทบาทที่ได้กำหนดไว้ ดังนั้น เมื่อมีอำนาจแล้ว การใช้อำนาจถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างมากในการสร้างความสำเร็จหรือล้มเหลวที่จะเกิดขึ้น ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นกับคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดโดยภาพรวมที่ผู้วิจัยได้จากรายงานของคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดิน สถานิติบัญญัติแห่งชาติ สำนักกรรมการธิการ ๒ สำนักงานเลขาธิการ

^๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. ๒๕๕๐), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [https:// www.ombudsman.go.th/](https://www.ombudsman.go.th/) [๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].

^๒ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/> [๒ ตุลาคม ๒๕๖๔].

วุฒิสภา สรุปได้ ๔ ประการคือ (๑) ความไม่เข้าใจเกี่ยวกับเจตนารมณ์ของการจัดตั้ง ก.ธ.จ. และบทบาทอำนาจหน้าที่ ก.ธ.จ. (๒) แนวทางการปฏิบัติหน้าที่ของ ก.ธ.จ. (๓) ระบบและความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันระหว่าง ก.ธ.จ. กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และ (๔) ก.ธ.จ. ยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับข้อมูลเพื่อการสอดส่องงบประมาณไม่เพียงพอ ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของ ก.ธ.จ. รวมทั้งขาดกำลังคนที่สนับสนุนการปฏิบัติงาน และสถานที่ทำงาน^๑

หลักการดำเนินชีวิตของพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การดำรงตนคือการสร้างวินัยให้แก่ตนเอง ซึ่งก็คือการมีศีล พร้อมกับความรู้สึที่เกิดขึ้นจากภายในจิตใจคือหิริโอตตปละ และนำไปสู่การปฏิบัติงานที่จะต้องลดความรู้สึกที่เป็นด้านบวกและด้านลบให้มากที่สุดซึ่งก็คือการเว้นอคติ ๔ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการครองตน และการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันกับคนในสังคมและในองค์การการทำงานซึ่งก็คือการครองคน เป็นการรักษาและถนอมจิตใจเพื่อนร่วมงานโดยมีสังคหวัตถุ ๔ และพรหมวิหารธรรม ๔ เป็นหลักการสำหรับการครองคน และสุดท้ายความสำเร็จของงานหรือการครองงาน จะต้องมีหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับการสร้างความสำเร็จในการดำเนินงานนั้น ๆ โดยงานเรื่อง “การส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธ” ได้นำเสนอหลักพุทธธรรมไว้ ๒ หลักคือ การเว้นจากอคติ ๔ และพรหมวิหารธรรม ๔ เพื่อเป็นการลดความรู้สึกที่เป็นด้านลบที่เกิดขึ้นในจิตใจและเพิ่มความรู้สึกด้านบวกเข้ามาส่งเสริมการทำหน้าที่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดแก่ประชาชน

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าการปฏิบัติหน้าที่ของผู้มีอำนาจหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับผลประโยชน์จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหา ๔ ด้านของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด ผู้วิจัยมีความสนใจต่อการนำหลักพุทธธรรมเพื่อนำมาบูรณาการกับแนวทางการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้กำหนดหัวข้อการวิจัยเรื่อง “แนวทางการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ” เพื่อนำเสนอเป็นทางเลือกสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ต่อประชาชนอย่างสูงสุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี ธรรมาภิบาล และการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด
๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด
๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ

^๑ คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดิน สถาบันนิติบัญญัติแห่งชาติ สำนักกรรมการธิการ ๒ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, “รายงานผลการพิจารณาศึกษา เรื่อง คณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด (ก.ธ.จ.)”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.senate.go.th/> [๓ ตุลาคม ๒๕๖๔].

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย การวิจัย ๒ ส่วนคือ

ส่วนที่ ๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการศึกษา ค้นคว้า ความหมาย ความสำคัญ หลักการและแนวคิดทฤษฎี ตลอดจนสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด รวมถึงการศึกษาค้นคว้าหลักพุทธธรรมในพุทธศาสนากับการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ส่วนที่ ๒ การวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง ๒ กลุ่ม โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ขั้นตอนที่ ๑ : ศึกษาหลักธรรมาภิบาลและการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาล ประกอบด้วย (๑) วิธีการศึกษาการวิจัยเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (๒) แหล่งข้อมูลคือหนังสือ เอกสารงานวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิ (๓) ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ คณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด และ หัวหน้าส่วนราชการ (๔) เครื่องมือที่ใช้และการสร้างเครื่องมือ คือ แบบบันทึกสรุปผล แบบสัมภาษณ์ และ (๕) การเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมกับการวิเคราะห์ข้อมูลและนำไปสู่การสรุปผล

ขั้นตอนที่ ๒ : ศึกษาหลักการธรรมาภิบาลและการปฏิบัติงานธรรมาภิบาลตามหลักพุทธธรรม โดยการรวบรวมเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ข้อมูลทุติยภูมิจากหนังสือ บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับบทสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้การจดบันทึกในแบบบันทึกและบันทึกเสียง พร้อมการเรียบเรียงบทสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อหาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด

ขั้นตอนที่ ๓ : รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ การรวบรวมจากการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการนำข้อมูลและวิธีการจากข้อมูลจากขั้นตอนที่ ๑ และขั้นตอนที่ ๒ เพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์เนื้อหาและบูรณาการ แนวคิดทั้งสอง เพื่อนำมาสู่การนำเสนอรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ” ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด Good governance หรือ ธรรมาภิบาล ถูกนำเสนอตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ ๑๙๙๐ และต้น ๒๐๐๐ ซึ่งเป็นช่วงที่การพัฒนาในระดับโลกขับเคลื่อนจากความสนใจเรื่องการพัฒนาให้ตลาดทำงานได้อย่างเต็มที่ (Get the Price Rights)

มาเป็นการให้ความสำคัญกับปัจจัยเชิงสถาบัน กฎกติกาและการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ช่วงนี้เองที่ประเด็นเกี่ยวกับเรื่องการจัดการกับเรื่องคอร์รัปชันและการมีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ธรรมภิบาลจึงถูกนำเสนอขึ้นมาเพื่อเป็นหลักการให้หน่วยงานและภาคส่วนต่าง ๆ นำไปปฏิบัติ^๔ จากคำอธิบายที่เกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นของหลักคิดเรื่องธรรมาภิบาลนั้น สมบูรณ์ สิริประชัย ได้แบ่งความหมายของคำว่า “ธรรมาภิบาล” ในทางวิชาการออกเป็น ๒ ความหมายด้วยกันคือ ความหมายที่ ๑ นั้นแรกเป็นความหมายที่จำกัด หมายถึง ด้านการบริหารหรือการจัดการของรัฐ และความหมายที่ ๒ นั้นที่สองเป็นนัยที่รัฐบาลตะวันตกนำมาอ้างอิงคือเป็นเรื่องทางการเมืองมากกว่า จะเห็นได้ว่า คำว่าธรรมาภิบาล นั้น มีอีก ๒ ความหมายที่สำคัญคือ^๕ คือ เรื่องการบริหารจัดการและการเมืองซึ่งถือว่ามีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันต่อการนำไปใช้ประโยชน์เป็นอย่างมาก

หลักการพื้นฐานการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) มี ๖ ประการ คือ

๑) **หลักนิติธรรม** ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎข้อบังคับต่าง ๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคมและสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย

๒) **หลักคุณธรรม** ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยธรรมาภิบาลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคม

๓) **หลักความโปร่งใส** ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย

๔) **หลักความมีส่วนร่วม** ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การแสดงประชามติ หรืออื่น ๆ

๕) **หลักความรับผิดชอบ** ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม

๖) **หลักความคุ้มค่า** ได้แก่ การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อให้เป็นประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม^๖

^๔ ชล บุนนาค, “Effective governance: แนวคิดเกี่ยวกับหลักการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.sdgmovement.com/> [๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๔].

^๕ สมบูรณ์ สิริประชัย, “ประวัติความเป็นมาของคำว่า “ธรรมาภิบาล” และพัฒนาการธรรมาภิบาลภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์: นัยต่อประเทศไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://midnightuniv.tumrai.com/> [๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๔].

^๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑๖ ตอนที่ ๖๓ ง ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๒, ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.dmr.go.th/>, [๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๔].

โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ ๑๐ แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน มาตรา ๘๗ รัฐต้องดำเนินการตามนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ข้อ (๓) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพ หรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลาย หรือรูปแบบอื่น โดยการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับ พันธกิจ รวมถึงเป้าหมายอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด แบ่งออกได้ ๓ ระดับ คือ (๑) หลักพุทธธรรมสำหรับครองตน คือ การฝึกฝนระดับปัจเจกบุคคลเริ่มต้น ด้วยการมีศีลและการสร้างหิริโอตตปัสสันมาในจิตใจ และการเว้นจากความรู้สึที่เป็นด้านบวกและ ด้านลบ ๔ ประการที่จะทำให้เกิดความอยู่ดีธรรม (๒) หลักพุทธธรรมสำหรับครองคน คือ หลักสังคหวัตถุ ๔ และหลักพรหมวิหารธรรม ๔ หลักสองประการนี้สร้างความรักและความสามัคคีขึ้นแก่การทำงาน และ (๓) หลักพุทธธรรมสำหรับครองงาน เป็นผลสรุปจากการพัฒนาดนและการพัฒนาคนซึ่งก็คือหลัก อิทธิบาท ๔ โดยจะอธิบายทีละประเด็นดังนี้

หลักพุทธธรรมสำหรับครองตน เริ่มต้นจาก ศีล ความหมายโดยรวมหมายถึง “ความประพฤติ ทางกาย และวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่เกิดโทษ ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจา ให้ดียิ่งขึ้น ความสุจริตทางกาย วาจาและอาชีพ มักใช้คำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่า อธิศีลสิกขา”^๗ “คำว่า สีละ แปลว่า ปกติ คำว่า ัมมะ แปลว่า สิ่ง เพราะฉะนั้นคำว่า ศีลธรรมตามความหมายภาษาบาลี ก็คือ “สิ่งที่ทำให้ปกติ”^๘ เห็นได้ว่า ความหมายของ สีละ หรือ ศีล แปลในภาพรวมว่าเป็นความปกติ ดังนั้น การที่จะเกิดความเป็นปกติได้นั้น จะต้องเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติตามศีล ๕ เท่านั้น โดย สิกขาบท ๕ ปรากฏในทีฆนิกาย สังคิติหมวด ๕^๙ “ศีล ๕ กับการใช้เหตุผลของมนุษย์เป็นสิ่งคู่กัน การรักษาศีล ๕ เป็นการรักษาความเป็นปกติในพฤติกรรมของมนุษย์หรือเพื่อเป็นการรักษากฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน ในสังคม และทุกชีวิตจะรับประโยชน์นั้นคือความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน”^{๑๐}

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๕.

^๘ พุทธทาสภิกขุ, การกลับมาแห่งศีลธรรม, (ไชยา: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๑), หน้า ๘.

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒ - ๓๐๓.

^{๑๐} พระมหาสาธก สุภณเถรี (เดินขำขัน), “ศีล ๕ พื้นฐานความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์”, วารสารธรรมทัศน์, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๐) : ๑๖๙.

หิริโอตตปปะ หลักพุทธธรรมสำหรับการคุ้มครองโลกเพื่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ไม่ให้เกิดความวุ่นวายและความสับสน ประกอบด้วย หิริ ความละอายบาป และละอายใจต่อการทำความชั่ว โอตตปปะ ความกลัวบาปและเกรงกลัวต่อความชั่ว^{๑๑} หิริโอตตปปะเป็นหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาภายในของปัจเจกบุคคล และนำไปสู่การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม รวมถึงการใช้สำหรับเป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ในองค์กรต่าง ๆ ในบทความเรื่อง พุทธศาสนาเชิงบูรณาการกับการแก้ปัญหาาระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย ได้นำเสนอการแก้ปัญหาด้วยหลักพุทธธรรมดังนี้ “ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาที่มีจิตสำนึกมีความละอายใจต่อการกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นธรรม และไม่มีความเกรงกลัวต่อผลของการกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นธรรม ก็จะทำให้การบริหารจัดการหน่วยองค์กรไม่เจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้น ผู้บริหารจึงควรยึดหลักโลกपालธรรม ๒”^{๑๒} จะเห็นว่า หิริโอตตปปะคือหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาระดับปัจเจกบุคคลเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับจิตใจก่อนการกระทำลงให้ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นความละอายและเกรงกลัวขึ้นมา และที่สุดเป็นการหยุดยั้งการกระทำที่จะส่งผลร้ายต่อตนและประโยชน์ขององค์กร

อคติ คือความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตทั้งที่เป็นทัศนคติด้านบวกและทัศนคติด้านลบ ถือว่าเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้กับคนทุกคน โดยความหมายคือ “ฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพฤतिที่ผิด ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียง (๑) ฉันทาคติ คือ ลำเอียงเพราะชอบ (๒) โทสาคติ คือ ลำเอียงเพราะชัง (๓) โมหาคติ คือ ลำเอียงเพราะหลง พลาดผิดเพราะเขลา (๔) ภยาคติ คือ ลำเอียงเพราะกลัว”^{๑๓}

ความสำคัญของอคติ ๔ ในพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับการจัดสรรประโยชน์ในหมู่ภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้อง ดังที่ปรากฏในกรณีของพระภิกษุทุทเทสกะซึ่งเป็นพระภิกษุผู้ทำหน้าที่แจกสลากภัตเป็นต้น (หรือผู้ทำหน้าที่นิมนต์พระ)^{๑๔} ซึ่งมีการนำหลักอคติ ๔ ถูกลำนำมาปรับใช้อย่างเป็นรูปธรรมตั้งแต่สมัยโบราณผ่านกฎหมายตราสามดวง ซึ่งให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลที่จะเป็นผู้ให้ความยุติธรรมแก่ผู้คนโดยทั่วไปในฐานะของการเป็นผู้พิพากษา โดยเนื้อหาปรากฏในหลักอินทภาษ^{๑๕} บทความเรื่อง “การแก้ไขปัญหาอคติในสังคมไทยด้วยพุทธบูรณาการ” การบูรณาการการแก้ไขปัญหาคติในสังคมไทยด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาสามารถกระทำได้ร่วมกับหลักทางจิตวิทยา โดยต้องเริ่มต้นที่ตนเองก่อนเพื่อไม่ให้จิต

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๖๕.

^{๑๒} พระ ดร.ณัฐวัฒน์ ตั้งปฐมวงศ์ (ณานปโป), “พุทธศาสนาเชิงบูรณาการกับการแก้ปัญหาาระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๓) : ๑๔๔.

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๔.

^{๑๔} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๐/๓๑.

^{๑๕} ศูนย์ข้อมูลกฎหมายกลาง สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, “๒๐๐ ปี กฎหมายตราสามดวง”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://web.krisdika.go.th/> [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔].

เกิดความลำเอียงที่ทำให้ปฏิบัติผิดไปจากหลักการองค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์เนื้อหาจึงอยู่บนหลักที่ว่า “รักอย่างเข้าใจ สร้างมิตรไมตรี มีความรู้จริง ไม่ทิ้งเหตุและผล”^{๑๖}

หลักพุทธธรรมสำหรับครองคน ประกอบด้วยการใช้หลักพุทธธรรม ๒ ประการ ผู้วิจัยใช้สำหรับเป็นแนวทางการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด คือ การทำอย่างไรให้ผู้ร่วมงานในองค์กรและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องมีปฏิสัมพันธ์ด้วย รวมถึง ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติงานขององค์กร จนเกิดความรู้สึกว่าการปฏิบัติงานขององค์กรนั้น ๆ สามารถก่อให้เกิดทัศนคติในเชิงบวกขึ้นมา ซึ่งก็คือการเอาใจของผู้อื่นได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการครองคนคือสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้นิยามความหมายไว้ดังนี้ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์ ประกอบด้วยหลัก ๔ ประการ คือ (๑) ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน (๒) ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก วาจาสุดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคีให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมน้อมตาม (๓) อัตถจริยา การประพาสประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม (๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลายและเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๑๗} สามารถย้อนกลับไปศึกษาและทำความเข้าใจโดยละเอียดขึ้นซึ่งปรากฏใน สังคหสูตรว่าด้วยสังคหวัตถุ^{๑๘} บูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ ไว้ที่น่าสนใจว่า “บูรณาการการนำหลักสังคหวัตถุมาใช้ในการบริหารการประปานครหลวง ผู้บริหารควรมีการให้ การให้อภัย การกล่าวคำพูดอันเป็นที่รัก การประพาสให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและการวางตัวให้เสมอต้นเสมอปลายคือการปฏิบัติตนสม่ำเสมอต่อการทำงานและต่อการดูแลผู้ใต้บังคับบัญชา”^{๑๙} และหลักพุทธธรรมประการต่อมาคือหลักพรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความ

^{๑๖} มุตาพร บริบูรณ์ลาภผลิน และ สุวิญญู รักสัตย์, “การแก้ไขปัญหาคดีในสังคมไทยด้วยพุทธบูรณาการ”, วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๑๑๘.

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๒ - ๑๔๓.

^{๑๘} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐ - ๕๑.

^{๑๙} สงุ่น ตรีสุชี, “บูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ กับการบริหารการประปานครหลวง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

ประพจน์ที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ”^{๒๐} โดยมีหลักธรรมอันเป็นข้อย่อย ๔ ประการ คือ (๑) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า (๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ (๓) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง พโลยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป (๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม^{๒๑} และสมเด็จพระสังฆราชฯ อธิบายว่าพรหมวิหารธรรม ๔ คือ ผู้ใหญ่ หรือ ผู้ประเสริฐเป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุขโดยให้ผู้ปฏิบัตินำไปใช้ ดังนี้ เมตตาซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูล ต่อจากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิดว่าเขามีความทุกข์เดือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้คือ กรุณาซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์ จากนั้นครั้งได้เห็นเขามีสุข ไม่มีทุกข์ก็พโลยยินดีบันเทิงใจ คือ มุทิตาซึ่งมีอาการพโลยยินดีและเมื่อไม่มีกิจที่ควรจะทำต่อไปก็ อุเบกขา คือ อยู่นิ่งเฉย^{๒๒} และเช่นเดียวกันพระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำเสนอโดยมีความสอดคล้องกับสมเด็จพระสังฆราชฯ ในฐานะที่ผู้บริหารควรนำไปใช้และเช่นเดียวกันพระสงฆ์ทั้งสองรูปนี้ก็มิมีสถานะเป็นผู้บริหาร ซึ่งได้อธิบายพรหมวิหารธรรม ๔ ต่อผู้บริหาร “พรหมวิหาร ๔ คุณธรรมสำหรับนักบริหาร สามารถสรุปความได้ว่านักบริหารต้องมีพรหมวิหารธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ใหญ่ ๔ ประการ (๑) เพราะเมตตาจะทำให้ให้นักบริหารรู้จักมองแง่ดีของเพื่อนร่วมงานและจดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา (๒) กรุณาจะทำให้ให้นักบริหารเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของคนอื่น (๓) มุทิตา ทำให้นักบริหารส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น และ (๔) อุเบกขาจะทำให้ผู้บริหารมีความยุติธรรมในการให้รางวัลและลงโทษ โดยรู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคน”^{๒๓}

หลักพุทธธรรมสำหรับครองงาน ถือว่าเป็นเป้าหมายลำดับสุดท้ายในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด ที่จะต้องนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด พระพุทธศาสนาให้หลักการสำหรับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชีวิตเพื่อสร้างให้เกิดความสำเร็จ เพื่อสร้างความสำเร็จ ซึ่งหลักนั้นคือ อิทธิบาท ๔ โดยความหมายของคำแล้วสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้นิยามความหมายไว้ดังนี้ อิทธิบาท ๔ หมายถึง คุณเครื่อง

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๒๑} อ้างแล้ว.

^{๒๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ธรรมธรรมะ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัดมหาชน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๕ - ๒๐๓.

^{๒๓} พระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, มณีแห่งปัญญา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓ - ๔๕.

ให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบหลักย่อย ๔ ประการคือ (๑) ฉันทะ (ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป (๒) วิริยะ (ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง (๓) จิตตะ (ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝน ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป (๔) วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไข ปรับปรุง^{๒๔} ซึ่งในพระไตรปิฎกอธิบายอิทธิบาท ๔ โดยความหมายคือ คุณสมบัติ ๔ ประการ ที่จะนำความสำเร็จมาสู่การดำเนินชีวิตของผู้คนให้เกิดความเจริญด้านอายุ วรรณะ และความสุข^{๒๕} เช่นเดียวกัน อิทธิบาท ๔ คือ (๑) ฉันทอิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือฉันทะ) (๒) วิริยอิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือวิริยะ) (๓) จิตตอิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือจิตตะ) (๔) วิมังสอิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือวิมังสา)^{๒๖} และการประยุกต์ใช้ในบทความเรื่อง หลักอิทธิบาท ๔ : เส้นทางสู่ความสำเร็จ โดยมีเนื้อหาดังนี้ “หลักอิทธิบาท ๔ สามารถนำไปใช้ในการบริหารได้ เริ่มตั้งแต่ผู้บริหารที่ดีจะต้องมีความรัก ความชอบ ความพอใจในการบริหารงานก่อน โดยมีการบริหารงาน บริหารคน บริหารงบประมาณต่าง ๆ และต้องมีความเพียรคือความขยันหมั่นเพียรมากกว่าลูกน้อง และเป็นตัวอย่างของความขยันให้แก่ลูกน้อง และจะต้องเอาใจใส่ฝึกฝนกับงานอย่างจดจ่ออยู่กับงานนั้น ซึ่งทำให้ลดความผิดพลาดในการปฏิบัติงานของตนเองรวมถึงความรอบคอบต่อการทำงานของลูกน้องด้วย และสุดท้ายคือ การวิเคราะห์ใคร่ครวญในการปฏิบัติงานที่ผ่านมาเพื่อตรวจสอบข้อบกพร่อง และเพิ่มเติมรายละเอียดต่าง ๆ ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น^{๒๗} และในบทความเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารองค์เอกชนในจังหวัดนนทบุรี^{๒๘}

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๐.

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๐/๘๐ - ๘๑.

^{๒๖} อภิ.ธ. (ไทย) ๓๖/๔๕๗/๓๕๒.

^{๒๗} ปิ่นมณี ขวัญเมือง, “หลักอิทธิบาท ๔ : เส้นทางสู่ความสำเร็จ”, วารสารเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๗) : ๖.

^{๒๘} ผดุง วรรณทอง, อนันต์ ธรรมชาลย์ และ สานิต ศิริวิศิษฐ์กุล, “การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารองค์เอกชนในจังหวัดนนทบุรี”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๑): ๘๙ - ๙๙.

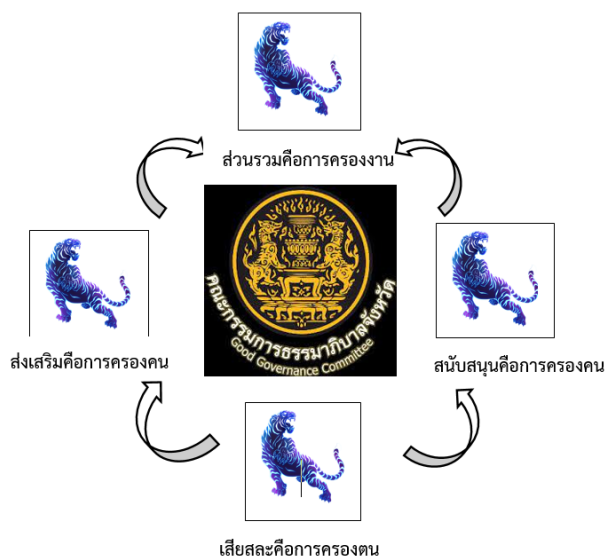
สรุป ลักษณะความเหมือนและความแตกต่างระหว่างหลักธรรมาภิบาลและหลักพุทธธรรม

หลักธรรมาภิบาล และ หลักพุทธธรรม
สำหรับการปฏิบัติหน้าที่คณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด

ความเหมือนกัน	ความแตกต่างกัน
- เป็นการปฏิบัติสำหรับปัจเจกบุคคล - เป็นหลักการที่สัมพันธ์กับบุคคลอื่นและองค์กร - เป็นหลักการและข้อปฏิบัติที่ชัดเจน - สามารถวัดประสิทธิภาพบุคคลและองค์กรได้	- หลักพุทธธรรมสามารถนำมาเป็นวิธีการเอาชนะจิตใจเพื่อนร่วมงาน และผู้รับบริการได้ - หลักธรรมาภิบาลสามารถวัดความคุ้มค่าในด้านต่าง ๆ ได้ (คุณค่าเชิงปริมาณ)

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยเรื่อง รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ จากการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด หลักการ และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด พร้อมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกับคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด และการนำหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเข้ามาเสริมสร้างการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งผู้วิจัยได้โมเดลที่เป็นรูปแบบการปฏิบัติหน้าที่เรียกว่า “สี่ทหารเสือเพื่อสร้างแนวทางการปฏิบัติหน้าที่อย่างมั่นคง”

“สี่ทหารเสือเพื่อสร้างแนวทางการปฏิบัติหน้าที่อย่างมั่นคง” มีรายละเอียดของคำอธิบาย ดังนี้

เสือตัวที่ ๑ การเสียสละคือการครองตน ถือแนวทางการปฏิบัติงานพื้นฐานประการแรก โดยการเสียสละแบ่งออกเป็น ๒ ประการคือ (๑) การเสียสละ ทางกาย หมายถึง การทุ่มเทกำลังกายในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มกำลังความสามารถ (๒) การเสียสละทางใจ หมายถึง การทุ่มเทความคิดคือการตั้งใจ หรือการรู้หน้าที่ของตนเอง

เลื้อยตัวที่ ๒ การส่งเสริมคือการครองคนเป็นส่วนที่จะทำให้การครองจิตใจเพื่อนร่วมงานหรือผู้มีส่วนสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานเพื่อการสร้างสรรค์และสร้างความสามัคคีในการปฏิบัติงาน และการสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นร่วมกัน

เลื้อยตัวที่ ๓ การสนับสนุนคือการครองคน เมื่อการส่งเสริมการปฏิบัติงานต่อกันภายในคณะทำงาน และการปฏิบัติงานกับส่วนที่เกี่ยวข้องที่จะต้องได้รับการสอดส่องและเสนอแนะแนวทางการปฏิบัติงาน การสนับสนุนการกระทำเหล่านั้นด้วยความรัก ความปรารถนาที่ดีใจที่เป็นธรรมเพื่อบังคับไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือการสร้างประโยชน์เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม

เลื้อยตัวที่ ๔ การคำนึงถึงส่วนรวมคือการครองงาน ถือว่าเป็นผลสัมฤทธิ์จากแนวทางของการเสียสละ การส่งเสริม และการสนับสนุน ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจกบุคคลที่ได้รับการพัฒนาและระดับหมู่คณะที่ได้รับความร่วมมือ ดังนั้น ส่วนรวมคือประโยชน์สูงสุดที่จะต้องร่วมมือกันสร้างขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะกรรมการธรรมาภิบาลซึ่งได้รับการคัดสรรให้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่

อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการสร้างความเข้าใจต่อสถานภาพ บทบาท และแนวทางการปฏิบัติหน้าที่เพื่อสร้างประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น โดยผู้วิจัยใช้หลักการครองตน ครองคน และครองงาน สำหรับเป็นแนวทางเพื่อเสริมสร้างการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับหนังสือเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธ ของสัมฤทธิ์ กางเพ็ญ^{๒๙} และ วนิดา ชุมนุญ^{๓๐} “ธรรมาภิบาลแนวพุทธ : กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย” ที่ได้นำเสนอเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรม ผ่านกรอบการครองตน การครองคน และการครองงาน

ดังนั้น ประโยชน์ที่เกิดขึ้นผู้วิจัยแบ่งเป็น ๓ มิติ ดังนี้

มิติที่ ๑ ระดับปัจเจกบุคคล เป็นการตอบคำถามเพื่อประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง โดยมีรายละเอียด ๒ ประการคือ (ก) การเข้าใจการพัฒนาตนเองในการได้รับการสรรหาเพื่อเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด (ข) การเข้าใจอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในระดับปัจเจกบุคคลที่ต้องปฏิบัติงานในตำแหน่งที่ได้รับมอบหมาย พร้อมกับการพัฒนาด้านความรู้ความสามารถต่อการทำหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมาย

^{๒๙} สัมฤทธิ์ กางเพ็ญ, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, (มหาสารคาม: หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

^{๓๐} วนิดา ชุมนุญ, “ธรรมาภิบาลแนวพุทธ : กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย” วารสารเทคโนโลยีภาคใต้, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๕๙.

มิติที่ ๒ ระดับคณะทำงาน เป็นการตอบคำถามในการปฏิบัติงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ ถือว่าเป็นการครองคนซึ่งก็คือการครองจิตใจกัน การสร้างความรักและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในคณะทำงาน เพื่อการสร้างบรรยากาศในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุด ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับ ลิขิตา ฌลิมพลโยธิน, เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน และ นลินณัฐ ดีสวัสดิ์^{๓๑} บทความวิชาการเรื่อง ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์การโดยใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ ๒ ประการคือ (ก) การเข้าใจต่อการปฏิบัติงานกับเพื่อนร่วมงาน ถือว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นจากพื้นฐานของการพัฒนาตนเอง เพราะเมื่อเข้าใจตนเองได้ก็จะนำไปสู่การสร้างความรู้สึที่ดี การแบ่งปัน การช่วยเหลือ รวมถึงการให้คำปรึกษาแก่กันและกัน สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นปัจจัยหลักที่ช่วยหนุนเสริมให้ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะเกิดศักยภาพสูงสุด (ข) การเข้าใจต่อระบบการบังคับบัญชา การทำงานเป็นหมู่คณะจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความเห็นอกเห็นใจต่อคณะทำงาน เพื่อเป็นผู้ขับเคลื่อนนโยบายที่ได้รับมาเพื่อแจ้งแก่คณะทำงานเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้ตามวัตถุประสงค์ที่ได้รับมอบหมาย การเข้าใจต่อระบบการบังคับบัญชาถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการทำงานเป็นคณะ การให้ความเคารพต่อผู้บังคับบัญชา และเช่นเดียวกันผู้บังคับบัญชาก็ไม่มีอคติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาจะนำมาซึ่งความเป็นคณะทำงานที่เข้มแข็งและสิ่งสำคัญการปฏิบัติงานเป็นทีมจะเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

มิติที่ ๓ ระดับสังคม เป็นการตอบคำถามที่ถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของคณะกรรมการธรรมาภิบาล จังหวัด เมื่อปัจเจกบุคคลมีศักยภาพและนำมาซึ่งความเข้มแข็งขององค์กรในการขับเคลื่อนแนวปฏิบัติที่ได้กำหนดไว้ เมื่อเป็นเช่นนั้น การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการสร้างประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นให้กับคนแต่ละจังหวัดในการสอดส่อง และให้ข้อเสนอแนะแก่ภาคส่วนของรัฐ และภาคส่วนของเอกชนเพื่อนำไปสู่การสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ภาพรวมที่คณะกรรมการธรรมาภิบาลในจังหวัดนั้น ๆ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่

บทสรุป

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ ๑๐ แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน มาตรา ๘๗ รัฐต้องดำเนินการตามนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยข้อที่ ๓ ระบุว่า (๓) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพ หรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลาย หรือรูปแบบอื่น เมื่อประกาศใช้แผนพัฒนาจังหวัดแล้ว การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการดำเนินกิจการของส่วนราชการ/หน่วยงานอื่นของรัฐทั้งปวง ที่กระทำในพื้นที่จังหวัด

^{๓๑} ลิขิตา ฌลิมพลโยธิน, เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน และ นลินณัฐ ดีสวัสดิ์, “ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์การโดยใช้หลักพรหมวิหาร ๔”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๖ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๖๕.

ต้องสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดดังกล่าว ปัจจุบัน ก.ธ.จ. ทั่วประเทศมีจำนวน ๗๖ คณะ รวม ๑,๓๘๗ คน (รวมประธานและฝ่ายเลขานุการซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่จากสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี จำนวน ๒ คน และเจ้าหน้าที่จากจังหวัดจำนวน ๑ คน)

หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด ที่ใช้เพื่อเป็นกรอบสำหรับการวิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติหน้าที่เชิงพุทธบูรณาการของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด โดยใช้กรอบการปฏิบัติงาน การครองตน คือ หลักการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองที่ถือว่าเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในระดับปัจเจกบุคคลของคณะทำงานในคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด การครองคน คือ หลักการและการปฏิบัติที่สร้างปฏิสัมพันธ์ที่เป็นไปในทิศทางที่เป็นด้านบวกต่อกันและกัน คือ ระหว่างบุคคลกับบุคคล ซึ่งในส่วนของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด ที่ประกอบด้วยคณะบุคคลที่จะต้องมาปฏิบัติงานร่วมกัน และ การครองงาน ถือว่าเป็นเป้าหมายประการสุดท้ายที่เกิดขึ้นจากผลการปฏิบัติในสองระดับที่กล่าวถึงของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด คือ เมื่อการครองตนและการครองคนสัมฤทธิ์ผลแล้ว ดังนั้น การครองงานที่เป็นทั้งระดับปัจเจกบุคคลและเป็นภาพรวมขององค์กรจะสำเร็จเป็นผล

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

๑) ควรนำองค์ความรู้ที่เป็นการนำเสนอทางเลือกสำหรับเป็นแนวทางในการนำไปใช้เพื่อปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้นี้ สามารถนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับประยุกต์ใช้โดยใช้กรอบการครองตน การครองคน และการครองงาน

๒) ควรมีการนำผลจากการศึกษาวิจัยไปปรับใช้กับคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดอื่น ๆ โดยศึกษาสภาพปัญหาของจังหวัดนั้น ๆ แล้วปรับหลักพุทธธรรมให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น

๓) ควรคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนในจังหวัดนั้น ๆ เป็นพื้นฐานประการแรกในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด

๔) ควรคำนึงถึงการสร้างความร่วมมือกับส่วนงานของภาครัฐและภาคเอกชนในจังหวัดนั้น ๆ เพื่อส่งผลถึงประชาชนที่เป็นพื้นฐานลำดับแรกในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด

๒. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑) ควรศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความยั่งยืน กระบวนการพัฒนาต่อการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด

๒) ควรศึกษาเพื่อนำแนวทางการปฏิบัติหน้าที่เชิงพุทธบูรณาการของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเพื่อนำไปปรับใช้กับคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดต่าง ๆ

๓) ควรศึกษากรอบการครองคน การครองคน และการครองงาน กับการใช้หลักพุทธธรรม เพื่อสร้างการพัฒนาในองค์กรภาครัฐและองค์กรภาคเอกชน

๔) ควรศึกษาหลักธรรมมาภิบาลกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อสร้างความยั่งยืนให้แก่ การปฏิบัติงานของภาคส่วนราชการระดับต่าง ๆ ในจังหวัด

บรรณานุกรม

ปิ่นมณี ขวัญเมือง. “อิทธิบาท ๔ : เส้นทางสู่ความสำเร็จ”. วารสารเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๗).

ผดุง วรรณทอง. อนันต์ ธรรมชาลัย และ สานิต ศิริวิศิษฐ์กุล. “การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการ บริหารองค์เอกชนในจังหวัดนนทบุรี”. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๘๙ - ๙๙.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และ เสฐียรพงษ์ วรรณปก. มณีแห่งปัญญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๔๖.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มุกดาพร บริบูรณ์ลาภผลิน และ สุวิญ รักษัตย์. “การแก้ไขปัญหาคดีในสังคมไทยด้วยพุทธบูรณาการ”. วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒). ๑๑๘

ลิขิตา ฌลิมพลโยธิน, เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวัน และ นลินธัฐ ดีสวัสดิ์. “ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์การ โดยใช้หลักพรหมวิหาร ๔”. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๖ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๖๕.

วนิดา ชุมนุ. “ธรรมาภิบาลแนวพุทธ : กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย” วารสาร เทคโนโลยีภาคใต้. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๕๙.

สงวน ตรีสุชี. “บูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ กับการบริหารการประปานครหลวง”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร- ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ- ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง. ภาวะผู้นำเชิงพุทธ. มหาสารคาม: หลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชา บริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). **รวมธรรมะ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัดมหาชน, ๒๕๔๓.

ชล บุนนาค. “Effective governance: แนวคิดเกี่ยวกับหลักการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.sdgmovement.com/> [๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๔].

คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดิน สถานิติบัญญัติแห่งชาติ สำนักกรรมการธิการ ๒ สำนักงาน

เลขาธิการวุฒิสภา. “รายงานผลการพิจารณาศึกษา เรื่อง คณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด (ก.ธ.จ.)”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.senate.go.th/> [๓ ตุลาคม ๒๕๖๔].

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. ๒๕๕๐). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.ombudsman.go.th/> [๗ กุมภาพันธ์, ๒๕๖๔].

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/> [๒ ตุลาคม ๒๕๖๔].

สมบูรณ์ สิริประชัย, “ประวัติความเป็นมาของคำว่า “ธรรมาภิบาล” และพัฒนาการธรรมาภิบาลภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์: นัยต่อประเทศไทย”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://midnightuniv.tumrai.com/> [๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๔].

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑๖ ตอนที่ ๖๓ ง ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๒, ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.dmr.go.th/> [๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๔].

อนุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร

Taxonomy of educational learning resources in Bangkok Metropolitan Administration

ปาริชาติ สวัสดิ์ดี๊ก*

Parichat Sawattuek

นักศึกษาลัทธิศาสตรปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Student of Doctor of Philosophy (Educational Administration)

Faculty of Education, Silpakorn University

มัทนา วังถนอมศักดิ์**

Mattana Wangthanomsak

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ประเทศไทย

Thesis Advisor Silpakorn University, Thailand

E-mail: sa.parichat@gmail.com

Received: June 03, 2022

Revised: September 23, 2022

Accepted: November 05, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อทราบแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร (๒) เพื่อทราบอนุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร (๓) เพื่อทราบการนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ (๑) แบบบันทึกข้อมูล (๒) แบบตรวจสอบ (checklist) และ (๓) แบบสอบถามปลายเปิด (open-ended questionnaire) โดย (๑) วิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การหาค่าความถี่ (Frequency) และหาร้อยละ (Percentage) (๒) การวิเคราะห์ข้อมูลการนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

* นางสาวปาริชาติ สวัสดิ์ดี๊ก Miss Parichat Sawattuek นักศึกษาปริญญาเอก สาขาการบริหารการศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร Student of Doctor of Philosophy (Educational Administration) Faculty of Education, Silpakorn University

** รศ.ดร.มัทนา วังถนอมศักดิ์ Assoc.Prof.Dr.Mattana Wangthanomsak อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร Thesis Advisor in Educational Administration Faculty of Education, Silpakorn University

ผลการวิจัยพบว่า (๑) แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร มีจำนวนทั้งหมด ๕๖๖ แหล่ง เมื่อพิจารณาเป็นรายสำนักงานเขต พบว่า สำนักงานเขตที่มีแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษามากที่สุดคือ สำนักงานเขตพระนคร จำนวน ๕๑ แหล่ง รองลงมาคือ สำนักงานเขตธนบุรี จำนวน ๓๗ แหล่ง และน้อยที่สุดคือ สำนักงานเขตลาดพร้าว สำนักงานเขตคันนายาว และสำนักงานเขตทวีวัฒนา จำนวน ๒ แหล่ง (๒) แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร สามารถจำแนกตามประเภทของแหล่งเรียนรู้ออกเป็น ๓ ประเภท คือ (๑) แหล่งเรียนรู้ประเภทอาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น ประกอบด้วย ศาสนสถาน, พิพิธภัณฑ์, หอสมุด/ห้องสมุด, หอศิลป์, โบราณสถาน, อนุสาวรีย์, ศูนย์เยาวชน/สนามกีฬา, ตลาด, สะพาน และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ มีจำนวน ๔๘๗ แหล่ง (๒) แหล่งเรียนรู้ประเภทธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย สวนสาธารณะ และสวน/ไร่/นา/ธรรมชาติ มีจำนวน ๓๘ แหล่ง และ (๓) แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล/ชุมชน เช่น ประชาชนชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน มีจำนวน ๔๑ แหล่ง (๓) ผู้อำนวยการสถานศึกษาที่มีความคิดเห็นว่า การนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา มีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้ (๑) การวางแผน ดำเนินการโดยสร้างความตระหนักและความเข้าใจร่วมกัน แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารงานวิชาการ กำหนดนโยบายการพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา สร้างความเข้าใจแก่บุคลากรและชุมชน (๒) การดำเนินงาน ดำเนินการโดยแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบแหล่งเรียนรู้ กำหนดแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาและการจัดทำข้อมูลสารสนเทศ แหล่งเรียนรู้ นำแหล่งเรียนรู้ไปใช้ มีการพัฒนาครู มีการประสานงานอยู่เสมอ (๓) การตรวจสอบ ทบทวน กำกับติดตาม ดำเนินการโดย การนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การแก้ไขปัญหาอุปสรรคในระหว่างดำเนินการ กำหนดวิธีการ และเครื่องมือในการประเมินผลการดำเนินการ วิเคราะห์ผลการประเมิน และสรุปผลการประเมิน และ (๔) การสรุปและรายงานผล ดำเนินการโดย สรุป และการรายงานการใช้แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา แก้ไข ปรับปรุง หรือพัฒนางาน

คำสำคัญ : อนุกรมวิธาน; แหล่งเรียนรู้; การศึกษา; กรุงเทพมหานคร

Abstract

The objectives of this research were (1) to know the educational learning resources of Bangkok (2) to know the taxonomy of educational learning resources of Bangkok (3) to know the application of Bangkok's educational learning resources to use in academic administration in educational institutions. The research instrument were (1) Record form (2) Checklist form and (3) An open-ended questionnaire. The statistics used to analyze the data are frequency, percentage and content analysis.

The research findings revealed that: (1) There are 566 educational learning resources in Bangkok. When considering each district office, it was found that the district office with the most educational learning resources was Phra Nakhon District Office, 51 sources, followed by 37 Thonburi District Offices, and the least is Lat Phrao District Office Khan Na Yao District Office and Thawi Watthana District Office, 2 sources. (2) Educational learning resources of Bangkok can be classified according to the type of learning resources into 3 types: (1) There are 487 learning sources of building, places and man made structures consist of religious sites, museums, libraries, art galleries, historical sites, monuments, youth centers/stadiums, markets, bridges and other structures. (2) There are 38 learning resources in nature and environment consist of parks and gardens/farms/fields/nature and (3) There are 41 learning resources for individuals and communities. (3) The director of the educational institute is of the opinion that the process of utilizing Bangkok's educational learning resources for academic administration in educational institutions is as follows : (1) The planning is carried out by ; raising awareness and mutual understanding; appointing the academic management committee; determine policies for development and use of educational learning resources; preparation of educational institutions; to create understanding among personnel and communities. (2) Implementation are carried out by appointing a committee responsible for learning resources; designating educational learning resources and providing information about learning resources; apply learning resources; teacher development; there is always coordination. (3) Audit, review, supervision, and follow-up are carried out by continuous supervision, monitoring and evaluation of the use of learning resources; resolving obstacles during the implementation process; determining methods and tools for evaluating performance; analyze the results of the assessment and summarize the results of the assessment. and 4) The summary and reporting are carried out by summarizing and reporting on the use of educational resources; revising, improving or developing work.

Keywords : Taxonomy; Learning Resources; Educational; Bangkok

บทนำ

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙ ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของคน ในยุทธศาสตร์ที่ ๓ ให้พัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัยและการสร้างเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้ การจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาศักยภาพของคนทุกช่วงวัยจึงเป็นพันธกิจสำคัญร่วมกันของรัฐ และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งในการกำหนดเป้าหมายการจัดการศึกษา มาตรฐานการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร กระบวนการ เรียนรู้ สื่อ แหล่งเรียนรู้ การวัดและการประเมินผลของผู้เรียนในทุกระดับการศึกษา ทุกกลุ่มเป้าหมาย และทุกช่วงวัย^๑ สอดคล้องกับสำนักเลขาธิการสภาการศึกษาได้กำหนดกรอบแนวทางในการปฏิรูป การศึกษาในทศวรรษที่สอง ไว้ว่า สถานศึกษาทุกระดับต้องพัฒนาสถานศึกษาให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่มีคุณภาพ และพัฒนาแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ สำหรับการศึกษา และการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกระบบ และ ตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จึงเป็นบทบาทและหน้าที่สำคัญของผู้บริหาร ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องตระหนักให้ความสำคัญ และเห็นคุณค่าในการดำเนินการพัฒนา แหล่งเรียนรู้สถานศึกษาและชุมชนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม เพราะแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาและชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ให้ผู้เรียนเก็บรวบรวมข้อมูล คิดวิเคราะห์ วิจัย สร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็น กระบวนการที่สำคัญสำหรับการศึกษาในยุคปัจจุบัน และแหล่งเรียนรู้ยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้น และต้องการเข้าไปใช้บริการ เพื่อให้เป็นลักษณะการเรียนรู้ที่พึงประสงค์^๒ และเป็นไปตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้ระบุไว้ในหมวด ๔ แนวการจัดการศึกษา มาตรา ๒๕ ว่า รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้ง แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่น อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ^๓ ซึ่งแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมช่วยกระตุ้นให้เกิดความใคร่รู้โดยมี การปฏิสัมพันธ์กับสื่อการสอนที่หลากหลาย ไม่ได้จำกัดเฉพาะแต่การเรียนการสอนในห้องเรียนและครู เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เพียงเท่านั้น การจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความสนใจและความ ถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ให้ลึกซึ้งขึ้น มีการคิด

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙ (กรุงเทพมหานคร: พรักหวานกราฟฟิค, ๒๕๖๐), หน้า ๑๐๘.

^๒ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา อ้างถึงในสาคร มหาหงษ์, “การบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้น พื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต ๔”, วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัย กาฬสินธุ์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๕๗๔.

^๓ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๖, ตอนที่ ๗๔ ก (๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๒) : ๑.

วิเคราะห์รวบรวมข้อมูลสะท้อนความคิดเห็นจากการเรียนรู้กระตุ้นมุ่งเน้นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้คิดเป็น ทำเป็น ผลักดันให้ผู้เรียนแสวงหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม^๔

กรุงเทพมหานครมีแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษามากมาย แต่ยังไม่มีการจัดหมวดหมู่แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา และการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียน ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร จึงสนใจที่จะศึกษานุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร เพื่อให้ได้ทำเนียบแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร ได้อนุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร และการนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ซึ่งโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานครและผู้ที่สนใจสามารถนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อส่งผลให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาและมีคุณภาพต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อทราบแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร
๒. เพื่อทราบอนุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร
๓. เพื่อทราบการนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา

วิธีการศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ (๑) แบบบันทึกข้อมูล (๒) แบบตรวจสอบ (checklist) และ (๓) แบบสอบถามปลายเปิด (open-ended questionnaire) โดย (๑) วิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การหาค่าความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage) (๒) การวิเคราะห์ข้อมูลการนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑. การสำรวจแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยกำหนดวิธีดำเนินการ ดังนี้ (๑) ศึกษา เอกสาร วรรณกรรม เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครทั้ง ๕๐ สำนักงานเขต (๒) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา เอกสาร วรรณกรรม และสำรวจแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานการวิจัยประเมินผลการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๕๔), หน้า ๒๓๗.

ของกรุงเทพมหานครมาวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เป็นทำเนียบแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร

๒. การทำอนุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยกำหนดวิธีการดำเนินการ ดังนี้ (๑) นำข้อมูลแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร ที่ได้จากสำรวจแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร มาจำแนกประเภทเพื่อทำอนุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร (๒) นำอนุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร นำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง (๓) ตรวจสอบรายละเอียดอนุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร เพื่อนำมาปรับปรุง แก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ

๓. การหาการนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการบริหารงานวิชาการ ในสถานศึกษา ผู้วิจัยกำหนดวิธีการดำเนินการ ดังนี้ (๑) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาและการบริหารงานวิชาการ มาพัฒนาเป็นแบบสอบถาม (๒) นำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาและปรับปรุงแบบสอบถามตามคำแนะนำ (๓) นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง คือ สถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน ๓๐ โรงเรียน ด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำแนกตามขนาดโรงเรียน คือ ขนาดเล็ก ๖ โรง ขนาดกลาง ๖ โรง ขนาดใหญ่ ๖ โรง ขนาดใหญ่พิเศษ ๖ โรง และโรงเรียนฝึกอาชีพ ๖ โรง กำหนดผู้ให้ข้อมูลโรงละ ๑ คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษา ๑ คน รวม ๓๐ คน และ (๔) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์มาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการศึกษา

ผลจากการวิเคราะห์ เอกสาร วรรณกรรมเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร สามารถจำแนกแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาออกเป็น ๕๐ สำนักงานเขต ดังแสดงในตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ จำนวนแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครจำแนกตามที่ตั้ง

สำนักงานเขต	ประเภทแหล่งเรียนรู้			รวม
	อาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น	ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	บุคคล/ชุมชน	
๑. สำนักงานเขตพระนคร	๔๖	๒	๓	๕๑
๒. สำนักงานเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย	๑๑	-	๓	๑๔
๓. สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์	๑๓	-	-	๑๓

๔. สำนักงานเขตดุสิต	๑๖	-	๑	๑๗
๕. สำนักงานเขตพญาไท	๙	๒	-	๑๑
๖. สำนักงานเขตห้วยขวาง	๕	-	-	๕
๗. สำนักงานเขตราชเทวี	๘	๑	๑	๑๐
๘. สำนักงานเขตดินแดง	๖	-	-	๖
๙. สำนักงานเขตวังทองหลาง	๗	-	๑	๘
๑๐. สำนักงานเขตบางรัก	๑๐	-	-	๑๐
๑๑. สำนักงานเขตปทุมวัน	๑๕	๑	-	๑๖
๑๒. สำนักงานเขตยานนาวา	๑๑	-	-	๑๑
๑๓. สำนักงานเขตพระโขนง	๙	-	๑	๑๐
๑๔. สำนักงานเขตสาทร	๘	๑	-	๙
๑๕. สำนักงานเขตบางคอแหลม	๓	-	๑	๔
๑๖. สำนักงานเขตคลองเตย	๔	๒	-	๖
๑๗. สำนักงานเขตสวนหลวง	๔	-	-	๔
๑๘. สำนักงานเขตวัฒนา	๕	-	๑	๖
๑๙. สำนักงานเขตบางนา	๖	-	-	๖
๒๐. สำนักงานเขตบางเขน	๗	-	-	๗
๒๑. สำนักงานเขตดอนเมือง	๑๑	-	-	๑๑
๒๒. สำนักงานเขตจตุจักร	๑๙	๓	๑	๒๓
๒๓. สำนักงานเขตลาดพร้าว	๒	-	-	๒
๒๔. สำนักงานเขตบางซื่อ	๑๔	-	๒	๑๖
๒๕. สำนักงานเขตหลักสี่	๒	๑	๔	๗
๒๖. สำนักงานเขตสายไหม	๘	๒	-	๑๐
๒๗. สำนักงานเขตบางกะปิ	๑๙	-	-	๑๙
๒๘. สำนักงานเขตมีนบุรี	๑๐	-	๑	๑๑
๒๙. สำนักงานเขตลาดกระบัง	๑๓	๓	-	๑๖
๓๐. สำนักงานเขตหนองจอก	๕	๓	๑	๙
๓๑. สำนักงานเขตบึงกุ่ม	๗	๒	๑	๑๐
๓๒. สำนักงานเขตประเวศ	๓	๑	๑	๕
๓๓. สำนักงานเขตคันนายาว	๒	-	-	๒

๓๔. สำนักงานเขตสะพานสูง	๔	-	-	๔
๓๕. สำนักงานเขตคลองสามวา	๒๓	-	๑	๒๔
๓๖. สำนักงานเขตธนบุรี	๓๔	-	๓	๓๗
๓๗. สำนักงานเขตคลองสาน	๑๔	-	๓	๑๗
๓๘. สำนักงานเขตบางกอกใหญ่	๑๐	-	-	๑๐
๓๙. สำนักงานเขตบางกอกน้อย	๑๔	-	๓	๑๗
๔๐. สำนักงานเขตตลิ่งชัน	๑๐	๑	๒	๑๓
๔๑. สำนักงานเขตบางพลัด	๗	๑	๑	๙
๔๒. สำนักงานเขตจอมทอง	๙	๒	-	๑๑
๔๓. สำนักงานเขตทวีวัฒนา	๒	-	-	๒
๔๔. สำนักงานเขตภาษีเจริญ	๘	-	๑	๙
๔๕. สำนักงานเขตหนองแขม	๙	๓	-	๑๒
๔๖. สำนักงานเขตบางขุนเทียน	๖	๒	๒	๑๐
๔๗. สำนักงานเขตราชบุรีบูรณะ	๖	๑	-	๗
๔๘. สำนักงานเขตบางแค	๓	๒	๑	๖
๔๙. สำนักงานเขตทุ่งครุ	๖	-	๑	๗
๕๐. สำนักงานเขตบางบอน	๔	๒	-	๖
รวม	๔๘๗	๓๘	๔๑	๕๖๖

จากตารางที่ ๑ พบว่า จำนวนแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครโดยภาพรวม มีจำนวน ๕๖๖ แหล่ง พิจารณาเป็นรายสำนักงานเขต พบว่า สำนักงานเขตที่มีแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษามากที่สุด คือ สำนักงานเขตพระนคร จำนวน ๕๑ แห่ง แบ่งเป็น (๑) แหล่งเรียนรู้ประเภทอาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้าง ที่มนุษย์สร้างขึ้น จำนวน ๔๖ แห่ง (๒) แหล่งเรียนรู้ประเภทธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน ๒ แห่ง (๓) แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล/ชุมชน จำนวน ๓ แห่ง รองลงมาคือ สำนักงานเขตธนบุรี จำนวน ๓๗ แห่ง แบ่งเป็น (๑) แหล่งเรียนรู้ประเภทอาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น จำนวน ๓๔ แห่ง (๒) แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล/ชุมชน จำนวน ๓ แห่ง และน้อยที่สุดคือ สำนักงานเขตลาดพร้าว สำนักงานเขตคันนายาว และสำนักงานเขตทวีวัฒนา จำนวน ๒ แห่ง เป็นแหล่งเรียนรู้ประเภทอาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น จำนวน ๒ แห่ง

ตารางที่ ๒ จำนวนแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครจำแนกรายละเอียดตามประเภทแหล่งเรียนรู้

ประเภทของแหล่งเรียนรู้	จำนวน
๑. แหล่งเรียนรู้ประเภทอาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น	
๑.๑ ศาสนสถาน	๒๔๗
๑.๒ พิพิธภัณฑ์	๘๑
๑.๓ หอสมุด/ห้องสมุด	๔๕
๑.๔ หอศิลป์	๖
๑.๕ โบราณสถาน	๑๓
๑.๖ อนุสาวรีย์	๗
๑.๗ ศูนย์เยาวชน/สนามกีฬา	๓๙
๑.๘ ตลาด	๒๐
๑.๙ สะพาน	๓
๑.๑๐ สิ่งก่อสร้างอื่นๆ	๒๖
รวม	๔๘๗
๒. แหล่งเรียนรู้ประเภทธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	
๒.๑ สวนสาธารณะ	๒๐
๒.๒ สวน/ไร่/นา/ธรรมชาติ	๑๘
รวม	๓๘
๓. แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล/ชุมชน	๔๑
รวม	๔๑
รวมทั้งหมด	๕๖๖

จากตารางที่ ๒ พบว่า แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร มีจำนวนทั้งหมด ๕๖๖ แหล่งพิจารณาเป็นรายประเภท พบว่า ประเภทแหล่งเรียนรู้ที่พบมากที่สุดคือ แหล่งเรียนรู้ประเภทอาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น จำนวน ๔๘๗ แหล่ง รองลงมาคือ แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล/ชุมชน จำนวน ๔๑ แหล่ง และน้อยที่สุดคือ แหล่งเรียนรู้ประเภทธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน ๓๘ แหล่ง

ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับการนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา

การนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ หมวด ๔ มาตรา ๒๕ ว่าด้วยรัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงาน และการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑ การนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา

๑. การวางแผน (plan) เป็นการวางแผนในการบริหารจัดการสถานศึกษาในด้านการนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในสถานศึกษา ดำเนินการโดย (๑) สร้างความตระหนักและความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา เป้าหมายการใช้แหล่งเรียนรู้ (๒) แต่งตั้งคณะกรรมการในการกำหนดนโยบายการพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของสถานศึกษา (๓) กำหนดนโยบายการพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา โดยให้คณะครู นักเรียน และชุมชนมีส่วนร่วม (๔) การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยนำเอาแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาเข้ามาบูรณาการในหลักสูตรสถานศึกษา และ (๕) สร้างความเข้าใจแก่บุคลากรทุกฝ่ายในสถานศึกษาและชุมชน

๒. การลงมือปฏิบัติ (do) เป็นการนำแผนงานที่วางแผนไว้ไปปฏิบัติ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดำเนินการโดย (๑) แต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบแหล่งเรียนรู้ จัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของครูและบุคลากรในโรงเรียนให้ชัดเจน ทั้งแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา (๒) กำหนดแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาและการจัดทำข้อมูลสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา โดยการสำรวจและจัดทำทะเบียนแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา จัดระบบฐานข้อมูลให้เป็นระบบ (๓) นำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้ง ๘ กลุ่ม

สาระการเรียนรู้ และกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง (๔) พัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการใช้แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา เช่น การจัดอบรมสัมมนาระยะสั้น ๆ การพาไปศึกษาดูงาน การพาไปทัศนศึกษา การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ ฯลฯ และ (๕) การประสานงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และสามารถดำเนินงานได้อย่างราบรื่น

๓. การตรวจสอบ (check) เป็นการตรวจสอบเมื่อได้ดำเนินการตามแผนงานที่กำหนดไว้ไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง และต้องมีการตรวจสอบ ทบทวน กำกับ ติดตามอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาดำเนินการ ดำเนินการโดย (๑) มีการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง (๒) แก้ไขปัญหาอุปสรรคในระหว่างดำเนินการ ในระหว่างการดำเนินการอาจจะพบปัญหา หรืออุปสรรคในการใช้แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา (๓) กำหนดวิธีการ และเครื่องมือในการประเมินผลการทำงาน โดยการกำหนดแนวทางการวัดและการประเมินผล เกณฑ์การประเมินของโรงเรียนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และ (๔) วิเคราะห์ผลการประเมิน และสรุปผลการประเมิน

๔. การแก้ไข (action) เป็นการรวบรวมข้อมูล เพื่อจัดทำสรุปและรายงานผล และดำเนินการแก้ไขปรับปรุง หรือพัฒนาต่อไป ดำเนินการโดย (๑) การสรุปและการรายงานการใช้แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา โดยรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เริ่มดำเนินงาน จนเสร็จสิ้นการดำเนินงาน แล้วสรุปเป็นรายงานนำเสนอให้ผู้บริหาร สถานศึกษา หน่วยงานต้นสังกัด และผู้ที่เกี่ยวข้องรับทราบ และ (๒) การแก้ไข ปรับปรุง หรือพัฒนา นำผลการรายงานมาใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหา แก้ไขอุปสรรค ปรับวิธีการดำเนินงาน หรือพัฒนาการใช้แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง อนุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร มีประเด็นหลักที่นำมาอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

๑. จากทำเนียบแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร พบว่า มีแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษากระจายอยู่ทั่วกรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕๐ สำนักงานเขต มีจำนวนมากถึง ๕๖๖ แหล่ง โดยสำนักงานเขตที่มีแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษามากที่สุดคือ สำนักงานเขตพระนคร จำนวน ๕๑ แหล่ง รองลงมาคือสำนักงานเขตธนบุรี จำนวน ๓๗ แหล่ง และน้อยที่สุด คือ สำนักงานเขตลาดพร้าว สำนักงานเขตคันนายาว และสำนักงานเขตทวีวัฒนา จำนวน ๒ แหล่ง จะเห็นได้ว่าแหล่งเรียนรู้ในกรุงเทพมหานครมีจำนวนมาก โดยกระจายอยู่ทั่วพื้นที่กรุงเทพมหานคร ในแต่ละสำนักงานเขตจะมีจำนวนแหล่งเรียนรู้แตกต่างกัน ทั้งจำนวนและประเภทของแหล่งเรียนรู้ขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่และบริบทดั้งเดิม เช่น พื้นที่ที่เคยมีอาชีพเกษตรมาก่อน ก็จะมีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสวน/ไร่/นา/ธรรมชาติ ส่วนพื้นที่ที่เคยเป็นย่านชุมชนเมืองหรือ

เขตวังเดิม ก็จะมีแหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือพื้นที่ที่เคยเป็นย่านชุมชนที่มีความรู้หรืออาชีพเฉพาะตัว ก็จะมีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคน เช่น ชุมชนกุฎีจีน บ้านเจียรไนพลอย บ้านดุริยประณีต ชุมชนบ้านบาตร ฯลฯ จึงควรมีการจัดทำข้อมูลสารสนเทศ หรือทำเนียบแหล่งเรียนรู้ที่จะช่วยให้ผู้ที่สนใจอยากเข้าไปศึกษาหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ สามารถสืบค้นข้อมูลได้ง่ายมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับศาสตราจารย์ ดร. มหาหงษ์ ได้ศึกษาเรื่องการบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ แล้วสรุปผลการวิจัยไว้ว่า แนวทางการบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ คือ ต้องจัดทำข้อมูลสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ให้เป็นระบบ^๕

๒. จากอนุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร พบว่า แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร สามารถจำแนกออกเป็น ๓ ประเภท คือ (๑) แหล่งเรียนรู้ประเภทอาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น จำนวน ๔๘๗ แหล่ง (๒) แหล่งเรียนรู้ประเภทธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน ๓๘ แหล่ง (๓) แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล/ชุมชน จำนวน ๔๑ แหล่ง โดยแหล่งเรียนรู้ประเภทอาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีจำนวนมากที่สุด เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้จึงมีแหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้นหลากหลาย เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียนและประชาชนที่สนใจให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับนิรมล เสรีสกุล, อติศักดิ์ กันทะเมืองลี และพรรณพร บุญแปง ที่กล่าวว่า กรุงเทพมหานครถือเป็นเมืองที่อุดมไปด้วยสถานศึกษาที่หนาแน่น เต็มไปด้วยพื้นที่เรียนรู้หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาชั้นนำทุกระดับ ประกอบกับการมีแหล่งสาธารณูปการที่สนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ อุทยานที่เป็นสถานที่ของการเรียนรู้ที่หลากหลาย^๖

แหล่งเรียนรู้ประเภทธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพมหานครมีค่อนข้างน้อย เนื่องจากความเจริญเติบโตของกรุงเทพมหานครเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป มีสิ่งก่อสร้างหนาแน่นมากขึ้น ธรรมชาติมีน้อยลง ซึ่งแหล่งเรียนรู้ประเภทธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นแหล่งที่จะเข้าไปศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตในอนาคต สอดคล้องกับสุภาณี นวกุล และคณะ ได้ศึกษาเรื่องการเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านระบบการจัดการแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาเครือข่ายชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท แล้วสรุปผลการวิจัยไว้ว่า การเพิ่มมูลค่าทาง

^๕ ศาสตราจารย์ ดร. มหาหงษ์, “การบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔”, วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๕๗๔.

^๖ นิรมล เสรีสกุล, อติศักดิ์ กันทะเมืองลี และพรรณพร บุญแปง, กรุงเทพฯ สุ่มหากรแห่งการเรียนรู้, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://theurbanis.com/insight/๐๘/๐๔/๒๐๒๑/๔๔๓๑> [๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๔].

วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านระบบการจัดการแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วัตถุประสงค์ของรวมไปถึงแนวทางการดำเนินชีวิตของชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท ที่ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมและช่วยกันสืบทอดและนำความรู้เผยแพร่ให้กับคนรุ่นหลัง” ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมของคนกรุงเทพมหานครกับวัฒนธรรมของคนในชนบทจะแตกต่างกัน แต่สิ่งที่คนในสังคมทั้งสองแบบควรเรียนรู้เหมือนกันคือ การเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เพื่อเป็นการสืบทอดและเผยแพร่ความรู้ และร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นของตนต่อไป

แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล/ชุมชนของกรุงเทพมหานคร มีจำนวนถึง ๔๑ แหล่ง เนื่องจากกรุงเทพมหานครมีประวัติความเป็นมายาวนาน ประชาชนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีหลายเชื้อชาติ ทำให้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ในกรุงเทพมหานคร แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล/ชุมชนส่วนใหญ่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นมรดกทางปัญญา ทั้งด้านอาชีพ ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์และประเพณี เป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนเพื่อสืบทอดความรู้ต่อกันมา สอดคล้องกับรชพรรณ ฆารพันธ์ ที่ศึกษาเรื่องรูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลนาข่า อำเภอบางบาล จังหวัดมหาสารคาม แล้วสรุปผลการวิจัยไว้ว่า รูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรม มีความสอดคล้องกับภูมิปัญญา วิธีการดำเนินชีวิต และความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความเป็นจริงของพื้นที่อย่างเหมาะสม อันจะนำไปพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนต่อไป^๖

๓. การนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา มีแนวทางดำเนินงาน ดังนี้

การวางแผน (plan) ควรเริ่มจากการสร้างความตระหนักและความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ มีการกำหนดนโยบาย การพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ที่ชัดเจน มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารแหล่งเรียนรู้ จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการเข้ากับแหล่งเรียนรู้ และสร้างความเข้าใจแก่บุคลากรและชุมชน ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการวางแผน เพื่อเป็นการกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการแหล่ง

^๖ สุภาณี นวกุล และคณะ, “การเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านระบบการจัดการแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาเครือข่ายชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท” รายงานวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

^๗ รชพรรณ ฆารพันธ์, “รูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลนาข่า อำเภอบางบาล จังหวัดมหาสารคาม”, ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

เรียนรู้ทางการศึกษาให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับเบญจวรรณ นามะขันธุ์ ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต ๓ แล้วสรุปผลการวิจัยไว้ว่า ด้านการวางแผนบริหารแหล่งเรียนรู้ : ควรแต่งตั้งคณะกรรมการสำรวจแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา ควรส่งเสริมให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน และควรกำหนดมาตรฐานแหล่งเรียนรู้ที่ชัดเจน^๙

การดำเนินงาน (do) ควรมีการแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบแหล่งเรียนรู้ มีการกำหนดแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาและการจัดทำข้อมูลสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ให้สามารถนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้ ควรมีการพัฒนาครูด้วยการอบรมให้ความรู้ในด้านการใช้แหล่งเรียนรู้ อย่างมีประสิทธิภาพ และต้องมีการประสานงานอยู่เสมอ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับสาคร มหาหงษ์ ได้ศึกษาเรื่องการบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ แล้วสรุปผลการวิจัยไว้ว่า ต้องจัดทำข้อมูลสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ให้เป็นระบบ ต้องบูรณาการการใช้แหล่งเรียนรู้ให้ครอบคลุมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑^{๑๐}

การตรวจสอบ ทบทวน กำกับติดตาม (check) ควรมีการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีการแก้ไขปัญหาคืออุปสรรคในระหว่างการดำเนินการจนเสร็จสิ้นการดำเนินงาน ควรกำหนดวิธีการและเครื่องมือในการประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ให้ชัดเจน เพื่อให้ง่ายต่อการตรวจสอบ กำกับติดตามผลการดำเนินงาน สอดคล้องกับพิชัย เรืองดี ได้ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต ๕ แล้วสรุปผลการวิจัยไว้ว่า การตรวจสอบ ติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ ผู้บริหาร ควรประชุมคณะครูเพื่อระดมความคิด กำหนดวิธีการ และเครื่องมือในการประเมินผลให้นำแหล่งเรียนรู้ไปใช้อย่างหลากหลาย และควรแต่งตั้งคณะทำงานให้ตรงกับความสามารถและเหมาะสมของแต่ละบุคคล ผู้บริหารควรกำหนดปฏิทินในการประเมินผลให้ชัดเจน นำเครื่องมือประเมินผล นิเทศ ติดตาม ตรวจสอบโครงการอย่างเคร่งครัด และต่อเนื่อง^{๑๑}

^๙ เบญจวรรณ นามะขันธุ์, “แนวทางการบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต ๓”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๖๓), บทคัดย่อ.

^{๑๐} สาคร มหาหงษ์, “การบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔”, วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๕๗๔.

^{๑๑} พิชัย เรืองดี, “การศึกษาแนวทางการบริหารแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต ๕”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

การสรุปและรายงานผล (action) ควรมีการสรุปและการรายงานการใช้แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา ซึ่งควรจัดทำหลังจากการประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา และนำผลจากการรายงานไปวางแผนการดำเนินงานในครั้งต่อไป โดยการแก้ไข ปรับปรุง หรือพัฒนางานเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับจินดา โพธิ์อุบล ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการดำเนินงานการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองชุมแสง อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ แล้วสรุปผลการวิจัยไว้ว่า แนวทางการดำเนินงานการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ด้านการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการดำเนินงานการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ควรร่วมกับชุมชน เพื่อวิเคราะห์ปัญหาการดำเนินงานและร่วมกับชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นให้มีความพร้อมในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง^{๑๒}

๔. การออกแบบและพัฒนาการนำอนุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ไปใช้ในการบริหารวิชาการในสถานศึกษา มีแนวทางดำเนินงาน โดยสถานศึกษาควรศึกษาทำเนียบแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร ที่จัดเก็บข้อมูลแบ่งตามตำแหน่งที่ตั้ง และอนุกรมวิธานแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครที่จัดเก็บข้อมูลแบ่งตามประเภทของแหล่งเรียนรู้ แล้วนำมาวางแผนออกแบบและพัฒนาเป็นข้อมูลสารสนเทศให้สถานศึกษาได้นำไปใช้ในการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา ตามกระบวนการ (PDCA) ตลอดจนส่งเสริมสนับสนุนให้ครูเชื่อมโยงนำเอาแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษากับแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษามาจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนได้ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการศึกษาอย่างยั่งยืนในอนาคต ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙ ในยุทธศาสตร์ที่ ๓ การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัยและการสร้างเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของคนทุกช่วงวัย โดยมีเป้าหมายที่ ๔ คือแหล่งเรียนรู้ สื่อตำราเรียน นวัตกรรม และสื่อการเรียนรู้ มีคุณภาพและมาตรฐาน และประชาชนสามารถเข้าถึงได้โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่^{๑๓} สอดคล้องกับ กระทรวงศึกษาธิการที่กล่าวว่า สถานศึกษาควรให้การส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำสื่อไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อผู้เรียนอย่างหลากหลายและพอเพียง โดยจัดให้มีแหล่งเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ ระบบสารสนเทศ และเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพทั้งในสถานศึกษาและชุมชน^{๑๔}

^{๑๒} จินดา โพธิ์อุบล, “แนวทางการดำเนินงานการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองชุมแสง อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๙), บทคัดย่อ.

^{๑๓} กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙ (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๖๐), หน้า ๑๐๘.

^{๑๔} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

๑. กรุงเทพมหานครควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครให้ประชาชนทราบ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าไปใช้หาความรู้ได้ตลอดเวลา
๒. กรุงเทพมหานครควรมีการส่งเสริมสนับสนุนดูแลรักษาแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาให้สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพเสมอ
๓. ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้ครูนำแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานครไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตรของสถานศึกษา
๔. ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเองนอกเวลา และค้นคว้าแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ตนเองสนใจ ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง สถานที่จริง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความรัก ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้แหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาของกรุงเทพมหานคร และแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของกรุงเทพมหานคร
๒. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ในประเทศไทยให้มากขึ้น ทั้งที่เป็นสถานที่ สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเป็นบุคคล/ชุมชน เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับประชาชน

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช ๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๓.

กระทรวงศึกษาธิการ. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙.

กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๖๐.

..... รายงานการวิจัยประเมินผลการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๕๔.

จินดา โพธิ์อูบล. “แนวทางการดำเนินงานการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองชุมแสง อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๙.

- เบญจวรรณ นามะพันธ์. “แนวทางการบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต ๓”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๖๓.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓, **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๑๖, ตอนที่ ๗๔ ก (๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒) : ๑.
- พิชัย เรืองดี. “การศึกษาแนวทางการบริหารแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต ๕”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๘.
- รชพรรณ ฆารพันธ์. “รูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลนาข่า อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดมหาสารคาม”. **ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๘.
- สาคร มหาหิงค์. “การบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔”. **วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๕๗๔.
- สุภาณี นวกุล และคณะ. “การเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านระบบการจัดการแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาเครือข่ายชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท”. **รายงานวิจัย**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๖๐.
- นิรมล เสรีสกุล, อติศักดิ์ กันทะเมืองลี และพรรณปพร. **กรุงเทพฯ สุ่มหานครแห่งการเรียนรู้**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://theurbanis.com/insight/๐๙/๐๔/๒๐๒๑/๔๔๓๑> [๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๔].

ทางพ้นทุกข์ที่พระพุทธเจ้าปฏิเสธ*

The path leading to the cessation of suffering
what the Buddha rejects

พระมหายงยุทธ อธิธมโม**

Phramaha Yongyut Dhiradhammo

พระมหาสุขสันต์ สุขวฑฒโน***

Phramaha Sooksan Sukhawattano,

พระครูปลัดเจริญ วฑฒโน****

Phrakhupalad charoen vaddhano,

พระมหาบุญเกิด ปญญาปวฑฒณี*****

Phramaha Boonkerd Panyapawutti,

คงสุษฎฐ์ แพงทรัพย์*****

Khongsaris Pangthrap

ธนธิป ฮาดเนาลี*****

Dhanarthip Hardnualee,

สันติ เมืองแสง*****

Santi Muangseang

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

E-mail : yongyutpolman@gmail.com

Received: November 21, 2022

Revised: November 25, 2022

Accepted: November 25, 2022

* บทความเรื่องนี้ ได้พัฒนามาจากหนังสือรวบบทความมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระพุทธศาสนา ปรัชญา พระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ที่พิมพ์เผยแพร่ เนื่องในงานครบรอบวันสถาปนา ๑๓๕ ปี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๖๕

** พระมหายงยุทธ อธิธมโม, ดร., อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. Phramaha Yongyut Dhiradhammo, Dr., Lecturer of faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

*** พระมหาสุขสันต์ สุขวฑฒโน, ผศ.ดร., หัวหน้าภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. Phramaha Sooksan Sukhavattano, Asst. prof. Dr., Head, Department of Buddhist Studies, Faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

**** พระครูปลัดเจริญ วฑฒโน, ผศ.ดร., อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Phra Krupalad Charen Wattano, Asst. prof. Dr., Lecturer, faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนต้องการนำเสนอทางพ้นทุกข์ผ่านโลกทัศน์ของสังคมอินเดียโบราณ โดยสรุปมี ๒ ประเภทหลักคือ (๑) การสนองความพึงพอใจทางร่างกายและจิตใจให้ถึงที่สุด (กามสุขัลลิกานุโยค) (๒) การทรมานตนด้วยวิธีต่าง ๆ (อิตถกิลมณานุโยค) เช่น อดอาหาร แนวทางทั้งสองนี้พระพุทธเจ้าได้ทดลองจนถึงที่สุดและประจักษ์ในผลของการปฏิบัติตามวิธีการนั้น ๆ แล้ว ทรงปฏิเสธว่าไม่สามารถนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความดับทุกข์ที่แท้จริงได้ พระองค์จึงเสนอทางสายใหม่คือทางสายกลาง เรียกว่า อริยอัฏฐังคิกมรรค แปลว่า “ทางมีองค์ ๘ ประการ อันประเสริฐ” ประกอบด้วย (๑) สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ (๒) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ (๓) สัมมาวาจา วาจาชอบ (๔) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ (๕) สัมมาอาชีวะ อาชีพชอบ (๖) สัมมาวายามะ เพียรชอบ (๗) สัมมาสติ สติชอบ (๘) สัมมาสมาธิ สมาธิชอบ ถือว่าเป็นหนทางที่ประเสริฐ และสามารถดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ทางพ้นทุกข์; กามสุขัลลิกานุโยค; ทุกรกิริยา

Abstract

In this academic article, the author attempts to present the path leading to release the suffering through the worldview of ancient Indian society. In summary, there are two main kinds: (1) Sensuality (Indulgence) (2) Self-mortification such as fasting, etc. Both paths were extremely proved by the Buddha and is apparent the results of practicing them. Therefore, Buddha was refusing that ways cannot lead the one to get the true cessation of suffering. So, he proposed the great new path that is the middle path or the noble Eightfold Path, there are factors of the Path as follow: (1) right view (2) right thought

***** พระมหาบุญเกิด ปญญาปวุฒิ, ผศ.ดร., หัวหน้าภาควิชาบาลีและสันสกฤต คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. Phramaha Boonkerd Panyapawutti, Asst.prof.Dr. Head Department of Religion and Philosophy, Faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

***** ผศ.ดร.คงสุภรณ์ แพ่งทรัพย์, ผู้อำนวยการหลักสูตรปริญญาโท (สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ) คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Asst.prof.Dr. Khongsaris Pangthrap Lecturer, faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

***** ดร.ธนธิป ฮาดเนาลี, อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Dr.Dhanarthip Hardnualee, Lecturer, faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

***** ผศ.สันติ เมืองแสง, อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Asst.prof.Santi Muangseang Lecturer, faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

(3) right speech (4) right action (5) right livelihood (6) right effort (7) right mindfulness (8) right concentration. Which is the noble way and truly released suffering.

Keywords: The path to released suffering; Sensuality; Self-mortification.

บทนำ

ทางพันธุกรรมในยุคก่อนพุทธกาลนั้น เรียกว่า โยคะบ้าง^๑ พรหมจรรย์บ้าง^๒ คำว่า “โยคะ” (Yoga) ก็คือรูปแบบของการสร้างความสมดุลแก่กายและจิต ผู้เดินตามเส้นทางแห่งโยคะ ได้ชื่อว่า โยคี (คัมภีร์ในชั้นอรรถกถาเช่นวิสุทธิมรรคใช้เรียกผู้ปฏิบัติว่าโยคาวจร) และอีกคำคือ “พรหมจรรย์” หมายถึงการประพฤติที่ประเสริฐดุจพรหม เป็นรูปแบบการใช้ชีวิตที่เชื่อกันว่าดีงาม ได้รับความนิยมนับแต่โยคะเช่นกัน แนวทางเหล่านี้ได้เจริญอยู่ในอินเดียโบราณและแพร่ไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ในฐานะวัฒนธรรมความเชื่อมีการส่งต่อจากอดีตสู่ปัจจุบัน แม้ในสังคมไทยก็ปรากฏแนวปฏิบัติเช่นนี้

ในสังคมปัจจุบัน มักจะพบแนวการฝึกตนเพื่อความพ้นทุกข์ รวมทั้งรูปแบบการพัฒนาจิตใจในหลากหลายลักษณะ มีสำนักจำนวนมากที่นำเสนอความคิดและหลักการปฏิบัติของตนให้แก่ประชาชนผ่านช่องทางต่าง ๆ ซึ่งบางโอกาสมักจะพบกระแสการปฏิบัติธรรมที่แปลกประหลาด โดดโผน มีลักษณะที่สลับซับซ้อน และมีความล่อแหลมต่อศีลธรรม ซึ่งมีประชาชนชาวพุทธมิใช่น้อยให้ความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมเพราะเชื่อว่ามันเป็นแนวทางของพระพุทธศาสนา และดูเหมือนว่ามีชาวพุทธเป็นจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่ทราบชัดในเกณฑ์ตัดสินหรือบรรทัดฐานที่ชี้วัดว่าอะไรคือทางพ้นทุกข์และสิ่งใดไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

ฉะนั้น การสร้างความเข้าใจอันดีในแนวทางต่าง ๆ นั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกหรือไม่ก็อรรถกถาอันเป็นคลังข้อมูลทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวช่วยในการวินิจฉัย โดยเราสามารถแสวงหาคำตอบจากนักปฏิบัติต่าง ๆ ในยุคก่อนสมัยพุทธกาลและยุคพุทธกาลว่ามีแนวทางการปฏิบัติอย่างไร ซึ่งผู้เขียนจะได้นำเสนอต่อจากนี้ไป

^๑ กามสุขัลลิกานูโยคะ และอัสติกลมัตถานูโยคะ (-Yoga) ดูรายละเอียดใน Ven. Nyanatiloka. **Buddhist Dictionary: a manual of Buddhist Terms and Doctrines**, (Bangkok: O.S.Printing House, 2007) p. 88.

^๒ ดูรายละเอียดใน มหาสิหนาทสูตร (ม.ม. ๑๒/๑๕๕/ ๑๕๗-๑๕๘, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬา).

ภูมิหลังวิถีพันทุกซ์ในอินเดียโบราณ

ประวัติศาสตร์ชมพูทวีปหรืออินเดียสมัยโบราณ ภายหลังจากที่ชาวอารยันเข้ามาเป็นผู้ปกครองในยุคเริ่มแรก ได้ถือเอาการบูชาয়เป็นพิธีกรรมสำคัญตามที่ปรากฏสังหิตา (Samhita) แห่งพระเวท^๑ พิธีดังกล่าวถูกสร้างขึ้นให้มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นเรื่อย ๆ

ในยุคแรกนั้น คัมภีร์พระเวทมุ่งเน้นพิธีกรรมการบูชาয়และการสวดอันวอนเป็นหลัก ไม่ได้กล่าวถึงกำเนิดของโลกและความเป็นไปของโลก ตลอดจนการแสวงหาความหมายของชีวิตที่แท้จริง ในยุคต่อมา (เรียกว่ายุคแห่งปรัชญา)^๒ ชาวอารยันบางกลุ่มเริ่มตั้งคำถามต่อการบูชาয়ว่าเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความหลุดพ้นและทำให้ชีวิตที่นัรันตร์ได้จริงหรือ ?

เมื่อผลที่ได้จากการบูชาয়ตามที่คัมภีร์ดั้งเดิม (พระเวท) สอน ไม่สามารถสนองต่อความต้องการทางจิตวิญญาณของคนในสมัยนั้นได้ พวกเขาจึงมองหาวิธีที่จะทำให้ชีวิตได้รับผลที่ยั่งยืนที่สุด จึงเกิดนักคิดจำนวนหนึ่งที่มีความเห็นตรงกันในเรื่องชีวิตมนุษย์ โดยมองว่าผลที่ได้จากการบูชาয়นั้นไม่มีความยั่งยืนเป็นความสุขเพียงชั่วคราว ขณะที่ชีวิตของมนุษย์นั้นสั้นไม่น่าอภิมยและเป็นบ่อเกิดความทุกข์ทั้งปวงอีกด้วย มีความจำเป็นที่จะต้องแสวงหาความสุขที่มั่นคงถาวรต่อไป ซึ่งไม่อาจบรรลุได้ด้วยการครองเรือนแนวคิดในลักษณะนี้กลายเป็นรากฐานสำคัญให้คนในสมัยนั้นเริ่มสละบ้านเรือนออกไปสร้างอาศรมอาศัยอยู่ในป่า เรียกชนกลุ่มนี้ว่า “อารันยกะ”^๓ (Aranyaka) ใช้เวลาในการคิดค้นเรื่องความสุขที่สมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น

การสละบ้านเรือนออกบวชในสมัยนั้นมีมากมายหลายกลุ่ม ไม่ได้จำกัดเฉพาะพราหมณ์เพียงกลุ่มเดียว แม้แต่วรรณะสูงเช่นวรรณะกษัตริย์ เมื่อเข้าสู่ปัจฉิมวัยก็นิยมออกบวชเป็นฤษีชีไพรอยู่ตามป่าเขา นักบวชเหล่านี้ได้ตั้งสำนักอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำบ้าง ตามภูเขาบ้าง ตามถ้ำบ้าง ปฏิบัติตนจนเข้าถึงภาวะบางอย่าง ต่อมาพวกเขาได้นำสิ่งที่ตนรู้นั้นมาสร้างเป็นหลักคำสอนและสร้างรูปแบบของการปฏิบัติสำหรับผู้ต้องการแสวงหาความพ้นทุกข์เช่นตน จึงเกิดกลุ่มผู้แสวงหาความจริงของชีวิตในแบบต่าง ๆ ขึ้น เช่น ฤษีชฎิล ดาบส อเจลกะ ปริพาชก มัสกริน มุณฑกะ นิครนธ์ สาธุ อาชีวก สมณะ ฯลฯ แต่ละกลุ่มได้สืบสานแนวทางปฏิบัติเรื่อยมาโดยเห็นว่านี้คือทางพ้นทุกข์ที่แท้จริง จึงปรากฏครู (หรือครู) เป็นจำนวนมากในยุคก่อนพุทธกาล

^๑ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ศาสตราจารย์ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๕๐-๕๑.

^๒ ดูรายละเอียดเรื่องการแบ่งยุคใน รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร, มิตสังคมในพระสุตตันตปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๔๐.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทบอล พรินต์ จำกัด, ๒๕๕๒) หน้า ๖๔.

วิถีพันธุกรรมยุคก่อนพุทธกาล

ทางพันธุกรรมในที่นี้ บาลีใช้คำว่า “Maggā” (มคฺค) ตรงกับคำว่า Path ในภาษาอังกฤษ^๖ ปกติในทางศาสนา มักจะอ้างถึงคำว่า Path (marga, pantha) ได้แก่ ทางพันธุกรรม (a path to salvation) นำไปสู่การรู้แจ้ง (release/moksa)^๗ ทางพันธุกรรมด้วยวิธีแห่งโยคะและการประพฤติพรหมจรรย์มีความเจริญและแพร่หลายในดินแดนอันกว้างใหญ่ของชมพูทวีปหรืออินเดียโบราณนั้น เป็นรากฐานให้เกิดกลุ่มผู้แสวงหาความจริงของชีวิตในแบบต่าง ๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มได้ปฏิบัติไปตามแนวทางที่ตนได้ประจักษ์ในผลการปฏิบัติหนึ่งในนั้น ได้แก่ กลุ่มฤๅษี ซิเปลีย ซึ่งผู้เขียนจะได้ยกแนวทางปฏิบัติพอให้เห็นรูปแบบและวิธีการต่อไป

ก. พรตนิยม

แนวปฏิบัติแบบ “พรตนิยม” (Asceticism)^๘ ชมพูทวีป (อินเดียโบราณ) นั้น ปรากฏพระฤๅษีเป็นจำนวนมาก เป็นรูปแบบการใช้ชีวิตที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรือนรูปแบบหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมมาก พระฤๅษีที่ปรากฏชื่อและเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ มีสามท่านได้แก่ อสิตฤๅษี อาฬารฤๅษี อุทกฤๅษี สามารถศึกษาแนวทางปฏิบัติผ่านบุคคลดังกล่าวโดยเริ่มที่อัสติฤๅษีก่อน ดังนี้

๑) พรตนิยมแบบอัสติฤๅษี อัสติฤๅษีนี้เดิมที่เป็นบุตรของพราหมณ์มหาศาล มีผิวกายสีคล้ำ เป็นผู้มั่งคั่งปัญญาเฉลียวฉลาด เรียนจบพระเวท มนต์ และศาสตร์ทั้งหลายจากสำนักครู เมื่อจบพระเวทแล้วได้ออกบวชเป็นฤๅษีไปอยู่ที่ภูเขาวินธัย ฉันทราไม้ ผลไม้และใบไม้เป็นอาหาร ถือความเศร้าหมองเป็นวัตรปฏิบัติ ปฏิบัติอุชปฏิบัติ^๙ สร้างอาศรมอยู่ที่ภูเขาวินธัยนั้น ได้พากเพียรพยายามฝึกฝนปฏิบัติจนได้บรรลุมาน ๔ และอภิญญา ๕ เป็นพหุสูต มีทิพยจักขุ (ตาทิพย์) เป็นผู้ไม่มีชื่อเสียงและอานุภาพมาก สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ พำนักอยู่ที่อาศรมพร้อมกับลูกศิษย์ประมาณ ๕๐๐ คน^{๑๐}

อัสติฤๅษียังมีความคุ้นเคยและเป็นที่นับถือของศากยราชสกุล ครั้งหนึ่ง เมื่ออัสติฤๅษีทราบข่าวว่าพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะประสูติใหม่ จึงเข้าไปเยี่ยม พระราชาทรงนำพระราชโอรสออกมาเพื่อ

^๖ Ven. Nyanatiloka, *Buddhist Dictionary: a manual of Buddhist Terms and Doctrines*, p. 107.

^๗ Richard F. Gombrich. *Theravada Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo*, (New York, Routledge, 2006), p. 26.

^๘ Asceticism เป็นคำที่มาจากภาษากรีก askesis หมายถึง การฝึกฝน, (exercise, practice, training) ร่างกายและจิตใจให้มีความแข็งแกร่งเพื่อเป้าหมายบางอย่าง (*Encyclopedia of Religion*, Lindsay Jones, editor in chief, second edition, USA, 2005 p.526.).

^๙ หมายถึง อุชปฏิบัติ ประพฤติบอ ปฏิบัติเศร้าหมอง คือใช้ของเศร้าหมอง ไม่ต้องการความสวยงาม ของเก่า ๆ เรียบ ๆ สีส่อน ๆ แต่สะอาด อ่างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๕๒.

^{๑๐} สำเนียง เลื่อมใส, *มหาวิสตุตวาทน เล่ม ๒*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสันสกฤตศึกษาในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ๒๕๕๗), หน้า ๓๐.

จะให้วันทาพระฤๅษี แต่พระบาททั้งสองของพระราชโอรสกลับเปี่ยงขึ้นไปประดิษฐานบนเศียรของพระฤๅษี เมื่อพระฤๅษีพิจารณาลักษณะของพระราชโอรสแล้วก็มั่นใจว่าพระราชโอรสนั้นจักตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน นอกจากทำอัญชลินบไหวแล้ว ก็ได้แย้มยิ้มแสดงความชื่นชมขึ้นออกมา แต่เมื่อมองเห็นว่า ตนจะไม่มีชีวิตอยู่จนถึงเวลาแห่งการตรัสรู้ ก็เสียใจร้องไห้ กระนั้นก็ตาม พระฤๅษีได้ไปบอกหลานชายของท่าน ให้ออกบวชรอเวลาที่พระโพธิสัตว์จะได้ตรัสรู้^{๑๑}

จะเห็นว่าท่านอสิตนี้ได้ปฏิบัติกรรมฐานจนได้มาน ๔ และอภิญญา ๕ กล่าวได้ว่าได้บรรลุผลจากการปฏิบัติสมาธิโดยตรง และดูเหมือนว่าท่านจะเป็นมั่งสวรัติดด้วย เพราะรับประทานเพียงผักผลไม้เท่านั้น นอกจากนี้สามารถศึกษาได้จากประวัติของท่านอาจารย์และอุทกฤๅษี ดังต่อไปนี้

๒) พรตนิยมแบบอาจารย์และอุทกฤๅษี^{๑๒}

อาจารย์ กาลามโคตร และอุทกฤๅษี รามบุตร พระฤๅษีทั้งสองเป็นผู้บำเพ็ญเพียรทางจิตจนได้มาน ตั้งสำนักอยู่ที่กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

อาจารย์ กาลามโคตรนั้น บำเพ็ญเพียรทางจิตได้มาน ๗ คือ

(๑) ปฐมมาน ทุตติยาน ตติยาน จตุตถมาน (รูปมาน)

(๒) อากาสนัญญายตนมาน วิญญานัญญายตนมาน อากิญจัญญายตนมาน (อรูปมาน)

ส่วนอุทกฤๅษีได้มาน ๘ ได้แก่

(๑) ปฐมมาน ทุตติยาน ตติยาน จตุตถมาน (รูปมาน)

(๒) อากาสนัญญายตนมาน วิญญานัญญายตนมาน อากิญจัญญายตนมาน เนวสัญญานาสัญญายตนมาน (อรูปมาน)

พระพุทธเจ้ายกย่องอาจารย์ทั้งสองคืออาจารย์ กาลามโคตร และอุทกฤๅษี รามบุตร ว่าเป็นบัณฑิตฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญา และมีกิเลสบางเบา พร้อมทั้งจะบรรลุธรรม สามารถรู้ได้ทันทีหากได้ฟังธรรมจากพระองค์ ฉะนั้น เมื่อแรกตรัสรู้จึงตัดสินพระทัยที่จะแสดงธรรมแก่ท่านอาจารย์ทั้งสองนี้ก่อนบุคคลอื่น^{๑๓}

กล่าวได้ว่า อาจารย์และอุทกฤๅษีเป็นผู้สามารถในทางสมณะ ได้มานในระดับสูง มีสานุศิษย์เป็นจำนวนมาก ครั้งหนึ่งเจ้าชายสิทธัตถะเคยเข้าไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์และศึกษาอยู่ในสำนักนี้มาก่อน

ดังนั้น แนวปฏิบัติของอสิตฤๅษีที่ดี อาจารย์ และอุทกฤๅษีที่ดี ถือว่าเป็นการมุ่งไปที่การฝึกจิตจนเกิดมานและมีความสามารถทางจิตในประการต่าง ๆ ซึ่งผู้เขียนขอเรียกแนวปฏิบัตินี้ว่า “แนวปฏิบัติแบบมานฤๅษี” มีลักษณะเฉพาะคือใช้จิตเพ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกิดสมาธิในระดับสูง

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, ครั้งที่ ๑๒, หน้า ๕๒๒.

^{๑๒} คุรยาละเอียดใน โพธิราชกุมารสูตร (ม.ม. ๑๓/๓๒๗-๓๒๘/๓๕๕-๓๕๘) และดูสังคารวสูตร (ม.ม. ๑๓/๔๗๖/๖๐๓-๖๐๔ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬา).

^{๑๓} คุปป์ญวักคิกถา (วิ.มหา. ๔/๑๐/๑๕-๑๖ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬา).

จากที่กล่าวมานั้นสรุปได้ว่า แนวทางของอาจารย์ฤๅษีทั้งสามท่านนี้ พระพุทธองค์ปฏิเสธว่าไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายคลายความยินดี ไปไม่ถึงนิพพาน ได้เพียงฉนวนบางอย่างเท่านั้น

ข. แนวปฏิบัติแบบพรหมจรรย์ดั้งเดิม^{๑๔}

การบำเพ็ญตบะเป็นพรหมจรรย์ชนิดหนึ่งที่ชาวอารยันถือปฏิบัติสืบมาแต่โบราณ โดยประพฤติดังอย่างเคร่งครัด เพราะเชื่อว่าการอยู่ท่ามกลางความร้อนความหนาวเย็นกับความเพียรที่เคร่งครัดจะทำให้บรรลุถึงความจริงสูงสุด (พรหมณ์) แนวการบำเพ็ญตบะนั้นมีหลายวิธี เริ่มตั้งแต่ตบสั้วตรไปจนถึงแนวทางของสมณพราหมณ์บางพวก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑) บำเพ็ญตบสั้วตร (การประพฤติดังคนเปลือย) เป็นพรหมจรรย์ ถือวัตรในการฉันอาหารคือ มีผู้เชิญให้ไปรับอาหารก็ห้ามไป เขาเชิญให้หยุดรับอาหารก็ไม่หยุด ไม่รับอาหารที่เขาแบ่งไว้ ไม่รับอาหารที่เขาทำเจาะจง ไม่ยินดีอาหารที่เขาเชิญ ไม่รับอาหารจากปากหม้อ ไม่รับอาหารจากปากภาชนะ ไม่รับอาหารคร่อมธณีประตุ ไม่รับอาหารคร่อมท่อนไม้ ไม่รับอาหารคร่อมสาก ไม่รับอาหารของคน ๒ คนที่กำลังบริโภคอยู่ ไม่รับอาหารของหญิงมีครรภ์ ไม่รับอาหารของหญิงที่กำลังให้บุตรตึมนม ไม่รับอาหารของหญิงที่คลอเคลียชาย ไม่รับอาหารที่นัดแนะกันทำไว้ ไม่รับอาหารในที่เลี้ยงสุนัข ไม่รับอาหารในที่มีแมลงวัน ใต้ตอมเป็นกลุ่ม ๆ

เมื่อฉันอาหารจะไม่กินปลา ไม่กินเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัยของมีนเมา ไม่ดื่มยาตอง รับอาหารในเรือนหลังเดียว เลี้ยงชีพด้วยข้าวคำเดียว รับอาหารในเรือน ๒ หลัง เลี้ยงชีพด้วยข้าว ๒ คำ ฯลฯ รับอาหารในเรือน ๗ หลัง เลี้ยงชีพด้วยข้าว ๗ คำ เลี้ยงชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๑ ใบ เลี้ยงชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๒ ใบ ฯลฯ เลี้ยงชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๗ ใบ

กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๑ วัน กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๒ วัน ฯลฯ กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๗ วัน ถือการบริโภคอาหารตามวาระ ๑๕ วันต่อมื่อ ใช้ชีวิตเป็นปกติอยู่เช่นนี้ นอกจากนี้ยังกินอาหารอื่น ๆ เช่น ผักตองเป็นอาหาร กินข้าวฟ่างเป็นอาหาร กินลูกเดือยเป็นอาหาร กินกากข้าวเป็นอาหาร กินสาหร่ายเป็นอาหาร กินรำเป็นอาหาร กินข้าวตังเป็นอาหาร กินกำยานเป็นอาหาร กินหญ้าเป็นอาหาร กินมูลโคเป็นอาหาร กินเหง้าและผลไม้ป่าเป็นอาหาร บริโภคผลไม้หล่นยังชีพ

แม้เมื่อนุ่งห่ม ก็จะใช้เครื่องนุ่งห่มชนิดหยาบ เช่น นุ่งห่มผ้าป่าน นุ่งห่มผ้าแถมกัน นุ่งห่มผ้าห่อศพ นุ่งห่มผ้าบังสุกุล นุ่งห่มผ้าเปลือกไม้ นุ่งห่มหนังเสือ นุ่งห่มหนังเสือมีเล็บ นุ่งห่มผ้าคากรอง นุ่งห่มผ้าเปลือกปอกรอง นุ่งห่มผ้าผลไม้กรอง นุ่งห่มผ้ากัมพลผสมมนุษย์ นุ่งห่มผ้ากัมพลขนสัตว์ นุ่งห่มผ้าขนปิกนกเค้า เป็นผู้ถอนผมและหนวด คือถือการถอนผมและหนวด ยืนอย่างเดียวไม่ยอมนั่ง เดินกระโห่ คือถือการเดินกระโห่ ถือการนอนบนหนาม คือนอนบนที่นอนที่ทำด้วยหนาม ถือการอาบน้ำวันละ ๓ ครั้ง ถือการย่างและการอบกายหลายรูปแบบเช่นนี้^{๑๕}

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน มหาสิหนาทสูตร (ม.ม. ๑๒/๑๕๕-๑๖๑/๑๕๗-๑๖๕, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาฯ).

^{๑๕} ม.ม. ๑๒/๑๕๕/๑๕๗-๑๕๙, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาฯ.

๒) บำเพ็ญอุชวัตร (ประพุดิถือสิ่งเศร้าหมอง)

พรหมจรรย์ในการประพุดิถือสิ่งเศร้าหมอง (มลทิน) คือ ปลดปล่อยให้ฝุ่นหมักหมมอยู่ในกายนับหลายปีจนกลายเป็นสะเก็ด

๓) บำเพ็ญเชษฐฉัตร (ประพุดิตรังเกียจ)

พรหมจรรย์ในการประพุดิตรังเกียจ คือ มีสติก้าวไปข้างหน้าและถอยกลับ ตั้งจิตให้มีความเอ็นดูเมตตาในหทัยว่า ‘เราอย่าได้ล้างผลาญสัตว์เล็ก ๆ ที่อยู่ในที่ต่าง ๆ เลย’ เพื่อไม่ทำสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า

๔) บำเพ็ญปวิตตวัตร (ประพุดิเป็นผู้สงัด)

การประพุดิสังคือ การอาศัยอยู่บริเวณชายป่า สมทานไม่พบปะผู้คน หากพบผู้คน เช่น คนเลี้ยงโค คนเลี้ยงปศุสัตว์ คนหาหญ้า คนหาฟืน หรือคนทำงานในป่า จะต้องย้ายสถานที่ในทันทีที่ไม่สามารถจะอยู่ในที่แห่งนั้นได้อีกต่อไป ด้วยตั้งจิตปรารภว่า ‘คนเหล่านั้นอย่าได้พบเรา และเราก็อย่าได้พบคนเหล่านั้นเลย’

๕) บำเพ็ญมหาวิกฺกโกชนวัตร

มหาวิกฺกโกชนวัตร คือ การบริโภคอาหารที่ไม่สะอาด เช่น คลานเข้าไปในคอกโคแล้วกินมูลโคของลูกโคที่ยังดื่มนม หรือกินปัสสาวะอุจจาระของตนเองในเวลาที่พักสวและอุจจาระยังไม่หมด

๖) บำเพ็ญอุเบกขวัตร

การประพุดิอุเบกขวัตร คือ การอาศัยแนวป่าอย่างถาวร เป็นที่นอนของสงฆ์อยู่ ณ ที่นั้นทั้งกลางวันและตลอดทั้งคืน แม้ในเวลากลางวันก็หาเวหนซึ่งเป็นเวลาที่เหมาะสมที่สุด หรืออยู่ในป่าในเวลากลางวันในตอนท้ายฤดูร้อน อยู่กลางแจ้งในเวลากลางวันไร้มุงบัง นอนบนกองกระดูกผีในป่าช้า หากมีผู้เห็นและถ่มน้ำลายรดก็ดี ถ่มปัสสาวะรดก็ดี โปรมูลลงก็ดี เอาไม้ยอนที่ช่องหูก็ดี ต้องควบคุมความรู้สึกวางเฉยได้ ไม่ให้อกุศลจิตเกิดขึ้น เพราะการกระทำของคนเหล่านั้น

๗) บำเพ็ญตามแนวของสมณพราหมณ์บางพวก

- ปฏิบัติตามกลุ่มที่เชื่อและสอนว่าความบริสุทธิ์มีได้เพราะอาหาร
- ปฏิบัติตามกลุ่มที่เชื่อและสอนว่าความบริสุทธิ์มีได้เพราะการเวียนว่ายตายเกิด
- ปฏิบัติตามกลุ่มที่เชื่อและสอนว่าความบริสุทธิ์มีได้เพราะความเกิด
- ปฏิบัติตามกลุ่มที่เชื่อและสอนว่าความบริสุทธิ์มีได้เพราะอาวาส
- ปฏิบัติตามกลุ่มที่เชื่อและสอนว่าความบริสุทธิ์มีได้เพราะการบูชา
- ปฏิบัติตามกลุ่มที่เชื่อและสอนว่าความบริสุทธิ์มีได้เพราะการบำเรอไฟ

วัตรดังกล่าวเหล่านี้ คือการบำเพ็ญตบสัวัตร ลูขวัตร คุจเฉชีวัตร ปวีตตวัตร โภชนมหาวิกัฏวัตร อุเบกขวัตร เหล่านี้เป็นวัตรที่เจ้าชายสิทธัตถะเคยทดลองปฏิบัติมาก่อน แต่พระองค์ปฏิเสธว่าไม่เป็นไปเพื่อความพ้นทุกซ์

ค. การทรมานตน ๗ แบบ^{๑๖}

การทรมานตน (self-mortification) เป็นรูปแบบหนึ่งที่ได้รับคามนิยมอย่างแพร่หลายในสมัยก่อน และสมัยร่วมพุทธกาล วิธีการเช่นนี้เป็นเสมือนบรรทัดฐานของการปฏิบัติไปโดยปริยาย นักปฏิบัติเป็นจำนวนมากเมื่อจะปฏิบัติไปสู่ความพ้นทุกซ์ต้องอาศัยการปฏิบัติแบบการทรมานตน และรูปแบบการทรมานต่อไปนี้เจ้าชายสิทธัตถะบำเพ็ญจนถึงที่สุด ประกอบด้วย

- ๑) ขบฟันด้วยฟัน เอาลิ้นดันเพดาน ชมจิตด้วยจิต บีบให้แน่นจนร้อนจัด
- ๒) เพ่งผาน โดยการกลั่นลมหายใจเข้าออกทางจมูกและปาก
- ๓) เพ่งผาน กลั่นลมหายใจเข้าออกทางจมูก ปาก และหูทั้งสองข้าง
- ๔) เพ่งผาน กลั่นลมหายใจเข้าออกทางจมูก ปาก และหู ให้ยิ่งขึ้นกว่าเดิม
- ๕) เพ่งผาน กลั่นลมหายใจเข้าออกทางจมูก ปาก และหู ให้หนักหน่วงกว่าเดิม
- ๖) เพ่งผาน กลั่นลมหายใจเข้าออกทางจมูก ปาก และหู ให้หนักหน่วงขึ้นกว่าเดิม
- ๗) อดอาหาร (ฉันแต่น้อย ลดลงเรื่อย ๆ ไปจนถึงเท่าใดในเมล็ดบัว) กินอาหารผ่อนลงวันละน้อย ๆ (fasting) คือ วันละฟายมือบ้าง เท่าเยื่อถั่วเขียวบ้าง เท่าเยื่อถั่วพุดบ้าง เท่าเยื่อถั่วดำบ้าง เท่าเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง

ผลการปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้ ทำให้มีเหงื่อไหลออกเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีผลทำให้ร่างกายสูญเสียน้ำในร่างกาย ทำให้เกิดอาการอ่อนเพลียเมื่อยล้า ทำให้เกิดอาการปวดหัวอย่างรุนแรงและทำให้ร่างกายผอมแห้งแรงน้อย ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อร่างกายโดยรวม

วิเคราะห์เหตุผลที่พระพุทธเจ้าปฏิเสธทางพันทุกซ์แบบเก่าและทรงเสนอทางสายใหม่

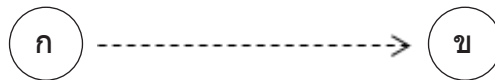
เมื่อมีการปฏิบัติตามแนวปฏิบัติทุกรกิริยาเป็นต้น ซึ่งเป็นทางแบบดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนสมัยพุทธกาล ก็ย่อมได้รับผลจากปฏิบัตินั้น ๆ ส่วนที่เป็นผลของการปฏิบัติในด้านดี คือสามารถเข้าถึงสมาธิในระดับต่าง ๆ และได้อภิญญา ๕ มีตาทิพย์ หูทิพย์ เป็นต้น แต่ผลเสียนั้นก็มากมี เช่น เกิดการติดอยู่ในความสุขที่เกิดจากสมาธิ (การเสพติดในสมาธิ) ไม่ก่อให้เกิดปัญหาระดับสูงที่กำลังกิเลสได้ทั้งหมด แต่เกิดความเบื่อหน่ายในความมีอยู่ของจิตจึงไปเกิดเป็นอสังขยีสัตว์ มีเพียงรูปแต่นามไม่ปรากฏ

^{๑๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๒-๓๓๔/๔๐๑-๔๐๕.

การปฏิบัติตามวิธีการดังกล่าวนี้อยู่บนพื้นฐานของโลกทัศน์ที่มองการปฏิบัติในลักษณะเชิงเดียวคือ ทำเพียงสิ่งหนึ่งเพื่อก่อให้เกิดอีกสิ่งหนึ่ง

ทำบำเรอตน	-----	หลุดพ้น (ก. นำสู่ ข.)
ทรมานตน	-----	หลุดพ้น (ก. นำสู่ ข.)
ทำสมาธิ	-----	หลุดพ้น (ก. นำสู่ ข.)

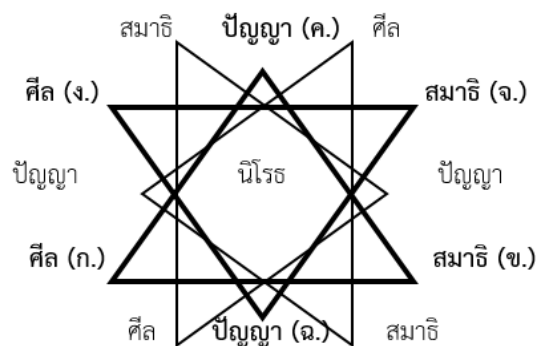
สามารถเขียนในเชิงสัญลักษณ์ ดังนี้

การมองโลกของการปฏิบัติในลักษณะนี้เป็นการมองโลกแบบเชิงเดียว หรือแบบแนวตรง นักปฏิบัติจึงทำเพียงบางสิ่งและทำหนักในสิ่งนั้นให้มากที่สุด โดยเชื่อว่าเมื่อทำมาก ๆ ในสิ่งนั้นก็จะมีบรรลุความสำเร็จในอีกสิ่ง พฤติกรรมการปฏิบัติแบบนี้เรียกได้ว่า “สุดโต่ง” (extreme) จึงขาดความสมดุล ไม่ก่อให้เกิดปัญญาพ้นกิเลสได้ พระพุทธเจ้าจึงปฏิเสธทางในลักษณะนี้

ต่อจากนั้น พระองค์ได้เสนอทางปฏิบัติแบบองค์รวม คือปฏิบัติให้เกิดความสมดุลในหลาย ๆ สิ่ง ในทางสายกลางอันประกอบด้วยองค์ ๘ ได้แก่ มีความเห็นถูกต้อง มีความคิดถูกต้อง วาจาถูกต้อง งานถูกต้อง เลี้ยงชีพถูกต้อง เพียรถูกต้อง สติถูกต้อง และมีสมาธิถูกต้อง (สรุปคือ ปัญญา ศีลและสมาธิ) นั้นหมายความว่า การปฏิบัติจึงต้องให้ความสำคัญกับทุกองค์ประกอบคือทั้ง ก.ข.ค.ง.จ.ฉ. เป็นปัจจัยสนับสนุนซึ่งกันและกัน (ไม่ใช่แบบเชิงเดียว) แต่เป็นความสมดุลของทุกองค์ประกอบที่ลงตัว (balance) คือความสมดุลระหว่างกายกับใจที่ประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา เรียกว่า “อริยมรรค” หรือ “อารยัณมรรค” คือทางอันประเสริฐนั่นเอง

กำหนดเป็นสัญลักษณ์ดังภาพต่อไปนี้

นี่เป็นทางพ้นทุกข์ที่พระพุทธเจ้าเห็นชอบให้ปฏิบัติ

วิธีพันทุกซ์ในสังคมปัจจุบัน

ในสังคมไทยปัจจุบัน มักจะพบแนวทางปฏิบัติที่คนจำนวนหนึ่งให้ความสนใจและเชื่อว่าแนวทางเหล่านี้เป็นสิ่งที่ จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติพันทุกซ์ได้ และยอมรับว่าการประพฤติเช่นนั้นจะทำให้เป็นผู้ประเสริฐ เป็นอริยะ ดังที่ปรากฏ เช่น

- ๑) การเข้าไปอยู่ในกองช้างกับงูเห่าหรือสัตว์ป่า
- ๒) การกินของเน่าเหม็นที่ไม่ถูกสุขลักษณะ
- ๓) การปรนเปรอตนด้วยกามตัณหา
- ๔) การประพฤติแปลกผิดเพี้ยนไปจากพระธรรมวินัย

เมื่อย้อนพิจารณาแนวทางเหล่านี้เทียบกับแนวปฏิบัติที่มีอยู่ก่อนพุทธกาลและร่วมสมัยพุทธกาล ก็พบว่าไม่มีความแตกต่างกันโดยวิธีปฏิบัติ เป็นสิ่งที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีตทั้งสิ้น และมีการวิจัยทดลอง พิสูจน์อย่างจริงจังโดยเจ้าชายสิทธัตถะและนักบวชเป็นจำนวนมาก ที่สุดพบว่าไม่ใช่ทางพันทุกซ์ที่แท้จริง แต่เหตุใด ชาวพุทธไทยในสังคมปัจจุบันยังให้ความสนใจกับแนวปฏิบัติเหล่านี้

เหตุผลสำคัญที่ควรนำมาพิจารณา คือเพราะไม่ได้ศึกษาในวิธีการเหล่านี้อย่างแจ่มแจ้งว่าเจ้าชาย สิทธัตถะได้ทดลองวิจัยมาหมดสิ้นแล้ว พระองค์ให้เหตุผลหลังการพิสูจน์ว่า กามสุขัลลิกานุโยคเป็นทาง เลวทราม ต่ำ หยาบ ไม่ประเสริฐ ส่วนอิตถกิลมณานุโยคนั้นเป็นทางนำมาซึ่งทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

การขาดการศึกษาในภูมิหลังของแนวปฏิบัติเพื่อความพันทุกซ์ต่าง ๆ จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งทำให้ชาวไทยบางกลุ่มไม่มีเครื่องมือในการวินิจฉัยความถูกและผิดในแนวปฏิบัติต่าง ๆ จึงไม่มีความ ตื่นรู้ในเรื่องเหล่านี้

นอกจากนี้ยังนำไปสู่การถูกล่อลวงในรูปแบบที่ทำให้เสียทรัพย์ เสียสุขภาพ เสียเวลาของชีวิต และ อื่น ๆ อีกมากมายที่จะตามมา มีผลกระทบต่อบุคคลและสังคมโดยรวมมิใช่น้อยหากปล่อยให้แนวทาง เหล่านี้เจริญงอกงามต่อไปในสังคมไทย

ทางออกของเรื่องนี้ ผู้เขียนมองว่าต้องตระหนักรู้และสร้างความเข้าใจว่าทางใดเป็นทางที่ผิดและ ทางที่ถูกที่ควรเดินนั้นคือทางปฏิบัติแบบใดผ่านช่องทางต่าง ๆ และควรมีนโยบายสนับสนุนให้มีการปฏิบัติ ในทางที่ถูกต้องยิ่ง ๆ ขึ้นไป ภายใต้รูปแบบที่เหมาะสมแก่บุคคล กลุ่มบุคคล และสังคมนั้น ๆ

สรุป

แนวทางการปฏิบัติเพื่อความพันทุกซ์มีชื่อเรียกแตกต่างกัน เรียกว่า “พรหมจรรย์” ก็มี “โยคะ” ก็มี มีรายละเอียดที่แตกต่างกันตามแนวคิดของแต่ละสำนัก แนวทางพันทุกซ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถแบ่งเป็น ๔ ลักษณะ ประกอบด้วย (๑) การสนองความพึงพอใจในทางกาย (กามสุขัลลิกานุโยคะ) (๒) การปฏิบัติแบบมานฤชี (พรตนิยม) (๓) การทรมานตนด้วยวิธีต่าง ๆ (อิตถกิลมณานุโยคะ) เช่น

อดอาหาร นอนบนหนาม ตากแดดตากหิมะ ฯลฯ (๔) การประพาศวัตรต่าง ๆ เช่น กิณของสภปรก กิณอุจจาระ ปัสสาวะ ฯลฯ นั่งนอนบนกองกระดูกผีในป่าช้า หลบหลีกผู้คน ฯลฯ

กล่าวโดยย่อคือแนวทางแบบกามสุขัลลิกานุโยคะ และแบบอัสติกิลมณานุโยคะนั่นเอง การปฏิบัติตามวิธีการเหล่านี้ พระพุทธเจ้าปฏิเสธ และให้หลีกเลี่ยง เพราะเป็นทางสุดโต่งและไม่เกิดประโยชน์ พระองค์เสนอทางที่ควรปฏิบัติ ได้แก่ ทางสายกลาง เป็นทางประเสริฐ และดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง

การศึกษาในเรื่องนี้ จะช่วยให้สามารถแยกแยะทางที่ถูกและทางที่ผิดได้ ซึ่งจะนำไปสู่การมีท่าทีที่ถูกต้องในแนวทางการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ และสามารถที่จะตอบข้อสงสัยในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

จำนงค์ ทองประเสริฐ แปล. **บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม ๑ ภาค ๑-๔**. กรุงเทพมหานคร :

ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พุทธทาสภิกขุ. **พุทธประวัติจากพระโอษฐ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เมตตาพรินต์ติ้ง, ๒๕๕๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ-

มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทบอล พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๒.

ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. **ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

สำเนียง เลื่อมใส. **มหาวิสตุวาทาน เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสันสกฤตศึกษาในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ๒๕๕๗.

Ven. Nyanatiloka. **Buddhist Dictionary: a manual of Buddhist Terms and Doctrines**.

Bangkok: O.S.Printing House, Thailand, 2007.

Bhadantācariya Buddhaghosa. **The Path of Purification (Visuddhimagga)**. Translated from the Pali by Bhikkhu Ñāṇamoli. Kandy: Buddhist Publication Society, 2010.

Richard F. Gombrich. **Theravada Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo**. New York, USA: Routledge, 2006.

Lindsay Jones, editor in chief. **Encyclopedia of Religion**. second edition. USA, 2005.

การบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
ของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
School Administration to Develop Students based
on Individual Differences in Schools
under the Local Administrative Organization

วิโรจน์ สุรสาคร*

Wirot Surasakhon

นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Student of Doctor of Philosophy (Educational Administration)

Faculty of Education, Silpakorn University

วรกาญจน์ สุขสดเขียว**

Vorakarn Suksodkiew

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ประเทศไทย

Thesis Advisors Silpakorn University, Thailand

E-mail: thastri@gmail.com E-mail: sakdipan๕๕@gmail.com

Received: August 10, 2022

Revised: September 26, 2022

Accepted: December 13, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ใช้เทคนิคการวิจัยนาคแบบ EFR โดยการ สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้จากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน ๑๕ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ ค่ามัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคลของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มี ๗ ประเด็น ได้แก่ (๑) การนำองค์กร มุ่งเน้นที่ผู้บริหาร

* นายวิโรจน์ สุรสาคร Mr.Wirot Surasakhon นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต Student of Doctor of Philosophy

** รศ.ดร.วรกาญจน์ สุขสดเขียว Assoc.Prof.Dr.Vorakarn Suksodkiew อาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ Thesis Advisor

สถานศึกษามีวิสัยทัศน์ มีภาวะผู้นำ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ได้รับความไว้วางใจจากผู้ปกครองและชุมชน สามารถประสานความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกองค์กร สถานศึกษามีแผนยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการและแนวปฏิบัติในการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล (๒) ปัจจัยสนับสนุน มุ่งเน้นที่หน่วยงานต้นสังกัดกระจายอำนาจการบริหาร ส่งเสริมสนับสนุนจัดสรรงบประมาณและอัตราค่าจ้างให้สถานศึกษา สถานศึกษามีอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม สื่ออุปกรณ์เทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียน มีเครือข่ายความร่วมมือสามารถระดมทรัพยากรได้จากทุกภาคส่วน ครูและบุคลากร มีความรู้ความสามารถ มีความสามัคคีและมีเป้าหมายร่วมกัน คณะกรรมการสถานศึกษามีความรู้ และส่งเสริมสนับสนุนการบริหารสถานศึกษา (๓) การมีส่วนร่วม มุ่งเน้นที่ผู้บริหารสถานศึกษากระจายอำนาจการบริหาร ครู บุคลากร คณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานประกอบการและหน่วยงานภายนอก มีส่วนร่วมสนับสนุนวิทยากร สื่อและแหล่งเรียนรู้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษา (๔) การบริหารงานวิชาการ มุ่งเน้นที่สถานศึกษามีแผนและแนวปฏิบัติงานวิชาการ มีหลักสูตรที่หลากหลาย สอดคล้องกับท้องถิ่นและความต้องการของผู้เรียน ครูจัดการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างหลากหลายเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและบูรณาการข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความสามารถตามศักยภาพอย่างสร้างสรรค์ มีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายตามสภาพจริง และมีการแนะแนวการศึกษาและการประกอบอาชีพตามความต้องการของผู้เรียน (๕) ครูและบุคลากร มุ่งเน้นที่สถานศึกษามีครูเพียงพอครบทุกวิชาเอก ครูมีความรู้ความเข้าใจรูปแบบการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล มีความสามารถจัดการเรียนรู้และวัดประเมินผลผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล และสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มตามศักยภาพ (๖) งบประมาณ มุ่งเน้นที่สถานศึกษามีงบประมาณที่เพียงพอ วางแผนการใช้จ่ายงบประมาณและการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (๗) การบริหารงานทั่วไป มุ่งเน้นที่สถานศึกษากำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ สอดคล้องกับนโยบายด้านการศึกษาของท้องถิ่น ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของครูผู้ปกครองและชุมชน มีแผนพัฒนาการศึกษาและทิศทางการดำเนินงานที่ชัดเจนสามารถนำไปปฏิบัติได้ มีการพัฒนานวัตกรรม การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และมีการกำกับติดตามและตรวจสอบการบริหารงานอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ : การบริหารสถานศึกษา; การพัฒนาผู้เรียน; ความแตกต่างระหว่างบุคคล;
สถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstract

The purposes of this research were to study the school administration to develop students in schools under the Local Administrative Organization based on individual differences by using Ethnographic Futures Research (EFR) techniques. 15 experts were selected from the Local Administrative Organization using purposive sampling method. The research instruments were non-structured interviews and questionnaires. The data was then analyzed by median, interquartile range using software packages and content analysis.

The following were the findings of the study:

There are seven issues in the school administration to develop students in schools based on individual differences under the Local Administrative Organization: (1) Leadership: In order to gain trust from students' parents and the community, school administrators must have vision, leadership, and creativity, as well as the ability to collaborate with both internal and external organizations to develop strategic plans to develop students based on their individual differences. (2) Supporting Factors: The government should provide schools with redistributed authority, support, financial resources, teachers, school personnel, buildings and facilities, positive learning environments, instructional materials, school equipment, technology and innovations, and learning resources suitable to learners' development. In order to mobilize resources from all sectors, cooperative networks must also be included. Furthermore, instructors must have the knowledge and skills to facilitate the school administration. The school staff collaborates to achieve a common goal, and the school board is knowledgeable and supportive of the school's administration. (3) Engagement: Decentralization of education should be a primary focus. Teachers, personnel, and school committees are all involved in the management of the school, which is delegated by the administrators. Teachers, personnel, and school committees are all involved in the school's administration. The speakers, media, and learning resources are supported by the parents, community, local wisdom, local entrepreneurs, and other agencies. The performance of educational institutions is monitored and evaluated by all key stakeholders. (4) Academic Administration: The school develops strategies and guidelines for

academic administration. School offers a variety of curricula that are designed to meet the needs of the students while also being relevant to local needs. Teachers create a variety of student-centered learning and development activities that are integrated across all subject areas. Allow students to express themselves creatively to the best of their abilities. Authentic assessment and evaluation of student learning should be implemented. Also, a comprehensive educational and vocational guidance program should be available in schools. (5) Teachers and Staff: There are enough teachers in key subject areas in schools. Teachers have a thorough understanding of individual learning styles and the ability to organize and assess students based on individual differences. They can also motivate students to learn and develop themselves to their fullest potential. (6) Budgets: The school has sufficient budgets as well as effective budgeting and resource planning. (7) General Administration: The school has a vision and mission that are consistent with local educational policies, and it responds to the problems and needs of teachers, parents, and the community. There is a well-defined educational development plan and course of action that can be followed. The school creates innovative learning management systems that are centered on the students. Furthermore, the administration is regularly and systematically supervised and monitored.

Keywords : School Administration; Develop Students; Individual Differences; Schools under the Local Administrative Organization

บทนำ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษามาตั้งแต่ในอดีต และยังมีบทบาทมากยิ่งขึ้นในปัจจุบันและอนาคต อันเนื่องมาจากนโยบายกระจายอำนาจการจัดการศึกษาสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งได้กำหนดไว้ในกฎหมายสำคัญหลายฉบับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๕๔ บัญญัติให้รัฐต้องดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยรัฐมีหน้าที่ดำเนินการกำกับ ส่งเสริม และสนับสนุน ให้การจัดการศึกษาดังกล่าว มีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล^๑ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิในการจัดการศึกษา

^๑ บุญร่วม เทียมจันทร์ และศรัณญา วิษชาธรรม, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๖๐ พร้อมหัวข้อเรื่องทุกมาตราฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: อินส์พล, ๒๕๖๐), หน้า ๕๑-๕๒.

ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และสามารถจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับ ตามความพร้อมความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เพื่อพัฒนาคนในท้องถิ่นให้มีคุณภาพ เพราะการพัฒนาคนในท้องถิ่นเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ ซึ่งจะต้องจัดการศึกษาให้เด็ก เยาวชน ประชาชน ทั้งที่อยู่ในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนให้มีอาชีพและมีรายได้^๒ ประกอบกับสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีวัสดุ อุปกรณ์ สื่อการเรียนรู้เป็นจำนวนมาก และประชาชนในท้องถิ่นสามารถเข้าถึงได้ง่ายและสะดวก จึงควรส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้สถานศึกษาในสังกัดเป็นฐานในการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้เด็ก เยาวชน และประชาชนในท้องถิ่นได้เรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็ก เยาวชน และประชาชนในท้องถิ่นสู่ความเป็นเลิศตามอัจฉริยภาพของแต่ละบุคคล อันจะทำให้เด็ก เยาวชน และประชาชนในท้องถิ่น สามารถนำความเป็นเลิศนั้นไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ ซึ่งเป็นไปตามความมุ่งหมาย หลักการ และแนวการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ จัดกระบวนการเรียนรู้เนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล^๓ โดยในระยะเวลาที่ผ่านมา กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น มีนโยบายส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้สถานศึกษาในสังกัดเป็นฐานในการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อให้เด็กเยาวชนและประชาชนในท้องถิ่นได้เรียนรู้ตลอดชีวิต และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ตามโครงการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาท้องถิ่น (School Based Management for Local Development : SBMLD) แต่การดำเนินการตามนโยบายดังกล่าว ประสบปัญหาด้านงบประมาณเนื่องจากสถานศึกษาต้องใช้งบประมาณเพิ่มขึ้นกว่าปกติ เพราะต้องจัดหาครู วิทยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถในสาขาวิชาที่ผู้เรียนต้องการจะศึกษาเรียนรู้ หรือฝึกทักษะในด้านต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องมีค่าตอบแทน นอกจากนี้ ยังต้องจัดหาสื่ออุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน ซึ่งสถานศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่งก็ประสบความสำเร็จ เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นสังกัดมีนโยบายให้การ

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (ฉบับอัปเดต), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.moe.go.th/พรบ-การศึกษาแห่งชาติ-พ-ศ-๒๕๔๒/> [๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓].

^๓ กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (ฉบับอัปเดต), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.moe.go.th/พรบ-การศึกษาแห่งชาติ-พ-ศ-๒๕๔๒/> [๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓].

สนับสนุน ทั้งด้านบุคลากรและงบประมาณ รวมทั้งกระจายอำนาจการบริหารสถานศึกษาและให้อิสระแก่ผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารสถานศึกษา ทำให้มีความคล่องตัวในการบริหารจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่สถานศึกษาบางแห่ง ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณ และไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด ทำให้สถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถบริหารจัดการศึกษาให้ผู้เรียนได้พัฒนานตนเองได้เต็มตามศักยภาพตามความถนัดและความต้องการ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคลในสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งอาจมาจากหลายสาเหตุ เช่น เกิดจากนโยบายด้านการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอง ที่ผู้บริหารท้องถิ่นอาจไม่เข้าใจหรือไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเท่าที่ควร หรือปัญหาจากการขาดความร่วมมือในการบริหารจัดการศึกษาของทุกฝ่าย ส่งผลให้สถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยถึงการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายตามนโยบายของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และตามความมุ่งหมายหลักการและแนวการจัดการศึกษาที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยผู้วิจัยเชื่อว่าผลการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ รวมทั้งเป็นแนวทางที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งจะบังเกิดเป็นผลดีต่อผู้เรียน ชุมชน ท้องถิ่น สังคมและประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อทราบการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” ผู้วิจัยใช้การบูรณาการจากการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิประกอบการวิเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎี และการศึกษางานวิจัยทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย ดังแสดงรายละเอียดตามแผนภาพที่ ๑

แผนภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยด้วยเทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ EFR (Ethnographic Futures Research) โดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษาและการบริหารสถานศึกษา ในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ได้จากเลือกแบบเจาะจง (purposive method) จำนวน ๑๕ คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured interview) ซึ่งมีรายละเอียดของขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิแบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured interview)
๒. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อจำแนกประเด็นความคิดเห็นที่เหมือนกัน แตกต่างกัน และรวบรวมเนื้อหาที่ใกล้เคียงไว้ในข้อเดียวกัน โดยยังคงความหมายตามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิให้มากที่สุด
๓. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาสร้างแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า ๕ ระดับ ไปสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ คน จากผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มเดียวกับที่ได้สัมภาษณ์ เพื่อพิจารณาประเมินค่าโอกาสความเป็นไปได้ และหรือความควรจะเป็นในประเด็นต่าง ๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์
๔. ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อหาค่ามัธยฐาน (Median) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) ตรวจสอบความเป็นไปได้ ระดับมากขึ้นไป กล่าวคือ ค่ามัธยฐานที่ ๓.๕ ขึ้นไป และพิจารณาความสอดคล้องของคำตอบ โดยพิจารณาจากค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ไม่เกิน ๑.๕
๕. สรุปผลการวิจัยจากการบูรณาการเนื้อหาสำคัญที่สังเคราะห์ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ในขั้นที่ ๑ และการหาฉันทมติจากผู้ทรงคุณวุฒิในขั้นที่ ๒

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการและเครื่องมือในการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) โดยผู้วิจัยประมวลสาระสำคัญของความรู้ที่ได้จากงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปเป็นข้อมูลประกอบการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๕ คน

๒. แบบสอบถาม (questionnaire) เพื่อสรุปค้นหามติของผู้ทรงคุณวุฒิโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำผลการวิเคราะห์ที่ได้ไปสร้างแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ใช้การคำนวณค่าทางสถิติ ได้แก่ ค่ามัธยฐาน (Median) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “การบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคลของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” มี ๗ ประเด็น ได้แก่

๑) การนำองค์กร	๒) ปัจจัยสนับสนุน
๓) การมีส่วนร่วม	๔) การบริหารงานวิชาการ
๕) ครูและบุคลากร	๖) งบประมาณ
๗) การบริหารงานทั่วไป	

ดังแผนภาพที่ ๒

แผนภาพที่ ๒ การบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคลของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๑. การนำองค์กร ประกอบด้วย

- ๑) ผู้บริหารสถานศึกษามีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๒) ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำในการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๓) ผู้บริหารสถานศึกษามีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๔) ผู้บริหารสถานศึกษามีความมุ่งมั่นในการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๕) ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นที่ยอมรับของครูและบุคลากร
- ๖) ผู้บริหารสถานศึกษาได้รับความไว้วางใจและความเชื่อมั่นจากผู้ปกครองและชุมชน
- ๗) ผู้บริหารสถานศึกษาจัดโครงสร้างองค์กรที่ส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๘) ผู้บริหารสถานศึกษาสร้างแรงจูงใจ เจตคติและขวัญกำลังใจให้ครูและบุคลากรทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง
- ๙) ผู้บริหารสถานศึกษาประสานความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกองค์กรเพื่อการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๑๐) ผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถในการสื่อสารและบริหารความขัดแย้งเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย
- ๑๑) ผู้บริหารสถานศึกษามีความยุติธรรมและยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารและการพิจารณาความดีความชอบ

- ๑๒) ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสนใจต่อปัญหาต่าง ๆ และหาวิธีการแก้ไขปัญหอย่างจริงจัง
- ๑๓) ผู้บริหารสถานศึกษาติดตามตรวจสอบการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๑๔) สถานศึกษากำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๑๕) สถานศึกษามีแผนปฏิบัติการในการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๑๖) สถานศึกษากำหนดแนวทางวิธีการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๑๗) สถานศึกษาส่งเสริมให้มีการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น

๑๘) สถานศึกษาส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๒. ปัจจัยสนับสนุน ประกอบด้วย

- ๑) หน่วยงานต้นสังกัดกระจายอำนาจและให้อิสระในการบริหารสถานศึกษา
- ๒) หน่วยงานต้นสังกัดส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๓) หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนในการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๔) หน่วยงานต้นสังกัดจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการบริหารสถานศึกษาและการพัฒนาผู้เรียน
- ๕) หน่วยงานต้นสังกัดจัดสรรอัตรากำลังให้สถานศึกษามีครูเพียงพอและตรงกับความต้องการในการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๖) หน่วยงานต้นสังกัดส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
- ๗) สถานศึกษาระดมทรัพยากรจากทุกภาคส่วนเพื่อการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๘) สถานศึกษามีเครือข่ายความร่วมมือกับสถานศึกษาอื่นและสถานประกอบการเพื่อการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๙) สถานศึกษามีครูและบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถหลากหลายสาขาวิชา
- ๑๐) สถานศึกษามีครูและบุคลากรที่มีความสามัคคีและมีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๑๑) สถานศึกษามีระบบยกย่องเชิดชูเกียรติครูต้นแบบการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๑๒) สถานศึกษามีอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๑๓) สถานศึกษามีสื่ออุปกรณ์เทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๑๔) สถานศึกษามีคุณภาพได้รับความไว้วางใจและมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้ปกครองและชุมชน

๑๕) คณะกรรมการสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีความรู้และมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง

๑๖) คณะกรรมการสถานศึกษาส่งเสริมสนับสนุนการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๑๗) ผู้ปกครองและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจและส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๓. การมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

๑) ผู้บริหารสถานศึกษากระจายอำนาจการบริหารสถานศึกษา

๒) ผู้บริหาร ครูและบุคลากร ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษา

๓) สถานศึกษามีระบบการบริหารที่เอื้อและสนับสนุนให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษา

๔) สถานศึกษาส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ปกครองและชุมชนเห็นความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษา

๕) ครูและบุคลากรมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นต่อการบริหารสถานศึกษา

๖) ครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงาน/โครงการพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา

๗) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

๘) คณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา

๙) คณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของสถานศึกษา

๑๐) ผู้เรียนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการบริหารศึกษาและการพัฒนาผู้เรียน

๑๑) ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมออกความคิดเห็นและสนับสนุนการบริหารสถานศึกษาและการพัฒนาผู้เรียน

๑๒) สถานประกอบการและหน่วยงานภายนอกมีส่วนร่วมสนับสนุนวิทยากร สื่อและแหล่งเรียนรู้ในการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๑๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๑๔) ผู้บริหาร ครูและบุคลากรยกย่องเชิดชูเกียรติผู้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษา

๑๕) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษา

๔. การบริหารงานวิชาการ ประกอบด้วย ๒๗ ตัวแปร ได้แก่

๑) สถานศึกษามีการวางแผนงานด้านวิชาการเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๒) สถานศึกษาจัดทำแนวปฏิบัติงานวิชาการเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๓) สถานศึกษามีหลักสูตรที่หลากหลายสอดคล้องกับท้องถิ่นและความต้องการของผู้เรียน

๔) สถานศึกษากำหนดจุดมุ่งหมาย แนวทาง วิธีการ เนื้อหาสาระ วิธีการวัดและประเมินผล การเรียนรู้ที่สะท้อนว่าผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ เจตคติ และพฤติกรรมตามมาตรฐานการศึกษา

๕) สถานศึกษาไม่เน้นความเป็นเลิศทางวิชาการเพียงอย่างเดียว แต่ควรเน้นความเป็นเลิศในทุก ๆ ด้านตามอัจฉริยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

๖) สถานศึกษากำหนดแนวปฏิบัติในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๗) สถานศึกษากำหนดแนวปฏิบัติให้ครูออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล

๘) สถานศึกษากำหนดให้มีการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล

๙) สถานศึกษากำหนดให้มีการทดสอบความถนัดของผู้เรียนแต่ละคน

๑๐) สถานศึกษามีการบูรณาการจัดการเรียนรู้ข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้

๑๑) สถานศึกษามีรูปแบบวิธีการจัดการเรียนรู้อย่างหลากหลายเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง

๑๒) สถานศึกษาจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นพบศักยภาพของตนเอง

๑๓) สถานศึกษาจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจของผู้เรียน

๑๔) สถานศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความสามารถตามศักยภาพของตนเองอย่างสร้างสรรค์

๑๕) สถานศึกษาส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถตามความถนัดของตนเองได้อย่างเต็มตามศักยภาพ

๑๖) สถานศึกษาสำรวจแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๑๗) สถานศึกษาประสานความร่วมมือกับชุมชน องค์กรภายนอกและสถานประกอบการ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ตามความต้องการของผู้เรียน

๑๘) สถานศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การประกอบอาชีพอย่างหลากหลายและส่งเสริมให้ผู้เรียนศึกษาทำงานในสถานประกอบการต่าง ๆ

๑๙) สถานศึกษาจัดหาสื่ออุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ตามความต้องการจำเป็นของผู้เรียน

๒๐) สถานศึกษากำหนดให้มีการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลายตามสภาพจริงเชิงประจักษ์ และเน้นการทดสอบภาคปฏิบัติให้มากยิ่งขึ้น

๒๑) สถานศึกษามีการวัดผลและประเมินผลครอบคลุมตัวชี้วัด สมรรถนะ และคุณลักษณะ อันพึงประสงค์

๒๒) สถานศึกษามีการนิเทศเพื่อส่งเสริมและพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๒๓) สถานศึกษาประเมินการใช้หลักสูตรและพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง

๒๔) สถานศึกษามีการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๒๕) สถานศึกษาส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๒๖) สถานศึกษามีการแนะแนวการศึกษาต่อหรือการประกอบอาชีพตามความถนัดและความต้องการของผู้เรียน

๒๗) สถานศึกษาจัดให้หน่วยงานภายนอกมาแนะแนวเพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในการพัฒนาตนเอง

๕. ครูและบุคลากร ประกอบด้วย

๑) สถานศึกษามีครูเพียงพอครบทุกวิชาเอก

๒) ครูมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล

๓) ครูมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องรูปแบบวิธีการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๔) ครูมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องรูปแบบวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย

๕) ครูมีความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล

๖) ครูมีความรู้ความสามารถในการทดสอบความถนัดของผู้เรียน

๗) ครูรู้ถึงศักยภาพของผู้เรียนเป็นรายบุคคลและสามารถพัฒนาผู้เรียนได้เต็มตามศักยภาพ

๘) ครูมีความรู้ความสามารถในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ได้ตรงกับรูปแบบการเรียนรู้และความถนัดของผู้เรียน

๙) ครูมีความรู้ความเข้าใจและทักษะในสาขาวิชาที่สอนอย่างลึกซึ้ง

๑๐) ครูมีความมุ่งมั่นในการจัดการเรียนรู้และฝึกทักษะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มตามศักยภาพ

๑๑) ครูต้องรู้จักและประยุกต์ใช้สื่อเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้เพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม

๑๒) ครูมีความรู้ความสามารถในการวัดและประเมินผลผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๑๓) ครูสามารถแนะนำแนวทางให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างถูกต้องตามความถนัดของตน

๑๔) ครูประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล

๑๕) ครูมีการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโลก

๑๖) ครูสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๑๗) ครูมีจิตวิญญาณความเป็นครูและเป็นต้นแบบที่ดีให้กับผู้เรียน

๑๘) ครูและบุคลากรมีทัศนคติที่ดีต่อการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๑๙) ครูมีความสามารถในการบริหารจัดการชั้นเรียนและให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข

๒๐) ครูมีความสามารถในการบูรณาการความรู้ต่าง ๆ ข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้

๒๑) ครูในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ประสานความร่วมมือในการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน

๒๒) ครูสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มตามศักยภาพ

๒๓) ครูมีความรักความสามัคคีไม่แบ่งพรรคแบ่งพวกอิทธิทธิชาหรือกลั่นแกล้งกัน

๖. งบประมาณ ประกอบด้วย

๑) สถานศึกษามีงบประมาณที่เหมาะสมและเพียงพอต่อการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๒) สถานศึกษาวางแผนการใช้จ่ายงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ

๓) สถานศึกษาวางแผนการจัดหาพัสดุได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔) สถานศึกษาบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕) สถานศึกษาดำเนินโครงการ/กิจกรรม ตามแผนปฏิบัติการประจำปีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๖) สถานศึกษาดำเนินโครงการ/กิจกรรม สอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๗) สถานศึกษามีการบริหารงบประมาณที่โปร่งใส ถูกต้องตรวจสอบได้

๘) สถานศึกษาขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภายนอกเพื่อการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๗. การบริหารงานทั่วไป ประกอบด้วย

- ๑) สถานศึกษากำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ และพันธกิจ สอดคล้องกับนโยบายด้านการศึกษาของท้องถิ่น
- ๒) สถานศึกษากำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ และพันธกิจ สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของครูบุคลากร ผู้ปกครอง และชุมชน
- ๓) สถานศึกษามีแผนพัฒนาการศึกษาและทิศทางการดำเนินงานที่ชัดเจนสามารถนำไปปฏิบัติได้
- ๔) สถานศึกษาจัดทำแผนปฏิบัติการที่สอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๕) สถานศึกษากำหนดกลยุทธ์ในการส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนรู้ที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๖) สถานศึกษามีโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจน โดยยึดหลักการกระจายอำนาจ
- ๗) สถานศึกษากำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรในการพัฒนาผู้เรียน
- ๘) สถานศึกษาจัดระบบข้อมูลสารสนเทศของผู้เรียนเป็นรายบุคคล
- ๙) สถานศึกษาให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน สถานประกอบการและหน่วยงานอื่นต่าง ๆ
- ๑๐) สถานศึกษาประสานงานและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ๑๑) สถานศึกษาขับเคลื่อนการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
- ๑๒) สถานศึกษามีการกำกับ ติดตามและตรวจสอบการบริหารงานอย่างเป็นระบบ

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง การบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคลของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ พบว่า มี ๗ ประเด็น ได้แก่ (๑) การนำองค์กร (๒) ปัจจัยสนับสนุน (๓) การมีส่วนร่วม (๔) การบริหารงานวิชาการ (๕) ครูและบุคลากร (๖) งบประมาณ และ (๗) การบริหารงานทั่วไป ซึ่งมีความสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๓๙ ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และ การบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา

หลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจดังกล่าว ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้ออกกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๐ ให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานพิจารณาดำเนินการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ในด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หรือสถานศึกษาในอำนาจหน้าที่ของตน แล้วแต่กรณี และยังพบว่ามีความสอดคล้องกับแนวความคิดพื้นฐานเรื่อง การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ในการพัฒนาท้องถิ่น (School Based Management for Local Development: SBMLD) นอกจากนี้ ยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาณุ อ้าใหญ่ ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาท้องถิ่น (SBMLD) พบว่า ปัจจัยทางการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาท้องถิ่น (SBMLD) ประกอบด้วย ๑๔ ปัจจัย คือ

- ๑) ปัจจัยด้านความมุ่งมั่นของครูและบุคลากรทางการศึกษา
- ๒) ปัจจัยด้านคุณภาพการปฏิบัติงานของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
- ๓) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา
- ๔) ปัจจัยด้านความร่วมมือของชุมชน
- ๕) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการที่ดีของสถานศึกษา
- ๖) ปัจจัยด้านความมุ่งมั่นของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
- ๗) ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ชุมชนของสถานศึกษา
- ๘) ปัจจัยด้านการบริหารความเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา
- ๙) ปัจจัยด้านวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษา
- ๑๐) ปัจจัยด้านการวิจัยในชั้นเรียน
- ๑๑) ปัจจัยด้านความพร้อมของสถานศึกษา
- ๑๒) ปัจจัยด้านความศรัทธาของชุมชนต่อสถานศึกษา
- ๑๓) ปัจจัยด้านความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
- ๑๔) ปัจจัยด้านการยอมรับนับถือของชุมชนต่อผู้บริหารสถานศึกษา^๔

และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุมลดา เพชรใส ที่ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยุคการศึกษา ๔.๐ พบว่า องค์ประกอบ

^๔ ภาณุ อ้าใหญ่, การพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาท้องถิ่น (SBMLD), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [https://www.donsakwit.ac.th/index.php?option=com_content&view=article&id=๕๕๐:-sbmld-&catid=๑๓๗:๒๐๑๔-๐๒-๒๗-๐๙-๑๔-๑๔\[๑๕ พงศศิกายัน ๒๕๖๔\]](https://www.donsakwit.ac.th/index.php?option=com_content&view=article&id=๕๕๐:-sbmld-&catid=๑๓๗:๒๐๑๔-๐๒-๒๗-๐๙-๑๔-๑๔[๑๕ พงศศิกายัน ๒๕๖๔]).

หลักของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ควรมี ๖ ด้าน ประกอบด้วย (๑) ด้านการกระจายอำนาจ (๒) ด้านการมีส่วนร่วม (๓) ด้านบทบาทของชุมชนในการพัฒนาการศึกษา (๔) ด้านการตรวจสอบและถ่วงดุล (๕) ด้านการบริหารจัดการตนเอง และ (๖) ด้านการพัฒนาทั้งระบบ^๕ และสอดคล้องกับ อร่าม วัฒนะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสังกัดองค์กรบริหารส่วนจังหวัด ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสังกัดองค์กรบริหารส่วนจังหวัด ได้ ๗ องค์ประกอบ ได้แก่ (๑) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร (๒) คุณภาพครู (๓) การวางแผนกลยุทธ์ (๔) เครือข่ายความร่วมมือ (๕) คุณภาพนักเรียน (๖) การบริหารจัดการ (๗) การพัฒนาบุคลากร^๖ และสอดคล้องกับ สุทธิวัฒน์ มากมี ได้ศึกษาการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาโรงเรียนส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การผลิตและพัฒนาครูสอดคล้องกับความต้องการและพัฒนาครูอย่างเป็นระบบ ด้านการบริหารงานวิชาการ มีการพัฒนาหลักสูตรพัฒนาสื่อนวัตกรรมทางการศึกษาและพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายใน ด้านการบริหารงบประมาณโรงเรียน มีแผนพัฒนาสถานศึกษาที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง จัดสรรงบประมาณตามแผนปฏิบัติการประจำปี โดยมีตัวชี้วัดผลงานทุกองค์กรมีส่วนร่วมในการลงทุนเพื่อการศึกษา มีบุคลากรด้านบัญชีและพัสดุและสินทรัพย์ ด้านการบริหารงานบุคคลโรงเรียน มีอำนาจในการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง พิจารณาความสามารถในการสอน การใช้ภาษาอังกฤษ การใช้เทคโนโลยีและการทำงานเป็นทีม และยืดหยุ่นในการใช้ใบประกอบวิชาชีพครู ด้านการบริหารงานทั่วไป คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีความรู้และมีส่วนส่งเสริมสนับสนุนการบริหารโรงเรียน รับนักเรียนในเขตพื้นที่ก่อนและมีส่วนร่วมกับทุกองค์กรในการจัดการศึกษา ปลุกฝังนักเรียนให้มีจิตสาธารณะและใกล้ชิดกับชุมชน ด้านรูปแบบการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาผู้บริหารเลือกรูปแบบการบริหารที่หลากหลายตามบริบทและสถานการณ์และมีระบบกำกับติดตามให้เกิดคุณภาพ บริหารโรงเรียนโดยใช้เทคโนโลยี^๗ สอดคล้องกับ พรทิพย์ ไพรรัตน์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาการบริหารสถานศึกษาอัครสังฆมณฑลสู่ความเป็นเลิศ ในทศวรรษหน้า พบว่า องค์ประกอบของการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาอัครสังฆมณฑลสู่ความเป็นเลิศในทศวรรษหน้า มีทั้งหมด ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ (๑) ด้านการบริหารจัดการบุคลากร คือ ผู้บริหารมีความเป็นผู้นำและเป็นผู้บริหารมืออาชีพ (๒) ด้านการบริหารจัดการทั่วไป คือผู้บริหารโรงเรียนมีการลด

^๕ สมลดา เพชรใส, “การพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยุคการศึกษา ๔.๐”, วารสารมหาจุฬานาครธรรม์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๖ (สิงหาคม ๒๕๖๒): ๓๑๑๒-๑๒๓.

^๖ อร่าม วัฒนะ, “รูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสังกัดองค์กรบริหารส่วนจังหวัด”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://ns.nsr.u.ac.th/handle/nsru/๒๘๖๑๕> พุทธศักราช ๒๕๖๔.

^๗ สุทธิวัฒน์ มากมี, “อนาคตภาพการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาในประเทศไทย”, วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๖๑) : ๒๑๒-๒๒๔.

สายงานบังคับบัญชา (๓) ด้านการบริหารจัดการวิชาการ คือ ผู้บริหารบริหารงานบุคลากรโดยเน้นคุณภาพของครู และ (๔) ด้านการบริหารจัดการงบประมาณ คือ ผู้บริหารบริหารงานงบประมาณอย่างคุ้มค่า^๕

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

๑) ผู้บริหารสถานศึกษา ควรประสานงานกับหน่วยงานต้นสังกัด ร่วมกันกำหนดเป็นนโยบาย แผนงาน โครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล และขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานต้นสังกัด ในการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๒) ผู้บริหารสถานศึกษา ควรเตรียมความพร้อมให้ครูและบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจ และมีทัศนคติที่ดีต่อการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มตามศักยภาพของตน

๓) ผู้บริหารสถานศึกษา ควรจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศ แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน และประสานงานความร่วมมือกับชุมชน หน่วยงานภายนอก และสถานประกอบการต่าง ๆ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษา ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติจริง ผู้บริหารนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการบริหารเครือข่ายการจัดการศึกษาสาขาศึกษาพยาบาลศาสตร์ เพื่อให้มีรูปแบบหรือกระบวนการดำเนินงานที่ชัดเจนและเหมาะสมกับบริบทของแต่ละเครือข่าย

๔) สถานศึกษาควรจัดทำแผนพัฒนาการศึกษา โดยมีกลยุทธ์ แนวทางการพัฒนา แผนงาน/โครงการ ด้านการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อขับเคลื่อนการบริหารสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการวิจัยเรื่อง รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๒) ควรมีการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของการพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

๓) ควรมีการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

^๕ พรทิพย์ ไพรัตน์, “การพัฒนาการบริหารสถานศึกษาอัครสังฆมณฑลสู่ความเป็นเลิศในทศวรรษหน้า”, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๖๔) : ๑๖๕-๑๖๖.

บรรณานุกรม

- บุญร่วม เทียมจันทร์ และศรีัญญา วิชาวรรณ. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๖๐ พร้อมหัวข้อเรื่องกฎหมายตราฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: อินส์พล, ๒๕๖๐.
- สุทธิวัฒน์ มากมี. “อนาคตภาพการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาในประเทศไทย”. วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๖๑) : ๒๑๒-๒๒๔.
- พรทิพย์ ไพรัตน์. “การพัฒนาการบริหารสถานศึกษาอัครสังฆมณฑลสู่ความเป็นเลิศ ในทศวรรษหน้า”. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๖๔) : ๑๖๕-๑๖๖.
- สมลดา เพชรใส. “การพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยุคการศึกษา ๔.๐”, วารสารมหาจุฬานาครทรรศ. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๖ (สิงหาคม ๒๕๖๒): ๓๑๑๒-๑๒๓.
- กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (ฉบับอัปเดต). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.moe.go.th/พรบ-การศึกษาแห่งชาติ-พ-ศ-๒๕๔๒./\[๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓\]](https://www.moe.go.th/พรบ-การศึกษาแห่งชาติ-พ-ศ-๒๕๔๒./[๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓])
- กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (ฉบับอัปเดต).[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.moe.go.th/พรบ-การศึกษาแห่งชาติ-พ-ศ-๒๕๔๒./\[๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓\]](https://www.moe.go.th/พรบ-การศึกษาแห่งชาติ-พ-ศ-๒๕๔๒./[๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓])
- ภานุ อำไหญ่. การพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาท้องถิ่น (SBMLD). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.donsakwit.ac.th /index.php?option= com_content&view=article&id=๕๕๐:-sbmld-&catid=๑๓๗:๒๐๑๔-๐๒-๒๗-๐๙-๑๑-๑๙\[๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔\]](https://www.donsakwit.ac.th /index.php?option= com_content&view=article&id=๕๕๐:-sbmld-&catid=๑๓๗:๒๐๑๔-๐๒-๒๗-๐๙-๑๑-๑๙[๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔])
- อร่าม วัฒนะ. “รูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสังกัดองค์กรบริหารส่วนจังหวัด”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://ns.nsr.ac.th/handle/nsru/๒๘๖\[๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔\]](http://ns.nsr.ac.th/handle/nsru/๒๘๖[๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔])

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์โดยใช้วิธี
การจัดการเรียนรู้แบบความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน ในรายวิชาการคำนวณ
เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒
The Development of Learning Achievement and
Creative Thinking Using Creativity Based Learning (CBL) on
Computing Science in Computational Thinking of Grade 8 Students

จักรกฤษ ยืนยิ่ง

Jackkrit Yeanying

เตชาเมธ เพียรชนะ

Techameth Pianchana

สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน วิทยาลัยครูสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต

Curriculum and Instruction, Suryadhep Teachers College Rangsit University Thailand

Email: Jackkrit.yb๓@rsu.ac.th, Email: techamethnum@hotmail.com

Received: July 07, 2022

Revised: August 29, 2022

Accepted: August 29, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ (๒) เพื่อศึกษาระดับความคิดสร้างสรรค์ รายวิชาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ จำนวน ๑ ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น ๓๐ คน ที่ได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี ๓ ชนิดได้แก่ (๑) แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน (๒) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ (๓) แบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของงานวิจัย ดังนี้ (๑) ใช้การทดสอบค่า t

* นายจักรกฤษ ยืนยิ่ง Mr. Jackkrit Yeanying ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน วิทยาลัยครูสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต Master of Education, Curriculum and Instruction Suryadhep Teachers College Rangsit University.

** ดร.เตชาเมธ เพียรชนะ Dr.Techameth Pianchana, Ph.D. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Advisor of Education.

แบบกลุ่มตัวอย่างสัมพันธ์กัน (t-test for dependent Samples) สำหรับแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (๒) ใช้การหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) สำหรับการประเมินความคิดสร้างสรรค์

ผลการวิจัยพบว่า (๑) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (๒) ความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานอยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X}$ เท่ากับ ๑๐.๘๓, S.D. เท่ากับ ๐.๕)

คำสำคัญ: การพัฒนา; ผลสัมฤทธิ์; ความคิดสร้างสรรค์; วิธีการจัดการ; แนวคิดเชิงคำนวณ

Abstract

The objectives of this research were (1) to compare the learning achievement of grade 8 students before and after using creativity-based learning (CBL) on computing science in computational thinking; (2) to study the level of creative thinking of grade 8 students after using creativity-based learning (CBL) on computing science in computational thinking. The samples consisted of 30 students in grade 8. Cluster random sampling was used in the study. The research instruments were (1) lesson plans using creativity-based learning (CBL), (2) an achievement test, and (3) a creative thinking assessment form. The data analysis was as follows: (1) t-test for dependent samples; (2) mean score and standard deviation for a creative thinking assessment.

The results revealed that (1) the post-test score of learning achievement using creativity-based learning (CBL) was significantly higher than pre-test score at .05 level of significance; (2) the level of creative thinking of grade 8 students after using creativity-based learning (CBL) was considered significantly high ($\bar{X}$ = 10.83 and S.D. = 0.5).

Keywords: Development; Learning Achievement; Creative thinking; Process of Learning; Computational Thinking

บทนำ

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการช่วยพัฒนาและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของไทย ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มีการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติในการเสริมสร้างความแข็งแกร่ง เพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนานวัตกรรมและบุคลากรทางการวิจัย ในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ที่จะมีส่วนในการเพิ่มมูลค่าผลผลิตในประเทศ อาทิเช่น การใช้วิทยาศาสตร์เพื่อการวิจัยและพัฒนาด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมอาหาร การนำเทคโนโลยี ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) หรือ AI เข้ามาประยุกต์ใช้ทางการแพทย์ การผลิตในภาคอุตสาหกรรม ตลอดจนการพัฒนาประเทศในด้านอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก^๑ ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาเทคโนโลยี ร่วมกับศาสตร์อื่น ๆ มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะ ประสบการณ์ จินตนาการและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของมนุษย์ ครูผู้สอน จำเป็นจะต้องออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอนที่มีเนื้อหา แนวคิด หลักการและกระบวนการที่เป็นสากล สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นและประเทศ มีความยืดหยุ่น หลากหลาย เพื่อผลิตทรัพยากรบุคคล ให้มีทักษะองค์ความรู้รอบด้านมาเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดมาตรฐาน/ตัวชี้วัดและเป้าหมายของความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ที่นักเรียนจะต้องมีหลังจากจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ชั้นปี โดยมุ่งหวังในการส่งเสริมให้นักเรียนมีการพัฒนากระบวนการทางด้านการคิด ความสามารถในการเรียนรู้ กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ กระบวนการแก้ปัญหาและการคิดค้นสร้างสรรค์องค์ความรู้ต่าง ๆ ประกอบกับการใช้แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นควบคู่กับการเรียนในโรงเรียนและพัฒนาผู้เรียนให้มีเจตคติ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสมต่อวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้จึงเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคน ให้มีศักยภาพเข้าสู่ตลาดแรงงานและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ^๒

ปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนวิชาวิทยาศาสตร์มีการพัฒนาการเรียนการสอนที่แตกต่างไปจากเดิม โดยมีการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนตามบริบทของนักเรียนในแต่ละสถานศึกษาและในแต่ละระดับชั้น เน้นการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น สร้างสรรค์และท้าทาย เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการในการแก้ไขปัญหา แต่อย่างไรก็ตามยังพบว่า การจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ยังมีปัญหาอยู่อีกหลายประการ ทั้งในด้านของปัจจัยและองค์ประกอบที่แตกต่างกัน เช่น คุณภาพของครูผู้สอน สภาพแวดล้อมของนักเรียนที่

^๑ นันทพงศ์ พันทวีศักดิ์, AI เสริมศักยภาพทางธุรกิจ อุตสาหกรรมการผลิตยุค ๔.๐, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.prachachat.net> [๑๗ มกราคม ๒๕๖๒].

^๒ สมหมาย ปาริจฉัตต์, ก้าวใหม่การศึกษาเพื่อคนพิเศษถ้าก้าวข้ามความกลัว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.matichonweekly.com> [๒๙ มกราคม ๒๕๖๓].

แตกต่างกัน เนื้อหาของหลักสูตรที่มากและยากจนเกินไป เวลาที่ใช้ในการสอนมีไม่เพียงพอ ตัวชี้วัดบางตัวไม่สอดคล้องกับวัยและความสามารถของนักเรียน ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ยากและเบื่อหน่ายในการเรียน อีกทั้งบางครั้งครูยังมีการงานนอกเหนือจากงานสอน ทำให้ประสิทธิภาพในการสอนและเวลาในห้องเรียนลดน้อยลง ส่งผลให้การรับรู้ของนักเรียนได้รับความรู้ได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ ครูจึงควรต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ โดยการเรียบเรียงเนื้อหาให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนระดับและวัยของนักเรียน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และเกิดความสนใจในบทเรียนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ นางลักษณ์ เขียวมณี^๓ ยังได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยมุ่งเน้นให้นักเรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเองสามารถพัฒนาทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล รวมทั้งสามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้อีกด้วย

มาตรฐานหลักสูตรแกนกลาง พุทธศักราช ๒๕๕๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สาระที่ ๔ เทคโนโลยีได้มีการกำหนดให้มีเนื้อหาหลัก ๆ ที่สำคัญ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ เรื่องการออกแบบและเทคโนโลยี (Design and Technology) และส่วนที่ ๒ เรื่องวิทยาการคำนวณ (Computing Science) ซึ่งมุ่งเน้นให้นักเรียนมีกระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์อย่างเป็นระบบสามารถนำมาปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ หน่วยการเรียนรู้เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ (Computational Thinking) เป็นหนึ่งในบทเรียนที่นักเรียนจะได้รับการฝึกฝนให้รับมือกับปัญหาที่มีความซับซ้อน เนื้อหาในบทเรียนนี้จะเน้นให้นักเรียนมีทักษะการแบ่งปัญหาใหญ่เป็นปัญหาย่อย (Decomposition) การพิจารณารูปแบบ (Pattern Recognition) การคิดเชิงนามธรรม (Abstraction) และการออกแบบอัลกอริทึม (Algorithm) นักเรียนจะต้องมีความเข้าใจในบทเรียน ซึ่งรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันนักเรียนยังเกิดการเรียนรู้และความเข้าใจในบทเรียนค่อนข้างน้อย^๔

การจัดการเรียนการสอนวิชาวิทยาการคำนวณไม่ได้เป็นการสอนให้นักเรียนเรียนรู้ในการใช้หรือเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์เท่านั้น แต่เป็นการออกแบบการเรียนการสอนที่นักเรียนจะต้องคิดเพื่อสร้างสรรค์ชิ้นงาน รู้จักการคิดวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและวางแผนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านการเรียนหรือในชีวิตประจำวัน เรียนรู้การทำงานเป็นทีม เพื่อวางรากฐานความคิดที่แข็งแกร่ง รู้จักคิดอย่างเป็นระบบและสร้างสรรค์ การจัดการเรียนการสอนวิชาวิทยาการคำนวณ

^๓ นางลักษณ์ เขียวมณี, “การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีและความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โดยวิธีการจัดการเรียนรู้แบบใช้โครงงานเป็นฐาน”, **ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๖๒). หน้า ๒๑-๗๓.

^๔ ปิยะนันท์ ธิโสภา, “สภาพปัจจุบันการบริหารหลักสูตรสาระเทคโนโลยี (วิทยาการคำนวณ) ของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายการศึกษาที่ ๑ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต ๒”, **วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น**, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๘๑-๘๓.

ครูผู้สอนจึงควรปรับเปลี่ยนบทบาทในการสอนโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน ซึ่งครูผู้สอนต้องกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความอยากรู้ สร้างแรงบันดาลใจ เปิดโอกาสให้นักเรียนค้นหาความรู้และแก้ปัญหาด้วยตัวเอง โดยการใช้เกมส์ ตัวอย่างสถานการณ์ แล้วให้นักเรียนแบ่งกลุ่มกันทำงาน เรียนรู้ในห้องเรียนและออกมานำเสนอแนวคิดในการทำงานตามวิธีการที่นักเรียนคิดขึ้น ครูผู้สอนจะประเมินการใช้ทักษะในการวางแผนแก้ไขสถานการณ์ที่ได้รับ เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกทักษะในเรื่องความคิดสร้างสรรค์มาใช้ในการวิเคราะห์และแก้ปัญหา^๕

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้รายวิชาวิทยาการคำนวณโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน (Creativity Based Learning, CBL) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้นักเรียนฝึกทักษะการคิด การวิเคราะห์ การแก้ปัญหาอย่างเป็นขั้นเป็นตอนและสร้างสรรค์

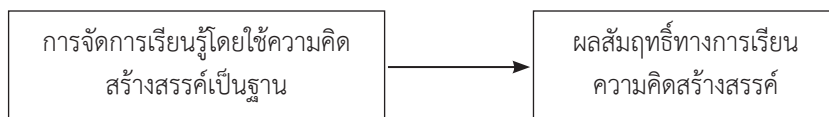
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน ก่อนเรียนและหลังเรียน

๒. เพื่อศึกษาระดับความคิดสร้างสรรค์ รายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน

กรอบแนวความคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานในรายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มาประมวลในการสร้างกรอบแนวความคิดในการวิจัยและตัวแปรที่ศึกษาดังนี้

^๕ วิริยะ ฤาชัยพานิชย์, “การสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน Creativity Based Learning (CBL)”, วารสารนวัตกรรม การเรียนรู้, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๕๕๘): ๒๓-๓๗.

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi – Experimental Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน ก่อนเรียนและหลังเรียนและศึกษาระดับความคิดสร้างสรรค์รายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ที่กำลังศึกษาวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๔ โรงเรียนรัฐบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ห้องเรียน ประกอบด้วยนักเรียนชายจำนวน ๒๐ คน นักเรียนหญิงจำนวน ๑๐ คน รวมทั้งสิ้น ๓๐ คน ได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) แบบความสะดวก โดยใช้อาคารเรียนเป็นหน่วยการสุ่ม

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

๒.๑ แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน ในรายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน ๔ แผน ๆ ละ ๒ ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น ๘ ชั่วโมง

๒.๒ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ เป็นแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก ๑ ฉบับ จำนวน ๒๐ ข้อ

๒.๓ แบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ เป็นแบบทดสอบอัตนัยไม่จำกัดคำตอบที่ประเมินโดยผู้วิจัย

๓. การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

๓.๑ แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน ในรายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ แผนการจัดการเรียนรู้ มีขั้นตอนดำเนินการสร้าง ดังนี้

๑) ศึกษาสาระ มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐)

๒) วิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้ และเนื้อหาสาระในรายวิชาวิทยาการคำนวณ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

๓) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน

๔) สร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ จำนวน ๔ แผน ๆ ละ ๒ ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น ๘ ชั่วโมง ใช้เวลาในการจัดการเรียนรู้ทั้งสิ้น ๔ สัปดาห์

๕) นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและกระบวนการสร้าง แล้วนำคำแนะนำมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

๖) นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ปรับปรุงแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบและพิจารณาคำความสอดคล้องระหว่างจุดประสงค์การเรียนรู้กับเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ในการวิจัย (Index of Item - Objective Congruence หรือ IOC) ซึ่งแผนการจัดการเรียนรู้ที่ได้มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ ๑.๐๐

๗) ปรับปรุงแก้ไขแผนการจัดการเรียนรู้ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง ก่อนนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยต่อไป

๓.๒ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีขั้นตอนดำเนินการสร้าง ดังนี้

๑) ศึกษาสาระ มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตามมาตรฐานหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐)

๒) นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาศึกษาและวิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้ เพื่อสร้างตารางวิเคราะห์ข้อสอบ

๓) สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามแนวการวัดและการประเมินผลของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก ๑ ฉบับ จำนวน ๔๐ ข้อ

๔) นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและกระบวนการสร้างข้อสอบ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

๕) นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและเชิงโครงสร้าง โดยพิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์การเรียนรู้ (Index of Item - Objective Congruence หรือ IOC) ซึ่งแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง ๐.๖๗ - ๑.๐๐

๖) ปรับปรุงแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ และเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งก่อนนำไปทดลองใช้

๗) นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ ๓ ที่เคยเรียนเรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ซึ่งเป็นคนละกลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

๘) นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมาวิเคราะห์ค่าความยากง่าย (Difficulty) และค่าอำนาจจำแนก (Discrimination) โดยเลือกข้อสอบที่มีคุณภาพตามเนื้อหาและโครงสร้างที่มีค่า ความยากง่ายอยู่ระหว่าง ๐.๒๐ - ๐.๘๐ และค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ ๐.๒๐ ขึ้นไป จำนวน ๒๐ ข้อ ทั้งนี้ เพื่อให้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด

๙) นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ ความถูกต้องอีกครั้งหนึ่งแล้วนำไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตร KR-๒๐ ของคูเดอร์ ริชาร์ดสัน (Kuder - Richardson) ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๘๘

๑๐) นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ ความถูกต้องอีกครั้งหนึ่งแล้วนำไปจัดพิมพ์เป็นแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยต่อไป

๓.๓ แบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ เป็นแบบทดสอบอัตนัยไม่จำกัด คำตอบ มีขั้นตอนดำเนินการสร้าง ดังนี้

๑) ศึกษาเอกสาร รูปแบบ และวิธีการสร้างแบบประเมินความคิดสร้างสรรค์

๒) ศึกษาเอกสาร รูปแบบ และวิธีการสร้างแบบทดสอบอัตนัยไม่จำกัดคำตอบ

๓) นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาศึกษาและวิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้ เพื่อกำหนดเนื้อหาหลักในการสร้างแบบประเมิน

๔) จัดทำแบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นแบบทดสอบอัตนัยไม่จำกัดคำตอบจำนวน ๔ ข้อ โดยประเมินระดับความคิดสร้างสรรค์ทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านความคิดริเริ่ม ด้านความคิดคล่อง ด้านความคิดยืดหยุ่นและด้านความคิดละเอียดลออ

๕) สร้างเกณฑ์ในการพิจารณาระดับความคิดสร้างสรรค์โดยใช้มาตราวัดประเมินค่า (Rating Scale) ๔ ระดับ

๖) กำหนดเกณฑ์การประเมินระดับความคิดสร้างสรรค์ ๔ ระดับ ดังตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ เกณฑ์การวัดความคิดสร้างสรรค์

ช่วงคะแนน	ระดับคุณภาพ
๙ - ๑๒	ดีมาก
๕ - ๘	ดี
๑ - ๔	พอใช้
๐	ปรับปรุง

๗) นำแบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องในการใช้ภาษาและพิจารณาความสอดคล้องของคำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะ

๘) ปรับปรุงแก้ไขแบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องเหมาะสม

๙) นำแบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ที่ปรับปรุงแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพิจารณาคำดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์การเรียนรู้ (Index of Item - Objective Congruence หรือ IOC) ซึ่งแบบประเมินความคิดสร้างสรรค์มีคำดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ ๑.๐๐

๑๐) ปรับปรุงแก้ไขแบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

๑๑) นำแบบประเมินความคิดสร้างสรรค์เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง ก่อนนำไปจัดพิมพ์เป็นแบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยต่อไป

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย ดังนี้

๑) ปฐมนิเทศผู้เรียนพร้อมชี้แจงจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้
๒) ให้ผู้เรียนทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการจัดการเรียนรู้
๓) ผู้วิจัยดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ที่สร้างขึ้นมามีดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้เวลาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งสิ้น ๔ สัปดาห์

๔) ระหว่างการจัดการเรียนการสอนผู้วิจัยทำการวัดความคิดสร้างสรรค์โดยใช้แบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ทุกสัปดาห์

๕) เมื่อสิ้นสุดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้นักเรียนทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

๖) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้นำมาทำการศึกษา วิเคราะห์ เพื่อนำไปสรุปเป็นผลการวิจัยต่อไป

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีวิธีการ ดังนี้

๑) หาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของคะแนนที่ได้จากแบบทดสอบวัดผลฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ของกลุ่มตัวอย่าง

๒) เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้ค่าทดสอบสถิติ t (t-test for dependent Samples) (ที่ระดับนัยสำคัญ .๐๕)

๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาระดับความคิดสร้างสรรค์ มีวิธีการดังนี้

๑) หาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของคะแนนที่ได้จากแบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ของกลุ่มตัวอย่าง

๒) ประเมินผลระดับความคิดสร้างสรรค์ โดยใช้เกณฑ์ ดังนี้

๑๒ - ๙ คะแนน หมายถึง ความคิดสร้างสรรค์อยู่ในระดับดีมาก

๘ - ๕ คะแนน หมายถึง ความคิดสร้างสรรค์อยู่ในระดับดี

๔ - ๑ คะแนน หมายถึง ความคิดสร้างสรรค์อยู่ในระดับพอใช้

คะแนน หมายถึง ความคิดสร้างสรรค์อยู่ในระดับควรปรับปรุง

ผลการวิจัย

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์โดยใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน ในรายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ สามารถสรุปผลการวิจัยโดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ ๒ ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยมีคะแนนเฉลี่ยรวมก่อนเรียน ($\bar{X}$) เท่ากับ ๑๐.๖๗ และมีคะแนนเฉลี่ยรวมหลังเรียน ($\bar{X}$) เท่ากับ ๑๗.๕๓

รายการประเมิน	ก่อนเรียน		หลังเรียน		t	Sig
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน						
ความจำ (Rem)	๐.๘๗	๐.๓๕	๑.๙๓	๐.๒๕	๒๓.๐๓	๐.๐๐**
ความเข้าใจ (Und)	๓.๘๐	๐.๖๑	๕.๒	๐.๖๖	๑๒.๓๔	๐.๐๐**
การประยุกต์ใช้ (App)	๑.๔๗	๐.๕๗	๒.๖	๐.๕๐	๑๗.๙๕	๐.๐๐**
การวิเคราะห์ (Ana)	๒.๘๐	๐.๘๕	๓.๙๓	๐.๗๔	๑๗.๙๕	๐.๐๐**
การสังเคราะห์ (Syn)	๐.๘๓	๐.๓๘	๑.๙๐	๐.๓๑	๒๓.๐๓	๐.๐๐**
การประเมินค่า (Eva)	๐.๙๐	๐.๓๑	๑.๙๗	๐.๑๘	๒๓.๐๓	๐.๐๐**
รวม	๑๐.๖๗	๑.๔๒	๑๗.๕๓	๑.๒๒	๔๓.๗๑	๐.๐๐**

จากตารางที่ ๒ การวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน ด้วยค่าทดสอบสถิติ t (t-test for dependent Samples) พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนทั้ง ๖ ด้านหลังได้รับการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

ตารางที่ ๓ ผลการศึกษาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.
ความคิดริเริ่ม	๒.๙๘	๐.๑๐
ความคล่องแคล่วในการคิด	๒.๙๐	๐.๑๗
ความยืดหยุ่นในการคิด	๒.๖๗	๐.๒๒
ความละเอียดลออในการคิด	๒.๒๙	๐.๒๙
ค่าเฉลี่ยรวมทั้ง ๔ ด้าน ($\bar{X}$)	๑๐.๘๓	๐.๕๐
ความคิดสร้างสรรค์	ดีมาก	

จากตารางที่ ๓ เมื่อพิจารณาความคิดสร้างสรรค์ในภาพรวม พบว่า ความคิดสร้างสรรค์หลังเรียนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ ๑๐.๘๓ คะแนน ซึ่งอยู่ในระดับดีมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านก็พบว่าความคิดสร้างสรรค์หลังเรียนเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมากทั้ง ๔ ด้านเช่นกัน โดยมีรายละเอียด ดังนี้ ด้านความคิดริเริ่มมีความคิดสร้างสรรค์เท่ากับ ๒.๙๘ คะแนน ด้านความคล่องแคล่วในการคิด มีความคิดสร้างสรรค์เท่ากับ ๒.๙๐ คะแนน ด้านความยืดหยุ่นในการคิด มีความคิดสร้างสรรค์เท่ากับ ๒.๖๗ คะแนน และด้านความละเอียดลออในการคิด มีความคิดสร้างสรรค์เท่ากับ ๒.๒๙ คะแนน ตามลำดับ

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์โดยใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานในรายวิชาวิทยาการคำนวณเรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

๑) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน ก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่า ในภาพรวมนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยมีคะแนนเฉลี่ยรวมก่อนเรียน ($\bar{X}$) เท่ากับ ๑๐.๖๗ และมีคะแนนเฉลี่ยรวมหลังเรียน ($\bar{X}$) เท่ากับ ๑๗.๕๓ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พฤติกรรมด้านความเข้าใจมีคะแนนเพิ่มสูงขึ้นมากที่สุดคือ ๑.๔๐ คะแนน ด้านการประยุกต์ใช้และด้านการวิเคราะห์มีคะแนนเพิ่มสูงขึ้น ๑.๑๓ คะแนน ด้านการสังเคราะห์มีคะแนนเพิ่มสูงขึ้น ๑.๐๗ คะแนน ด้านการประเมินค่ามีคะแนนเพิ่มสูงขึ้น ๑.๐๗ คะแนน และด้านความจำมีคะแนนเพิ่มสูงขึ้น ๑.๐๖ คะแนน ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการจัดการเรียนรู้แบบความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน เป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าข้อมูลและลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง ระหว่างร่วมกิจกรรมในชั้นเรียน นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการค้นคว้าหาข้อมูลจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ อาทิเช่น หนังสือเรียน ใบความรู้ และอินเทอร์เน็ต ซึ่งส่งผลให้นักเรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการค้นหาได้ง่าย ประกอบกับผู้วิจัยยังได้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนได้ฝึกทักษะการคิดสร้างสรรค์ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง การทำงานร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บุษยา ธนนำทรัพย์^๖ ที่ได้กล่าวถึงรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานว่าเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนมีอิสระค้นคว้าหาข้อมูลความรู้ด้วยตนเอง นักเรียนเกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนความคิด พัฒนาทักษะด้านความคิด สามารถแยกแยะข้อมูลและเลือกใช้ข้อมูล ให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิพรพรรณ ศรีสุธรรม^๗ ที่ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานว่าเป็นการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนได้เรียนรู้กระบวนการค้นหาข้อมูลและวิเคราะห์ปัญหาโดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์ซึ่งนักเรียนจะได้รับการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ทักษะ

^๖ บุษยา ธนนำทรัพย์, “การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เรื่อง พลังงานความร้อนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑”, *ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๒), หน้า ๑๘-๔๓.

^๗ วิพรพรรณ ศรีสุธรรม, “การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔”, *ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๒), หน้า ๒๕-๔๖.

ความคิดสร้างสรรค์ และสามารถสร้างองค์ความรู้ขึ้นได้ด้วยตนเองทำให้เข้าใจในเนื้อหามากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพิ่มสูงขึ้น โดย กฤษณา ทิมสี^๙ ที่ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐานว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างนักเรียนกับนักเรียน ครูกับนักเรียน มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ นักเรียนแสดงถึงความสนใจ ความอยากรู้อยากเห็น ซึ่งสังเกตได้จากการตั้งคำถาม การนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยสนับสนุนในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งทำให้เข้าถึงข้อมูลได้ง่ายและมีความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมและสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองได้ จึงทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของ ชลธิชา นานา^๙ ที่ได้ศึกษาการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๑ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน มีกระบวนการขั้นตอนของกิจกรรมที่สอดคล้องและสัมพันธ์กันโดยยึดวิธีการและรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งยังฝึกให้ผู้เรียนได้คิด ค้นคว้า แสวงหาข้อมูลด้วยการลงมือปฏิบัติจริง และสร้างสรรค์ผลงานด้วยกระบวนการกลุ่ม จึงพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้ นอกจากนี้ มงคล เรียงณรงค์^{๑๐} ได้กล่าวถึงการสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐานว่าเป็นรูปแบบการจัดการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้นักเรียนมีอิสระทางความคิด ตอบสนองความสนใจของนักเรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตัวเอง จึงส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนพัฒนาขึ้นเป็นไปในทางที่ดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ahmadi P.^{๑๑} ที่ได้ศึกษาการพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่า ความคิดสร้างสรรค์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังจากการจัดการเรียนรู้สูงขึ้น

^๙ กฤษณา ทิมสี, “การพัฒนาสมรรถนะการแก้ปัญหาแบบร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เรื่อง ปฏิกริยาเคมี”, *ปริญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๖๐), หน้า ๖-๑๓.

^๙ ชลธิชา นานา, “การศึกษามูลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน”, *ปริญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๐), หน้า ๑๗๕.

^{๑๐} มงคล เรียงณรงค์, “การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน (CBL) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ รายวิชา ส ๒๑๑๐๓ สังคมศึกษา ๒”, *ปริญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๑-๑๔๘.

^{๑๑} Ahmadi P, Improving science learning achievement and creativity through surrounding natural environment approach, [online], Available: <https://www.researchgate.net/publication/324083717/> [2018].

๒) ศึกษาความคิดสร้างสรรค์รายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน นักเรียนมีระดับคะแนนความคิดสร้างสรรค์อยู่ในระดับดีมาก โดยมีคะแนนความคิดสร้างสรรค์เฉลี่ยรวม ($\bar{X}$) เท่ากับ ๑๐.๘๓ คะแนน และเมื่อนำระดับคะแนนในแต่ละด้านมาพิจารณา พบว่า ด้านความคิดริเริ่มมีความคิดสร้างสรรค์เท่ากับ ๒.๘๘ คะแนน ด้านความคล่องแคล่วในการคิดมีความคิดสร้างสรรค์ เท่ากับ ๒.๙๐ คะแนน ด้านความยืดหยุ่นในการคิดมีความคิดสร้างสรรค์เท่ากับ ๒.๖๗ คะแนน และด้านความละเอียดลออในการคิดมีความคิดสร้างสรรค์เท่ากับ ๒.๒๙ คะแนน ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะแผนการจัดการเรียนรู้แบบความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานที่นำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเป็นแผนที่ถูกออกแบบให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง โดยมีกระบวนการจัดการเรียนรู้ ๔ ขั้นตอน ได้แก่ (๑) ขั้นเตรียมความพร้อม (๒) ขั้นดำเนินการสอน (๓) ขั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์ (๔) ขั้นสรุปและประเมินผล มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนพัฒนากระบวนการคิดที่ประกอบไปด้วย ความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องแคล่ว ความคิดยืดหยุ่นและความคิดละเอียดลออ อันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของความคิดสร้างสรรค์ ส่งผลให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจสามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่ได้รับควบคู่ไปกับทักษะความคิดสร้างสรรค์ สอดคล้องกับแนวคิดของ วิริยะ ฤาชัยพาณิชย์^{๑๒} และ อรรถพร อุทุมสุ^{๑๓} ที่ได้กล่าวถึงรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานไว้ว่าเป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาทักษะที่จำเป็นในอนาคต ได้แก่ ทักษะการคิด ทักษะการค้นคว้าหาความรู้ ทักษะการสื่อสารและทักษะการคิดสร้างสรรค์ผ่านกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งได้แรงบันดาลใจและกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง โดยมีครูผู้สอนคอยแนะนำช่วยเหลือเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้ งานวิจัยของ มณีพิมพ์ วรรณภ^{๑๔} ได้ศึกษาการพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เรื่อง สมบัติทางกายภาพของวัสดุสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ยังพบอีกว่า นักเรียนมีระดับการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ หลังได้รับการจัดการเรียนรู้อยู่ใน

^{๑๒} วิริยะ ฤาชัยพาณิชย์, **สอนสร้างสรรค์ เรียนสนุกยุค ๑.๐**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๖๒), หน้า ๓๗-๔๑.

^{๑๓} อรรถพร อุทุมสุ, “ผลการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน (CBL) ร่วมกับสื่ออินโฟกราฟิกที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีไทย เรื่อง กาพย์พระไชยสุริยา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑”, **ปริญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๖๔), หน้า ๒๖-๓๐.

^{๑๔} มณีพิมพ์ วรรณภ, “การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้วิธีสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน (CBL) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑” **ปริญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๖๒), หน้า ๒๑-๒๕.

ระดับสูง กนิษฐา พูลลาภ^{๑๕} ได้ศึกษาการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน ร่วมกับการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน สำหรับนักเรียนห้องเรียนพิเศษวิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ ๔ พบว่าความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนหลังได้รับการจัดการเรียนรู้เพิ่มสูงขึ้น วิพรพรรณ ศรีสุธรรม^{๑๖} ได้ศึกษาการพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๔ พบว่านักเรียนมีคะแนนการแก้ปัญห อย่งสร้างสรรค์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนสอดคล้องกับงานวิจัยของกฤษณา ทิมสี^{๑๗} ที่ได้ศึกษาการพัฒนา ความคิดสร้างสรรค์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้วิธีสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน (CBL) ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ พบว่าความคิดสร้างสรรค์หลังจัดการเรียนรู้ของนักเรียนอยู่ในระดับสูงกว่าเกณฑ์ที่ กำหนด

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์โดยใช้วิธีการจัดการ เรียนรู้แบบความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานในรายวิชาวิทยาการคำนวณเรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณ ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ สามารถนำผลวิจัยไปใช้ได้ดังนี้

๑) การจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานในรายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิด เชิงคำนวณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่กระตุ้นผู้เรียนได้ฝึกฝนและ พัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์ที่สูงขึ้น ดังนั้น ครูผู้สอนควรนำการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับนักเรียนในเนื้อหาอื่น ๆ ต่อไป

๒) การจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานในรายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิด เชิงคำนวณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ สามารถเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์

^{๑๕} กนิษฐา พูลลาภ, “การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน ร่วมกับการเรียนรู้ แบบสร้างสรรค์เป็นฐานสำหรับนักเรียนห้องเรียนพิเศษวิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนผดุงนารี”, **ปริญญา ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๓), หน้า ๒๙-๓๕.

^{๑๖} วิพรพรรณ ศรีสุธรรม, “การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการแก้ปัญหาอย่าง สร้างสรรค์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔”, **ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัย ราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๒), หน้า ๒๕-๓๗.

^{๑๗} กฤษณา ทิมสี, “การพัฒนาสมรรถนะการแก้ปัญหาแบบร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี ที่ ๔ ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เรื่อง ปฏิบัติการเคมี”, **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัย นครสวรรค์, ๒๕๖๐), หน้า ๓-๑๑.

ของนักเรียนให้สูงขึ้นได้ ดังนั้น ควรนำแผนการจัดการเรียนรู้แบบความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานไปประยุกต์ใช้กับเนื้อหาในระดับชั้นอื่นๆ เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์ให้สูงขึ้นต่อไป

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) การจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานในรายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์ให้สูงขึ้นได้ สำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาตัวแปรตามอื่น เช่น การเกิดความคิดรวบยอด การคิดวิจารณ์ญาณหรือความคิดขั้นสูง ทั้งนี้เพื่อเป็นการต่อยอดการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานให้มีความหลากหลายมากขึ้น

๒) การจัดการเรียนรู้โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานในรายวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่อง แนวคิดเชิงคำนวณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์ให้สูงขึ้นได้ ดังนั้น ควรมีการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไปว่า มีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบใดที่สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์ให้สูงขึ้นได้อีก เช่น การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ ๔ MAT หรือการใช้ปัญหาเป็นฐาน

บรรณานุกรม

กนิษฐา พูลลาภ. “การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน ร่วมกับการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานสำหรับนักเรียนห้องเรียนพิเศษวิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนผดุงนารี”. **ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๓.

กฤษณา ทิมสี. “การพัฒนาสมรรถนะการแก้ปัญหาแบบร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เรื่อง ปฏิกริยาเคมี”. **ปริญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๖๐.

ชลธิชา นานา. “การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน”. **ปริญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๐.

นงลักษณ์ เขียวฉนิ. “การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี และความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โดยวิธีการจัดการเรียนรู้แบบใช้โครงงานเป็นฐาน”. **ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๖๒.

บุษยา ชงนำทรัพย์. “การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เรื่อง พลังงานความร้อนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑”.

ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๒.

ปิยะนันท์ ธิโสภา. สภาพปัจจุบันการบริหารหลักสูตรสาระเทคโนโลยี (วิทยาการคำนวณ) ของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายการศึกษาที่ ๑ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต ๒. **วารสารบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น.** ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๓) : ๘๑-๘๓.

มงคล เรียงณรงค์. “การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน (CBL) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ รายวิชา ส ๒๑๑๐๓ สังคมศึกษา ๒”. **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๘.

มณีพิมพ์ วรรณภพ. “การวิจัยปฏิบัติการเพื่อพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เรื่อง สมบัติทางกายภาพของวัสดุ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔”. **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๖๔.

วิพรพรรณ ศรีสุธรรม. “การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔”. **ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๒.

วิริยะ ฤาชัยพานิชย์. การสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน Creativity Based Learning (CBL) **วารสารนวัตกรรมการเรียนรู้.** ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๘) : หน้า ๒๓-๓๗.

_____. **สอนสร้างสรรค์ เรียนสนุกยุค ๑.๐.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ซีเ็ดยุคเข็ญ, ๒๕๖๒.

อรรพรรณ อุดมสุข. “ผลการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน (CBL) ร่วมกับสื่ออินโฟกราฟิกที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีไทย เรื่อง กาพย์พระไชยสุริยา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑”. **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๖๔.

นันทพงศ์ พันทวีศักดิ์. **AI เสริมศักยภาพทางธุรกิจ อุตสาหกรรมการผลิตยุค 4.0.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.prachachat.net> [๑๗ มกราคม ๒๕๖๒].

สมหมาย ปาริจฉัตต์. **ก้าวใหม่การศึกษาเพื่อคนพิเศษก้าวข้ามความกลัว.** มติชนสุดสัปดาห์ออนไลน์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.matichonweekly.com> [๒๙ มกราคม ๒๕๖๓].

Ahmadi, P. **Improving science learning achievement and creativity through surrounding natural environment approach.** [Online]. Available: <https://www.researchgate.net/publication/324083717/> [2018].

รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหาร
โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร

An Educational Management Model to Reinforce
the Quality of Students for School Administrators Under
the Secondary Educational Service Area Office Bangkok

สุกัญญา ประเสริฐศรี*

Sukanya Prasertsri

ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Doctor in Education (Educational Administration) Mahamakut Buddhist University

พระมหาธำรงค์ จิตปุณโญ**

Phramaha Thamrong Thitapungko

ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Advisor Dissertation of Education Administration Mahamakut Buddhist University, Thailand

E-mail : Kru.sukanya.13@gmail.com ๐๘๙-๑๐๒๑๐๑๘

Received: August 10, 2022

Revised: September 10, 2022

Accepted: September 10, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้ (๑) เพื่อศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร (๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร (๓) เพื่อประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร จำนวน ๙๒ โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียนและครูรวม ๓๖๘ คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นมาตรวัดแบบประมาณค่า ๕ ระดับ ที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง ๐.๖-๑.๐ มีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง ๐.๓๓-๐.๘๙ และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๘ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการ

* นางสาวสุกัญญา ประเสริฐศรี Miss Sukanya Prasertsri

** พระมหาธำรงค์ จิตปุณโญ, ดร. Phramaha Thamrong Thitapungko, Dr. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ ผลการวิจัยพบว่า (๑) องค์ประกอบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร จากการศึกษานวนคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา ที่เกี่ยวกับงานวิชาการ สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า ได้ร่างองค์ประกอบ จำนวน ๑๕ องค์ประกอบ และ ๘๖ ตัวแปร (๒) ผลพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) พบว่า องค์ประกอบหลักที่มีค่าน้ำหนักมากที่สุด คือ การบริหาร การศึกษาเพื่อคุณภาพผู้เรียน รองลงมาคือ การส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน กระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การควบคุมคุณภาพผู้เรียน ตามลำดับ มีค่าสถิติทางไค-สแควร์ = 2.466, df = 4, P-value = .651, GFI = .999, AGFI = .973 และ RMSE = .000 แสดงได้ว่ารูปแบบมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ตามเกณฑ์ที่กำหนด และ (๓) ผลการประเมินและรับรองรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๒ ($\bar{X} = 4.62$) ซึ่งผ่านเกณฑ์การประเมินและรับรองที่ผู้วิจัยกำหนด คือ ต้องมีค่ามากกว่า ๓.๕๑ จึงสรุปได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิรับรองรูปแบบที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น

คำสำคัญ : รูปแบบการบริหารจัดการศึกษา; เสริมสร้างคุณภาพผู้เรียน; ผู้บริหารโรงเรียน; สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

Abstract

The purposes of this research were as follows : (1) to study the components of an Educational Management to Reinforce the Quality of Students for School Administrators Under the Secondary Educational Service Area Office Bangkok, (2) to create an of the An Educational Management Model to Reinforce the Quality of Students for School Administrators Under the Secondary Educational Service Area Office Bangkok, and (3) to evaluate and affirm the of An Educational Management Model to Reinforce the Quality of Students for School Administrators Under the Secondary Educational Service Area Office Bangkok. The mixed methods research was used in the study. The research instruments were semi-structured interviews, questionnaires and confirmation or certification forms through 5-rating scale questionnaires by IOC; 0.6-1.0 discriminatory power equal to 0.33-0.89 with reliability at 0.986, informants consisting of school directors, vice-directors, and teachers in 92 schools. The analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, and confirmatory factor analysis. The results of this research was found that : (1) The components of an Educational Management to Reinforce the

Quality of Students for School Administrators Under the Secondary Educational Service Area Office Bangkok, general education department consist of 15 components and 86 variables. (2) The an Educational Management Model to Reinforce the Quality of Students for School Administrators Under the Secondary Educational Service Area Office Bangkok, general education department from confirmatory factor analysis (CFA) indicated that the highest value was on (1) Student Quality Management Process (2) Promote the quality of learners (3) Quality Development of Learners and (4) Control the quality of learners. has a chi-square value = 2.466, DF = 4, P-value = .651, GFI = .999, AGFI = .973, and RMSE = .000. This result indicates that the model is consistent with the empirical data. (3) The evaluation and confirmation of the model from experts in its propriety, accuracy, feasibility, and utility is at 4.62 ($\bar{X}$ = 4.62), higher than the set criteria at = 3.51. That means the model is approved.

Keywords : Educational Management Model; Reinforce; The Quality of Students; School Administrators; The Secondary Educational Service Area Office

บทนำ

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นบทบาทหน้าที่และภารกิจสำคัญของสถานศึกษา โดยอาศัยแรงศรัทธาเชื่อมั่นจากผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมที่คอยเกื้อหนุนทรัพยากรทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณภาพ สถานศึกษา โดยรวมอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๔ (๖) ว่าการจัดการศึกษาให้มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ เพราะการศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยกำหนดว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข^๑

^๑ สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, *เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูของคุรุสภา พ.ศ. ๒๕๓๗*, (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐.

ประเทศไทยก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) ซึ่งรวมตัวกันในปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ ดังนั้น การเตรียมความพร้อมให้กับประชากรและเยาวชนของชาติจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะต้องดำเนินการให้เกิดขึ้น เพื่อพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยการจัดการศึกษาของไทยในขณะนี้ล้ำหลังกว่าประเทศเพื่อนบ้านบางประเทศในอาเซียนอย่างมาก จากข้อมูลการประชุมของ World Economic Forum (WEF) The global competitiveness report 2012-2013 ได้จัดอันดับคุณภาพการศึกษาของประเทศในสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nation) ปรากฏว่า ประเทศสิงคโปร์ ประเทศบรูไน ดารุสซาราม และประเทศมาเลเซีย เป็นประเทศที่มีคุณภาพการศึกษาที่ดีในกลุ่มประเทศสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในขณะที่ประเทศไทยอยู่ในอันดับรั้งท้าย ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อการแข่งขันในอนาคตอันใกล้ได้^๒ แต่จากการจัดการศึกษาของไทยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า คุณภาพผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานยังไม่บรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษา นโยบาย ปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง และยุทธศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทั้ง ๆ ที่มีการปฏิรูปการศึกษามาเป็นเวลานาน จากการวิเคราะห์ปัญหาที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาการบริหารจัดการโดยการรวมศูนย์อำนาจไว้ในส่วนกลาง แม้จะได้มีการออกกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาแล้ว แต่หน่วยปฏิบัติยังไม่มีอิสระและความคล่องตัวในการบริหารงาน และจัดการศึกษาเท่าที่ควร^๓ ความเข้าใจไม่ตรงกันเนื่องจากยุทธศาสตร์มีหลายระดับยากต่อการนำไปสู่การปฏิบัติ ขาดการพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง นอกจากนั้น สภาวะการเมืองที่เปลี่ยนรัฐบาลบ่อยซึ่งนโยบายและยุทธศาสตร์ในการจัดการศึกษาต้องปรับเปลี่ยนโดยยึดนโยบายรัฐบาล ซึ่งประเด็นข้อสั่งการของนายกรัฐมนตรี การเปลี่ยนรัฐมนตรีบ่อยทำให้ขาดความต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนจะประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น หน่วยงานที่สำคัญที่สุด คือ “สถานศึกษา” เพราะสถานศึกษาเป็นหน่วยยุทธศาสตร์ทางการศึกษาในพื้นที่ที่จะจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไปสู่เป้าประสงค์โดยมีหน้าที่สำคัญในการจัดทำนโยบาย แผนพัฒนาการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน จัดระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา กำกับ ติดตาม ประเมินผลตามแผนงานโครงการ ระดมทรัพยากร ปกครอง ดูแลบำรุงรักษาทรัพย์สิน ส่งเสริมความเข้มแข็งและสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน โดยมีเป้าหมายสูงสุดให้ผู้เรียนมีคุณภาพ^๔

^๒ วรียพร แสงนภาพร, “สกศ.เสวนาวิชาการ”, วารสารการศึกษาไทย, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๖๗ (เมษายน ๒๕๕๓) : ๑๒-๑๔.

^๓ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษาของ กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๕๔ - ๒๕๕๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓.

^๔ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และคณะ, การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบ CRP, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

อย่างไรก็ตาม การศึกษาไทยทุกระดับยังมีปัญหาเชิงคุณภาพที่ต้องเร่งแก้ไข เพราะมีปัญหาเรื่องหลักสูตรและระบบการเรียนการสอนที่เน้นการท่องจำไม่สอนกระบวนการคิด ทำให้ขาดความคิดสร้างสรรค์ และทักษะจำเป็นอื่น ๆ ปัจจัยสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน และครูที่มีคุณภาพยังกระจายไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลขณะเดียวกันคนไทยส่วนใหญ่ยังไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการใช้อินเทอร์เน็ตของคนไทยเพิ่มสูงขึ้นเป็น ๒๖ ล้านคน แต่เป็นการใช้เพื่อการอ่านหาความรู้เพียงร้อยละ ๓๑.๗. และอัตราการอ่านหนังสือของคนไทยอยู่ที่ร้อยละ ๘๑.๘ โดยอ่านเฉลี่ยวันละ ๓๗ นาที^๕

จากสภาพของปัญหา ผลกระทบและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวมาข้างต้น กล่าวได้ว่าเรื่องนี้เป็นปัญหาเร่งด่วนที่ควรทำวิจัยและนำผลการวิจัยมาใช้ในการแก้ปัญหาในการบริหารของผู้บริหารโรงเรียน ผู้วิจัย จึงสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นการแก้ปัญหาของผู้บริหาร โรงเรียนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร
๒. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร
๓. เพื่อประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ของการวิจัยทั้งเชิงปริมาณ (Quantitative Approach) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) โดยศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัย และสัมภาษณ์แนวความคิดของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ รวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมีนาคม ๒๕๖๓ ถึงเดือนตุลาคม ๒๕๖๔ ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เนื้อหา

^๕ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, งานผลการวิจัยและพัฒนากรอบสมรรถนะผู้เรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น สำหรับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๒), หน้า ๙.

ขั้นตอนในการวิจัย

๑. ศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ ท่าน เป็นผู้บริหารการศึกษา ระดับนโยบายและนักวิชาการด้านการ บริหารงานมาไม่น้อยกว่า ๕ ปี ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบปฏิสัมพันธ์ (Interactive Interview)

๒. พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร นำแบบสอบถามที่จัดทำสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับหน่วยวิเคราะห์ (Unit Of Analysis) คือ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร นำมาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยหาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis : CFA)

๓. ประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของ ผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร

จากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๗ ท่าน เพื่อประเมินและรับรองรูปแบบให้มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เป็นหน่วยวิเคราะห์ (Unit Of Analysis) จำนวน ๑๑๙ โรงเรียน

กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้เป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เป็นหน่วยวิเคราะห์ (Unit Of Analysis) จำนวน ๙๒ โรงเรียน

ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน ครู รวมทั้งหมดจำนวน ๓๖๘ คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณไว้ประกอบด้วย แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบประเมินจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ

ลักษณะเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ในสถานศึกษา เป็นแบบสอบถามเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อผู้บริหารโรงเรียนว่ามีการเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนอยู่ในระดับใด เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ (Rating Scale) ของลิเคิร์ท

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นอื่น ๆ เกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน เป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ค้นหาคุณภาพของเครื่องมือโดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาฯ วิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้วเสนอประธาน และกรรมการที่ปรึกษาฯ วิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน เพื่อพิจารณาทั้งเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถามรูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ รายข้อ (Index of Item-Objective Congruence : IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ ๐.๘-๑.๐๐

๓. หาค่าความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับ ด้วยการวิเคราะห์ หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (alpha coefficient) โดยวิธีของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๘๘

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล รายละเอียด ดังนี้

๑. ขออนุญาตเพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัยจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนของกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล

๒. นำหนังสือจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล

๓. ทำการรวบรวมแบบสอบถามที่ได้กลับคืนมาจากกลุ่มตัวอย่างมาตรวจสอบความสมบูรณ์แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

๔. แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการนัดหมายวัน เวลาที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง พร้อมกับประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เตรียมศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก และอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถามทั้งหมดที่ได้รับกลับคืนมา สำหรับตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามแต่ละฉบับ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป มีรายละเอียด ดังนี้

๑. การวิเคราะห์เนื้อหา จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำข้อมูลมาสรุปเป็นตัวแปรที่ศึกษา

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยการวิเคราะห์ทางสถิติ โดยใช้การแจกแจงค่าความถี่ (frequency) และหาค่าร้อยละ (percentage)

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความเหมาะสมของตัวแปรการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน โดยหาค่าสถิติที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean : $\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) ค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (Coefficient of variation) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

๔. วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis : CFA) เพื่อศึกษารูปแบบว่ามีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์หรือไม่ โดยทำการวิเคราะห์องค์ประกอบด้วยวิธีการสกัดองค์ประกอบ “PCA” (Principal Component Analysis) และหมุนแกนขององค์ประกอบแบบตั้งฉาก (orthogonal rotation) ด้วยวิธีการแวนิแม็กซ์ (varimax rotation) เพื่อสกัดตัวแปรองค์ประกอบ

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหาร โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

๑. องค์ประกอบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหาร โรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา ที่เกี่ยวกับงานวิชาการ สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า ได้ร่างองค์ประกอบ จำนวน ๑๕ องค์ประกอบ และ ๘๖ ตัวแปร

๒. ผลพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) พบว่า องค์ประกอบหลักที่มีค่าน้ำหนักมากที่สุด คือ การบริหารการศึกษาเพื่อคุณภาพผู้เรียน รองลงมาคือ การส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน กระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การควบคุมคุณภาพผู้เรียน ตามลำดับ มีค่าสถิติทางไค-สแควร์ = 2.466, df = 4, P-value = .651, GFI = .999, AGFI = .973 และ RMSE = .000 แสดงได้ว่ารูปแบบมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ตามที่กำหนด

๓. ผลการประเมินและรับรองรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ในด้านความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ พบว่า ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๒ ($\bar{X} = 4.62$) ซึ่งผ่านเกณฑ์การประเมินและรับรองที่ผู้วิจัยกำหนด คือ ต้องมีค่ามากกว่า ๓.๕๑

จึงสรุปได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิรับรองรูปแบบที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น สอดคล้องกับ ข้อค้นพบงานวิจัยในครั้งนี้ คือ รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหาร โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร มี ๔ องค์ประกอบหลัก คือ (๑) ด้านการบริหารการศึกษาเพื่อคุณภาพผู้เรียน (๒) ด้านกระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน (๓) ด้านการส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน และ (๔) ด้านการควบคุมคุณภาพผู้เรียน เป็นองค์ประกอบในการบริหารจัดการ ศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน และสามารถนำผลการศึกษาค้นคว้าไปพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามเกณฑ์ และการบริหารโรงเรียน ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และได้มาตรฐานสากลต่อไปจากสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัย มาปรับปรุงแก้ไขและนำเสนอรูปแบบ ดังภาพที่ ๑

ภาพที่ ๑ การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยสามารถนำเสนออภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

๑. ด้านการบริหารการศึกษาเพื่อคุณภาพผู้เรียน เนื่องจากการบริหารการศึกษาเพื่อคุณภาพผู้เรียนเป็นการดำเนินงานกิจกรรมทุกชนิดในโรงเรียนเป็นภารกิจหลัก ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีกำหนดแบบแผน วิธีและขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างเป็นระบบ มีการกระจายอำนาจเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหาร โดยจัดครูและบุคลากรให้เหมาะสมกับหน้าที่และศักยภาพของผู้ปฏิบัติงาน และมีสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารมีการวางแผน กำหนดนโยบาย ติดตาม และตรวจสอบการดำเนินงานด้วยระบบคุณภาพตามมาตรฐานสากล โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ส่งเสริมพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งระบบให้สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพและมีสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ กล่าวว่า การบริหารเป็นภารกิจหลักของผู้บริหารที่ต้องกำหนดแบบแผน วิธีและขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ นักบริหารที่ดีต้องรู้จักเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะให้งานได้บรรลุจุดหมายที่วางไว้ เพราะการดำเนินการต่าง ๆ มิใช่เพียงแต่กิจกรรมที่ผู้บริหารจะกระทำเพียงลำพังคนเดียว แต่ยังมีเพื่อนร่วมงานอีกหลายคนที่มีส่วนทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จ ผู้ช่วยงานแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านสติปัญญาความสามารถ ความถนัดและความต้องการที่ไม่เหมือนกัน จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะนำเทคนิควิธีและกระบวนการการบริหารที่เหมาะสมมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายขององค์กร^๖ สอดคล้องกับงานวิจัยของ เทดส์ดัลย์ (Teddle) ได้ศึกษาการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยสู่ความสำเร็จในการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่สถานศึกษาจะประสบความสำเร็จในการบริหารสถานศึกษา คือ (๑) ผู้บริหารมีความเป็นผู้นำทางวิชาการ (๒) สถานศึกษามุ่งมั่นพัฒนาด้านการเรียนรู้ของนักเรียน (๓) มีกระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพสูง (๔) ใช้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกำกับติดตามความก้าวหน้าของนักเรียน และ (๕) ส่งเสริมให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม^๗

๒. ด้านกระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน เนื่องจากการบริหารโรงเรียนจะต้องมีแนวทางหรือกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีคุณภาพตามจุดหมายหรือเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพผู้เรียนตามเกณฑ์ของหลักสูตร โดยการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วน เพื่อมุ่งผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของผู้เรียนและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารโรงเรียน

^๖ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๕๓), หน้า ๓๔.

^๗ Teddle, C & Renolde, D., *International handbook of school effectiveness research An International survey of research on school effectiveness*, (London: Routledge, 2000).

ให้ความสำคัญในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยวิธีเน้นให้ผู้เรียนได้รู้ ได้เรียน สนุกกับการเรียนรู้ มีความสุขในการเรียนและพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ และมีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ แม็กคิงส์ซี (Mckinsey) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ” ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของสถานศึกษา ประกอบด้วย (๑) การปรับปรุงหลักสูตรและมาตรฐานการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ (๒) การปรับค่าตอบแทนผู้บริหาร และครูให้สูงขึ้นเพื่อคนที่มีความรู้ความสามารถสนใจเข้ามาทำงาน (๓) เพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของผู้บริหารและครูให้สูงขึ้น และ (๔) สร้างฐานของสถานศึกษา^๙ สอดคล้องกับงานวิจัยของดาร์เกสซี (Daggett) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเตรียมพร้อมผู้เรียนในอนาคต” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า สิ่งที่สถานศึกษาควรเตรียมพร้อมเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ประสบผลสำเร็จ คือ (๑) ผู้บริหารและครูต้องมุ่งความเป็นเลิศด้านวิชาการ (๒) ครูดูแลเอาใจใส่อบรมสั่งสอนนักเรียนอย่างใกล้ชิด (๓) เน้นการจัดการเรียนการสอนเป็นรายบุคคล และ (๔) หลักสูตรสถานศึกษามีคุณภาพสูง^{๑๐} และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมศรี เณรจาทิ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้มีคุณลักษณะพึงประสงค์ในศตวรรษที่ ๒๑” ผลการวิจัยพบว่า เป็นรูปแบบที่มีความเหมาะสมประกอบไปด้วย ๕ องค์ประกอบคือ (๑) การวางระบบการบริหารและพัฒนาองค์กรอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (๒) การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้โดยมีวิจัยเป็นฐาน (๓) การบริหารจัดการทรัพยากรและงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ (๔) การจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีสมรรถนะทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร และ (๕) การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรและงบประมาณ และการประเมินรูปแบบ พบว่า ทุกองค์ประกอบมีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์^{๑๐}

๓. ด้านการส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน เนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนจำเป็นต้องมีการส่งเสริมผู้เรียนให้มีความรู้ มีปัญญา มีความสุข เป็นคนดี คนเก่ง มีทักษะในการคิด ทักษะชีวิต และทักษะการทำงาน โดย เห็นคุณค่าของตนเองและเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก โดยอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารโรงเรียนให้ครูมีการจัดการเรียน

^๙ Mckinsay, *How the word most improved school system keep get better*, [online][Accessed, Available from], from <http://mckinsey.com/society/how-the-wored-most-improved-school-system-keep-getting-better>, 12 June 2012.

^{๑๐} Diggett, R., *Preparing students their futurs*, (Rexford NY: International Center for Leadership in Education, 2005), p. 216.

^{๑๐} สมศรี เณรจาทิ, “รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้มีคุณลักษณะพึงประสงค์ในศตวรรษที่ ๒๑”. *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาการบริหารเพื่อพัฒนาการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๖๐), หน้า ๔.

การสอนโดยการสอดแทรกในด้านคุณธรรม จริยธรรมและให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยการทักษะการคิด วิเคราะห์ ทักษะชีวิต และทักษะการทำงาน สอดคล้องกับแนวความคิดของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน ได้อ้างถึงกระทรวงศึกษาธิการในยุคของการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.-๒๕๕๒-๒๕๖๑) ที่ได้กำหนดคุณภาพผู้เรียน กล่าวคือ มีสุขภาวะที่ดีและมีสุนทรียภาพ มีคุณธรรมจริยธรรมและ ค่านิยมที่พึงประสงค์ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบ คิดสร้างสรรค์ ตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างมีสติสมเหตุผล มีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร มีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับ ผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต^{๑๑} และสอดคล้องกับงานวิจัยของอรัญญา ชนะเพีย ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยทางการบริหารที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนในโรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า (๑) รูปแบบ ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยทางการบริหารที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียน ในโรงเรียนสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย ๑) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ๑.๑) วัฒนธรรมการเรียนรู้ขององค์กร ๑.๒) การบริหารเชิงกลยุทธ์ ๑.๓) สุขภาพองค์กร และ ๑.๔) พฤติกรรมการสอนของครู (๒) คุณภาพผู้เรียน ประกอบด้วย ๒.๑) ผู้เรียนมี สุขภาพกายและสุขภาพ จิตที่ดี ๒.๒) ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ๒.๓) ผู้เรียนมีทักษะการคิดเป็นและ ทักษะการทำงาน ๒.๔) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน และ ๒.๕) ผู้เรียนมีความใฝ่รู้และเรียนรู้อย่าง ต่อเนื่อง และ (๓) รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์^{๑๒}

๔. ด้านการควบคุมคุณภาพผู้เรียน เนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนมีการควบคุม ติดตาม ตรวจสอบและ ประเมินผลการทำงาน เพื่อให้ภารกิจของโรงเรียนบรรลุประสิทธิผลและประสิทธิภาพ แล้วรายงานผลให้ ครูผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หน่วยงานต้นสังกัด และสาธารณชนทราบ จากการ วิเคราะห์ตัวแปรองค์ประกอบในด้านการควบคุมคุณภาพผู้เรียน พบว่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหาร มีการสรุปผล ติดตาม รายงานและนำผลการนิเทศไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาในกระบวนการจัดการ เรียนการสอนและมีการเผยแพร่แก่ผู้เกี่ยวข้อง และใช้เหตุผลการนิเทศการศึกษาเป็นการปรับปรุงวิธีการ ทำงานของแต่ละบุคคลให้มีคุณภาพ โดยมีการสรุปและประเมินผลในการดำเนินงานตามนโยบายทุกครั้ง สอดคล้องกับงานวิจัยของซิลวา และดาน่า (Silva & Dana) ได้ศึกษาการวิจัยเรื่อง การนิเทศแบบร่วมมือ

^{๑๑} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, แนวทางการประเมินคุณภาพตามมาตรฐาน การศึกษา ขั้นพื้นฐาน เพื่อการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า. ๖-๑๑.

^{๑๒} อรัญญา ชนะเพีย, “รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยทางการบริหารที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนใน โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๘), หน้า ๖.

ในโรงเรียนสู่ระดับมืออาชีพ ผลการวิจัยพบว่า ได้เสนอรูปแบบความร่วมมือโดยเน้นการตรวจสอบและการใช้ข้อมูลเพื่อพัฒนาโรงเรียนที่พัฒนาสู่ระดับมืออาชีพ มี ๔ ขั้นตอน คือ (๑) ขั้นเตรียมความพร้อม (๒) การนิเทศโดยตรง (๓) ผลการนิเทศ และ (๔) ความต้องการของครู ซึ่งการนิเทศต้องยึดหลักทั้ง ๔ ประการในการนิเทศต้องกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้นิเทศอย่างชัดเจน ดังนั้น การศึกษารูปแบบของการนิเทศจึงจำเป็นต้องกำหนดกระบวนการที่ชัดเจนและทุกขั้นตอนต้องประสานสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ^{๑๓} และสอดคล้องกับงานวิจัยของธนสมพร มะโนรัตน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับชาติของ โรงเรียนบ้านหนองวารี (นิพัทธ์ธรรมาภรณ์อุปถัมภ์) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ศรีสะเกษ เขต ๒ ผลการวิจัยพบว่า (๑) องค์ประกอบการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับชาติ มี ๖ องค์ประกอบ คือ ๑) การศึกษาและกำหนดความต้องการการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ๒) การวางแผนพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ๓) การพัฒนาครูและบุคลากร ๔) การสร้างทีมงานพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ๕) การจัดการเรียนการสอน และ ๖) การกำกับติดตามและประเมินผลเพื่อพัฒนาผู้เรียน^{๑๔}

๕. ผลการประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร จากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๗ คน มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าเป็นรูปแบบที่มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีความสามารถในการบริหารจัดการและเป็นผู้นำทางวิชาการและประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน ปรับปรุงโรงเรียนให้เป็นองค์กรที่มีความเข้มแข็ง มีแรงบันดาลใจและมีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาที่ชัดเจน เป็นสถานศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพและมาตรฐานระดับสากล โดยครูมีบทบาท หน้าที่ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ และมีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่า คุณภาพการศึกษาคือคุณภาพของผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่หลักสูตรกำหนด และสามารถนำผลการศึกษารั้งนี้ไปพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามเกณฑ์ และการบริหารโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและได้มาตรฐานสากลต่อไป

^{๑๓} Y. D. Silva, & F. N. Dana., Collaborative Supervision in the Professional Development School, Dissertation Abstracts International, Vol 16 no 21(2001) : p. 45-A.

^{๑๔} ธนสมพร มะโนรัตน์, “รูปแบบการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับชาติของ โรงเรียนบ้านหนองวารี (นิพัทธ์ธรรมาภรณ์อุปถัมภ์) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต ๒”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๐), หน้า ๖.

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑.๑ การบริหารการศึกษาเพื่อคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารควรมีการส่งเสริมให้ครูได้รับการพัฒนาวิชาการโดยจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างหลากหลาย โดยส่งเสริมให้ครูมีการทำวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๑.๒ กระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและประเมินผลการใช้หลักสูตรอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ สะท้อนสมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

๑.๓ การส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารควรให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยวิธีเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณและคิดไตร่ตรอง เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในด้านการสื่อสาร ทักษะอาชีพ ทักษะการเรียนรู้ และทักษะการเปลี่ยนแปลง

๑.๔ การควบคุมคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารควรมีการนิเทศ ติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงานตามกรอบนโยบายที่วางไว้ในกระบวนการเรียนการสอน โดยมีการประสานความร่วมมือ แลกเปลี่ยนความรู้กับภาคีเครือข่ายที่เข้มแข็ง ให้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนคุณภาพผู้เรียนสู่มาตรฐานการศึกษาระดับชาติ

๒. ด้านเชิงปฏิบัติการ

๒.๑ การบริหารการศึกษาเพื่อคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารควรจัดให้ครู มีการพัฒนาวิชาการโดยให้ครูจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างหลากหลาย และให้ครูมีการทำวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๒.๒ กระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารควรจัดให้ครูเห็นความสำคัญในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยมีการประเมินผลการใช้หลักสูตรอย่างเป็นระบบ

๒.๓ การส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารควรจัดให้ครูมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณและคิดอย่างไตร่ตรอง

๒.๔ การควบคุมคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารควรจัดให้ครูมีการนิเทศ ติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงานตามกรอบนโยบาย เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนคุณภาพผู้เรียนเพื่อให้สู่มาตรฐานการศึกษาระดับชาติ

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑ ควรศึกษาวิจัยรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของ ผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดอื่น เนื่องจากบริบทของแต่ละโรงเรียนมีความแตกต่างกัน เพื่อนำข้อค้นพบที่ได้มา

เปรียบเทียบกับข้อค้นพบในการวิจัยครั้งนี้ ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหรือการวิจัยทฤษฎีฐานราก

๓.๒ ควรศึกษาวิจัยในเรื่อง สภาพปัญหาและอุปสรรคในรูปแบบการบริหารจัดการศึกษา เพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน เนื่องจากแต่ละโรงเรียนมีโครงสร้างการบริหารงานแตกต่างกัน ทำให้การตอบสนองความต้องการในแต่ละพื้นที่แตกต่างกันด้วย

๓.๓ ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้คุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีคุณภาพในระดับสากล

๓.๔ ควรศึกษาวิจัยในแต่ละองค์ประกอบของการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพผู้เรียนของผู้บริหารโรงเรียน เพื่อสร้างตัวแปรจากผลการวิจัยเชิงคุณภาพเปรียบเทียบกับตัวแปรเชิงทฤษฎี

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. แผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๕๔ - ๒๕๕๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๔.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๕๓.

ธนสมพร มะโนรัตน์. “รูปแบบการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับชาติของ โรงเรียนบ้านห้องวารี (นิพัทธ์ธรรมมาภรณ์อุปถัมภ์) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา ศรีสะเกษ เขต ๒”. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๐.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และคณะ. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบ CRP. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

วรัญพร แสงนภาพวร. “สกศ.เสวนาวิชาการ”. วารสารการศึกษาไทย. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๖๗ (เมษายน ๒๕๕๓) : ๑๒-๑๔.

สมศรี เณรจาทิ. “รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้มีคุณลักษณะพึงประสงค์ ในศตวรรษที่ ๒๑”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารเพื่อพัฒนาการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๖๐.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. แนวทางการประเมินคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **งานผลการวิจัยและพัฒนากรอบสมรรถนะผู้เรียนระดับประถมศึกษา
ตอนต้นสำหรับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ,
๒๕๖๒.

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. **เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูของคุรุสภา พ.ศ. ๒๕๓๗**. กรุงเทพมหานคร:
คุรุสภา, ๒๕๔๔.

อรัญญา ชนะเพีย. “รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยทางการบริหารที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนใน
โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”.
วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุขภูบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
๒๕๕๘.

Diggett, R., **Preparing students their futurs**. Rexford NY: International Center for
Leadership in Education, 2005.

Mckinsay. **How the word most improved school system keep get better**. Accessed 12
June 2012, Available from <http://mckinsey.com/society/how-the-wored-most-improved-school-system-keep-getting-better>.

Teddlie, C & Renolde, D. **International handbook of school effectiveness research
An International servey of research on school effectiveness**. London:
Routledge, 2000.

Y. D. Silva, & F. N. Dana. Collaborative Supervision in the Professional Development School.
Dissertation Abstracts International, Vol 16 no 21(2001) : p. 45-A.

การพัฒนาตนให้มีความสุขตามวิถีพุทธ

Self-Development for Happiness Based on Buddhist

พระมหาอุดร อุตตโร (มากดี)*

Phramaha Udorn Uttaro (Makdee)

พระครูสิริภุรินิทัศน์ (จิตสศโค ดิษสวรค์)**

Phrakhru Siriphurinithat Thitasaggo (Ditsawan)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonsawan campus, Thailand

E-mail : udon921@gmail.com

Received: September 10, 2022

Revised: November 05, 2022

Accepted: November 05, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการพัฒนาตนให้มีความสุขตามวิถีพุทธ ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาเป็นความสุขของแต่ละคนซึ่งมีแตกต่างกันไปตามทัศนคติและมุมมอง จึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนาตนขึ้นไปตามลำดับ เริ่มต้นจากการพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดีงาม มีความสุข มีศีล มีธรรม และพัฒนาตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง จำต้องเรียนรู้ตั้งแต่บัดนี้ขึ้นแรก คือ การทำความดีในทางพระพุทธศาสนาหรือตามวิถีพุทธ ได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาตนไว้ ๔ ประการ คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา การพัฒนาตนนั้น มี ๓ อย่าง คือ (๑) ประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) หรือประโยชน์ขั้นที่ตามองเห็นกันได้เฉพาะหน้า (๒) ประโยชน์เบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถะ) หรือประโยชน์ชั้นเลยจากตามองเห็น เป็นประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิต หรือมีคุณค่าด้านจิตใจ และความประพฤติที่ชอบธรรม ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจในตัวเองอย่างลึกซึ้ง และ (๓) ประโยชน์สูงสุด (ปรมาตถะ) หรือประโยชน์ชั้นหลุดพ้นเป็นอิสระอยู่เหนือโลก ซึ่งเป็นสาระแท้จริงของชีวิต การพัฒนาตนให้มีความสุขเพื่อให้คนสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิต และเพื่อให้เข้าถึงชีวิตที่มีความสุขได้อย่างแท้จริง ในทางพระพุทธศาสนานั้น ความสุขเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงเป้าหมายของชีวิต เพราะความสุขอยู่ในใจ เมื่อความสุขเป็นสิ่งที่สำคัญในชีวิต เราจึงควรเรียนรู้ที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ฝึกอยู่กับปัจจุบัน

* พระมหาอุดร อุตตโร (มากดี), ผศ.ดร. Phramaha Udorn Uttaro (Makdee), Asst.Prof.Dr. นิสิตปริญญาเอก คุรุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** พระครูสิริภุรินิทัศน์ (จิตสศโค ดิษสวรค์), ผศ.ดร. Phrakhru Siriphurinithat (Thitasaggo Ditsawan), Asst.Prof.Dr. อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครสวรรค์

ฝึกจิตใจให้ปล่อยวาง และน้อมนำหลักธรรมมาเป็นเครื่องนำทาง เพื่อให้บรรลุความปรารถนา เกิดความสุข ความเจริญในชีวิตทั้งแก่ตนเอง สังคม และผู้อื่น

คำสำคัญ: การพัฒนาดน; ความสุข; วิถีพุทธ

Abstract

The academic article Aim to explaining self-development for happiness in the context of Buddhist. Everyone wants to be happy, yet everyone has a different attitude and viewpoint on happiness. As a result, it is necessary to develop myself gradually, beginning with self-development for a life that is full of happiness, morality, and justice. To develop myself to be happy, one must be aware and begin learning from the first step, which is to conduct good deeds. Self-development in Buddhism or in the context of Buddhist consists of four principles which are *kāya-bhāvanā* (physical development), *sīla-bhāvanā* (moral development), *citta-bhāvanā* (emotional development, and *paññā-bhāvanā* (wisdom development). Self-development has three objectives including: (1) *ditṭhadhammattha* refers to benefits obtainable here and now or the good to be won in this life; (2) *samparāyikattha* refers to the good to come in the future, life and mental values, and just behavior, all of which culminate in profound self-assurance; and (3) *paramattha* refers to the highest goal or *Nibbāna*. Self-development for happiness based on Buddhist society has an impact on both individual and society so that people can apply to develop themselves and to gain true happiness. Happiness, according to Buddhism, can occur without changing life's goals as happiness is in the mind, and since happiness is what counts in life, it is important to live life happily, to be in the present moment, to practice letting go of the mind, and to use Buddhist teachings as a guide to achieve desire, happiness, and success in life for oneself, others, and society.

Keywords: Self-Development; Happiness; Buddhist

บทนำ

ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา แต่เกิดขึ้นได้ยาก พบว่ามีหลายศาสตร์ที่พยายามศึกษาและอธิบายเกี่ยวกับความสุข เป็นแนวคิดหนึ่งที่ได้พัฒนาและถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างความสุข ประกอบด้วยการพัฒนาจุดแข็งของตนเอง การปรับความคิดให้เป็นบวกและการกำหนดเป้าหมายในชีวิต ปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้แนวคิดการสร้างความสุขร่วมกับการดูแลสุขภาพ ทั้งด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต เพื่อหวังให้บุคคลสามารถดูแลสุขภาพของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น^๑ การพัฒนาตนเองให้มีความสุขจึงต้องเริ่มจากการฝึกฝนและเรียนรู้ ความเข้าใจ ความต้องการของตนเองเป็นสำคัญ ซึ่งการฝึกฝนการพัฒนาตนนั้นมีความจำเป็นต่อการพัฒนาชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นการพัฒนาตนเองให้มีความสุขให้เกิดปัญญา ต้องอาศัยความเพียร สมกับที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “บุคคลมีความเป็นอยู่ด้วยปัญญา นักปราชญ์ทั้งหลายจึงกล่าวว่าชีวิตประเสริฐ”^๒ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้แจ้ง การหลุดพ้น และความรู้แจ้งในตนเอง จุดมุ่งหมายของการพัฒนาตนนั้น ควรพัฒนาตนให้เข้าถึงได้มากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป ๓ อย่าง คือ

๑) ประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฐฐัมมิกัตถะ) ประโยชน์ขั้นที่ตามองเห็นกันได้เฉพาะหน้า เป็นการกระทำที่ต้องพึ่งตนเองได้มาด้วยการแสวงหาด้วยความเพียรพยายาม และสติปัญญาเป็นของตนโดยชอบธรรม ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม

๒) ประโยชน์เบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถะ) ประโยชน์ขั้นที่มองตามองเห็น เป็นประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิต หรือมีคุณค่าด้านจิตใจ และความประพฤติที่ชอบธรรม ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจในตัวเองอย่างลึกซึ้ง หมายถึง ความเจริญงอกงามของชีวิตจิตใจ ที่ก้าวหน้าพัฒนาขึ้นด้วยคุณธรรม

๓) ประโยชน์สูงสุด (ปรมาตถะ) ประโยชน์ขั้นหลุดพ้นเป็นอิสระอยู่เหนือโลก ซึ่งเป็นสาระแท้จริงของชีวิต คือ ความมีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดโปร่ง ผ่องใส เบิกบาน สามารถแก้ปัญหาในจิตใจได้สิ้นเชิง รู้จักสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และไม่ถูกบีบคั้นคับข้องจำกัดด้วยความยึดติดถือมั่น หวั่นหวาด และกังวล ปราศจากกิเลสเผลาณที่ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว อยู่อย่างไร้ทุกข์ ได้ประจักษ์สุขประณีตภายในที่บริสุทธิ์สงบเย็นสว่างไสวเบิกบาน โดยสมบูรณ์ เป็นการพัฒนาปัญญาขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา สามารถเข้าถึงความเป็นอิสระภาพหรือความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้^๓

^๑ เกสร มัยจิน, การสร้างความสุขด้วยจิตวิทยาเชิงบวก, วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๖๗๓.

^๒ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๗๓/๘๑.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑๙.

การพัฒนาตน

บุคคลที่จะพัฒนาตนเองได้นั้นจะต้องเป็นผู้มุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงตัวเอง โดยมีความเชื่อหรือแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาตนที่ถูกต้อง ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาตนเองประสบความสำเร็จ แนวคิดที่สำคัญมีดังนี้^๔

ความหมายของการพัฒนาตน

ด้วยเหตุที่มนุษย์เรามีความต้องการที่จะให้ตนเองมีความเจริญก้าวหน้า ทั้งความต้องการความเจริญก้าวหน้าส่วนตัว และการรับรู้ศักยภาพของตนเอง ดังนั้น ทุกคนจึงต้องพยายามพัฒนาตนเองเพื่อให้มีชีวิตที่ดียิ่งขึ้น จึงมีนักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ให้ความหมายของ “การพัฒนาตน” ไว้ดังนี้

สมใจ ลักษณะ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาตนเอง (Self Development) หมายถึง การเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง แก้ไข สรรค์สร้างเกี่ยวกับตนเอง เพื่อนำไปสู่ความดี ความงาม ความเจริญในตนเอง โดยมีความมุ่งหมายสูงสุด คือการมีชีวิตที่มีคุณภาพมีความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่การทำงาน และมีความสุข^๕

เมธาวี อุดมธรรมมานุภาพ และคณะ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาตนเอง หมายถึง กระบวนการปรับเปลี่ยน และจัดระบบพฤติกรรมให้สอดคล้องกลมกลืนเหมาะสมทั้งในด้านของตนเอง และในด้านการสร้างความสัมพันธ์กับสังคมเพื่อให้เกิดความปกติสุขในการดำรงชีวิต บางครั้งเราเคยได้ยินถ้อยคำที่กล่าวถึงคนบางคนว่าเพี้ยน หลุด หรือแปลก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจในเชิงค่านิยม (Value Judgment) ที่แสดงว่าคนเหล่านั้นในทัศนะของคนพูดอาจดำรงชีวิตอย่างไม่สอดคล้อง และกลมกลืนกับค่านิยมของสังคม ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่า เจ้าของพฤติกรรมเหล่านั้นแสดงออกมาไม่ใช่เพราะปรับตัวไม่ได้ แต่เพราะต้องการสื่อให้สังคมรับรู้ถึงบางสิ่งบางอย่างที่สังคมละเลยไป แต่ก็เป็นไปได้ที่พฤติกรรมเหล่านั้นสื่อให้เห็นว่าเจ้าของพฤติกรรมยังอาจขาดความสอดคล้องกลมกลืนระหว่างความคิด การกระทำและความรู้สึกภายใน^๖

เอกสิทธิ์ สนามทอง ได้กล่าวไว้ว่า คำว่า “ตัวตน” ในความหมายโดยทั่วไปแล้วคือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ประกอบขึ้นเป็นบุคคล ในทางพระพุทธศาสนา ตัวตนประกอบด้วยจิตและกาย ทั้งสองส่วนทำงานประสานกันโดยจิตเป็นตัวรับสั่งการ กายเป็นส่วนของการปฏิบัติตามคำสั่งของจิต ซึ่งมีคำกล่าวไว้ว่า

^๔ วินัย เพชรช่วย, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒.

^๕ สมใจ ลักษณะ, การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๘๑.

^๖ เมธาวี อุดมธรรมมานุภาพ และคณะ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๒.

“จิตเป็นนายกายเป็นบ่าว” ดังนั้น ตัวตนจึงเป็นเรื่องของมโนกรรม วาจากรรมและกายกรรม หากพิจารณาตัวตนในแง่ของการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ตัวตนปรากฏในหลายลักษณะ คือ การพิจารณาตัวตนตามการรับรู้ของตนเอง ตามที่ตนเองอยากให้เป็นตามการรับรู้ของผู้อื่น ตามที่ผู้อื่นอยากให้เป็น และตามที่เป็นจริง นั่นคือโครงสร้างตัวตนนั้นเกิดความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันของบุคคลกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเป็นผลมาจากการประเมินสัมพันธภาพกับผู้อื่น ดังคำกล่าวที่ว่า “เด็กเห็นตนเองตามผู้อื่นเห็นเขา” ถ้าเด็กได้รับคำชมบ่อย ๆ ว่า ตั้งใจเรียนและมีความขยันหมั่นเพียร เขาก็จะสร้างตนขึ้นมาว่าเป็นคนตั้งใจเรียนและขยันเรียน แล้วรักษาเอาไว้ในตัวเขา โครงสร้างของตัวตนนี้คือ แบบของการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง^๗

สรุปได้ว่า การพัฒนาตนเอง ต้องเริ่มจากการเรียนรู้ตนเองให้รู้จักตนเองมองให้รอบด้านทั้งจุดแข็งจุดอ่อน ทั้งภายในและภายนอก แล้วทำการปรับปรุง เพื่อพัฒนาตนเองให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคงและมีชีวิตที่ดีขึ้น การพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการในการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ ทักษะ ทักษะคิดคำนึง ความสามารถของบุคคล ตลอดจนการให้แนวคิดใหม่ในการปฏิบัติงานเพื่อให้มีประสิทธิภาพสูงสุดให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางกายพัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา เพราะมนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมมนุษย์ควรพัฒนาตนเองทั้งภายในและภายนอก ซึ่งบุคคลที่พัฒนาตนเองแล้วจะเป็นประชากรของประเทศที่มีคุณภาพ การพัฒนาตนเองจึงนับเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญเพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

ความสำคัญของการพัฒนาตนเอง

บุคคลล้วนต้องการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หรืออย่างน้อยก็ต้องการมีชีวิตที่เป็นสุขในสังคม ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายและความต้องการของตนเอง สามารถพัฒนาตนเองได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมโลก การพัฒนาตนจึงมีความสำคัญ” ดังนี้

๑. ความสำคัญต่อตนเอง

๑.๑ เป็นการเตรียมตนให้พร้อมในด้านต่าง ๆ เพื่อรองรับกับสถานการณ์ทั้งหลายได้ด้วยความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง

๑.๒ เป็นการปรับปรุงสิ่งที่บกพร่อง และพัฒนาพฤติกรรมให้เหมาะสม จัดคุณลักษณะที่ไม่ต้องการออกจากตัวเอง และเสริมสร้างคุณลักษณะที่สังคมต้องการ

^๗ เอกสิทธิ์ สนามทอง, การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาฉันทะทางการเรียน ของนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒), หน้า ๖๘.

^๘ ฤกษ์ชัย คุณูปการ และคณะ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๖), หน้า ๓๖.

๑.๓ เป็นการวางแผนทางให้ตนเองสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายในชีวิตได้อย่างมั่นใจ

๑.๔ ส่งเสริมความรู้สึกในคุณค่าแห่งตนให้สูงขึ้น มีความเข้าใจตนเอง สามารถทำหน้าที่ได้ตามบทบาทของตนได้เต็มศักยภาพ

๒. ความสำคัญต่อบุคคลอื่น

การพัฒนาในบุคคลหนึ่งย่อมส่งผลต่อบุคคลอื่นด้วย การปรับปรุงและพัฒนาตนเองจึงเป็นการเตรียมตนให้เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีของผู้อื่น ทั้งบุคคลในครอบครัวและเพื่อนในที่ทำงาน เป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งชีวิตส่วนตัวการทำงานและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในชุมชนที่จะส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

๓. ความสำคัญต่อสังคม

การที่ผู้ปฏิบัติงานแต่ละคนได้พัฒนาและปรับปรุงตนเองให้ทันต่อพัฒนาการของรูปแบบการทำงานหรือเทคโนโลยี การพัฒนาเทคนิควิธีหรือพัฒนาวิธีคิดและทักษะใหม่ ๆ ที่จำเป็นต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและคุณภาพของผลผลิต ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมได้

สรุปได้ว่า การพัฒนาตนเองมีส่วนสำคัญต่อการดำรงชีพของบุคคลเป็นอย่างมาก หากเรารู้เท่าทันปัญหา มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ทำให้เราสามารถอาศัยอยู่บนโลกนี้ด้วยความสงบสุข สุขภาพจิตและคุณภาพชีวิตที่ดีย่อมเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ เพราะเป็นความสุขที่แท้จริง

เทคนิควิธีการพัฒนาตน

เทคนิควิธีการพัฒนาตนเองในการที่จะช่วยให้ตนเองมีสุขภาพจิตสมบูรณ์ สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้น สามารถทำได้หลายวิธีด้วยกัน ได้แก่ การควบคุมตนเอง การทำสัญญากับตนเอง การกำกับตนเอง และการปรับตนเอง^๙ ด้วยหลักการพัฒนาตน ๔ ประการ ได้แก่

๑. หลักการกระทำ หมายความว่าให้เรามีความพยายามในการสิ่งที่ตั้งเป้าไว้ หากเป็นคนที่ไม่มีความพยายาม หรือเป็นคนเกียจคร้าน ความสำเร็จก็จะไม่มาถึง โดยในพระพุทธศาสนาสอนเอาไว้ว่า ผลสำเร็จย่อมเกิดจากการกระทำ หากเราไม่ทำย่อมไม่เกิดผล จงทำด้วยกำลังของตนที่มี โดยไม่หวังอ่อนวอนขอผู้ใด หรือก็คืออย่าให้ความโลภบังตา ไม่ว่าจะจากการพนัน การเสี่ยงโชค หรือการทุจริต

๒. หลักการศึกษาพัฒนาตน หมายความว่า ให้มุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง มีความขวนขวาย ศึกษาหาความรู้ความก้าวหน้า เพื่อให้ชีวิตมีความมั่นคง มีสังคมที่ดีงาม ไม่สร้างความลำบาก หรือเบียดเบียนผู้อื่น กล่าวว่ “มนุษย์” เป็นสัตว์ประเสริฐ เราโชคดีที่เกิดมาแล้ว ต้องใช้ชีวิตให้คุ้มค่า อย่ายึดติดอยู่กับที่พยายามที่จะก้าวไปข้างหน้าเสมอ

^๙ ไพศาล ไกรสิทธิ์, การพัฒนาตน, (ราชบุรี: สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑-๓๑.

๓. หลีกไม่ประมาท ทุกอย่างล้วนเป็นอนิจจัง อย่าประมาทกับการใช้ชีวิต ไม่มีผู้ใดรู้ว่าอยู่หรือจะไปเมื่อไหร่ อย่ามัวนั่งนอนใจคิดว่ามีเวลาเพียงพอ จะทำอะไรต้องรีบทำ ต้องใช้ความขวนขวายเพื่อให้ได้มา โดยอยู่บนความไม่ประมาท

๔. หลีกพึ่งตนได้ หมายความว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” ไม่มีใครจะคอยช่วยเหลือเราได้ตลอด แม้บิดามารดาจะเลี้ยงดูเรามา ไม่นานเราก็กต้องพึ่งตนเอง จงพยายามฝึกฝน พัฒนาตนเอง และเตรียมพร้อม นอกจากนี้แล้วยังไม่ได้หมายถึงพึ่งแค่ต้องพึ่งพาตนเองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการไม่ยึดติดกับวัตถุ หรือสิ่งของมีนเมาต่าง ๆ จึงจะมีความสุขที่แท้จริงเกิดขึ้นได้ในจิตใจ

หากปฏิบัติตามหลักทั้ง ๔ ข้อ ได้ ชีวิตของเราจะพบเจอกับความสุข ความเจริญ และประสบความสำเร็จในการทำงาน หากเรามีจิตใจที่ดี มีความสุภาพ ชยันตเข้มแข็ง คนเห็นก็นับหน้าถือตา เป็นที่ยอมรับในสังคม พยายามใช้ชีวิตในความไม่ประมาท หลีกเลียงอบายมุขทั้งหลาย ในการพัฒนาตนเองที่สำคัญคือการวิเคราะหฺตนเอง โดยเริ่มจากการศึกษาและประเมินตนเอง เพราะการพัฒนาตนเองจะต้องเริ่มด้วยการรู้จักตนเอง และรู้จักวางแผนเพื่อการพัฒนาตนเอง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองที่มีประสิทธิภาพต่อไป^{๑๐}

การพัฒนาตนตามวิถีพุทธ

๑. การพัฒนาตนตามหลักภาวนา ๔

การพัฒนาตามความหมายของพระพุทธศาสนาคือ ภาวนา หมายถึง การทำให้เป็นให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ ๔ ประเภท คือ

๑) กายภาวนา คือ การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรม ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น ในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) ศิลภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น การมีเมตตา มีฉันทะ ชยันตหมั่น เพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส และปลอดพ้นจากความทุกข์แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

^{๑๐} Ebookserenity, หลักการพัฒนาตน ๔ ประการ เพื่อความก้าวหน้าของชีวิต, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/Uh4ST> [December 23, 2019].

สรุปหลักภาวนา ๔ ตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้น ต้องพัฒนาร่วมกันหลายอย่างเช่น การพัฒนากาย การพัฒนาศีล การพัฒนาจิต การพัฒนาปัญญา เข้าด้วยกันจึงจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยไม่เน้นอย่างใดอย่างหนึ่ง

๒. การพัฒนาตนตามหลักอัฐะ ๓

การพัฒนาตนเองตามหลักพุทธศาสนาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า มนุษย์นั้นมีความจำเป็นต้องพัฒนาตนเองอย่างรอบด้านทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา และที่สำคัญการพัฒนาตนเองนั้นจะมีประโยชน์ได้ต้องนำชีวิตไปสู่จุดหมายด้วย กล่าวคือการดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของการมีชีวิต ที่เรียกว่า อัฐะ หรืออรรถ ๓ คือ

๑) ทิฐฐัมมิกัตถะ จุดหมายขั้นตาเห็น หรือประโยชน์ปัจจุบันที่สำคัญ คือ (๑) มีสุขภาพดี ร่างกาย แข็งแรง ไร้โรค งามสง่า อายุยืนยาว (๒) มีเงิน มีงาน มีทรัพย์จากอาชีพสุจริต พึ่งตนได้ทางเศรษฐกิจ (๓) มีสถานภาพดี ทรงเกียรติ ไม่ตรี เป็นที่ยอมรับในสังคม (๔) ครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าถือ ทั้งหมดนี้จึงเกิดขึ้นโดยมีธรรมและใช้หรือปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยชอบทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

๒) สัมปรายิกัตถะ จุดหมายขั้นเลียดาเห็น หรือประโยชน์เบื้องหน้า ที่เป็นคุณค่าของชีวิต ซึ่งให้เกิดความสุขล้าลึกภายในโดยเฉพาะ คือ (๑) ความอบอุ่นสบายซึ่งสุขใจ ด้วยศรัทธามีหลักใจ (๒) ความภูมิใจ ในชีวิตสะอาดที่ได้ประพฤติดแต่ความดีงามสุจริต (๓) ความอึดใจ ในชีวิตที่มีคุณค่า ที่ได้เสียสละบำเพ็ญประโยชน์ (๔) ความแก้แค้นใจ มั่นใจ ด้วยมีปัญญาที่จะแก้ปัญหานำพาชีวิตไป (๕) ความโปร่งโล่งมั่นใจ ว่า ได้ทำกรรมดี มีหลักประกันวิถีสุภาพใหม่

๓) ปรมัตถะ จุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่ง คือ การมีปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิต อันทำให้จิตใจเป็นอิสระ

อัฐะ ๓ ขั้นนี้ จัดแบ่งใหม่เป็น ๓ ด้านดังนี้

๑. อัตตัตถะ จุดหมายเพื่อตน หรือประโยชน์ตน คือประโยชน์ ๓ ขั้นข้างต้น ซึ่งทำให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง หรือพัฒนาชีวิตของตนให้บรรลุเป้าหมาย

๒. ปรัตถะ จุดหมายเพื่อผู้อื่น หรือประโยชน์คนอื่น คือ ประโยชน์ ๓ ขั้นข้างต้น ซึ่งพึงช่วยเหลือให้ผู้อื่น หรือเพื่อนมนุษย์ได้บรรลุถึง ด้วยการชักนำสนับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตของเขาเองขึ้นไปจนเข้าถึงตามลำดับ

๓. อุภยัตถะ จุดหมายร่วมกัน หรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันของชุมชนหรือสังคม รวมทั้งภาวะและปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งทางวัตถุ เช่น ป่าไม้ แม่น้ำ ถนนหนทาง และทางนามธรรม เช่น ศีลธรรม วัฒนธรรม ซึ่งพึงช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษา เพื่อเกื้อหนุนให้ทั้งตนและผู้อื่นก้าวไปสู่จุดหมาย ๓ ขั้นข้างต้น อย่างน้อยไม่ให้เกิดการแสวงประโยชน์ตนส่งผลกระทบเสียหายต่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

โดยสรุป การพัฒนาตนเองตามแนวพุทธศาสตร์ดังกล่าวข้างต้นมุ่งเน้นการพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ใน ๓ ด้านคือ การพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ของตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์เบื้องต้นของการพัฒนาและเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่เกิดมามีแนวโน้มประโยชน์ของตนเองก่อน ลำดับต่อมาคือการพัฒนาตนเองในระดับสูงขึ้น คือ การพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ของคนอื่น ซึ่งถือว่าเป็นระดับที่เริ่มทำได้ยาก เพราะในขั้นนี้ต้องละวางตัวตน อุทิศตนและที่สำคัญการทำเพื่อประโยชน์ของคนอื่น ย่อมคาดหวังผลที่จะได้รับการตอบแทนกลับมาไม่ได้ และการพัฒนาตนเองขั้นสูงคือ การพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวมมนุษย์ มนุษย์ที่พัฒนาตนเองถึงขั้นนี้ได้ ในโลกและเป็นที่รู้จักได้รับการยอมรับ อาจกล่าวได้ว่ามีจำนวนที่นับได้

ความสุขในพระพุทธศาสนา

ทัศนะเรื่องความสุขในทางพระพุทธศาสนา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเรื่อง ความสุขตามแนวพุทธไว้ว่า “ความสุข คือ การที่ความอยากได้รับการตอบสนอง พุดถึงความอยากชาวพุทธมักจะขยาด เพราะเข้าใจว่า ศาสนาพุทธห้ามไม่ให้อยากอะไรเลย แต่ที่จริงแล้วความอยากมีทั้งแบบที่เป็นอกุศล เรียกว่า ตัณหา และแบบที่เป็นกุศล เรียกว่า ฉันทะ ตัณหา คือความอยากที่เกี่ยวกับรูป รส กลิ่น เสียง จะต้องพึงพาสิ่งภายนอกถึงจะมีความสุขแบบนี้ได้ จึงเป็นความสุขที่มีเงื่อนไข และก่อให้เกิดทุกข์ ได้ง่ายเมื่อไม่ได้ตามเงื่อนไขนั้น ส่วนฉันทะ เป็นความชื่นชมในสิ่งต่าง ๆ จึงเกิดความอยากให้สิ่งนั้นสมบูรณ์ดีงามตามเหตุและปัจจัยของมัน เป็นความอยากที่เราสร้างขึ้นเองภายใน จึงพึงพาสิ่งภายนอกน้อยกว่าตัณหาทำให้เกิดทุกข์ได้น้อยกว่า แต่ทำให้เกิดการพัฒนาตัวเองหรือสิ่งรอบตัวตามมา เช่น เมื่อเชื่อในงานที่ทำ ก็ตั้งใจทำงาน ทำให้เป็นคนเก่ง ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน บริษัทได้ดีไปด้วย จึงเป็นความอยากที่มีประโยชน์อยู่ และยังมีความสุขอีกระดับหนึ่ง คือ ความสุขที่เกิดจากการที่ไม่ต้องอยาก คือนิพพาน ไม่ก่อให้เกิดทุกข์ได้ เพราะไม่ต้องขึ้นกับอะไร เป็นอิสระอย่างแท้จริง

สุรพล ไกรสรารุณ ได้กล่าวถึงความสุขตามทัศนะในพระพุทธศาสนา ในหนังสือความสุขทุกมิติ ตามหลักพระพุทธศาสนาว่า ความสุขตามทัศนะในพระพุทธศาสนามีความหมายกว้างขวาง แต่หากกล่าวเฉพาะความสุขที่บุคคลทั่วไปรู้จักและสามารถเข้าถึงได้ เป็นความรู้สึก (เวทนา) สบายกายสบายใจ ที่ทำให้เกิดความยินดีและพอใจ เมื่อมีการสัมผัสรับรู้ต่อสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สัตว์ สิ่งของ รวมไปถึงรูป เสียง กลิ่น รส สิ่งต้องกายและค่านิยม ความคิด ความจำ หรือความรู้ต่าง ๆ ที่ปรากฏในใจ ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดนี้ภาษาทางศาสนาเรียกว่าอารมณ์ (สิ่งที่จิตรับรู้)

ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๑ อังคุตตรนิกาย หมวด ๒ ได้กล่าวถึงสุขสองอย่างไว้ ๑๓ คู่ ดังนี้^{๑๑}

- คู่ที่ ๑ สุขของคฤหัสถ์และสุขเกิดแต่บรรพชา
- คู่ที่ ๒ กามสุขและเนกขัมมสุข
- คู่ที่ ๓ สุขเจือกิเลส และสุขไม่เจือกิเลส
- คู่ที่ ๔ สุขมีอาสวะและสุขไม่มีอาสวะ
- คู่ที่ ๕ สุขอิงอามิสและสุขไม่อิงอามิส
- คู่ที่ ๖ สุขของพระอริยเจ้าและสุขของปุถุชน
- คู่ที่ ๗ กายิกสุข และเจตสิกสุข
- คู่ที่ ๘ สุขอันเกิดแต่ฌานที่ยังมีปิตติและสุขอันเกิดแต่ฌานที่ไม่มีปิตติ
- คู่ที่ ๙ สุขเกิดแต่ความยินดี และสุขเกิดแต่ความวางเฉย
- คู่ที่ ๑๐ สุขที่ถึงสมาธิ และสุขที่ไม่ถึงสมาธิ
- คู่ที่ ๑๑ สุขเกิดแต่ฌานมีปิตติเป็นอารมณ์ และสุขเกิดแต่ฌานไม่มีปิตติเป็นอารมณ์
- คู่ที่ ๑๒ สุขที่มีความยินดีเป็นอารมณ์ และสุขที่มีความวางเฉยเป็นอารมณ์
- คู่ที่ ๑๓ สุขที่มีรูปเป็นอารมณ์ และสุขที่ไม่มีรูปเป็นอารมณ์

การพัฒนาด้านให้มีความสุขตามวิถีพุทธ

ตามแนวคิดทางพุทธศาสนา การพัฒนาด้านเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดี หรือการมีดุลยภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคลกับสภาพแวดล้อม และมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึ่งพาอาศัยวัตถุ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน หลักการพัฒนาด้านตามแนวพุทธธรรมอันประกอบด้วยภาวนา คือ คำนี้ตรงกับคำว่าพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย

๑. การพัฒนากายภาวนา การพัฒนาด้านกายนั้น จัดอนุโลมอยู่ในการพัฒนาระดับศีล เพราะลำพังเพียงกายอย่างเดียว ไม่มีศีลควบคุมแล้ว พระพุทธศาสนาไม่ถือเป็นการพัฒนาทางกาย แต่ตรงกันข้าม ถ้าพัฒนากายด้านเดียวแล้ว อาจเป็นการส่งเสริมให้เกิดต้นเหตุความทะยานอยาก เพื่อให้ได้วัตถุมาบำรุงกายให้เจริญโดยทางพระพุทธศาสนาไม่พิจารณาการพัฒนากายแยกต่างหากจากจริยธรรม เพราะลำพังความเจริญทางกายอย่างเดียว ย่อมไม่มีความหมายเป็นสัณนิษฐาน และตามปกติจะเอียงไปทางเป็นการสนับสนุนให้ค้นหาได้เครื่องมือที่จะแสวงหาซื้อแย่งโลกามิส^{๑๒} ซึ่งเป็นสายตรงข้ามกับการศึกษา

^{๑๑} อ.ง. เอกก. (ไทย) ๒๑/๖๕-๗๗/๑๑๒-๑๑๕.

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๔๘/๒๗๒.

คือ ไตรสิกขาเพื่อพัฒนาฝึกปรือตนเองให้เจริญยิ่งขึ้น เมื่อไม่พัฒนาเรื่องกายให้ชัดเจนหรือชำนาญแล้ว ก็ย่อมตกเป็นเครื่องมือของวัตถุนิยมไปโดยหลีกเลี่ยงได้ยาก โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่ใช้สื่อมวลชน สาขาต่าง ๆ เช่น สื่อทางโทรทัศน์ สื่อทางหนังสือพิมพ์ สื่อทางอินเทอร์เน็ต

ความหมายในการพัฒนากาย คือ พัฒนาอินทรีย์ ๖ การพัฒนากายในความหมายที่แท้จริง ก็คือการพัฒนาอินทรีย์ ได้แก่ การใช้อินทรีย์ ๖ ภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้สำหรับ สัมผัสหรือทางเชื่อมต่อกับโลกภายนอก (คือ อินทรีย์ภายนอก ๖) ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อารมณ์ ที่ใจรับรู้เปิดช่องทางที่เข้าไปสัมผัสกับสภาพแวดล้อมทางวัตถุและทางธรรมชาติทั้งหมด ในการฝึกพัฒนากายหรือฝึกพัฒนาอินทรีย์นั้น การพัฒนากายจึงเป็นการการพัฒนารูปอินทรีย์ คือ ฝึกให้มีอินทรีย์สังวร ได้แก่ ความสำรวมอินทรีย์ ๖ เพื่อเป็นเครื่องมือให้เกิดความแข็งแกร่งของศีล ความประพฤติเพื่อสนับสนุนจิต ให้มีพลังงานที่มั่นคงและเป็นทางให้เจริญปัญญาอีกด้วย

๒. การพัฒนาศีลภาวนา การพัฒนาตนเองด้วยหลักศีลนั้น โดยเนื้อหาสาระสำคัญก็เพื่อให้บุคคล สามารถดำรงตนให้อยู่ร่วมกับสังคม หรืออยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างปกติสุข ทั้งศีลที่เป็นสิกขาบททั่วไป และศีลที่เป็นองค์มรรค คือ อธิศีลสิกขา

ความหมายของศีลในแง่ของการฝึกฝนตน คือ การฝึกฝนอบรมตนซึ่งเรียกว่า อธิศีล หรือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง หรือ การฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจา คือ ระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นและในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ด้วยดี ให้เกื้อกูลไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายเป็นพื้นฐานแห่งการฝึกอบรมจิตใจในอธิจิตตสิกขา เรียกสั้น ๆ ว่า ศีล ๑๖ และศีล ยังหมายถึง ระเบียบความประพฤติหรือระเบียบความเป็นอยู่ทั้ง ส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายวาจา ตลอดถึงการทำมาหาเลี้ยงชีพ

นอกจากนั้น ศีลครอบคลุมไปถึง การไม่ละเมิดระเบียบวินัย หรือการไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียน ผู้อื่น ถ้ามองในด้านการกระทำศีล จึงหมายถึง ความไม่ละเมิดและการไปเบียดเบียน สาระของศีลอยู่ที่ ความสำรวม หมายถึง การสำรวมระวังคอยปิดกั้น หลีกเว้นไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นนั่นเองเป็นศีล และ สภาพจิต ของผู้ไม่คิดจะละเมิด ไม่คิดเบียดเบียนใครนั่นแหละเป็นตัวศีล

๓. การพัฒนาจิตภาวนา การพัฒนาจิต คือ พัฒนาจิตใจให้มีคุณสมบัติดีงามพร้อม ซึ่งอาจ แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน

๑) คุณภาพจิต คือ ให้มีคุณธรรมต่าง ๆ ที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม เป็นผู้มีจิตใจสูงละเอียดอ่อน เช่น มีเมตตา มีความรักความเป็นมิตร มีกรุณา อยากช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของผู้อื่น มีจาคะ คือ มีน้ำใจเพื่อแผ้ว มีคารวะ มีความกตัญญู รวมทั้งมุ่งพัฒนาบุคคลให้มีจิตที่มีคุณภาพ เป็นต้น

๒) สมรรถภาพจิต คือ ให้เป็นจิตที่มีความสามารถ เช่น มีสติ มีวิริยะ คือ ความเพียร มีขันติ คือความอดทน มีสมาธิ คือ จิตตั้งมั่นแน่วแน่ มีสัจจะ คือความจริงจัง มีอธิฐาน คือ ความเด็ดเดี่ยว

แนวนั้นต่อจุดมุ่งหมาย เป็นจิตใจที่พร้อมและเหมาะที่จะใช้งานโดยเฉพาะงานทางปัญญา คือการคิดพิจารณาให้เห็นความจริงแจ่มแจ้งชัดเจน รวมทั้งการสร้างเกราะป้องกันโดยอาศัยหลักธรรมต่าง ๆ ดังกล่าว

๓) สุขภาพจิต คือ ให้เป็นจิตที่มีสุขภาพดี มีความสุขสดชื่น ร่าเริงเบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส พร้อมทั้งจะยิ้มแย้มได้ มีปิติ ปราโมทย์ ไม่เครียด ไม่กระวนกระวายใจ ไม่คับข้องใจ ไม่ขุ่นมัว เศร้าหมอง ไม่หดหู่โศกเศร้า รวมทั้งการสร้างให้มีสุขภาพจิตที่ดีได้ เป็นต้น

๔. การพัฒนาปัญญาภาวนา นอกจากการฝึกฝนให้มีความสามารถในการคิดเป็นคิดอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ปราศจากอคติแล้วยังมีความหมายต่อไป ถึงการรู้จักเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารจนสามารถชำระกมลจิตใจเป็นอิสระ ไม่ถูกกิเลสครอบงำหลุดพ้นจากความทุกข์สิ้นเชิงเมื่อบุคคลสามารถพัฒนาตนให้เป็นทั้งที่มีจิตและปัญญาแล้ว การพัฒนาชีวิตด้านในของบุคคลด้วยกระบวนการศึกษาอบรมในหลายลักษณะ จะทำให้บุคคลมีคุณภาพภายในอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการรองรับการจัดระเบียบสังคมอย่างใหม่ ที่เป็นผลจากการพัฒนาสังคมอย่างแท้จริง การพัฒนาสภาพทางกายภาพ ตลอดจนการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมจะสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น เพราะผู้คนมีหลักธรรมพื้นฐาน เช่น มีสัมมาทิฐิ เห็นความเจริญของงามของชีวิตดีกว่าความมั่งคั่งทางวัตถุ มีความสันโดษ พึงพอใจในความเป็นอยู่แต่พอดี ควบคู่ไปกับการขยันหมั่นเพียร และมีฉันทะเป็นแรงจูงใจในการทำงาน มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อสรรพชีวิต เป็นต้น คุณภาพของชีวิตที่กล่าวมาแล้วย่อมเป็นสิ่งสะท้อนและเป็นทั้งปัจจัยในการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาตนและสังคมอย่างแท้จริง

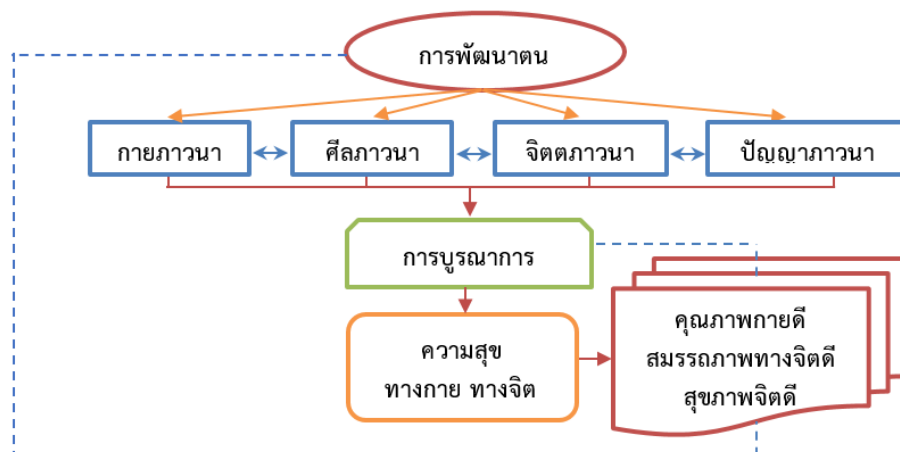
สรุป

การพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความพอดี หรือการมีคุณภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคลกับสภาพแวดล้อมและมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึงพาอาศัยวัตถุ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน หลักการพัฒนาตนตามแนวพุทธธรรมอันประกอบด้วยภาวนา ซึ่งคำนี้ตรงกับคำว่า พัฒนา ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา ศิลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับการพัฒนาทางกาย พัฒนาทางสังคม พัฒนาอารมณ์ และพัฒนาสติปัญญา จึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน (๑) กายภาวนา หมายถึง การพัฒนาทางกายเพื่อให้เกิดการเจริญของงาม (๒) ศิลภาวนา หมายถึง การพัฒนาการกระทำ ได้แก่การสร้างความสัมพันธ์ทางกายและวาจากับบุคคลอื่นโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่กล่าวร้ายทำลายผู้อื่น ไม่กระทำการใด ๆ ที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น แต่จะใช้วาจาและการกระทำที่ดี ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี (๓) จิตตภาวนา หมายถึง พัฒนาจิตใจ เพื่อให้จิตมีคุณภาพดี สมรรถภาพทางจิตดี และสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี คือจิตใจที่มีคุณธรรม ได้แก่ มีเมตตา กรุณา มุทิตา มีศรัทธา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น สมรรถภาพทางจิตดี คือการ

มีความพร้อมในการทำงาน ได้แก่ ขันติคือมีความอดทน สมาธิคือความมีใจตั้งมั่น อธิฐานคือมีความเด็ดเดี่ยว วิริยะคือมีความเพียร สติคือมีความระลึกเท่าทัน เป็นต้น ส่วนสุขภาพจิตดีเป็นสภาพจิตที่มีความสบายใจ อิ่มเอิบใจ แ่มชื่น เบิกบาน เกิดความสบายใจได้เสมอเมื่อดำรงชีวิตหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น และ (๔) ปัญญาภavana หมายถึงการพัฒนาปัญญา ได้แก่ การรู้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระได้จนถึงขั้นสูงสุด ส่งผลให้อยู่ในโลกได้โดยไม่ติดโลก มีอิสระที่จะเจริญเติบโตงอกงามต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาตนให้มีความสุขตามวิถีพุทธ” ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตนบูรณาการกับหลักภavana ๔ เพื่อนำไปสู่ผลคือความสุข จึงได้สรุปมาเป็นองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพที่ ๑ การพัฒนาตนให้มีความสุขตามวิถีพุทธ

บรรณานุกรม

- เกสร มัยจิน. การสร้างความสุขด้วยจิตวิทยาเชิงบวก. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๖๗๓.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ประยุทธ์ ปยุตฺโต). ทางสายกลางของการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๑.
- ไพศาล ไกรสิทธิ์. การพัฒนาตน. ราชบุรี: สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ๒๕๔๒.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- เมธาวี อุดมธรรมมานภาพ และคณะ. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๑.

รัชนี้ รัตน์ะ. ความต้องการในการพัฒนาตนเองของผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่อำเภอนองใหญ่ อำเภอบ่อทอง และอำเภอบ้านบึงจังหวัดชลบุรีทหารบก. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๑.

ฤกษ์ชัย คุณูปการ และคณะ. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการฯ, ๒๕๔๖.

วินัย เพชรช่วย. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๑.

สมใจ ลักษณะ. การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: เพ็ญทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๙.

เอกสิทธิ์ สนามทอง. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาจิตใต้สำนึกทางการเรียนของนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒.

Ebookserenity. หลักการพัฒนาตน ๔ ประการ เพื่อความก้าวหน้าของชีวิต. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/Uh4ST> [December 23, 2019].

ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
Effective teamwork of personal Office of The Attorney General
in the area Ayutthaya.

นุชจริน เสริมสวัสดิ์*

Nuchjarin Sreamsawat

รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Master of Public Administration Degree in Public Administration

Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

อภิชาติ พานสุวรรณ**

Apichat Pansuwan

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ประเทศไทย

Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University, Thailand

Email: nuchjarin_maka@hotmail.com

Received: July 09, 2022

Revised: August 13, 2022

Accepted: August 13, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (๒) เปรียบเทียบประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๘ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๘๗ คน กำหนดขนาดโดยคำนวณหาค่าขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบที และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว

* นางนุชจริน เสริมสวัสดิ์ Mrs. Nuchjarin Sreamsawat

** ผศ.ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ Asst.prof.Dr. Apichat Pansuwan อาจารย์ที่ปรึกษา Advisor Independent Study

ผลการศึกษาพบว่า (๑) ระดับประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (๒) บุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้และสถานภาพแตกต่างกัน มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมไม่ต่างกัน ส่วนประเภทบุคคลากรที่แตกต่างกัน มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และ (๓) แนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ได้แก่ จัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จัดให้มีการประชุม พุดคุยระหว่างทีมงานอยู่เสมอ จัดอบรมเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ส่งเสริมให้การทำงานเป็นทีมแบบประชาธิปไตย มีการติดตามและส่งเสริมการพัฒนาทีมงาน ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานที่มีประสิทธิภาพอย่างลึกซึ้ง และมีการบริหารจัดการทีมงานอย่างเป็นระบบ จัดการให้ผู้ปฏิบัติงานทุกตำแหน่งสามารถทำงานทดแทนกันได้ตามลำดับ

คำสำคัญ : ประสิทธิภาพ; การทำงานเป็นทีม; บุคลากร; สำนักงานอัยการ

Abstract

The objectives of this research were: (1) to study the teamwork efficiency of the personnel of the Public Prosecutor's Office in Ayutthaya Province; (2) to compare the teamwork efficiency of the Public Prosecutor's Office personnel in the Ayutthaya Province area. Classified by personal factors and (3) to study the guidelines for the development of teamwork efficiency of the personnel of the Public Prosecutor's Office in Ayutthaya Province. This research is a quantitative research. by using questionnaires as a tool to collect data. The confidence value was 0.98. The sample group used in this research consisted of 87 personnel from the Public Prosecutor's Office in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. The size was determined by calculating the sample size of Taro Yamane using stratified sampling. The statistics used in the data analysis were mean, standard deviation, t-test, and one-way analysis of variance.

The results of the study found that (1) the overall level of teamwork efficiency of the Public Prosecutor's Office in Ayutthaya Province was at the highest level (2) The Personnel of the Public Prosecutor's Office in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province with different gender, age, educational level, income and status had no difference in teamwork efficiency. effective team work differed not statistically. and (3) guidelines for improving the efficiency of teamwork, such as organizing activities to enhance good

relationships with each other; arrange a meeting Always talk among the team. Organize training to improve teamwork efficiency Promote democratic teamwork. There is monitoring and promotion of team development. Learn to understand how to work effectively deeply and has a systematic team management Arrange for operators in all positions to be able to work for each other, respectively.

Keywords : Effective; Teamwork; Personal; Office of The Attorney General

บทนำ

ปัจจุบันการทำงานในองค์กรเน้นการทำงานเป็นทีมหรือการทำงานที่เป็นกลุ่ม กัญวัญญ์ ธารีบุญ ได้อธิบายว่า การทำงานเป็นทีม คือ การที่บุคคลรวมตัวกันทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งในองค์กรเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน โดยมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน สมาชิกทุกคนต่างใช้ทักษะ ประสิทธิภาพ และความสามารถ ช่วยกันทำงาน แก้ไขปัญหา และรับผิดชอบต่อเป้าหมายที่ตั้งไว้ เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายเดียวกันอย่างมีประสิทธิภาพ^๑ นัฐธิดา วงษ์รอต ได้ทำงานวิจัยเรื่องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของการทำงานเป็นทีมกับการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๕ พบว่า การทำงานให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ตามอำนาจหน้าที่และภารกิจขององค์กรที่เป็นผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม มีประสิทธิภาพตามภารกิจที่กล่าวมานั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจในการทำงานร่วมกันของคณะบุคคลหรือการทำงานเป็นทีม เพราะกิจกรรมใด ๆ ยากที่จะประสบผลสำเร็จได้ด้วยตนเองเพียงคนเดียว หากมีทีมงานที่ดีย่อมจะทำให้ผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานเป็นที่พึงพอใจ สมาชิกมีขวัญและกำลังใจ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในองค์กร การทำงานเป็นทีมจะทำให้เกิดการระดมความสามารถและสติปัญญาที่แตกต่างของบุคคลให้มาช่วยกันคิดช่วยกันทำ ทำให้เกิดความคิดที่กว้างขวางรอบคอบ และเมื่อนำมาประสานกันอย่างเหมาะสม ก็จะช่วยให้การทำงานที่ต้องใช้ความสามารถหลาย ๆ อย่าง ดำเนินไปได้ด้วยดี^๒ ตรงกับที่กล่าวว่าการทำงานเป็นทีมเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้องค์กรมีประสิทธิภาพได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องใช้การทำงานเป็นทีมเพื่อปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน สอดคล้องกับสำนักงานพัฒนาข้าราชการ

^๑ กัญวัญญ์ ธารีบุญ, “การบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของผู้บริหารสถานศึกษาเอกชนระดับปฐมวัย”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, สาขาบริหารการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗), หน้า ๒๑๘.

^๒ นัฐธิดา วงษ์รอต, “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของการทำงานเป็นทีมกับการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๕”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาบริหารการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๖๐), หน้า ๓๘.

พลเรือนที่ให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นทีม โดยได้กำหนดให้การทำงานเป็นทีมเป็นสมรรถนะหลักของข้าราชการ ในการทำงานเป็นทีมนี้ทุกคนจะมีหน้าที่ที่แตกต่างกัน แต่งานของทุกคนจะมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกัน จำเป็นจะต้องมีการประสานกันอย่างราบรื่นและดำเนินไปในจังหวะและเวลาที่เหมาะสม ซึ่งผู้บริหารจะมีบทบาทในการเป็นผู้นำทีม ที่จะดึงศักยภาพของสมาชิกในทีมงานมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การทำงานเป็นทีมจึงเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานในองค์กร

สำนักงานอัยการสูงสุด เป็นองค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญ ในฐานะหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ซึ่งก่อตั้งองค์กรมากว่า ๑๐๐ ปี ระยะเวลาการดำเนินงานมาอย่างยาวนาน ย่อมหมายถึงบุคลากรภายในหน่วยงานหลายต่อหลายรุ่น ที่อุทิศตนทำงานให้กับองค์กร ทำให้มีบุคลากรที่มีความแตกต่างทางปัจจัยส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งงาน รายได้ และสถานภาพของแต่ละบุคคล ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม จากแนวความคิด ทศนคติ ตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน อ้างอิงจากงานวิจัยของ เกวรินทร์ ทิพยมงคลกุล ได้ทำงานวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการธรรมาภิบาล สำนักงานบริหารทรัพยากรบุคคล สำนักงานอัยการสูงสุด พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญที่จะผลักดันให้องค์กรประสบความสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด โดยการนำแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของข้าราชการพลเรือน ประกอบด้วย (๑) การมุ่งผลสัมฤทธิ์ (๒) การบริการที่ดี (๓) การส่งเสริมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ (๔) การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและจริยธรรม (๕) การทำงานเป็นทีม ปัญหาและอุปสรรคที่พบส่วนใหญ่เกิดจากปริมาณงานที่มีจำนวนมาก ขาดการทำงานเป็นทีม ซึ่งแนวทางการแก้ไขคือ การจัดสรรอัตรากำลังบุคลากรและการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความสามัคคีภายในหน่วยงาน การทำงานเป็นทีมจึงมีความสำคัญต่อการทำงานร่วมกันของบุคลากรในสำนักงานอัยการสูงสุด ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องปรับแผนกลยุทธ์ในการบริหารองค์กร ตลอดจนการพัฒนาทรัพยากรบุคคลในองค์กร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดในองค์กร เพื่อให้มีศักยภาพในการดำเนินงานตามเป้าหมายที่องค์กรได้กำหนดไว้^๑

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ส่งผลต่อการพัฒนาบุคลากรของสำนักงานอัยการสูงสุด ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในการบริหารจัดการองค์กร รวมถึงสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันประกอบด้วย ๗ สำนักงาน ซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติงานตามนโยบายการดำเนินงานของสำนักงานอัยการสูงสุด ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญ จึงทำการวิจัยศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม กรณีศึกษาบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อวิเคราะห์ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยนำข้อมูลที่ได้จาก

^๑ เกวรินทร์ ทิพยมงคลกุล, “การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการธรรมาภิบาล สำนักงานบริหารทรัพยากรบุคคล สำนักงานอัยการสูงสุด”, วารสารรามคำแหง, ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๓) : ๑๐๔-๑๐๕.

การวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการปรับแผนกลยุทธ์ในการบริหารองค์กร และการพัฒนาบุคลากรของสำนักงานอัยการสูงสุดต่อไป ตลอดจนสามารถใช้เป็นประโยชน์เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขการบริหารงานด้านบุคคลขององค์กรอื่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๒. เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
๓. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ ได้แก่ บุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๑๑ คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้ คือ บุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๘๗ คน กำหนดขนาดโดยคำนวณหาค่าขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane^๔ ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ลักษณะโครงสร้างประกอบด้วยคำถามชนิดปลายปิดและชนิดปลายเปิด แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ ๑ คำถามปลายปิด ประกอบด้วย ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประเภทบุคลากร รายได้ และสถานภาพ ตอนที่ ๒ ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ส่วนที่ ๒ คำถามปลายเปิด ได้แก่ ข้อเสนอแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม

รูปแบบมาตรวัดในแบบสอบถามส่วนที่ ๑-๒ ผู้วิจัยใช้ Five-point Likert-Type Scale Ranging โดยมีค่า ๕ ระดับ ดังนี้ (๑) หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด (๒) หมายถึง เห็นด้วยน้อย (๓) หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง (๔) หมายถึง เห็นด้วยมาก (๕) หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด และการแปลความของค่าเฉลี่ยเป็นแบบแบ่งช่วงการแปลความตามหลักการแบ่งอันตรภาคชั้น (Class Interval) ดังนี้ ค่าคะแนน ๔.๒๑-๕.๐๐ หมายถึง ระดับมากที่สุด ค่าคะแนน ๓.๔๑-๔.๒๐ หมายถึง ระดับมาก ค่าคะแนน ๒.๖๑-๓.๔๐ หมายถึง ระดับปานกลาง ค่าคะแนน ๑.๘๑-๒.๖๐ หมายถึง ระดับน้อย และค่าคะแนน ๑.๐๐-๑.๘๐ หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

^๔ Taro Yamane, *Statistic : An Introductory Analysis*, (New York: Harper & row, 1967), p. 71.

การทดสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ได้แก่ การทดสอบความเที่ยงตรง โดยพิจารณาจากดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Item objective congruence index: IOC) พบว่า ข้อคำถามทุกข้อมีค่ามากกว่า ๐.๕๐ และการทดสอบความเชื่อมั่น โดยพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีของครอนบาค พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟามีค่าเท่ากับ ๐.๘๘ ซึ่งมากกว่า ๐.๗๐ ทำให้แบบสอบถามมีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้อย่างเหมาะสม^๕

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจัดเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษารั้งนี้จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลจากบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๘๗ คน จาก ๗ สำนักงาน ได้แก่ (๑) สำนักงานอัยการภาค ๑ (๒) สำนักงานคดีศาลสูงภาค ๑ (๓) สำนักงานคดีแรงงานภาค ๑ (๔) สำนักงานอัยการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (๕) สำนักงานอัยการคดีศาลแขวงพระนครศรีอยุธยา (๖) สำนักงานอัยการคดีเยาวชนและครอบครัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ (๗) สำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการสร้างแบบสอบถามไปแจกด้วยตนเอง

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ โดยสถิติที่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ การทดสอบที และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีผลการวิจัยสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๑. ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.32$, S.D. = .441) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ ($\bar{X} = 4.49$ S.D. = .443) รองลงมา คือ ด้านการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน ($\bar{X} = 4.47$ S.D. = .528) และน้อยที่สุด คือ ด้านวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน ($\bar{X} = 4.08$, S.D. = .633) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า

๑.๑ ด้านการสื่อสารที่เปิดเผย โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.31$, S.D. = .544) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มีการติดต่อสื่อสารภายในหน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ($\bar{X} = 4.43$, S.D. = .622) รองลงมาคือ มีการเปิดเผย

^๕ ภัลยา วานิชย์บัญชา, การวิเคราะห์สถิติขั้นสูงด้วย SPSS for Window, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา, ๒๕๕๙), หน้า ๘๒.

ข้อมูลข่าวสารตามกฎหมายอย่างตรงไปตรงมา ($\bar{X} = 4.36$, S.D. = .610) และน้อยที่สุด คือ เปิดโอกาสให้มีการอภิปรายอย่างอิสระเพื่อหาข้อยุติกรณีที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ($\bar{X} = 4.20$, S.D. = .760)

๑.๒ ด้านการมีส่วนร่วมในการทำงาน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = .620) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มีความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของทีมและทำให้ทีมประสบความสำเร็จ ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = .722) รองลงมาคือ มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = .638) และน้อยที่สุด คือ มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการทำงานทุกขั้นตอน ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = .800)

๑.๓ ด้านวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.08$, S.D. = .533) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ยอมรับและปฏิบัติตามหน้าที่ตามภารกิจและเป้าหมายที่กำหนดไว้ ($\bar{X} = 4.36$, S.D. = .610) รองลงมาคือ มีการกำหนดขั้นตอนการทำงานที่ชัดเจน ($\bar{X} = 4.17$, S.D. = .702) และน้อยที่สุด คือ มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของงาน ($\bar{X} = 3.78$, S.D. = .832)

๑.๔ ด้านความไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.45$, S.D. = .533) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ เชื่อว่าทุกคนสามารถทำงานร่วมกันและบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ($\bar{X} = 4.48$, S.D. = .568) รองลงมาคือ มีความเชื่อมั่นและให้เกียรติต่อเพื่อนร่วมงาน ($\bar{X} = 4.47$, S.D. = .607) และน้อยที่สุด คือ มีความเชื่อถือศรัทธากันและกัน ($\bar{X} = 4.40$, S.D. = .619)

๑.๕ ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.49$, S.D. = .483) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มีความสุขกับการทำงาน มีความภาคภูมิใจในหน่วยงาน ($\bar{X} = 4.53$, S.D. = .546) รองลงมาคือ มีความสัมพันธ์อันดี มีความจริงใจ และปรารถนาดีต่อกัน ($\bar{X} = 4.52$, S.D. = .547) และน้อยที่สุด คือ ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันทั้งในการทำงานและเรื่องส่วนตัว ($\bar{X} = 4.45$, S.D. = .678)

๑.๖ ด้านการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.47$, S.D. = .528) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ยอมรับว่าทุกคนมีความสำคัญและเสมอภาคกันในการทำงาน ($\bar{X} = 4.53$, S.D. = .567) รองลงมา คือ มีความเคารพในบทบาทและหน้าที่ซึ่งกันและกัน ($\bar{X} = 4.49$, S.D. = .568) และน้อยที่สุด คือ ยอมรับความคิดเห็นที่ขัดแย้งด้วยความเสมอภาค ($\bar{X} = 4.40$, S.D. = .655)

๒. เปรียบเทียบประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๒.๑ บุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีเพศแตกต่างกัน มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ไม่แตกต่างกัน

๒.๒ บุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีอายุแตกต่างกัน มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมไม่แตกต่างกัน

๒.๓ บุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ไม่แตกต่างกัน

๒.๔ บุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ประเภทบุคลากรแตกต่างกัน มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม แตกต่างกัน

๒.๕ บุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีรายได้แตกต่างกัน มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ไม่แตกต่างกัน

๒.๖ บุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีสถานภาพแตกต่างกัน มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ไม่แตกต่างกัน

๓. แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีดังนี้

๓.๑ จัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ความถี่ ๔๖ คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๗๒

๓.๒ จัดให้มีการประชุม พูดคุยระหว่างทีมงานอยู่เสมอ ความถี่ ๓๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๗๖

๓.๓ จัดอบรมเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ความถี่ ๒๗ คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๖๒

๓.๔ ส่งเสริมให้การทำงานเป็นทีมแบบประชาธิปไตย ความถี่ ๑๖ คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๐๓

๓.๕ มีการติดตามและส่งเสริมการพัฒนาทีมงาน ความถี่ ๑๖ คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๐๓

๓.๖ ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานที่มีประสิทธิภาพอย่างลึกซึ้ง ความถี่ ๔ คิดเป็นร้อยละ ๒.๗๖

๓.๗ มีการบริหารจัดการทีมงานอย่างเป็นระบบ จัดการให้ผู้ปฏิบัติงานทุกตำแหน่งสามารถทำงานทดแทนกันได้ ความถี่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๒.๐๗

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผล ดังนี้

๑. ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ๖ ด้าน สรุปผลดังนี้

๑.๑ ด้านการสื่อสารที่เปิดเผย โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ เตือนนภา อุ่ทอง และคณะ^๖ ศึกษาเรื่อง การทำงานเป็นทีมของพนักงานรัฐวิสาหกิจในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร วัฒนธรรมองค์กร ความไว้วางใจกัน และการทำงานเป็นทีม โดยรวมมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก และงานวิจัยของ สิทธิศักดิ์ เพ็ชรยิ้ม และคณะ^๗ ศึกษาเรื่อง การทำงานเป็นทีมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๒ ผลการวิจัย พบว่า การทำงานเป็นทีมที่สามารถพยากรณ์ ประสิทธิภาพของโรงเรียนโดยรวมได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๑ ได้แก่ ด้านการไว้วางใจซึ่งกัน และกัน ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านการมีส่วนร่วม และด้านการมีมนุษยสัมพันธ์

๑.๒ ด้านการมีส่วนร่วมในการทำงาน โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัย พัทธภกร เย็นมนัส^๘ ศึกษาเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานเป็นทีมกับการบริหารงานทั่วไปของ สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๑ ผลการวิจัย พบว่า การทำงานเป็นทีมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๑ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้านโดยเรียงลำดับ แต่ละด้านจากมากไปน้อยดังนี้ ด้านการกำหนด วัตถุประสงค์และเป้าหมาย ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการสื่อสาร และด้านการสร้างความไว้วางใจ และ งานวิจัยของ สิทธิศักดิ์ เพ็ชรยิ้ม และคณะ ศึกษาเรื่อง การทำงานเป็นทีมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของ โรงเรียนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๒ ผลการวิจัย พบว่า การทำงานเป็นทีมที่สามารถ พยากรณ์ประสิทธิภาพของโรงเรียน โดยรวมได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ได้แก่ ด้านการไว้วางใจ ซึ่งกันและกัน ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านการมีส่วนร่วม และด้านการมีมนุษยสัมพันธ์

^๖ เตือนนภา อุ่ทอง และคณะ, “การทำงานเป็นทีมของพนักงานรัฐวิสาหกิจในเขตกรุงเทพมหานคร”, *Journal of Roi Kaensarn Academi*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๖๔) : ๑๔๔-๑๕๔.

^๗ สิทธิศักดิ์ เพ็ชรยิ้ม และคณะ, “การทำงานเป็นทีมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๒”, *วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ*, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓๔ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๔) : ๕๔-๖๔.

^๘ พัทธภกร เย็นมนัส, “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานเป็นทีมกับการบริหารงานทั่วไปของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๑”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขา วิชาการบริหารการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๘), หน้า ๑๑๔-๑๑๖.

๑.๓ ด้านวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ลำเทียน เฝ้าอาจ^๙ ศึกษาเรื่อง การทำงานเป็นทีมของข้าราชการครูในโรงเรียนขยายโอกาสอำเภอเมืองตราด สังเกตสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด ผลการวิจัย พบว่า ข้าราชการครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานเป็นทีมของข้าราชการครูในโรงเรียนขยายโอกาส อำเภอเมืองตราด สังเกตสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การมีเป้าหมายเดียวกัน การมีปฏิสัมพันธ์ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การมีส่วนร่วม การยอมรับนับถือ และการสื่อสารอย่างเปิดเผย และงานวิจัยของ พัทธกร เย็นมนัส ศึกษาเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานเป็นทีมกับการบริหารงานทั่วไปของสถานศึกษา สังเกตสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๑ ผลการวิจัย พบว่า การทำงานเป็นทีมของสถานศึกษา สังเกตสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๑ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้านโดยเรียงลำดับ แต่ละด้านจากมากไปน้อยดังนี้ ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการสื่อสาร และด้านการสร้างความไว้วางใจ

๑.๔ ด้านความไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ กมลนิตย์ วิลัยแลง^{๑๐} ศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของข้าราชการครูโรงเรียนในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง ผลการวิจัย พบว่า ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของข้าราชการครูโรงเรียนในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย สามอันดับแรก ได้แก่ ด้านความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ด้านการยอมรับนับถือ และด้านการมีส่วนร่วม ส่วนด้านการมีปฏิสัมพันธ์ มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมเป็นอันดับสุดท้าย และงานวิจัยของ สิริชัย นนทะศร^{๑๑} ศึกษาเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารกับการทำงานเป็นทีมที่มีประสิทธิภาพของสถานศึกษา สังเกตสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓ ผลการวิจัยพบว่า การทำงานเป็นทีมของสถานศึกษา สังเกตสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา

^๙ ลำเทียน เฝ้าอาจ, “การทำงานเป็นทีมของข้าราชการครูในโรงเรียนขยายโอกาสอำเภอเมืองตราด สังเกตสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา**, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๙), หน้า ๗๔-๘๐.

^{๑๐} กมลนิตย์ วิลัยแลง, “ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของข้าราชการครูโรงเรียนในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๙), หน้า ๗๙-๘๓.

^{๑๑} สิริชัย นนทะศร, “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารกับการทำงานเป็นทีมที่มีประสิทธิภาพของสถานศึกษา สังเกตสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๙), หน้า ๑๙๕-๒๐๕.

เขต ๓ มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย คือ การให้ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การกำหนดบทบาทและมอบหมายงานที่ชัดเจน การสื่อสารที่เปิดเผย การยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน การมีมนุษยสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมในการทำงาน

๑.๕ ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ นัฐธิดา วงษ์รอด^{๑๒} ศึกษาเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของการทำงานเป็นทีมกับการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๕ ผลการวิจัย พบว่า ระดับการดำเนินงานตามองค์ประกอบของการทำงานเป็นทีมของสถานศึกษาทุกองค์ประกอบ อยู่ในระดับมาก โดยองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การมีมนุษยสัมพันธ์ ได้แก่ บุคลากรในสถานศึกษา ร่วมกันดำเนินงานอย่างมีความสุข รองลงมาคือ การให้ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ได้แก่ บุคลากรในสถานศึกษาให้การเคารพและยอมรับในความรู้ของทีมงานด้วยความจริงใจ และองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน ได้แก่ บุคลากรในสถานศึกษาช่วยกำหนด ทิศทางการดำเนินงานให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ และผลงานวิจัยของ ปรีชา พึ่งเจียม^{๑๓} ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการทำงานเป็นทีมของบุคลากรทางการศึกษา ในสถาบันการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต ๓ ผลการวิจัย พบว่า พฤติกรรมการทำงานเป็นทีมของ บุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต ๓ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับ ค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อยคือ ด้านการให้โอกาสสมาชิกทุกคน รองลงมาคือ ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ระหว่าง กัน ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ ด้านการประเมินและพัฒนาตนเอง ด้านการสื่อสารระหว่างสมาชิก ด้านการไว้นับถือเชื่อใจและยอมรับนับถือกัน และด้านบรรยากาศการทำงานตามลำดับ

๑.๖ ด้านการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัย ของ กมลนิตย์ วิสัยแสง ศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของข้าราชการครูโรงเรียนในสังกัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง ผลการวิจัย พบว่า ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของข้าราชการครู โรงเรียนในสังกัดองค์การบริหาร ส่วนจังหวัดระยอง โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับ

^{๑๒} นัฐธิดา วงษ์รอด, “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของการทำงานเป็นทีมกับการดำเนินงาน วิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๕”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาการบริหารการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๖๐), หน้า ๘๘-๙๑.

^{๑๓} ปรีชา พึ่งเจียม, “พฤติกรรมการทำงานเป็นทีม ของบุคลากรทางการศึกษา ในสถาบันการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต ๓”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขา การบริหารการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๖๒), หน้า ๕๗-๖๒.

จากมากไปหาน้อย สามอันดับแรก ได้แก่ ด้านความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ด้านการยอมรับนับถือ และด้านการมีส่วนร่วม ส่วนด้านการมีปฏิสัมพันธ์ มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมเป็นอันดับสุดท้าย และงานวิจัยของ ญัฐภรณ์ เกตุชู^{๑๔} ศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของพนักงาน บริษัท การบินกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) สนามบินสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า ระดับการทำงานเป็นทีมของพนักงานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีการทำงานเป็นทีมมากที่สุดคือด้านความร่วมมือพร้อมใจในการทำงาน รองลงมาคือ ด้านความยอมรับนับถือกัน ด้านการมีเป้าหมายร่วมกัน ด้านความรับผิดชอบ ด้านความเข้าใจซึ่งกันและกัน และด้านการแบ่งงานตามความสามารถของบุคคลตามลำดับ

๒. ผลการเปรียบเทียบประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า บุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดอยุธยา ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และสถานภาพ ที่แตกต่างกัน มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ เมธาวิ หอฟมันน์ และคณะ^{๑๕} ได้ศึกษาปัจจัยทางการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานเป็นทีมของพนักงานโรงแรม ๕ ดาว ผลการวิจัยพบว่า พนักงานโรงแรมที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และสถานภาพต่างกัน มีประสิทธิภาพในการทำงานเป็นทีมไม่แตกต่างกัน และงานวิจัยของ ศรสวรรค์ สุขสนาน และ จรัส อติวิทยากรณ์^{๑๖} ได้ศึกษาการทำงานเป็นทีม ตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๖ ผลการวิจัย พบว่า ครูที่มีเพศ วุฒิการศึกษา และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับการทำงานเป็นทีมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๖ แตกต่างกัน ส่วนบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่มีประเภทของบุคลากรที่ต่างกัน มีประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมแตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ลำเทียน เผ่าอาจ ศึกษาการทำงานเป็นทีมโรงเรียนขยายโอกาส อำเภอเมืองตรารัต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรารัต ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานเป็นทีมของข้าราชการครูในโรงเรียนขยายโอกาส อำเภอเมืองตรารัต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรารัต จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

^{๑๔} ญัฐภรณ์ เกตุชู, “ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของพนักงาน บริษัท การบินกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) สนามบินสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, *วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต*, สาขาวิชาบริหารธุรกิจ (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๖๑), หน้า ๗๐-๗๔.

^{๑๕} เมธาวิ หอฟมันน์ และคณะ, “ปัจจัยทางการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานเป็นทีมของพนักงานโรงแรม ๕ ดาว”, *วารสารรัฐศาสตร์*, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๑๒๕-๑๓๗.

^{๑๖} ศรสวรรค์ สุขสนาน และ จรัส อติวิทยากรณ์เมธาวิ หอฟมันน์ และคณะ, “การทำงานเป็นทีม ตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๖”, *การประชุมวิชาการระดับชาติ “วลัยลักษณ์วิจัย” ครั้งที่ ๑๐ วันที่ ๒๗-๒๘ มีนาคม ๒๕๖๑.*

๓. แนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ได้แก่ จัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จัดให้มีการประชุม พุดคุยระหว่างทีมงานอยู่เสมอ จัดอบรมเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ส่งเสริมให้การทำงานเป็นทีมแบบประชาธิปไตย มีการติดตามและส่งเสริมการพัฒนาทีมงาน ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานที่มีประสิทธิภาพอย่างลึกซึ้ง และมีการบริหารจัดการทีมงานอย่างเป็นระบบ จัดการให้ผู้ปฏิบัติงานทุกตำแหน่งสามารถทำงานทดแทนกันได้ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อ้อมจันทร์ ภิรมย์ราช^{๑๗} ศึกษาเรื่อง แนวทางพัฒนาการทำงานเป็นทีมของบุคลากรระดับท้องถิ่น ในเขตอำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการทำงานเป็นทีมของบุคลากรระดับท้องถิ่น ได้แก่ สร้างสัมพันธ์ภาพการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย ประชุมชี้แจงความรับผิดชอบให้พนักงานทุกคนได้รับทราบและเปิดโอกาสให้มีการซักถามเพื่อทำความเข้าใจ ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน และรับฟังความคิดเห็นของพนักงาน ให้ความสำคัญในการตัดสินใจ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑. ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ด้านการสื่อสารที่เปิดเผย ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ เปิดโอกาสให้มีการอภิปรายอย่างอิสระเพื่อหาข้อยุติกรณีที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ควรมีการจัดการประชุม พุดคุย ระหว่างทีมงานอยู่เสมอ เปิดโอกาสให้สมาชิกในทีมออกความคิดเห็นได้อย่างอิสระ เพื่อหาข้อยุติในกรณีที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน

๒. ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ด้านการมีส่วนร่วมในการทำงาน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการทำงานทุกขั้นตอน ควรให้สมาชิกในทีมมีส่วนร่วมในการกำหนดขั้นตอนในการทำงาน รวมทั้งแสดงความคิดเห็นในการทำงานทุกขั้นตอน หรือมีการจัดทำขั้นตอนการทำงานเป็นลายลักษณ์อักษร โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกในทีมออกเสียงว่าเห็นด้วยกับขั้นตอนการทำงานดังกล่าวหรือไม่

๓. ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ด้านวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ และเป้าหมายหลักของงาน ควรเปิดโอกาสให้สมาชิกในทีม มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ และเป้าหมายหลักของงานอย่างแท้จริง จากการแสดงความคิดเห็น การตอบแบบสอบถาม หรือการร่างเอกสารก่อนจัดทำจริง

^{๑๗} อ้อมจันทร์ ภิรมย์ราช, “แนวทางพัฒนาการทำงานเป็นทีมของบุคลากรระดับท้องถิ่น ในเขตอำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา”, วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑-๒ (มกราคม-ธันวาคม ๒๕๕๘) : ๗๕-๙๒.

๔. ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ด้านความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ มีความเชื่อถือศรัทธากันและกัน ควรสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาระหว่างผู้มีอายุแตกต่างกัน หรือมีระดับตำแหน่งที่แตกต่างกัน โดยให้การยอมรับในความรู้ความสามารถและความคิดเห็นของแต่ละบุคคล ให้ความเคารพและศรัทธากันและกันด้วยความจริงใจ

๕. ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันทั้งในการทำงานและเรื่องส่วนตัว ควรมีการจัดกิจกรรมการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เพื่อให้สมาชิกในทีมรักใคร่ สนิทสนม ละลายพฤติกรรม รวมทั้งให้การสนับสนุน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันทั้งในการทำงานและเรื่องส่วนตัว

๖. ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ด้านการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ยอมรับความคิดเห็นที่ขัดแย้งด้วยความเสมอภาค ควรส่งเสริมการทำงานเป็นทีมแบบประชาธิปไตย คือ ยอมรับในความคิดเห็นส่วนใหญ่ของสมาชิกในทีม แม้จะขัดแย้งกับความคิดเห็นส่วนบุคคล

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลในด้านอายุงานเพิ่มเติม เนื่องจากระยะเวลาการปฏิบัติงานอาจส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมขององค์กร

๒. ควรมีการสอบถามแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม จากระดับหัวหน้างาน หรือผู้บริหารองค์กร ซึ่งอาจให้แนวคิดที่แตกต่าง จากบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน

๓. ควรศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบ วิธีการ เทคนิค หรือการนำเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาการทำงานเป็นทีมของบุคลากรสำนักงานอัยการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

กมลนิตย์ วิสัยแสง. “ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของข้าราชการครูโรงเรียนในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๙.

กัญญ์ณัญญ์ ธาริบุญ. “การบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของผู้บริหารสถานศึกษาเอกชนระดับปฐมวัย”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗.

กัลยา วานิชย์บัญชา. **การวิเคราะห์สถิติขั้นสูงด้วย SPSS for Window**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา, ๒๕๕๙.

เกวรินทร์ ทิพยมงคลกุล. “การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการธุรการ สำนักบริหารทรัพยากรบุคคล สำนักงานอัยการสูงสุด”. **วารสารรามคำแหง**. ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๓) : ๑๐๔-๑๐๕.

ณัฐกรณ์ เกตุชู. “ประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของพนักงาน บริษัท การบินกรุงเทพจำกัด (มหาชน) สนามบินสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๖๑.

เดือนนภา อุทอง และคณะ. “การทำงานเป็นทีมของพนักงานรัฐวิสาหกิจในเขตกรุงเทพมหานคร”. **Journal of Roi Kaensarn Academi**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๖๔) : ๑๔๔-๑๕๔.

นัฐธิดา วงษ์รอด. “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของการทำงานเป็นทีมกับการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๕”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๖๐.

ปรีชา พึ่งเจียม. “พฤติกรรมการทำงานเป็นทีม ของบุคลากรทางการศึกษา ในสถาบันการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต ๓”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๖๒.

พัชรกร เย็นมนัส. “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานเป็นทีมกับการบริหารงานทั่วไปของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๘.

เมธาวี ฮอฟมันน์ และคณะ. “ปัจจัยทางการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานเป็นทีมของพนักงานโรงแรม ๕ ดาว”. **วารสารรัฐศาสตร์**. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๑๒๕-๑๓๗.

ลำเทียน เผ่าอาจ. “การทำงานเป็นทีมของข้าราชการครูในโรงเรียนขยายโอกาสอำเภอเมืองตราด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๙.

ศรสวรรค์ สุขสนาน และ จรัส อติวิทยากรณ์เมธาวิ. “การทำงานเป็นทีม ตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๖”. การประชุมวิชาการระดับชาติ.

“วลัยลักษณ์วิจัย” ครั้งที่ ๑๐ วันที่ ๒๗-๒๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

สิทธิศักดิ์ เพ็ชรยิ้ม และคณะ. “การทำงานเป็นทีมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๒”. วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓๔ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๔) : ๕๔-๖๔.

สิริชัย นนทะศร. “การศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารกับการทำงานเป็นทีมที่มีประสิทธิภาพของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๙.

อ้อมจันทร์ ภิรมย์ราช. “แนวทางพัฒนาการทำงานเป็นทีมของบุคลากรระดับท้องถิ่น ในเขตอำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา”. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑-๒ (มกราคม-ธันวาคม ๒๕๕๘) : ๗๕-๙๒.

Taro Yamane. **Statistic : An Introductory Analysis**. New York: Harper & row, 1967.

แนวทางการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนา

The Guidelines for Food Consumption for Peacebuilding Based on Buddhism

ทรงศักดิ์ เทพสุวรรณวร*

Songsak Tapsuvonnaworn

ประพนธ์ ศุภสร**

Prapan Supasorn

ดวงเพชร สมศรี***

Toungpecth Somsri

นิสิตปริญญาเอก, พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, พระพุทธศาสนา,
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Ph.D. student, Doctor of Philosophy, Buddhist studies,
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: stapsu@yahoo.com

Received: August 13 , 2022

Revised: September 09, 2022

Accepted: September 10, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัย เรื่อง “แนวทางการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ (๑) เพื่อศึกษาการบริโภคอาหารในพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ (๒) เพื่อศึกษาการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ และ (๓) เพื่อเสนอแนวทางในการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนา โดยศึกษาด้วยระเบียบการวิจัยแบบการวิจัยเชิงเอกสาร มีเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา รวมถึงเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตรรกะและนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า การแสวงหาอาหารเพื่อบริโภคตามความต้องการที่ไม่เคยพอนั้นเป็นสาเหตุของความทุกข์ใจ โรคและปัญหาอื่น ๆ พระพุทธศาสนาใช้จริยธรรมควบคุมตัณหาทั้งอาหารกายและอาหารใจ ส่วนศาสตร์สมัยใหม่ใช้ประเพณีในสังคมการปกครองและกฎหมายควบคุมความต้องการของคนในสังคม เกิดการประสานความร่วมมือของศาสนากับรัฐเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชนและคุ้มครอง

* นายทรงศักดิ์ เทพสุวรรณวร Mr.Songsak Tapsuvonnaworn.

** รศ.ดร.ประพนธ์ ศุภสร Assoc.Prof.Dr.Prapan Supasorn ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis advisor.

*** ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี Asst.Prof.Dr.Toungpecth Somsri ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis advisor.

สิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบ การบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนาให้เริ่มจากการพัฒนาตนเองก่อน คือ แสวงหาอาหารโดยสัมมาอาชีวะ บริโภคอาหารโดยความไม่ประมาท ฝึกข่มใจเพียรเพื่ออริยมรรค คฤหัสถ์ให้รักษาศีลทำหน้าที่เพื่อเลี้ยงตนและครอบครัว ส่วนการบริโภคเพื่อสร้างสันติสุขตามศาสตร์สมัยใหม่ อาศัยความร่วมมือกันของสังคมโลกภายใต้กติกาที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ มีความยุติธรรม มีความเสมอภาพ มีความเคารพในสิทธิและเสรีภาพ เพื่อขจัดความขัดแย้งต่าง ๆ และพัฒนาให้ทุกคนมีอาชีพมีรายได้หลุดพ้นจากความยากจนอดอยาก องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “แนวทางการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนา” คือ โมเดล “คิด-พอ-ดี-ว่าง” ประกอบด้วย ๓ ส่วน ได้แก่ หลักธรรม หลักปฏิบัติ และผลลัพธ์ โมเดลนี้เป็นการนำหลักธรรม ๔ ประการ คือ (๑) โยนิโสมนสิการ “คิด” คือ การคิดโดยแยบคาย แสวงหาโดยอาชีพสุจริต เลือกบริโภคด้วยคุณค่าแท้ (๒) โภขเนมัตตัญญูตา “พอ” คือ สะสมพอประมาณ, บริโภคพอดีแก่ร่างกาย (๓) เมตตา “ดี” คือ ความมีใจดีไมโกรธหวังให้เกิดสุขแก่ตนและผู้อื่น รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือพึ่งพากัน และ (๔) อุเบกขา “ว่าง” คือ การพัฒนาจิตใจ รู้จักปล่อยวาง ว่างจากความยินดียินร้าย ว่างจากความเห็นแก่ตัว นำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการแสวงหาอาหาร กระบวนการบริโภคอาหาร กระบวนการจัดการอาหาร และกระบวนการพัฒนาจิตใจ เรียกว่า หลักปฏิบัติ ๔ เพื่อให้เกิดสันติสุขแก่ตนเอง สันติสุขแก่ครอบครัว สันติสุขแก่ชุมชนหรือสังคม และสันติสุขแก่ธรรมชาติ เรียกว่า ผลลัพธ์ ๔

คำสำคัญ: บริโภคอาหาร; สร้างสันติสุข; แนวทางการบริโภคอาหาร; หลักพระพุทธศาสนา

Abstract

The dissertation entitled “The Guidelines for Food Consumption for Peacebuilding Based on Buddhism” consisted of the following objectives: (1) to investigate food consumption in Buddhism and modern science; (2) to explore food consumption for peacebuilding according to Buddhism and modern science; and (3) to propose the guidelines for food consumption for peacebuilding based on Buddhism. The study employed a documentary research technique with data being obtained from the *Tipiṭaka*, commentaries, and related documents. The obtained data were analyzed logically and presented in a descriptive method.

From the study, it has been discovered that the never-ending search for food for consumption is the source of mental suffering, sicknesses, and other problems. Buddhist virtues are used to control cravings both physically and mentally, but modern

science employs social tradition for governance and laws to manage people's demands in society. This leads to collaboration between religion and the state in fostering harmony in society and protecting personal property rights, resulting in people coexisting peacefully. Food consumption for Buddhist peacebuilding begins with self-development, which is to seek food based on *Sammā-ājīva* (right means of livelihood) and consume food thoughtfully. Monks rely on effort to attain the Noble Eightfold Path while laypeople should observe the precepts to support themselves and their families. Food consumption for peacebuilding according to modern science relies on the collaboration of world society under the laws that everyone agrees on and that are just, equal, respect the rights and liberty. This attempts to reduce various conflicts and develop everyone to have a job that pays well enough and keeps them out of poverty. The body of knowledge from the study "The Guidelines for Food Consumption for Peacebuilding Based on Buddhism" is a 'consideration - moderation - kindness - equanimity' model made up of three parts: Dhamma principles, practices, and outcomes. The model is based on the 4 Dhamma principles which are: (1) *Yonisomanasikāra* refers to proper consideration in obtaining an honest occupation and consume by considering the genuine values; (2) *Bhojane-mataññutā* refers to moderation in eating and suitable for the body; (3) *Mettā* refers to loving-kindness and non-hatred for oneself and others, sharing and helping one another; and (4) *Upekkhā* refers to equanimity, training one's mind to let go and be selfless. All 4 principles can be applied to the food search process, food consuming process, food preparation process, and mental development process, collectively known as the '4 practices.' This will result in peace for oneself, family, community or society, and nature, referred to as the "4 outcomes."

Keywords: Food Consumption; Peacebuilding; Guidelines for Food Consumption; Buddhism

บทนำ

สังคมมนุษย์ได้มีการพัฒนาด้านอาหารอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การแสวงหาแบบการล่าสัตว์ มาสู่การเกษตรและกลีกรกรรม ตลอดจนเทคโนโลยีในการผลิตอาหารที่ใช้เครื่องมือ เครื่องจักร มีการแปรรูปอาหาร ควบคุมคุณภาพอาหาร การขนส่งอาหารกระจายไปยังดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก เป็นธุรกิจด้านอาหาร ทำให้เรามีทางเลือกในการบริโภคอาหารที่หลากหลาย ความเจริญด้านเทคโนโลยีได้ทำให้ชีวิตมีความสะดวกสบายมากขึ้น ความสำคัญของอาหารได้ขยายขอบเขตออกไปจากความจำเป็นต่อชีวิต ไปสู่ความเอร็ดอร่อย ความเพลิดเพลิน ความบันเทิง ความสุขที่ได้จากการบริโภคอาหาร หากพิจารณาอีกด้านหนึ่งของสังคมพบว่ายังมีผู้คนที่ยากแคลนอาหาร เพราะความยากจนบ้าง เพราะอาศัยอยู่ในสถานที่ที่ไม่เหมาะแก่การทำการเกษตรบ้าง เพราะขาดอาชีพบ้าง ทำให้เป็นโรคขาดอาหารนำไปสู่ความเจ็บหรือพิการบ้าง ต้องเร่ร่อนบ้าง หรือต้องเป็นโจรลักขโมยบ้าง แต่ขณะเดียวกัน กลุ่มคนฐานะดี มีอาหารมาก ต้องประสบกับปัญหาที่เกิดจากการบริโภคอาหารไม่เหมาะสม ทำให้เกิดโรคอ้วนบ้าง โรคเบาหวานบ้าง หรือโรคอื่น ๆ คนบางกลุ่มมีความเชื่อเรื่องอาหารที่บำรุงกำลังทางเพศ ทำให้ร่างกายแข็งแรง หรือเชื่อเรื่องอำนาจ นิยมในการบริโภคเนื้อสัตว์ป่า คนบางกลุ่มบริโภคสิ่งเสพติด มึนเมาเพื่อความสนุกสนาน เพื่อการคบเพื่อน สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความบกพร่องในกระบวนการจัดสรรทรัพยากรด้านอาหารในสังคม และการขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบริโภคอาหาร สร้างปริมาณขยะอาหารที่ทิ้งอยู่เป็นจำนวนมาก

พระพุทธศาสนาเห็นความสำคัญของอาหารว่า อาหารเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตของมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลาย พุทธพจน์ว่า “สพเพ สตฺตา อาหารภูจฺติกา” “สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร”^๑ และได้ให้ความหมายของอาหารที่ครอบคลุมทั้งอาหารร่างกายและอาหารใจ จำแนกอาหารเป็น ๔ แบบ คือ กวฬิงการาหาร ผัสสาหาร มโนสัญฺเจตนาหาร และวิญญาณาหาร โดยอาหารกายเรียกว่า กวฬิงการาหาร คือ อาหารที่เคี้ยว กลืน กิน ดื่ม มีลักษณะเป็นรูปที่เป็นทั้งของแข็งและของเหลว เช่น ก้อนข้าว กับข้าว นม น้ำผลไม้ เป็นต้น ส่วนอาหารอีก ๓ แบบ คือ ผัสสาหาร มโนสัญฺเจตนาหาร วิญญาณาหาร อาหาร ๓ นี้มีลักษณะเป็นนามธรรม ไม่ใช่รูป^๒ ผ่านความรู้ทางอายตนะภายนอก ได้แก่ ความรู้สึกเย็น ความรู้สึกร้อน ความรู้สึกอ่อน ความรู้สึกแข็ง เป็นต้น หรือผ่านการรับรู้ภายใน ได้แก่ ความนึกคิด สัญญา ภาพพจน์ อารมณ์ เป็นต้น อาจจะเรียกอาหาร ๔ เป็นภาษาทั่วไปว่า อาหารทางกาย อาหารทางความรู้สึก อาหารทางความคิด และอาหารทางใจ

พิจารณาจากเรื่องราวในพระสูตรพบว่า ในสมัยพุทธกาลก็มีปัญหาด้านอาหารเช่นเดียวกัน มีตัวอย่างแนวทางการแก้ปัญหา อาทิ กรณีการขาดแคลนอาหาร ท่านอนาถบิณฑิกคหบดีเป็นหนึ่งในเศรษฐีที่ได้

^๑ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๓/๑๙๐, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๓/๒๕๑.

^๒ ดูรายละเอียดใน อาหารสูตร ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๑/๑๗-๑๙.

จัดตั้งโรงทานแจกอาหารแก่คนยากจน แม้ในขณะที่ท่านประสบปัญหาขาดแคลนทุนทรัพย์ ท่านก็ยังคงให้ทานอย่างต่อเนื่องเสมอมาด้วยปลายข้าวและน้ำผักดอง^๓ เป็นแบบอย่างของแนวทางการจัดการอาหารด้วยการให้ทาน กรณีการบริโภคอาหารมากเกินไปทำให้เป็นโรคอ้วน มีตัวอย่างของพระเจ้าปเสนทิโกศล ที่เกิดความอึดอัดเพราะทรงเสวยพระกระยาหารเกินกว่าหนึ่งทะนานเป็นประจำ ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า “มนุษย์ผู้มีสติอยู่ทุกเมื่อ รู้จักประมาณในโภชนะที่ได้แล้ว ย่อมมีเวทนาเบาบาง เขาย่อมแก่ช้า อายุย่อมยืนยาว”^๔ ต่อมา พระองค์จำกัดการเสวยพระกระยาหารไม่เกินกว่าหนึ่งทะนาน จึงมีพระวรกายกระปรี้กระเปร่า ทรงอุทานว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงอนุเคราะห์เราด้วยประโยชน์ทั้งสอง คือ ประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้าอย่างแท้จริง^๕ เป็นแบบอย่างในการบริโภคอาหารแต่พอประมาณ อีกกรณีหนึ่ง การนิยมบริโภคอาหารที่ผิดแปลกจากคนทั่วไป เป็นเรื่องในชาดกของความหลงใหลการบริโภคเนื้อมนุษย์ของพระราชาองค์หนึ่ง ทำให้ประชาชนเดือดร้อน จนในที่สุดพระราชาก็ถูกปลดและถูกขับไล่เข้าไปอยู่ในป่า ได้ประพติดดินเป็นโจรเที่ยวจับคนมากินเป็นอาหาร พระโพธิสัตว์ได้พยายามโปรตจนโจรกลับใจให้สัจจะว่าจะเลิกรับประทานเนื้อมนุษย์ จึงได้กลับมาเป็นพระราชาดังเดิม^๖ เป็นแบบอย่างการชี้แนะให้เข้าใจโทษของการบริโภคสิ่งที่ไม่ควร

เรื่องราวในอัครัญสูตร พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้เห็นว่า ความโลภเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้มีการแย่งชิงอาหาร จนนำไปสู่การกระทำที่ล่วงละเมิดและเบียดเบียนผู้อื่น นำไปสู่ปัญหาสังคม พระพุทธองค์ทรงเล่าถึงการเกิดของโลกว่า เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้น เหล่าสัตว์ส่วนมากจุติจากพรหมโลกชั้นอภิสสระ นึกคิดสำเร็จได้ตามใจ มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีขานออกจากร่างกาย สัญจรในอากาศ สถิตอยู่ในวิมาน อยู่ยาวนาน ยังไม่เกิดพระอาทิตย์และพระจันทร์ ทุกแห่งเป็นน้ำ ต่อมาเกิดง้วนดินขึ้น มีพระอาทิตย์พระจันทร์ เมื่อสัตว์ทั้งหลายได้พากันชิมรสง้วนดิน เกิดติดใจ สภาพร่างกายเปลี่ยนเป็นหยาบขึ้น ๆ พวกที่ผิวพรรณงาม ดุหมื่นพวกผิวพรรณทราม เกิดมานะถือตัว ง้วนดินจึงหายไป เกิดสะเก็ดดิน สมบูรณ์ด้วยสี กลิ่น รส สัตว์อาศัยสะเก็ดดินเป็นอาหาร เมื่อสัตว์เกิดมานะเรื่องผิวพรรณ สะเก็ดดินหายไป เกิดเครือดินขึ้นมา กินเครือดินเป็นอาหาร เกิดมานะเรื่องผิวพรรณ เครือดินหายไป เกิดเป็นข้าวสาลี กินข้าวสาลีเป็นอาหาร เกิดอวัยวะเพศชาย เพศหญิง เกิดกำหนด เสพเมถุนธรรม ติดใจ สร้างบ้านเรือนอยู่ เกียจคร้านหาอาหาร ทุกเช้าทุกเย็น จึงสะสมอาหาร ต่างพากันสะสมอาหาร ข้าวสาลีไม่งอกเอง แย่งอาหารกัน จึงได้ตกลงปันเขตปันอาหาร แต่เกิดความโลภ ขโมยอาหาร เกิดปัญหาขึ้น จนต้องเลือกผู้มาเป็นพระราชา นำไปสู่การจับกุมผู้กระทำผิด มีการลงโทษ สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อเกิดความถือตัว อาหารก็หยาบขึ้น กายก็หยาบขึ้น

^๓ ดูรายละเอียดใน อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๐/๔๗๐-๔๗๔.

^๔ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๔/๑๔๖.

^๕ ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๔/๑๔๕-๑๔๖.

^๖ ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อสิตติ. (ไทย) ๒๘/๓๗๑-๔๙๔/๑๕๘-๑๘๒.

เมื่อเกิดความเกียจคร้าน ก็เกิดการสะสมอาหาร เกิดการแย่งชิง เกิดการขโมย นำไปสู่ปัญหาสังคม อันมีสาเหตุมาจากกิเลสต่าง ๆ และแนวทางในการจัดการปัญหาด้วยการคัดเลือกผู้นำมาเป็นผู้ตัดสินชี้ขาด กำหนดบทลงโทษแก่ผู้กระทำความผิด ตั้งกติกาในการปกครอง”

พระพุทธศาสนายังมีแนวทางปฏิบัติต่อการบริโภคอาหารผ่านสังคมของสงฆ์ เรียกว่า พระธรรมวินัย ให้ความสำคัญของการบริโภคปัจจัย คือ บิณฑบาต จีวร เสนาสนะ และเภสัช มีหลักธรรมในการบริโภคอาหารที่เรียกว่า โภชนมัตตัญญุตาน มีข้อปฏิบัติในพระวินัยที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคอาหารตั้งแต่การดูแลรักษาบาตร การบิณฑบาต การบริโภค การจัดการอาหารในโรงฉัน อาหารที่ควรหรือไม่ควรบริโภค ช่วงเวลาในการบริโภค เป็นต้น นอกจากนี้ ยังบอกถึงคุณและโทษของการบริโภคอาหารผ่านพระสูตรต่าง ๆ มากมาย สถานการณ์ในปัจจุบันจะพบว่า วิกฤติไทยส่วนหนึ่งประสบปัญหาที่เกิดจากการบริโภคอาหาร อาทิ ปัญหาด้านสุขภาพ มีวิกฤติที่ป่วยด้วยโรคเบาหวานบ้าง โรคอ้วนบ้าง โรคความดันโลหิตสูง ท้องเสีย อันมีสาเหตุมาจากอาหารที่บริโภคมีรสหวานมากเกินไป รสมันเกินไป รสเค็มเกินไป อาหารบูด อาหารเป็นพิษ เนื่องจากวิกฤติข้อจำกัดในการเลือกอาหาร เพราะเป็นอาหารที่ได้จากการบิณฑบาต ที่คล้อยไปตามการบริโภคของทายกในชุมชนนั้น ๆ และขึ้นอยู่กับความประสงค์ของทายกว่าจะถวายอาหารชนิดไหน จึงมีโอกาสได้รับทั้งอาหารที่หยาบหรืออาหารประณีต นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องสิ่งที่ไม่ควรบริโภค อาทิ หมาก บุหรี่ ม้าเนื้อ ว่าขัดต่อพระวินัยหรือไม่ ตัวอย่างดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อโลกปัจจุบันมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยี ทำให้วิถีการดำรงชีวิตแตกต่างจากสมัยพุทธกาล ส่งผลกระทบต่อหลักปฏิบัติของสงฆ์แล้ว หลักมหาปเทศ ๔^๗ จะถูกนำมาตีความ ทำความเข้าใจสภาพและแก้ปัญหาอย่างไร พุทธบริษัทควรจะมีส่วนร่วมอย่างไรต่อการแก้ปัญหาดังกล่าว

ผู้วิจัยเห็นว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคอาหารนี้ ควรจะมีแนวทางในการบริโภคอาหารที่นำไปสู่สันติสุขได้ โดยการศึกษาค้นคว้าหลักคิดและแนวทางในการบริโภคอาหารทั้งจากพระไตรปิฎก อันเป็นภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาและหลักโภชนาการตามศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อวิเคราะห์ถึงข้อดี ข้อจำกัดของทั้งสองแนวทาง โดยยึดถือแนวทางของพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากมีหลักธรรม และหลักปฏิบัติในการบริโภคอาหารกายและการเสพอาหารใจ เสริมด้วยแนวทางโภชนาการสมัยใหม่ที่มีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี องค์ความรู้เรื่องอาหารและยาที่มีต่อสุขภาพ มาบูรณาการร่วมกัน นำเสนอแนวทางการบริโภคอาหารเพื่อสันติสุขในสังคมภายใต้หลักพระพุทธศาสนา

^๗ คุรยละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๐๒.

^๘ คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๔/๑๐๙, อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๘๐/๒๕๓-๒๕๖.

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาการบริโภคอาหารในพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่
๒. เพื่อศึกษาการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่
๓. เพื่อเสนอแนวทางในการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนา

วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Document research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร โดยเริ่มจากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวข้องกับทฤษฎีโภชนาการ การศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความหมายและเรื่องของอาหาร

ขั้นตอนที่ ๒ การรวบรวมข้อมูล เป็นการศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐานชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยของพระพุทธศาสนาเถรวาท และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา ปกรณวิเสส รวมถึงเอกสารทางวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องการบริโภคอาหารในพระพุทธศาสนา และองค์ความรู้ในศาสตร์สมัยใหม่

ขั้นตอนที่ ๓ ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญที่กำหนดไว้ เพื่อเรียบเรียงเป็นหมวดหมู่แล้วจัดลำดับขั้นตอน

ขั้นตอนที่ ๔ เสนอผลการศึกษาวิเคราะห์โดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ผลการศึกษา

๑. การบริโภคอาหารในพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่

พระพุทธศาสนา ให้ความหมายของชีวิต คือ ธรรมที่เกิดจากปัจจัยจำนวนมากประกอบกันเกิดขึ้น สามารถแบ่งตามลักษณะหน้าที่ ๕ กอง เรียกว่า ชันธ ๕ มี รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ แบ่งตามคุณสมบัติ ๖ ชนิด เรียกว่า ธาตุ ๖ มี ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาสธาตุ และวิญญาณธาตุ หรือแบ่งตามช่องทางการรับรู้สื่อสาร ๖ ทาง เรียกว่าอายตนะ มี จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายและมโน ชีวิตจึงมีกระบวนการเกิด ตั้งอยู่ และดับไปของกลุ่มปัจจัย เรียกว่า ชีวิตหนึ่งชาติ ไปในสภาพหรือรูปแบบของชีวิตที่แตกต่างกัน เรียกว่า สัตว์ในภพต่าง ๆ ๓ กลุ่มใหญ่ มี กามาวจรภพ รูปาวจรภพ อรูปาวจรภพ ดังนั้น ชีวิตในแต่ละช่วงเวลาหนึ่งก็จะเกิดในรูปแบบหนึ่ง เมื่อดับหรือตายหรือจืดจากรูปแบบนี้แล้ว ก็จะประกอบปัจจัยต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไปจากเดิม เป็นชีวิตในรูปแบบใหม่ในช่วงเวลาถัดไป เช่น มนุษย์ตายแล้ว ไปเกิดเป็นสุนัขก็ได้ ตายจากสุนัข ไปเกิดเป็นนก เป็นต้น ชีวิตของบุคคลหนึ่ง จึงมีอดีตที่เกิดตายในรูปแบบต่าง ๆ มานับไม่ถ้วน และก็ยังต้องเป็นต่อไป

คำว่า “อาหาร” ในภาษาบาลีมีความหมาย ๒ นัย นัยแรก วัตถุอันบุคคลกลืนกิน หมายถึง อาหาร หรือของกิน ความหมายตามศัพท์วิเคราะห์ คือ สิ่งที่น่ามาซึ่งกำลังและอายุ และ สิ่งที่น่ามาซึ่งรูปกาย^๙ นัยที่สอง เหตุหรือปัจจัย ความหมายตามศัพท์วิเคราะห์ คือ สิ่งที่น่ามาซึ่งผลของตน นัยนี้ จะเป็น ภาษาธรรม ตามหลักอิตถีปัจจัยตา (ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้)^{๑๐} ส่วนคำว่า ‘เสวติ’ ในภาษาบาลี แปลว่า เสพ, เสวนา, เสวนิ ความเสพ^{๑๑} คำว่า ‘เสพ’ หมายถึง บริโภค ใช้สอย อยู่อาศัย คบหา^{๑๒} ส่วนคำว่า ‘บริโภค’ มีความหมายว่า กิน ใช้สิ้นเปลือง ใช้สอย ดังนั้น คำว่า เสพ จึงมีความหมายกว้างกว่า^{๑๓} และพบในพระไตรปิฎกมากกว่า ดังนั้น การบริโภคอาหารในพระพุทธศาสนาแบ่งได้ ๔ ประเภท ได้แก่

๑) การบริโภคควฬิงการาหาร หมายถึง การบริโภคอาหารที่เป็นรูป จะเป็นก้อนลักษณะแข็ง หรือนิ่ม หรือเป็นของเหลว ด้วยกิริยาการกิน เคี้ยว ต้ม และกลืนโดยผ่านทางปาก ฟันและลิ้นเพื่อบด เคี้ยว ผสมอาหารให้มีขนาดเล็กลงง่ายต่อการกลืนผ่านมาทางลำคอสู่กระเพาะอาหาร เรียกว่า อาหารใหม่ ผ่านสู่ลำไส้เล็กน้อย ลำไส้ใหญ่ เรียกว่า อาหารเก่า ได้โอชะหล่อเลี้ยงมหาภูตรูปและรูปที่อาศัยมหาภูต

๒) การเสพผัสสอาหาร หมายถึง การรับรู้เป็นความรู้สึก (เวทนา) เมื่อเกิดการกระทบกัน (ผัสสะ) ระหว่างรูปกับอายตนะภายใน ได้แก่ รูปคือแสงสี (รูปะ) กับอายตนะคือตา (จักขุ) รูปคือเสียง (สัททะ) กับอายตนะคือหู (โสตตะ) รูปคือกลิ่น (คันธะ) กับอายตนะคือจมูก (ฆานะ) รูปคือรส (รสะ) กับอายตนะคือลิ้น (ชีวนา) รูปคือสัมผัสทางกาย (โผฏฐัพพะ) กับอายตนะคือกาย (กาย)

๓) การเสพมนโธสัญญเจตนาหาร ได้แก่ ความจงใจในการคิดที่เรียกว่า มโนกรรม ความจงใจในการพูดที่เรียกว่า วจีกรรม ความจงใจในการทำที่เรียกว่า กายกรรม โดยเริ่มจากมโนกรรม ธรรมบทว่า

^๙ ในศัพท์วิเคราะห์ อธิบายว่า ๒ นัย คือ นัยแรกว่า อาหาร ของกิน (อสณ โภชน ฆาส) “อาหารติ พลาญนิตติ อหาโร” สิ่งที่น่ามาซึ่งกำลังและอายุ และ “โอชฎมกั รูป อหารตติ อหาโร” สิ่งที่น่ามาซึ่งรูปกาย อีกนัยหนึ่งว่า เหตุ ปัจจัย “อตตโน ผล อหารตติ อหาโร” สิ่งที่น่ามาซึ่งผลของตน ดูรายละเอียดใน พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), **ศัพท์วิเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: เลี้ยงเชียง, ๒๕๕๘), หน้า ๑๑๒.

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๐/๓๕.

^{๑๑} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, **ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๘๖๐.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนัทธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๔๖๒.

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน สูตรธรรมา “ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เสพอานาปานสติก็มีภูมิลำเนาอยู่ไม่นานนัก ย่อมบรรลุลูกอุปธรรม” อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๙๖/๑๖๖, เสพ หมายถึง การนึกทวน การรู้ การเห็น การพิจารณา การอธิษฐานจิต การน้อมใจเชื่อด้วยศรัทธา การประคองความเพียรไว้ การตั้งสติมั่นไว้ การตั้งจิตไว้มั่น การรู้ชัดด้วยปัญญา การรู้ธรรมที่ควรรู้ยิ่ง การกำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ การละธรรมที่ควรละ การเจริญธรรมที่ควรเจริญ การทำให้แจ้ง ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๕๓/๘๑.

“ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ”^{๑๔} เมื่อมีมโนกรรมที่ดี ก็ชักนำให้ทำวจีกรรม และกายกรรมที่ดี หากมีมโนกรรมที่ชั่ว ก็ชักนำให้ทำวจีกรรมและกายกรรมที่ชั่ว ซึ่งกรรมจะเป็นปัจจัยให้เกิดปฏิสนธิในภพ คือ โลกที่เป็นที่อยู่ของสัตว์ ภาวะชีวิตของสัตว์ ได้แก่ กามภพ รูปภพ อรูปภพ

๔) การเสพวิญญานาหาร คือ วิถีวิญญานที่รับรู้เวทนาที่เกิดขึ้น จิตหรือวิญญานที่มีตัณหาในอาหารที่เสพอยู่ เป็นปัจจัยของปฏิสนธิวิญญาน สร้างให้เกิดนามรูปใหม่ในขณะนั้น

อาหาร ๔ แบ่งตามหน้าที่ คือ กวฬิงการาหารมีโอชาเลี้ยงรูปชั้น ผัสสาหารหล่อเลี้ยงความรู้สึก เวทนาชั้นให้กามสุข มโนสยเจตนาหารหล่อเลี้ยงสัญญาชั้นและสังขารชั้นให้เกิดกรรม วิญญานาหารหล่อเลี้ยงวิญญานชั้นให้เกิดนามรูป ในมหาตัมหาสังขยสูตร ทรงแสดงกระบวนการปฏิเสธสมุปบาทว่า อาหารเกิดจากตัณหาและตัณหาเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความทุกข์และภัยทั้งหลาย โดยตัณหาในอาหารเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทานในชั้น ๕ อันเป็นปัจจัยให้เกิดภพ เกิดชาติ เกิดชรามรณะ อันเป็นความทุกข์ ก่อให้เกิดภัยจากการแสวงหาอาหาร การถูกแย่งชิง การพิณาศของอาหาร ความเกิดขึ้นของกองทุกข์ทั้งหลายก็มีได้ด้วยปฐมเหตุแห่งตัณหา^{๑๕}

ศาสตร์สมัยใหม่ ให้ความหมายของชีวิต คือ องค์ประกอบจากเซลล์ (Cell) ชนิดต่าง ๆ เจริญเติบโตขึ้น เป็นอวัยวะต่าง ๆ ที่มีหน้าที่เพื่อให้ร่างกายเติบโต สืบพันธุ์ต่อไปเป็นชีวิตใหม่ได้ อวัยวะแยกเป็นกลุ่ม ได้แก่ ระบบหายใจ มีปอด หัวใจ ระบบการย่อยอาหาร มีฟัน ลิ้น ลำคอ กระเพาะอาหาร ลำไส้เล็กและลำไส้ใหญ่ และส่วนที่เป็นอวัยวะในการควบคุมบังคับหรือการคิด ได้แก่ สมอง ประสาท เป็นต้น เป็นสัตว์ชนิดต่าง ๆ ที่มีรูปร่าง ขนาด อวัยวะ พฤติกรรมที่แตกต่างกันไป สิ่งมีชีวิตยังรวมถึงพืช ที่ไม่มีระบบการคิดและเคลื่อนไหวได้ ชีวิตของสัตว์นั้นต้องผสมพันธุ์กับคู่เพศตรงข้ามชนิดเดียวกันเกิดเป็นชีวิตใหม่ ส่วนชีวิตเดิมตายแล้วก็สิ้นสุดไป ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงไปเป็นสัตว์ชนิดใหม่ หรือชีวิตนี้เกิดมาจากสัตว์ชนิดอื่น ดังนั้นการกระทำในชีวิตนี้ก็สิ้นสุดในชีวิตนี้ อาหารในศาสตร์สมัยใหม่ คือ สารอาหารที่มีอยู่ในพืชและสัตว์ สิ่งที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย บริโภคได้ตามหลักโภชนาการ เพื่อให้เกิดสุขอนามัยที่ดี ศาสตร์สมัยใหม่เห็นว่าการบริโภคอาหารด้วยความต้องการที่มากเกินไปจนเกินตามกระแสบริโภคนิยม เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ อาทิ การก่อหนี้สินที่เกิดจากบริโภคมากเกินไปเกินกว่ารายได้ ก่อหนี้ การแข่งขันทางธุรกิจที่สร้างอุปสงค์อุปทานเทียมบิดเบือนกลไกทางเศรษฐศาสตร์เพื่อปั่นราคา ความเหลื่อมล้ำด้านฐานะและรายได้ในสังคม มีคนยากจนจำนวนมากที่ขาดแคลนอาหาร ต้องอดอยาก ไร้ที่อยู่อาศัย ไร้อาชีพ เป็นต้น

แนวคิดทั้งสอง แม้จะมีความแตกต่างกันด้านความหมายของชีวิต โดยพระพุทธศาสนาให้ความหมายชีวิตที่ครอบคลุมทั้งอาหารกายและอาหารใจ แต่ก็มีความเห็นตรงกัน คือ สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดทุกข์ภัย

^{๑๔} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑-๒/๒๓-๒๔.

^{๑๕} ดุราลยะเลียดโน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓-๔๔๕.

หรือปัญหาต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ล้วนเกิดจากตัณหาในอาหารหรือความต้องการในอาหารที่ไม่จำกัด ทำให้ต้องดิ้นรนแสวงหาอาหารอย่างเหน็ดเหนื่อยโดยไม่รู้จักพอ แ่่งชิง และเบียดเบียน ดังตัวอย่างในลัทธิโกปมสูตร แสดงมูลเหตุที่พระผู้มีพระภาคทรงห้ามภิกษุฉันอาหารในเวลาวิกาล เพื่อป้องกันทุกข์ภัยที่อาจเกิดแก่ภิกษุที่เกี่ยวพันบาปในเวลามืดค่ำ มีอุบัติเหตุบ้าง ถูกปล้น ถูกทำร้าย ถูกสตรีล่อลวง เป็นต้น พระอุทายีได้ทูลพระผู้มีพระภาคถึงความรู้สึกน้อยใจของท่านในเรื่องนี้ เพราะอาหารมื่อเย็นเป็นอาหารที่ประณีต มีรสอร่อยกว่าอาหารมื่ออื่น ๆ อาหารมื่อเช้าของชาวบ้านเป็นอาหารมีรสน้อย เช่น ข้าวยาคุหรือข้าวต้ม เป็นต้น ส่วนอาหารเย็นจะเป็นอาหารประณีตได้แก่ ปลา เนื้อและหน่อไม้^{๑๖} ภัยจากความเป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง (โอทริกตตสเสต อธิวจน) เรียกว่า กุมภิลภัย คือ ภัยที่ถูกปากท้องกัดจึงได้ลาสิกขาออกไป เปรียบได้กับบุคคลที่ลงน้ำห่างจากฝั่งถูกระเซ้ากัดตาย^{๑๗}

๒. การบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่

การบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ มีส่วนที่แตกต่างกันและส่วนที่เหมือนกัน ในประเด็นสำคัญ ได้แก่

๑) ความแตกต่างกันด้านเป้าหมายชีวิต พระพุทธศาสนามีเป้าหมาย คือ นิพพาน การพ้นทุกข์ ดังนั้น การบริโภคอาหารจึงให้มองเห็นประโยชน์เบื้องต้นของอาหารในการหล่อเลี้ยงร่างกายตามธรรมชาติของกระบวนการทางชีวภาพ ส่วนอาหารทางจิตนั้นมีผลต่อความสุขความทุกข์ทางกายและทางใจในปัจจุบันยังมีผลต่อการเกิดในภพหน้าถัด ๆ ไปด้วย หรือจะทำให้สิ้นสุดการเกิดเพราะขาดเสียซึ่งปัจจัย ดังนั้น จึงเน้นให้มีความเข้าใจอย่างถูกต้องของกระบวนการเกิดดับในสังสารว่าเป็นอย่างไร มีอาหารหล่อเลี้ยงอย่างไร มีตัณหาเป็นเชื้ออย่างไร นำมาสู่การที่จะเสพมนโสน์เจตนาหารอย่างไร การเสพวิญญาณาหารอย่างไร แบบไหนที่นำไปสู่การเกิดอีก แบบไหนที่นำไปสู่ความสิ้นแห่งปัจจัยที่จะนำไปเกิด สรุปโดยรวมคือ ปฏิจจสมุปบาท ไตรลักษณ์ และอริยสัจ ๔

ศาสตร์สมัยใหม่ มองเป็นส่วน ๆ แยกเป็นหลายศาสตร์ อาทิ โภชนาการ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ มีเป้าหมายของการแสวงหาความสุขในแต่ละระดับที่หลากหลาย แตกต่างกันไป ตามแต่ทัศนคติหรือความเชื่อส่วนบุคคล ภาพรวมของสันติสุข คือ อิศรภาพ สิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย เศรษฐกิจดี รายได้ดี ได้กามสุขจากการบริโภคอาหารและสินค้า

๒) ความเหมือนกันด้านการบริโภคเพื่อสันติสุขทางโลก การประกอบอาชีพที่สุจริต มีรายได้ มีโภคทรัพย์ สร้างความสุขแก่ตนเอง มีอาหารดี มีสุขภาพดี สร้างความสุขแก่ครอบครัวดี ชุมชนและสังคมดี มีการพึ่งตนเองได้ดี มีการแบ่งปัน มีการพึ่งพาอาศัยกัน สร้างเครือข่ายชุมชน มีสามัคคีดี อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดี รักษาธรรมชาติดี

^{๑๖} คุรยลลเยียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๙/๑๖๖, ม.ม.อ. (ไทย) ๑๔๙/๑๕๖.

^{๑๗} คุรยลลเยียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๑๖๒/๑๖๗.

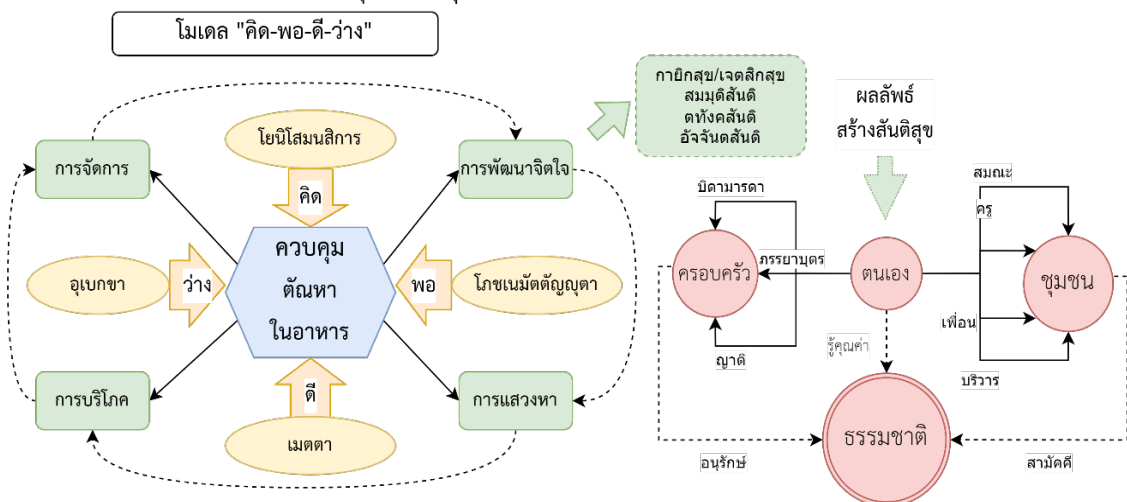
๓) ความเหมือนกันด้านการควบคุมความต้องการในการบริโภคให้เหมาะสม พระพุทธศาสนามีแนวทางควบคุมค้นหาในอาหาร ๒ แบบ วิธีชีวิตผู้ครองเรือน ประพทอยู่ในคิหิวินัย เจริญมงคลสูตร วิธีชีวิตแบบภิกษุ ประพทอยู่ในพระวินัย เจริญโพธิปักขิยธรรม ทั้งสองแบบ เน้นการบริโภคที่พอสมควร แก่ฐานะ เกิดสัพปาเย กายิกสุขและเจตสิกสุข เป้าหมายเพื่อพัฒนาตนเองสร้างสันติสุขทางธรรม

ศาสตร์สมัยใหม่ ควบคุมความต้องการด้วยกฎหมาย ไม่ละเมิดสิทธิทรัพย์สินและสิทธิส่วนบุคคล ควบคุมความต้องการเศรษฐกิจศาสตร์ด้วยรายได้ แข่งขันเสรี ต้องการมาก ต้องทำงานมาก ควบคุมความต้องการด้วยรัฐศาสตร์ จาริตประเพณีในสังคมผ่านชุมชน ระบบราชการ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการแก่งแย่ง ที่นำไปสู่การทำร้ายกันและกัน เป้าหมายเพื่อรักษาความปลอดภัยของประชาชน ความสงบในสังคม ไม่เกิดสงครามระหว่างรัฐ ประเทศ สังคมโลกมีสันติสุข

๓. แนวทางการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยได้ แนวทางการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนา เสนอเป็นโมเดล “คิด-พอ-ดี-ว่าง” ที่ประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ หลักธรรม หลักปฏิบัติ และผลลัพธ์ เป็นการบูรณาการระหว่างแนวคิดการบริโภคอาหารตามหลักพระพุทธศาสนาและแนวคิดการบริโภคอาหารในศาสตร์สมัยใหม่ โดยมีแนวคิดตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นแกนหลัก เสริมด้วยความรู้ตามแนวคิดของศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

แนวทางการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนา

หลักธรรม โยนิโสมนสิการ โภชนมัตตัญญูตา เมตตา อูเบกขา เรียกว่า “คิด-พอ-ดี-ว่าง” ใช้ตามลำดับในกระบวนการบริโภคอาหาร ตั้งแต่การคิดว่า จะแสวงหาอาหารอะไรที่บริโภคแล้วเป็นประโยชน์ต่อชีวิต แสวงหาอาหารด้วยความสุจริตอย่างไรเพื่อไม่เป็นภัยเวรต่อตนเองและผู้อื่น แล้วจึงไปแสวงหาพิจารณาว่า ควรแสวงหาอาหารตามพอสมควรอย่างไร เหมือนการเก็บผลไม้ในทางกัณดาร เก็บแค่พอกิน

มีเมตตาต่อคนที่มาที่หลัง จะได้อาศัยประทังชีวิตได้ ถ้าโคนต้นไม้ทั้งต้น ลำบากตั้งแต่การโคน สิ้นเปลือง เรี่ยวแรง เมื่อได้ผลไม่มาก ๆ ลูกอ่อนก็กินไม่ได้ ลูกแก่ก็กินไม่หมด ขนไปกินหนัก เสี่ยงกลางทางก็มาก วันหลัง ผ่านทางก็ไม่มีให้กินต่อไป เมตตาจึงเรียกว่า ใจดี ตีต่อตนเอง ตีต่อผู้อื่น ตีต่อต้นไม้ หากผลไม้ที่เก็บมา กินนั้น รสชาติไม่ดี ก็ไม่บ่นว่า รสชาติดี ก็ไม่ติดใจ โลภมาก ทำใจให้ว่าง ว้างจากความยินดี ว้างจากความ ยินร้าย นี่เป็นตัวอย่างโดยย่อของการใช้หลักธรรมทั้ง ๔ ในการบริโภคน้ำเพื่อสร้างสันติสุข เกิดสุขแก่ตนเอง คือ ไม่ลำบากในการแสวงหาอาหารมากนัก ไม่เหนียวในการมีอาหารมากเกินไป ได้กินก็พออิ่ม ไม่ทุกข์ใจ ไปกับรสชาติ เกิดสุขแก่ผู้อื่น คือ ผู้มาที่หลังก็มีอาหารกิน เกิดสุขแก่สังคม คือ ต้นไม้ยังเป็นสาธารณะแก่ ผู้เดินทางคนอื่น ๆ เป็นอาหาร เป็นที่พักร่มเย็น เกิดสุขแก่ธรรมชาติ คือ มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ อากาศดี ดินดี น้ำดี

หลักปฏิบัติแนวทางนี้ จะเป็นมูลฐานในการพัฒนาจิตใจตนเองให้เจริญ เป็นอาหารเป็นปัจจัยของ ธรรมอื่น ๆ เกิดสัพพายะ ได้กายิกสุขและเจตสิกสุข ทำให้จิตเป็นสมาธิได้ง่าย หากเลือกวิถีชีวิตแบบคฤหัสถ์ ให้ปฏิบัติตามคิหิวินัย เจริญมงคล ๓๘ ย่อมนำมาซึ่งศีลปะ โภคทรัพย์ สร้างสุขแก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน ย่อมได้สุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หากเลือกวิถีชีวิตแบบภิกษุ ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เจริญ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ย่อมได้สุขในรูปमान ในอรูปमान ได้ญาณ ได้ปัญญา ได้วิมุตติ ได้วิมุตติญาณทัสสนะ ได้เป็นอริยบุคคลตามลำดับ ให้ผลเป็นสันติสุขแก่ตนตามลำดับ ได้แก่ สมมุติสันติ คือ ความสงบแห่งทวิภูมิจิต ๖๒ ตทังคสันติ คือ สงบด้วยรูปमानหรืออรูปमान อัจจันตสันติ คือ อมตนิพพาน^{๑๔} เป็นการพัฒนาจิตใจ ไปสู่ความว่างจากอตัตตัตตวน สมจริงดังพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น”^{๑๕} สรุปเป็นแนวทางของ การบริโภคน้ำเพื่อสร้างสันติสุขว่า ให้กำหนดรู้ขณะเสพอาหาร เมื่อมีเวทนาใดเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสุข เป็นทุกข์ ไม่เป็นสุขหรือทุกข์ ก็ให้พิจารณาเห็นถึงความไม่เที่ยง ให้คลายความกำหนัด ให้สลัดทิ้งเวทนา เหล่านั้นเสีย จิตใจย่อมจะไม่ยึดมั่น ไม่หวาดหวั่น และตัดกิเลสได้ ว้างจากอตัตตัตตวน นี้เรียกว่า การบริโภคน้ำ เพื่อการพัฒนาจิตใจไปสู่สันติสุขอย่างยั่งยืน

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๙/๘๖-๘๘, ข้อกระทำของเดียรฉัตรทั้งหลายที่มีทวิภูมิจิต ๖๒ กระทำไม่สะอาด ด้วยมัตถนหาหรือทวิภูมิจิตเป็นใหญ่ ดังนั้น สมมุติสันติ จึงเป็นสันติสันโท สันติที่หวั่นไหว สันติที่กระหับกระหั่น อิงอาศัย กันและกันกับทวิภูมิจิต ขุ.ม.อ. (ไทย) ๑๙/๒๕๗-๒๖๑.

^{๑๕} ดูรายละเอียดใน จูฬัตถมหาสังคยสูตร พระผู้มีพระภาคทรงตอบคำถามท้าวสักกะ เรื่องข้อปฏิบัติโดยย่อเพื่อความสิ้นตัณหา ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๙๐/๔๒๑.

บทสรุป

ผู้วิจัยได้อธิบายความรู้ที่เป็น “แนวทางการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนา” โดยมีชื่อเรียกว่า โมเดล “คิด-พอ-ดี-ว่าง” ที่ประกอบด้วย ๓ ส่วนหลัก อธิบายโดยสังเขป ดังนี้

๑. หลักธรรม หน้าที่ในการกำกับกระบวนการบริโภคอาหารในหลักปฏิบัติเพื่อสร้างสันติสุข ได้แก่ โยนิโสมนสิการ “คิด” โภชนมัตตัญญูตา “พอ” เมตตา “ดี” อุเบกขา “ว่าง”

๒. หลักปฏิบัติ การปฏิบัติโดยใช้หลักธรรม “คิด-พอ-ดี-ว่าง” กำกับในการบริโภคอาหารเพื่อสร้างสันติสุข ๔ กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการแสวงหาอาหาร กระบวนการบริโภคอาหาร กระบวนการจัดการอาหาร กระบวนการพัฒนาจิตใจ

๓. ผลลัพธ์ ผลจากการปฏิบัติตามหลักธรรม “คิด-พอ-ดี-ว่าง” ในการบริโภคอาหาร คือ กายิกสุข เจตสิกสุข สมมุติสันติ ตทังคสันติ อัจจันตสันติ ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาจิตใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายการสร้างสันติสุขแก่ตน สันติสุขแก่ครอบครัว สันติสุขแก่ชุมชน และสันติสุขแก่ธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. อาหาร ๔ ในพระพุทธศาสนา มีความหมายใน ๒ นัย คือ เป็นอาหารที่หล่อเลี้ยงร่างกายหนึ่ง และเป็นธรรมที่เป็นปัจจัยนัยหนึ่ง การวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอาหารในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยควรกำหนดความหมายของอาหารให้ชัดเจนว่า จะศึกษาอาหารประเภทใด ในความหมายใด เพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องที่ทำการศึกษา เช่น ศึกษาการเสพสือทางตา ก็ควรกำหนดให้เป็นผัสสาหาร เป็นต้น

๒. การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มีความเชื่อมโยงไปสู่ปริยาส ๔ ได้ ดังในการศึกษาเรื่องการบริโภคอาหารนี้พบว่า อาหารเกิดจากตัณหา ตัณหาเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ความทุกข์ การบริโภคอาหารจึงมีสัมพันธ์กับทุกข์ได้อย่างไร เป็นต้น ดังนั้น การวิจัยเรื่องใดที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยควรตั้งข้อสังเกตว่า มีความเชื่อมโยงกับปริยาส ๔ อย่างไรหรือไม่

๓. การวิจัยนี้ เน้นศึกษาข้อมูลการบริโภคอาหารในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สามารถนำไปขยายต่อในการศึกษาเรื่องอื่น ๆ เช่น ผัสสาหาร มโนสัญญาเจตนาหาร เป็นต้น แนวทางที่นำเสนอนี้เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งของการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริโภคอาหาร ทั้งในวิถีชีวิตของนักบวชและคฤหัสถ์

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาวิจัย เรื่องความเกี่ยวเนื่องระหว่างพุทธบริษัทที่ดี อาทิ การถวายอาหารที่ดีต่อสุขภาพภิกษุ อาสาประจำชุมชนรอบวัดเพื่อเป็นไวยาวัจกร การสนับสนุนและเกื้อกูลกัน เพื่อรักษาพระวินัย รักษารากฐานด้านศาสนาให้มั่นคง

๒. ควรศึกษาวิจัย เรื่องแนวทางการเสพมโนสัจเจตนาหารเพื่อพัฒนาชีวิต

๓. ควรศึกษาวิจัย เรื่องแนวทางการเสพผัสสาหารที่สร้างปัญญา อาทิ การเสพผัสสาหารด้วยเทคโนโลยีของโลกเสมือนจริง ที่เป็นนวัตกรรมอาหารชนิดใหม่ที่ดึงดูดเวลาของมนุษย์

บรรณานุกรม

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ. ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต. นครปฐม:

โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท

ธนธัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). ศัพท์วิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๕๘.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ปัจจุสฺสณี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ-

ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต

มโนรอปฺปณี ภาค ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขุททกนิกาย มหานิเทศ.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

อริยสัจ ๔ : อัตลักษณ์แห่งคำสอนของพระพุทธศาสนา*

Four Noble Truths : The Unique Teaching of Buddhism

สมบุญ ตาสนธิ**

Somboon Tasonthi

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus, Thailand

Sdtasonthi@gmail.com

Received: December 10, 2022

Revised: December 21, 2022

Accepted: December 29, 2022

บทคัดย่อ

กาลก่อนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้น ศาสนาและลัทธิมีจำนวนมากนับไม่ถ้วน เมื่อสรุปคำสอนและแนวทางการปฏิบัติแล้วมี ๒ สาย คือ (๑) กามสุขัลลิกานุโยค หลักธรรมและข้อปฏิบัติที่ปรนเปรอด้วยโลภียสุข และพิธีกรรมต่าง ๆ (๒) อุตตกิลมัตถานุโยค แนวทางการปฏิบัติตนให้ได้รับความทุกข์ยากจึงจะพ้นทุกข์ได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลกเพื่อดับทุกข์แก่สรรพสัตว์ ทรงปฏิเสธแนวทางทั้ง ๒ สายนั้น โดยกระบวนการสอนเพื่อความพ้นทุกข์ซึ่งมีอยู่ ๒ วิธี คือ (๑) อนุบุพพิกถาหรืออนุโลมสังจกถา พุทธองค์สอนเรียงลำดับจากง่ายไปหายาก คือ ทาน ศีล สักกะ กามาทีนวะ เนกขัมมะ เช่น สอนยสกุลบุตร แต่ไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดแห่งการสอนของพระพุทธเจ้า (๒) สังจกถา หรือสามกัมภังสิกะเทศนาถา มุ่งสอนแก่ผู้มีปัญหาบารมีให้เข้าถึงอริยสัจ ๔ โดยตรง ได้แก่ (๑) ทุกขอริยสัจ ความจริงที่พระอริยเจ้ารู้ว่าการยึดมั่นในขั้น ๕ เป็นทุกข์ (๒) สมุทยอริยสัจ ความจริงที่พระอริยเจ้ารู้ว่าการกตัณหา ภาวตัณหา วิวาทตัณหาเป็นเหตุแห่งทุกข์ (๓) ทุกขนิโรธอริยสัจ ความจริงที่พระอริยบุคคลเข้าไปรู้ว่าการดับทุกข์มีจริง (๔) ทุกขนิโรธมรรคอริยสัจ ความจริงที่พระอริยบุคคลรู้ว่าการดับทุกข์มีอยู่จริง เช่น สอนปัญจวัคคีย์ให้เข้าถึงความเป็นอริสราภาภายในจิตใจคือดับสนทกิเลสในใจที่เรียกว่านิพพาน สังจกถานี้ไม่มีศาสนาอื่นสอน ดังนั้น อริยสัจ ๔ จึงเป็นอัตลักษณ์แห่งคำสอนของพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : อริยสัจ ๔; อัตลักษณ์; คำสอนของพระพุทธศาสนา

* บทความนี้ได้พัฒนาจากหนังสือสารนิพนธ์ ที่พิมพ์เผยแพร่ เนื่องในงานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๕ ณ อาคาร มวก ๔๘ พรรษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๘-๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๕.

** รศ.ดร.สมบุญ ตาสนธิ Assoc.Prof.Dr.Somboon Tasonthi

Abstract

Prior to discovery of the Lord Buddha, it underestimated the number of religions and cults. However, the Buddha's teachings and practices are core in two parts : (1) Kamasukkhallikanuyoga, the extreme of sensual indulgence or extreme hedonism and consist of various rituals (2) Attakilamathanuyoga, the extreme of self-mortification to achieve the end of suffering. The Lord Buddha was born to help all sentient beings free from dukkha, but he refused to accept both of two practices. There are two Buddha's practical instructions to reach the end of suffering : (1) Anupubbikathā or Anulomasaccakatha, the Lord Buddha delivered the teaching from easy to difficult of generosity (Dāna), virtue (sīla), heaven (Sagga), sensual pleasure (Kāmānaṃ ādīnava) renunciation (Nekkhamma), like how to teach Venerable Yasa. Nevertheless, that was not the ultimate goal of Buddha's teaching. (2) Saccā kathā or Sāmukhangsikatthesānā by which arises the spotless immaculate vision of the Four Noble Truths as: as: (1) Dukkha ariya saccāni, the Buddha's awakening from the truths of Five Aggregates of clinging are suffering (2) Samudaya ariya saccāni, the Lord Buddha's awakening from the truths of craving for sensual pleasures (Kama Taṇhā), craving for a fixed identity (Bhava Taṇhā), craving to avoid pain (Vibhava Taṇhā), these causes of suffering. (3) Nirodha ariya saccāni, the Lord Buddha's awakening from the state of cessation of suffering. (4) Magga ariya saccāni, the Lord Buddha's awakening from the way to the end of suffering by Eightfold Path, and wisdom (Paññā) as a leader. Once, the Lord Buddha preached first sermon of five ascetics to cultivate mental states and to find liberation by ending of Kilesa to Nirvana, whereas the Saccā kathā does not practice in any religions. Therefore, the Four Noble Truths are the unique teaching of Buddhism.

Keywords: Four Noble Truths; Unique; Teaching of Buddhism

บทนำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นในท่ามกลางศาสนาและลัทธิจำนวนมาก กาลสมัยนั้นสรุปคำสอนและแนวทางการปฏิบัติแล้วมี ๒ แนวทาง คือ (๑) กามสุขัลลิกานุโยค หลักธรรมและข้อปฏิบัติที่ปรนเปรอด้วยโลกียสุข และมีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ลึกลับซับซ้อนใหญ่โต ไม่ใช่เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ทางศาสนาเท่านั้น แต่มุ่งสนองความต้องการของผู้มีอำนาจที่จะแสดงเกียรติยศความยิ่งใหญ่ของตนและมุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทนที่จะได้จากผู้มีอำนาจ^๑ (๒) อตฺตกิลมัตถานุโยค แนวทางการปฏิบัติตนให้ได้รับความทุกข์เพื่อต้องการเอาความทุกข์มาใช้หนี้ เพื่อปลดปล่อยเจ้าหนี้ในอดีตชาติ แนวทางการปฏิบัติทั้งสองนี้มีคนเลื่อมใสและปฏิบัติกันมาช้านาน^๒ พระโพธิสัตว์เคยปฏิบัติทางสุดโต่ง ๒ สายนั้นแล้ว ทรงหันมาดำเนินการคิดค้นของพระองค์เอง จนในที่สุดได้ตรัสรู้อริยสัจธรรม ต่อมาได้นำไปแสดงแก่ผู้อื่น ทรงเรียกว่า มัชฌิมนิพพานหรือทางสายกลาง และทรงเรียกข้อปฏิบัติอันเป็นระบบทรงบัญญัติขึ้นว่า มัชฌิมาปฏิปทา^๓ สัจธรรมที่เข้าถึงก็คือการเข้าใจเรื่องโลก เมื่อเข้าใจเรื่องโลกอย่างสัมพันธภาพกันที่เรียกว่า “ปฏิจจนุปบาท” ก็จะเข้าสู่ความพ้นจากโลกที่เรียกว่า “โลกุตตระ” แปลว่า ก้าวพ้นจากโลก

ตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา สัตว์ทั้งหลายเกิดมีรูปนามขึ้น ๕ ทั้งทุกตัญญู ๔ คือ นรก เปรต อสุรกาย เดรัจฉาน จนถึงสุคติภูมิมีมนุษย์ เทวดา เป็นต้น รวมตามระดับจิตมี ๓ ภูมิ กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) กล่าวว่า “การเกิดแล้วเกิดอีก ไม่ว่าจะเป็นภพภูมิไหนก็ตามวนเวียนอยู่อย่างนี้จึงมีแต่โทษมีพิษร้ายแรงเหมือนกันหมด จึงเรียกว่า วัฏฏสงสารที่เป็นยาพิษ”^๔ ซึ่งสอดคล้องกับพุทธวจนะว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทุกขอริยสัจ คือ ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความเจ็บเป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาเป็นทุกข์ โดยย่ออุปาทานขันธ ๕ ก็เป็นทุกข์”^๕ การมีขันธล้วนแล้วแต่เป็นทุกข์ทั้งสิ้น พระโพธิสัตว์ทรงเห็นว่า ภพเป็นแดนเกิดแห่งกองทุกข์^๖ トラบที่สรรพสัตว์ยังเกิดอยู่ต้องตกอยู่สภาพภายใต้อำนาจครอบงำแห่งทุกข์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกทรงมีเป้าหมายอย่างเดียว คือ เพื่อสอนแต่เรื่องทุกข์และความความพ้นทุกข์เท่านั้น พระพรหมบัณฑิต

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^๒ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), *วิมุตติรัตนมาลี*, (กรุงเทพมหานคร: มิตรสยาม, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม*, หน้า ๔.

^๔ ชุ.อิตฺติ. (ไทย) ๒๕/๓๘/๓๘๖.

^๕ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๓.

^๖ พระพุทธบริษัทเถระ, *ชินาลังการ*, พระคันธสาราภิวังศ์แปลและอธิบาย, (กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๗.

(ธมฺมจิตฺโต) จึงกล่าวว่า “ถ้าโลกนี้ไม่มีทุกข์ พระพุทธเจ้าไม่จำเป็นต้องอุบัติขึ้น พระธรรมไม่จำเป็นต้องส่องแสง เพราะโลกนี้มีความทุกข์ พระพุทธเจ้าจึงอุบัติขึ้นในโลก ประกาศธรรมเพื่อความดับทุกข์”^๗

ดังนั้น トラบใดที่ไม่รู้อริยสัจ ๔ ก็นับว่ามีอวิชชา และการไม่รู้อริยสัจ ๔ นี้เองเป็นปัจจัยให้เกิดภพชาติไม่มีที่สิ้นสุด พระพุทธองค์จึงตรัสสอนว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเราและเธอทั้งหลายไม่รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ จึงต้องเร่ร่อนไปในภพภูมิต่าง ๆ ตลอดกาลยาวนานแสนนาน ไม่รู้ในอริยสัจ ๔ นั้น หากถอนความยินดี ความติดใจในสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่ได้เสียแล้ว เหตุที่นำไปสู่ภพใหม่ก็จะสิ้นไป ภพใหม่ก็จะไม่มีอีกต่อไป” แล้วตรัสพระบาลีว่า

จตุณฺณ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อทสฺสนา
 สํสริตํ ทิฆมมทฺธานํ ตาสฺสุ ตาเสวว ชาติสฺสุ.
 ตานิ เอตานิ ทิฆฺมจฺจานิ ภวเนตฺติ สมฺมุตฺตา
 อจฺฉินฺนํ มฺหํ ทุคฺคสส นตฺถิทานิ ปุณฺณพฺภโว.”^๘

เพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง
 เราและเธอทั้งหลาย จึงท่องเที่ยวไปในชาตินั้น ๆ
 ตลอดกาลยาวนาน แต่เพราะได้เห็นอริยสัจ ๔
 เราและเธอทั้งหลายจึงถอนภวเนตติได้
 ตัตรากเหง้าแห่งทุกข์ได้เด็ดขาด บัดนี้ ภพใหม่ไม่มีอีก^๙

พุทธดำรัสนี้พอสรุปได้ว่า การเกิดซ้ำไปเพราะไม่รู้ (อวิชชา) ในสัจจะ ๔ ประการ ถ้าเข้าถึงหรือรู้หรือตระหนักเมื่อไร ภพชาติก็ดับ เมื่อภพชาติดับ ทุกข์ก็ไม่มีอีกต่อไป ดังนั้น เมื่อพบพระพุทธศาสนาหรือคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วอย่าช้า จงรีบที่จะศึกษาค้นคว้า (สิกขา) ในอริยสัจจะ ๔ ประการนี้ให้รวดเร็วที่สุด พระเรฎกานะ จันทิมลเถระ^{๑๐} ได้กล่าวอุปมาไว้ว่า

เมื่อไฟกำลังลุกไหม้ศีรษะหรือเครื่องนุ่งห่มที่สวมใส่อยู่ ถ้าหากบุคคลไม่ใส่ใจรีบดับไฟโดยพลัน ผลเสียอันเลวร้ายที่สุดคือ ต้องเสียชีวิตลงไปในวันนั้นเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ด้วยว่าไฟไหม้เพียง ๑ ครั้ง ย่อมไม่อาจทำลายชีวิตได้ถึง ๗-๘ ครั้ง แต่ถ้าหากไม่รู้ ไม่เข้าใจอริยสัจ ๔ บุคคลย่อมต้องเวียนว่ายตายเกิดซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนไม่อาจประมาณได้ว่า จะต้องประสบกับ

^๗ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระธรรมเทศนา ๖๑ กัณฑ์, (กรุงเทพมหานคร: หจก.สามลดา, ๒๕๕๕), หน้า ๓๒๔.

^๘ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๕๕/๘๒.

^๙ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/ ๙๙-๑๐๐.

^{๑๐} พระเรฎกานะ จันทิมลเถระ สังฆนายกมหาเถระ, อริยสัจ ๔, ดร.สุนทร พลามินทร์ แปล. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๔), หน้า ๗.

ความตายถึงอีกภพชาติ ถ้าบุคคลไม่หวาดกลัวต่อมรณภัยที่จะเกิดขึ้นเฉพาะหน้าเพียงครั้งเดียว แต่ในขณะที่ยังมีโอกาสอยู่ หากว่าเขามุ่งมั่นทำความเพียรจนสามารถรู้แจ้งอริยสัจ ๔ ได้ ก็อาจก้าวล่วงจากมรณภัยสุดคณานับอันจะมีในภพหน้าต่อ ๆ ไปได้ เขาจะเป็นผู้หลุดพ้นอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงให้ความสำคัญและให้รับศึกษา เรียนรู้ เกิดความตระหนกอย่างสุดซึ้งกับกระบวนการแห่งอริยสัจ ๔ แม้ว่าชีวิตของเราขณะนี้จะไม่ปลอดภัยตามตัวหรือบนศีรชะก็ตาม ก็อย่าพึงใส่ใจเรื่องการดับไฟที่ติดท่วมตัว แต่ให้รีบดับไฟคือการไม่รู้อริยสัจก่อน ดังที่ตรัสไว้ในเจลสูตร ว่าด้วยอุปมาด้วยผ้าที่ถูกไฟไหม้ว่า

“อาทิตตํ ภิกขเว เจลํ วา สีสํ วา อชฌเปกขิตวา อมนสิกริตวา อนภิสเมตานํ จตุนนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อภิสมยาย อธิมุตโต ฉนฺโท จ วายาโม จ อุตฺสาโห จ อุตฺโสฬหิ จ อปฺปฏิวานิ จ สติ จ สมปชฺชยณฺณจ กรณีย”^{๑๑} แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย ควรวางเฉย ไม่ควรใส่ใจถึงผ้าที่ถูกไฟไหม้หรือศีรชะที่ถูกไฟไหม้ ควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอดสาหัส ความขมกัเขม้น ความไม่ทอดถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่ง เพื่อรู้แจ้งอริยสัจ ๔ ที่ยังไม่รู้แจ้งตามความเป็นจริงนั้น”^{๑๒}

พระสูตรดังกล่าวพระพุทธองค์ไม่ได้ตรัสถึงสถานการณ์จริง แต่ทรงตรัสอุปมาถึงความสำคัญอย่างยิ่งของอริยสัจ ๔ ที่จะต้องเร่งศึกษา เรียนรู้ และให้เข้าถึง เมื่อเข้าถึง (อภิสมโย) แล้วก็จักพ้นภัยจากวิภวสงสาร คือการเวียนว่ายตายเกิดอันเป็นทุกข์เสียได้ เมื่อได้เรียนรู้ เข้าถึงแล้วต้องช่วยกันรีบเผยแผ่พระธรรมอันลึกซึ้งนี้ พระเรฎกาเนมहाเถระ จึงกล่าวว่า “เมื่อได้รู้อริยสัจแล้วไม่ใช่ประโยชน์เฉพาะตนเท่านั้น แต่ควรเพื่อแผ่ไปยังบุคคลอื่นด้วย มีคนมากมายในโลกนี้ ไม่สนใจโยติในคุณค่าของปัญญาหยั่งรู้อริยสัจธรรม พวกเขามุ่งมั่นแสวงหาแต่ความบันเทิงในกามคุณ การชี้แนะให้คนอื่นได้ประกอบความเพียรในบุญกิริยานั้น ย่อมเป็นอุปการคุณอันยิ่งใหญ่สุดประมาณได้”^{๑๓}

ปัจจุบันพุทธศาสนิกชนกลับไม่ให้ความสนใจศึกษา เรียนรู้เรื่องนี้ ส่วนใหญ่จะศึกษาสอนให้ความสนใจแต่เรื่องพิธีกรรม ศีล สมาธิทั่วไปละเลย หลงประเด็นในเรื่องเหล่านี้ เพราะสิ่งเหล่านี้มีก่อนพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นเสียอีก ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงอุบัติขึ้นมาเพื่อสอนอริยสัจ ๔ ประการเท่านั้น แม้จะสอนในเรื่องอื่นก็เป็นเพียงอุบายกล่อมเกล้าเพื่อรู้ความจริง ๔ ประการที่พระองค์ประสงค์จะให้รู้ พระพุทธเจ้าได้สะสมบารมีมา ๔ อสงไขย ๑ แสนมหากัปมีเป้าหมายเพื่อค้นพบหลักสูตรทำให้ปุถุชนเข้าถึงความเป็นอริยะ

^{๑๑} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๑๐๔/๕๗๒.

^{๑๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๔/๖๑๕.

^{๑๓} พระเรฎกาเน จันทวิมลเถระ สันตนาถกมหาเถระ, อริยสัจ ๔, หน้า ๘.

(Enlightenment) ๔ ประการนี้ ๆ จึงเป็นลักษณะที่ศาสนาอื่นในโลกนี้ไม่มี มีแต่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น พระพุทธองค์จึงให้ความสำคัญและให้รับศึกษา เรียนรู้ เกิดความตระหนักรู้ยิ่งกว่ากับกระบวนการแห่งอริยสัจ ๔ บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวพุทธได้ตระหนักกับศึกษาเรื่องอริยสัจ ๔ อันเป็นแก่นที่สำคัญสูงสุดของพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เพื่อไม่ให้โอกาสที่ดีที่สุดขณะที่ยังมีชีวิตเหลืออยู่

อริยสัจ ๔ : อัตลักษณ์แห่งคำสอนของพระพุทธศาสนา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงได้เผยแผ่พระศาสนาตลอด ๔๕ พรรษา พระองค์ทรงแสดงธรรม ๘๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น ๑ จากภิกษุมหาเถระอีก ๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น ๑ รวมเป็น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น ๑^{๑๔} วิธีการสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสำหรับขัดเกลาคใจของสรรพสัตว์ให้รู้ความจริงเพื่อความเป็นอิสระหลุดพ้นนั้น มีอยู่ ๒ วิธีคือ (๑) อนุปูปพิทกกา กระบวนการสอนกล่อมเกลาคใจเป็นไปตามขั้นตอนจากง่ายไปหายากเพื่อให้รู้อริยสัจ (๒) สัจจกถา กระบวนการสอนมุ่งให้เข้าถึงอริยสัจ ๔ ดังนั้น การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้ามีเพียงแค่ ๒ ประเภท มีสาระสังเขปดังนี้

อนุปูปพิทกกา : กระบวนการกล่อมเกลาคใจเพื่อให้รู้อริยสัจ

การเกิดเป็นมนุษย์ต้องสร้างกุศลมีการให้ทาน ศีล ภาวนา เมื่อเกิดแล้วได้พบพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์นั้นเป็นโชคคามากมายยิ่ง เพราะพระองค์ทรงอุบัติมาในโลกเพื่อส่องแสงสว่างแก่ดวงจิตกับสรรพสัตว์ถึง ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุหรือแสนโกฏิจักรวาล^{๑๕} เป้าหมายเพื่อชน รื้อ หมุ่สัตว์ออกจากวัฏฏทุกข์ วิธีการแสดงธรรมของพระพุทธองค์แก่ผู้ที่ยังมีบารมีไม่แก่กล้าทรงแสดงด้วยอนุปูปพิทกกา คือ การแสดงธรรมของพระพุทธองค์โดยเน้นผู้ฟังเป็นจุดศูนย์กลาง ทรงทราบผู้ฟังมีนิสัย จริตเป็นอย่างไรแล้วสอนตามลำดับจากง่ายไปหายาก คือ ทานกถา สีลกถา สัจจกถา กามาทินวกถา เนกขัมมกถาเป็นลำดับสุดท้าย เช่นทรงนำไปสอนแก่ยสกุลบุตรมีความหมายดังนี้

ทานกถา ทาน (อามิสทาน) เป็นเหตุของความสุขทั้งหลาย เป็นบ่อเกิดแห่งสมบัติทั้งหลาย เป็นที่ตั้งแห่งโภคะทั้งหลาย ที่พึงค้ำทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า จริงอยู่ทานนี้ชื่อว่า เป็นที่พึ่ง ชื่อว่าเป็นเช่นกับแผ่นดินใหญ่เพราะเป็นที่ตั้ง ชื่อว่าเป็นเช่นกับเรือเพราะอรรคว่าข้ามไปจากทุกข์ ชื่อว่าเป็นเช่นกับความกล้าในสงครามเพราะอรรคว่าเป็นเครื่องปลอบใจ ชื่อว่าเป็นเช่นกับนครที่ปรับปรุงดีแล้วเพราะอรรคว่าป้องกันภัย ชื่อว่าเป็นเช่นกับประทุมเพราะอรรคว่าไม่ติดด้วยมลทินคือความตระหนี่เป็นต้น ชื่อว่าเป็นเช่นกับไฟเพราะอรรคว่าเผากิเลส ชื่อว่าเป็นเช่นกับบ่อสรพิษเพราะอรรคว่าเข้าไปใกล้ทำร้ายได้ยาก จริงอยู่ทานย่อม

^{๑๔} พระอานนตฺ์เรียนมาจากพระพุทธเจ้า ๘๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น ๑ (ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๒๗/๒๖).

^{๑๕} ขุ.อป.อ. (บาลี) ๗๐/๑๙๖.

ให้สมบัติในโลก พรหมสมบัติ จักรพรรดิสมบัติ สวากปารมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณ อภิสัมโพธิญาณ ก็เพราะเมื่อให้ทานจึงสามารถสมาทานศีลได้ ดังนั้น ทานแม้จะเป็นเพียงแค่วัตถุแต่ก็เป็นปัจจัยให้ได้โลกียสมบัติและโลกุตตรสมบัติ ดังนั้น ทานจึงอยู่ในบารมี ๓๐ ทศที่พระโพธิสัตว์ต้องทำเป็นอันดับแรก

สีกถา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่องคุณของศีลว่าศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเครื่องป้องกัน เป็นที่อาศัย เป็นเครื่องนำไปสู่เป้าหมาย เป็นเครื่องค้ำจุน จึงเป็นที่พึ่งโดยความเป็นสวัสดิสติ เครื่องป้องกัน ที่อาศัย คดี เครื่องค้ำจุนเช่นกับศีลไม่มี เพราะเป็นสมบัติในโลกนี้และโลกหน้า เครื่องประดับเช่นกับศีลย่อมไม่มี ดอกไม้เช่นกับดอกไม้คือศีลไม่มี กลิ่นเช่นกับกลิ่นศีลย่อมไม่มี ความจริงโลกพร้อมด้วยเทวโลกต้องการดู การประดับด้วยเครื่องประดับคือศีล มนุษย์ได้สวรรค์เพราะอาศัยศีล ได้แก่ ศีล ๕ ๘ ๑๐ และ ๒๒๗ ตามความสามารถ ตามลำดับแห่งอริยาคัยของบุคคล ศีล เป็นกำลังสำคัญที่ยกระดับสูงจากทาน ดังนั้น จึงอยู่ในบารมี ๓๐ ทศที่พระโพธิสัตว์ต้องทำเป็นอันดับที่ ๒

ลัคคถา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงสวรรค์นี้ว่าปรารถนา เหล่าเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ย่อมได้ทิพยสุขและทิพยสมบัติตลอดเก้าล้านปี เหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ย่อมได้ทิพยสุขและทิพยสมบัติตลอดสามโกฏิปีและหกล้านปี เมื่อพระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสถึงสมบัติสวรรค์ยังไม่ใช้สิ่งที่เป็นสิ่งที่สูงสุด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงไขอุบายด้วยการตรัสถึงสวรรค์อย่างนี้แล้วทรงแสดงโทษว่า แม้สวรรค์นี้ก็ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่ควรทำความกำหนดด้วยความพอใจในสวรรค์นี้ เหมือนประดับช้าง แล้วตัดวงช้างนั้น จึงตรัสถึงโทษ ความเลวทราม ความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย เป็นต้นว่า กามทั้งหลายมีความขึ้นชมน้อย มีทุกข์มาก มีความคับใจมาก โทษในกามนี้ยอดเยี่ยมนัก

กามาทีนวกถา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเรื่องโทษและสุขของกามภูมิว่าทาน ศีล มีเป้าหมายไปสู่สวรรค์ซึ่งหมายถึงเพียบพร้อมด้วยรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสก็ยังมีโทษ ยังเป็นที่ตั้งแห่งกิเลส พระพุทธองค์ตรัสพระบาลีต่อว่า อาทีนวะ คือ โทษ มีสภาพเป็นโอภาโร คือ ความเลวทราม ความลามก สังกิเลส คือ ความเศร้าหมองในสงสารของสัตว์ทั้งหลาย มีขึ้นด้วยกามทั้งหลายนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคุกคามด้วยโทษของกามอย่างนี้แล้ว จึงตรัสคุณของการออกบวชเพื่อพ้นจากอาทีนวะและสังกิเลสด้วยเนกขัมมะทรงประกาศคุณของการออกจากกาม^{๑๖}

เนกขัมมกถา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้ทางออกจากกามว่าธรรมที่เป็นเครื่องสลัดออกจากกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส^{๑๗} สาเหตุแห่งการติดอยู่ในกามเพราะมีวิชชา ๆ นั้นใหญ่ยิ่งกว่าภูเขา กั้นไว้ ปิดบังไว้ รังรัดไว้ ห่อหุ้มไว้ จึงอยู่ท่ามกลางของกาม ถูกกามวิตกรุมเร้า ถูกความเร้าร้อนเพราะกามแผดเผา ยังชวนช่วยในการแสวงหากาม ทรงทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่บุคคลพึงบรรลุ ทำให้แจ้งด้วยการออก

^{๑๖} ที.ม.อ. (บาลี) ๑๔/๑๕๒-๑๕๔.

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๓/๓๗๔.

จากกาม^{๑๘} เพราะการที่บุคคลจะเข้าไปสู่โลกุตตรจิตเป็นพระชินาสพตังน้อมไปในเนกขัมมะ น้อมไปสู่ความสันโดษ ไม่เบียดเบียน ละอุปาทาน ความสิ้นตัณหาและน้อมไปในความไม่ลุ่มหลง^{๑๙} ดังนั้นเนกขัมมะจึงอยู่ในบารมี ๓๐ ทศ ที่พระโพธิสัตว์ต้องทำเป็นอันดับที่ ๓ และเป็นอันดับสุดท้ายของอนุปุพพิกาเนื่องจากยกระดับจิตสูงสุดของปุณฺณที่ จะออกจากกามและเข้าถึงสังจธรรมชั้นสูงสุดคือโลกุตระ

พระพุทธองค์ตรัสเรื่องการให้ทาน การรักษาศีล ธรรมเทศนาเรื่องอื่น ๆ เป็นการแสดงเพื่อให้ปรับจิตใจให้สูงขึ้นตามลำดับ เพื่อให้พร้อมกับการรับสภาพธรรมที่สูงขึ้นที่เรียกว่าอนุปุพพิกา หรืออนุโลม-สังจกตา แปลว่า สอนเพื่อให้ค่อยตามเพื่อให้เข้าถึงความจริง ไม่ใช่วัตถุประสงค์หลัก พอทรงทราบว่าผู้ฟังทั้งหลายมีจิตอ่อนโยน สะอาดปราศจากนิวรณ์เหมาะแก่การทำงานแล้ว จิตเขามีสมาธิดีแล้วก็ทรงประกาศอริยสัจ เรื่องอริยสัจนี้เป็นเรื่องหลักที่พระพุทธองค์ทรงประกาศ^{๒๐} อนุปุพพิกาจึงเป็นเพียงแค่หลักการเพื่อการกล่อมเกลাজิตใจให้ออกจากกามทั้ง ๕ คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสเท่านั้น อุปมาเหมือนหมอฟันรักษาฟัน ต้องใช้ยาหล่อมเกลาคือฉีดยาชาเพื่อให้ไม่เจ็บปวดชั่วคราวเท่านั้น การฉีดยาชาไม่ใช่เป้าหมายของการรักษาฟัน การรักษาฟันที่หายขาดต้องขูด ถอนเป็นต้น

สังจกตา: อริยสัจ ๔ อัตลักษณ์แห่งคำสอนของพระพุทธศาสนา

การแสดงธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นทรงแสดงหลักธรรมเพียงเพื่อให้เวไนยสัตว์เกิดปัญญาญาณในอริยสัจ ๔ เรียกว่าสังจกตา แต่ละสังจะนั้นได้ชี้จุดมุ่งหมาย ดังนี้^{๒๑}

๑. ธรรมที่มีโทษและจุดมุ่งหมาย	เป็นทุกขสัจ
๒. ธรรมที่เป็นอัสสาทะ คือ ต้นเหตุความยินดีพอใจ	เป็นสมุทยสัจ
๓. ธรรมที่เป็นนิสสรณะ คือ ตัวนำออกจากทุกข์	เป็นนิโรธสัจ
๔. อุปายและการชักชวน	เป็นมรรคสัจ

อริยสัจ ๔ เหล่านี้เป็นธรรมจักร^{๒๒} เป็นจตุรสังจธรรมที่มี ๒ ล้อ (จักกะ) คือ (๑) ล้อวิภูฏะที่หมุนไปในภพภูมิ คือ ทุกขสัจจะและสมุทยสัจจะ จัดเป็นคู่ผลและเหตุแห่งโลกียธรรม หรือวิภูฏจักร (๒) ล้อวิภูฏะที่หมุนไปสู่ความดับภพภูมิ ได้แก่ นิโรธสัจจะและมรรคสัจจะ จัดเป็นคู่ผลและเหตุแห่งโลกุตตรธรรม เป้าหมายของพุทธศาสนิกชนจึงเป็นไปเพื่อการศึกษาเรียนรู้และให้รู้ถึงญาณสังจธรรม ๔ ประการเท่านั้น

^{๑๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๑๖/๒๔๙.

^{๑๙} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๔/๑๒.

^{๒๐} สุภีร์ ทุมทอง, อริยสัจ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๕๗). หน้า ๔๙.

^{๒๑} พระมหาภิกขุญาณะเถระ, เนติปริกฤษณ์, พระคันธสราภิกษุ แปลและอธิบาย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๘๔.

^{๒๒} ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงตลอด ๔๕ พรรษา ชื่อว่า ธัมมจักกะ.

อันเป็นกระบวนการธรรมหนึ่งที่จะเข้าไปสู่ความเป็นพระอริยสาวก เรียกว่า อริยสัจ ๔ สัจจกถาและอริยสัจ ๔ จึงเป็นหลักธรรมความโดดเด่นและแตกต่างที่ศาสนาอื่นไม่มี นับได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของพระพุทธศาสนา เรียกอีกอย่างว่า สามกกังกลิกเทศนา^{๒๓} แปลว่า พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ด้วยพระองค์เองและประสงค์เพื่อจะสอนสิ่งนี้ด้วยพระองค์เอง^{๒๔} เช่น ทรงนำไปสอนแก่ปัญจวัคคีย์

พระนักปราชญ์บาลีได้วิเคราะห์รูปศัพท์อริยสัจจะไว้ โดยแยกออกเป็น ๒ คำ คือ อริยะะ + สัจจะ คำว่า อริยะะ ท่านได้ให้ความหมายไว้ ๓ ประการ คือ

- ๑) อริยะะ แปลว่า การบรรลุธรรมคือมรรคผล^{๒๕}
- ๒) อริยะะ แปลว่า ห่างไกลจากกิเลส^{๒๖}
- ๓) อริยะะ แปลว่า กระทำให้เป็นอริยะ^{๒๗}

ส่วนคำว่า “สัจจะ” รวมแล้วมีความหมาย ๗ ประการ คือ

- ๑) สภาพที่ไม่เพี้ยน (วิปลาส) เพราะความสิ้นไปแห่งราคะ (โลภะ) เป็นเหตุ
- ๒) สภาพที่ทำลายทุกข์^{๒๘}
- ๓) สภาพเกี่ยวกับสัจจะ ๔ ประการ^{๒๙}
- ๔) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๓๐}
- ๕) จริงแท้ (ตถา / ผู้ที่กล่าวความจริงเรียกว่า ตถาคต)

^{๒๓} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๔๘/๑๐๙.

^{๒๔} ผู้เขียนบทความแปล.

^{๒๕} วิเคราะห์ว่า อรรถยธิจจติ มคคผลธมเมติ อริโย. ญโย (สุภูติเถระ, อภิธานปทีปิกาสุจิ, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๓๕, หน้า ๒๔๐).

^{๒๖} กิเลสฺเสถ อารกาทิ อริโย. (สุภูติเถระ, หน้า ๒๔๐).

^{๒๗} สุมังคละสามิเถระ, อภิธมมตถวิภาวินีฎีกา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๐๐.

^{๒๘} สรติ อายติ หีสตีติ สจฺจํ, (สุภูติเถระ, หน้า ๘๓๙).

^{๒๙} รากุขยเหตุภาเวน อวิปริตตตา จตฺสจฺจปริยาปนโนโต วา สจฺจํ. (สุภูติเถระ, หน้า ๘๓๙)

^{๓๐} พุทธ.อ. (บาลี) ๗๓/๓๕. ดังพุทธวจนะว่า

ตโมโนโท	พุทฺโธ สมณตจฺกขุ
โลกนตฺตฺว	สพฺพภาตฺวตฺโต
อนาสโว	สพฺพทุกฺขปฺปทีโน
สจฺจวหฺโย	พรหฺเม อุปาสิโต เม.

ดูก่อนพราหมณ์ พระพุทธเจ้า บรรเทาความมืด

ผู้มีพระจักขุโดยรอบ ทรงถึงที่สุดโลก ทรงล่วงภพทั้งปวง

ไม่มีอาสวะ ทรงละทุกข์ได้หมด เรียกกันว่า พระสัจจะ เราก็เข้าเฝ้าใกล้ชิด.

๖) ไม่เป็นอย่างอื่น^{๓๑} (อนณณธา)^{๓๒}

๗) ไม่เป็นเท็จ (อวิตถา)

ดังนั้น คำว่า อริยสัจ แปลว่า ธรรมชาติที่มีสภาพจริงแท้ ไม่แปรผัน ไม่เป็นอย่างอื่น ที่ผู้อบรมบารมี มาแล้วมีพระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกเท่านั้น^{๓๓} ที่มีปัญญาขั้นสูงสุดเข้าใจได้ ผู้ที่เข้าใจคนแรกนั้น จึงชื่อว่า พุทโธ^{๓๔} และผู้รู้ความจริงอย่างนั้นตามพุทโธสอน ชื่อว่า อนุพุทโธ (ผู้ตรัสรู้ตาม) หรือ อริยสาวโก^{๓๕} ผู้ฟังตามแล้วทำลายกิเลสเปลี่ยนสภาพเป็นพระอริยะได้ อริยสัจมี ๔ ประการ^{๓๖} ได้แก่

๑. **ทุกข์**หรือ**อริยสัจ** ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความเจ็บเป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รักเป็นทุกข์ ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนา เป็นทุกข์ โดยย่ออุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์ พระเรฎกานะ จันทวิมลเถระ กล่าวว่า การเกิดเป็นทุกข์ เพราะสถานที่ปฏิสนธิของมนุษย์ อยู่บนกระเพาะอาหารเก่า ภายใต้กระเพาะอาหารใหม่ มีขดลำไส้ ล้อมรอบ เป็นที่จำกัดคับแคบยิ่งนัก อยู่ในระหว่างกระดูกสันหลังห่อหุ้มทั้ง ๒ ด้าน มีดมิตรากับ โลกันติกนกรก สกปรกราวกับคูในนรก อบอวลเต็มไปด้วยสิ่งที่มีกลิ่นเหม็น สรรพสัตว์ที่เกิดในครรภ์ มารดา ย่อมเป็นเหมือนหนอนที่เกิดในหลุมส้วม ย่อมทุกข์ทรมานอยู่อย่างนี้ตลอดประมาณ ๑๐ เดือน นี่เป็นความทุกข์พื้นฐานของการเกิด^{๓๗} การเกิดจึงเป็นการเริ่มต้นแห่งความทุกข์เท่านั้นเอง

๒. **ทุกข์สมุทัย**หรือ**อริยสัจ** ต้นเหตุอันทำให้เกิดภพใหม่ ประกอบด้วยความเพิลิตเพลินและความกำหนัด มีปกติให้เพิลิตเพลินในอารมณ์นั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ความรู้สึกที่ยึดติดเพิลิตเพลินทั้งหลายเหล่านี้ มีพลังรุนแรงยิ่งนัก เป็นตัวการใหญ่ที่ทำให้ความทุกข์แห่งเบญจขันธ์เกิดขึ้น

^{๓๑} พุทธโฆสจารย์, **วิสุทธิธรรมรค**, สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (Taiwan, R.O.C., ๒๕๔๘), หน้า ๘๒๗.

^{๓๒} พุทธโฆสจารย์, **วิสุทธิธรรมคคปรกณ** (พุทธิโย ภาโว), มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเอน ปกาสิตา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๙.

^{๓๓} **อภิญาโวสานปารมิปตต** สาวกของเราเป็นอันมากได้บรรลุบารมีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญา คือ บรรลุอรหัตต์อันเป็นที่สุดแห่งอภิญาและอันเป็นบารมีมีแห่งอภิญา (ม.ม.อ. (บาลี) ๒๐/๕๘๔).

^{๓๔} พุทโธ ประกอบด้วย พุทธ ธาตุ ในความตรัสรู้ (อวโพธเน) + ต ปัจจัย บ่งบอกถึง ๓ กาล คือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต (ณาทโย เตกาลิกา) วิเคราะห์ว่า

๑. พุชฌิตา สจจานิตี พุทโธ แปลว่า อริยสัจ ๔ อันพระองค์ตรัสรู้แล้ว ชื่อว่า พุทธะ (ผู้ตรัสรู้หรืออริยสัจ ๔)

๒. อปริมิตกบิปปจิตปารมิตสมมุตตาย ปณณาย สพเพ สงขตาสงขตมเม อพุชฌิ พุชฌิตี พุชฌิสสตีติ พุทโธ ผู้ที่ได้ตรัสรู้แล้ว กำลังตรัสรู้ และจักตรัสรู้สังขตธรรมและอสังขตธรรมทั้งปวง ด้วยพระปัญญาที่อบรมสะสมบารมีมานับไม่ถ้วน ชื่อว่า พุทธะ (สุภูติเถระ, หน้า ๖๖๐).

^{๓๕} วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒ /๑๙.

^{๓๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑.

^{๓๗} พระเรฎกานะ จันทวิมลเถระ, **อริยสัจ ๔**, หน้า ๖๔.

ต่อเนื่อง ไม่มีวันที่สิ้นสุด ดังพระพุทธทวณะที่ว่า อิหิ โข ปน ภิกขเว ทุกขสมุทยो อริยสัจจं ยายิ ตณหา โปโนพภวิกา นนทิวราศหคตา ตตร ตตฺตราบินนทินิ เสยยถิทิ กามตณหา ภวตณหา วิภวตณหา^{๓๘} แปลว่า ภิกขุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกขสมุทยอริยสัจ คือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความเพติดเพลินและความกำหนัด มีปกติให้เพติดเพลินในอารมณ์นั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา^{๓๙} ดังนั้น ตัณหา ความยินดีพอใจ เพติดเพลิน ยึดติดในตัวเองและวัตถุข้างนอกนี้เป็นตัวการที่รุนแรง เพราะทำให้เกิดใหม่อีกเป็นทุกขซ้ำไป ดังพระบาลีว่า “โปโนพภวิกา” เมื่อเกิดในภพใหม่ย่อมยินดีเพติดเพลินอันก่อให้เกิดตัณหา ๓ ประการ คือ กามตัณหา ได้แก่ ยินดีพอใจในกามได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เมื่อเกิดกามตัณหาแล้ว ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดภวตัณหา คือ ความอยากให้คงอยู่ แต่ธรรมชาติของปุถุชนเมื่อเสพนาน ๆ คงอยู่นาน ๆ ย่อมเกิดความเบื่อหน่าย อยากให้สิ้นไปหมดไป ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดความอยากที่จะให้ปราศจากไป สิ้นไป หมดไป เรียกว่า วิภวตัณหา เวียนเพื่อที่จะไปเกิดกามตัณหาใหม่อีก วนเวียนอยู่อย่างนี้ ตัณหา ๓ จึงเป็นกิเลสวัฏ^{๔๐} ตัณหาจึงเป็นสาเหตุแห่งวัฏฏทุกข์อย่างนี้

๓. **ทุกข์นิโรธอริยสัจ** ความดับตัณหาไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละทิ้ง ความพ้น ความไม่อาลัยในตัณหา การจะดับทุกข์ ซึ่งเป็นผลแท้จริงแล้วถ้าจะดับทุกข์ก็ต้องไปดับที่ต้นเหตุ นั่นคือตัณหา อุปมาว่า เมื่อต้นซึ่งจะผลิดอกออกผลในเบื้องหน้าถูกโคนทำลายลง ผลของต้นไม้นั้นจะมีออกมาในกาลต่อไปย่อมพลอยถูกทำลายไปด้วย ไม่อาจปรากฏออกมาได้ ความตายของต้นไม้นั้นย่อมผูกพันเกี่ยวกับถูกโคนทำลายลงโดยไม่อาจแยกออกเป็นคนละส่วนได้ เช่นเดียวกับความดับแห่งทุกข์ในชั้น ๕ ทั้งหมดทั้งสิ้น อันเกิดจากตัณหา ย่อมเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการดับไปแห่งตัณหา นั่น ความดับทุกข์เป็นสิ่งที่ผูกพันเกี่ยวเนื่องกันกับความดับไปแห่งตัณหา ไม่อาจแยกไปจากตัณหาถูกทำลายให้หมดสิ้นไปได้ ดังนั้น ทุกข์นิโรธอริยสัจ มิใช่หมายถึงการดับไปแห่งตัณหาแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากยังรวมไปถึงความดับไปแห่งความทุกข์ทั้งปวงด้วย^{๔๑} พระนิพพานยากจะหาสิ่งใดมาเปรียบเทียบกับเห็นอย่างชัดเจนนอกจากแสดงให้เห็นในฐานะความดับสิ้นไปแห่งกองทุกข์^{๔๒}

๔. **ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ** ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ (๑) สัมมาทิฐิ (๒) สัมมาสังกัปปะ (๓) สัมมาวาจา (๔) สัมมากัมมันตะ (๕) สัมมาอาชีวะ (๖) สัมมาวายามะ (๗) สัมมาสติ (๘) สัมมาสมาธิ พระเรฎกานเถระได้อธิบายแนวทางแห่งการดับทุกข์ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ว่า ตามปกติต้องคัมมรค ๘ ในระดับโลกียะ มีองค์มรรคอยู่แล้ว แต่ไม่ครบ หรือครบก็ไม่พร้อมเพรียง

^{๓๘} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๔/๑๔.

^{๓๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑.

^{๔๐} อนุรุทธมहाเถโร, **อภิมมตถสคโท**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๒), หน้า ๕๑.

^{๔๑} พระเรฎกาน จันทวิมลเถระ, **อริยสัจ ๔**, หน้า ๑๐๖.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓.

เป็นหนึ่งเดียวกัน คือ ตั้งหรือหย่อนไป แต่จะเป็นโลกุตตรมรรคได้นั้น ต้องเกิดเกี่ยวเนื่องพร้อมกัน เป็นหนึ่งเดียว (สัมปยุตตปัจจัย) จึงจะมีกำลังเพียงพอที่จะทำลายกิเลสได้^{๔๓} พระพุทธองค์ตรัสสภาวะนี้ว่า มคฺคสมงฺคิ^{๔๔} คือ มรรคในระดับอริยมรรค ต้องเป็นความสามัคคีแห่งองค์มรรค ๘ ที่สมดุล โลกุตตรมรรคจิต ๔ คือ โสตาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค จึงจะเกิดขึ้นเพื่อรู้ว่า (๑) ทุกข์ เรามีหน้าที่เรียนรู้ เรียกว่า ปริญญา (๒) สมุทัย สาเหตุของทุกข์นั้น ผู้เห็นโทษจึงต้องปหานะ กำจัด (๓) นิโรธ คือ นิพพานต้องสังนิคิริยา ทำให้แจ้ง (๔) มรรค ต้องภาวนาปฏิบัติลงมือทำอย่างต่อเนื่อง^{๔๕}

อริยสัจจะ ๔ จึงมี ๒ ล้อคือ (๑) ภวัจกร ล้อที่หมุนไปในภพภูมิ (๒) วิภวัจกร ล้อที่หมุนออกจากภพภูมิ ที่พระพุทธองค์ได้แสดงไว้ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร^{๔๖} ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า “พระพุทธเจ้าตรัสรู้อริยสัจ ๔ และการตรัสรู้อริยสัจ ๔ ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า อริยสัจ ๔ จึงเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา”^{๔๗} มัชฌิมาปฏิปทาที่มีสัมมาทิฐิเป็นหัวหน้าเข้าไปสู่อริยสัจหรือโลกุตตรธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าจึงเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ คือ เป็นความแตกต่าง โดดเด่นที่ศาสนาอื่นทั้งในอดีตและปัจจุบันไม่เคยมีวิธีการและหลักธรรมนี้มาก่อน ผู้ที่เข้าใจหรือเกิดวิหิงสาในกระบวนการแห่งอริยสัจ ๔ ตามพระพุทธเจ้าสอนอย่างกระจ่างแจ้ง บุคคลที่เข้าถึงรู้ตามบุคคลนั้นก็เรียกว่า พระอริยสาวก มีพระโสดาบันเป็นต้น ที่สุดคือความเป็นอรหันต์ เมื่อเป็นพระอรหันต์ ผู้ทำลายกองล้นแห่งวัฏฏะ (วัฏฏจักร) แล้วชาติ คือการเกิดย่อมจบสิ้น พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงความโดดเด่นแห่งศาสนาของพระองค์แก่สุภัททาสวากรูปสุดท้ายว่า

เอภุนฺตัส วยสา สุภทฺท

ยํ ปพฺพชํ กิํกุสลาณฺเสํ

วสฺสาณิ ปญฺญาสสมาธิกาณิ

ยโต อหํ ปพฺพชิตํ สุภทฺท

ณายสฺส ธมฺมสฺส ปเทสวตฺติ

อิโต พหิทฺธา สมณฺเณปิ นตฺถิ ฯ

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๑.

^{๔๔} อภ.ยมก. (บาลี) ๓๘/๑๖๔/๒๗๘.

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), แก่นแท้แห่งพระพุทธศาสนาและอัตลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๒๔.

^{๔๖} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓-๑๖/๒๐-๒๘.

^{๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร, (กรุงเทพมหานคร: คิงออฟแอนด์เวอร์ไทซิง, ๒๕๕๕), หน้า ๗๔.

หุติโยปิ สมโณ นตฺถิ ตติโยปิ สมโณ นตฺถิ จตุตฺถโยปิ สมโณ นตฺถิ สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมณฺณิ
อณฺเณหิ อิมํ จ สุภทฺท ภิขุ สมฺมา วิหเรยฺยํ อสุภฺโล โลโก อรหฺนเตหิ อสฺส^{๔๘} แปลว่า

สุภัทฺท เราบวชณะอายุ ๒๙ ปี

แสวงหาว่าอะไร คือกุศลเราบวชมาได้ ๕๐ ปีกว่า

ยังไม่มีแม้สมณะที่ ๑ ภายนอกธรรมวินัยนี้

ผู้อาจแสดงธรรมเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้

ไม่มีสมณะที่ ๒ ไม่มีสมณะที่ ๓ ไม่มีสมณะที่ ๔^{๔๙} ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้งหลาย ผู้รู้ทั่วถึง สุภัทฺท
ถ้าภิกษุเหล่านี้เป็นอยู่โดยชอบ โลกจะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย”^{๕๐} หลักธรรมชาตินี้ที่พระองค์
รู้ด้วยสัพพัญญุตญาณไม่สามารถนับได้ แต่เมื่อรวมหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแล้วย่อมเหลือ
สังขะ ๔ ประการเท่านั้น คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดังที่พระมหากัจจายนเถระกล่าวว่า “สาย
ธมฺมเทศนา ก็ เทสยติ จตตาริ สจฺจานิ ทุกฺขํ สมุทยํ นิโรธํ มคฺคํ แปลว่า พระธรรมเทศนาที่พระผู้มี
พระภาคเจ้าแสดงนั้น คือ อะไร ตอบว่า พระธรรมเทศนาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงนั้นมี ๔ ประการ คือ
ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค”^{๕๑} เมื่อพระองค์ตรัสรู้ อริยสัจ ๔ ธรรมที่พระองค์นำมาสอนก็ต้องเป็นอริยสัจ ๔
ดังนั้น หลักพระธรรมวินัยทั้งหมด จึงต้องสงเคราะห์เข้าในสังขะ ๔ ประการเท่านั้น อาจมีครบทั้ง ๔ หรือ
๓ หรือ ๒ หรือ ๑ สังขะใดสังขะหนึ่งอย่างแน่นอน ดังพุทธดำรัสว่า “เราสอนเรื่องทุกข์ เรื่องทุกข์สมุทัย
(เหตุเกิดทุกข์) เรื่องทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์) เรื่องทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่
ความดับทุกข์)”^{๕๒} แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ก็คืออริยสัจสี่ครอบคลุมหลักการของพระพุทธศาสนา
ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นหลัก “เว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์ ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เราบัญญัติแต่
ทุกข์และความดับทุกข์ อธิปไตยจายตา ปฏิจจสมุปบาท กับนิพพาน ทุกหลักรวมอยู่ในหลักอริยสัจ ๔”^{๕๓}

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “พระพุทธเจ้าสอนแต่เรื่องทุกข์และความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ดังนั้น
พุทธบริษัทจึงมีหน้าที่ดับทุกข์ให้แก่ตัวเองและแก่เพื่อนมนุษย์”^{๕๔} บุคคลที่เข้าถึงพระพุทธศาสนามีผลที่

^{๔๘} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๑๔/๑๓๓.

^{๔๙} สมณะที่ ๑ สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ และสมณะที่ ๔ ในที่นี้ ได้แก่ พระโสตาบัน พระสกทาคามี
พระอนาคามีและพระอรหันต์ ตามลำดับ (ที.ม.อ. (บาลี) ๒๑๔/๑๙๖).

^{๕๐} ที. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

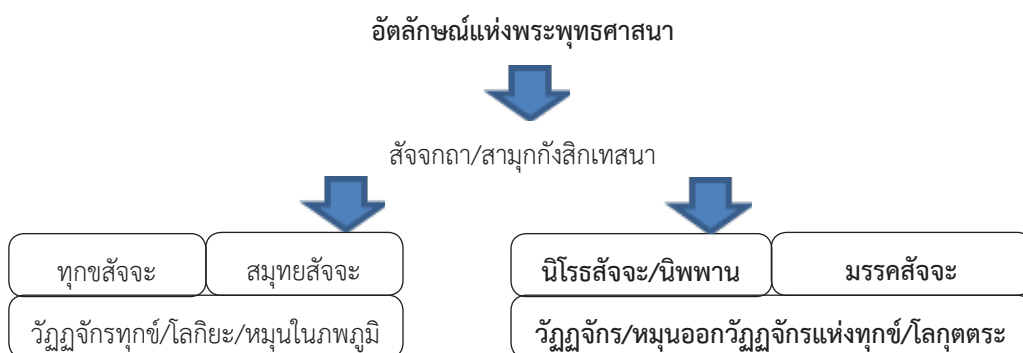
^{๕๑} พระมหากัจจายนเถระ, เนตติปกรณ, พระคันธสाराภังค์ แบล อธิบาย (กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวัน
การพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๘๔.

^{๕๒} ที.ส. (ไทย) ๙/๔๒๑/๑๘๔.

^{๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), แก่นแท้แห่งพระพุทธศาสนาและอัตลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา”,
(กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๒๖.

^{๕๔} พุทธทาส, ศริสธรรม พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๔.

แตกต่างจากศาสนาไหนในโลกนี้ไม่มี คือ ชาตคือการเกิดไม่มีอีกต่อไปดังมีพระบาลีว่า “ชีณา ชาต”^{๕๕} การที่ชาตสิ้น เรียกว่า เข้าถึงพระนิพพาน พระนิพพานจึงเป็นสภาวะธรรมที่มีหน้าที่ดับการเกิดโดยเฉพาะ พระมหากัจจายนเถระจึงกล่าวว่า “อปปปฏิสนธิภาวนิโรธลกขณฺหา อนุปาทิเสสา นิพพานธาคฺฐุ แปลว่า อนุปาทิเสสนิพพานธาคฺฐุ มีความดับการไม่เกิดเป็นลักษณะ”^{๕๖} ทั้งกระบวนการและผล คือ นิพพาน การทำลายการเกิดในภพชาติอย่างถาวร เรียกอีกอย่างว่ามีรสชาติเดียว คือ วิมุตติรส^{๕๗} ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่สนใจ ใฝ่รู้พระพุทธศาสนา จึงต้องศึกษาสังขธรรมทั้ง ๔ อย่างละเอียด การศึกษาหลักธรรมนี้จะเป็นปัจจัยให้เกิด ความรู้แจ้งแทงตลอดในความจริง^{๕๘} อย่างน้อยถ้าไม่ได้บรรลุชาตินี้ก็เป็นการสะสมบารมีเหตุปัจจัยไว้ใน อนาคตชาติตามมีปรากฏในประวัติศาสตร์ของพระโพธิสัตว์และอริยสาวกคัมภีร์ชาดกและธรรมบทนั้น นั้นแล

สรุปและข้อเสนอแนะ

กาลก่อนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้น ศาสนาและลัทธิจำนวนมากมีจำนวนมาก แต่เมื่อสรุป คำสอนและแนวทางการปฏิบัติแล้วมี ๒ สาย คือ (๑) กามสุขัลลิกานุโยค เป็นหลักธรรมและข้อปฏิบัติ ที่ปรนเปรอด้วยโลกียสุข (๒) อัตตakilมัตถานุโยค เป็นศาสนาที่มีแนวทางการปฏิบัติตนให้ได้รับความ ทุกข์ยากเพื่อต้องการเอาความทุกข์ยากมาใช้หนี้ เพื่อปลดปล่อยเจ้าหนี้ในอดีตชาติ พระโพธิสัตว์เจ้าที่เคย ปฏิบัติทางสุดโต่ง ๒ สายนั้นแล้ว ทรงหันมาดำเนินการคิดค้นของพระองค์เองต่อมา จนในที่สุดได้ตรัสรู้ จตุรอรียสังขธรรม ต่อมาเมื่อนำไปแสดงแก่ผู้อื่นฟัง ทรงเรียกว่า มัชฌิมนธรรมหรือทางสายกลาง และทรง

^{๕๕} วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๓/๑๙.

^{๕๖} พระมหากัจจายนเถระ, **เปฏฺโปกปเทศปรกณฺ**, มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ แปล, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ, ๒๕๒๘), หน้า ๑๖.

^{๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๓๒.

^{๕๘} พระบะลังโกทะ อานันทโมตริมหาเถระ, **อริยสัจ ๔**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๔), หน้า คำนียม.

เรียกข้อปฏิบัติอันเป็นระบบทรงบัญญัติขึ้นว่า มัชฌิมาปฏิปทา กระบวนการสอนทรงมีวิธีการปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์ทรงค้นพบ ๒ วิธีคือ

๑) อนุปฺพฬิกถา หรืออนุโลมสังจกถา คือสอนจากง่ายไปหายาก ตามลำดับ โดยคำถึงถึงผู้ฟัง เพื่อกล่อมเกลาย้อมจิตก่อนด้วยทานกถา ศีลกถา สัคคกถา กามาทีนวกถา เนกขัมมกถา แต่สูตรแห่งการสอนนี้ ไม่ใช่เป้าหมายที่พระพุทธองค์อุบัติมาเพื่อสอนเรื่องเหล่านี้

๒) สังจกถา เป็นสามุกกัสมิกเทศนากถา เป็นพระธรรมเทศนาหรือเป็นสูตรที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองและประสงค์จะสอนความจริงเท่านั้นด้วยพระองค์เอง ได้แก่ (๑) ทุกขอริยสัจ ความจริงที่พระอริยเจ้ารู้ว่าเป็นทุกข์ คือ ชันธ์ ๕ สรรพสัตว์ที่เนื่องด้วยชันธ์ ๕ อยู่ในภพภูมิไหนก็ตามล้วนแล้วแต่เป็นทุกข์ทั้งสิ้น (๒) สมุทยอริยสัจ ความจริงที่พระอริยเจ้ารู้ ว่า ต้นหาความเพติดเพลินในทุกข์คือชันธ์ ๕ นั้นแหละเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ (๓) ทุกขนิโรธอริยสัจ ความจริงที่พระอริยเจ้าเข้าไปรู้ภาวะแห่งการดับทุกข์ มีจริงเรียกว่า นิโรธหรือนิพพาน (๔) ทุกขนิโรธมรรคอริยสัจ ความจริงที่พระอริยเจ้ารู้ ว่าทางดับทุกข์มีอยู่ด้วยอริยมรรคองค์ ๘ แนวทางการสอนในแบบอริยสัจ ๔ นี้ เป็นอัตลักษณ์แห่งคำสอนของพระพุทธศาสนา

บุคคลที่ได้พบพระพุทธศาสนานับว่ามีโชคมาก จงรีบศึกษาพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ธรรมที่จะต้องรีบศึกษาหมวดแรกให้ละเอียดลึกซึ้งที่สุด คือ อริยสัจ ๔ เพราะพระองค์อุบัติขึ้นในโลกเพื่อสอนจตุรสังจจธรรมนี้ ๆ แม้จะปรากฏแก่จิตแห่งพระอริยเจ้า แต่ปุถุชนอย่างเราก็ต้องรีบศึกษาค้นหาแนวทางเพื่อเข้าสู่อริยธรรม หากจะเลือกที่จะศึกษาเพียงสัจจะเดียวก็ควรศึกษาที่ทุกขสัจจะเสียก่อน เพราะหากรู้จักทุกข์แล้วย่อมรู้เหตุแห่งทุกข์ไปในตัว เมื่อรู้ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์แล้วมรรคก็เกิดเมื่อมรรคเกิด นิโรธย่อมเกิดขึ้นพร้อมกัน และอริยสาวกทุกรูปได้ผ่านกระบวนการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตามพระพุทธองค์นี้มาแล้ว อย่างน้อยจักมีวิธีในการดำเนินชีวิตที่ถูกวิธีตามองค์มรรค ๘ และแม้จะไม่ครบทั้ง ๘ ก็เป็นแนวทางแห่งความสุขแบบโลกียสุขในการดำรงชีวิตปัจจุบันชาตินี้ เพื่อจะยกระดับไปสู่มัคคสมังคี (ความสามัคคีแห่งมรรคมองค์ ๘) คือ สุขในระดับโลกุตตระทั้งในชาตินี้และชาติหน้าต่อไป

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____. ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

_____. แก่นแท้แห่งพระพุทธศาสนาและอัตลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔.

_____. **พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร**. กรุงเทพมหานคร: คิงออฟแอนด์เวอร์ไทซิ่ง, ๒๕๕๕.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พระธรรมเทศนา ๖๑ กัณฑ์**. กรุงเทพมหานคร: หจก.สามลดา, ๒๕๕๙.

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). **วิมุตติรัตนมาลี**. กรุงเทพมหานคร: มิตรสยาม, ๒๕๓๙.

พระพุทธโฆสาจารย์. **วิสุทธิมรรค**. สมเด็จพระพุทธมหาราช (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง. พิมพ์ครั้งที่ ๖, Taiwan,R.O.C., ๒๕๔๘.

_____. **วิสุทธิมคคปกรณ์ (ทุติโย ภาค)**. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเอน ปากีสถาน, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๙.

พระพุทธรักขิตเถระ. **ชินาลังการ**. พระคันธสาราภิงค์แปลและอธิบาย. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๒.

พระมหากัจจายนเถระ. **เนตติปกรณ์**. พระคันธสาราภิงค์แปลและอธิบาย. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๐.

_____. **เปฏโกปเทศปกรณ์**. มุณินิฎมิฬโลกิยกุ แปล. กรุงเทพมหานคร: มุณินิฎมิฬโลกิยกุ, ๒๕๕๘.

พระโมคคัลลานเถระและสุภูติเถระ. **อภิธานปทีปิกาและอภิธานปทีปิกาสูจิ**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระเรฎกาเน จันทวิมลละ สังฆนายกมหาเถระ. **อริยสัจ ๔**. ดร.สุนทร พลามินทร์ แปล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๔.

พุทธทาส. **คิริสธรรม พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับ มหามกุฏราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

สุภีร์ ทุมทอง. **อริยสัจ ๔**. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๕๗.

สมมงคลสามเณโร. **อภิธมมตถวิภาวิญญูภา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๒.

อนรุทธเถโร. **อภิธมมตถสงคโ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๒.

บทบาทพระพุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบัน : สำเร็จหรือล้มเหลว The Roles of Buddhism in Current Thailand: Success or Failure

พระอุดมธีรคุณ (ภาวัต วิสุทเธสโก แสงวงศ์)*

Phraudomtheerakhun (Pawat Wisutthesago Swaengdee)

บัณฑิตกา จารума**

Bantika Jaruma

คณะมนุษยศาสตร์ มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัยในพระสังฆราชูปถัมภ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Faculty of Humanities, Mahapajapati Buddhist College

Mahamakut Buddhist University, Thailand

E-mail: bantika.jar@mbu.ac.th

Received: December 23, 2022

Revised: January 04, 2023

Accepted: January 06, 2023

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๓ แล้วได้ผสมผสานกับวิถีชีวิตท้องถิ่นตั้งแต่ระดับชนชั้นปกครองจนถึงประชาชนชั้นรากหญ้า แม้ในปัจจุบันรัฐไทยมีความพยายามนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นฐานในการออกแบบนโยบายในการปกครอง แต่ระดับปฏิบัติยังไม่สามารถทำให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติตามหลักธรรมนั้นได้จริงทั้งหมด ดังปรากฏพฤติกรรมการละเมิดศีล ๕ เป็นจำนวนมาก บทความนี้จึงมุ่งเสนอข้อสังเกตว่าบทบาทของพระพุทธศาสนาในเชิงนโยบายและผลการปฏิบัติจริงของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบันประสบความสำเร็จหรือประสบความล้มเหลว

คำสำคัญ: บทบาทพระพุทธศาสนา; ประเทศไทย; สำเร็จ; ล้มเหลว

Abstract

Buddhism had come into Siam since the 3rd Buddhist Century and then integrated with local Siamese life since governor to grassroot people. Nowadays the Thai governor has attempted to use the Buddhist doctrines as bases for designing the governing. However, in practice all Thai Buddhist people still cannot imitate in the real life so

* พระอุดมธีรคุณ (ภาวัต วิสุทเธสโก แสงวงศ์) Phraudomtheerakhun (Pawat Wisutthesago Swaengdee)
ผู้อำนวยการมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัยในพระสังฆราชูปถัมภ์ Director of Mahapajapati Buddhist College

** นางสาวบัณฑิตกา จารума Miss Bantika Jaruma

there have been a lot of people who broke the 5 precepts. This article aims to present the role of Buddhism in dimension of policies and practical behavior of Buddhist people in Thai society at present.

Keywords: Role of Buddhism; Thailand; Success; Failure

บทนำ

พระพุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิในส่วนของประเทศไทยเมื่อช่วงพุทธศตวรรษที่ ๓ หรือ ๒,๒๐๐ ปีที่ผ่านมา โดยการนำของพระโสณมหาเถระและพระอุตรมหาเถระพร้อมคณะซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งชมพูทวีปหรือประเทศอินเดียในปัจจุบันเป็นผู้ส่งมาเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกล โดยปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในจังหวัดนครปฐมและจังหวัดสุพรรณบุรี^๑ การรับพระพุทธศาสนาเข้ามาในไทยนั้นเป็นการรับผ่านระบอบการปกครองโดยเชื่อมโยงกับสถานะของพระมหากษัตริย์ ดังปรากฏชัดเจนผ่านการปกครองแบบพ่อปกครองลูกในยุคสุโขทัยรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ในยุคนี้อาณาจักรต่างตั้งสมณศักดิ์ของสงฆ์โดยเป็นการวางแบบแผนการปกครองที่ผสมผสานระหว่างอาณาจักรและศาสนจักรซึ่งได้รับแบบอย่างมาจากพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์จากลังกาหรือประเทศศรีลังกาในปัจจุบัน ส่งผลให้พระมหากษัตริย์ในรัชสมัยต่อมาส่งเสริมสนับสนุนพระพุทธศาสนา จนถึงรัชสมัยพระยาสิทธิเทโวเกิดประเพณีการออกผนวชของพระมหากษัตริย์^๒ ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาชนนั้น เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงโดยพระองค์ได้นิมนต์พระเถระชาวปักษ์ใต้มาสอนหนังสือและอบรมศีลธรรมแก่ประชาชน^๓ ต่อมาในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระสงฆ์และวัดยังคงสถานะเป็นผู้นำชุมชนและวัดเป็นสถานศึกษาแก่ชาวบ้าน จนกระทั่งสมัยรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) ได้ปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาของชาติไทยโดยให้รัฐเป็นศูนย์กลางและระบบการศึกษา ส่วนพระสงฆ์ทำหน้าที่ในวัด ไม่มีอำนาจในการจัดการศึกษาแก่ประชาชน^๔ ถัดมาในสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยโดยคณะราษฎรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ระบอบการปกครองสงฆ์ได้ปรับตัวเปลี่ยนแปลงให้เท่าทันอารยธรรมตะวันตก จนก่อให้เกิดการต่อต้านพระพุทธศาสนา

^๑ สมบูรณ์ วัฒน และคณะ, “พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตคนไทยในดินแดนสุวรรณภูมิ”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม ๒๕๖๔) : ๙๕๒.

^๒ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ประวัติความเป็นมาของศาสนาพระพุทธศาสนาและองค์การศาสนาต่าง ๆ ในประเทศไทย, เอกสารเผยแพร่, (กรมศิลปากร, ๒๕๕๔).

^๓ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ประวัติความเป็นมาของศาสนาพระพุทธศาสนาและองค์การศาสนาต่าง ๆ ในประเทศไทย, ๒๕๕๔.

^๔ เปรมวิทย์ ช่อแก้ว, ประวัติศาสตร์ไทย : ไทยศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓).

กระแสหลัก เช่น พระโพธิ์รักษ์และสาวกปฏิเสธรูปแบบการดำรงชีพของพระสงฆ์ การพยายามแสวงหาเอกลักษณ์พระพุทธรูปศาสนาตามแบบฉบับสมัยพุทธกาลโดยท่านพุทธทาสภิกขุ นอกจากนั้น ยังเกิดการผสมผสานกับลัทธิความเชื่อเรื่องผีสงเทวดา^๕

สำหรับพระพุทธรูปศาสนาในประเทศไทยปัจจุบัน ได้เชื่อมโยงกับบทบาททางการเมืองการปกครอง บทบาททางสังคมวัฒนธรรม บทบาททางสังคมเศรษฐกิจ และบทบาททางการศึกษา บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอให้เห็นบทบาทของพระพุทธรูปศาสนาในเชิงนโยบายและผลการปฏิบัติงานจริงของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

บทบาทของพระพุทธรูปศาสนาในประเทศไทย

หลักธรรมทางพระพุทธรูปศาสนาในปัจจุบันมิได้แยกออกจากโลกอย่างชัดเจน แต่มีการประยุกต์ให้เข้ากับบริบทการใช้ชีวิตสมัยใหม่โดยสามารถจำแนกรายละเอียดบทบาทของพระพุทธรูปศาสนาต่อวงการต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑. บทบาททางการเมืองการปกครอง

องค์สมเด็จพระสัมมาพระพุทธเจ้าทรงมิได้ให้ความสำคัญการปกครองทางโลก ไม่ได้สนับสนุนการปกครองรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นพิเศษแต่พระองค์เสนออุดมคติของผู้นำที่เรียกว่า “ธรรมราชา” อันเป็นหลักการปกครองที่ไม่ใช้ความรุนแรงแต่ใช้ธรรมเพื่อคุ้มครองรัฐและทำให้ประชาชนสงบสุขร่มเย็น^๖ โดยนักคิดนักวิชาการสายพระพุทธศาสนาปัจจุบันได้เสนอแนวทางการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเมืองการปกครอง เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุเสนอแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง เรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” อันเป็นแนวทางการใช้ศีลธรรมทางศาสนาควบคุมเศรษฐกิจและการเมือง^๗ การขับเคลื่อนชุมชนโดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ที่กำหนดทิศทางประเทศไทยไว้ว่า “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”^๘ หลักธรรมพระพุทธรูปศาสนาสำหรับนักการเมือง ได้แก่ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเที่ยงธรรม

^๕ กาญจนานันท์ ประธาดู, “พระพุทธรูปกับสังคมไทย : การยืนหยัดและท้าทายในรอบทศวรรษ (พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๘)”, วารสารศิลปการจัดการ, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๑๐๖.

^๖ ชัชวิน วรปัญญาภา, “การเปลี่ยนแปลงสถานะของศาสนาพุทธในประเทศไทยภายหลังการเปลี่ยนผ่านอำนาจทางการเมือง”, รายงานการประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติครั้งที่ ๑ หัวข้อ “ระบบกฎหมายไทย : ปฏิรูป/เปลี่ยนผ่าน/ปฏิสังขรณ์”, (๘ มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๒๒๙ - ๒๓๐.

^๗ เด่นพงษ์ แสนคำ, “พุทธศาสนากับโมทัศน์ทางการเมืองสมัยใหม่: อิทธิพลแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของพุทธทาสภิกขุ”, วารสารสังคมศาสตร์ นิติรัฐศาสตร์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๑๕๓-๑๕๔.

^๘ สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระครูปริยัติคณานุรักษ์ ศรีสมงาม, พระวีระพงษ์ โคษา, และจักรกฤษ ทองมี, “พลังบวรในการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธในสังคมไทย”, วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๓๔๙.

มีสัจจะรักษาคำพูดและจริงใจ มีความรับผิดชอบต่องานส่วนรวม เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม เคารพมติส่วนรวม เคารพที่ประชุมและรักษาความลับของที่ประชุม และหลีกเลี่ยงอบายมุขโดยหมั่นประพฤติตนในทางเจริญ” นอกจากนั้นยังมีการประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยใช้หลักการสมานฉันท์ อุดมการณ์พัฒนาสังคมซึ่งเป็นอุดมการณ์ในการขับเคลื่อนสันติภาพท่ามกลางสังคมที่มีความขัดแย้งสูงในปัจจุบัน^๙ ส่วนหลักธรรมที่พระมหากษัตริย์ใช้ในการปกครองประเทศ ได้แก่ ทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๑๒ และราชสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งกำหนดเป็นพระราชกรณียกิจในการบำเพ็ญคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ^{๑๐}

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า บทบาทพระพุทธศาสนาทางการเมืองการปกครองเป็นการประยุกต์หลักธรรมเพื่อกำหนดกรอบศีลธรรมกำกับความคิด พฤติกรรมของนักการเมืองและผู้มีอำนาจในการปกครอง โดยไม่ยึดติดส่งเสริมเพียงระบอบใดระบอบหนึ่ง แต่เน้นการเป็นแกนสารอุดมคติเพื่อการขับเคลื่อนการเมืองการปกครองให้เป็นสังคมสงบสุข

๒. บทบาททางสังคมวัฒนธรรม

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมไทยเพราะเป็นศาสนาหลักของสังคมไทย ตั้งแต่อาณาจักรทวารวดี พุทธศตวรรษที่ ๕-๑๖ เรื่อยมาจนถึงยุครัตนโกสินทร์ซึ่งลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยคือ การดำรงทางสายกลาง (มัชฌิมาธรรม) ความเป็นองค์รวม (Holistic) และมีเป้าหมายเพื่อชี้้นำความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เมื่อวิเคราะห์ในมิติการบูรณาการกับสังคม พบว่ามี ๓ มิติ ได้แก่ “มิติที่ ๑ ด้านคุณค่า” โดยเป็นหลักบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตในสังคม “มิติที่ ๒ ด้านพื้นที่” โดยพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานก่อให้เกิดทุนทางสังคม (Social Capital) และ “มิติที่ ๓ ด้านเวลา” โดยพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการสร้างนวัตกรรมความคิดร่วมสมัย เช่น ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จิตอาสา และการพัฒนาที่ยั่งยืน”^{๑๑}

^๙ พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ (คำมา), “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาทางการเมืองการปกครองในสังคมไทย”, วารสารปัญญาปณิธาน, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๓.

^{๑๐} รัชดา ลาภใหญ่, “ปาฐกถาธรรมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) : อุดมการณ์ความเชื่อในสังคม และความจริงในพระพุทธศาสนา”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๗๖-๗๘.

^{๑๑} สมบูรณ์ วัฒนะ, ประยูร สุษะใจ, เรืองวิทย์ นิลโคตร, สุวิณ รักสัจย์, และพีรพัฒน์ พันศิริ, “พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตคนไทยในดินแดนสุวรรณภูมิ”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม ๒๕๖๔) : ๙๕๕.

^{๑๒} สมบูรณ์ วัฒนะ และคณะ, “พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตคนไทยในดินแดนสุวรรณภูมิ”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม ๒๕๖๔) : ๙๕๕.

จากหลักการข้างต้นสามารถขยายความวัฒนธรรมที่ก่อกำเนิดจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวันของคนไทยตั้งแต่อาณาจักรไทยโบราณจนถึงปัจจุบันได้ดังนี้

- ๑) ด้านภาษา ได้รับเอาภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นส่วนหนึ่งของภาษาไทย
- ๒) ด้านวรรณกรรม มีการแต่งวรรณกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง เช่น ไตรภูมิพระร่วง พระมหาชนก บทประพันธ์ กวีนิพนธ์ และคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๓) ด้านประเพณี เช่น วันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันอาสาฬหบูชา วันออกพรรษา
- ๔) ด้านพิธีกรรม เช่น การทำบุญตักบาตร พิธีทำบุญ วันสารทไทย การเทศน์มหาชาติ
- ๕) ด้านศิลปกรรม เช่น การสร้างเจดีย์ พระปรางค์ และวัด
- ๖) ด้านดนตรี มีการเล่นดนตรีไทยในโอกาสต่าง ๆ ทั้งงานมงคลและอวมงคล แม้แต่เนื้อหาเพลงลูกทุ่งไทยในอดีตก็ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา^{๑๓}

นอกจากนั้น ยังมีนักคิด นักวิชาการหลายท่านได้ประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น แนวทางการประยุกต์หลักสันติธรรมเพื่อเสริมสร้างความสันติสุขของเยาวชนในโรงเรียน^{๑๔} การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของการป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมเกมออนไลน์ของเยาวชน^{๑๕} การพัฒนาโมเดลประสิทธิภาพการเลี้ยงดูเด็กพุดชาด้วยหลักพุทธจิตวิทยา^{๑๖} การพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย^{๑๗} การยับยั้งชั่งใจโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา : การใช้ความรุนแรงต่อเด็ก คดีน้องชมพูเด็กหญิงบ้านกกกอก^{๑๘} เป็นต้น

^{๑๓} ประเวศ อินทองปาน, “การดำรงวัฒนธรรมไทยที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนา”, วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๖๘.

^{๑๔} พระมหาประเสริฐ อุดมเดช, พระมหาดวงเด่น จิตญาโณ และชั้นทอง วัฒนนะ, “แนวทางการประยุกต์หลักสันติธรรมเพื่อเสริมสร้างความสันติสุขของเยาวชนในโรงเรียน : กรณีศึกษาโรงเรียนราชมนตรี (ปลื้ม-เชื่อนนุกุล)”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๖๐) : ๓๐-๔๑.

^{๑๕} สุภาพร ธวัชราภรณ์, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของโรงเรียนเครือข่ายที่ ๒๕ ในการป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมเกมออนไลน์ของเยาวชน”, วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒๖ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๙๐.

^{๑๖} สายน้อย คำชู, “การพัฒนาโมเดลประสิทธิภาพการเลี้ยงดูเด็กพุดชาจากการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ด้วยโปรแกรมพุทธจิตวิทยาการปรับพฤติกรรม”, วารสารกรมการแพทย์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มีนาคม ๒๕๖๔) : ๙๓.

^{๑๗} อานรรักษ์ สาแก้ว, “การพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย”, วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (มิถุนายน - กรกฎาคม ๒๕๖๐) : ๗๓.

^{๑๘} พระครูสิทธิวิจิตรโสภิต (ประสิทธิ์ สมมาบุญโญ) และ นิกร ศรีราช, “การยับยั้งชั่งใจโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากรณีศึกษา : การใช้ความรุนแรงต่อเด็ก คดีน้องชมพูเด็กหญิงบ้านกกกอก”, วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๔) : ๑๘๙.

ในยุคศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเป็นสังคมออนไลน์นี้ บทบาทพระพุทธศาสนาได้แสดงผ่านอัตลักษณ์ผ่านปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนาบนโปรไฟล์ต่าง ๆ เช่น โปรไฟล์ “PhraPaisal Visalo” ทั้งที่เป็นส่วนตัวและสาธารณะ โปรไฟล์ “พระมหาวิชัย วชิรเมธี และ ว. วชิรเมธี (W. Vajaramedhi)” ซึ่งเป็นโปรไฟล์สาธารณะของพระมหาวิชัย วชิรเมธี, โปรไฟล์ “หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ : Buddhadasindapanno Archives” ซึ่งเป็นโปรไฟล์สาธารณะของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, โปรไฟล์ “เสถียรธรรมสถาน (Sathira Dhammasathan)” ซึ่งเป็นโปรไฟล์สาธารณะของเสถียรธรรมสถาน โดยเครือข่ายสังคมออนไลน์เหล่านี้ สะท้อนบทบาทพระพุทธศาสนา ๗ มิติ ได้แก่ (๑) มิติด้านการปฏิบัติและการเจริญสมาธิภาวนา (๒) มิติด้านหลักธรรมและคำสอน (๓) มิติด้านตำนานปรัมปรา (๔) มิติด้านประสบการณ์ทางศาสนา (๕) มิติด้านศีลธรรม (๖) มิติด้านสังคมและสถาบัน และ (๗) มิติด้านศิลปวัตถุ^{๑๙}

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาถูกนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทยุคสมัย และครอบคลุมการใช้ชีวิตประจำวันของคนไทยในทุกมิติ กลายเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคมของคนไทยและสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิตโดยพระสงฆ์จำนวนหนึ่งได้ปรับตัวโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาประกอบการสอนธรรมะ ตัวอย่างเช่น พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ ใช้การโพสต์รูปภาพวิดีโอ และภาพนิ่งการ์ตูน ๓D พระมหาวิชัย วชิรเมธี พระไพศาล วิสาโล พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาณ) พระธรรมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อทอง สิริมงคล) ใช้ยูทูบ (Youtube) และเฟซบุ๊ก (Facebook) ในการเผยแผ่ธรรมะ ซึ่งพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทโร เป็นพระอีก ๑ รูปที่ใช้เทคโนโลยีดังกล่าว

๓. บทบาททางสังคมเศรษฐกิจ

ในทัศนะของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยในปัจจุบันสามารถกล่าวได้ว่าเติบโตผิดทิศทางเนื่องจากเน้นการเจริญทางวัตถุที่รวดเร็ว ขาดการบูรณาการกับสังคมวิถีพุทธเน้นความมั่งคั่งทางวัตถุเพียงอย่างเดียว”^{๒๐} จึงมีการเสนอแนวคิดทางเศรษฐกิจแนวใหม่ที่พัฒนาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยแนวคิดหลักที่ขับเคลื่อนสังคมไทยในปัจจุบัน ได้แก่ หลักเศรษฐกิจพอเพียงและหลักธัมมิกสังคมนิยม นอกจากนั้นแล้ว ยังมีนักคิดร่วมสมัยเสนอการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ

^{๑๙} วิเชียร ชาบุดรบุญตริก, พระวัฒน์ ญาณวโร, และบรรพต แด่โสสง, “บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีในเครือข่ายสังคมออนไลน์“เฟซบุ๊ก”, วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๒) : ๒๑.

^{๒๐} นคร จันทราช, พระมหาวิชัย กิตติเมธี, สิปปมงคล ป้องภา, เพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย และ ญัฐสุภรณ์ เตียวเพชรภัสกร, “การศึกษาเชิงประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการแก้ ปัญหาบริโภคนิยมของวัยรุ่น จังหวัดอุบลราชธานี”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๖๐) : ๔๖๕.

ชุมชน^{๒๑} การใช้หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน^{๒๒} โมเดลประสิทธิผลเชิงพุทธวิธีในการพัฒนาองค์กรธุรกิจไทยอย่างยั่งยืน^{๒๓} การพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง^{๒๔} กลวิธีนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไปใช้ประกอบอาชีพในชีวิตประจำวัน^{๒๕} และการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจยุคบริโภคนิยม^{๒๖} เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป หลักพระพุทธศาสนาที่นำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจในสังคมไทยจะเป็นการค้ำจุนกับหลักเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและวัตถุนิยมโดยเน้นที่ความเข้มแข็งระดับฐานรากและไม่พึ่งพาเกินความจำเป็นซึ่งหลักเศรษฐกิจประยุกต์กับหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับครัวเรือนถึงระดับประเทศ

๔. บทบาททางการศึกษา

พระพุทธศาสนามีบทบาทด้านการศึกษาแก่สังคมไทยมาตั้งแต่อดีต โดยปัจจุบันมีมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาที่จัดการเรียนการสอนด้านพระพุทธศาสนาโดยตรง ๒ มหาวิทยาลัย คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัยซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ และมหาวิทยาลัยมหาลาฬการณราชวิทยาลัยอันเป็นมหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย มหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งมีบทบาทอย่างสูงในการเผยแผ่แนวคิดและหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการประยุกต์กับศาสตร์สมัยใหม่และในขณะเดียวกันได้ดำรง รักษา อนุรักษ์ตามแนวปริยัติและส่งเสริมการปฏิบัติผ่านการภาวนาอันเป็นปัญญาปฏิบัติแก่ผู้เรียน นอกจากนั้นแล้วรัฐไทยยังมีนโยบายส่งเสริมการสอนศีลธรรมในโรงเรียนระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนของรัฐ และส่งเสริมการสอบธรรมศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ระดับอุดมศึกษา ข้าราชการและประชาชนทั่วไป^{๒๗}

^{๒๑} พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญโญ กองสินธุ์), พระมหาบาง เขมานนโท, พระครูสุธีร์คัมภีร์ญาณ, และ ประยูร แสงใส, “การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน”, *วารสารช่อพะยอม*, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๕๓.

^{๒๒} คำแหง วิสุทธางกูร, “คุณประโยชน์แห่งพุทธศาสนาต่อการส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในชนบทอีสาน : ศึกษากรณีอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น”, *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*, ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน, ๒๕๖๐) : ๒๔๗ - ๒๖๙.

^{๒๓} อานุกัษ สาแก้ว, “การพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย”, ๒๕๖๐.

^{๒๔} คิต วรณดี, “การพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง : กรณีศึกษาอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย”, *วารสารปัญญาปริทัศน์*, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม, ๒๕๖๓) : ๒๔๕ - ๒๕๘.

^{๒๕} ภัทรเดช ปิณฑาณาดล, “กลวิธีนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไปใช้ประกอบอาชีพในชีวิตประจำวัน”, *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (มิถุนายน - ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๒๑๐.

^{๒๖} สุชาติ บุญยชญานนท์, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจยุคบริโภคนิยม”, *วารสารวงษ์มฤตพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๖๓ - ๘๐.

^{๒๗} แม่กองธรรมสนามหลวง, ระเบียบสนามหลวงแผนกธรรมว่าด้วยวิधिปฏิบัติการศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: shorturl.at/htBC3 [๑ มิถุนายน ๒๕๖๕].

ในส่วนของการของการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาพัฒนาการศึกษาสมัยใหม่ เช่น การนำหลักสันติธรรมมาพัฒนาเยาวชนโดยใช้ ๓ หมวดธรรม ได้แก่ สติ คือ ความระลึกได้ไม่พลั้งเผลอเมื่อเจอกระทบจิตใจ ขันติ คือ ความอดทน ตั้งมั่น พ้นฝ่าอุปสรรคในชีวิต และ สันติ คือ ความสงบจิตใจและความเสียสละให้อภัย ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความเยือกเย็น^{๒๘} การหลอมรวมพุทธธรรมเข้ากับศาสตร์และทฤษฎีการสอนเด็กและเยาวชน โดยหลักธรรมที่นำมาใช้ ได้แก่ สัมมาทิฐิ การเอื้อเฟื้อเกื้อกูล การไม่เบียดเบียนผู้อื่น และการควบคุมจิตใจให้สงบ โดยมุ่งเน้นพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีสัมมาทิฐิ สามารถแยกแยะดี-ชั่วได้ด้วยตนเอง^{๒๙} การส่งเสริมศีลธรรมแก่เด็กปฐมวัย โดยเน้นให้เด็กสามารถควบคุมจิตใจ การกระทำ และมีทักษะการพิจารณา เรียกว่า “มนธรรมสมบูรณ์” การรักษาศีล การพัฒนาจิตด้วยสมาธิและการพัฒนาปัญญา^{๓๐} การสอนหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ผ่านการทำกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในท้องถิ่น และมีการปูพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อการประกอบสัมมาชีพ อันมีลักษณะสำคัญ คือ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือก่อความเสียหายแก่สังคม สามารถแก้ปัญหาชีวิตและปัญหาสังคมได้ มีชีวิตที่สร้างสรรค์ และสร้างประโยชน์เกื้อกูล เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตตนไม่ให้ตกต่ำ นอกจากนั้นแล้วต้องฝึกจิตให้เป็นไปตามหลักจิตสิกขา คือ มีฉันทะ มีความใฝ่รู้ จิตมีความเพียร ขยัน อดทน และระลึกสติมีความรู้ตัวทั่วพร้อม ตื่นตัวอยู่เสมอ สามารถควบคุมอารมณ์ตนเอง จิตตั้งมั่นแน่วแน่ ไม่ประมาท และพร้อมใช้ปัญญาในการดำรงชีวิตและประกอบกิจการงาน สุดท้ายคือ ฝึกให้มีปัญญาลึกซึ้ง ได้แก่ มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ได้ฟังหรือเล่าเรียนมา สามารถถ่ายทอดศิลปวิทยาการ ข้อมูลข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการรับรู้ประสบการณ์และทักษะการเรียนรู้ตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือนหรือเป็นไปด้วยความอคติทั้งด้านบวกและด้านลบ^{๓๑} นอกจากนั้น มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อช่วยพัฒนาเด็กพิเศษ เป็นต้นว่า เด็กพูดช้า ผ่านการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ด้วยการปรับพฤติกรรมซึ่ง สายน้อย คำชู^{๓๒} พบว่า เจตคติในการเลี้ยงดูเด็ก วิจารณ์ญาณในการใช้สื่อ และคุณลักษณะเชิงพุทธสามารถพัฒนาประสิทธิภาพการเลี้ยงดูเด็กพูดช้าได้

^{๒๘} พระมหาประเสริฐ อคฺเตโช, พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ และขันทอง วัฒนะ, “แนวทางการประยุกต์หลักสันติธรรมเพื่อเสริมสร้างความสันติสุขของเยาวชนในโรงเรียน : กรณีศึกษาโรงเรียนราชมนตรี (ปลื้ม-เชื่อนนกุล)”, **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๖๐) : ๓๐-๔๑.

^{๒๙} อนุชิต กิ่งนรา และ พระสุทธิสารเมธี, “การนำพระพุทธศาสนาสู่เด็กและเยาวชนภายใต้โครงสร้างการศึกษา”, **วารสารปรัชญาปริทรรศน์**, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๖๑-๖๗.

^{๓๐} อรพรรณ สุขชาติกุลวิทย์, “การสร้างเสริมศีลธรรมในเด็กปฐมวัย”, **วารสารธรรมธारा**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๑๐๒-๑๐๓.

^{๓๑} พระชัยประสิทธิ์ ภัททโม, “การสอนศีลธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาตามหลักไตรสิกขา”, **วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร**, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๙๔-๙๖.

^{๓๒} สายน้อย คำชู, “การพัฒนาโมเดลประสิทธิภาพการเลี้ยงดูเด็กพูดช้าจากการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ด้วยโปรแกรมพุทธจิตวิทยาการปรับพฤติกรรม”, **วารสารกรมการแพทย์**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มีนาคม ๒๕๖๔) : ๒๐๐.

จากเนื้อหาข้างต้นเป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการศึกษากระแสหลักภายใต้นโยบายของประเทศไทย แต่ในความเป็นจริงแล้วยังปรากฏการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการเรียนการสอนและการปรับพฤติกรรมเด็กและเยาวชนไทยในโรงเรียนทางเลือก หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า โรงเรียนวิถีพุทธ โดยได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งข้อมูลล่าสุด มีจำนวน ๒๐,๓๑๐ โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ (ข้อมูล ณ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘) ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่า ประเทศไทยมีความพยายามใช้แนวคิด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกรอบในการกำกับ ติดตามโรงเรียนให้ดำเนินบนเส้นทางพุทธวัฒนธรรม โดยนำมาใช้ทั้งในโรงเรียนกระแสหลักและโรงเรียนทางเลือกอย่างโรงเรียนวิถีพุทธ อีกทั้งยังสนับสนุนให้มีการศึกษาพระพุทธศาสนาด้วยการส่งเสริมมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งดังที่กล่าวข้างต้น โดยโรงเรียนกระแสหลักเป็นไปในลักษณะการนำมาแก้ปัญหาการศึกษา การประยุกต์กับศาสตร์สมัยใหม่ ส่วนโรงเรียนทางเลือกเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตให้นักเรียนซึมซับพุทธวัฒนธรรมตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

อภิปรายผล

จากการทบทวนเอกสารข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นรากของวัฒนธรรมไทยในทุกมิติ และได้ผสมผสานกลมกลืนเข้ากับวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่ระดับชนชั้นกษัตริย์จนถึงชนชั้นรากหญ้า และด้วยเหตุนี้จึงเป็นเหตุให้ปรากฏกลุ่มหนึ่งต่อต้านพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่จำนวนมากตั้งคำถามต่อความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับรัฐไทยโดยมองมิติเชิงอำนาจที่รัฐและพระพุทธศาสนาพึ่งพาอาศัยกันอยู่ ดร.วรเจตน์ ภาคีรัตน์ กล่าวว่า “รัฐไทยมีสภาพเป็นรัฐกึ่งศาสนามีข้อสนับสนุนทั้งจากกฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรในระดับรัฐธรรมนูญ และจากแนวปฏิบัติที่เน้นความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันกษัตริย์ที่เชื่อมโยงกับศาสนา”^{๓๓} ซึ่งอย่างไรก็ตาม ดร.วรเจตน์ ยังระบุอีกว่า ไม่นานใจว่าเป็นพระพุทธศาสนาจริง ๆ หรือพระพุทธศาสนาถูกผสมระหว่างพุทธ พราหมณ์ ผี จากความเห็นนี้ ผู้เขียนเห็นต่างอย่างสิ้นเชิง รัฐไทยไม่ได้เป็นรัฐกึ่งศาสนา แต่เป็นรัฐที่นำศาสนามาเป็นแนวทางในการออกนโยบายเพียงเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติต้องพิจารณาว่า รัฐไทยได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการบริหารประเทศหรือไม่ คนรุ่นใหม่มักโจมตีว่ารัฐใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการปกครองคน แต่ในความเป็นจริง เราไม่อาจเรียกว่าการปกครองได้เพราะไม่ใช่คนไทยทุกคนใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำรงชีวิตจริง

^{๓๓} สุรพศ ทวีศักดิ์, ๒๕๖๔, “อุดมการณ์รัฐและพุทธศาสนากับประชาธิปไตย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://pridi.or.th/th/content/2021/11/904> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๕].

ส่วนประเด็นที่ว่าพระพุทธศาสนาในปัจจุบันเป็นเพียงนโยบายที่ใช้ในการกำกับคนในชนชั้นปกครองเท่านั้น คำถามคือว่า หากท่านพิจารณาให้ดี ชนชั้นปกครองได้ทำหน้าที่และดำรงตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีตามแบบที่ควรจะเป็นตามที่กฎหมายกำหนดไว้หรือไม่ แม้จะมีนโยบายหลายประการที่พยายามสร้างสิ่งแวดล้อมให้มืองค์ประกอบทางพระพุทธศาสนาดำรงอยู่ทั่วประเทศ เช่น โรงเรียนวิถิพุทธ การห้ามขายหรือดื่มแอลกอฮอล์ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา แต่พุทธศาสนิกชนทั่วประเทศให้ความร่วมมือทุกคนหรือไม่ การจะพิเคราะห์ว่า นโยบายของรัฐที่ให้นำพระพุทธศาสนาามำกับนั้นประสบความสำเร็จหรือไม่สามารถพิจารณาจากพฤติกรรมของประชาชน อย่างน้อย ประชาชนที่ปฏิบัติตามศีล ๕ มีจำนวนมากเพียงพอหรือยัง หากมีมากเพียงพอแล้ว ทำไมจึงยังมีชาวประเภนี้้อยู่

๑) “ผู้ต้องหาฆาตกรรมหญิงอายุ ๔๗ ปี ที่ลานจอดรถของคอนโดมิเนียมย่านห้วยขวางเมื่อ ๒ วันก่อน โดนตำรวจตามตัวเจอที่บ้านพัสดุ ตัดสินใจจบชีวิตตัวเอง”^{๓๔}

๒) “ตำรวจขอนแก่นนั่งไม่ติด ชี้แจงกรณีผู้เสียหายถูกขโมยขึ้นบ้านซ้ำซากจนต้องฟ้องไล่เชยล ยืนยันไม่นิ่งนอนใจ กำลังเร่งตามหาคนร้ายทั้งหมดทุกคดีที่แจ้งความ โดยจับได้แล้วบางคดี”^{๓๕}

๓) “ด้าน “เฮียวัตร” ออกมายอมรับว่า เคยคบกับ น.ส.เอ จริง ๆ ๖ ปี แต่เค้าเป็นเมียคนที่ ๔ เมียหลวงก็ทราบ โดยอ้างด้วยว่า ก่อนหน้าประมาณ ๒-๓ ปีนี้ เค้าตามจิกมาก ระแวงว่าจะมีคนอื่น ตนจึงขอเลิก แต่ฝ่ายหญิงไม่เลิก และพยายามโทร. มาหา ก่อวุ่นเป็นพันสาย ปีนเข้าหมู่บ้าน จ้างไรเดอร์ให้เข้ามาหาในหมู่บ้านวันละหลายรอบ ใช้โฟมซ่อมหลังคา ฉีดใส่กลอนประตูไม่ให้ไขกุญแจเข้าบ้านได้ รวมถึงเอาสี่สปรีย์มาพ่นหลังรถ”^{๓๖}

๔) “บิกเกียบ” พล.ต.ท.วรวัฒน์ วัฒนนครบัญชา ผบช.สอท.คนใหม่ แลงผลการเข้าตรวจค้นจับกุมแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ยึด Simbox ๓๘ เครื่อง สามารถโทรหลอกลวง ข่มขู่ผู้เสียหายได้มากถึงวันละ ๖๐๘,๐๐๐ ครั้ง หรือกว่า ๑๘.๒ ล้านครั้งต่อเดือน”^{๓๗}

๕) “ลุงเมื่อนนท์ถูกหวน ไปตั้งวงดื่มฉลองกับเพื่อน แต่ตอนเดินทางกลับ พลัดตกท่อระบายน้ำ ลึกหลายเมตร จนจมน้ำเสียชีวิตสลด”^{๓๘}

^{๓๔} ไทยรัฐออนไลน์, ๒๕๖๕, “ผู้ต้องหาฆาตกรรมหญิงอายุ ๔๗ ปี คาสาณจรถรถคอนโดย่านห้วยขวาง ปลิดชีพตัวเอง”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/local/south/2524675> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๕].

^{๓๕} ไทยรัฐออนไลน์, ๒๕๖๕, “ตร.ขอนแก่นปิดละเลยคดีโจรขึ้นบ้านซ้ำซาก อ้างสื่อสารน้อยจับได้บ้าง”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/2438416> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๕].

^{๓๖} ไทยรัฐออนไลน์, ๒๕๖๕, “เฮียวัตร บอกเช็ดแล้ว ไม่ขอมีเมียเพิ่มอีก แฉวีรกรรมสุดพิก หลบเข้าหมู่บ้าน”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/society/2519435> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๕].

^{๓๗} ไทยรัฐออนไลน์, ๒๕๖๕, “ทลายแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ยึด Simbox ๓๘ เครื่อง โทรหลอกได้วันละ ๖ แสนครั้ง”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/crime/2518973> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๕].

^{๓๘} ไทยรัฐออนไลน์, ๒๕๖๕, “ลุงเมื่อนนท์ถูกหวน ตั้งวงฉลองกับเพื่อน ขากลับตกท่อจมน้ำดับ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/local/central/2434320> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๕].

จะเห็นได้ว่า จากตัวอย่างข้างต้น (๑) เป็นการทำผิดศีล ข้อที่ ๑ ตั้งใจดเว้นจากการฆ่าสัตว์ (๒) ทำผิดศีลข้อที่ ๒ ตั้งใจดเว้นจากการลักขโมย (๓) ทำผิดศีลข้อที่ ๓ ตั้งใจดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม (๔) ทำผิดศีลข้อที่ ๔ ตั้งใจดเว้นจากการพูดเท็จ พูดคำหยาบ คำส่อเสียด เพ้อเจ้อ และ (๕) ทำผิดศีลข้อที่ ๕ ตั้งใจดเว้นจากการดื่มสุรา

กล่าวโดยสรุป การใช้พระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการบริหารประเทศเป็นสิ่งที่ยอมรับได้เพราะพระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาที่ใช้กฎระเบียบอย่างไรเหตุผล แต่เป็นแนวทางในการปรับระดับจิตใจคนให้สูงขึ้นอันมีเป้าหมายคือการไปสู่สุคติภูมิและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยยังไม่สามารถใช้พระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ด้วยรัฐบาลมีนโยบายผลักดันหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการบริหารจัดการประเทศโดยแทรกผ่านหน่วยงานการปกครอง การศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง จึงสามารถกล่าวได้ว่า บทบาทพระพุทธศาสนาในประเทศไทยประสบความสำเร็จในเชิงนโยบายแต่ล้มเหลวในเชิงปฏิบัติ อันส่งผลให้เกิดข้อผิดพลาดดังยกตัวอย่างในข้างต้น

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. ประวัติความเป็นมาของศาสนาพระพุทธศาสนาและองค์การศาสนาต่าง ๆ ในประเทศไทย, เอกสารเผยแพร่, กรมศิลปากร, ๒๕๕๔.
- กาญจนาณัฐ ประชาตุ. “พระพุทธศาสนากับสังคมไทย : การยืนหยัดและท้าทายในรอบทศวรรษ (พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๘)”. วารสารศิลปการจัดการ. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๙): ๓๕ - ๔๘.
- คำแหง วิสุทธางกูร. “คุณประโยชน์แห่งพุทธศาสนาต่อการส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในชนบทอีสาน : ศึกษากรณีอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น”. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์. ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน, ๒๕๖๐) : ๒๔๗ - ๒๖๙.
- คิด วรณดี. “การพัฒนาารูปแบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง : กรณีศึกษา อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย”. วารสารปัญญาปณิธาน. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม, ๒๕๖๓) : ๒๔๕ - ๒๕๘.
- ชัชวิน วรปัญญาภา. “การเปลี่ยนแปลงสถานะของศาสนาพุทธในประเทศไทยภายหลังการเปลี่ยนผ่านอำนาจทางการเมือง”, รายงานการประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติครั้งที่ ๑ หัวข้อ “ระบบกฎหมายไทย : ปฏิรูป / เปลี่ยนผ่าน/ ปฏิสังขรณ์”. (๘ มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๒๑๗ - ๒๓๔.

เด่นพงษ์ แสงคำ. “พุทธศาสนากับมโนทัศน์ทางการเมืองสมัยใหม่: อิทธิพลแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของพุทธทาสภิกขุ”. วารสารสังคมศาสตร์ นิติรัฐศาสตร์. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๑๕๓-๑๗๖.

นคร จันทราช, พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, สิปปมงคล ป้องภา, เพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย และ ณัฐสุภรณ์ เตียวเพชรภัสกร. “การศึกษาเชิงประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการแก้ ปัญหาบริโภคนิยมของวัยรุ่น จังหวัดอุบลราชธานี”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๖๐) : ๔๕๗-๔๖๘.

เปรมวิทย์ ช่อแก้ว. ประวัติศาสตร์ไทย : ไทยศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓.

พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ (คำมาก). “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาทางการเมืองการปกครองในสังคมไทย”. วารสารปัญญาปณิธาน. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๑-๑๔.

พระครูสิทธิวิชโรสิต (ประสิทธิ์ สมมาปญโญ) และ นิกร ศรีราช. “การยับยั้งชั่งใจโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากรณีศึกษา : การใช้ความรุนแรงต่อเด็ก คดีน้องชมพู่เด็กหญิงบ้านกกกอก”. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๔) : ๑๘๙-๑๙๗.

พระชัยประสิทธิ์ ภัททมโม. “การสอนศีลธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาตามหลักไตรสิกขา”. วารสารวิชาการ สถาบันพัฒนาพระวิทยากร. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๘๖-๙๘.

พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญโญ กองสินธุ์), พระมหาบาง เขมานนโท, พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, และ ประยูร แสงใส. “การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน”. วารสารข้อพระยอม. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๓) : ๕๓-๖๔.

พระมหาประเสริฐ อุดคเตโช, พระมหาดวงเด่น จิตภาโณ และขันทอง วัฒนะ. “แนวทางการประยุกต์หลักสันติธรรมเพื่อเสริมสร้างความสันติสุขของเยาวชนในโรงเรียน:กรณีศึกษาโรงเรียนราชมนตรี (ปลื้ม-เชื่องมนกุล)”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๖๐) : ๓๐-๔๑.

ภัทรเดช ปิ่นชญาธนาตุล. “กลวิธีนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไปใช้ประกอบอาชีพในชีวิตประจำวัน. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (มิถุนายน - ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๒๑๐-๒๒๔.

รัชดา ลาภใหญ่. “ปาฐกถาธรรมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยูร ธมฺมปญฺโญ) : อุดมการณ์ความเชื่อในสังคม และความจริงในพระพุทธศาสนา”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๗๐-๘๑.

วิเชียร ชาบุดรบุญทริก, พระวัฒนา ญาณวโร, และบรรพต แคนไธสง. “บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีในเครือข่ายสังคมออนไลน์“เฟซบุ๊ก”. **วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๒) : ๒๑-๓๔.

สมบุญ วัฒนะ และคณะ. “พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตคนไทยในดินแดนสุวรรณภูมิ”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม ๒๕๖๔) : ๙๕๐-๙๖๔.

สายน้อย คำชู. “การพัฒนาโมเดลประสิทธิภาพการเลี้ยงดูเด็กพุดชาจากการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ด้วยโปรแกรมพุทธจิตวิทยาการปรับพฤติกรรม”. **วารสารกรมการแพทย์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มีนาคม ๒๕๖๔) : ๑๙๓-๒๐๑.

สุชาติ บุชชัญญานนท์. “การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจยุคบริโภคนิยม”. **วารสารวงษ์ทองแห่งพุทธศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๖๓ - ๘๐.

สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระครูปริยัติคณานุกรณ์ ศรีสมงาม, พระวีระพงษ์ โคษา, และจักร์กฤษ ทองมี. “พลังบวรในการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธในสังคมไทย”. **วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๓๔๖-๓๕๙.

สุภาพร ธวัชราภรณ์. “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของโรงเรียนเครือข่ายที่ ๒๕ ในการป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมเกมออนไลน์ของเยาวชน”. **วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์**. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒๖ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๙๐-๑๐๓.

อนุชิต กิ่งนรา. “การนำพระพุทธศาสนาสู่เด็กและเยาวชนภายใต้โครงสร้างการศึกษา”. **วารสารปรัชญาปริทรรศน์**. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๖๑-๖๗.

อรพรรณ สุชาติกุลวิทย์. “การสร้างเสริมศีลธรรมในเด็กปฐมวัย”. **วารสารธรรมธारा**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๑๐๒-๑๒๙.

อานุกรณ์ สาแก้ว. “การพัฒนาแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย”. **วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (มิถุนายน - กรกฎาคม ๒๕๖๐) : ๗๓-๘๔.

ไทยรัฐออนไลน์. ๒๕๖๕. “ทลายแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ยึด Simbox ๓๘ เครื่อง โทรหลอกได้วันละ ๖ แสนครั้ง”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/crime/2518973> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๕].

- _____. “ลุงเมืองนนท์ถูกหอย ตั้งวงฉลองกับเพื่อน ขากลับตกท่อจมน้ำดับ”. ออนไลน์: แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/local/central/2434320> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๕].
- _____. ๒๕๖๕, “ดร.ขอนแก่นปิดทะเลเลยคดีโจรขึ้นบ้านข้าซาก อ้างสื่อสารน้อยจับได้บ้าง”. ออนไลน์: แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/2438416> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๕].
- _____. ๒๕๖๕. “เฮียวัตร บอกเช็ดแล้ว ไม่ขอมีเมียเพิ่มอีก แฉวีรกรรมสุดฟึก หลบเข้าหมู่บ้าน”. ออนไลน์: แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/society/2519435> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๕].
- _____. “ผู้ต้องหาฆ่าหญิงอายุ ๔๗ ปี ศาลานจอตระกอนโดย่านห้วยขวาง ปลิดชีพตัวเอง”. ออนไลน์: แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/local/south/2524675> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๕].
- แม่กองธรรมสนามหลวง. ระเบียบสนามหลวงแผนกธรรมว่าด้วยวิธีปฏิบัติกรสอบธรรมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๑. ออนไลน์: แหล่งที่มา: shorturl.at/htBC3 [๑ มิถุนายน ๒๕๖๕].
- สุรพศ ทวีศักดิ์. ๒๕๖๔. “อุดมการณ์รัฐและพุทธศาสนากับประชาธิปไตย”. ออนไลน์: แหล่งที่มา: <https://pridi.or.th/th/content/2021/11/904> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๕].

ผลการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้
เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย
The Effects of Providing Cooking Activities by Using Inquiry
Process to Develop Food Literacy of Young Children

แพรวพรรณ ม่วงแก้ว*

Praewpan Muangkaew

นิสิตหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปฐมวัยศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Student of Master of Education (Early Childhood Education)

Faculty of Education, Kasetsart University

ปัทมาวดี เล่ห์มงคล**

Pattamavadi Lehmongkol

อาจารย์ที่ปรึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Advisor Kasetsart University

E-mail: beebepmk@gmail.com

Received: July 13, 2022

Revised: August 19, 2022

Accepted: August 20, 2022

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาความฉลาดรู้ด้านอาหารหลังได้รับการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ของเด็กปฐมวัย (๒) เพื่อเปรียบเทียบความฉลาดรู้ทางด้านอาหารของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา คือ เด็กปฐมวัยชายและหญิง ที่มีอายุระหว่าง ๕ - ๖ ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๒ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๔ โรงเรียนลำเจียก สำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๕ คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย (๑) แผนการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ (๒) แบบประเมินความฉลาดรู้ด้านอาหารของ

* นางสาวแพรวพรรณ ม่วงแก้ว Miss Praewpan Muangkaew นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาปฐมวัยศึกษา หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ Student of Master of Education (Early Childhood Education) Faculty of Education, Kasetsart University

** รศ.ดร.ปัทมาวดี เล่ห์มงคล Assoc. Prof. Dr. Pattamavadi Lehmongkol. อาจารย์ที่ปรึกษา สาขาวิชาปฐมวัยศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ Independent study Advisor in Early Childhood Education Faculty of Education, Kasetsart University

เด็กปฐมวัยจำนวน ๓ ด้าน ประกอบด้วย ความรู้ด้านอาหาร ทักษะด้านอาหาร และพฤติกรรมด้านอาหาร (๓) แบบบันทึกพฤติกรรมความฉลาดรู้ด้านอาหารของเด็กปฐมวัย การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เนื้อหาและบรรยายเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า (๑) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ มีความฉลาดรู้ด้านอาหารเพิ่มมากขึ้น โดยด้านที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านพฤติกรรมด้านอาหาร ด้านทักษะทางอาหาร และด้านความรู้ทางอาหารตามลำดับ (๒) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย มีคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้นกว่าก่อนการจัดกิจกรรม

คำสำคัญ : กิจกรรมการประกอบอาหาร; การสืบเสาะหาความรู้; ความฉลาดรู้ด้านอาหาร; เด็กปฐมวัย

Abstract

The purposes of this study were (1) to study the change in food literacy of young children providing cooking activities by using inquiry process and (2) to compare food literacy of young children before and after providing cooking activities by using inquiry process. The target group consisted of 15 boys and girls, aged between 5 - 6 years old. They were studying in kindergarten level 2, second semester of academic year 2021 at Lamchedee School, Nongchok District Office, Bangkok. The tools used in this study were (1) cooking activities by using inquiry process lesson plan (2) an assessment form of food literacy of young children which consisted of 3 aspects as food knowledge, food skills and food behavior (3) observational form and behavior recoding form in food literacy of young children. The data were analyzed by mean and standard deviation. Qualitative data were analyzed by content analysis.

The results of the study revealed that (1) young children who received providing cooking activities by using inquiry process had higher scores of food literacy add more. The aspect that had the most change in descending order was food behavior, food skills and food knowledge respectively. And (2) young children who have been participated in cooking activities by using inquiry process to promote food literacy. The mean scores on food literacy after the experiment were higher than before when using this activities.

Keywords : Cooking Activities; Inquiry Process; Food Literacy; Young Children

บทนำ

เด็กปฐมวัย เป็นวัยเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์ นับว่าเป็นวัยที่สำคัญที่สุดในช่วงตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งถึง ๖ ปีบริบูรณ์ เพราะพัฒนาการทุกด้านเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วต่อเนื่องกันและเป็นพื้นฐานในการวางรากฐานของพัฒนาการทุก ๆ ด้าน การจัดการศึกษาสำหรับเด็กอายุ ๓ - ๖ ปี เป็นการจัดในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู และการให้การศึกษาแก่เด็กทุก ๆ ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์จิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา โดยผ่านกระบวนการเล่นที่เหมาะสมกับวัยตามวุฒิภาวะ และความแตกต่างระหว่างบุคคล จึงควรปลูกฝังและอบรมสั่งสอนทักษะพื้นฐานในการเรียนรู้ให้ตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อเป็นการวางรากฐานชีวิตพื้นฐานในการดำรงชีวิตตั้งแต่วัยเด็กและเด็กสามารถนำไปเป็นแนวปฏิบัติได้ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม ดังนั้น การจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยมีความสำคัญมากระดับหนึ่ง เพราะในวัยเด็กเป็นวัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของชีวิต เป็นวัยที่เหมาะสมในการส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านให้มีพัฒนาการอย่างเต็มศักยภาพ เพื่อวางรากฐานการเป็นสมาชิกที่ดีและมีคุณภาพของสังคม ดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข รวมไปถึงเด็กจะได้มีความสามารถคิดเองและทำเองได้อย่างเหมาะสมกับวัยอันจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป^๑

ความฉลาดรู้ทางด้านอาหารนับว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อเด็กปฐมวัย เนื่องจากอาหารส่งผลต่อการเจริญเติบโตของร่างกาย ตั้งแต่ช่วงแรกเกิดเป็นต้นไป โดยจะส่งผลต่อพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา รวมถึงด้านอารมณ์ของเด็กอีกด้วย เด็กปฐมวัยต้องได้รับสารอาหารอย่างครบถ้วนและเพียงพอต่อความต้องการของเด็ก เพื่อการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ แต่ในปัจจุบันนี้มีอาหารมากมายหลากหลายให้เด็กเลือกทานได้ ไม่ว่าจะเป็นอาหารฟาสต์ฟู้ด ขนมขบเคี้ยว นมรสหวาน และเครื่องดื่มรสต่าง ๆ ซึ่งอาหารเหล่านี้ส่งผลเสียต่อร่างกาย หากรับประทานในปริมาณที่เกินพอดี อรพร ดำรงวงศ์ศิริ^๒ กล่าวว่า ปัญหาของเด็กในปัจจุบันที่พบกันมากคือ ปัญหาเด็กกินยาก ไม่ยอมทานข้าว เลือกกินแต่อาหารที่ชอบเดิม ๆ ซ้ำ ๆ ไม่หลากหลาย และที่สำคัญ ไม่ชอบทานผักและผลไม้ ส่งผลให้เด็กขาดสารอาหารได้ จากการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทยของ Multiple Indicators Cluster Survey (MICS) ในปี ๒๕๖๒ ผลสำรวจระบุว่า เด็กอายุน้อยกว่า ๕ ปี ในประเทศไทย ร้อยละ ๑๓ มีภาวะเตี้ยแคระแกร็น ซึ่งเป็นผลมาจากการขาดสารอาหารที่มีประโยชน์อย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน ในขณะที่เดียวกัน เด็กอายุน้อยกว่า ๕ ปี ร้อยละ ๘ มีภาวะผอมแห้ง และร้อยละ ๙ มีน้ำหนักเกิน ซึ่งเพิ่มจากปี ๒๕๕๘ ที่ภาวะเตี้ยแคระแกร็น ผอมแห้ง หรือน้ำหนักเกิน อยู่ที่ร้อยละ ๑๑, ๕ และ ๘ ตามลำดับ โดยอัตราของเด็กที่เตี้ยแคระแกร็น

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๔.

^๒ อรพร ดำรงวงศ์ศิริ, **แพทย์ชี้เด็กไทยยุคใหม่อาจขาดสารอาหารเพราะพฤติกรรมกิน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.theasianparent.com/childred-lack-of-nutrients> [๙ มีนาคม ๒๕๖๔].

ผอมแห้ง และมีน้ำหนักเกินนั้น มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการพัฒนาสมองของเด็ก สุขภาพและความเป็นอยู่ของเด็กในระยะยาว^๓

การปลูกฝังความฉลาดรู้ด้านอาหารจึงควรเริ่มตั้งแต่ช่วงเด็กปฐมวัย ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สำคัญในการพัฒนาค่านิยม ทักษะ และสมรรถนะของเด็กในการตัดสินใจเลือกทานอาหารอย่างมีเหตุผล โดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ความฉลาดรู้ทางด้านอาหาร(Food Literacy) ไม่ได้เป็นเพียงแค่การให้ความรู้เกี่ยวกับอาหารเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความเข้าใจและพัฒนาเป็นทักษะชีวิตที่จำเป็น ซึ่งเด็กแต่ละคนสามารถเลือกอาหารที่ดีและเหมาะสมได้ด้วยตนเอง จะส่งผลต่อพฤติกรรมการเลือกทานอาหารที่ดีต่อสุขภาพ และความชอบอาหารไปตลอดชีวิต^๔

การส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านอาหารให้กับเด็กปฐมวัยสามารถทำได้หลากหลายวิธี โดยผู้ศึกษาสนใจการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้มาใช้ในการส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านอาหารให้กับเด็กปฐมวัย ซึ่งเป็นกิจกรรมการทำอาหารที่เน้นให้เด็กปฐมวัยมีประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้ และการค้นคว้าหาความรู้ ทำให้เด็กค้นพบความรู้เกี่ยวกับอาหารด้วยตนเอง โดยครูเป็นผู้กำหนดสถานการณ์ให้เด็กเกิดความสงสัยต้องการค้นหาคำตอบเกี่ยวกับอาหารในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งที่มาของอาหาร ขั้นตอนการทำอาหาร รวมถึงวิธีการกำจัดหรือการถนอมอาหาร เพื่อจะอธิบายปัญหานั้นตามขั้นตอนการสังเกต การอธิบาย พยากรณ์และทดสอบ และการนำความรู้ไปใช้ โดยครูใช้คำถามกระตุ้นให้เด็กคิด ในขณะเดียวกันก็ฝึกให้เด็กใช้คำถามเพื่อแสวงหาคำตอบด้วย โดยเด็กจะแสวงหาและศึกษาค้นคว้าผ่านกระบวนการ ๔ ขั้นตอน^๕ ส่งผลให้เด็กสามารถสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับด้านอาหารด้วยตนเอง ทำให้เด็กสามารถค้นพบความรู้ และนำความรู้ไปปรับใช้ในการเลือกรับประทานอาหารในชีวิตประจำวันได้

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษา ผลการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ที่มีต่อความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย โดยเป็นกิจกรรมที่จะช่วยให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงและเรียนรู้การทำงานอย่างเป็นกระบวนการผ่านการทำอาหาร เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับโภชนาการและอาหารหลัก ๕ หมู่ นอกจากนี้ยังช่วยสอนให้เด็กเลือกรับประทานอาหารที่ดีมีประโยชน์

^๓ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, รายงานผลฉบับสมบูรณ์ โครงการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๖๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประเทศไทย, ๒๕๖๓), หน้า ๑๗๘-๑๘๐.

^๔ Cullen, T. et al, "Food Literacy: Definition and Framework for Action", *Canadian Journal of Dietetic Practice and Research*, vol. 76 No.3 (2015) : 140-145.

^๕ ปรมารณ ทอสง, "การพัฒนาการคิดทางบวกสำหรับเด็กปฐมวัยด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้", *ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (การศึกษาปฐมวัย)*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๕๐), หน้า ๓๑.

และช่วยปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการรับประทานอาหารให้กับเด็ก มีความสนใจอยากทำอาหาร รักการทำอาหารและสนใจการรับประทานมากขึ้น อีกทั้งช่วยส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีการพัฒนาความฉลาดรู้ทางด้านอาหารที่สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับวัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของความฉลาดรู้ทางด้านอาหารในเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้
๒. เพื่อเปรียบเทียบความฉลาดรู้ทางด้านอาหารของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้

กรอบแนวคิด

การจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้

ประกอบด้วยการเรียนรู้ ๔ ขั้น ได้แก่

๑. ขั้นตั้งคำถาม
๒. ขั้นสำรวจตรวจสอบรวบรวมข้อมูล
๓. ขั้นตอบคำถาม
๔. ขั้นนำเสนอผลงาน

ความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย

๑. ความรู้ด้านอาหาร
๒. ทักษะด้านอาหาร
๓. พฤติกรรมด้านอาหาร

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงทดลอง (Experimental Research) กลุ่มเป้าหมาย คือ เด็กปฐมวัยชายและหญิง ที่กำลังศึกษาอยู่ระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๒ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๔ จำนวน ๑๕ คน โรงเรียนลำเจียก สำนักงานเขตหนองจอก จังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นเด็กที่ผู้ปกครองให้ความยินยอมในการดำเนินการทดลองในครั้งนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ

- ๑) แผนการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ ผู้วิจัยได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาหลักสูตร คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ และศึกษาเนื้อหาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา และกำหนดขอบข่ายในการสร้างแผนการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้

กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ทางด้านอาหารของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ ๑ การตั้งคำถาม เป็นขั้นนำเข้าสู่บทเรียน หรือเรื่องที่สนใจในการตั้งคำถาม เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมประกอบอาหารในสิ่งที่ตนเองอยากรู้ สงสัยว่าอาหารแต่ละอย่างทำมาจากอะไร มีส่วนประกอบอะไรบ้าง มีขั้นตอนการทำอะไร

ขั้นตอนที่ ๒ รวบรวมข้อมูล เป็นขั้นที่เด็กจะต้องลงมือสำรวจ สืบค้นหาข้อมูล จากแหล่งต่าง ๆ ที่เด็กสนใจ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งข้อมูลในโรงเรียน บ้าน หรือสื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อให้ได้คำตอบในสิ่งที่ตนเองสงสัยอยากรู้

ขั้นตอนที่ ๓ ตอบคำถาม เป็นขั้นที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมจากสิ่งที่ตนเองหาคำตอบมา ผ่านการลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเองในขณะที่ทำกิจกรรมประกอบอาหาร และนำข้อมูลที่ได้จากการทำกิจกรรม มาตอบคำถามที่ตั้งขึ้น

ขั้นตอนที่ ๔ นำเสนอผลงาน เป็นขั้นตอนที่เด็ก ๆ จะต้องนำเสนอผลการสำรวจ หรืออธิบาย การค้นพบหลังการทำกิจกรรมประกอบอาหารด้วยวิธีที่เหมาะสมกับตนเอง และกิจกรรมประกอบอาหาร โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ประกอบด้วยอาหาร ๘ ประเภท ได้แก่ พืชข้าทำสหาย กวैयाเหี่ยว เย็นตาโพลีสำเภา ข้าวต้มมัดบ้านสวน ซูชิไทย ฟรุ๊ตตี้สมูทตี้ บิงซูเกล็ดหิมะนมสดผลไม้ เกียวทอดลุยสวน และไข่เจียวทรงเครื่อง ซึ่งผ่านการตรวจสอบหาคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ ๓ คน

๒) แบบประเมินความฉลาดรู้ด้านอาหารของเด็กปฐมวัย พัฒนาข้อคำถามแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๒๐ ข้อ โดยประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความฉลาดรู้ด้านอาหารของเด็กปฐมวัย ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ทางอาหาร ด้านทักษะทางอาหาร ด้านพฤติกรรมทางอาหาร โดยการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างคำถามกับ วัตถุประสงค์ของเนื้อหา (IOC) อยู่ระหว่าง ๐.๖๗ ถึง ๑.๐๐ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์

๓) แบบบันทึกพฤติกรรมความฉลาดรู้ด้านอาหารของเด็กปฐมวัย ใช้ศึกษาพฤติกรรมความฉลาดรู้ด้านอาหารของเด็กปฐมวัยที่แสดงออกมาขณะทำกิจกรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดย

๑) ทำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการศึกษา จากโครงการภาคพิเศษ สาขา ปฐมวัยศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ไปยังผู้อำนวยการโรงเรียนลำเจ็ย สำนักงาน เขตหนองจอก เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๒) ทำการประเมินความฉลาดรู้ด้านอาหารของเด็กปฐมวัยก่อนการจัดกิจกรรมประกอบอาหาร โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ เป็นระยะเวลา ๑ สัปดาห์ โดยใช้แบบประเมินความรู้ความเข้าใจ

เกี่ยวกับความฉลาดรู้ด้านอาหารของเด็กปฐมวัยที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นทำการประเมินเด็กเป็นรายบุคคลด้วยตนเอง

๓) ทำการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ ตามแผนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ไปใช้กับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๘ สัปดาห์ โดยดำเนินการในแต่ละระยะจำนวน ๓ วันต่อสัปดาห์ คือวันจันทร์ วันพุธ วันละ ๔๐ นาที และวันศุกร์ ใช้เวลา ๖๐ นาที ในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์ ในช่วงเวลา ๐๙.๐๐ – ๑๐.๐๐ น. วันละ ๑ แผน หรือยืดหยุ่นตามความเหมาะสม แล้วบันทึกผลโดยใช้แบบบันทึกพฤติกรรมความฉลาดรู้ด้านอาหารของเด็กปฐมวัยที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน

๔) เมื่อเสร็จสิ้นการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้แล้ว ผู้ศึกษาทำการประเมินความฉลาดรู้ด้านอาหารของเด็กปฐมวัย เป็นรายบุคคลด้วยตนเอง โดยใช้แบบประเมินความฉลาดรู้ด้านอาหารของเด็กปฐมวัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น การเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือน มีนาคม ถึง พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ (๑) ค่าเฉลี่ย (μ) (๒) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ศึกษาพฤติกรรมความฉลาดรู้ด้านอาหารของเด็กปฐมวัยจากคะแนนที่ได้จากแบบประเมินความฉลาดรู้ด้านอาหารของเด็กปฐมวัย โดยใช้ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (๓) การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา นำข้อมูลที่ได้จากการทำแบบประเมินความฉลาดรู้ด้านอาหารและแบบบันทึกพฤติกรรมความฉลาดรู้ด้านอาหารของเด็กปฐมวัย ไปวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเรียบเรียงเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา

ผลการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย โดยผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

๑. ผลการประเมินเรื่องความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย โดยเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยจากการทำแบบประเมินความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัยก่อนและหลังจากการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้

ตารางที่ ๑ แสดงผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัยจากการทำแบบประเมินความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการทดลองโดยรวม

(N=๑๕)

การประเมินความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย	คะแนนเต็ม	μ	σ
ก่อนการจัดกิจกรรมฯ	๒๐	๖.๓๓	๑.๗๒
หลังการจัดกิจกรรมฯ	๒๐	๑๕.๕๓	๒.๙๐

จากตารางที่ ๑ พบว่า คะแนนเฉลี่ยของความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัยก่อนการทดลอง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๖.๓๓ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๗๒ และคะแนนเฉลี่ยของความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัยหลังการทดลองมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๑๕.๕๓ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๒.๙๐ เมื่อนำคะแนนเฉลี่ยของความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัยเปรียบเทียบก่อนและหลัง พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้สูงกว่าก่อนจัดการกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้

๒. ผลคะแนนเฉลี่ยความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย โดยแยกเป็นรายด้านก่อนและหลัง ได้รับการจัดการกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้

ตารางที่ ๒ แสดงผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย แยกเป็นรายด้านก่อนและหลังการจัดการกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้

(N = ๑๕)

ความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย	ก่อนการจัดการกิจกรรมฯ		หลังการจัดการกิจกรรมฯ	
	μ	σ	μ	σ
๑. ด้านความรู้ด้านอาหาร	๒.๘๖	๐.๘๓	๕.๗๓	๐.๖๔
๒. ด้านทักษะด้านอาหาร	๒.๒๐	๐.๖๘	๕.๓๓	๐.๕๓
๓. ด้านพฤติกรรมด้านอาหาร	๑.๒๗	๐.๙๖	๔.๔๗	๐.๖๐

จากตารางที่ ๔ ผลการศึกษาพบว่า คะแนนเฉลี่ยของความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย ด้านความรู้ด้านอาหาร ก่อนการทดลองมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๘๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๘๓ ส่วนหลังการทดลอง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๕.๗๓ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๔ เมื่อนำคะแนนเฉลี่ยความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย ในด้านความรู้ด้านอาหาร ก่อนการทดลองและหลังการทดลอง มาเปรียบเทียบ พบว่า คะแนนเฉลี่ยความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย ในด้านความรู้ด้านอาหาร หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอยู่ที่ ๒.๘๗

คะแนนเฉลี่ยของความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัยด้านทักษะด้านอาหาร ก่อนการทดลอง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๒๐ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๘ ส่วนหลังการทดลอง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๕.๓๓ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๓ เมื่อนำคะแนนเฉลี่ยความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย ในด้านทักษะด้านอาหาร ก่อนการทดลองและหลังการทดลองมาเปรียบเทียบ พบว่า คะแนนเฉลี่ยความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย ในด้านทักษะด้านอาหารหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อยู่ที่ ๓.๑๓

คะแนนเฉลี่ยของความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัยด้านพฤติกรรมด้านอาหาร ก่อนการทดลอง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๑.๒๗ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๖ ส่วนหลังการทดลอง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๗ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๐ เมื่อนำคะแนนเฉลี่ยความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย ในด้านพฤติกรรมด้านอาหาร ก่อนการทดลองและหลังการทดลองมาเปรียบเทียบ พบว่า คะแนนเฉลี่ยความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย ในด้านพฤติกรรมด้านอาหาร หลังการทดลองสูงกว่า ก่อนการทดลองอยู่ที่ ๓.๒๐

จากการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย รายด้านทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านความรู้ด้านอาหาร ด้านทักษะด้านอาหาร และด้านพฤติกรรมด้านอาหาร พบว่า คะแนนเฉลี่ยของความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัยทั้ง ๓ ด้าน เพิ่มขึ้นหลังการทดลอง เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการทดลองการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้โดยด้านที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านพฤติกรรมด้านอาหาร ด้านทักษะทางอาหาร และด้านความรู้ทางอาหาร ตามลำดับ

๓. ผลการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย โดยพิจารณาเป็นรายด้านของความฉลาดรู้ด้านอาหาร

ผู้วิจัยสามารถสรุปผลจากการบันทึกผลการประเมินโดยใช้แบบบันทึกพฤติกรรมความฉลาดรู้ด้านอาหารของเด็กปฐมวัยหลังการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย ดังนี้

๑. ความรู้ด้านอาหาร คือ การแสดงความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับอาหารของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นส่วนประกอบของอาหาร ชื่อเรียกวัตถุดิบต่าง ๆ แหล่งที่มาของอาหาร ทราบข้อดี ข้อเสียของอาหารที่เลือกรวมถึงรู้จักขั้นตอนและกระบวนการในการทำอาหาร โดยความรู้พื้นฐานด้านอาหารนี้จะช่วยให้เด็กเกิดความสามารถในการตัดสินใจคุณภาพของอาหาร และหล่อรวมความรู้ขึ้นเป็นความเข้าใจในการเลือกรับประทานอาหารที่ดีต่อสุขภาพอย่างยั่งยืน

ในสัปดาห์ที่ ๑ - ๓ พบว่า เด็กส่วนใหญ่ยังไม่สามารถแสดงความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับอาหารได้จากกิจกรรมที่ครูกำหนดขึ้น แต่เมื่อจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้หลาย ๆ ครั้งติดกันทุกสัปดาห์ เด็กเริ่มแสดงความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับอาหารที่ครูจัดขึ้นได้ ไม่จะเป็นการบอกส่วนประกอบของอาหาร หรือชื่อเรียกวัตถุดิบต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะสัปดาห์ที่ ๔ เป็นต้นไป เด็กสามารถแสดงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อดี ข้อเสียของอาหารเลือกจากสถานการณ์ที่กำหนดได้เป็นอย่างดี

๒. ทักษะด้านอาหาร คือ การแสดงความสามารถของเด็กในการทำอาหารโดยใช้ทักษะการทำอาหารขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ปอก หั่น สับ ตัด และตวงส่วนประกอบ รวมถึงฝึกทักษะการประกอบอาหารด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การผัด การอบ การทอด การลวก การปั่น การต้ม และการนึ่ง โดยเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำอาหารได้อย่างเหมาะสม และสามารถทำอาหารได้อย่างปลอดภัย นอกจากนี้สามารถปรับสูตรอาหารให้สอดคล้องกับวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น และสามารถจัดการกับอาหารที่เหลือได้

ในสัปดาห์ที่ ๑ - ๓ พบว่า เด็กยังไม่สามารถทำอาหารได้เองด้วยตนเอง ต้องขอความช่วยเหลือจากครู ยังขาดทักษะการทำอาหารขั้นพื้นฐาน เลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำอาหารไม่ถูกต้อง แต่เมื่อจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้หลาย ๆ ครั้งติดกันทุกสัปดาห์ เด็กเริ่มสามารถใช้ทักษะต่าง ๆ ทั้งทักษะด้านการเตรียมอาหาร มาประกอบอาหารด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้อย่างปลอดภัย โดยเฉพาะสัปดาห์ที่ ๔ เป็นต้นไป เด็กมีทักษะในการทำอาหารได้คล่องแคล่วมากยิ่งขึ้น สามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง โดยไม่ขอความช่วยเหลือจากครู และสามารถทำได้อย่างสำเร็จและปลอดภัย

๓. พฤติกรรมด้านอาหาร คือ การแสดงพฤติกรรมของเด็กที่มีความตระหนักในการตัดสินใจเลือกรับประทานอาหารที่ดีมีประโยชน์ต่อร่างกาย โดยไม่ยึดติดหรือเลือกทานเฉพาะที่ชอบ และสามารถจำแนกแยกแยะระหว่างอาหารที่มีประโยชน์ และไม่มีประโยชน์ได้ รวมถึงการรับประทานอาหารอย่างพอดีต่อตนเอง เพื่อให้เหมาะสมกับร่างกายและไม่มีอาหารเหลือที่จะเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เป็นการประยุกต์ใช้ความรู้ และทักษะต่าง ๆ ในการเลือกรับประทานอาหารที่ดีต่อสุขภาพ ซึ่งเด็กจะเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทานอาหารที่ดี เหมาะสมต่อสุขภาพที่ดีในปัจจุบันและอนาคต

ในสัปดาห์ที่ ๑ - ๔ พบว่า เด็กส่วนใหญ่ยังเลือกรับประทานอาหารตามความชอบ ยึดติดกับอาหารประเภทเดิม ๆ และเลือกทานโดยไม่คำนึงข้อดีหรือข้อเสียของอาหาร ในสัปดาห์ที่ ๕ เป็นต้นไป เด็ก ๆ เริ่มเปิดใจทานอาหารที่ตนเองไม่ชอบแต่มีประโยชน์ โดยคำนึงถึงประโยชน์มากกว่าความชอบ อีกทั้งยังเริ่มสามารถจำแนกแยกแยะระหว่างอาหารที่มีประโยชน์ และไม่มีประโยชน์ได้ด้วยตนเอง

การอภิปรายผล

ผู้วิจัยมีประเด็นในการอภิปรายผลการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย อยู่ ๒ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๑. การจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กลงมือทำกิจกรรมด้วยตนเองเริ่มตั้งแต่กระบวนการแรก จนถึงกระบวนการสุดท้าย เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงตั้งแต่กระบวนการวางแผน ไปจนถึงขั้นตอนการทำอาหารจนสำเร็จ โดยกระบวนการต่าง ๆ ที่เด็กได้ลงมือทำจะช่วยให้เด็กเรียนรู้ และปรับเปลี่ยนลักษณะนิสัยที่ดีขึ้นในการรับประทานอาหารของเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ของ John Dewey การเรียนรู้เกิดขึ้น

จากการที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติ ลงมือกระทำกับวัตถุ ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าในการสำรวจ เพื่อให้เด็กค้นพบความสัมพันธ์ของสิ่งของต่าง ๆ ผ่านประสบการณ์ตรง ได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล ความคิด หรือเหตุการณ์ จนกระทั่งสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นผู้สนับสนุนการคิด และกระตุ้น ทำท่ายให้เด็กพยายาม และช่วยให้เด็กขยาย หรือสร้างงานของตนโดยการสนทนา พูดคุยกับเด็กเกี่ยวกับสิ่งที่เด็กกำลังทำร่วมกัน และช่วยให้เด็กเผชิญกับปัญหา เรียนรู้การแก้ปัญหาด้วยตนเอง Dewey ยังเชื่อว่า การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัตินั้นจะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่ถาวร^๖ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวการจัดประสบการณ์ของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ คือประสบการณ์จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเกิดในตัวเด็ก โดยประสบการณ์นั้นเกิดจากการที่เด็กได้เรียนรู้จากการลงมือกระทำจริง สำรวจ ทดลอง ปฏิสัมพันธ์กับวัตถุสิ่งของด้วยตัวของเด็กเอง และการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้^๗ นั้นต้องอาศัยครูผู้สอนในการจัดกิจกรรม บทบาทของครูนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมากในการจัดกิจกรรม^๘ เนื่องจากครูจะต้องช่วยเหลือและให้คำแนะนำเด็กอย่างถูกต้อง ซึ่งการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกัน เพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ด้านอาหารทั้ง ๓ ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับ Jackman กล่าวไว้ว่า บทบาทของครูจะต้องมีการวางแผนการจัดกิจกรรมในทุกขั้นตอน ครูต้องให้ข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับอาหารให้เด็กทราบอย่างถูกต้อง เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับอาหารที่ถูกต้อง และขณะที่เด็กประกอบอาหาร ครูจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอยู่ตลอดเวลา และกระตุ้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และพยายามหาคำตอบผ่านการตั้งคำถามของครูผู้สอน^๙ สอดคล้องกับสุคนธ์ สิ้นธพานนท์ ได้กล่าวว่า บทบาทของครูในการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้^{๑๐} นั้น ครูผู้สอนและเด็กเป็นผู้ดำเนินการในการสืบเสาะหาความรู้ร่วมกัน โดยครูเป็นผู้ตั้งคำถามเท่า ๆ กับเด็กคือประมาณร้อยละ ๕๐ ซึ่งครูผู้สอนไม่ควรตั้งคำถามและเฉลยคำตอบทันที แต่ควรส่งเสริมหรือถามต่อเพื่อกระตุ้นให้เด็กคิดด้วยตนเอง โดยใช้คำถามนำไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเด็กค้นพบคำตอบด้วยตนเอง^{๑๑} นอกจากนี้ การใช้สื่อและกระบวนการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ของครู มีความสำคัญมาก โดยครูจะต้องเลือกสื่อที่ชัดเจน น่าสนใจ เน้นเป็นสื่อของจริงให้เด็กได้สัมผัส สามารถลงมือปฏิบัติได้ และตรงประเด็นกับเรื่องที่เด็กเรียนรู้ นอกจากนี้การใช้ภาษาในการสื่อสาร เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน เหมาะสมกับวัยของเด็กซึ่งสอดคล้องกับ Bruner กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ต้องเรียนรู้จากของจริง

^๖ Dewey, J., *The Middle Works 1899-1924*, (London and Amsterdam: Feffer & Simons Inc, 1976).

^๗ กระทรวงศึกษาธิการ, *หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐*, หน้า ๔๑ - ๔๒.

^๘ Jackman, H. L., *Early Education Curriculum: A Child's Connection to the word*, (Albany NY: Delmer, 1997).

^๙ สุคนธ์ สิ้นธพานนท์, *การจัดกระบวนการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙๕.

ภาพแทนของจริงและขั้นการเรียนรู้สัญลักษณ์และนามธรรม ซึ่งการเรียนรู้ที่ได้ผลดีที่สุด คือ การให้เด็กค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยครูมีบทบาทในการจัดเตรียมสื่อ อุปกรณ์การเรียนรู้ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ท้าทายความคิด และการกระทำเพื่อให้เด็กได้ใช้กระบวนการคิดเพื่อแก้ปัญหา^{๑๐}

๒. ความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ทางอาหาร ด้านทักษะทางอาหาร และด้านพฤติกรรมทางอาหาร ซึ่งทั้ง ๓ ด้านมีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกัน เพื่อสร้างเป็นทักษะชีวิตที่จำเป็นทักษะหนึ่งในการเลือกรับประทานอาหาร เพื่อสุขภาพที่ดี หากขาดด้านใดด้านหนึ่งอาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมทางอาหาร และความชอบต่ออาหารได้ ซึ่งสอดคล้องกับ Marmot & Wilkinson กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบของความฉลาดรู้ด้านอาหารนั้นไม่จำเป็นที่แต่ละคนจะแสดงองค์ประกอบทั้งหมดออกมาพร้อมกันหรือตลอดเวลาได้ ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดอาจไม่ได้มีอยู่ในทุกคนเสมอไป แต่ละองค์ประกอบเป็นส่วนสำคัญของการเสริมสร้างศักยภาพทางด้านอาหารให้แต่ละคนในทางกลับกัน เมื่อมีบางองค์ประกอบขาดหายไป ศักยภาพทางด้านอาหารก็จะอ่อนแอลง และทำให้เกิดการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางอาหารได้ยากยิ่งขึ้น^{๑๑} ซึ่งโดยการที่จะพัฒนาความฉลาดรู้ของเด็กปฐมวัยทั้ง ๓ ด้านได้ ต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นความรู้ความเข้าใจโดยให้เด็กลงมือปฏิบัติในทุกขั้นตอน โดยมีครูหรือผู้ปกครองคอยให้คำแนะนำ และเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ ลงมือปฏิบัติจนสามารถพัฒนาพฤติกรรมด้านอาหารของเด็กได้ ซึ่งสอดคล้องกับ Vygotsky เด็กจะเกิดการเรียนรู้ได้ต้องให้เป็นผู้ลงมือทำและมีส่วนในการเรียนรู้ พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กแต่ละวัยจะเพิ่มขึ้นถึงขั้นสูงสุดตามศักยภาพของแต่ละบุคคลได้ ก็ต่อเมื่อได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก เช่น ผู้ปกครอง หรือได้รับการช่วยเหลือจากครู จะช่วยให้เด็กทุกคนเกิดการเรียนรู้ตามศักยภาพของตน^{๑๒} การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและเด็กนั้นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การปลูกฝังนิสัยที่ดีในการรับประทานอาหาร สอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Piaget กล่าวไว้ว่า การพัฒนาทางสติปัญญาของเด็กจะเกิดขึ้นเป็นไปตามขั้นตอนมีการใช้ประสาทสัมผัสในการเรียนรู้และประสบการณ์ที่เด็กได้รับเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาทางสติปัญญาให้เกิดขึ้นได้^{๑๓} ซึ่งเหมาะสมต่อการปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีในด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับพัฒนาการและวัยของเด็ก

^{๑๐} Bruner, J. S., **The process of education**, (Cambridge: Harvard University Press, 1960).

^{๑๑} M. Marmot and R. Wilkinson, **Social determinants of health**, 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 2006), p. 376.

^{๑๒} วัฒนา มัคคสมัน, **การสอนแบบโครงการสำหรับเด็ก**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๔.

^{๑๓} สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, **คู่มือการจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการเพิ่มพูนศักยภาพศึกษานิเทศก์และครูปฐมวัย**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท โกโพรินท์ (ไทยแลนด์) จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔-๒๖.

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

๑) การเตรียมความพร้อมของเด็กและครูผู้สอนในการทำกิจกรรมในแต่ละขั้นตอน ครูควรมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านอาหารอย่างแท้จริงจากการลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตัวเอง รวมถึงจะต้องสังเกตและจดบันทึกพฤติกรรมของเด็กที่แสดงออกและคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก เพื่อนำไปส่งเสริมความฉลาดรู้ในเด็กปฐมวัย

๒) ในการจัดกิจกรรมประกอบอาหารทุกครั้ง ครูควรเตรียมวัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอกับจำนวนเด็กที่ร่วมกิจกรรม และจำเป็นต้องตรวจสอบอุปกรณ์เครื่องครัวทุกครั้งก่อนการทำกิจกรรม เพื่อความปลอดภัยของเด็ก

๓) ในระหว่างการรออาหารสุก เช่น การนึ่ง หรือการอบอาหาร ซึ่งมีระยะค่อนข้างใช้เวลานาน ครูควรวางแผนและเตรียมกิจกรรมอื่น ๆ ที่ส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัยมารองรับเพื่อกระตุ้นให้เด็กสนใจในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

๔) การจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เป็นการจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์ขั้นสูง ครูควรจัดประสบการณ์ในภาคเรียนที่ ๒ หรือเด็กปฐมวัยอายุ ๕ - ๖ ปี

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรนำกิจกรรมประกอบอาหารโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ไปส่งเสริมหรือพัฒนาความฉลาดรู้ทางด้านอื่น ๆ ของเด็กปฐมวัย เช่น ความฉลาดรู้ทางด้านอารมณ์ ความฉลาดรู้ทางโภชนาการ

๒) ควรศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบอื่น ๆ ที่สามารถส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านอาหารในเด็กปฐมวัยได้ เช่น การจัดประสบการณ์แบบโครงงาน การจัดกิจกรรมการเกษตร เป็นต้น

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุม

สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๖๐.

ปรมาภรณ์ ทองสุ. “การพัฒนาการคิดทางบวกสำหรับเด็กปฐมวัยด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้”. **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (การศึกษาปฐมวัย)**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๕๐.

วัฒนา มัคคสมัน. **การสอนแบบโครงการสำหรับเด็ก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. **คู่มือการจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการเพิ่มพูนศักยภาพ
ศึกษานิเทศก์และครูปฐมวัย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โกโกพริ้นท์ (ไทยแลนด์) จำกัด,
๒๕๕๓.

สุคนธ์ สินธพานนท์. **การจัดกระบวนการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์,
๒๕๕๑.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **รายงานผลฉบับสมบูรณ์ โครงการสำรวจสถานการณเด็กและสตรีในประเทศไทย
พ.ศ. ๒๕๖๒**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประเทศไทย, ๒๕๖๓.

Bruner, J. S. **The process of education**. Cambridge: Harvard University Press, 1960.

Cullen, T. et al. "Food Literacy: Definition and Framework for Action". **Canadian Journal
of Dietetic Practice and Research**. vol. 76 No.3 (2015): 140-145.

Dewey, J. **The Middle Works 1899-1924**. London and Amsterdam: Feffer & Simons Inc,
1976.

Jackman, H. L. **Early Education Curriculum: A Child's Connection to the word**. Albany
NY: Delmer, 1997.

M. Marmot and R. Wilkinson. **Social determinants of health**. 2nd ed. Oxford: Oxford
University Press, 2006.

อรพร ดำรงวงศ์ศิริ. **แพทย์ชี้เด็กไทยยุคใหม่อาจขาดสารอาหารเพราะพฤติกรรมการกิน**. [ออนไลน์].
แหล่งที่มา: <https://th.theasianparent.com/childred-lack-of-nutrients> [๙ มีนาคม
๒๕๖๔].

ผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทอง
ที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย
The Effects of Project Approach Experience Provision Integrated
with Learning Resources in Angthong Province
on Sense of Belonging for Young Children

ภาพิมล วัฒนวิเชียร*

Papimon wattanavichien

ชลธิป สมาหิโต**

Chalatip Samahito

สาขาวิชาปฐมวัยศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ประเทศไทย

Department of Early Childhood Education Faculty of Education Kasetsart University, Thailand

E-mail : Papimon.wa@ku.th

Received: July 24, 2022

Revised: September 16, 2022

Accepted: November 05, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อการความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เด็กปฐมวัยชาย - หญิง อายุระหว่าง ๕-๖ ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ ๓ ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๕ ของโรงเรียนวัดมะขาม (วิบูลย์อุปถัมภ์) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑๒ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย แผนการจัดประสบการณ์โครงการ ๓ โครงการซึ่งประกอบด้วย ๓๐ แผน และแบบประเมินความรู้ ความเข้าใจในความเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัยและแบบบันทึกพฤติกรรมความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

* นางสาวภาพิมล วัฒนวิเชียร Miss.Papimon Wattanavichien, ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปฐมวัยศึกษา ภาควิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ Master of Education (Early Childhood Education), Department of Education Kasetsart University

** ผศ.ดร.ชลธิป สมาหิโต Assistant Professor Chalatip Samahito, Ed.D. อาจารย์ที่ปรึกษาสาขาวิชาปฐมวัยศึกษา ภาควิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ Advisor of Education (Early Childhood Education), Department of Education Kasetsart University

ผลการวิจัย พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย มีคะแนนเฉลี่ยความรู้และความเข้าใจความเป็นเจ้าของหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง เด็กมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน เมื่อไปทัศนศึกษาเด็กแสดงความเคารพต่อสถานที่สาธารณะ และแสดงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ดูแลสถานที่สำคัญในจังหวัดอ่างทอง

คำสำคัญ: การจัดประสบการณ์; โครงการ; แหล่งเรียนรู้; ความรู้สึกเป็นเจ้าของ; เด็กปฐมวัย

Abstract

The effects of project approach experience provision integrated with learning resource in Angthong province on sense of belonging for young children. The population included 12 preschool children, age 5- 6 years old who were studying in kindergarten 3 in the first semester, 2022 of Wat Makham (Wibuluppathum) School in Angthong Primary Educational Service Area Office. The research instruments were consisted of 3 projects approach, 30 experience provision plans, the test of sense of belonging for young children, and the observation form of sense of belonging of young children. The data was analyzed by mean, standard deviation and content analysis.

The result indicated that young children who engaged in project approach experience provision with learning resources in Angthong province had higher sense of belonging posttest scores than the pretest one. The children had better understanding the culture and traditions of the community. When going on the field trips, the children showed the respect and conserved the public places in Angthong province.

Keywords: Project Approach; Project; Learning Resources; Sense of belonging; Young Children

บทนำ

ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง ประเทศไทยได้รับแนวคิดและองค์ความรู้จากฝั่งตะวันตกเข้ามาในการพัฒนาประเทศ ตลอดจนเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ทำให้คนในประเทศไทยเบี่ยงเบนความสนใจในวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และให้ความสนใจในวัฒนธรรมของตะวันตก ทำให้เกิดการละเลยต่อวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนท้องถิ่น^๑ ส่งผลให้วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอาจเลือนหาย บุคคลในชุมชนถือเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่ง

^๑ อรุณี หรดาล, “ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย”, สักทอง, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๒ (เมษายน – มิถุนายน

ในการทำให้ชุมชนท้องถิ่นนั้นเจริญ ซึ่งถ้าชุมชนสามารถทำให้บุคคลก้าวไปถึงเป้าหมายตามที่ต้องการได้ บุคคลนั้นก็อยากจะปฏิบัติงานในชุมชนท้องถิ่นของตนเองต่อไป และรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความรักและหวงแหน เกิดความจงรักภักดี และผูกพันต่อชุมชน ในทางกลับกัน หากชุมชน ไม่สามารถตอบสนองความต้องการนี้ได้ บุคคลก็就会有ความผูกพันลดลง และเกิดความเหินห่างต่อชุมชน

ความรู้สึกความเป็นเจ้าของ เป็นความรู้สึกของบุคคลที่ตระหนักว่าตนเองมีความสำคัญกับชุมชน สถานศึกษา หรือองค์กร (Sense of Belonging) เป็นความรู้สึกทางบวกที่มีต่อชุมชน เมื่อบุคคลมีความรู้สึกถึงความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังกล่าวก็จะนำไปสู่ความรู้สึกจงรักภักดีต่อชุมชนนั้น^๒ การจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้ เป็นการจัดประสบการณ์เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลุ่มลึกโดยใช้แหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นเพื่อปลูกฝังความรู้ ประเพณี และวัฒนธรรมให้กับเด็กปฐมวัยเพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในการรักษาหวงแหนวัฒนธรรม การจัดประสบการณ์แบบโครงการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ ถือเป็นรูปแบบการจัดประสบการณ์ที่จัดให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ได้ลงมือปฏิบัติงานจากสถานการณ์จริงในชุมชนซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของครู เด็กและบุคคลในชุมชน เช่น การไปศึกษาวัฒนธรรม หัตถกรรม เรื่องราวในประวัติศาสตร์ วิทยากร ผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ นอกเหนือไปจากการเรียนรู้ในห้องเรียน กระบวนการเรียนรู้ทำให้เด็กมีความรู้ส่งเสริมความเข้าใจในสิ่งที่ได้เรียนรู้ มีความรู้และความเข้าใจในชุมชนของตนเอง พัฒนาทักษะการเรียนรู้ อีกทั้งยังทำให้เด็กได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบในการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้ในชุมชนจึงมีความสำคัญและมีความน่าสนใจมากสำหรับเด็กปฐมวัย เนื่องจากชุมชนเป็นแหล่งที่ให้ข้อมูล สนับสนุนส่งเสริมให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงทำให้เด็กมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ชุมชนที่เด็กอาศัยอยู่ ความรู้และประสบการณ์ที่เด็กได้รับจึงมีความหมายต่อตัวเด็ก ทำให้เด็กเกิดความรักชุมชนและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ชุมชนของตนเองด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นครูประจำชั้น ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๓ โรงเรียนวัดมะขาม (วิบูลย์อุปถัมภ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทอง ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการปลูกฝังการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ มุ่งเน้นให้เด็กได้รู้จักท้องถิ่นของตนเอง คือ จังหวัดอ่างทอง และมีความมุ่งหมายให้เด็กมีความรักจังหวัดอ่างทองที่ตนอาศัยอยู่ โดยใช้สถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ประจำท้องถิ่น เพื่อปลูกฝังและส่งเสริมนิสัยแสวงหาความรู้ด้วยตนเองในบรรยากาศการเรียนรู้ผ่านสื่อที่หลากหลาย และใช้สถานที่เก่าแก่ของท้องถิ่นรวมถึงวัฒนธรรมการเรียนรู้ประจำท้องถิ่นที่ส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืนและเพื่อปลูกฝังความรู้สึกเป็นเจ้าของให้กับเด็กปฐมวัย

๒๕๖๒) : ๑- ๑๑.

^๒ Lovey L., Manohar S. Nadkarni, Eszter Erdelyi, *The Joyful Organization*, (New Delhi: Response Book, 2005), p. 42.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

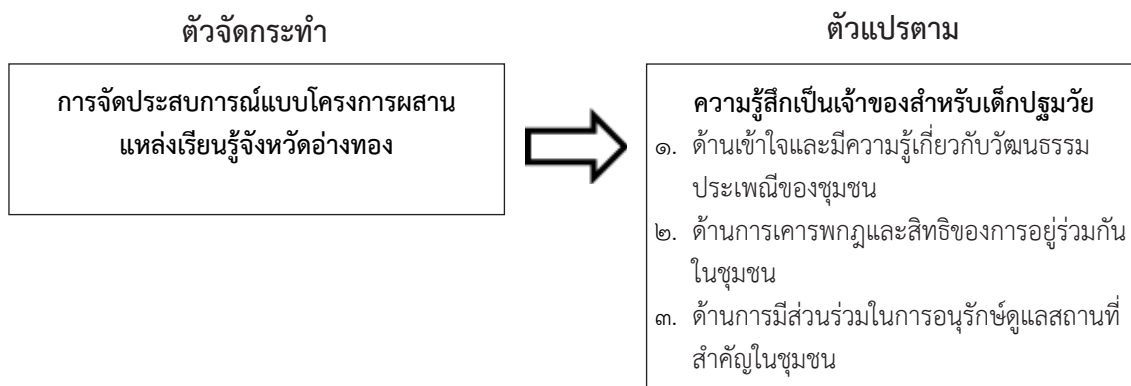
เพื่อศึกษาผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย

สมมุติฐานการวิจัย

๑. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองมีคะแนนเฉลี่ยในด้านความเป็นเจ้าของสูงขึ้นกว่าก่อนการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทอง

๒. การจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองสามารถส่งเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัยได้ทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน (๒) ด้านการเคารพกฎและสิทธิของการอยู่ร่วมกันในชุมชน (๓) ด้านการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ดูแลสถานที่สำคัญในชุมชน

กรอบแนวความคิด

การทบทวนวรรณกรรม

ความสำคัญของความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย เป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาด้านอารมณ์ สังคมของเด็ก เมื่อเด็กมีความรู้สึกเป็นเจ้าของในชุมชนท้องถิ่น เด็กจะมีความมั่นใจสามารถสัมผัสสภาพแวดล้อมรอบตัวในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอ มาตรฐานการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย ได้กำหนดกรอบการเรียนรู้ไว้ในหลักสูตร โดยมีรายละเอียดดังนี้

The Early Childhood Curriculum Framework^๑ ซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยของประเทศไอร์แลนด์ ได้ระบุถึงองค์ประกอบความรู้สึกเป็นเจ้าของ ๆ เด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ๔ ด้าน ดังนี้

^๑ National Council for Curriculum and Assessment Ireland, Aistear : The early childhood curriculum framework, (Dublin : NCCA, 2009), p. 26.

๑. เด็กรับรู้ถึงอัตลักษณ์ในตนเองและรู้สึกได้รับความเคารพและเรียนรู้กับเรื่องราวชีวิตของตนเอง สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น แสดงความคิด ความชอบ และความต้องการของตนเอง ด้วยความเคารพอย่างสม่ำเสมอ

๒. เด็กจะมีความรู้สึกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่ม มีการเชื่อมโยงกับครอบครัวและชุมชนและวัฒนธรรมของตนเอง มีความรู้เกี่ยวกับภูมิหลังที่มีความหลากหลาย เข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ในท้องถิ่นสถานที่ในชุมชน เข้าใจบทบาทต่าง ๆ ของคนในชุมชน

๓. เด็กสามารถที่จะแสดงสิทธิและแสดงความเข้าใจและเคารพ สิทธิ เข้าใจกฎเกณฑ์และขอบเขตของพฤติกรรมที่ยอมรับได้ การทำงานร่วมกัน และการช่วยเหลือผู้อื่น ตระหนักและเคารพต่อความต้องการสิทธิ ความรู้สึก วัฒนธรรม ภาษา ภูมิหลัง และความเชื่อทางศาสนาของผู้อื่น ยอมรับและจัดการกับพฤติกรรมที่ไม่เป็นธรรม

๔. เด็กมองว่าตัวเองเป็นผู้เรียนที่มีความสามารถ พัฒนาความสามารถและความสนใจที่หลากหลาย และเต็มใจที่จะแบ่งปันทักษะและความรู้กับผู้อื่น แสดงความมั่นใจในการเรียนรู้ของตนเอง เรียนรู้ตามความสนใจส่วนตัวและเชื่อมโยงกับบ้าน ชุมชน และวัฒนธรรม

Australia Government Department of Education^๔ เป็นกรอบการศึกษาปฐมวัยของประเทศออสเตรเลียได้ระบุถึงด้วยเป็นเจ้าของของสังคม ไว้ว่า

๑. เด็กมีความรู้สึกรับรู้ในอัตลักษณ์ รู้สึกปลอดภัย มั่นคง และได้รับการสนับสนุนการพึ่งพา ระหว่างกัน พัฒนาอัตลักษณ์ของตนเองอย่างมีความรู้และความมั่นใจ มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ด้วยความเอาใจใส่ และความเคารพ

๒. เด็กเชื่อมโยงเข้ากับโลกภายนอก พัฒนาความรู้สึกถึงการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ชุมชน พัฒนาความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและชุมชน และมีความเข้าใจสิทธิที่มีต่อกันและความรับผิดชอบต่อการเข้าร่วมในชุมชนอย่างแข็งขันสามารถตอบสนองต่อความแตกต่างด้วยความเคารพ รับรู้ถึงความเท่าเทียมกัน แสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและแสดงความเคารพต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงดูแลสถานที่สาธารณะ

๓. เด็กมีความรู้สึกรับรู้ในความเป็นอยู่ที่ดี มีความแข็งแกร่งในการดำรงอยู่ในสังคมและทางอารมณ์ มีความรับผิดชอบต่อสุขภาพและกายภาพของตนเองมากขึ้น

๔. เด็กเป็นผู้เรียนที่มีความมั่นใจและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ พัฒนาลักษณะนิสัยเพื่อการเรียนรู้ เช่น ความอยากรู้ อยากเห็น ความร่วมมือ ความมั่นใจ ความคิดสร้างสรรค์ ความกระตือรือร้น

^๔ Australian Government Department of Education and Training, BELONGING, BEING & BECOMING, (Australia, 2009), p. 24-47.

การเงินธนาคาร และความสัมพันธ์ การเรียนรู้ของตนเองผ่านการติดต่อเชื่อมโยงกับผู้คน สถานที่ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม

Te Whariki Early childhood curriculum เป็นหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยของประเทศนิวซีแลนด์ ได้ระบุถึงองค์ประกอบของความเป็นเจ้าของ ประกอบด้วย ๔ ด้าน^๕ ดังนี้

๑. เด็กสามารถเชื่อมโยงและขยายความคิดระหว่างครอบครัวและโลกภายนอก ซึ่งในที่นี้ หมายถึง สังคมที่เด็กอาศัยอยู่ เรียนรู้เกี่ยวกับชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี

๒. ตระหนักถึงการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกับผู้อื่นไปถึงการดูแลสถานที่สาธารณะ

๓. เด็กสามารถดำเนินกิจวัตรประจำวันได้อย่างปกติสุข เข้าใจการทำงานของสิ่งต่างรอบตัว วัฒนธรรม ประเพณี การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งรอบตัว

๔. เด็กเข้าใจและยอมรับการมีขอบเขตของการแสดงออกในสิทธิเสรีภาพของตนเอง เคารพกฎ และสิทธิ ของผู้อื่น

จากการที่ได้ศึกษาเอกสารมาตรฐานการเรียนรู้ด้านความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัยในหลาย ประเทศ แสดงให้เห็นถึงแนวทางการจัดประสบการณ์เรื่องความรู้สึกเป็นเจ้าของระบุพฤติกรรมที่พึงประสงค์ จากหลักสูตรประเทศต่าง ๆ แล้ว จะเห็นได้ว่าตัวบ่งชี้ซึ่งเป็นองค์ประกอบของการมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ สำหรับเด็กปฐมวัย ๓ ด้านได้ดังนี้

๑. ด้านความเข้าใจและมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน หมายถึง พฤติกรรม ของเด็กปฐมวัยที่แสดงออกถึงการมีความรู้และความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับพื้นที่ วัฒนธรรมท้องถิ่นของ ตนเองและปฏิบัติสืบทอดอย่างเหมาะสมตามวัย

๒. ด้านการเคารพกฎและสิทธิของการอยู่ร่วมกันในชุมชน หมายถึง พฤติกรรมของเด็กปฐมวัย ที่แสดงออกผ่านการให้ความร่วมมือในการเคารพและปฏิบัติตามกฎ ข้อตกลงตามกิจกรรมของกลุ่ม ชุมชน หรือสังคมอย่างเหมาะสมกับวัย เล่นและทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนที่แตกต่างจากตนเอง ยอมรับในความ สามารถ ความคิดเห็นของผู้อื่น

๓. ด้านการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ดูแลสถานที่สำคัญในชุมชน หมายถึง พฤติกรรมของเด็ก ปฐมวัยที่แสดงออกผ่านการมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสมในฐานะสมาชิกในชุมชน การให้ความร่วมมือ การมี ส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น รวมถึงการมีส่วนร่วมในการดูแลสถานที่ในชุมชนอย่างเหมาะสมตามวัย

จากที่กล่าวมาข้างต้น การจัดประสบการณ์แบบโครงการ เป็นการส่งเสริมให้เด็กเกิดความเข้าใจ ในเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณี ของจังหวัดอ่างทอง โดยคำนึงถึงการเรียนรู้และความ

^๕ Ministry of Education New Zealand, Te Whariki He Whariki Mātauranga mō ngā Mokopuna o Aotearoa Early childhood curriculum, (Wellington: New Zealand, 2017), p. 32.

เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัยเกิดการเรียนรู้จากการที่ได้ทำกิจกรรมซึ่งทำให้เด็กเกิดประสบการณ์ตรงจากการได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ในการทำโครงการ

วิธีการดำเนินการวิจัย

กลุ่มประชากร ได้แก่ เด็กปฐมวัยชายและหญิง จำนวน ๑๒ คน เป็นเด็กที่กำลังศึกษาอยู่ระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๓ ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๕ โรงเรียนวัดมะขาม (วิบูลย์อุปถัมภ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดอ่างทอง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

๑. แผนการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย จำนวน ๓ โครงการ คือ โครงการที่นี้อ่างทอง โครงการข้าว โครงการตุ๊กตาชาววัง เวลา ๖ สัปดาห์ รวมจำนวน ๓๐ แผนการเรียนรู้

๒. แบบประเมินความรู้และความเข้าใจสำหรับเด็กปฐมวัย ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นการประเมินที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีข้อคำถาม มีภาพตัวเลือก ๓ ข้อ ให้เด็กเลือกตอบเกี่ยวกับความเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัยได้ทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านเข้าใจและมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน (๒) ด้านการเคารพกฎและสิทธิของการอยู่ร่วมกันในชุมชน (๓) ด้านการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ดูแลสถานที่สำคัญในชุมชน

๓. แบบบันทึกพฤติกรรมของเด็กปฐมวัย ซึ่งผู้วิจัยบันทึกพฤติกรรม คำพูดและข้อมูลที่ได้จากผู้ปกครอง การสนทนาเกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็กปฐมวัย หลังการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อความเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัยทุกครั้งที่จัดกิจกรรม

สรุปผลการวิจัย

ผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย โดยผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

๑. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย ได้คะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง แสดงในตารางที่ ๑ ดังนี้

ตารางที่ ๑ ผลคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย จากการทำแบบทดสอบก่อนและหลังการจัดประสบการณ์แบบโครงการ (คะแนนเต็ม ๑๐ คะแนน)

(N=๑๒)

กลุ่มประชากร	คะแนนเต็ม	μ	σ
ก่อนการทดลอง	๑๐	๕.๒๕	๑.๔๑
หลังการทดลอง	๑๐	๙.๒๕	๐.๙๗

จากตารางที่ ๑ พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย ได้คะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

๒. ผลจากการสังเกตพฤติกรรมเด็กหลังจากการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง มีการวางแผน และได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงมีพฤติกรรมบ่งชี้ประกอบด้วย ๓ พฤติกรรม ได้แก่ เด็กได้แสดงพฤติกรรมถึงความรู้สึกเป็นเจ้าของดังนี้

๒.๑ ด้านความเข้าใจและมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

เด็กได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทอง ซึ่งเด็กได้รู้ผ่านโครงการที่นี้อ่างทอง เด็กร่วมกันหาคำตอบโดยการที่เด็กตั้งคำถามว่า “ทำไมถึงชื่อว่าจังหวัดอ่างทอง” โดยครูและเด็กร่วมกันวางแผนหาคำตอบให้เด็ก ๆ ไปสอบถามผู้ปกครอง และนำมาอภิปรายหน้าชั้นเรียน ซึ่งจากกิจกรรมนี้ทำให้เด็กสามารถบอกการแต่งกายของชาวอ่างทองได้ เด็กแสดงพฤติกรรมสนใจซักถามเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาจากวิทยากร และซักถามด้วยความสนใจเกี่ยวกับการแต่งกายว่าเมื่อก่อนคนในจังหวัดอ่างทองแต่งกายเหมือนหรือแตกต่างจากคนในจังหวัดอ่างทองยุคปัจจุบัน จากคำถามที่เด็กสนใจอยากหาคำตอบ ครูได้พาเด็ก ๆ ไปสืบค้น และร่วมกันร้องเพลงและท่องคำขวัญจังหวัดอ่างทอง ตัวอย่างคำถามของเด็ก ๆ ได้แก่ “เมื่อก่อนคนอ่างทองใส่ชุดอย่างไร” “เมื่อก่อนที่จังหวัดเรามีบ้านอย่างไร” ตัวอย่างบทสนทนาของเด็ก เด็กกลับไปบ้านไปท่องคำขวัญประจำจังหวัดอ่างทองให้ผู้ปกครองฟัง และพูดถึงจังหวัดอ่างทองด้วยความภาคภูมิใจว่า แม่รู้ไหมว่า เมื่อก่อน นายดอกและนายทองแก้วเป็นผู้ต่อสู้กับพม่า ไม่ให้มายึดจังหวัดอ่างทอง หนูดีใจที่เรามีจังหวัดอ่างทอง เราได้มีบ้านอยู่” เด็กสามารถเล่าประวัติความเป็นมาของจังหวัดอ่างทอง เด็กมีความเข้าใจ และมีความรู้ในจังหวัดอ่างทองมากยิ่งขึ้น

๒.๒ ด้านการเคารพกฎและสิทธิของการอยู่ร่วมกันในชุมชน

จากการที่ผู้ศึกษาจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย เด็กเรียนรู้ผ่านโครงการที่นี้อ่างทอง โครงการข้าว โครงการตุ๊กตาชาววัง ซึ่งผู้ศึกษาได้จัดประสบการณ์ที่เน้นให้เด็กได้เรียนรู้การปฏิบัติตนให้เป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนผ่านการทำงานร่วมกันทำกิจกรรมโดยเชื่อมโยงให้เด็กเข้าใจว่าในห้องเรียน เราต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของการอยู่ร่วมกัน มีน้ำใจช่วยเหลือกัน เคารพสิทธิของกันและกันเช่นเดียวกับการที่เด็กเป็นคนที่เกิดในจังหวัด

อ่างทอง เด็ก ๆ ต้องเรียนรู้ถึงการเคารพกฎกติกาของการอยู่ร่วมกันในชุมชนของจังหวัดอ่างทอง หลังจากการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทอง พบว่า เด็กมีความเคารพกฎและสิทธิของกลุ่มมากขึ้น สามารถปฏิบัติตามกฎของห้องเรียน และกฎระเบียบของกลุ่มได้มากขึ้น มีการช่วยเหลือ การยอมรับ จากการทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น

๒.๓ ด้านการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ดูแลสถานที่สำคัญในชุมชน

จากการที่ผู้ศึกษาจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย เด็กเรียนรู้ผ่านโครงการที่นี้อ่างทอง โครงการข้าว โครงการตุ๊กตาชาววัง เด็กร่วมกันหาคำตอบจากคำถามที่เด็กตั้งคำถามว่า “ตุ๊กตาชาววังทำมาจากอะไร” เด็กเรียนรู้เรื่องการทำตุ๊กตาชาววังจากวิทยากร วิทยากรได้อธิบาย ถึงวัสดุและส่วนประกอบ พร้อมทั้งสาธิตวิธีการปั้นตุ๊กตาชาววัง วิทยากรได้นำดินเหนียวมาให้เด็ก ๆ ได้ดู พร้อมบอกถึงที่มาของดินเหนียว สามารถหาได้จากทุ่งนา คลอง บึง เป็นต้น เด็กให้ความสนใจกับดินเหนียว แลกเปลี่ยนกันสัมผัส เด็ก ๆ ให้ความเห็นว่ามีความคล้ายคลึงกับดินน้ำมันแต่ดินน้ำมันมีหลายสี วิทยากรได้อธิบายว่า ดินเหนียวในการทำตุ๊กตาชาววังต้องสะอาด ไม่มีเศษดินหญ้า หรือ เศษขยะมาปนเปื้อนเพราะจะทำให้ตุ๊กตาชาววังแตก และวิทยากรได้นำตัวอย่างของดินเหนียวที่มีเศษหญ้า เศษถุงขนม มาให้เด็ก ๆ ได้ดูและสัมผัส พร้อมกับสาธิตการปั้น และนำตุ๊กตาชาววังที่ปั้นด้วยดินที่ไม่สะอาดให้เด็กดูว่าเมื่อนำไปอบให้แห้งแล้วตุ๊กตาชาววังแตก ไม่สามารถนำมาขายได้ เด็ก ๆ ได้เห็นถึงความสำคัญของดินเหนียวที่สะอาด และการดูแลรักษาดินเหนียวจากวิทยากร วิทยากรได้สาธิตและนำตัวอย่างมาให้ดู หลังจากการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทอง เด็กเรียนรู้ผ่านโครงการที่นี้อ่างทอง โครงการข้าว โครงการตุ๊กตาชาววัง เด็กมีความเข้าใจในการรักษารักรักรชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น สามารถปฏิบัติในการดูแลพื้นที่ สังเกตได้จากพฤติกรรมของเด็กในการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่เด็ก ๆ พบเจอถุงไอศกรีมร่วงอยู่ เด็กเก็บไปทิ้งในถังขยะ ประกอบกับพื้นที่หน้าอาคารอนุบาลขยะลดลง เด็ก ๆ เกิดการเรียนรู้ที่จะดูแล รักษา ไม่ทำลาย พฤติกรรมการทิ้งขยะลงถัง และดูแลรักษาของส่วนร่วม จากการสัมภาษณ์และสนทนากับผู้ปกครอง ได้ให้ข้อมูลว่า หลังจากที่ได้พาเด็กไปทัศนศึกษาแหล่งเรียนรู้ผ่านโครงการที่นี้อ่างทอง โครงการข้าว และโครงการตุ๊กตาชาววัง เมื่อผู้ปกครองพาเด็กไปสนามเด็กเล่น หรือไปเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ กับครอบครัว เด็กได้นำถุงขนมไปทิ้งที่ถังขยะเสมอและรู้จักการใช้ดูแลของใช้ส่วนรวมเมื่อไปตามสถานที่สำคัญของจังหวัดอ่างทอง

การอภิปรายผลการวิจัย

๑. การที่เด็กมีความรู้สึกเป็นเจ้าของมากขึ้นหลังจากได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ เนื่องจากโครงการเป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เด็กมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนและแสดงความรู้สึกภาคภูมิใจในจังหวัดอ่างทอง หรือ ท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่อย่างกลุ่มเล็ก เด็กได้ตั้งคำถามในสิ่งที่เด็ก ๆ สนใจอยากรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง เด็กได้รับประสบการณ์ตรง

คือ ได้รับความรู้อย่างลุ่มลึกเกี่ยวกับจังหวัดอ่างทองจากวิทยากรซึ่งเป็นครูผู้ที่มีความรู้ ได้สืบเสาะหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เด็กสงสัย สนใจอยากจะเรียนรู้ เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงด้วยการลงมือปฏิบัติจริงและเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงด้วยการปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเองจากการซักถาม ฟังการบรรยายจากวิทยากร เด็กได้ค้นหาคำตอบในสิ่งที่ตนเองสงสัย ได้สืบเสาะหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เด็กสนใจอยากจะเรียนรู้ การสืบค้นหาคำตอบในสิ่งที่ตนเองอยากรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริงในสถานการณ์จริงตามความสามารถของตนเอง และเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงด้วยการปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง ค้นพบข้อเท็จจริง ตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้นโครงการ การที่เด็กได้ไปศึกษาเรียนรู้จากสถานที่จริง คือ แหล่งทำตุ๊กตาชาววัง ทำให้เด็กได้เห็นวิถีชาวบ้านในจังหวัดอ่างทอง ลักษณะดินที่ใช้ในการปั้นตุ๊กตาชาววังว่าต้องเป็นดินเหนียว และลักษณะ กริยาท่าทางของตุ๊กตาที่ชาวบ้านปั้นว่าจะต้องเลือกให้มีความโดดเด่นแสดงถึงวิถีความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น เช่น ชี้นำทรงเมือง ส่วนการที่เด็กได้ไปเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้จริงในโครงการข้าวคือ พุงนา ทำให้เด็กได้เห็นลักษณะของต้นข้าว สภาพความเป็นอยู่ของชาวนาจากการบอกเล่าของวิทยากร การที่เด็กได้รับประสบการณ์ตรงทั้งจากแหล่งเรียนรู้จริงและการจัดประสบการณ์ในชั้นเรียนเหล่านี้ทำให้เด็กได้รับความรู้ ความเข้าใจ ได้ทักษะ และมีเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่นคือ จังหวัดอ่างทองที่เด็ก ๆ ได้อาศัยอยู่ สอดคล้องกับ John Dewey ซึ่งกล่าวว่า เด็กเรียนรู้ได้ดีจากการกระทำ (Learning by doing) และเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงด้วยการปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง ซึ่งส่งผลให้เด็กมีความรู้ ความเข้าใจ

๒. ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เด็กมีความรู้สึกเป็นเจ้าของจากการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองซึ่งเป็นการจัดประสบการณ์ที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นผู้คอยอำนวยความสะดวก ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการสนับสนุน สื่ออุปกรณ์ เป็นผู้สร้างบรรยากาศการเรียนรู้จากการค้นพบ ด้วยการมีส่วนร่วมในการศึกษา เป็นผู้กระตุ้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นผู้สังเกตความก้าวหน้า ครูกระตุ้นให้เด็กมีความคิดริเริ่ม ซึ่งการสอนแบบนี้ ทำให้เกิดความคิดริเริ่ม ความมีเหตุผล รู้จักค้นคว้าและสามารถปฏิบัติได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ น้ำผึ้ง เลาหบุตร ซึ่งกล่าวว่า ครูต้องคอยดูแลช่วยเหลือเด็กโดยการกระตุ้นให้เด็กรู้จักแก้ปัญหาด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ^๖ Vygotsky ซึ่งกล่าวว่า เด็กเกิดการเรียนรู้และพัฒนาการทางสติปัญญาและทัศนคติเมื่อมีการเกิดปฏิสัมพันธ์และการทำกิจกรรมร่วมกับคนอื่น ๆ เช่น ผู้ใหญ่ ครู เพื่อน บุคคลเหล่านี้ให้ข้อมูลสนับสนุนให้เด็กเกิดขึ้นใน Zone of Proximal Development หมายถึง สภาวะที่เด็กเผชิญหน้ากับปัญหา

^๖ น้ำผึ้ง เลาหบุตร, “การพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และทักษะทางสังคม โดยการจัดประสบการณ์เรียนรู้แบบโครงการ สำหรับเด็กปฐมวัย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๐), หน้า ๔๗.

ที่ท้าทายแต่ไม่สามารถคิดแก้ปัญหาได้โดยลำพังเมื่อได้รับการช่วยเหลือและแนะนำจากผู้ใหญ่” วิธีที่ครูเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับเด็ก เพื่อให้การช่วยเหลือเด็กแก้ปัญหาด้วยตนเอง เรียกว่าช่วยเสริมศักยภาพด้านการเรียน ในกิจกรรมการเรียนการสอนการจัดประสบการณ์โครงการผานแหล่งเรียนรู้อำเภอเมืองที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของสำหรับเด็กปฐมวัย

๓. การที่ครูจัดประสบการณ์แบบโครงการผานให้เด็กได้มีโอกาสไปเรียนรู้อำเภอเมืองจริงในจังหวัดอำเภอเมืองทำให้เด็กมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ รักและต้องการให้ท้องถิ่นของตนเองน่าอยู่ จากการที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรม เด็กได้เรียนรู้ถึงความเป็นมาของจังหวัด ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ในแหล่งเรียนรู้อำเภอเมืองได้เห็นสถานที่จริง ทำให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจ เมื่อเด็ก ๆ ได้เห็นนักท่องเที่ยวที่มาในสถานที่สำคัญในจังหวัดอำเภอเมือง และไม่ได้อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติในสถานที่ที่เด็ก ๆ ได้ไปเรียนรู้ ทำให้เด็ก ๆ รู้สึกห่วงแหน อยากจะบอกนักท่องเที่ยวให้รักษาความสะอาดในสถานที่ต่าง ๆ ของจังหวัด ได้นำความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดอำเภอเมือง ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้อำเภอเมืองที่สำคัญในจังหวัดอำเภอเมือง สอดคล้องกับ ปราณี สังขะตะวรรณ^{๑๗} จากหนังสือเรื่องประมวลสาระชุดวิชาการพัฒนาหลักสูตรแล้ว กล่าวไว้ว่า การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มุ่งให้เด็กได้รู้จักท้องถิ่น เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นตนเอง จะต้องให้เด็กได้มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับอาชีพ เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมและสังคมท้องถิ่นมาใช้ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อเด็กจะสามารถดำเนินชีวิตในท้องถิ่นอย่างมีความสุข การปลูกฝังแนวคิดคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้เกิดความภาคภูมิใจตั้งแต่ยังเด็ก สอดคล้องกับ ชุตินา ศิริวงศ์^{๑๘} ที่ศึกษาเรื่องการจัดการเรียนรู้ในชุมชนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ แล้วสรุปผลการวิจัยไว้ว่า ทำให้ผู้เรียนสร้างความคิดรวบยอดทางประวัติศาสตร์ได้ดีและเร็วกว่าในห้องเรียน สอดคล้องกับ โฉมศรี อินสว่าง^{๑๙} ซึ่งได้

^{๑๗} วัฒนา มัคคสมัน, “การพัฒนาแบบการเรียนการสอนตามหลักการสอนแบบโครงการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าในตนเองของเด็กปฐมวัย”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

^{๑๘} ปราณี สังขะตะวรรณ, “ประมวลสาระชุดวิชาการพัฒนาหลักสูตรและวิทยวิธีทางการสอน หน่วยที่ ๗”, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖), หน้า ๓๐๘-๓๐๙ อ้างจาก ศิริวงศ์, ทนทอง, การพัฒนาหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับเด็กปฐมวัย, **ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๓.

^{๑๙} ชุตินา ศิริวงศ์, “การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, ๒๕๕๑), อ้างจาก ชลาธิป สมานิต, “การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โครงการเป็นฐานในระดับปฐมวัย”, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทไซเบอร์พริ้นท์กรุ๊ปจำกัด, ๒๕๖๓), หน้า ๑๕๕.

^{๒๐} โฉมศรี อินสว่าง, “การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นเรื่องเมืองสุพรรณในอดีต กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๓.

วิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น เรื่อง เมืองสุพรรณในอดีต กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรมแล้วสรุปผลการวิจัยไว้ว่า ครูผู้เรียนสามารถใช้บริบทในชุมชนเป็นแหล่งที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้โดยประสบการณ์ตรงและสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทอง ส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนได้ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา ส่งผลให้ผู้เรียนมีความสนใจและมีความสุขในการทำกิจกรรมเรียนรู้เรื่องราวในท้องถิ่นมากขึ้น ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรักและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และส่งเสริมการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะที่นำไปใช้

๑) ครูควรเป็นผู้ดูแลและคอยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น แหล่งเรียนรู้การจัดเตรียมเนื้อหา หรือการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอน ครูควรจัดเตรียมอุปกรณ์ให้มีความเหมาะสมกับกิจกรรม

๒) การกำหนดระยะเวลาในการทำกิจกรรมและเนื้อหา ควรมีความยืดหยุ่น เพื่อให้มีความเหมาะสมกับกิจกรรม

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้จังหวัดอ่างทองที่มีต่อทักษะหรือความสามารถด้านอื่น ๆ เช่น ทักษะทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะทางภาษา เป็นต้น

๒) ควรศึกษาผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการผสานแหล่งเรียนรู้ในจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศไทยที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของ

๓) ควรศึกษาผลการจัดประสบการณ์ในรูปแบบอื่นที่มีต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของ เช่น ผลการจัดประสบการณ์ทำอาหาร ผลการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน เป็นต้น

บรรณานุกรม

- โถมศรี อินสว่าง. “การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นเรื่องเมืองสุพรรณในอดีต กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๓.
- ชลธิป สมานิต. “การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โครงการเป็นฐานในระดับปฐมวัย”. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัทไซเบอร์พริ้นท์กรุ๊ปจำกัด, ๒๕๖๓.

ชุตินา ศิริวงศ์. “การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์”. **วิทยานิพนธ์**

ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, ๒๕๕๑.

น้ำผึ้ง เลาบุตร. “การพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และทักษะทางสังคมโดยการ
จัดประสบการณ์เรียนรู้แบบโครงการสำหรับเด็กปฐมวัย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๐.

วัฒนา มัคคสมัน. “การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามหลักการสอนแบบโครงการเพื่อส่งเสริมการ
เห็นคุณค่าในตนเองของเด็กปฐมวัย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ศิริมงคล ทนทอง. “การพัฒนาหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่โรงเรียนสำหรับเด็กปฐมวัย”. **วิทยานิพนธ์**

ดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.

อรุณี หรดาล. “ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย”. **สัปดาห์ที่ ๒๕ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน
๒๕๖๒) : ๑- ๑๑.**

Australian Government Department of Education and Training. **BELONGING, BEING &
BECOMING**. Australia, 2009.

Lövey, Nadkarni and Erdélyi. **The Joyful Organization**. New Delhi: Response Books,
2005.

Ministry of Education New Zealand. **Te Whariki. He Whariki Matauranga mō nga
Māori o Aotearoa Early childhood curriculum**. Wellington: New
Zealand, 2017.

National Council for Curriculum and Assessment Ireland, Aistear. **The early childhood
curriculum framework**. Dublin : NCCA., 2009.

อุปลักษณชีวิตที่ปรากฏในปริจเฉทธรรมะในเฟซบุ๊ก “พระศักดา สุนทรโร”

Life Metaphor in Dhrama Discourse in Facebook Page

“Phra Sakda Suntaro”*

บัณฑิตา จารума**

Bantika Jaruma

ศิระวัสฐ์ กาวิลันนัท***

Siravast Kavilanan

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา, ประเทศไทย

Faculty of Liberal Arts, University of Phayao, Thailand

Email: jbantika@gmail.com

Received: August 09, 2022

Revised: August 17, 2022

Accepted: August 19, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการศึกษาอุปลักษณชีวิตในปริจเฉทธรรมะในเฟซบุ๊ก “พระศักดา สุนทรโร” ของพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทรโร โดยการวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งเป็นงานวิจัยทางภาษาศาสตร์ที่ใช้แนวคิดอุปลักษณเชิงมนทัศน์อันเป็นประเด็นหนึ่งในสาขารรรถศาสตร์ปริชาน เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างการบรรยายธรรมในเฟซบุ๊กเพจ “พระศักดา สุนทรโร” ช่วง ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓-๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ รวมจำนวนทั้งสิ้น ๔๘๒ คลิป คิดเป็นเวลารวมทั้งหมด ๒๐ ชั่วโมง ๓๐ นาที

ผลการวิจัย พบว่า ปริจเฉทธรรมะที่ปรากฏในเฟซบุ๊กเพจ “พระศักดา สุนทรโร” มีอุปลักษณเชิงมนทัศน์ชีวิตปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก โดยปรากฏถึงความหมายต้นทางถึง ๘ วงความหมาย ได้แก่ (๑) [ชีวิต คือ การเดินทาง] (๒) [ชีวิต คือ การต่อสู้] (๓) [ชีวิต คือ การลงทุน] (๔) [ชีวิต คือ การเติบโตของต้นไม้] (๕) [ชีวิต คือ ละคร] (๖) [ชีวิต คือ การเรียน] (๗) [ชีวิต คือ นักโทษ] และ (๘) [ชีวิต คือ อาวุธ] การใช้อุปลักษณดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าชีวิตเป็นสิ่งไม่แน่นอน สามารถขับเคลื่อนไปข้างหน้าและสามารถ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “อุปลักษณธรรมะในปริจเฉทเทศนาธรรมของพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทรโร” ของหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

** นางสาวบัณฑิตา จารума Miss Bantika Jaruma นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

*** ดร.ศิระวัสฐ์ กาวิลันนัท Dr.Siravast Kavilanan อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

เผชิญภาวะตกต่ำถดถอย ต้องผ่านการต่อสู้ที่ทำให้เจ็บปวดและเกิดการสูญเสียที่ใหญ่หลวงแต่ทำให้ได้มาซึ่งประสบการณ์ที่มีคุณค่าแม้จะเป็นบทเรียนราคาแพงก็ตาม อย่างไรก็ตาม ความอดทนต่อการผจญปัญหาในการใช้ชีวิตของมนุษย์มีข้อจำกัดจนอาจทำให้เกิดข้อผิดพลาดกลายเป็นนักโทษที่ถูกพิพากษาให้ถูกประหารชีวิตได้

คำสำคัญ: อุปลักษณ์; ชีวิต; ปริจเฉทธรรมะ; เฟซบุ๊ก; พระศักดา สุนทโร

Abstract

This research aims to present about the study of life metaphors in Dharma context released on Facebook page named “Phra Sakda Santaroo” owned by Phra khru Sakkarak Sakda Santaro. The descriptive research technique is applied to use with conceptual metaphor to be emphasis with in linguistics. The data is in the form of the video clips posted on a social media named Facebook as mentioned earlier. The duration of the data collection is from 1st January 2020 to 31st December 2021. The spoken words were all transcribed and recorded in 482 clips with the length of 20 hours and thirty minutes in total.

The research found that the Dharma context found in Facebook “Phra Sakda Santaro” illustrates a great deal about the life metaphors. They appear in 8 categories as follows; (1) life is a journey, (2) life is a fighting, (3) life is an investment, (4) life is a growth of trees, (5) life is a theatre, (6) life is a learning, (7) life is a prisoner, (8) life is a weapon. The usage of the metaphor illustrates the uncertainty in life. It can move forward or backward as the way it is. Life is full of fighting, suffering with enormous pain and gain. The experiences always attach with high price. Though the endurance in human life comes with its limitation so that hectic can lead to chaotic then finally human’s life can end up like a prisoner who was pushed to accept the death penalty.

Keywords: Metaphor; Life; Dharma Discourse; Facebook; Phra Sakda Santaro

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยมีประชากรนับถือพระพุทธศาสนาในอัตราเฉลี่ยร้อยละ ๙๔.๖^๑ โดยนับแต่รับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามา คนไทยได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำรงชีวิต เช่น “อริยสัจ ๔ บุญกิริยาวัตถุ พระรัตนตรัย สัจจะ จาคะ สัทธรรมอันตรธาน ๕ ทศพิธราชธรรม ไตรลักษณ์ นรก สวรรค์ มงคล ๓๘ นิพพาน บุคคลหาได้ยาก ๒ อย่าง ทิศา ๖ อิทธิบาท ๔ ศรัทธา ๔ คารวะ ๖ บารมี ๑๐ อกุศลมูล เป็นต้น”^๒ แม้แต่รัฐไทยก็เน้นย้ำถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาด้วยการประกาศเจตนารมณ์อย่างชัดเจนว่าพระพุทธศาสนามีความเชื่อมโยงกับสถาบันกษัตริย์โดยพระมหากษัตริย์ต้องเป็นพุทธมามกะและใช้หลัก “ธรรมราชา” ซึ่งเป็นแนวคิดของพระพุทธศาสนาสำหรับการปกครองประเทศ^๓

ในศตวรรษที่ ๒๑ ได้ปรากฏพระสงฆ์รุ่นใหม่ที่มีบทบาทในการชี้นำสังคมและกลายเป็นผู้มีอิทธิพลต่อสังคม (influencer) ผ่านการใช้โซเชียลมีเดีย (Social Media) ในการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาและเป็นผู้นำทางจิตใจ โดยหนึ่งในพระสงฆ์ที่มีอิทธิพลต่อสังคมสูงคือ พระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทรโร จากวัดธรรมามิขุ (ไร่ป่า) จังหวัดตราด ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นพระนักเทศน์ชื่อดังด้วยมีผู้ติดตามเพจ “พระศักดา สุนทรโร” ใน เฟซบุ๊ก (Facebook) จำนวน ๓,๓๐๐,๐๐๐ คน (ข้อมูล ณ วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๕) และมีสื่อมวลชนสัมภาษณ์ท่านเพื่อขอความคิดเห็นต่อสถานการณ์สังคมในกรณีต่าง ๆ อยู่เนือง ๆ เช่น

เนชั่นทีวี (Nation TV) เสนอข่าว “พระศักดา สุนทรโร เตือนสติคนไทยช่วงโควิด พร้อมมอบคาถา ๕ คำ” เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๓

หนังสือพิมพ์คมชัดลึก เสนอความคิดเห็นของท่านกรณีการตายของ “เตี้ย มข.” สุนัขชื่อดังที่อาศัยในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๓

รายการ “คนจริงใจไม่ท้อ” จากช่อง NEWS ๑ สัมภาษณ์ประวัติ พระศักดาและวิธีการเผยแผ่ธรรมะผ่านโซเชียล มีเดีย (Social Media) เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ โดยรายการได้ยกจุดเด่นของพระศักดาว่า เป็นผู้ประสบความสำเร็จในการใช้เฟซบุ๊กเพื่อเผยแผ่ธรรมะและสร้างแรงบันดาลใจต่อพุทธศาสนิกชน

^๑ พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ (คำมก), “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาทางการเมืองการปกครองในสังคมไทย”, วารสารปัญญาปณิธาน, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๓.

^๒ ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, ชนิศร์ ชูเลื่อน, พระใบฎีกาสุพจน์ ตบสีโล, สหทัยา วิเศษ, และธนู ศรีทอง, “ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : ประวัติศาสตร์เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมในประเทศไทย”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๙๔.

^๓ ชัชวิน วรปัญญาภา, “การเปลี่ยนแปลงสถานะของศาสนาพุทธในประเทศไทยภายหลังการเปลี่ยนผ่านอำนาจทางการเมือง”, รายงานการประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติครั้งที่ ๑ หัวข้อ “ระบบกฎหมายไทย : ปฏิรูป/เปลี่ยนผ่าน/ปฏิสังขรณ์”, (๘ มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๒๒๙ - ๒๓๐.

เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ หนังสือพิมพ์ข่าวสด นำเสนอข่าว ‘พระศักดา’ ใช้ ‘กระติก’ สอนธรรมะ ชี้อ้าเปิดปากออกมา ก็รู้ว่าข้างในมีอะไร

สำหรับ คำว่า “ปริจเฉท” เป็นการใช้ภาษาที่มีเจตนาและวัตถุประสงค์บางประการโดยการสื่อสาร ด้วยบทที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะ ในงานวิจัยนี้จึงเรียกว่า “ปริจเฉทธรรมะ” โดยคำว่า “ปริจเฉท” หมายถึง “รูปภาษาที่มีโครงสร้างสูงกว่าประโยค ใช้เพื่อการสื่อสารในสถานการณ์ หนึ่ง ๆ ที่มีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน และสื่อสารในบริบททางสถานการณ์หรือบริบททางสังคมวัฒนธรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง”^๔ ดังนั้น ปริจเฉทที่พระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทรโร ใช้เผยแผ่ผ่านเพจ “พระศักดา สุนทรโร” จึงเรียกได้ว่า เป็น “ปริจเฉทธรรมะ” เพราะมีวัตถุประสงค์การสื่อสารเพื่อเผยแผ่หลักธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางการดำรงชีวิตของผู้รับสาร โดยสถานการณ์หรือบริบท การสื่อสารในสื่อสังคมออนไลน์ คือ เฟซบุ๊ก (Facebook) ซึ่งเป็นสื่อโซเชียลมีเดีย (Social Media) ที่สามารถเข้าถึงผู้รับสารไม่จำกัดเพศ วัย อายุ อาชีพ การศึกษา เพียงแค่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ตและ คอมพิวเตอร์หรือโทรศัพท์มือถือหรือเครื่องรับสัญญาณในรูปแบบอื่นที่สามารถใช้โซเชียลมีเดีย และเป็น สมาชิกเฟซบุ๊กก็สามารถเข้าถึงปริจเฉทธรรมะดังกล่าวได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสะดวกสบาย ความรวดเร็ว และความง่ายในการเข้าถึงข้อมูล

จากการศึกษาเบื้องต้น พบว่า ปริจเฉทธรรมะที่ปรากฏในเพจ “พระศักดา สุนทรโร” มีอุปลักษณะ เชิงมนทัศน์ชีวิตปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก โดยปรากฏวงความหมายต้นทางถึง ๘ วงความหมาย ได้แก่ (๑) [ชีวิต คือ การเดินทาง] (๒) [ชีวิต คือ การต่อสู้] (๓) [ชีวิต คือ การลงทุน] (๔) [ชีวิต คือ การเติบโตของ ต้นไม้] (๕) [ชีวิต คือ ละคร] (๖) [ชีวิต คือ การเรียน] (๗) [ชีวิต คือ นักโทษ] และ (๘) [ชีวิต คือ อาวุธ] บทความวิจัยนี้จึงมุ่งอธิบายอุปลักษณะเชิงมนทัศน์ชีวิตเพื่อแสดงการอธิบายความเป็นนามธรรมของ “ชีวิต” ให้เข้าใจผ่านการเปรียบด้วยรูปธรรมดังปรากฏในวงความหมายข้างต้นอันเป็นลักษณะเด่นในการใช้ภาษา เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทรโร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาอุปลักษณะชีวิตในปริจเฉทธรรมะในเพจเฟซบุ๊ก “พระศักดา สุนทรโร” ของพระครูสังฆรักษ์ ศักดา สุนทรโร

^๔ จักริน ฉัตรไชยพุกษ์และ เขมฤทัย บุญวรรณ. “โครงสร้างปริจเฉท และกลวิธีทางภาษาในการสนทนาระหว่าง คู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันในรายการ “ต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง”, The Liberal Arts Journal Faculty of Liberal Arts, Mahidol University, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม) : ๔๙.

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวที่ใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ข้อมูล คือ อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

อุปลักษณ์ชนิดนี้เป็นแนวคิดอรรถศาสตร์ปริชานเสนอโดยเลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff & Johnson)^๕ โดยเลคอฟและจอห์นสันแย้งว่า ความหมายของ “อุปลักษณ์” แตกต่างจากอุปลักษณ์วรรณศิลป์อย่างสิ้นเชิง โดยเสนอว่า เป็นถ้อยคำที่คนเราใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันทั่วไปเพราะเป็นผลผลิตของระบบวิธีคิดของมนุษย์ โดย “การใช้ภาษาสัมพันธ์กับระบบมโนทัศน์ (Concept) ประสบการณ์ (Experience) และกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เพราะอุปลักษณ์ไม่ใช่ภาษาที่แสดงเฉพาะบุคคลแต่อุปลักษณ์เป็นภาษาของคนส่วนใหญ่ในสังคมที่ใช้ร่วมกัน เข้าใจความหมายร่วมกัน”^๖

การใช้อุปลักษณ์เพื่อเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นนามธรรมหรือสิ่งที่อยู่ไกลตัวเช่นตัวอย่างข้างต้น นักอรรถศาสตร์ปริชานเรียกว่าเป็นการศึกษา “อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์” หรือ “มโนอุปลักษณ์” (conceptual metaphor) ซึ่งนักอรรถศาสตร์ปริชาน เช่น เลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff & Johnson)^๗ อธิบายว่า การใช้อุปลักษณ์ไม่จำเป็นต้องเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างวรรณศิลป์หรือสร้างความงามทางภาษาของกวีเท่านั้น แต่อุปลักษณ์สามารถเกิดขึ้นหรือถูกนำมาใช้อธิบายในชีวิตประจำวันได้ ดังที่กล่าวว่า รูปภาษาหรือถ้อยคำที่สามารถพบได้ทั่วไปในชีวิตประจำวันและผู้ใช้ภาษาใช้อุปลักษณ์นั้นโดยไม่รู้ตัวเพื่อสื่อสารมโนทัศน์ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในสังคมนั้น ๆ ซึ่งกระบวนการคิดที่เกิดจากประสบการณ์และการประมวลความหมายอย่างเป็นระบบจนเกิดความเข้าใจร่วมกันนั้นสะท้อนถึงการอยู่ในบริบทวัฒนธรรมเดียวกัน ดังนั้น กระบวนการเปรียบเทียบของอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ คือ การนำประสบการณ์ที่เป็นนามธรรมหรือมีความซับซ้อนด้านความหมายไปเปรียบกับสิ่งที่เป็นรูปธรรมมากกว่า เช่น การเปรียบเทียบ [การโต้เถียง เป็น สงคราม] [ARGUMENT IS WAR]

“Your claims are indefensible.

He attacked every weak point in my argument. His criticisms were right on target.

I demolished his argument.

I’ve never won an argument with him.

^๕ Lakoff & Johnson, 1980 อ้างใน สิริมา เขียงเขาวัว, “อุปลักษณ์เกี่ยวกับธรรมะในปาฐกถาธรรมของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖.

^๖ รัตน จันทร์เทว, “อุปลักษณ์ผู้ขายและผู้หญิงในสุภาษิตบ่าวสาวลาว”, วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๑๕๙-๑๖๐.

^๗ Lakoff, J.& Johnson, M., *Metaphors We Live By*, (Chicago: The University of Chicago Press, 1980), p. 5.

You disagree? Okay, shoot!

If you use that *strategy*, he'll *wipe you out*. He *shot down* all of my arguments.”^๘

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นความเป็นระบบจากการนำคำที่ปกติจะปรากฏกับสงครามมาใช้กับการโต้เถียง เช่น *indefensible*, *attacked*, *weak point*, *right on target*, *demolished*, *won*, *shoot*, *strategy*, *wipe you out* และ *shot down* ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้พูดภาษาอังกฤษมองว่า ระบบการคิดเกี่ยวกับการโต้เถียงเป็นระบบความคิดเดียวกันกับการทำสงคราม กล่าวคือ การโต้เถียงสามารถแพ้-ชนะได้ ถูกโจมตีได้ ผู้คนที่เราโต้เถียงด้วยจัดเป็นคู่ต่อสู้ เราสามารถโจมตีคู่ต่อสู้ได้ เราสามารถวางแผนและวางยุทธศาสตร์ได้ เราสามารถละทิ้งและเริ่มการโจมตีใหม่ได้^๙ ทั้งนี้ ถ้อยคำได้แก่ *indefensible*, *attacked*, *weak point*, *right on target*, *demolished*, *won*, *shoot*, *strategy*, *wipe you out* และ *shot down* จะเรียกว่าเป็น “ถ้อยคำอุปลักษณ์” (*metaphorical expressions*) ที่จะถ่ายโยงความหมายจากความหมายจากถ้อยคำอุปลักษณ์ไปยังโน้ตทัศน์อื่นผ่านการเชื่อมโยงวงความหมายต้นทางซึ่งเป็นแบบเปรียบเทียบ (*source domain*) ซึ่งในที่นี้คือสงคราม กับวงความหมายปลายทางซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกนำมาเปรียบเทียบ (*target domain*) ซึ่งในที่นี้คือการโต้เถียง ทำให้เกิดการเข้าใจความหมายร่วมกัน^{๑๐}

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (*quality research*) ด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (*description analysis*) เป็นงานวิจัยทางภาษาศาสตร์ที่ใช้แนวคิดอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ซึ่งเป็นประเด็นหนึ่งในสาขารหัสศาสตร์ปริชานทางภาษาศาสตร์เป็นแนวทางการศึกษา กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ กรอบแนวคิดทางรหัสศาสตร์ คือ ทฤษฎีรหัสศาสตร์ปริชาน (*cognitive semantics*) เกี่ยวกับ

๑) อุปลักษณ์ (*metaphor*)

๒) อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์หรือมนทัศน์อุปลักษณ์ (*conceptual metaphor*) ของเลคอฟและจอห์นสัน

โดยผู้วิจัยศึกษาปริเฉทธรรมะของพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทโร ที่เผยแพร่เป็นคลิปวิดีโอในเฟซบุ๊กเพจ “พระศักดา สุนทโร” ในช่วง ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓-๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ โดยผู้วิจัยได้ถ่ายทอดเป็นตัวหนังสือ และบันทึกข้อความเป็นรายวันเรียงลำดับคลิปวิดีโอตามวันและเวลาที่เผยแพร่บนคลิปวิดีโอที่เผยแพร่ในวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เป็นคลิปที่ ๑ และคลิปวิดีโอที่เผยแพร่ในวันที่

^๘ Lakoff, J.& Johnson, M., *Metaphors We Live By*, p. 5

^๙ Lakoff, J.& Johnson, M., *Metaphors We Live By*, p. 5

^{๑๐} Ibid, p. 5.

๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ เป็นคลิปสุดท้าย รวมจำนวนทั้งสิ้น ๔๘๒ คลิป คิดเป็นเวลารวมทั้งหมด ๒๐ ชั่วโมง ๓๐ นาที สำหรับขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเฉพาะการเผยแพร่ธรรมะของพระครูสังฆรักษ์ ศักดา สุนทรโร ที่ได้แสดงธรรมผ่านเฟซบุ๊กเพจ “พระศักดา สุนทรโร” เท่านั้น ไม่นับรวมการเผยแพร่ธรรมะของพระครูสังฆรักษ์ศักดาจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ และไม่นับรวมการเผยแพร่ธรรมะจากแหล่งอื่น ๆ แม้ปรากฏบนเฟซบุ๊กเพจ “พระศักดา สุนทรโร” รวมทั้งไม่นับรวมการแสดงความคิดเห็นตอบโต้ในช่องการแสดงความคิดเห็นด้วย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า อุปลักษณะเชิงมนทัศน์เป็นลักษณะเด่นของภาษาที่พระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทรโร ใช้สื่อสารผ่านเพจ “พระศักดา สุนทรโร” ดังปรากฏตัวอย่างการอธิบายธรรมะผ่านมนทัศน์ชีวิตเพียงมนทัศน์เดียวมีวงความหมายต้นทางถึง ๘ วงความหมาย ได้แก่ (๑) [ชีวิต คือ การเดินทาง] (๒) [ชีวิต คือ การต่อสู้] (๓) [ชีวิต คือ การลงทุน] (๔) [ชีวิต คือ การเติบโตของต้นไม้] (๕) [ชีวิต คือ ละคร] (๖) [ชีวิต คือ การเรียน] (๗) [ชีวิต คือ นักโทษ] และ (๘) [ชีวิต คือ อาวุธ] ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. [ชีวิต คือ การเดินทาง]

ตัวอย่าง

“อยู่ดีให้กำลังใจโยมนะ ใครที่รู้สึกว่าการชีวิตมันจะต้องขับเคลื่อนกันไป ก็ต้องขับเคลื่อนกันไป ไม่มีใครอยู่เฉย ๆ แล้วจะได้อะไร ไม่ได้อะไร แต่ก็ยังได้บ้างก็ยังมี”

พิษโควิตชีวิตยังต้องแกร่ง

(เผยแพร่ ๘ มกราคม ๒๕๖๔)

จากตัวอย่างที่ ๑ จะเห็นว่าขณะที่พระศัสดากำลังอธิบาย “ชีวิต” ซึ่งเป็นลักษณะของสิ่งที่จับต้องไม่ได้ มีความเป็นนามธรรม แต่เพื่อให้เข้าใจ “ชีวิต” ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น พระศัสดาได้ใช้คำว่า “ขับเคลื่อน” และคำว่า “ขับ” มาช่วยอธิบาย “ชีวิต” ให้เห็นอากัปกิริยาที่เป็นรูปธรรม กล่าวคือ การนำคำว่า “ขับเคลื่อน” และคำว่า “เคลื่อน” ซึ่งมีความหมายว่า การทำให้เคลื่อนที่ไปด้วยเครื่องยนต์หรือแรงไอน้ำ^{๑๑} มาใช้ในการอธิบาย “ชีวิต” จึงทำให้เห็นว่า “ชีวิต” ถูกเปรียบให้มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับยานพาหนะที่สามารถขับเคลื่อนไปได้ เห็นจุดเริ่มต้นของชีวิตเช่นเดียวกับยานพาหนะที่มีจุดเริ่มต้น และเห็นการเคลื่อนที่ของชีวิตจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งเช่นเดียวกับยานพาหนะเช่นกัน

ดังนั้น จากตัวอย่างที่ ๑ ข้างต้น จะเห็นว่าพระครูสังฆรักษ์ศัสดาได้ใช้ถ้อยคำอุปลักษณ์ได้แก่ “ขับ” และ “ขับเคลื่อน” ซึ่งเป็นถ้อยคำอุปลักษณ์จากวงความหมายเกี่ยวกับการเดินทางซึ่งเป็นวงความหมาย

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dictionary.orst.go.th/> [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕].

ต้นทางมาเป็นแบบเปรียบเทียบเพื่อเปรียบกับชีวิตในวงความหมายปลายทาง และทำให้เกิดอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ที่แสดงให้เห็นการเคลื่อนที่ของชีวิตที่ไม่ต่างจากการเดินทางที่มีการเคลื่อนที่ของยานพาหนะในอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ [ชีวิต คือ การเดินทาง]

๒. [ชีวิต คือ การต่อสู้]

ถ้อยคำอุปลักษณะที่แสดงมโนทัศน์ดังกล่าว คือ แผลเก่า แผลใหม่ แผล แผลเดียว โดนทำร้าย ถูกทำร้าย

ตัวอย่าง

“แผลเก่าก็ยังไม่ทันหาย แผลใหม่ก็มาอีกแล้ว เนี่ยท่านทั้งหลายชีวิตบางคนนี้มีแต่แผล แผลจริง ๆ นะโยม แผลเรื่องเงิน แผลเรื่องครอบครัวบ้าง แผลเรื่องเพื่อนฝูงบ้าง แผลเรื่องนุ่นเรื่องนัมนเป็นแฟนใหม่ แผลเก่าเต็มไปหมดเลยชีวิตมีแต่แผลเต็มไปหมด แต่เนี่ยโยมบางที่แผลเก่า แผลเดียวนะแต่ว่ามันเจ็บไปทั้งป้างจริง ๆ”

แผลเก่ายังไม่ทันหาย แผลใหม่ก็มาอีกแล้ว

(เผยแพร่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๓)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า แผล คือ ผลของการใช้ชีวิตโดยตลอดชีวิตนั้นจะมีการต่อสู้อยู่เรื่อย ๆ ในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องเงิน เรื่องครอบครัว เรื่องเพื่อนฝูง จนเกิดเป็นแผลเก่าและแผลใหม่เต็มไปหมด อันแสดงถึงมโนทัศน์เกี่ยวชีวิตที่ว่า การใช้ชีวิตต้องมีการต่อสู้ที่ทำให้มีความรู้สึกเจ็บปวดและกลายเป็นแผลของชีวิตโดยแต่ละคนมีขนาดบาดแผลหรือระดับความเจ็บปวดที่แตกต่างกันและบางคนต้องเจ็บปวดซ้ำซากไม่สามารถรักษาแผลให้หายได้ ดังปรากฏผ่านคำ “แผลเก่า” “แผลใหม่” และ “แผลเต็มไปหมด”

๓. [ชีวิต คือ การลงทุน]

ถ้อยคำมโนทัศน์ที่แสดงอุปลักษณะดังกล่าว คือ ค่าใช้จ่าย ไม่มีของฟรี มีรายจ่าย มีการเสีย ไม่ขาดทุน เป็นต้น

ตัวอย่าง

“บางคนโตขึ้นมาถูกโกงเงิน ในวิชาเรียนหนี้ไม่มีสอน ถูกโกงไป ๓ ล้าน ๕ ล้าน ๘ ล้าน มันก็คือค่าใช้จ่ายในการเรียนอยู่ดึ้นะโยม เพราะว่ามันก็คือลักษณะของการที่มาเรียนวิชาใหม่ที่ไม่เคยเจอมาก่อน อย่างวิชาใจคน วิชาที่จะต้องรู้ว่า “รู้หน้าไม่รู้ใจ” หนี้ยืมเงินไปแล้วไม่คืน กลายเป็นว่านั่นแหละคือค่าใช้จ่าย ค่าใช้จ่ายที่สุดท้ายก็ต้องมีการเสียอยู่ดี”

บทเรียนราคาแพง

(เผยแพร่ ๑ กันยายน ๒๕๖๔)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า การใช้ชีวิตต้องมีต้นทุน คือ ค่าใช้จ่าย เป็นค่าใช้จ่ายที่ต้องเรียนรู้ผ่านประสบการณ์การใช้ชีวิตกับผู้อื่นซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องแลกจึงจะได้มาซึ่งประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อการใช้ชีวิต แม้จะเป็นประสบการณ์ที่ไม่ดีโดยบางประสบการณ์ต้องเกิดการสูญเสียอย่างใหญ่หลวงก่อน ดังเปรียบด้วยคำว่า “บทเรียนราคาแพง”

๔. [ชีวิต คือ การเติบโตของต้นไม้]

ถ้อยคำมโนทัศน์ที่แสดงอุปลักษณดังกล่าว คือ ไม้ไผ่ล้มล้ม ล้มลงไป โคนลงไป เหมือนไม้ไผ่ล้ม

ตัวอย่าง

“ไม้ไผ่ล้มล้มก็ลักษณะแบบโยมคือไม้ไผ่ล้มในอุปมาเหมือนกับว่ามันพร้อมจะล้มลงไป มันพร้อมจะโคนลงไป แล้วฝั่งที่พูดถึงนี่ก็คือถ้าเปรียบเทียบกับชีวิตของคนนะ เหมือนไม้ไผ่ล้มล้มก็คือฝั่งแห่งความแก่ก็กำลังแก่ไปมันโน้มไปสู่ความแก่มันไม่ได้หนุ่มขึ้นทุกวันเลย ฝั่งแห่งความเจ็บป่วยมันก็น้อมไปสู่ความเจ็บป่วยนะ ไม่มีใครที่จะแข็งแรงตลอด”

ข้อคิดจากไม้ไผ่ล้ม

(เผยแพร่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า มีการนำคำที่มีรูปความหมายเกี่ยวกับลักษณะของต้นไม้ที่ใกล้ตายมาใช้ในบริบทการใช้ชีวิต คือ ล้มลงไป โคนลงไป เพื่อให้เข้าใจถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับชีวิตที่ประสบปัญหา อุปสรรคหรือสิ้นอายุขัยเปรียบเหมือนต้นไม้ที่ไม่สามารถยืนต้นต่อไปได้อีก

๕. [ชีวิต คือ ละคร]

ถ้อยคำมโนทัศน์ที่แสดงอุปลักษณดังกล่าว คือ บทละคร และ เล่นในบท

ตัวอย่าง

“เราเล่นบทละครของชีวิตนะ เราไปเล่นในบทของความเลว แต่ถ้าคนทั้งหลายจะชอบความเลวแล้วเรารู้สึกว่าคนทั้งหลายชอบความเลว งั้นเราก็เลว เราจะได้เป็นที่ชื่นชอบของคนทั้งหลาย”

ข้อคิดจากบทเพลงของเก่ง ธชย เนื้อหาบางช่วงบางตอน

(เผยแพร่ ๑๒ เมษายน ๒๕๖๔)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า มีการนำคำกริยา “เล่น” มาแสดงอากัปกริยาของการใช้ชีวิตภายใต้บริบทของคำว่า “ละคร” และ “บท” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน คำว่า “เล่น” หมายถึง “(๒) ก. แสดง เช่น เล่นโจน เล่นละคร เล่นงานหมา”^{๑๒} ดังนั้น ความหมายเชิงมโนทัศน์ที่สะท้อนผ่านถ้อยคำอุปลักษณ “เล่นบทละคร” กับ “เล่นในบท” คือ การแสดงไปตามบทละครที่ถูกกำหนดมา

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน.

๖. [ชีวิต คือ การเรียน]

ถ้อยคำมโนทัศน์ที่แสดงอุปถัมภ์ดังกล่าว คือ ล้วนมีค่าใช้จ่าย บทเรียนราคาแพง ราคาที่แสนแพง และค่าใช้จ่าย

ตัวอย่าง

“ทุกช่วงเวลาของชีวิตล้วนมีค่าใช้จ่ายและอาจเป็นบทเรียนราคาแพงข้อคิดเล็ก ๆ น้อย ๆ เข้าใจ ขอให้เป็นอย่างอื่น ๑ วันสำหรับการเรียนรู้ที่อาจต้องจ่ายในราคาที่แสนแพง ขอให้ตั้งใจให้มากเพื่อค่าใช้จ่าย อาจไม่ต้องแพงเท่านั้น”

บทเรียนราคาแพง

(เผยแพร่ ๑ กันยายน ๒๕๖๔)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ถ้อยคำอุปถัมภ์แสดงมโนทัศน์เกี่ยวกับเรียนว่าเป็นบทเรียนราคาแพง โดยช่วงการเรียนนั้นต้องจ่ายค่าบำรุงการศึกษา ค่าอุปกรณ์การเรียน ค่าลงทะเบียนเรียน เป็นต้น ดังถ้อยคำ ว่า “ล้วนมีค่าใช้จ่าย” “บทเรียนราคาแพง” และ “ราคาที่แสนแพง”

๗. [ชีวิต คือ นักโทษ]

ถ้อยคำมโนทัศน์ที่แสดงอุปถัมภ์ดังกล่าว คือ นักโทษประหารชีวิต ถูกตัดสิน ถูกตัดสินประหารชีวิต และประหาร

ตัวอย่าง

“ขอให้ได้พิจารณาถึงความเหมือนพวกเรามีความเหมือนกันอีกอย่างหนึ่งชัดเจนคือการที่เราเป็น นักโทษประหารชีวิตตั้งแต่เกิดมาก็ถูกตัดสินมาแล้วว่าต้องตายทุกคนจะตายด้วยวิธีไหน จะตายที่ใด อายุเท่าไร ถูกตัดสินประหารชีวิตมันเสร็จแล้ว แต่จะประหารเมื่อใดและโรคอะไร อายุเท่าไรไม่ทราบ ดังนั้น นี่คือการเหมือนที่ไม่ควรแบ่งแยกสีผิว ฐานะหรือเพศขอเพียงแค่เรารักกัน เราจะสีผิวใด ๆ สุดท้ายก็เงาดำเหมือนกัน จับมือกันไว้วันหนึ่งเราต้องได้ช่วยกันอีก หากยังไม่นิพพาน”

จะคนผิวดำ หรือคนผิวขาว สีของเงาก็ดำเหมือนกันทุกคน

(เผยแพร่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๓)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ชีวิตเป็นสิ่งที่ถูกกำหนด พิพากษ์ ตัดสินไว้เรียบร้อยแล้วโดยการใช้ชีวิตคือการรับโทษหนัก ดังปรากฏการเรียกชีวิตว่า “นักโทษประหารชีวิต” ที่ “ถูกตัดสิน” และถูก “ประหาร” นั่นคือ ถูกกำหนดโทษไว้แล้วว่าต้องจบสิ้นในวันใดวันหนึ่ง

๘. [ชีวิต คือ อาวุธ]

ถ้อยคำมโนทัศน์ที่แสดงอุปถัมภ์ดังกล่าว คือ จุตรระเบิด และเผา

ตัวอย่าง

“คน ๆ หนึ่งก็มีจุดระเบิดของตัวเองคน ๆ หนึ่งก็มีจุดระเบิดของตัวเอง เราทุกคนล้วนมีจุดระเบิด วันนี้เป็นบทเรียนที่ทำให้เราเห็นได้ว่าท่านนายกคสีลูกน้องเกินไปหรือว่าลูกน้องก็เผาเจ้านายเกินไปมันก็เป็นลักษณะของการที่ทุกคนมีจุดระเบิดหรือว่าถ้าหากว่าคน ๆ หนึ่งเขาจะเย็นจริง ๆ เป็นน้ำจริง ๆ แต่ถ้าเขาถูกลบปล่อย ๆ เขาก็มีจุดเดือดของเขาทั้งหลายก็ทราบเขามีจุดเดือดของเขาเขามีจุดระเบิดของเขาทุกคนมีจุดเดือดทุกคนมีจุดระเบิด”

ทุกคนล้วนมีจุดระเบิด จุดเดือด เดือดง่ายไม่ตื่นโยม อนุโมทนาใจ ใส่ชุดดำไว้อาลัยทั่วประเทศ

(เผยแพร่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

จากตัวอย่างเป็นการแสดงมโนทัศน์เกี่ยวกับชีวิตว่า ความอดทนของคน ๆ หนึ่งนั้นมีจำกัด เปรียบดังจุดระเบิดที่สามารถระเบิดขึ้นได้ทุกเมื่อเมื่อถูกเผาจนถึงจุดเดือด นั่นคือ ถูกกระทำการบางอย่างให้ต้องอดทนจนถึงขีดสุดจนทนต่อไปไม่ได้ ต้องแสดงอารมณ์ด้านร้ายออกมาซึ่งสะท้อนผ่านอาการภาพการทำลายล้างของระเบิด

กล่าวโดยสรุป การศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในปริเฉทธรรมะในเพจเฟซบุ๊ก “พระศักดา สุนทโร” สะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ของพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทโร ผ่านการใช้อุปลักษณ์ “นิสสัย” ในลักษณะต่าง ๆ กัน ๘ มโนอุปลักษณ์ โดยถ้อยคำอุปลักษณ์ที่ใช้แสดงมโนทัศน์ล้วนเป็นวัตถุที่อยู่รอบตัวในชีวิตประจำวันที่ทำให้ผู้ฟังเข้าใจความหมายเชิงมโนทัศน์ได้ง่ายและเป็นการใช้อย่างเป็นธรรมชาติในข้อความที่ใช้เผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า สามารถจำแนกประเภทของอุปลักษณ์ชีวิตที่ปรากฏในปริเฉทธรรมะของเพจเฟซบุ๊ก “พระศักดา สุนทโร” ได้ ๓ ประเภท ได้แก่

๑. อุปลักษณ์เชิงพื้นที่หรือทิศทาง (orientational metaphor)

อุปลักษณ์ประเภทนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ถูกเปรียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบในลักษณะการกำหนดพื้นที่หรือทิศทางโดยใช้ร่างกายเป็นแนวเปรียบ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การนำประสบการณ์เชิงพื้นที่หรือทิศทางมาใช้อธิบายประสบการณ์อื่น โดยมีการใช้คำอย่างเป็นระบบและใช้แทนความหมายทั้งคำโดยไม่ต้องเชื่อมโยงโครงสร้างทางความหมายกับคำอื่น^{๑๓} โดยถ้อยคำที่แสดงอุปลักษณ์ประเภทนี้ได้แก่ [ชีวิต คือ การเดินทาง] อันแสดงอาการการเดินทางผ่านถ้อยคำทิศทาง การเคลื่อนไปข้างหน้า คือ “ขับเคลื่อน” และ “ขับ” ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของธณัฏฐพงศ์ แก้วประดิษฐ์พร^{๑๔} พบว่า อุปลักษณ์

^{๑๓} Lakoff, J. & Johnson, M., *Metaphors We Live By*, p. 15.

^{๑๔} ธณัฏฐพงศ์ แก้วประดิษฐ์พร, “มโนอุปลักษณ์ในข่าวบันเทิงบนเว็บไซต์หนังสือพิมพ์ออนไลน์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๓), หน้า ๑๗๔-๑๗๖.

เชิงมนทัศน์ชีวิตของบุคคลในวงการบันเทิงมีลักษณะของการเดินทางเช่นเดียวกัน ส่วนถ้อยคำอุปลักษณ์อีกถ้อยคำหนึ่งที่แสดงอุปลักษณ์เชิงทิศทาง ได้แก่ [ชีวิต คือ การเติบโตของต้นไม้] โดยถ้อยคำที่แสดงอุปลักษณ์ ได้แก่ “ล้มลงไป” และ “โค่นลงไป” อันแสดงถึงทิศทางลงสะท้อนถึงการตกลงต่ำหรือภาวะถดถอย

๒. อุปลักษณ์เชิงวัตถุ (ontological metaphor)

เป็นอุปลักษณ์ที่เปรียบเทียบสิ่งที่เป็นนามธรรมกับสิ่งที่เป็นวัตถุหรือเป็นรูปธรรมทำให้เข้าใจง่ายขึ้น เพราะทำให้เข้าใจถึงขนาด การจัดประเภท การจัดกลุ่ม คุณภาพ และเหตุผล โดยวัตถุประสงค์ของการใช้อุปลักษณ์เชิงวัตถุนี้มีหลากหลายและเป็นการสะท้อนการผ่านประสบการณ์ที่มีค่าที่ทำให้ผู้ใช้ภาษาสื่อสารประสบการณ์นั้นเป็นรูปธรรม^{๑๕} โดยถ้อยคำที่แสดงอุปลักษณ์ประเภทนี้ ได้แก่ [ชีวิต คือ อาวุธ] อันแสดงประสบการณ์ของพระศักดาว่า ชีวิตมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับอาวุธที่มีลักษณะ “จุดระเบิด” ซึ่งเป็นลักษณะของการทำลายล้าง

๓. อุปลักษณ์เชิงโครงสร้าง (structural metaphor)

เป็นอุปลักษณ์ที่แสดงความสัมพันธ์ที่มีองค์ประกอบอย่างเป็นระบบระหว่างโครงสร้างของแบบเปรียบเทียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบ โดยวงความหมายต้นทางและวงความหมายปลายทางมีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองวง^{๑๖} โดยถ้อยคำที่แสดงอุปลักษณ์ประเภทนี้เมื่อนำมาจัดกลุ่มแสดงโครงสร้างเดียวกันสามารถจำแนกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ [ชีวิต คือ การต่อสู้] และ [ชีวิต คือ นักโทษ] จะเห็นได้ว่า คุณสมบัติของการต่อสู้และนักโทษ คือ (๑) มีคู่ต่อสู้หรือมีคู่กรณีอย่างน้อยสองฝ่าย (๒) มีการกระทำที่ส่งผลให้เกิดการบาดเจ็บหรือมีการกระทำต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายมีการกระทำซึ่งกันและกัน และ (๓) ผลลัพธ์จากการกระทำคือความสูญเสียหรือบาดเจ็บ เช่นเดียวกับชีวิตที่มีคุณสมบัติ คือ (๑) มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นโดยบางครั้งอาจเป็นการสัมพันธ์ในเชิงเป็นคู่ต่อสู้หรือต้องเป็นคู่กรณีกัน (๒) ประสบการณ์การใช้ชีวิตอาจผ่านการถูกกระทำที่ทำให้รู้สึกเจ็บปวดหรือเป็นผู้กระทำต่อผู้อื่นให้รู้สึกเจ็บปวดหรือบาดเจ็บ และ (๓) ผลลัพธ์การใช้ชีวิตอาจเป็นการพ่ายแพ้ สูญเสีย

กลุ่มที่ ๒ [ชีวิต คือ การลงทุน] และ [ชีวิต คือ การเรียน] จะเห็นได้ว่า คุณสมบัติของการลงทุนและการเรียน คือ (๑) มีค่าใช้จ่ายหรือมีต้นทุน (๒) ต้องมีการศึกษาและทดสอบโดยบททดสอบของการลงทุนคือ ความเสี่ยงในการเลือกลงทุน ส่วนบททดสอบของการเรียน คือ ข้อสอบ และ (๓) ผลที่ได้รับคือ

^{๑๕} Lakoff, J.& Johnson, M., *Metaphors We Live By*, p. 26.

^{๑๖} ไตรทิพย์สุตา เสนาธรรม และคันสนีย์ เอกอัจฉริยา, “มนโอุปลักษณ์ [หน้า] ในสำนวนจีน”, *วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน, ๒๕๖๒) : ๕๑.

ความล้มเหลวหรือความสำเร็จ เช่นเดียวกับชีวิตที่มีคุณสมบัติ คือ (๑) มีค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิต (๒) การดำรงชีวิตมีความเสี่ยงและต้องผ่านการเลือกกระทำหรือไม่กระทำบางอย่าง และ (๓) ผลของการเลือกกระทำหรือไม่กระทำ มีผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการใช้ชีวิต

จากการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่า การใช้อุปลักษณดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าชีวิตเป็นสิ่งไม่แน่นอน สามารถขับเคลื่อนไปข้างหน้าและสามารถเผชิญภาวะตกต่ำถดถอย ต้องผ่านการต่อสู้ที่ทำให้เจ็บปวดและเกิดการสูญเสียที่ใหญ่หลวงแต่ทำให้ได้มาซึ่งประสบการณ์ที่มีคุณค่าแม้จะเป็นบทเรียนราคาแพงก็ตาม อย่างไรก็ตาม ความอดทนต่อการผจญปัญหาในการใช้ชีวิตของมนุษย์มีข้อจำกัดจนอาจทำให้เกิดข้อผิดพลาดกลายเป็นนักโทษที่ถูกพิพากษาให้ถูกประหารชีวิตได้ จากข้อค้นพบนี้สะท้อนถึงความสำคัญของทฤษฎีอุปลักษณเชิงมโนทัศน์ที่ใช้อธิบายอุปลักษณชีวิต ซึ่งเป็นค่านามธรรมให้เข้าใจง่ายขึ้นผ่านการอธิบายแบบเปรียบเทียบที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับนิยามของอุปลักษณเชิงมโนทัศน์ของเลคอฟและจอห์นสัน^{๑๗} และสอดคล้องกับความเห็นเกี่ยวกับทฤษฎีอุปลักษณเชิงมโนทัศน์ของศุภชัย ติระวิชัย^{๑๘} ที่ศึกษา “สถานภาพงานวิจัยเกี่ยวกับอุปลักษณเชิงมโนทัศน์ในภาษาไทย” โดยระบุว่า ทฤษฎีอุปลักษณเชิงมโนทัศน์ควรเป็นการอธิบายค่านามธรรมผ่านถ้อยคำอุปลักษณเชิงรูปธรรม นอกจากนั้น ในเชิงเนื้อหาพบว่า มโนทัศน์เกี่ยวกับชีวิตพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทรโร มีความสอดคล้องกับการศึกษาของปิยภรณ์ อบแพทย^{๑๙} ที่ศึกษาอุปลักษณเกี่ยวกับชีวิตในหนังสือธรรมะ โดยพบว่า อุปลักษณชีวิตของทุกชีวิตต้องเจอปัญหาหรืออุปสรรค อวิชชาทำให้ชีวิตเป็นทุกข์ ชีวิตไม่แน่นอนเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ตลอดเวลา อันเป็นลักษณะของแนวคิดทางพระพุทธศาสนา คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรมีการศึกษาอุปลักษณอื่นในปริจเฉทธรรมะของพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทรโร เพื่อแสดงถึงระบบมโนทัศน์เกี่ยวกับธรรมะที่ใช้เผยแผ่ผ่านเฟซบุ๊กเพจ “พระศักดา สุนทรโร”

๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบอุปลักษณชีวิตในปริจเฉทธรรมะของพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทรโร กับพระสงฆ์รูปทั้งในนิกายเดียวกันและนิกายอื่น ๆ เพื่อจะได้ทราบวามโนทัศน์ธรรมะเกี่ยวกับชีวิตมีความเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่

^{๑๗} Lakoff, J.& Johnson, M., *Metaphors We Live By*, p. 5.

^{๑๘} ศุภชัย ติระวิชัย, “สถานภาพงานวิจัยอุปลักษณเชิงมโนทัศน์ในภาษาไทย”, *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม, ๒๕๖๑) : ๒๐๒.

^{๑๙} ปิยภรณ์ อบแพทย, “อุปลักษณเกี่ยวกับชีวิตในหนังสือธรรมะ”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๘.

๓. ควรมีการเปรียบเทียบความหมายของชีวิตระหว่างมโนทัศน์ของพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทโร กับความหมายที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเพื่อแสดงให้เห็นว่ามีความเหมือนหรือความต่างกันอย่างไร

บรรณานุกรม

จักริน ฉัตรไชยพลกุล และเชมฤทัย บุญวรรณ. “โครงสร้างปริจเฉท และกลวิธีทางภาษาในการสนทนา ระหว่างคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันในรายการ “ต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง”. *The Liberal Arts Journal Faculty of Liberal Arts, Mahidol University*. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม) : ๔๗ – ๗๓.

ชัชวีน วรปัญญาภา. “การเปลี่ยนแปลงสถานะของศาสนาพุทธในประเทศไทยภายหลังการเปลี่ยนผ่าน อำนาจทางการเมือง”. รายงานการประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติครั้งที่ ๑ หัวข้อ “ระบบกฎหมายไทย : ปฏิรูป / เปลี่ยนผ่าน/ ปฏิสังขรณ์”. (๘ มิถุนายน ๒๕๖๑), หน้า ๒๑๗ - ๒๓๔.

ไตรทิพย์สุตา เสนาธรรม และศันสนีย์ เอกอัจฉริยา. “มโนอุปถัมภ์ [หน้า] ในสำนวนจีน”. *วารสาร จินตศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน, ๒๕๖๒) : ๔๗-๖๙.

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, ชนิศร์ ชูเลื่อน, พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, สหทยา วิเศษ, และธนู ศรีทอง. “ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม : ประวัติศาสตร์ เส้นทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหลักพุทธธรรม ในประเทศไทย”. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๘๙-๑๐๐.

ธนพรศักดิ์ แก้วประดิษฐ์พร. “มโนอุปถัมภ์ในข่าวบันเทิงบนเว็บไซต์หนังสือพิมพ์ออนไลน์”. *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๓.

ปิยภรณ์ ออบแพทย์. “อุปถัมภ์เกี่ยวกับชีวิตในหนังสือธรรมะ”. *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ (คำมา). “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาทางการเมืองการปกครอง ในสังคมไทย”. *วารสารปัญญาปณิธาน*. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๑-๑๔.

รัตนา จันทรเทว, “อุปถัมภ์ผู้ชายและผู้หญิงในสุภาษิตบ่าวสาวลาว”. *วารสารภาษา ศาสนา และ วัฒนธรรม*. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๑๕๔-๑๘๓.

ศุภชัย ต๊ะวิชัย, “สถานภาพงานวิจัยอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ในภาษาไทย”. **วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร**. ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม, ๒๕๖๑) : ๒๐๒ - ๒๕๔.
สิริมา เชียงขาวไว. “อุปลักษณ์เกี่ยวกับธรรมะในปาฐกถาธรรมของพุทธทาสภิกขุ”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖.

Lakoff, J.& Johnson, M. **Metaphors We Live By**. Chicago: The University of Chicago Press, 1980.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๔. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://dictionary.orst.go.th/> [๒๔กรกฎาคม ๒๕๖๕].

การศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือก
ตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย
A Study of The Factors of Alternative Schools Administration
Based on Montessori Principle in Thailand

ชยานันท์ นภัทร์ธัชชัย*

Chayanun Napatthirachanchai

นักศึกษาลัทธิปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Student of Doctor of Philosophy (Educational Administration)

Faculty of Education, Silpakorn University

ประเสริฐ อินทร์รักษ์**

Prasert Intarak

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ประเทศไทย

Thesis Advisors Silpakorn University, Thailand

E-mail: miraclehour@gmail.com

E-mail: p_intarak@yahoo.co.th

Received: December 15, 2022

Revised: January 07, 2023

Accepted: January 11, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย (๒) เพื่อยืนยันองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยโรงเรียนที่จัดการเรียนรู้อยู่ตามแนวคิดมอนเตสซอรี สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวนทั้งสิ้น ๑๙๕ โรงเรียน กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยตารางประมาณการขนาดตัวอย่างของเครซีและมอร์แกน และสุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่าย ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น ๑๓๐ โรงเรียน โดยผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ (๑) ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน ๑ คน (๒) รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ จำนวน ๑ คน (๓) หัวหน้ากลุ่มประสบการณ์วิชาชีพ จำนวน ๑ คน และ (๔) ครู/ผู้ดูแลเกี่ยวกับการบริหารจัดการมอนเตสซอรี ๒ คน

* นางสาวชยานันท์ นภัทร์ธัชชัย Miss Chayanun Napatthirachanchai นักศึกษาลัทธิปรัชญาดุสิตบัณฑิต Student of Doctor of Philosophy

** รศ.ดร.ประเสริฐ อินทร์รักษ์ Assoc.Prof.Dr.Prasert Intarak อาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ Thesis Advisor

รวมโรงเรียนละ ๕ คน ผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น ๖๕๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบสอบถามความคิดเห็น และแบบยืนยันองค์ประกอบ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ

ผลการวิจัยพบว่า ๑) องค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย ประกอบด้วย ๖ องค์ประกอบ คือ (๑) การกิจมอนเตสซอรี (๒) นโยบาย การบริหารทรัพยากรและหลักสูตรสถานศึกษา (๓) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ (๔) การสร้างขวัญและกำลังใจ (๕) การบูรณาการ การวัดและประเมินผล (๖) การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก ๒) ผลการยืนยันองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย พบว่า มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

คำสำคัญ : องค์ประกอบ; การบริหารจัดการ; โรงเรียนทางเลือก; แนวคิด; มอนเตสซอรี

Abstract

The research aimed to determine: (1) study the factors of alternative schools administration based on Montessori principle in Thailand (2) confirm the factors of alternative schools administration based on Montessori principle in Thailand. The population of this research were 195 schools. The sample size consisted of 130 schools, which was determined by the Krejcie and Mongan's comparison table of the Size. The were 5 respondents from each school which included (1) school director (2) deputy director, academic affairs (3) head of academic affairs and (4) teacher, with a total of 650 respondents. The instruments for collecting the data were semi-structured interview, opinionnaire and confirmative form. The statistics used in this study were frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, exploratory factor analysis

The finding of this study were as follow: (1) The factors of alternative schools administration based on Montessori principle in Thailand consists of 6 elements: 1) The Montessori Mission 2) Policy, Resource Management, School Curriculum 3) Organizing the Learning Environment 4) A Build of morale 5) Integration, Measurement and Evaluation 6) The Arrangement of Facilities. (2) The results of confirmation of the factors of alternative schools administration based on Montessori principle in Thailand consists are accurate, appropriate, feasible and applicable.

Keywords : Factors; Administration; Alternative School; Principle; Montessori

บทนำ

ในบริบทการพัฒนาของประเทศไทย การศึกษาเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ มีศักยภาพ ทักษะ ความรู้ ความสามารถ และสมรรถนะที่พร้อมต่อสภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก ปฏิรูประบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ สามารถรองรับความหลากหลายของการจัดการศึกษาและตอบโจทย์การพัฒนาของโลกอนาคต^๑ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาขีดความสามารถของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้เรียนที่ประสบความสำเร็จ เป็นบุคคลที่มีความเชื่อมั่นและมีความคิดสร้างสรรค์ เป็นพลเมืองที่มีความรอบรู้และมีความกระตือรือร้น ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ^๒ โรงเรียนทางเลือกเป็นการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระบบที่มีระบบการเรียนการสอนในเชิงการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ มุ่งเน้นการส่งเสริมศักยภาพตามความแตกต่างของผู้เรียน มีการใช้หลักสูตรจากกระทรวงศึกษาธิการแต่มีอิสระในการจัดทำเนื้อหา วิธีการเรียนการสอน ตำราเรียนได้เอง ซึ่งโรงเรียนทางเลือกแต่ละโรงเรียนจะมีเอกลักษณ์ในการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างกันตามเจตนารมณ์ของแนวคิด/ปรัชญาการศึกษาของแต่ละโรงเรียน โดยโรงเรียนทางเลือกจะมีการบูรณาการแนวคิดการศึกษาทางเลือกเข้ากับหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการรับแนวคิดในเชิงนวัตกรรมทั้งจากตะวันตก ตะวันออก และแนวคิดจากสังคมไทย ซึ่งในปัจจุบันการศึกษาทางเลือกได้รับการยอมรับมากขึ้นในสังคมไทย โดยสังเกตได้จากการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๑^๓ กระทรวงศึกษาธิการได้สนับสนุนการจัดการศึกษาทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีโดยได้ดำเนินการโครงการพัฒนาการสอนตามแนวคิดมอนเตสซอรี ระดับปฐมวัยตามหลักสูตรสมาคมมอนเตสซอรีสากล (Association Montessori Internationale : AMI) เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นระดับคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นระบบ^๔ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน สถานศึกษา

^๑ แผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา แผนการปฏิรูปประเทศฉบับปรับปรุง, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๓๘ ตอนพิเศษ ๔๔ ง, ๒๕๖๔, หน้า ๑.

^๒ “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๖, ตอนที่ ๗๔ ก (๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒) : หน้า ๘.

^๓ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๕๖๑, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก, ๒๕๖๐, หน้า ๘.

^๔ สำนักบริหารงานการศึกษาภาคบังคับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือดำเนินงานการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา โครงการส่งเสริมการจัดประสบการณ์ระดับปฐมวัย ตามแนวคิดมอนเตสซอรี ในบริบท สพฐ., (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑.

หรือโรงเรียนที่บริหารจัดการตามแนวทางมอนเตสซอรีนี้ ยังไม่ได้เป็นที่กว้างขวาง ยังอยู่ในวงจำกัดเฉพาะกลุ่มเท่านั้น คือมีสถานศึกษาเฉพาะทางอยู่น้อยมาก แม้ผู้คนจะรู้จักและเข้าใจความสำคัญของระยะเรียนรู้ไว และอยากให้ลูกตัวเองได้เรียน แต่กลับหาสถานศึกษารูปแบบนี้ในละแวกให้บ้านได้ยากมาก^๕

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย สร้างฐานแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทางเลือกที่หลากหลาย

วัตถุประสงค์การวิจัย

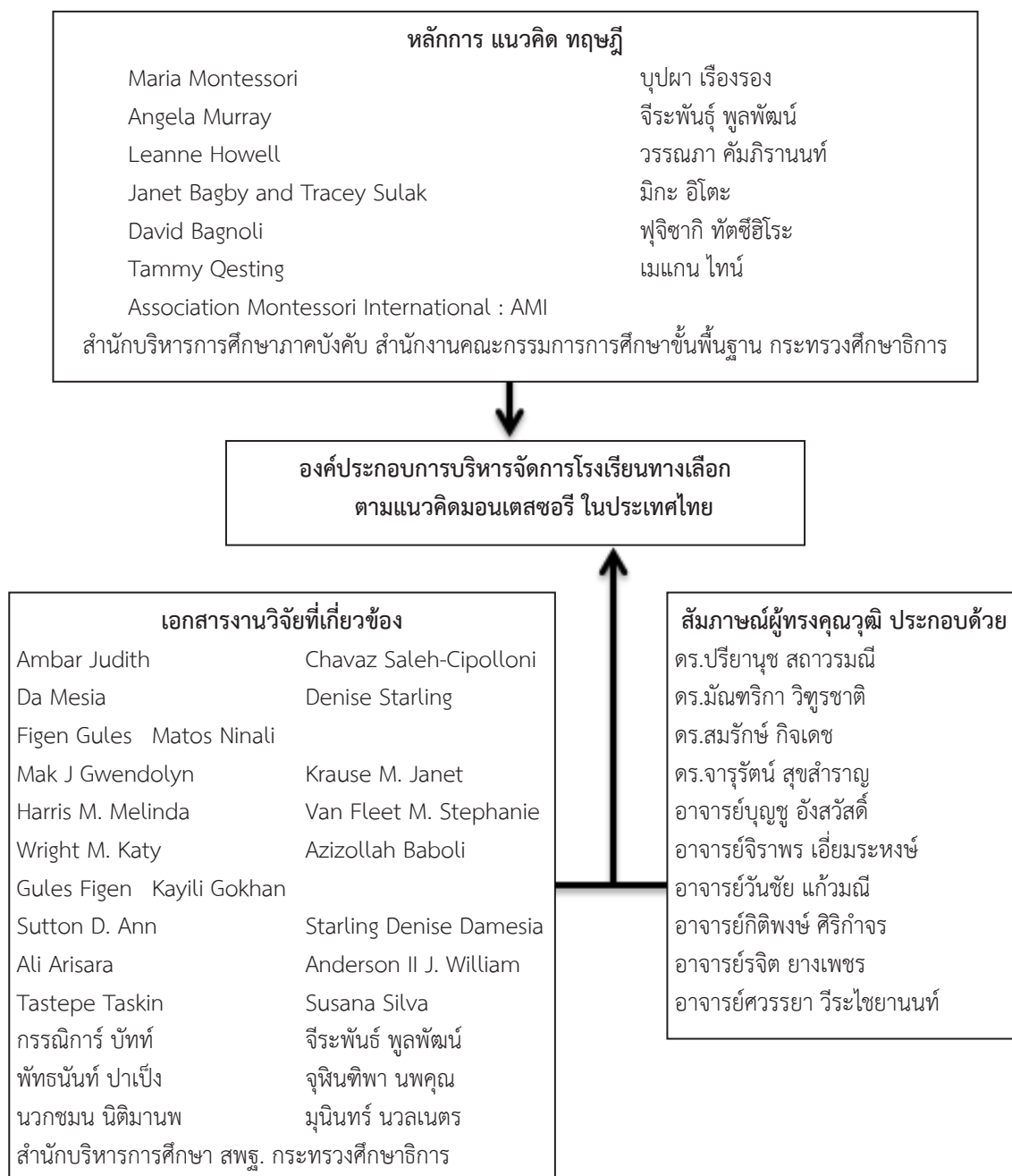
๑. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย

๒. เพื่อยืนยันองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่อง “องค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย” ผู้วิจัยใช้การบูรณาการจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิประกอบการวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และการศึกษางานวิจัยทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย ดังแสดงรายละเอียดตามแผนภาพที่ ๑

^๕ พุฒิกานี ทัดชิตีโระ, บ้านมอนเตสซอรีสำหรับเด็กวัย ๓-๖ ขวบ, (กรุงเทพมหานคร: แชนด์ลือคัปคิสส์, ๒๕๖๔), หน้า ๑๓.

แผนภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (descriptive research) ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาค้นคว้า และวิเคราะห์ตัวแปรเกี่ยวกับองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๑๐ คน

๒. ผู้วิจัยพัฒนาเครื่องมือสำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามความคิดเห็น (Opinionnaire) โดยสร้างแบบสอบถามข้อเท็จจริงที่ใช้ในวิจัยให้ครอบคลุมองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย แล้วนำแบบสอบถามความคิดเห็นไปหาคุณภาพของเครื่องมือ โดยนำแบบสอบถามความคิดเห็นที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ คน พิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) แล้วนำไปหาค่าความสอดคล้องและความตรงกับสิ่งที่ต้องการวัด ที่เรียกว่าค่า IOC (Index of Item Objective Congruence) ที่มีความสอดคล้องตั้งแต่ ๐.๕-๑.๐๐ หลังจากนั้น นำเครื่องมือ แบบสอบถามการวิจัยไปทดลองใช้ (Tryout) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเดียวกับการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ โรงเรียนที่จัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี จำนวน ๖ แห่ง ผู้ให้ข้อมูล ๓๐ คน นำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม ด้วยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่า (α - Coefficient) ด้วยสูตรสัมประสิทธิ์อัลฟ่าของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ เท่ากับ .๙๙๖ หลังจากนั้น ปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นฉบับสมบูรณ์ นำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบยืนยัน โดยนำองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทยที่ได้มาจากในขั้นตอนที่ ๒ มาสร้างแบบยืนยัน และเพิ่มความน่าเชื่อถือของการมีองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทยที่เหมาะสม โดยให้ผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาประเด็นความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความมีประโยชน์

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการและเครื่องมือในการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi – Structured interview) โดยผู้วิจัยประมวลสารัตถะความรู้ที่ได้จากงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปเป็นข้อมูลประกอบการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๑๐ คน

๒. แบบสอบถาม (opinionnaire) ผู้วิจัยนำข้อสรุปที่ได้จากการสังเคราะห์ หลักการแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสรุปความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิมาสรุปเป็นตัวแปร แล้วสร้างเป็นแบบสอบถาม เพื่อนำไปสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สอบถามความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลจากโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย

๓. แบบตรวจสอบรายการ (Check list form) โดยการใช้แบบตรวจสอบรายการ (check list) เพื่อหาค่าความถี่ และร้อยละของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ที่มีต่อองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรี โดยให้พิจารณาประเด็นด้านความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความมีประโยชน์ และจากข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำข้อมูลมาสรุปเป็นตัวแปรที่ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลจากสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วยเพศ อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่งปัจจุบัน และหน่วยงานที่สังกัด จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปรองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย และทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบยืนยันองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย ที่ได้จากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

๒. การวิเคราะห์องค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย ใช้การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปด้วยวิธีการสกัดปัจจัยแบบการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Principal Component Analysis: PCA) และหมุนแกนองค์ประกอบแบบตั้งฉาก (orthogonal rotation) ด้วยวิธีแวนิแม็กซ์ (varimax) โดยกำหนดข้อตกลงเบื้องต้น ซึ่งถือเกณฑ์การคัดเลือกตัวแปรเข้าองค์ประกอบ ๓ เกณฑ์ ดังนี้ (๑) พิจารณาจากค่าความแปรปรวน (Eigen values) ที่มากกว่า ๑ ขึ้นไป (๒) พิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) ของตัวแปรแต่ละตัวขององค์ประกอบนั้น มีค่าตั้งแต่ ๐.๖ ขึ้นไป (๓) พิจารณาองค์ประกอบที่บรรยายตัวแปรตั้งแต่ ๓ ตัวแปรขึ้นไป ตามวิธีของไกเซอร์ (Kaiser)

๓. การวิเคราะห์เพื่อยืนยันองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย โดยความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ คน โดยใช้สถิติ คือ ค่าความถี่ (frequencies) และค่าร้อยละ (percentage)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “องค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย” สามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้ องค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย ประกอบด้วย ๖ องค์ประกอบ คือ (๑) การกิจมอนเตสซอรี (๒) นโยบาย การบริหารทรัพยากรและหลักสูตรสถานศึกษา (๓) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ (๔) การสร้างขวัญและกำลังใจ (๕) การบูรณาการ การวัดและประเมินผล และ (๖) การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก และ ผลการยืนยันองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกในประเทศไทย มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และมีความเป็นประโยชน์ครอบคลุมสอดคล้องกับทฤษฎี หลักการ และแนวคิดตามกรอบการวิจัย ดังแผนภาพที่ ๒

แผนภาพที่ ๒ องค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย

๑. การกิจมอนเตสซอรี ประกอบด้วย

- ๑) จัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี เพื่อให้เด็กนักเรียนได้รับการพัฒนาในองค์กรรวมครบทุกด้าน
- ๒) สนับสนุนให้ครูผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามสภาพจริงทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน
- ๓) มีการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจ
- ๔) ส่งเสริมให้ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ เห็นคุณค่า ประโยชน์ และเป้าหมายของการศึกษาทางเลือกในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๕) ผู้บริหารทั้งระดับกระทรวง กรม สำนักงานเขตพื้นที่ และผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรีให้ประสบผลสำเร็จ

๖) ส่งเสริมให้ผู้บริหารโรงเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรีอย่างถูกต้องและเหมาะสม

๗) ส่งเสริมให้ครูจัดเนื้อหาการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงความรู้จากประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่ และสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๘) กำหนดคุณลักษณะผู้บริหารโรงเรียน คุณสมบัติเจตคติที่ดี และประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๙) กำหนดคุณลักษณะครูและบุคลากรที่มีคุณวุฒิ คุณสมบัติ เจตคติที่ดี และประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๑๐) ส่งเสริมให้ผู้บริหารโรงเรียนมีทักษะการบริหารจัดการและนำไปสู่เป้าหมายการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรีได้สำเร็จ

๑๑) ส่งเสริมให้ผู้บริหารโรงเรียนมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการบริหาร สามารถนำหลักการการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรีมาสู่การปฏิบัติจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑๒) ส่งเสริมให้ผู้บริหารโรงเรียนมีภาวะผู้นำให้ขวัญกำลังใจต่อการปฏิบัติหน้าที่ครูและบุคลากรในโรงเรียน

๑๓) สนับสนุนครูในการเข้ารับการอบรมความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ จากวิทยากรตามแนวคิดมอนเตสซอรีอย่างสม่ำเสมอ

๑๔) ส่งเสริมครูให้ได้ช่วยเหลือผู้เรียนให้มีการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง

๒. นโยบาย การบริหารทรัพยากรและหลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วย

๑) มีการจัดทำแผนกลยุทธ์ / แผนพัฒนาคุณภาพ เพื่อจัดการศึกษาทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๒) ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาทางเลือก ตามแนวคิดมอนเตสซอรีตามที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหารโรงเรียน

๓) ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูและบุคลากรที่ผ่านการอบรม ได้รับประกาศนียบัตรชั้นสูงระดับปฐมวัยของมอนเตสซอรีสากล

๔) มอบหมายให้ครูมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงาน โครงการ ที่สนับสนุนการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๕) ปฏิบัติตามนโยบายการจัดการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการในการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๖) มีการจัดประชุมชี้แจงสร้างความรู้ ความเข้าใจ ให้กับผู้ปกครอง เกี่ยวกับการจัดการศึกษาทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๗) แจ้งผู้ปกครองให้ทราบถึงความมุ่งมั่นของโรงเรียนในการเข้าร่วมกับสังคมและชุมชน

๘) มีการใช้กระบวนการวงจรคุณภาพ PDCA เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๙) วางแผนหลักสูตรของโรงเรียนที่ถูกสร้างขึ้น โดยหลักการมอนเตสซอรีในทุกแง่มุม

๑๐) จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับแนวคิดมอนเตสซอรีที่เหมาะสมกับพัฒนาการของนักเรียน

๑๑) มีแผนงาน/โครงการในการพัฒนาครู เพื่อการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๑๒) ส่งเสริมครูและบุคลากรให้เข้ารับการอบรมการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรีกับสมาคมมอนเตสซอรีสากล (AMI : ASSOCIATION MONTESSORI INTERNATIONAL) ซึ่งจัดโดยสมาคมมอนเตสซอรีแห่งประเทศไทย หรือองค์กรอื่น ๆ

๑๓) มีการจัดประชุมสัมมนาครูให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๑๔) มีการเชิญวิทยากรจากสมาคมมอนเตสซอรีแห่งประเทศไทยหรือวิทยากรจากต่างประเทศ หรือผู้เชี่ยวชาญจากกระทรวงศึกษาธิการมาให้ความรู้เพิ่มเติม เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๑๕) ส่งเสริมให้ผู้บริหารโรงเรียน ครู บุคลากรและผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้แก่นักเรียน

๑๖) ปฏิบัติตามนโยบายและกฎระเบียบของภาครัฐ เพื่อส่งเสริมความเป็นอิสระในการจัดการศึกษาทางเลือกของโรงเรียน

๑๗) บริหารงานบุคคลที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๑๘) บริหารงานงบประมาณที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๓. การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ประกอบด้วย

๑) ส่งเสริมการใช้สื่ออุปกรณ์ตามแนวคิดมอนเตสซอรีที่มีขนาดเหมาะสมกับมือของเด็กในแต่ละวัย

๒) จัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ครู บุคลากรและทีมงานของโรงเรียนได้มีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และมีการปฏิบัติจริงร่วมกัน

๓) มีกำหนดงบประมาณด้านสื่ออุปกรณ์ตามหมวดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรีไว้อย่างชัดเจน

๔) จัดสภาพแวดล้อมตามแนวคิดมอนเตสซอรีโดยมีหมวดประสบการณ์ครบทั้ง ๕ หมวด คือ หมวดชีวิตประจำวัน หมวดประสาทรับรู้ หมวดภาษา หมวดคณิตศาสตร์ และหมวดกิจกรรมเสริมประสบการณ์

๕) จัดพื้นที่ทำงานในห้องเรียนที่อำนวยความสะดวกให้กับเด็กในการเลือกพื้นที่บนโต๊ะทำงานหรือนั่งพื้น โดยใช้เสื่อหรือพรม

๖) จัดห้องเรียนตามแนวคิดมอนเตสซอรีที่ต้องโปร่งสะอาด มีพื้นที่ในการทำกิจกรรมตามความสนใจผู้เรียน และผู้เรียนสามารถเลือกงานได้ด้วยตนเอง

๗) ส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน สนามเด็กเล่น สวนเกษตร หรือฟาร์มสัตว์เลี้ยง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๘) มีการกำหนดขนาดพื้นที่ห้องและสัดส่วนของครูต่อผู้เรียนให้เหมาะสม

๙) ใช้กระบวนการรายงานความคืบหน้าพัฒนาการของนักเรียนที่สอดคล้องกับหลักการแนวคิดมอนเตสซอรี

๑๐) ส่งเสริมการจัดห้องเรียนตามแนวคิดมอนเตสซอรี มีชั้นวางสำหรับการจัดเก็บสื่อและอุปกรณ์อย่างเป็นระบบ หยิบใช้ง่าย

๔. การสร้างขวัญและกำลังใจ ประกอบด้วย

๑) จัดเงินเดือน สวัสดิการ ค่าตอบแทนแก่บุคลากรอย่างเหมาะสมและเป็นธรรมในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๒) ยกย่อง ชมเชย ครูผู้สอนที่สามารถจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรีที่ถูกหลักการและประสบความสำเร็จ

๓) เปิดโอกาสให้ครูประเมินตนเองในการปฏิบัติงานด้านการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี

๔) มีการประเมินผลการปฏิบัติงานการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี เพื่อสร้างแรงจูงใจของครูและบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ

๕) จัดทำแผนงานโครงการความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองและชุมชน

๖) แนวร่วมในการระดมทรัพยากรเพื่อการสนับสนุนและช่วยเหลือจากผู้ปกครองและชุมชนในด้านงบประมาณและสื่อ

๕. การบูรณาการ การวัดและประเมินผล ประกอบด้วย

๑) ใช้เครื่องมือการวัดและการประเมินที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี

- ๒) สนับสนุนให้ผู้บริหาร/หัวหน้าฝ่ายวิชาการและครูผู้สอนวางแผนการประเมินร่วมกัน
- ๓) ขอความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน มาเป็นวิทยากรหรืออาสาสมัครเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ที่มีเชี่ยวชาญตามหมวดประสบการณ์การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรีให้กับนักเรียน
- ๔) มีการบูรณาการการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน

๖. การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก ประกอบด้วย

- ๑) บริหารอาคารสถานที่ ที่ สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี
- ๒) จัดระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี
- ๓) กำหนดนโยบาย โครงสร้างการบริหารงานอย่างชัดเจน

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง “องค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย” มีองค์ประกอบดังนี้

องค์ประกอบที่ ๑ ภารกิจมอนเตสซอรี เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย ซึ่งการกำหนดเป้าหมายการจัดการเป็นการแปรรูปภารกิจให้อยู่ในรูปของจุดมุ่งหมายในการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจน โดยที่วิสัยทัศน์ ทิศทาง และภารกิจขององค์กรจะถูกถ่ายทอดเป็นเป้าหมายในการดำเนินงานที่สามารถวัดได้ การกำหนดเป้าหมายการจัดการชัดเจนและเป็นรูปธรรมทำให้ผู้บริหารครูและบุคลากรถูกผลักดันให้ดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมาย สอดคล้องกับ สมาคมมอนเตสซอรีสากล (Association Montessori Internationale : AMI) ที่ได้อธิบายไว้ว่า การศึกษาแบบมอนเตสซอรีสร้างความสามารถของเด็กให้กลายเป็นผู้ใหญ่ที่เต็มเต็มและมีประสิทธิภาพที่สามารถมีส่วนร่วมในโลกได้—ที่บ้าน ที่ทำงาน และในชุมชนของพวกเขา การสังเกต พัฒนาการมนุษย์ของผู้เรียน ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยผู้ใหญ่ไปสู่แนวทางการศึกษาที่สนับสนุนการพัฒนาตามธรรมชาติของเด็กๆ โดยให้ทักษะและการสนับสนุนเพื่อบรรลุศักยภาพสูงสุดในชีวิต ด้วยรากฐานทางอารมณ์ พฤติกรรม และศีลธรรมที่เข้มแข็ง เด็กๆ จะกลายเป็นผู้เรียนที่มีแรงจูงใจ กระตือรือร้นและเป็นอิสระที่พร้อมสำหรับโลกแห่งความเป็นจริง^๖

องค์ประกอบที่ ๒ นโยบาย การบริหารทรัพยากรและหลักสูตรสถานศึกษา เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญหนึ่งในกระบวนการบริหารของผู้บริหาร เนื่องจากในการกำหนดนโยบายขององค์กรนั้น ต้องกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับความเป็นจริงขององค์กรและสังคมเป็นสำคัญ เมื่อได้มีการกำหนด

^๖ Association Montessori Internationale : AMI, **The Montessori Difference**. [online], Available: https://montessori-ami-org.translate.google/aboutmontessori?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=th&_x_tr_hl=th&_x_tr_pto=sc [20 September 2021].

นโยบายขององค์กรแล้ว จะต้องทำการกำหนดแผนงานขององค์กรเพื่อเป็นแนวทางไปดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายที่กำหนดขึ้นมา การดำเนินงานตามนโยบายขององค์กรว่าจะประสบความสำเร็จนั้น ต้องสอดคล้องกับนโยบายที่ได้กำหนดไว้ สอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักบริหารงานการศึกษาภาคบังคับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้อธิบายว่า นวัตกรรมการสอนตามแนวคิดมอนเตสซอรี เป็นนวัตกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการเด็กแบบองค์รวม เน้นความเป็นมนุษย์โดยมีมุมมองเรื่องโลก มนุษย์ และผลที่ได้กับผู้เรียนสัมพันธ์กัน ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้สนับสนุนการจัดการศึกษาทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรี โดยได้ดำเนินการโครงการพัฒนาการสอนตามแนวคิดมอนเตสซอรี ระดับปฐมวัย ตามหลักสูตรสมาคมมอนเตสซอรีสากล (Association Montessori Internationale : AMI) เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นระบบ^๗

องค์ประกอบที่ ๓ การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรีให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมเด็กหรือผู้เรียนให้ได้พัฒนาศักยภาพอย่างสูงสุด ดังนั้น ผู้บริหาร ครู และบุคลากร จะต้องจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เพื่อส่งผลต่อผลสำเร็จตามเป้าหมายการศึกษาตามแนวคิดมอนเตสซอรี สอดคล้องกับงานวิจัยของ เวนโดลิน เจ แม็ค (Gwendolyn J Mak) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของมอนเตสซอรีสมัยใหม่โดยการรวบรวมแนวคิด/คำตอบของผู้เข้าร่วมเกี่ยวกับองค์ประกอบของมอนเตสซอรี ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของมอนเตสซอรีสมัยใหม่ ได้แก่ (๑) สภาพแวดล้อมที่เตรียมไว้อย่างดี บอกความพร้อมของห้องเรียนที่สอดคล้องกับมุมมองหรือแนวปฏิบัติตามเจตนาของ กลุ่มสังคมมอนเตสซอรีอเมริกัน (American Montessori Society : AMS) เป็นห้องเรียนที่บ่งชี้ความเป็นอิสระ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมนี้ จะครอบคลุมตัวอาคารภายในและภายนอกห้องเรียน พื้นที่สำหรับนักเรียนที่จะเก็บอุปกรณ์กลางแจ้ง รวมถึงบรรยากาศที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เช่น พฤติกรรมของครู ความสงบหรือการใช้เสียงที่เงียบของคณะครู ซึ่งมอนเตสซอรีสมัยใหม่หลายแห่งจะจัดพื้นที่เฉพาะให้นักเรียนแก้ไขข้อขัดแย้งเอง (๒) สื่ออุปกรณ์ขนาดเล็ก เหมาะสมกับนักเรียน^๘

องค์ประกอบที่ ๔ การสร้างขวัญและกำลังใจ เป็นการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กร สิ่งสำคัญอยู่ที่ความรู้สึกของความเป็นมนุษย์ เพราะทุกคนย่อมมีเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นคนเท่าเทียมกัน แม้ว่าจะอยู่ในฐานะผู้ใต้บังคับบัญชาหรือลูกน้องที่คอยตอบสนองต่อคำสั่งของหัวหน้างาน ซึ่งบางครั้งจะมีแรงกดดัน ความเครียดเรื่องคุณภาพของงาน ความขัดแย้งระหว่างเพื่อนร่วมงาน และปัญหาส่วนอื่น ๆ อีก

^๗ สำนักบริหารงานการศึกษาภาคบังคับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดการประสบการณ์ระดับปฐมวัยตามแนวคิดมอนเตสซอรีในบริบท สพฐ. เล่ม ๑ รู้และเข้าใจมอนเตสซอรี : ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด ๒๕๕๘), หน้า ๑.

^๘ Mak J Gwendolyn, “Characteristics of Modern Montessori”, (the degree of Master of Science Educational Psychology at George Mason University of Virginia, United States, 2014). p. 39-45.

ทำให้องค์กรต่าง ๆ ได้แนวคิดที่จะให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีความสุขพร้อมกับสามารถลดความกังวลอื่น ๆ ลงไปด้วยการสร้างขวัญและกำลังใจซึ่งเป็นรากฐานของสภาวะจิตใจของบุคคลที่แสดงออกด้วยความสนใจ หรือกระตือรือร้นในการทำงาน ขวัญและกำลังใจเป็นเสมือนแก่นแท้ของความรู้สึกที่จะอุทิศกายและใจในการทำงานให้กับองค์กร และสอดคล้องกับ ดาเมเซีย เดนิซ สตาร์ริง (DaMesia Denise Starling) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความถูกต้องของการดำเนินการโครงการอนุบาลมอนเตสซอรีของประถมศึกษาเมือง” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลส่งผลต่อความถูกต้องของการดำเนินการโครงการอนุบาลมอนเตสซอรีของประถมศึกษาเมือง ได้แก่ : (๑) การสนับสนุนด้านการบริหาร และการสร้างขีดความสามารถสำหรับโครงการอนุบาลมอนเตสซอรีนี้ นั่นคือผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหาร จำเป็นต้องมีการพัฒนา (๒) ความพร้อมของสื่อและทรัพยากรมอนเตสซอรีขั้นสูง (๓) การฝึกสอนโดยเพื่อนสนับสนุนครูมือใหม่ โดยการแนะนำ เป็นพี่เลี้ยง เป็นการพัฒนาความร่วมมือของผู้ร่วมงาน (๔) การนำวิีมอนเตสซอรีไปปฏิบัติอย่างถูกต้อง แม่นยำและสม่ำเสมอ ความรู้ความเข้าใจรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรีของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด (๕) การพัฒนาวิชาชีพที่เกี่ยวข้องและตรงเป้าหมาย ผู้บริหาร ครูและบุคลากรร่วมมือกันทำงาน โดยมีเป้าหมายตามปรัชญามอนเตสซอรี^๙

องค์ประกอบที่ ๕ การบูรณาการ การวัดและประเมินผล ถือเป็นเครื่องมือสำคัญขององค์กรที่ช่วยชี้วัดความสำเร็จได้ การประเมินนี้เป็นวิธีการวัดผลทางการปฏิบัติงานของพนักงานทั้งในเรื่องความสามารถในการทำงานไปจนถึงศักยภาพที่ช่วยให้บริษัทประสบความสำเร็จได้ดียิ่งขึ้น แล้วการประเมินผลการปฏิบัติงานนี้ยังถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทางอาชีพ ที่สำคัญขององค์กรด้วย ดังเช่น สำนักบริหารงานการศึกษาภาคบังคับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้แนวคิด ว่า ครูที่สอนแบบมอนเตสซอรี บทบาทหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งคือ ประเมินผลการดำเนินงานประจำภาค หรือประจำปี เพื่อรายงานการพัฒนาเด็กให้ผู้ปกครอง ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องทราบ และนำผลการประเมินมาวางแผน แก้ไข พัฒนางานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๑๐}

องค์ประกอบที่ ๖ การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ สถานศึกษาที่จัดการศึกษาแบบโรงเรียนทางเลือกจะต้องจัดเตรียมสื่อและสิ่งอำนวยความสะดวก

^๙ Starling Denise DaMesia, “Fidelity of Implementation of an Urban Elementary Montessori Kindergarten Program”, (Dissertation for the Doctor degree to Walden University, United States, 2018), p. 85-94.

^{๑๐} สำนักบริหารงานการศึกษาภาคบังคับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, เอกสารประกอบการอบรมโครงการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนสู่มาตรฐาน การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพัฒนาการทางสมอง (Brain-based Learning: BBL) กิจกรรมการจัดประสบการณ์ตามแนวคิดมอนเตสซอรี ระดับปฐมวัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๓๓.

ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความต้องการของเด็กแต่ละคน เพราะจะช่วยส่งเสริมให้เด็กได้มีการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ กรรณิการ์ บัณฑิต ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้สำหรับโครงการบริหารจัดการมอนเตสซอรีในโรงเรียนไทย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาตัวบ่งชี้มีส่วนสนับสนุนสำหรับโครงการบริหารจัดการมอนเตสซอรีในโรงเรียนไทยอย่างมาก ตัวชี้วัดสี่ด้านคุณภาพ ได้แก่ (๑) ผู้ใหญ่เตรียมพร้อมมอนเตสซอรี (๒) การเตรียมสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ (๓) การวางแผน การดำเนินการและการประเมิน หลักสูตรมอนเตสซอรี (๔) ความมุ่งมั่นในการปรับปรุง วิสัยทัศน์ ความเป็นผู้นำและการสนับสนุนเด็ก โดยสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เตรียมไว้เป็นพื้นที่ที่สำคัญที่สุด โดยสภาพแวดล้อมมีความสวยงาม การดูแลรักษาอย่างดี มีระเบียบและจัดให้มีสิ่งจูงใจให้ทำกิจกรรม ส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดของตัวบ่งชี้หลักในแต่ละด้าน ได้แก่ (๑) สิ่งแวดล้อมถูกจัดระเบียบตามหลักการของมอนเตสซอรีและเสนอโอกาสในการเรียนรู้ที่หลากหลายและในร่ม/กลางแจ้ง (๒) ครูใช้กระบวนการรายงานความก้าวหน้าของนักเรียนที่ เข้ากันได้กับหลักการมอนเตสซอรี (๓) ครูใช้การสังเกตเป็นเครื่องมือสำคัญในการไตร่ตรองและการวางแผนโปรแกรม และ (๔) โรงเรียนสนับสนุนภารกิจมอนเตสซอรีที่กว้างขึ้นและดำเนินการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง คุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของครูคือต้องเป็นผู้ที่มีการสังเกต เพราะการสังเกตเป็นรากฐานที่สำคัญของวิธียมอนเตสซอรี ทำให้ครูสามารถตอบสนองต่อความต้องการของเด็กได้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในการฝึกมอนเตสซอรี^{๑๑}

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

๑) โรงเรียนควรรนำองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย ไปใช้ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนตามแนวคิดมอนเตสซอรีให้มีประสิทธิภาพ รวมถึงการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กได้ตามเป้าหมาย

๒) ผู้บริหารการศึกษาทุกภาคส่วน ควรส่งเสริม สนับสนุนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี โดย นำองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีไปใช้เพื่อการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความแตกต่างของผู้เรียน เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนได้อย่างสูงสุด รวมถึงการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรีให้มากยิ่งขึ้น

^{๑๑} กรรณิการ์ บัณฑิต, “การพัฒนาตัวบ่งชี้สำหรับโครงการบริหารจัดการมอนเตสซอรีในโรงเรียนไทย”, วารสารมหาวิทยาลัยบูรพา, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๖๑-๖๘.

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับนโยบาย และกระบวนการพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรี เพื่อสรุปองค์ความรู้ที่ได้มาพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาตามแนวคิดมอนเตสซอรีให้เพิ่มขึ้น

๒) ควรทำการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในสังกัดอื่น ๆ และ/หรือระดับอื่น ๆ เพื่อนำผลการวิจัยมาพัฒนาโรงเรียนในสังกัดนั้น ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

กรรณิการ์ บัณฑ์. “การพัฒนาตัวบ่งชี้สำหรับโครงการบริหารจัดการมอนเตสซอรีในโรงเรียนไทย”. วารสาร

มหาวิทยาลัยบูรพา. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๖๑-๖๘.

แผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา แผนการปฏิรูปประเทศฉบับปรับปรุง. ราชกิจจานุเบกษา.

เล่ม ๑๓๘ ตอนพิเศษ ๔๔ ง, ๒๕๖๔.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ และ (ฉบับที่

๓) พ.ศ. ๒๕๕๓. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖. ตอนที่ ๗๔ ก (๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๒).

พจจิภา ทัดชีอีโระ. บ้านมอนเตสซอรีสำหรับเด็กวัย ๓-๖ ขวบ. กรุงเทพมหานคร: แชนด์คล็อกบุ๊กส์, ๒๕๖๔.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๕๖๑. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก. ๒๕๖๐.

สำนักบริหารงานการศึกษาภาคบังคับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการจัดประสบการณ์ระดับปฐมวัยตามแนวคิดมอนเตสซอรี ในบริบท สพฐ. เล่ม ๑ รู้และเข้าใจมอนเตสซอรี : ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ชุมชุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๘.

สำนักบริหารงานการศึกษาภาคบังคับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือดำเนินงานการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา โครงการส่งเสริมการจัดประสบการณ์ระดับปฐมวัย ตามแนวคิดมอนเตสซอรี ในบริบท สพฐ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมชุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๘.

สำนักบริหารงานการศึกษาภาคบังคับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. เอกสารประกอบการอบรมโครงการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนสู่มาตรฐาน การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพัฒนาการทางสมอง (Brain-based Learning: BBL) กิจกรรมการจัดประสบการณ์ตามแนวคิดมอนเตสซอรี ระดับปฐมวัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ชุมชุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๘.

Mak J Gwendolyn. “Characteristics of Modern Montessori”. **The Degree of Master of Science Educational Psychology at George Mason University of Virginia.** United States, 2014.

Starling Denise DaMesia. “Fidelity of Implementation of an Urban Elementary Montessori Kindergarten Program”. **Dissertation for the Doctor degree to Walden University.** United States, 2018.

Association Montessori Internationale : AMI. **The Montessori Difference.** [online]. Available: https://montessori--ami-org.translate.goog/aboutmontessori?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=th&_x_tr_hl=th&_x_tr_pto=sc [20 September 2021].

Montessori Northwest. **What is Montessori Education?.** [online]. Available: <https://montessori-nw.org/about-montessori-education/#whyteachmontessori> [20 September 2021].

การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย*

The development of educational innovations of the Thai Shanghai

ปรัชญา บุตรสะอาด**

Pratya butsaad

พระสมพล ยสชาโต***

Phra Sompon Yasachato

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chonburi Sangha College

E-mail: butsaad16@gmail.com

Received: December 13, 2022

Revised: January 13, 2023

Accepted: January 13, 2023

บทคัดย่อ

การพัฒนานวัตกรรมคือการนำเอาสิ่งใหม่ที่จะอยู่ในรูปของสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม ทั้งยังช่วยประหยัดเวลาและแรงงานได้ด้วย เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้ในการศึกษา จึงถือเป็นการบริหารแนวใหม่ในสถานศึกษา เพื่อให้ผู้บริหารรู้จักวิธีการบริหารจัดการด้วยตนเอง นวัตกรรมที่นำมาใช้จะช่วยให้การศึกษาและการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิม เกิดแรงจูงใจในการเรียน ในแวดวงของการปฏิรูปการศึกษา จึงมีนักวิชาการคิดค้นรูปแบบกระบวนการเรียนการสอน ตลอดจนการบริหารจัดการทางการศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้รวดเร็ว กระตุ้นให้ผู้เรียนมีความสนใจและแสวงหาความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การพัฒนา; นวัตกรรม; การศึกษา; คณะสงฆ์ไทย

* บทความนี้ได้พัฒนามาจากหนังสือสารนิพนธ์ ที่พิมพ์เผยแพร่ในงานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๕ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๘-๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๕

** นายปรัชญา บุตรสะอาด Mr.Pratya butsaad อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาการจัดการเชิงพุทธ วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

*** พระสมพล ยสชาโต Phra Sompon Yasachato นิสิตหลักสูตรดุสิตบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

Innovation is the introduction of new things that may be in the form of new inventions that have not been used before. Or is the development adapted from the original that already exists to be more modern and effective when using innovations, it will help to work better with higher efficiency and effectiveness. It also saves time and labor. When using innovation to develop education Therefore, it is regarded as a new type of management in educational institutions. For executives to know how to manage by themselves the innovations implemented will help education. And teaching and learning more efficient Learners can learn faster and be more effective than before. Motivated to study in the field of education reform Therefore, scholars have invented a teaching and learning process model. As well as educational management for quick learning Encourage learners to have interest and seek more knowledge effectively.

Keyword: development; innovation; study; Thai Shanghai

ความนำ

การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทของการศึกษาแห่งชาติ ก่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ การปฏิรูปโครงสร้างและการบริหารจัดการศึกษา ที่มีการกระจายอำนาจสู่เขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน ครอบครัว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรต่าง ๆ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ (มาตราที่ ๘ และ ๙) จากหลักการจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับนี้ แสดงถึงการให้ความสำคัญแก่ชุมชน ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น และหลักการดังกล่าวมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้นในมาตรา ๔๐ ที่กำหนดให้มีกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วยผู้แทนปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระสงฆ์และ/หรือ ผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่ และผู้ทรงคุณวุฒิ^๑

^๑ เยวภา ประคองศิลป์, ความจำเป็นของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://docs.google.com> [๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕].

การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นพื้นฐานอันสำคัญของการพัฒนาและเป็นเครื่องชี้นำสังคม ผู้ที่ได้รับการศึกษาจึงเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศในขณะนี้เป็นที่ยอมรับกันว่าเรื่องสำคัญที่สุดในแวดวงการศึกษาของไทยก็คือการปฏิรูปการศึกษา เพราะในอดีตที่ผ่านมา การจัดการศึกษาของไทยไม่สามารถแก้ปัญหาของประเทศได้ และนับวันจะรุนแรงและสะสมปัญหาพอกพูนยิ่งขึ้นเนื่องจากการจัดการเรียนการสอนมีอยู่เฉพาะในห้องสี่เหลี่ยมแคบ ๆ ล้อมรอบ มีอาจารย์ซึ่งทำหน้าที่พูด นักศึกษามีหน้าที่รับฟัง และท่องหนังสือหรือยึดตำราเป็นหลัก ไม่สามารถเผชิญและแก้ปัญหาได้เพราะโลกแห่งวิชาในห้องเรียนกับโลกแห่งความเป็นจริงต่างกัน ดังนั้น การปฏิรูปการศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องเร่งดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕ กำหนดให้มีการปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพโดยมีเป้าหมายในการพัฒนาให้เด็กเยาวชนและคนไทยเป็นคนดี มีคุณภาพ เป็นคนเก่ง คิดดี ทำงานได้ดี มีความเป็นไทย สามารถปรับตัวได้เหมาะสมกับสถานการณ์โลกและสังคมที่เปลี่ยนแปลง^๒

การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของประเทศชาติ พระพุทธศาสนาเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของการศึกษากว่าเดิม วัดเป็นแหล่งที่มาของการศึกษา พระภิกษุเป็นครูผู้สอนให้การศึกษาในด้านต่าง ๆ วัดจึงเป็นแหล่งพัฒนาการศึกษาของประเทศไทย มาตั้งแต่อดีตกาลและมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาประชาชนในชาติให้มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอย่างสงบสุข อนึ่งสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนา การปฏิรูปการศึกษาปัจจุบันจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำพระพุทธศาสนา เข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยนำการเรียนการสอนพระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้สัมพันธ์ กลมกลืนกับวิชาต่าง ๆ ที่จัดให้มีการเรียนการสอนในด้านการศึกษาต่าง ๆ ทั่วประเทศ^๓

การบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แยกส่วนออกจากระบบการบริหารการศึกษาของชาติทำให้เกิดปัญหาทั้งด้านการจัดการ งบประมาณ การบริหารหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล คุณภาพการศึกษา คุณภาพของบุคลากรทางการศึกษาทั้งผู้บริหารและผู้สอน ตลอดจนสวัสดิการและความมั่นคงในอาชีพ และหลักสูตรการศึกษาไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน การศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นการจัดการศึกษาตามโบราณราชประเพณีโดยพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาจากภาครัฐยังไม่ครอบคลุม และไม่สอดคล้องกับค่าใช้จ่ายจริง

^๒ สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, แนวทางการบริหารและจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

^๓ อินตา ศิริวรรณ, นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์”, วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘), หน้า ๑๒.

เนื่องจากการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมไม่มีกฎหมายรองรับ จึงเป็นภาระของผู้มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา คือ เจ้าอาวาส ที่ต้องจัดหางบประมาณเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษา จึงส่งผลให้คุณภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และไม่สามารถตอบสนองนโยบายการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์และของชาติได้ผลจากสภาพปัจจุบัน การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่ไม่มีกฎหมายรองรับก่อให้เกิดปัญหาดังนี้

๑) ระบบการบริหารการศึกษาไม่เข้มแข็ง โดยเฉพาะการบริหารจัดการภายในวัด เพราะนโยบายการจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาส ถ้าเจ้าอาวาสไม่สามารถจัดหางบประมาณมาสนับสนุนการศึกษาได้ วัดนั้นก็ต้องปิดสำนักสงฆ์ ไม่มีการเรียนการสอน

๒) การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนผิดเพี้ยนไปจากพระธรรมวินัย เนื่องจากพระภิกษุสามเณร ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง

๓) ครูสอนและผู้เรียน จะหันเหไปศึกษาเล่าเรียนการศึกษารูปแบบอื่น ซึ่งมีกฎหมายรองรับอย่างถูกต้อง มีสวัสดิการ แรงจูงใจ และงบประมาณสนับสนุนอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การศึกษาของคณะสงฆ์ขาดบุคลากร ทั้งที่เป็นครูสอนและผู้เรียน ถือเป็นผลกระทบต่อการจัดการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัตกรรมการศึกษา

แนวความคิดเกี่ยวกับ “การพัฒนา” เริ่มมีมาตั้งแต่อดีตกาล ด้วยการที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมดำรงชีวิตด้วยการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมแล้วมีการคัดเลือกผู้นำเพื่อดำเนินการพัฒนากลุ่มของตนเองเพื่อการอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ อันเป็นการปฏิบัติสืบต่อกันมา กระทั่งถึงปัจจุบันก็ยังคงต้องมีการพัฒนากันอยู่ตลอดไป นับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา การกำหนดแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาก็ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากสำนักคิดต่าง ๆ เป็นจำนวนมากด้วยเหตุดังกล่าวคำว่าพัฒนาจึงได้กลายเป็นคำที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลก เพราะจากการที่ประเทศต่าง ๆ ต้องประสบกับปัญหาจากสงครามจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสวงหาแนวทางและวิธีการเพื่อดำเนินการปรับปรุง ฟื้นฟู แก้ไขสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในประเทศของตนเอง จึงทำให้มีการนำคำว่าพัฒนาไปใช้ในหลายรูปแบบ กว้างขวางและแพร่หลาย เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม การพัฒนาการเมืองและการพัฒนาอื่น ๆ เป็นต้น ดังนั้น การนำคำว่าพัฒนาไปใช้ ก็มีความหมายแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ที่นำไปใช้^๔

^๔ พระมหาอภิชาติ ขยเมธี (ถาวร), “การพัฒนาวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีดีเด่น”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๙.

“การพัฒนา” ในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญในด้านวัตถุรูปแบบและในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกกรามบ้านช่อง ดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

“การพัฒนา” ในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิตโดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

สรุป การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่หยุดนิ่ง การพัฒนาคือการทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เจริญขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การฝึกฝนอบรม

ความหมายของนวัตกรรม

คำว่า “นวัตกรรม” มาจากภาษาบาลีสันสกฤต คือ นว (ใหม่)+อตต (ตัวเอง)+กรม (การกระทำ) จึงสามารถแปลได้ว่า การกระทำที่ใหม่ของตนเองหรือการกระทำของตนเองที่ใหม่ในทางการศึกษามีนักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายของคำว่านวัตกรรม ไว้ดังนี้

กิริติ ยศยิ่งยง กล่าวว่า นวัตกรรม เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ คิดค้น พัฒนา สามารถนำไปปฏิบัติจริง และมีการเผยแพร่ออกสู่ชุมชน ในลักษณะเป็นของใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนหรือของเก่าที่มีอยู่แต่เดิมแต่ได้รับการปรับปรุงเสริมแต่งพัฒนาขึ้นใหม่ให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ สามารถนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์ได้^๕

ทิตินา แคมมณี กล่าวว่า นวัตกรรมหรือนวัตกรรม วงการศึกษา นำคำนี้มาใช้ในความหมายของ “การทำให้ใหม่” หรือ “สิ่งที่ทำให้ใหม่” ซึ่งได้แก่ แนวคิด แนวทาง ระบบ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ สื่อและเทคนิคต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาซึ่งได้รับการคิดค้นและจัดทำขึ้นใหม่ เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ทางการศึกษา เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “นวัตกรรม” “นวัตกรรม” หรือ “Innovation” ที่นักการศึกษาทั้งของไทยและต่างประเทศหลายท่านได้ให้ความหมายและอธิบายเอาไว้ว่า นวัตกรรม คือ สิ่งที่ทำให้เกิดผลในเชิงบวก เมื่อปฏิบัติสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม เกิดประสิทธิภาพสูงกว่าเดิม สามารถช่วยลดภาระด้านแรงงานและเวลาได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นนวัตกรรมนั้นจะปรากฏออกมาในรูปความคิด การกระทำ กระบวนการ หรือสื่อใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สอดคล้องกับหลักสูตรและสามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนาความสามารถของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๖

^๕ กิริติ ยศยิ่งยง, *องค์กรแห่งนวัตกรรม แนวคิด และกระบวนการ*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒.

^๖ ทิตินา แคมมณี, *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๔๘๑.

Rogers's ให้ความหมายของ “นวัตกรรม” ว่า หมายถึง วัตถุ แนวคิด หรือพฤติกรรมที่มีความใหม่ในสายตาของบุคคลในสังคมหนึ่ง ๆ หมายความว่า สิ่งใดก็ตามที่สังคมหนึ่ง ๆ ยอมรับให้เป็นนวัตกรรมในสังคมของตน อาจจะไม่เป็นนวัตกรรมในสังคมอื่น ๆ หากสมาชิกในสังคมอื่น ๆ ไม่มองว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นเรื่องใหม่^๓

Eon's กล่าวว่า นวัตกรรม หมายถึง ความพยายามของบุคคล ที่จะพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เดิมที่หลากหลายและ/หรือองค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบ เพื่อปรับปรุงกิจกรรม กระบวนการ และผลงานต่าง ๆ ให้ดีขึ้นในมิติต่าง ๆ รวมทั้งให้เกิดการยอมรับและนำไปใช้อย่างแพร่หลายในแต่ละบริบทและสถานที่^๔

Rogers ได้สรุปว่า นวัตกรรม คือ ความคิด การกระทำ หรือวัตถุใหม่ ๆ ที่รับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่ อาจรับรู้ด้วยตัวบุคคลแต่ละคนหรือหน่วยอื่น ๆ ของการยอมรับในสังคม นอกจากนี้ Rogers ยังอธิบายถึงการพิจารณาว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นนวัตกรรม จะขึ้นอยู่กับ การรับรู้ของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคลว่าเป็นสิ่งใหม่สำหรับเขา ฉะนั้น นวัตกรรมของสังคมใดสังคมหนึ่งอาจไม่ใช่ นวัตกรรมของสังคมอื่นก็ได้ ดังนั้น ความใหม่ของนวัตกรรมมี ๓ ลักษณะดังนี้

๑. สิ่งใหม่ที่ยังไม่มีใครทำมาก่อน
๒. สิ่งใหม่ที่เคยทำมาแล้วและถูกลืมเลิกไป และถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่เพราะเหมาะสม
๓. สิ่งใหม่ที่พัฒนามาจากสิ่งเก่าที่มีอยู่เดิม

สรุป นวัตกรรม เป็นกระบวนการของการพัฒนาความคิดใหม่ เป็นเครื่องมือที่สำคัญของผู้ประกอบการในการสร้างศักยภาพการแข่งขันในเชิงธุรกิจ และความมั่นคง โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ หรือจากการสร้างชิ้นใหม่ รวมทั้งเป็นการพัฒนาขึ้นจากความรู้ใหม่

ความหมายของนวัตกรรมทางการศึกษา

“นวัตกรรม” เป็นการสร้างสรรค์ คิดค้น พัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้ว หรืออาจจะเป็นสิ่งใหม่ เพื่อที่จะนำสิ่งนั้นไปใช้ในการปฏิบัติจริง เผยแพร่ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการทำงานได้ในบริบทของการศึกษา จะอยู่ในเรื่องของการบริหารจัดการทางด้านการจัดการศึกษา และการประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน ทั้งนี้ อาจไม่ได้หมายถึง ตัวผลิตภัณฑ์อย่างเดียว อาจจะเป็นวิธีการหรือรูปแบบของการดำเนินงานหรือกระบวนการก็ได้^๕

^๓ Rogers, E. *Diffusion of Innovations*. 3rd ed, (New York: The Free Press, 1983).

^๔ Enos, J., *Invention and Innovation in the Petroleum Refining Industry, The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors*. n.d. : (1962), 299-322.

^๕ แนวทางการพัฒนานวัตกรรมของโรงเรียน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.starfish.com> [๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕].

นวัตกรรมทางการศึกษาหมายถึง นวัตกรรมที่จะช่วยให้การศึกษาและการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิม เกิดแรงจูงใจในการเรียนด้วยนวัตกรรมเหล่านั้น และประหยัดเวลาในการเรียนการสอนได้อีกด้วย

นวัตกรรม กับ นวัตกรรมทางการศึกษา ไม่มีความแตกต่างกันในความหมาย เพียงแต่นำนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้กับบริบททางการศึกษา โดยพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้ให้ความหมายของ “นวัตกรรมการศึกษา” ว่าหมายถึงความถึง แนวคิด วิธีการ กระบวนการ สื่อการเรียน การสอน หรือการบริหารจัดการในรูปแบบใหม่ ซึ่งได้มีการทดลองและพัฒนาจนเป็นที่น่าเชื่อถือว่าจะสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนและการจัดการศึกษา และให้หมายรวมถึงการนำสิ่งดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาด้วย^{๑๐}

สรุป นวัตกรรมการศึกษา คือ สิ่งใหม่ ๆ ที่สร้างขึ้นมาเพื่อช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน หรือพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ แนวคิด รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ สื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาด้วยวิธีใหม่ ๆ อันหมายถึงความคิดริเริ่มที่นำมาประยุกต์ใช้อย่างสัมฤทธิ์ผล เชื่อกันว่าการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเป็นนวัตกรรมได้นั้น จะต้องมีความแปลกใหม่อย่างเห็นได้ชัดเพื่อทำให้สิ่งต่าง ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

แนวคิดการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนการสอน

นวัตกรรมเป็นตัวแปรที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงองค์กรด้านต่าง ๆ ในเชิงธุรกิจ ได้แก่ ความอยู่รอด การเจริญเติบโต การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน การสร้างโอกาสทางธุรกิจใหม่และสมรรถนะหลัก ซึ่งนวัตกรรมไม่ใช่แค่การพัฒนาสินค้าใหม่เท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับการลดต้นทุนการแสวงหาแนวทางการตอบสนองความต้องการของตลาด การยกระดับคุณภาพชีวิตและการสร้างคุณภาพเพิ่ม ปัจจุบันโลกเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ข้อมูลข่าวสารมีอิทธิพลครอบงำโลก ทำให้คนตกอยู่ในอำนาจของวัตถุ^{๑๑} สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนและสังคมก็เปลี่ยนไป ส่งผลต่อจิตใจให้โน้มเอียงไปในทางที่ต้องการความสะดวกสบายมากขึ้น ให้ความสำคัญเรื่องวัตถุมากกว่าจิตใจ แสวงหาวัตถุมาเพื่อความสะดวกสบายมากกว่าที่จะแสวงหาความจริงคือธรรมชาติ ขาดการขัดเกลาจิตใจ^{๑๒} อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันประเทศไทยมีวิสัยทัศน์

^{๑๐} ปภาวรินทร์ เรื่องประจวบกุล, “การสร้างนวัตกรรมเพื่อตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาทางการศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.starfishlabz.com> [๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕].

^{๑๑} PhraThammapidok. IT Under the Culture of Wisdom Religion and The Era of Globalization, 5th ed. (Bangkok: Phutthatham Foundation, 1996).

^{๑๒} Phrarajadhammanithad, Buddhist Methods for Propagating Buddhism, (Bangkok: Mahamakuttarajavidyalaya Printing House, 1997).

เชิงนโยบายการพัฒนาประเทศ เรียกว่าไทยแลนด์ ๔.๐ ซึ่งเป็นนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ด้วยวิสัยทัศน์ว่า “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” หรือเป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบายของเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม โดยนัยนี้ นิยามของ “นวัตกรรม” ในมิติด้านเป้าหมายของนวัตกรรม (The Target of Innovation) จำแนกได้ ๒ ประเภท ได้แก่

๑. นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation) คือ การพัฒนาหรือการนำเสนอผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือวิธีการใช้แบบใหม่ ๆ ก็ดี รวมไปถึงการปรับปรุงผลิตภัณฑ์เดิมที่มีอยู่ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ถือเป็นผลผลิตขององค์การหรือธุรกิจ โดยอาจอยู่ในรูปของตัวสินค้าหรือการบริการก็ได้

๒. นวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation) หมายถึง การประยุกต์ใช้แนวคิด วิธีการ หรือกระบวนการใหม่ ๆ ที่ส่งผลให้กระบวนการผลิต และการทำงานโดยรวมมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด^{๑๓}

สรุป การพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนการสอนถือว่ามีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของสำนักงาน หรือสถานศึกษาทุกระดับชั้น ขั้นตอนการบริหารจัดการ หรือการดำเนินการต่าง ๆ ของสำนักงาน หรือสถาบันการศึกษาจะต้องมุ่งสนองต่อความสำเร็จของผู้เรียนเป็นหลัก รวมถึงให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสำนักงาน และสถาบันการศึกษานั้น ให้ถึงเป้าหมาย

ความสำคัญของการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนการสอน

นวัตกรรมมีความสำคัญต่อการศึกษาหลายประการในโลกยุคโลกาภิวัตน์ โลกมีการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความก้าวหน้าทั้งทางด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ การศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงจากระบบการศึกษาที่มีอยู่เดิม เพื่อให้ทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งเพื่อแก้ไขปัญหาทางการศึกษาบางอย่างที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพเช่นเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาเกี่ยวกับนวัตกรรมการศึกษาที่จะนำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาทางการศึกษาในบางเรื่อง เช่น การพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัย การผลิตและพัฒนาสื่อใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อตอบสนองการเรียนรู้ของมนุษย์ให้เพิ่มมากขึ้นด้วยระยะเวลาที่สั้นลง การใช้นวัตกรรมมาประยุกต์ในระบบการบริหารจัดการด้านการศึกษาที่มีส่วนช่วยให้การใช้ทรัพยากรการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง^{๑๔}

^{๑๓} Somme E. Innovation: Meaning Types and Importance to Entrepreneurship. *Journal of Business Administration Faculty of Commerce and Accountancy Thammasat University*. Vol. No.33 (128) (2010) : 49.

^{๑๔} วิจารณ์ จันทรเทพย์, ความสำคัญของนวัตกรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://pc1554144053.blogspot.com/> [๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

ในการบริหารการพัฒนาวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และเป็นตัวบ่งชี้ว่าการจัดการนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่ กล่าวหาว่า ประสิทธิภาพของสำนักงาน หรือสถาบันการศึกษานั้นถือเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถของ สำนักงาน หรือสถาบันการศึกษาให้การดำเนินการพัฒนาวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุ จุดมุ่งหมายสูงสุดของการจัดการพัฒนาวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนโดยมีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็น คนที่มีคุณภาพ มีจิตใจเมตตา กรุณา รัก และเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนมีความคิดที่จะสร้างสรรค์ สิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม สามารถพึ่งตนเองและเป็นที่พักพิงของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันได้ และผู้เรียน มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์กล่าวคือ เป็นคนเก่งเป็นคนดี งานการพัฒนาวัตกรรมการจัดการเรียนการสอน เป็นงานที่ทำให้การบริหารสำนักงานสถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว โดยถือว่างานด้านการบริหาร การพัฒนาวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนนั้นเป็นงานที่เกี่ยวกับคุณภาพของผู้เรียนในเชิงคุณภาพและ ปริมาณ^{๑๕}

คุณลักษณะของนวัตกรรมทางการเรียนการสอน

๑. เป็นสิ่งใหม่เกี่ยวกับการเรียนการสอนทั้งหมด เช่น วิธีการสอนใหม่ สื่อการสอนใหม่
๒. เป็นสิ่งใหม่เพียงบางส่วน เช่น ชุดการเรียนการสอนรูปแบบใหม่ แต่ยังคงมีรูปแบบเดิมเป็น หลักอยู่
๓. เป็นสิ่งใหม่ที่ยังอยู่ในบูรณาการทดลองว่าจะมีประสิทธิภาพในการนำไปใช้อย่างไร
๔. เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับและนำไปใช้บ้างแล้วแต่ยังไม่แพร่หลาย
๕. เป็นสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้ว แต่ไม่ค่อยได้ผล เนื่องจากขาดปัจจัยสนับสนุนต่อมาได้ปรับปรุง ใหม่และทดลองใช้และเผยแพร่^{๑๖}

ประโยชน์ของนวัตกรรมทางการเรียนการสอน

ประโยชน์สำหรับผู้เรียน

๑. ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสใช้ความสามารถของตนเอง ในการเรียนรู้อย่างเต็มที่
๒. ผู้เรียนมีโอกาสตัดสินใจเลือกเรียนตามช่องทางที่เหมาะสมกับความสามารถ
๓. ทำให้กระบวนการเรียนรู้ก้าวหน้าขึ้น
๔. ผู้เรียนมีอิสระในการเลือก
๕. ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ในทุกเวลา ทุกสถานที่

^{๑๕} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

^{๑๖} เดชกุล มัทวานกุล, นวัตกรรมทางด้านการเรียนการสอน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.jokedarune.com/master/thesis/Education%20Innovation.pdf> [๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๕].

๖. ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
๗. ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้มากกว่าเดิมในเวลาเท่ากัน
๘. ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทั้งในแนวกว้างและแนวลึก
๙. ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักเสาะหาแหล่งการเรียนรู้
๑๐. ฝึกให้ผู้เรียน คิดเป็นและสามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองได้

ประโยชน์สำหรับผู้สอน

๑. ทำให้ประสิทธิภาพของการสอนสูงขึ้น
๒. ผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมได้หลากหลาย
๓. ทำให้ผู้สอนมีเวลามากขึ้น จึงใช้เวลาที่เหลือในการเตรียมการสอนได้เต็มที่
๔. ทำให้กระบวนการสอนง่ายขึ้น
๕. ลดเวลาในการสอนน้อยลง
๖. สามารถเพิ่มเนื้อหาและจุดมุ่งหมายในการสอนมากขึ้น
๗. ผู้สอนลดเวลาสอนในชั้นเรียนเพราะบทบาทส่วนหนึ่งผู้เรียนทำเอง
๘. ผู้สอนสามารถแก้ปัญหาความไม่ถนัดของตนเองได้
๙. ผู้สอนสามารถสอนผู้เรียนได้เนื้อหาที่กว้างและลึกซึ้งกว่าเดิม
๑๐. ง่ายในการประเมิน เพราะการใช้เทคโนโลยี มุ่งให้ผู้เรียนประเมินตนเองด้วย^{๑๗}

สรุป การบริหารจัดการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนการสอนถือเป็นการบริหารงานด้านการศึกษาที่สำคัญมากของงานระดับผู้บริหารสำนักงาน หรือสถาบันการศึกษา เพราะเกี่ยวกับการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดผลการประเมินผล รวมถึงการพัฒนาการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลถึงผู้เรียนโดยตรง

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

ความเป็นมาของการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

การศึกษาของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้น ได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่วันเพ็ญเดือน ๘ ของปีที่ ๔๕ ก่อนพุทธกาล ขณะที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาประทับรอยธรรมจักรด้วยการแสดงอัมมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดพระปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี จนได้บังเกิดพระอรหันต์ผู้ได้รับการพัฒนาจนข้ามพ้นขีดขั้นของการศึกษาทั้งปวงที่มีอยู่ในโลก มาสู่ฝ่ายโลกุตระเป็นท่านแรก นับจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เมื่อลองเปรียบเทียบจากนิยามของการศึกษาจะพบว่า มีนักการศึกษาได้ให้นิยามไว้

^{๑๗} เอกชัย ภูผา, นวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยีทางการศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/611163> [๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๕],

หลากหลายแต่คล้ายคลึงกัน เช่น เฟลโต้ ได้กล่าวว่า การศึกษา คือ การค้นหาความจริงแท้ซึ่งเป็นสิ่งสากล เป็นสัจจะและมีความเป็นนิรันดร์ หรือ จอห์น ดิวอี้ นักการศึกษาสมัยใหม่ได้นิยามการศึกษาไว้ว่า การศึกษา คือ ความเจริญงอกงาม การศึกษา คือ ขบวนการทางสังคม การศึกษา คือ ชีวิต ทางฝ่าย นักการศึกษาไทย ก็มองการศึกษาไม่ได้แตกต่างกันนัก โดยให้ความหมายว่า การศึกษา คือ ความเจริญงอกงามของชีวิต คือ กระบวนการกำจัดอริวิชาสำหรับมนุษย์ เป็นการนำความกระจ่างสู่จิตและทำให้เกิดปัญญา จนกระทั่งการศึกษา คือ การทำให้มนุษย์เป็นผู้ถูกต้องและสมบูรณ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งสติปัญญามีวิชาชีพและมนุษยธรรม ตลอดถึงการกำจัด ราคะ โทสะและโมหะ จากข้อมูลเหล่านี้อาจสรุปได้ว่าการศึกษา คือ การพัฒนาชีวิตให้เจริญงอกงามถึงขีดสุดด้วยการกำจัดราคะ โทสะและโมหะ เพื่อเข้าถึงความจริงแท้ซึ่งเป็นสัจจะ และมีความเป็นนิรันดร์ เมื่อมองการศึกษาโดยความหมายนี้ก็จะสามารถนำ สวมทับกับความหมายของการพัฒนาจนเข้าถึงโลกุตระในฝ่ายพระพุทธศาสนาได้อย่างมีเหตุมีผล ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาในพระพุทธศาสนาได้เริ่มต้นขึ้นนับตั้งแต่มีผู้สามารถพัฒนานตนเองจนเข้าถึง โลกุตระธรรมได้ ซึ่งอีกนัยหนึ่งก็เป็นการรับรองคำกล่าวที่ว่า “ศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งการศึกษา” เพราะศาสนาพุทธนั้นมีจุดเริ่มต้นมาจากการศึกษานั้นเอง^{๑๔}

ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

การจัดการศึกษาคณะสงฆ์ หมายถึง ระบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, การศึกษาแผนกบาลี, การศึกษาแผนกสามัญศึกษา, และการศึกษาระดับอุดมศึกษา ในการจัดการศึกษา ให้พระภิกษุสามเณร มหาเถรสมาคมมีหน้าที่รับผิดชอบในการรักษาระบบการศึกษาแบบเดิม คือการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี แผนกธรรมจัดเป็น ๓ ชั้น แผนกบาลีจัดเป็น ๙ ชั้น แผนกธรรม ซึ่งสอนธรรมเป็นภาษาไทยมุ่งจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับพระภิกษุสามเณร

ระบบการศึกษาของสงฆ์ได้ถูกแยกออกจากระบบการจัดการศึกษาสำหรับประชาชน หรือระบบ การศึกษาของชาติ ถูกจัดให้อยู่ในความดูแลของกรมการศาสนาในสมัยก่อนหน้านั้นและมหาเถรสมาคม ด้วยเหตุที่ผู้เรียนอยู่ใน “ภิกขุภาวะ” แม้จะเป็นหลักสูตรเดียวกับการศึกษาสำหรับบุคคลทั่วไป เช่น หลักสูตร พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โครงสร้างการบริหารการศึกษาเช่นนี้จึงก่อให้เกิดปัญหาทางการศึกษา ของคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ ตลอดมา “เนื่องจากการจัดการศึกษามีใช้ภาระหน้าที่หลักของกรมการศาสนา และมหาเถรสมาคมเหมือนเช่นกรมอื่น ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ หากพิจารณาโครงสร้างการบริหาร การศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ จะเห็นความแตกต่างระหว่างการจัดการศึกษาของฆราวาสและ การศึกษาสงฆ์อย่างชัดเจน เพราะในหน่วยงานระดับกรม ๑๔ หน่วยงาน ของกระทรวงศึกษาธิการ

^{๑๔} การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย, ความเป็นมา รูปแบบ และเป้าหมายการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://bubeeja.blogspot.com/2012/12/blog-post_5282.html [๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕].

เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาจำแนกตามระดับอย่างชัดเจนถึงหน่วยงาน และเน้นเฉพาะการศึกษาของฆราวาส”^{๑๙} และรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติทุกฉบับ ก็มีได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไว้เป็นส่วนเฉพาะต่างหากจากการศึกษาของประชาชน ในความเป็นจริงการศึกษาของคณะสงฆ์ควรเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาแห่งชาติและใช้หลักการในการจัดตามแนวทางการจัดการศึกษาที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติด้วย^{๒๐} การศึกษาของคณะสงฆ์ ที่พระภิกษุ สามเณร จะต้องเล่าเรียนศึกษา คั่นคว้า และ ทำความเข้าใจ มี ๔ ประการคือ

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นการศึกษาวิชาความรู้ทางด้านศาสนาตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ เรียกว่าพระปริยัติธรรมแผนกธรรมหรือที่เรียกกันว่านักธรรม มี ๓ ชั้น คือ นักธรรมตรี นักธรรมโท นักธรรมเอก

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์ไทย ที่เป็นหลักสูตรบาลีสำหรับพระภิกษุและสามเณร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การศึกษาหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎก ซึ่งได้จารึกเป็นภาษาบาลี และให้ได้เรียนรู้ภาษาพระพุทธรูป โดยเมื่อมีความเข้าใจในภาษาบาลีอย่างลึกซึ้งแล้ว ก็จะสามารถที่จะศึกษาค้นคว้าหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจนและถูกต้อง และนำไปถ่ายทอดในการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาที่ปรับปรุงจัดรูปแบบการเรียนการสอนแบบทางโลก ตั้งแต่ระดับมัธยม ๑ ถึงมัธยม ๖

๔. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นการศึกษาในระดับอุดมศึกษา มี ๒ สถาบัน คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ฝ่ายมหานิกาย) และ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (ฝ่ายธรรมยุต) มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งได้รับการรับรองสถานภาพเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐและเป็นนิติบุคคลที่ไม่เป็นส่วนราชการและไม่เป็นรัฐวิสาหกิจเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ มีสิทธิเท่าเทียมกับมหาวิทยาลัยอื่นของรัฐ สามารถจัดการเรียนการสอนได้ทั้งบรรพชิตและฆราวาส เช่นเดียวกับปริยัติธรรมแผนกสามัญ มีระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ รองรับ และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๕ นอกจากนั้น ยังได้รับการรับรองว่าเป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ ตามหลักสูตรการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี ๒๕๔๒ อยู่ในการดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ

^{๑๙} สมปอง มากแจ้ง, “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓๙.

^{๒๐} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี พุทธศักราช ๒๕๕๘ – ๒๕๖๒, (นครปฐม: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๖๘), บทนำ

ต่างจาก นักธรรม-บาลี ที่ยังขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม โดยมีแม่กองธรรมสนามหลวง และแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ ทำหน้าที่กำหนดวัน/เวลา/สถานที่ สำหรับสอบและตรวจข้อสอบเท่านั้น แต่ไม่มีส่วนช่วยในการจัดการเรียนการสอน ไม่มีการปรับปรุงหลักสูตรใด ๆ ยังคงยึดหลักสูตรเดิมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงปรับปรุงไว้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ ที่ยังคงเน้นการท่องจำ สอบปีละครั้ง ไม่มีการวัดผลประเมินผลทั้งผู้เรียนและผู้สอนในระหว่างภาคเรียน

ปัญหาของการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยแผนกธรรม-บาลี

ปัญหาหลัก ๆ ที่มหาเถรสมาคมไม่เคยแก้ไข หรือทำให้เป็นระบบคือการไม่มีหลักสูตรแกนกลางทั้งนักธรรมและบาลี โดยเฉพาะบาลี ที่ไม่มีการจัดทำภาษาไทยที่ใช้ในการแปลภาษาบาลี แม้ทุกสำนักจะใช้ตำราภาษาบาลีเล่มเดียวกันทั่วประเทศ แต่กลับไม่มีตำราแปลเป็นภาษาไทยที่เป็นหลักสูตรเดียวกัน กลายเป็นการเอื้อผลประโยชน์ให้กับกลุ่มเอกชนบางรายที่ทำหนังสือแปลมาขายให้สำนักเรียนทั่วประเทศ สร้างภาระทั้งค่าจ้างครู ค่าจัดซื้อจัดหาหนังสือ และค่าดูแลนักเรียนให้เป็นภาระของเจ้าสำนัก การศึกษานักธรรม-บาลี ยังจำเป็นต่อโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ เพราะพระนักปกครองในระบบของมหาเถรสมาคม และระบบการเลื่อนสมณศักดิ์ ต้องมีวุฒินักธรรม-บาลีคอยกำกับ ทำให้คณะสงฆ์เองยังต้องรักษาระบบการศึกษานี้ไว้

อีกปัญหาของการศึกษาของคณะสงฆ์ คือคุณภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และไม่สามารถตอบสนองนโยบายการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์และของชาติได้ ก่อให้เกิดปัญหาดังนี้ คือ ความเป็นเอกภาพ ไม่มีระบบ ไม่เป็นระเบียบ หลักสูตรที่มีอยู่ก็เก่าแก่ ล้าสมัย ไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน เข้ากับคนรุ่นใหม่ได้ยาก อีกทั้งขาดทั้งงบประมาณ ขาดแคลนครูบาอาจารย์ ขาดบุคลากรทางการสอนขาดมาตรฐานทางวิชาการ และขาดอุดมการณ์

และปัญหาที่สำคัญที่สุดส่วนหนึ่งคือ ผู้บริหาร ครูอาจารย์ ที่ยังคงคุ้นชินกับแนวทางการเรียนรู้แบบเดิม สอนแบบบรรยาย เน้นเนื้อหา เน้นการท่องจำความรู้และฝึกทักษะสำเร็จรูปและวัดผลประเมินผลในส่วนของเนื้อหามากกว่าการวิเคราะห์ เน้นการสอบปรนัย หลักสูตรมีเนื้อหาเยอะ ผู้เรียนต้องท่องจำไปสอบ ทำให้ไม่ได้ฝึกการวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิจัยอย่างเป็นระบบ ผู้เรียนมีโอกาสนำความรู้และฝึกฝนความคิดริเริ่มน้อยมาก คนเก่งคือคนที่สามารถสอบผ่านหรือสอบเข้าศึกษาต่อ ทำให้การสอนไม่ได้เน้นแนวคิด ขาดการบูรณาการเชื่อมโยงกับสภาพที่เป็นจริง

การพัฒนานวัตกรรมกับการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

แม้ว่าปัจจุบันนี้ การศึกษาในวงการคณะสงฆ์ได้พลิกโฉมหน้าไปอย่างมาก โดยได้มีการจัดการศึกษาสมัยใหม่เพิ่มขึ้นอีก ไม่เหมือนสมัยดั้งเดิมที่เน้นอยู่เฉพาะการศึกษาแผนกนักธรรมและบาลีเท่านั้น แต่ได้

เปลี่ยนมาเป็นระบบการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาปริยัติธรรมสายสามัญ และ มหาวิทยาลัยระดับอุดมศึกษาขึ้นไป เพื่อเน้นให้พระสงฆ์มีความสมบูรณ์ทางความรู้ในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้าน “นวัตกรรมการศึกษา” มาใช้ในการบริหารจัดการการศึกษาของคณะสงฆ์ ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น มีประสิทธิภาพมากขึ้น ที่สำคัญเป้าหมายของคณะสงฆ์จะต้องมีพันธกิจและวิสัยทัศน์ในการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยให้ชัดเจน จับต้องได้และก็ได้เดินไปถึงภายในระยะเวลาที่กำหนดและทันทั่วทั้งการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาบริหารจัดการด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ ทำให้เกิดวิธีการใหม่ ๆ ที่ดีต่อการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรมและบาลี เช่นการใช้สื่อที่เหมาะสมและสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ประกอบการสอน การใช้สื่อสตัทพ์อุปกรณ์ได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาการเรียนการสอน ซึ่งมีวิธีสอนที่หลากหลายย่อมกระตุ้นความสนใจของพระสงฆ์ผู้เรียนนักธรรมและบาลีได้เป็นอย่างดี ผู้บริหารคณะสงฆ์จะต้องเร่งพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ควรปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัย ใช้ตำราเอกสารประกอบการสอนให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่สอน ทั้งนี้สื่อที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนช่วยให้ผู้เรียนมีความสนใจ เข้าใจและเรียนรู้เนื้อหาได้ดีขึ้น

แนวทางการพัฒนาวัตกรรมการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรม-บาลี

กระแสการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ ๒๑ จากระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมไปเป็นทุนนิยมอุตสาหกรรมข้ามชาติ ที่มีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีและการบริหารจัดการในระดับที่สูงกว่า เน้นการผลิตสินค้าและบริการไฮเทคแบบอัตโนมัติที่ใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่เพิ่มขึ้น สถาบันการศึกษาหลายแห่งได้เริ่มมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อสร้างความพร้อมในการพัฒนาผู้เรียนสู่อนาคตในศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างไป จากความเข้าใจที่เคยเชื่อกันในวงการศึกษาว່ว่าผู้เรียนต้องเรียนรู้จนเข้าใจคล่องแคล่วจึงจะนำไปใช้งานได้ การที่จะพัฒนาการศึกษาทั้งระบบโดยใช้นวัตกรรมการศึกษาซึ่งหมายถึงการทำให้ใหม่สร้างใหม่หรือการดัดแปลงจากสิ่งใด ๆ แล้วทำให้การศึกษาหรือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเกิดผลต่อการเรียนรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดแก่ผู้เรียน เกิดแรงจูงใจในการเรียนนั้นต้องประกอบด้วยสิ่งที่ยั่งยืนใหม่เป็นที่น่าสนใจและมีประสิทธิภาพ เพื่อปรับปรุง พัฒนา แก้ไขปัญหาการศึกษาทั้งระบบตั้งแต่การบริหารการศึกษา หลักสูตร การเรียนการสอน วิธีการสอนและการประเมินผล ทั้งนี้ จากมาตรา ๖๗ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ๒๕๔๒ ที่ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรมการศึกษา คือ การที่รัฐส่งเสริมให้มีการพัฒนาการผลิตและพัฒนาเทคโนโลยีทางการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์ที่มีคุณค่า จึงได้มีการพัฒนาวัตกรรมการศึกษาที่จะเข้ามาช่วยแก้ปัญหาทั้งในรูปแบบการศึกษาวิจัย การทดลอง ปัจจุบัน นวัตกรรมที่นำมาใช้ส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับนวัตกรรมด้านสื่อการเรียน

การสอนเท่านั้น ในความเป็นจริงยังมีนวัตกรรมการศึกษาด้านอื่น ๆ เช่น นวัตกรรมด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล และด้านการบริหารจัดการ เป็นต้น^{๒๑}

ในด้านการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยทั้งแผนกนิกธรรมและบาลี โดยเฉพาะผู้รับผิดชอบด้านการศึกษา (แม่กองทั้ง ๒ แผนก) ควรให้ความสำคัญกับการนำนวัตกรรมการศึกษา มาพัฒนาปรับปรุงในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. นวัตกรรมด้านหลักสูตร ปรับปรุงหลักสูตรนิกธรรมและบาลี พัฒนาหลักสูตรที่หลากหลายให้มีลักษณะเป็นสหวิชา (Multidisciplinary) หลักสูตรจะเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการจัดการเรียนการสอนเพราะเป็นการสรุปแนวคิดรวบยอดของปรัชญา หลักการและโครงสร้างทางการจัดการศึกษา ที่มีเป้าหมายชัดเจนว่าจะจัดการศึกษาไปทางไหน อย่างไรและจะเกิดผลอะไร ผู้สอน ผู้เรียนต้องเตรียมตัวอย่างไรบ้าง

๒. นวัตกรรมด้านการจัดการเรียนการสอน ปรับปรุงและคิดค้นพัฒนาวิธีสอนแบบใหม่ ๆ ที่สามารถตอบสนองการเรียนรายบุคคล ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนแบบมีส่วนร่วม หรือการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต การวิจัยในชั้นเรียน เน้นการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาไม่เน้นการจดจำ ข้อมูลฝึกทักษะให้ผู้เรียนรักในเรื่องการอ่าน การค้นคว้าหาความรู้ รู้จักการประเมิน ตีความวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาใช้ด้วยตนเอง สามารถอธิบาย ถ่ายโอนใช้งานได้

๓. นวัตกรรมสื่อการสอน จากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์เครือข่ายและเทคโนโลยี โทรคมนาคม ควรนำศักยภาพของเทคโนโลยีเหล่านี้มาใช้ในการผลิตสื่อการเรียนการสอน เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ตัวอย่าง นวัตกรรมสื่อการสอน ได้แก่ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) มัลติมีเดีย การประชุมทางไกล ชุดการสอน วิดีทัศน์แบบมีปฏิสัมพันธ์

๔. นวัตกรรมด้านการประเมินผล ควรทำการรื้อล้างระบบการท่องจำ การสอบปีละครั้ง การวัดผลประเมินผลที่เน้นการจำเนื้อหาเป็นหลัก เพราะเป็นวิธีที่ล้าหลัง ควรใช้วิธีการประเมินการปฏิบัติงานหรือการประเมินการทำงานตามสภาพจริง เน้นการประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ประเมินอย่างสร้างสรรค์ สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน

๕. นวัตกรรมด้านการบริหารจัดการ การใช้นวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารสนเทศมาช่วยในการบริหารจัดการเพื่อการตัดสินใจของผู้บริหารการศึกษา (กองธรรมสนามหลวง และกองบาลีสนามหลวง) ให้มีความรวดเร็วทันเหตุการณ์ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก นอกจากนั้นในส่วนองระดับนโยบายควรปรับระบบการบริหารจัดการจากส่วนกลาง กระจายอำนาจการบริหาร อำนาจความ

^{๒๑} วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ, ปิยะนันท์ พริ้งน้อย, “นวัตกรรมการศึกษาในการพัฒนาทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑”, วารสารร่มพญักษ์, มหาวิทยาลัยเกริก ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๕๙) : ๖๗-๖๘.

รับผิดชอบให้คณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ส่งเสริมให้พระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เข้าร่วมบริหารจัดการร่วมรับผิดชอบมากขึ้นกว่ารูปแบบเดิม ๆ โดยมีระบบการคัดเลือก การประเมินผลงานแบบ ๓๖๐ องศา ความเป็นอิสระ คล่องตัวบนเกณฑ์มาตรฐานที่สอดคล้องกับศักยภาพและความพร้อม ส่งเสริมการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย และเปิดช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย

กล่าวโดยสรุป การพัฒนานวัตกรรมการศึกษา ทั้งในรูปแบบสื่อการเรียนการสอน การประเมินผล การเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ กับท้องถิ่นเพื่อให้ก้าวทันกับการเปลี่ยนแปลงตามบริบทของสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทมากขึ้นเพื่อมุ่งให้บรรลุผลตามเจตนารมณ์ของการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามปรัชญาแนวคิดที่มุ่งผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งสร้างสรรค์ให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาด้านองค์ความรู้ ทักษะ ความสามารถตามสติปัญญาของแต่ละคน โดยผ่านสื่อเทคโนโลยี นวัตกรรมการศึกษาที่หลากหลาย มีการปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้สอน ให้ผู้สอนและผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสร้างวิธีการเรียนเพื่อให้เกิดการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ อย่างแท้จริง

สรุป

จากคำนิยามหรือความหมาย นวัตกรรม จะพบว่านวัตกรรมเป็นแนวคิดในการปฏิบัติแบบใหม่ที่จะก่อให้เกิดผลที่ดียิ่งขึ้นกว่าเดิมทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม นอกจากนั้นแล้ว นวัตกรรมยังหมายถึงความสามารถในการเรียนรู้และนำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้จริงอีกด้วย

นวัตกรรมกับการพัฒนาการศึกษา ถือเป็นการบริหารแนวใหม่ในสถานศึกษา และโดยอย่างยิ่ง การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เพื่อให้ผู้บริหารรู้จักวิธีการบริหารจัดการด้วยตนเอง นวัตกรรม จึงเป็น การปฏิบัติและการกระทำสิ่งใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนหรือการพัฒนาดัดแปลงจากของเดิมให้ดียิ่งขึ้น แปรจากเดิมซึ่งก็อาจจะเป็นความคิด วิธีการ อุปกรณ์ และเมื่อนำมาใช้งานก็ทำให้งานมีประสิทธิภาพ มากยิ่งขึ้น ผู้บริหารจึงจำเป็นต้อง มีความรู้ ความเข้าใจ ในเครื่องมือที่จะใช้ในการบริหารจัดการนวัตกรรม ซึ่งในการพัฒนาการศึกษาไปสู่เป้าหมาย ผู้บริหารจำเป็นต้องนำนวัตกรรมมาเป็นส่วนหนึ่งในการบริหาร และให้บุคลากรในองค์กรอบรมเรื่องการใช้สื่อการสอนต่าง ๆ รวมถึงเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เข้ามามีบทบาท ทางสังคมด้วย ดังนั้น การบริหารจัดการจะประสบผลสำเร็จหรือไม่นั้น ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยและบริบทต่าง ๆ อีกมากมายหลายประการ ผู้บริหารและบุคลากรจะต้องมีองค์ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม สามารถปฏิบัติเป็น ถ่ายทอดได้ และสามารถรองรับนวัตกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

บรรณานุกรม

- กิริติ ยศยิ่งยง. **องค์กรแห่งนวัตกรรม แนวคิด และกระบวนการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- ทิตนา แคมมณี. **ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๖๐.
- พระมหาอภิชาติ ชยเมธี (ถาวร). “การพัฒนาวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.
- วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ. ปิยะนันท์ พร้งน้อย. “นวัตกรรมการศึกษาในการพัฒนาทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑”. **วารสารร่วมพฤษ มหาวิทยาลัยเกริก**. ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม. ๒๕๕๙
- สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. **แนวทางการบริหารและจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๔๕.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการศึกษามหาวิทยาลัยพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี พุทธศักราช ๒๕๕๘-๒๕๖๒**. นครปฐม: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๖๒.
- สมปอง มากแจ้ง. “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์”. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๔๒.
- อินตา ศิริวรรณ. นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ. “การศึกษาแนวทางพัฒนากิจการศึกษามหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์”. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม. ๒๕๕๘).
- Enos, J. **Invention and Innovation in the Petroleum Refining Industry**. The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors. n.d. (1962): 299-322.
- Phrarajadhammanithad. **Buddhist Methods for Propagating Buddhism**. Bangkok: Mahamakuttarajavidyalaya Printing House, 1997.
- PhraThammapirodok. **IT Under the Culture of Wisdom Religion and The Era of Globalization**. ⁵th ed. Bangkok: Phutthatham Foundation, 1996.
- Rogers, E. **Diffusion of Innovations**. ³rd ed. New York: The Free Press, 1983.

Somnuek E. “Innovation: Meaning Types and Importance to Entrepreneurship”. **Journal of Business Administration Faculty of Commerce and Accountancy Thammasat University**. Vol.No.33 (128) (2010): 49.

การพัฒนานวัตกรรม. แนวทางการพัฒนานวัตกรรมของโรงเรียน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.starfish.Com> [๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕].

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. ความเป็นมา รูปแบบ และเป้าหมายการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://bubeeja.blogspot.com/2012/12/blog-post_5282.html [๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕].

เดชกุล มัทวานกุล. นวัตกรรมทางด้านการเรียนการสอน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.jokeda-rune.com> ๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๕.

ปภาวรินทร์ เรืองประจวบกุล. การสร้างนวัตกรรม เพื่อตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาทางการศึกษา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.starfishlabz.com> ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๓.

เยาวภา ประคองศิลป์. ความจำเป็นของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://docs.google.com> ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕.

จิรธรณ์ จันทรเทพย์. ความสำคัญของนวัตกรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://pc1554144053.blogspot.com> ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

เอกชัย ภูผา. นวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยีทางการศึกษา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/611163> ๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๕.

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสร้างมาตรฐานการศึกษาอย่างมีคุณภาพ

Application of Digital Technology to Create Quality Education Standards

เอกรัฐ หล่อพิเชียร*

Aekkarat Lorphichian

สาขาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

Digital Technology for Education Rajamangala University of Technology Thanyaburi

E-mail: Aekkarat@rmutt.ac.th

นพดล พรามณี**

Noppadol Prammanee

สาขาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ประเทศไทย

Digital Technology for Education Rajamangala University of Technology Thanyaburi, Thailand.

E-mail: Noppadol@rmutt.ac.th

Received: December 12, 2022

Revised: January 12, 2023

Accepted: January 13, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา ซึ่งการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการศึกษานั้นมีมานานแล้ว เช่น คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer Assisted Instruction) อีเลิร์นนิงส์ (e-Learning) สื่อประสม (Multimedia) เป็นต้น โดยในปัจจุบันเทคโนโลยีดิจิทัลได้ถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนทำให้เกิดเทคโนโลยีประเภทใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพสูง ทำให้เราสามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาได้ ก่อให้เกิดการยกระดับการเรียนการสอนและยังทำให้การเรียนการสอนมีคุณภาพและประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้เป็นอย่างมาก โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าถึงเนื้อหาความรู้ได้อย่างทั่วถึง ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญในยุคศตวรรษที่ ๒๑ เทคโนโลยีดิจิทัลที่จะกล่าวถึงในบทความนี้ได้แก่เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (AR), เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (VR) และ เทคโนโลยีเมตาเวิร์ส (Metaverse) ซึ่งแต่ละเทคโนโลยีก็มีลักษณะ วิธีการใช้ ข้อดี ข้อจำกัดที่ต่างกันไป การนำไปประยุกต์ใช้ในด้านการศึกษาให้เหมาะสม

* ผศ.ดร.เอกรัฐ หล่อพิเชียร Asst.prof.Dr.Aekkarat Lorphichian สาขาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ประเทศไทย

** ผศ.ดร.นพดล พรามณี Asst.prof.Dr.Noppadol Prammanee สาขาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ประเทศไทย

ก็จะได้ประโยชน์จากการใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ ยกตัวอย่างเช่น การเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การสร้างแรงจูงใจ การส่งเสริมทักษะ ซึ่งจะสร้างมาตรฐานการศึกษาอย่างมีคุณภาพ

คำสำคัญ : การประยุกต์ใช้; เทคโนโลยีดิจิทัล; การศึกษา

Abstract

This article presents the content of digital technology applied to education. The adoption of digital technology in education has been used for a long time, such as Computer Assisted Instruction, e-Learning, and Multimedia. Nowadays, digital technology is constantly evolving to create new high-efficiency technology. This allows us to apply new digital technology in education. This has resulted in the upgrading of teaching and learning and the quality and efficiency of teaching and learning. It also significantly reduces educational inequality, especially in the 21st century. The digital technologies discussed in this paper are augmented reality (AR), virtual reality (VR), and metaverse, each of which technology has its characteristics. The pros and cons are varied. Proper application in education will also benefit from the use of these technologies. For example, the increase in academic achievement, motivation, and skills promotion which will create a quality education standard.

Keywords : Application; Digital Technology; Educational

บทนำ

เทคโนโลยีการศึกษา^๑ หมายถึง การนำวิทยาการทางด้านต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้กับการศึกษา เช่น การเรียน การสอน การนำเสนอ ซึ่งการประยุกต์ใช้อาจนำอุปกรณ์ วัสดุ กระบวนการ ขั้นตอน วิธีการต่าง ๆ มาใช้ร่วมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางการศึกษา โดยเทคโนโลยีทางการศึกษาจะแบ่งเป็นสองระบบ^๒ คือ ระบบแอนะล็อก (Analog) และ ระบบดิจิทัล (Digital)

เทคโนโลยีการศึกษาระบบแอนะล็อก หมายถึง เทคโนโลยีการศึกษาที่ใช้การรับส่งสัญญาณข้อมูลแบบต่อเนื่อง โดยขนาดของสัญญาณที่รับส่งจะไม่คงที่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงขนาดของสัญญาณจะเป็นใน

^๑ นิคม ทาแดง, เทคโนโลยีการศึกษาเพื่อการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : ภาคพิมพ์, ๒๕๕๕).

^๒ กิดานันท์ มลิทอง, สื่อการสอนและการบริหารจัดการเทคโนโลยีทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๙).

ลักษณะค่อยเป็นค่อยไป เป็นเส้นโค้งต่อเนื่องกันไป ตามสัญญาณชีพจร ซึ่งเทคโนโลยีการศึกษาระบบแอนะล็อกจะเป็นการใช้ในยุคแรก ๆ โดยสื่อการศึกษาระบบแอนะล็อกที่ใช้ในการศึกษา เช่น เครื่องฉาย เครื่องบันทึกเสียง ลำโพง ฟิล์มสไลด์ เป็นต้น

เทคโนโลยีการศึกษาระบบดิจิทัล หมายถึง เทคโนโลยีการศึกษาที่ใช้การรับส่งสัญญาณข้อมูลแบบไม่ต่อเนื่อง โดยขนาดของสัญญาณที่รับส่งจะมีขนาดคงที่ ซึ่งสัญญาณจะมีสองระดับคือสูงสุดและต่ำสุด สัญญาณระดับสูงสุดจะแทนด้วยค่า “๑” ส่วนสัญญาณระดับต่ำสุดจะแทนด้วยค่า “๐” ซึ่งระบบดิจิทัลนี้เป็นระบบที่ใช้ในระบบคอมพิวเตอร์ ในปัจจุบันได้มีการนำเทคโนโลยีการศึกษาระบบดิจิทัลไปใช้เป็นอย่างมาก เช่น การใช้สื่อดิจิทัล การใช้อุปกรณ์ดิจิทัล ยกตัวอย่างเช่น เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (AR) เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (VR) เทคโนโลยีเมตาเวิร์ส (Metaverse) สมาร์ทโฟน แท็บเล็ต กล้องดิจิทัล เครื่องเล่นวีดีโอ สื่อมัลติมีเดีย เป็นต้น

ปัจจุบันเทคโนโลยีดิจิทัลได้มีการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้นจึงได้มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ในการศึกษามากขึ้น โดยจะใช้ในวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป เช่น เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน การจำลองสถานการณ์จริง การฝึกทักษะปฏิบัติ การดึงดูดความสนใจของผู้เรียน เป็นต้น

บทความนี้ได้นำเสนอเทคโนโลยีดิจิทัล ๓ ประเภท ดังนี้

๑. เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม
๒. เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน
๓. เทคโนโลยีเมตาเวิร์ส

ซึ่งการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการศึกษาจะเป็นการสร้างมาตรฐานการศึกษาให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

ความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality) :AR

ความหมายของความเป็นจริงเสริม^๑

สภาวะจริงที่แต่งเติมขึ้นด้วยเทคโนโลยี เช่น ผู้ใช้กำลังดูรถยนต์อยู่และต้องการทราบข้อมูลเกี่ยวกับรถยนต์ ก็อาจจะใช้แว่นตาชนิดพิเศษซึ่งสามารถแสดงข้อมูลรถยนต์ซ้อนลงบนภาพรถยนต์ที่กำลังมองอยู่ได้

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์, ๒๕๕๔).

ประเภทของความเป็นจริงเสริม

เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท^๕ ดังต่อไปนี้

๑. Marker-Based หรือ Image Recognition ความเป็นจริงเสริมประเภทนี้จะใช้วิธีติดตั้งมาร์กเกอร์ลงไปในสื่อหรือวัตถุต่าง ๆ เช่น ใบปลิว โบชัวร์ หนังสือ แก้วน้ำ ขวด ฯลฯ โดยวิธีใช้จะต้องนำโทรศัพท์สมาร์ทโฟน หรือ แท็บเล็ต ไปส่องมาร์กเกอร์ หลังจากนั้นจะเกิดภาพนิ่ง ภาพสามมิติ หรือ สื่อวิดีโอที่สัมพันธ์ตามที่ได้ออกแบบไว้ แสดงขึ้นมาที่จอภาพของอุปกรณ์ที่ใช้ส่อง

๒. Marker-less ความเป็นจริงเสริมประเภทนี้จะไม่มีมาร์กเกอร์ติดที่วัตถุ ผู้ใช้งานสามารถหยิบจับวัตถุมาวางในโลกจริงได้ผ่านแอปพลิเคชัน เช่น การทดลองนำเฟอร์นิเจอร์เสมือนมาวางไว้ที่ห้อง เพื่อดูความเหมาะสมของการตกแต่ง ก่อนจะไปซื้อเฟอร์นิเจอร์มาใช้จริง

๓. Location-Based ความเป็นจริงเสริมประเภทนี้จะใช้พิกัดที่ตั้งของสัญญาณจีพีเอส (GPS) เป็นตัวทำให้เกิดภาพเสมือนจริงขึ้นมา เช่น การนำกล้องสมาร์ทโฟนไปส่องที่ป้ายบอกทางก็จะเกิดการแสดงผลข้อมูลของสถานที่นั้น ๆ ขึ้นมา

ข้อดีและข้อจำกัดของความเป็นจริงเสริม

เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมมีข้อดีและข้อจำกัด^๕ ดังต่อไปนี้

ข้อดี

๑. สามารถนำเทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมไปประยุกต์ใช้ในหลาย ๆ ด้านได้ เช่น ด้านการศึกษา ด้านการโฆษณา ด้านการบริการ และอื่น ๆ

๒. สามารถเพิ่มความน่าสนใจของสื่อให้มากขึ้น จากการสร้างภาพเสมือนขึ้นมา ซึ่งจะทำให้ผู้ใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมได้สัมผัสถึงประสบการณ์ด้วยตนเอง

๓. ทำให้สามารถเห็นรายละเอียดของสิ่งที่ต้องการจะนำเสนอ เนื่องจากในบางครั้งสื่อที่ใช้เป็นวัสดุอุปกรณ์จริง ไม่สามารถที่จะใช้แสดงให้เห็นถึงรายละเอียดภายในได้ เช่น การจำลองโครงสร้างของอวกาศในวิชาวิทยาศาสตร์ หรือบางครั้งไม่สามารถที่จะนำสื่อที่เป็นอุปกรณ์จริงมาให้ผู้เรียนสัมผัสจริงได้ เช่น สื่อที่มีราคาแพง หรือสื่อที่มีอันตราย

๔. ปัจจุบันการสร้างสื่อโดยใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม สามารถทำได้ง่ายขึ้นจากเมื่อก่อน

^๕ อเนก พุทธิเดช และคณะ, “การพัฒนาบทเรียนเรื่องการประยุกต์ปรับพันธจำกัดเขต โดยประยุกต์ใช้เทคนิคความจริงเสริมบนโทรศัพท์เคลื่อนที่สมาร์ทโฟน”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ, ๒๕๖๑), หน้า ๑๑.

^๕ อรวี ชุมมินและคณะ, “เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมเพื่อพัฒนาทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียนในโลกชีวิตวิถีใหม่”, วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๕) : C๙–C๑๕.

ข้อจำกัด

๑. เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมไม่เหมาะกับกลุ่มคนที่ไม่ชำนาญการใช้เทคโนโลยี
๒. ราคาของเทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมค่อนข้างสูง ซึ่งทำให้ต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมในการทำสื่อ
๓. การใช้ผ่านหน้าจอสัมผัสที่ขนาดเล็กอาจทำให้เนื้อหาที่น่าสนใจดูได้ยาก
๔. เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมเกิดขึ้นมานานทำให้ปัจจุบันสื่อที่ผลิตโดยใช้เทคโนโลยีนี้มีเยอะ จึงทำให้การสร้างสื่อความเป็นจริงเสริมที่มีความแปลกใหม่ทำได้ยาก

การนำเทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมมาใช้ในการศึกษา

เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมสามารถนำมาใช้ในการศึกษาได้^๖ หลายรูปแบบ เช่น เพิ่มทักษะการเรียนรู้ เพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ตัวอย่างเช่น งานวิจัยของ เอกรัฐ หล่อพิเชียร^๗ ได้ศึกษาเรื่องการใช้สื่อการเรียนรู้ความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality) เรื่อง โปรโตคอล TCP/IP เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาวิชาการสื่อสารข้อมูลและเครือข่ายคอมพิวเตอร์ สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศการศึกษาคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ผลการวิจัยพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนด้วยสื่อ

การเรียนรู้ความเป็นจริงเสริมสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการใช้สื่อการเรียนรู้ความเป็นจริงเสริมทำให้ผลการเรียนของนักศึกษาพัฒนาขึ้น เนื่องจากเนื้อหาเรื่องโปรโตคอล TCP/IP เป็นเนื้อหาที่เข้าใจยาก นักวิจัยได้ใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมเข้ามาช่วยอธิบายให้นักศึกษาเข้าใจเนื้อหาได้มากยิ่งขึ้น

ความเป็นจริงเสมือน (Virtual Reality) :VR

ความหมายของความเป็นจริงเสมือน^๘

สภาวะจำลองที่สร้างขึ้นด้วยคอมพิวเตอร์เพื่อให้เหมือนสภาวะจริง ซึ่งผู้ใช้สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับสภาวะจำลองนี้ได้ เช่น การจำลองสภาพเรือนไทยเพื่อให้ผู้ชมสามารถเข้าไปดูห้องต่าง ๆ ภายในได้เสมือนกับได้เข้าไปดูจริง ๆ

^๖ พรทิพย์ กลมดี, “การพัฒนาแอปพลิเคชันความเป็นจริงเสริม เรื่องระบบสุริยะจักรวาล สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑”, วารสารกลุ่มมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๒๗.

^๗ เอกรัฐ หล่อพิเชียร, การใช้สื่อการเรียนรู้ความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality) เรื่อง โปรโตคอล TCP/IP เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา วิชาการสื่อสารข้อมูลและเครือข่ายคอมพิวเตอร์ สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศการศึกษาคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ ๙, ๒๕๖๐, หน้า ๑๑๑๖-๑๑๒๒.

^๘ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔.

ประเภทของความเป็นจริงเสมือน

เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือนแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท^๙ ดังต่อไปนี้

๑. Desktop Virtual Reality ความเป็นจริงเสมือนประเภทนี้ จะใช้จอมอนิเตอร์ของเครื่องคอมพิวเตอร์ในการแสดงผลภาพความเป็นจริงเสมือน

๒. Video Mapping ความเป็นจริงเสมือนประเภทนี้ จะทำการนำวิดีโอมาเป็นส่วนนำเข้าข้อมูล ร่วมกับการใช้เทคนิคทางคอมพิวเตอร์และใช้การแสดงผลแบบ Desktop Virtual Reality ซึ่งสามารถแสดงผลได้ทั้งแบบสองมิติและสามมิติ โดยผู้ใช้จะสามารถมองเห็นตัวเอง การเคลื่อนไหวและการตอบสนอง จากจอมอนิเตอร์ได้

๓. Immersive Systems ความเป็นจริงเสมือนประเภทนี้ จะใช้แว่น VR ในการสวมที่ศีรษะ ซึ่งการแสดงผลภาพและเสียงจะถูกแสดงที่แว่นตา VR ทำให้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือนประเภทนี้เป็นแบบสำหรับส่วนบุคคล

๔. Telepresence ความเป็นจริงเสมือนประเภทนี้ จะมีการใช้งานร่วมกับอุปกรณ์อื่น เช่น หุ่นยนต์ รถบังคับ โดยที่อุปกรณ์นั้นจะถูกติดตั้งตัวตรวจจับสัญญาณระยะไกลเข้าไป เพื่อให้สามารถทำการเชื่อมต่อกับผู้ใช้ในการควบคุมอุปกรณ์นั้นได้

๕. Augmented/Mixed Reality Systems ความเป็นจริงเสมือนประเภทนี้ จะเป็นการรวมกันของ Desktop Virtual Reality กับ Telepresence โดยในส่วนของ Telepresence จะทำหน้าที่ในการนำเข้าข้อมูล และ Desktop Virtual Reality จะทำหน้าที่ในการแสดงผลภาพเสมือนจริงให้กับผู้ใช้ เช่น การแสดงผลภาพความเป็นจริงเสมือนของสัตว์ร้ายให้กับสัตว์แพทย์เพื่อวินิจฉัยโรค

ข้อดีและข้อจำกัดของความเป็นจริงเสมือน

ข้อดี

๑. สามารถสร้างโลกจริงเสมือนที่บางครั้งเสี่ยงต่อภัยอันตราย ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้โดยปลอดภัย เช่น ที่สัตว์ป่าดุร้ายอาศัย

๒. เพิ่มโอกาสให้ผู้เรียนสามารถทำการสำรวจสถานที่ซึ่งไม่สามารถท่องเที่ยวได้ในโลกความเป็นจริง เช่น ทะเลลึก หรือ ภายในภูเขาไฟที่กำลังระเบิด

๓. ทำให้ผู้เรียนสามารถทำการทดลองในสิ่งแวดล้อมที่เป็นสถานการณ์จำลอง ก่อนที่จะทำการทดลองในสภาวะจริง เช่น นักเรียนแพทย์ทดลองผ่าตัด

๔. สามารถประหยัดเวลา และ ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ได้มากกว่าการทดลองจากสถานการณ์จริง

^๙ อรรถศาสตร์ เวียงสงค์และคณะ, “การพัฒนาสื่อความเป็นจริงเสมือน”, วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๕๓) : ๔๔๖-๔๕๕.

ข้อจำกัด

๑. ซอฟต์แวร์และอุปกรณ์มีราคาค่อนข้างสูง ทำให้สถาบันการศึกษาทั่วไปไม่สามารถซื้อได้
๒. เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือนมีความซับซ้อนมากเกินไปจนกว่าจะให้ได้ในห้องเรียนธรรมดา
๓. ซอฟต์แวร์บทเรียนยังมีจำกัดในเรื่องที่จะใช้เรียน
๔. ภาพสามมิติยังขาดความนุ่มนวลทำให้ใช้นาน ๆ แล้วเกิดอาการทางสายตา หรือ เวียนศีรษะ

การนำเทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือนมาใช้ในการศึกษา

งานวิจัยของ ธาดา จันตะคุณ^{๑๐} ได้ศึกษาเรื่อง สภาพแวดล้อมการเรียนรู้แบบเต็มรูปแบบเสมือนจริงด้วยการเล่าเรื่องดิจิทัล เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึกของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ผลการวิจัย พบว่าความสามารถการเรียนรู้เชิงลึกหลังเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนของกลุ่มตัวอย่างสามกลุ่ม มีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นทั้งสามกลุ่ม นอกจากนั้น ผลการประเมินชิ้นงานของนักศึกษาหลังเรียนทั้ง ๑๒ กลุ่ม ด้วยสภาพแวดล้อมการเรียนรู้แบบเต็มรูปแบบ มีผลการประเมินโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการใช้สภาพแวดล้อมการเรียนรู้แบบเต็มรูปแบบเสมือนจริงด้วยการเล่าเรื่องดิจิทัล ทำให้ผลการเรียนของนักศึกษาพัฒนาขึ้น เนื่องจากการใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือนเข้ามาช่วยทำให้สภาพแวดล้อมการเรียนเปลี่ยนแปลง ทำให้นักศึกษาได้รับประสบการณ์แบบเต็มรูปแบบ ทำให้นักศึกษาเข้าใจเนื้อหาได้มากยิ่งขึ้น

เมตาเวิร์ส (Metaverse)

ความหมายของเมตาเวิร์ส^{๑๑}

เมตาเวิร์ส ราชบัณฑิตยสถาน กำหนดให้ใช้ชื่อภาษาไทยว่า ‘จักรวาลนฤมิต’ หมายถึง โลกเสมือนจริงดิจิทัลที่ผสานโลกจริงเข้ากับโลกเสมือน ทำให้ผู้ใช้สามารถมีปฏิสัมพันธ์กัน เช่น เรียนหนังสือ ประชุม ดูคอนเสิร์ต ฯลฯ โดยโลกเสมือนจริงดิจิทัลผู้ใช้สามารถสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมาใหม่ หรือที่เรียกว่า อวตาร์ (Avatar) เมตาเวิร์ส ใช้เทคโนโลยีหลัก ๒ เทคโนโลยี คือ เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม และเทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน

^{๑๐} ธาดา จันตะคุณ, “สภาพแวดล้อมการเรียนรู้แบบเต็มรูปแบบเสมือนจริงด้วยการเล่าเรื่องดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึกของนักศึกษาระดับปริญญาตรี”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษา, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๖๑).

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔.

ประเภทของเมตาเวิร์ส

เทคโนโลยีเมตาเวิร์สเสริมแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท^{๑๒} ดังต่อไปนี้

๑. Traditional Centralized เมตาเวิร์สประเภทนี้จะมีระบบการทำงานแบบรวมศูนย์ โดยจะไม่รวมบล็อกเชนไว้ในกลไกการทำงาน ซึ่งพื้นที่เสมือน (Virtual Space) จะถูกควบคุมโดยองค์กรกลาง ซึ่งเก็บข้อมูลของผู้ใช้ในโลกลักษณะนี้ เมตาเวิร์สประเภทนี้จะมีผู้ใช้มากที่สุด เช่น เกม FORTNITE ที่มีผู้เล่นมากกว่า ๒๗๘ ล้านคน

๒. Centralized Blockchain เมตาเวิร์สประเภทนี้จะมีการรวมบล็อกเชนไว้ในกลไกการทำงาน ซึ่งบล็อกเชนจะอนุญาตให้มีการปฏิสัมพันธ์ต่อการพัฒนาในพื้นที่เสมือน ซึ่งรูปแบบนี้จะทำให้เกิดสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจดิจิทัลที่สมบูรณ์ซึ่งผู้ใช้สามารถสร้างรายได้จากการสร้างสรรค์ NFT (Non-Fungible Tokens) เช่น Earth2 ที่สามารถทำการซื้อ ขายหรือแลกเปลี่ยนพื้นที่เสมือนได้

๓. Decentralized Blockchain เมตาเวิร์สประเภทนี้จะใช้ระบบที่เรียกว่า DAO (Decentralized Autonomous Organization) ซึ่งเป็นระบบที่ใช้สัญญาอัจฉริยะ (Smart Contract) ในการสร้างกฎภายในเมตาเวิร์สที่กำหนดไว้ ซึ่งอำนาจการตัดสินใจไม่ได้อยู่ที่องค์กรกลางแต่อยู่กับผู้ใช้ ซึ่งผู้ใช้แต่ละคนที่เป็นเจ้าของโทเคนจะมีบทบาทในการตัดสินใจบริหารโลกเสมือนจริงที่เจ้าของพัฒนาขึ้นมา

ข้อดีและข้อจำกัดของเมตาเวิร์ส

ข้อดี

๑. สามารถเชื่อมต่อโลกจริงกับโลกเสมือนเข้าด้วยกัน
๒. การใช้โลกเสมือนจริงดิจิทัลทำให้ผู้ใช้ได้รับประสบการณ์แบบดื่มด่ำ (Immersive Experience)
๓. ทำให้เกิดการลงทุนในสินทรัพย์ดิจิทัล สกุลเงินดิจิทัล และ NFT
๔. นำไปใช้ในการศึกษาได้ สร้างประสบการณ์ที่ดีในการเรียนออนไลน์
๕. ทำให้เกิดเกิดอาชีพใหม่ ๆ บนโลกเสมือนจริงดิจิทัล
๖. เป็นเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นใหม่ ดังนั้น เวลาใช้งานจะทำให้ผู้ใช้งานตื่นเต้น ได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ จากเทคโนโลยีที่ยังไม่เคยใช้

ข้อจำกัด

๑. อาจก่อให้เกิดการขาดปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์บนโลกจริง
๒. อาจเกิดการเสพติดโลกเสมือนจริงดิจิทัลมากเกินไป ทำให้เสียสุขภาพจากการใช้งานที่มากเกินไป

^{๑๒} David Grider, "THE METAVERSE Web 3.0 Virtual Cloud Economies", *Grayscale Research Journal*, November(2021) : 8-9.

๓. อุปกรณ์การใช้งานโลกเสมือนจริงดิจิทัลปัจจุบันยังมีราคาแพง
 ๔. ปัญหาเรื่องความปลอดภัยของข้อมูล และความเป็นส่วนตัวของข้อมูล
 ๕. อาจเกิดอาชญากรรมไซเบอร์ (Cybercrime) ในการทำความผิดบนโลกเสมือนจริงดิจิทัล
 ๖. อาจเกิดปัญหาทางจริยธรรมบนโลกเสมือนจริงดิจิทัล เช่น การฆาตกรรมบนโลกเสมือนจริง
- การนำเทคโนโลยีเมตาเวิร์สมาใช้ในการศึกษา**

งานวิจัยของ ปณิดา ประทุมคำ^{๑๓} ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาห้องเรียนเสมือนจริง ด้วย Metaverse Spatial เรื่อง หน่วยของสิ่งมีชีวิต วิชาวิทยาศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนด้วยห้องเรียนเสมือนจริง ด้วย Metaverse Spatial เรื่อง หน่วยของสิ่งมีชีวิต วิชาวิทยาศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการใช้สื่อห้องเรียนเสมือนจริงด้วย Metaverse Spatial ทำให้ผลการเรียนของนักเรียนพัฒนาขึ้น เนื่องจากเนื้อหาเรื่อง หน่วยของสิ่งมีชีวิต เป็นเนื้อหาที่เข้าใจยากและยังเป็นเนื้อหาที่สร้างความเบื่อให้กับผู้เรียน นักวิจัยได้ใช้เทคโนโลยีเมตาเวิร์สเข้ามาช่วยอธิบายทำให้ผู้เรียนมีความสนใจมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเทคโนโลยีเมตาเวิร์สเป็นเทคโนโลยีที่ใหม่ และยังทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้มากยิ่งขึ้น

สรุป

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษาสามารถนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน เช่น เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพื่อสร้างแรงจูงใจ เพื่อส่งเสริมทักษะด้านต่าง ๆ และนอกจากนั้นยังสามารถใช้เพื่อวัตถุประสงค์ด้านอื่น ๆ ได้อีก ซึ่งการเลือกเทคโนโลยีดิจิทัลที่เหมาะสมก็เป็นสิ่งจำเป็นทั้งในแง่ของกลุ่มเป้าหมาย ต้นทุนการผลิต ความง่ายในการผลิต ความใหม่ของเทคโนโลยี ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ จำเป็นต้องศึกษาให้ถี่และเลือกใช้อย่างรอบคอบ เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมมี ๓ ประเภท คือ (๑) Marker-Based หรือ Image Recognition (๒) Marker-less และ (๓) Location-Based มีข้อดีที่สำคัญคือ ปัจจุบันการสร้างสื่อโดยใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม สามารถทำได้ง่ายขึ้นจากเมื่อก่อน ข้อเสียที่สำคัญคือ เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมเกิดขึ้นมานานทำให้ปัจจุบันสื่อที่ผลิตโดยใช้เทคโนโลยีนี้มีเยอะ เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือนมี ๕ ประเภท คือ (๑) Desktop Virtual Reality (๒) Video Mapping (๓) Immersive Systems (๔) Telepresence และ (๕) Augmented/Mixed Reality Systems มีข้อดีที่สำคัญคือ เพิ่มโอกาสให้ผู้เรียนสามารถทำการสำรวจสถานที่ซึ่งไม่สามารถท่องเที่ยวได้

^{๑๓} ปณิดา ประทุมคำ, “การพัฒนาห้องเรียนเสมือนจริง ด้วย Metaverse Spatial เรื่อง หน่วยของสิ่งมีชีวิต วิชาวิทยาศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.kroobannok.com/board_view.php?b_id=๑๘๓๔๖๗&bcat_id=๑๖, [๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๔].

ในโลกความเป็นจริง ข้อเสียที่สำคัญคือ ซอฟต์แวร์และอุปกรณ์มีราคาค่อนข้างสูง ทำให้สถาบันการศึกษาทั่วไปไม่สามารถซื้อได้ เทคโนโลยีเมตาเวิร์สมี ๓ ประเภทคือ (๑) Traditional Centralized (๒) Centralized Blockchain และ (๓) Decentralized Blockchain ข้อดีที่สำคัญคือ การใช้โลกเสมือนจริงดิจิทัลทำให้ผู้ใช้ได้รับประสบการณ์แบบเต็มตัว ข้อเสียที่สำคัญ อุปกรณ์การใช้งานโลกเสมือนจริงดิจิทัลปัจจุบันยังมีราคาแพง

แนวทางการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษาที่มีคำแนะนำดังนี้

๑. เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมเหมาะกับการสร้างสื่อที่ต้องการความเร็วในการจัดสร้าง หรือไม่ต้องการซื้ออุปกรณ์เสริมเพิ่มและการลงทุนไม่สูง

๒. เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือนเหมาะกับการสร้างสื่อที่นำไปใช้กับเนื้อหาที่ยากต่อการเข้าถึง หรือการจำลองสถานการณ์ที่อาจมีความเสี่ยง เช่น ทางด้านการแพทย์ การทหาร แต่เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือนต้องใช้การลงทุนที่ค่อนข้างสูง ซื้ออุปกรณ์ต่อเพิ่ม การสร้างสื่อต้องใช้เวลาในการจัดสร้างนาน

๓. เทคโนโลยีเมตาเวิร์สนำไปประยุกต์ใช้ในกรณีที่ต้องการให้ผู้เรียนได้รับความแปลกใหม่ทางด้านเทคโนโลยี และได้รับประสบการณ์แบบสุดคุ้ม ซึ่งเทคโนโลยีเมตาเวิร์สต้องใช้การลงทุนที่สูงเหมือนกับความเป็นจริงเสมือน นอกจากนั้นยังใช้เวลาในการสร้างนาน เนื่องจากผู้เชี่ยวชาญยังมีจำนวนน้อยเนื่องจากความใหม่ของเทคโนโลยี

บรรณานุกรม

กิดานันท์ มลิทอง. **สื่อการสอนและการบริหารจัดการเทคโนโลยีทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๙.

ธาดา จันตะคุณ. “สภาพแวดล้อมการเรียนรู้แบบเต็มตัวเสมือนจริงด้วยการเล่าเรื่องดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึกของนักศึกษาระดับปริญญาตรี”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษา**. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๖๑.

นิคม ทาแดง. **เทคโนโลยีการศึกษาเพื่อการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชา, ๒๕๕๕.

พรทิพย์ กลมดี. “การพัฒนาแอปพลิเคชันความเป็นจริงเสริม เรื่องระบบสุริยะจักรวาล สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑”. **วารสารกลุ่มมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๒๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์, ๒๕๕๔.

อรรถศาสตร์ เวียงสงค์และคณะ. “การพัฒนาสื่อความเป็นจริงเสมือน”. **วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๕๓) : ๔๔๖-๔๕๕.

อรวี ชุมมินและคณะ. “เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมเพื่อพัฒนาทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียนในโลกชีวิตวิถีใหม่”. **วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม**. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๕) : C๙-C๑๕.

อเนก พุทธิเดช และคณะ. “การพัฒนบทเรียนเรื่องการประยุกต์ปรับแก้จำกัดเขต โดยประยุกต์ใช้เทคนิคความจริงเสริมบนโทรศัพท์เคลื่อนที่สมาร์ทโฟน”. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ, ๒๕๖๑ : ๑๑.

เอกรัฐ หล่อพิเชียร. “การใช้สื่อการเรียนรู้ความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality) เรื่อง โปรโตคอล TCP/IP เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา วิชาการสื่อสารข้อมูลและเครือข่ายคอมพิวเตอร์ สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศการศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี”. **การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลครั้งที่ ๙**, ๒๕๖๐ : ๑๑๑๖-๑๑๒๒.

David Grider. “THE METAVERSE Web 3.0 Virtual Cloud Economies”. **Grayscale Research Journal**, (November 2021) : 8-9.

ปณิดา ประทุมคำ. “การพัฒนาห้องเรียนเสมือนจริง ด้วย Metaverse Spatial เรื่อง หน่วยของสิ่งมีชีวิต วิชาวิทยาศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.kroobannok.com/board_view.php?b_id=๑๘๓๔๖๗&bcat_id=๑๖. [๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๔].

การสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกัน ในการปฏิบัติภารกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัด*

Establishment of Collaborative Network in Conducting The Missions of The Provincial Administrative Organization

เดชา พวงงาม**

Decha Puangngam

วิทยาลัยสงฆ์เพชรบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Phetchaburi Buddhist college Mahachulalongkornrajavidya University, Thailand

E-mail : pdecha1957@gmail.com

Received: December 10, 2022

Revised: January 24, 2023

Accepted: January 29, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยมูลเหตุให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือในการปฏิบัติภารกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (๒) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติภารกิจ (๓) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยสำคัญอันมีผลทำให้การบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติภารกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัดประสบผลสำเร็จ และ (๔) เพื่อเสนอแนะแนวทางในการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติภารกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร และสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นหลัก

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือในการปฏิบัติภารกิจร่วมกับองค์กรการบริหารส่วนจังหวัด ประกอบด้วย (๑) อำนาจหน้าที่ ทรัพยากร และศักยภาพของภาคส่วนนั้น ๆ (๒) ภูมิหลังที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาก่อน (๓) สิ่งจูงใจ (๔) บุคลิกลักษณะ ความสามารถ และความมุ่งมั่นของผู้ประสานความร่วมมือ (๕) บรรยากาศ และโครงสร้างที่เอื้อต่อความร่วมมือ โดยมีกระบวนการสร้างเครือข่ายในการปฏิบัติภารกิจ ได้แก่ (๑) การตระหนักถึงปัญหา และความจำเป็นที่ต้องแก้ปัญหาร่วมกัน (๒) การแสวงหา และเจรจากับภาคส่วนต่าง ๆ (๓) การกำหนด และมอบหมายภารกิจให้ภาคีความร่วมมืออย่างเหมาะสม (๔) การสร้างความยินยอม และไว้วางใจระหว่างกัน (๕) การแก้ปัญหา และสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน (๖) การแสดงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้การบริหารปกครอง

* บทความนี้ ได้พัฒนามาจากหนังสือสารนิพนธ์ ที่พิมพ์เผยแพร่ในงานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๕ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๘-๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๕

** ดร.เดชา พวงงาม Dr.Decha Puangngam

แบบร่วมมือกันประสบผลสำเร็จ ได้แก่ ศักยภาพของบุคคลที่มีบทบาทในการประสานความร่วมมือ และ ศักยภาพของภาคีความร่วมมือหลัก รวมทั้งภาคีเครือข่ายสนับสนุน ทั้งนี้โดยการจะให้การสร้างเครือข่าย มีประสิทธิผลได้นั้น จะต้องทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องตระหนัก เข้าใจถึงความสำคัญ และสนับสนุนด้านต่าง ๆ ทำให้ ภาคส่วนต่าง ๆ ยินดีเข้ามาเป็นภาคีความร่วมมืออย่างต่อเนื่องและต้องมีกระบวนการดำเนินการอย่าง เหมาะสม

คำสำคัญ : องค์การบริหารส่วนจังหวัด; การสร้างเครือข่าย; การบริหารปกครองแบบร่วมมือ; การปฏิบัติภารกิจ

Abstract

The objectives of this research were (1) to analyze the factors causing various sectors to enter into a partnership collaborating in conducting the missions together with the Provincial Administrative Organization; (2) to study the process of establishing the collaborative administrative network in conducting the missions of the Provincial Administrative Organization; and (4) to suggest the guidelines for establishing the collaborative administrative network in conducting the missions of the Provincial Administrative Organization effectively. The qualitative research method was applied to the research by studying and analyzing the information from the documents and conduction in-depth interviews with key informants.

The results revealed that the factors causing various sectors to enter into a partnership collaborating in conducting the missions together with the Provincial Administrative Organization are as follows: (1) Having different powers, resources and potential; (2) Having a background of giving help and support to each other previously; (3) Incentives leading to collaboration; (4) Personality, competence and the determination of the collaboration coordinators; and (5) Having an open atmosphere and structure promoting collaboration. The procedures for establishing the collaborative network in conducting the missions are as follows: (1) Recognizing the importance of the problems and the needs for solving the problems in cooperation with the relevant sectors; (2) Seeking and negotiating with various sectors simultaneously; (3) Determining and assigning missions to collaborating partners to take responsibility appropriately; (4) Building mutual consent and trust; (5) Solving the problems and building mutual understanding; and 6) presenting the results of collaborative administration. The key

factors resulting in the success of the collaborative administration in conducting the missions are the potential or the capacity of a person playing a key in the coordination with the Provincial Administrative Organization; and the potential or capacity of the main collaborative partnership network.

To effectively establish a collaborative administrative network in conducting the missions the Provincial Administrative Organization must be aware, understand, realize the importance and promote things considered important factors making various sectors willing to enter a collaborative partnership continuously. To establish a collaborative administrative network in conducting any missions, there should be an appropriate procedure, considering the factors contributing to the success of collaborative administration as aforementioned above.

Keywords : Provincial Administrative Organization; Establishment of a network; Collaborative administration; Conduction of Missions

บทนำ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไปของไทยในปัจจุบันมีลักษณะเป็นเสมือนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๒ ชั้น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ๗๖ แห่ง เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นชั้นบน เทศบาล ๒,๔๗๒ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ๕,๓๐๐ แห่ง เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นชั้นล่าง^๑ โดยพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๐ และที่แก้ไขเพิ่มเติม บัญญัติให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) มีเขตอำนาจในความรับผิดชอบครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัด โดยมีทั้งหน่วยงานของราชการส่วนกลางบางส่วนในพื้นที่ ส่วนราชการต่าง ๆ ในราชการบริหารส่วนภูมิภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ราชการบริหารส่วนท้องถิ่นด้วยกัน คือ เทศบาล และ อบต. ตลอดจนหน่วยงานหรือองค์กรภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่ปฏิบัติงานตามหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงาน/องค์กรของตนร่วมอยู่ด้วย ส่งผลในการปฏิบัติภารกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัดมักถูกหักท้วงจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินว่าทับซ้อนกันกับภารกิจของหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งในส่วนของหน่วยงานในสังกัดราชการบริหารส่วนภูมิภาค และหน่วยงานในสังกัดราชการบริหารส่วนท้องถิ่นด้วยกันคือเทศบาลและอบต. รวมทั้งยังมักได้รับการประเมินว่า

^๑ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. ข้อมูลจำนวนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๖๓ สืบค้นจาก dla.go.th.

ไม่คุ้มค่า ด้อยประสิทธิภาพ ไม่ครอบคลุมพื้นที่ และไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดไม่มีส่วนราชการในระดับอำเภอและตำบล รวมทั้งขาดหรือมีบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญในบางภารกิจที่ได้รับมอบหมายหรือถ่ายโอนมาใหม่ไม่เพียงพอ ตลอดจนปัญหาข้อขัดข้องอันเกิดจากระเบียบกฎหมายที่ขัดขวาง หรือไม่เอื้อต่อการดำเนินการต่าง ๆ ด้วย^๒

เนื่องจากพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๐ และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา ๔๕ ได้บัญญัติให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีหน้าที่ในการตราข้อบัญญัติโดยไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมาย จัดทำแผนพัฒนา อบจ. และประสานการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดตามระเบียบที่คณะรัฐมนตรีกำหนด สนับสนุนประสาน และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ของราชการส่วนท้องถิ่นอื่น ทำกิจการใด ๆ อันเป็นอำนาจหน้าที่ของราชการส่วนท้องถิ่นอื่นที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนจังหวัด และกิจการนั้นเป็นการสมควรให้ราชการส่วนท้องถิ่นอื่นร่วมกันดำเนินการหรือให้ อบจ. จัดทำ และทำกิจการอื่นใดที่กฎหมายกำหนดไว้ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของอบจ. รวมถึงอำนาจหน้าที่ของอบจ. ในการจัดระบบบริการสาธารณะกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติกำหนดแผน และขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๑๗ (๒๕) ที่ให้ อบจ. มีหน้าที่สนับสนุนหรือช่วยเหลือส่วนราชการ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่น ให้บริการแก่เอกชน ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ประกอบกับประกาศคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ ที่ให้ อบจ. มีหน้าที่ดำเนินงานที่ปรากฏถึงกิจกรรมที่เป็นภาพรวมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดที่มุ่งต่อประโยชน์ของท้องถิ่นหรือประชาชนในภาพรวมโดยไม่เข้าไปดำเนินงานที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นสามารถดำเนินการได้เอง รวมทั้งดำเนินงานตามแผน/โครงการในลักษณะที่มีความคาบเกี่ยวต่อเนื่อง มีผู้ได้รับประโยชน์ในวงกว้าง^๓ ในลักษณะที่พูดกันติดปาก และเข้าใจง่ายว่า “เล็ก ๆ ไม่ ใหญ่ ๆ อบจ. ทำ” ดังนั้น เพื่อแก้ปัญหาและดำเนินการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของระเบียบกฎหมาย การปฏิบัติภารกิจของ อบจ. จึงควรดำเนินการในลักษณะการบริหารปกครองแบบร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่

การบริหารปกครองแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วน (Collaborative Governance) เป็นหนึ่งในตัวแบบปฏิบัติการที่ตั้งอยู่บนกรองแนวคิดการบริหารปกครองภาครัฐแนวใหม่ โดยตัวแบบดังกล่าวมองว่าภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่ทวีความซับซ้อนขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ในปัจจุบัน การบริหาร

^๒ นเรศ จิตสุจริตวงศ์ และสมาน งามสนิท, “การบริหารพื้นที่ทับซ้อนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับจังหวัดตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (๒๕๕๕) : ๑๑๙-๑๓๑.

^๓ บัญญัติ นุ่มพันธ์, รามกฎหมายเกี่ยวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕-๑๖, ๙๙-๑๐๐, ๑๑๒-๑๑๔.

กิจการบ้านเมืองหรือการบริหารปกครองภาครัฐจะประสบผลสำเร็จได้จำเป็นต้องอาศัยกลไกการประสานความร่วมมือในการดำเนินการกิจร่วมกันระหว่างตัวแสดงหลากหลายภาคส่วนที่มีบทบาทเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ทั้งนี้โดยเชื่อมั่นว่าการประสานบทบาทการทำงานร่วมกันกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ตลอดจนองค์กรภาคประชาสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อร่วมกันขับเคลื่อนภารกิจของภาครัฐ หรือกิจการสาธารณะให้บรรลุเป้าหมาย ในฐานะภาคีหุ้นส่วนกัน จะนำไปสู่การยกระดับผลลัพธ์ของภารกิจให้สูงขึ้น ทั้งนี้โดยที่ผ่านมามีองค์การบริหารส่วนจังหวัดอย่างน้อย ๓ แห่ง ที่ถือได้ว่าประสบผลสำเร็จในการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วนในการปฏิบัติการกิจผ่านโครงการต่าง ๆ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่ที่ถือได้ว่าประสบผลสำเร็จในการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองกับภาคส่วนต่าง ๆ ในการดำเนินงานโครงการจัดแข่งขันฟุตบอล “อบจ.กระบี่คัพ” ด้านภัยยาเสพติดติดต่อกันมาถึง ๑๗ ปี องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่ประสบผลสำเร็จในการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองกับภาคส่วนต่าง ๆ ในการดำเนินงานโครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ เพื่อพัฒนากลุ่มเด็กพิเศษ และสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา และองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ที่ประสบผลสำเร็จในการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองกับภาคส่วนต่าง ๆ ในการดำเนินงานโครงการภาคีเชียงใหม่เพื่อการปฏิรูปการศึกษาให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ โดยรูปธรรมความสำเร็จของทั้ง ๓ แห่ง เห็นได้จากการที่ อบจ. ทั้ง ๓ แห่ง ได้รับรางวัลพระปกเกล้าด้านการเสริมสร้างเครือข่ายรัฐ เอกชน และประชาสังคมในปี พ.ศ. ๒๕๕๒^๔ พ.ศ. ๒๕๖๑^๕ และ พ.ศ. ๒๕๕๖^๖ ตามลำดับ

จากความสำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนจังหวัด ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นองค์กรหลักในการจัดบริการสาธารณะเพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นของประชาชนในพื้นที่จังหวัด ปัญหาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในการปฏิบัติงานตามลำพัง พัฒนาการทางรัฐประศาสนศาสตร์เกี่ยวกับแนวคิดในการบริหารปกครองแนวใหม่ที่สนับสนุนให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือในการบริหารปกครองกับภาครัฐมากขึ้นเรื่อย ๆ ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นในการศึกษาวิจัยเพื่อให้ทราบว่า “องค์การบริหารส่วนจังหวัดจะดำเนินการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาความซ้ำซ้อน และเพิ่มประสิทธิผลในการปฏิบัติการกิจที่อยู่ในขอบข่ายความรับผิดชอบได้อย่างไร” จึงได้จัดทำโครงการวิจัยนี้ขึ้น

^๔ สถาบันพระปกเกล้า, *เคล็ดลับการจัดบริการสาธารณะท้องถิ่น*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส.เจริญการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒).

^๕ สถาบันพระปกเกล้า, *รางวัลพระปกเกล้า ๒๕๕๙ เกียรติภูมิท้องถิ่น*, (นนทบุรี: บริษัท เอ.พี.กราฟิคดีไซน์ และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๙).

^๖ สถาบันพระปกเกล้า, *รางวัลพระปกเกล้า ๒๕๖๑ เกียรติภูมิท้องถิ่น*, (นนทบุรี: บริษัท เอ.พี.กราฟิคดีไซน์ และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๖๑).

วัตถุประสงค์ในการทำวิจัย

๑. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือในการปฏิบัติภารกิจร่วมกับองค์กรบริหารส่วนจังหวัด
๒. เพื่อศึกษากระบวนการขั้นตอน ในการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วนในการปฏิบัติการกิจขององค์กรบริหารส่วนจังหวัด
๓. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัย ที่มีผลทำให้การบริหารปกครองแบบร่วมมือกับหลายภาคส่วนในการปฏิบัติการกิจขององค์กรบริหารส่วนจังหวัดประสบความสำเร็จ
๔. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกับหลายภาคส่วนในการปฏิบัติการกิจขององค์กรบริหารส่วนจังหวัดอย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งศึกษาหาข้อเท็จจริงจากรายงาน และเอกสารที่เกี่ยวข้องตลอดจนการลงพื้นที่ไปสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากภาคีความร่วมมือในการดำเนินงานโครงการแข่งขันฟุตบอล “อบจ.กระบี่คัพ” ด้านกายาเสพติด ของจังหวัดกระบี่ โครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี และโครงการภาคีเชียงใหม่เพื่อการปฏิรูปการศึกษา ของจังหวัดเชียงใหม่เป็นหลัก

หน่วยที่ใช้ในการศึกษา และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

หน่วยที่จะใช้ในการศึกษา (Unit of Analysis) ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พิจารณา และเลือกโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) จากจังหวัดที่ประสบความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจเป็นที่ประจักษ์โดยมีองค์กรบริหารส่วนจังหวัดเป็นเจ้าภาพ และผู้ประสานงานหลัก จำนวน ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกระบี่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดเชียงใหม่ ดังเห็นได้จากการที่องค์กรบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ของจังหวัดนั้น ๆ ได้รับรางวัลพระปกเกล้าด้านการเสริมสร้างเครือข่ายกับรัฐ เอกชน และประชาสังคมในการดำเนินงาน ทั้งนี้ โดย อบจ.กระบี่มีความโดดเด่นในการบริหารปกครองแบบร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เป็นที่ประจักษ์ในการดำเนินงานโครงการจัดแข่งขันฟุตบอล “อบจ.กระบี่คัพ” เพื่อด้านกายาเสพติดเป็นประจำทุกปีติดต่อกันเรื่อยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ จนถึงปัจจุบัน (รวม ๑๗ ปี) ได้รับรางวัลพระปกเกล้าด้านการเสริมสร้างเครือข่ายของรัฐ เอกชน และประชาสังคม ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๒ รางวัลนวัตกรรมท้องถิ่นประจำปี ๒๕๕๓ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกันคือ เทศบาล และ อบต. ในพื้นที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตกระบี่ (ชื่อในสมัยนั้น ปัจจุบันยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติวิทยาเขตกระบี่) สมาคมกีฬาจังหวัดกระบี่ ชมรมผู้ตัดสิน

ฟุตบอลจังหวัดกระบี่ หอการค้าจังหวัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ โรงพยาบาลประจำจังหวัด โรงพยาบาลประจำอำเภอ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล สถานีตำรวจภูธร สมาคมผู้สื่อข่าวจังหวัดกระบี่ สถานีวิทยุ และสื่อสารมวลชน ในจังหวัดกระบี่ ร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการดำเนินการ”

อบจ.สุราษฎร์ธานี มีความโดดเด่นในการบริหารปกครองแบบร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เป็นที่ประจักษ์ในการดำเนินงานโครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ (Learning Disability; L.D.) ได้รับรางวัลพระปกเกล้าด้านการเสริมสร้างเครือข่ายรัฐ เอกชน และประชาสังคม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) และสมัชชาการศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานีทั้ง ๓ เขต สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๑ โรงพยาบาลสวนสราญรมย์ โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี โรงพยาบาลองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี สถาบันสุขภาพจิตเด็ก และวัยรุ่นภาคใต้ และเครือข่ายผู้ปกครองเด็กพิเศษจังหวัดสุราษฎร์ธานีร่วมภาคีเครือข่ายในการดำเนินงาน”

ขณะที่ อบจ.เชียงใหม่มีความโดดเด่นในการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันกับภาคส่วนต่าง ๆ เป็นที่ประจักษ์ในการดำเนินงานโครงการภาคีเชียงใหม่เพื่อการปฏิรูปการศึกษา ได้รับรางวัลพระปกเกล้าด้านการเสริมสร้างเครือข่ายรัฐ เอกชน และประชาสังคม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๙ โดยมีภาคีเครือข่ายร่วมดำเนินการจำนวน ๙๙ องค์กร ๒๖ บุคคล ประกอบด้วย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาส่วนราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีสถานศึกษาในสังกัด สถาบันทางการศึกษา สถานศึกษา องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ ตลอดจนสื่อมวลชนในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ร่วมเป็นภาคีเครือข่ายการดำเนินงาน”

สำหรับการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อขอสัมภาษณ์เชิงลึกของ อบจ. ทั้ง ๓ แห่ง และภาคีเครือข่ายความร่วมมือของแต่ละ อบจ. นั้น ได้เลือกโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) เช่นเดียวกัน ทั้งนี้โดยพิจารณาจากบุคคลที่เป็นบุคลากรหลัก และมีความรู้ความเข้าใจในภารกิจที่ได้ร่วมกันดำเนินการอย่างถ่องแท้โดยคำแนะนำของผู้ให้ข้อมูลสำคัญของ อบจ. ที่มีหน้าที่เป็นผู้ประสานความร่วมมือเป็นสำคัญ โดยที่จังหวัดกระบี่ เลือกจากอบจ.กระบี่ ๔ คน จากภาคีความร่วมมือ ๗ คน รวม ๑๑ คน ที่จังหวัด

” องค์การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่, สูจิบัตรการแข่งขันฟุตบอลชิงถ้วยพระราชทานพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา “อบจ.กระบี่คัพ ด้านภัยยาเสพติด, ครั้งที่ ๑๗, ๒๕๖๒.

” องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี, รายงานโครงการจังหวัดปฏิรูปการเรียนรู้จังหวัดสุราษฎร์ธานี, (สุราษฎร์ธานี : ร้าน เอติ กรู๊ป, ๒๕๖๒).

” องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่, แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาเชียงใหม่ระยะ ๔ ปี (พ.ศ. ๒๕๕๙ – ๒๕๖๒)(๒๕๕๙) (อัสสัม).

สุราษฎร์ธานี เลือกจากอบจ.สุราษฎร์ธานี ๔ คน จากภาคีความร่วมมือ ๑๐ คน รวม ๑๔ คน ที่จังหวัด เชียงใหม่ เลือกจากอบจ.เชียงใหม่ ๔ คน จากภาคีความร่วมมือ ๖ คน รวม ๑๐ คน รวมทั้งสิ้น ๓๕ คน

เครื่องมือที่ใช้เป็นกรอบในการเก็บข้อมูล

เนื่องจากผู้วิจัยต้องลงพื้นที่ไปดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อให้ได้เอกสารหลักฐาน และการ สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือสำหรับใช้เป็นกรอบในการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้งเรื่องกระบวนการขั้นตอนในการสร้างภาคีเครือข่าย ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุจูงใจให้ สมัครใจเข้ามาเป็นภาคีเครือข่าย ตลอดจนปัจจัยสำคัญ ๆ ที่ทำให้การสร้างเครือข่ายการบริหารปกครอง แบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจนั้น ๆ ประสบผลสำเร็จ แบบสัมภาษณ์ดังกล่าวเป็นแบบสัมภาษณ์ แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยความเห็นชอบของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งแบ่งเป็นแบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญของ อบจ. และแบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญของ ภาคีความร่วมมือ

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการด้วยการประสาน ขอเอกสาร หลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และการลงพื้นที่ไปสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant) ของทั้ง ๓ อบจ. ที่เลือกเป็นหน่วยในการศึกษา และจากภาคี ความร่วมมือ ในการดำเนินงานโครงการของแต่ละ อบจ. โดยคณะรัฐประศาสนศาสตร์ (ชื่อในช่วงนั้น) มหาวิทยาลัยรังสิตได้กรุณาออกหนังสือถึงหัวหน้าหน่วยที่ใช้ในการศึกษา และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้ผู้วิจัยนำไปใช้ในการดำเนินการจัดเก็บข้อมูล ทั้งการประสานขอเอกสาร หลักฐาน และสัมภาษณ์ แบบเจาะลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ระหว่างวันที่ ๙ - ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๒ รวมทั้งได้มีการประสาน ขอเอกสาร และสัมภาษณ์เพิ่มเติมทางโทรศัพท์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ในเวลาต่อมาด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัย

หลังจากได้ข้อมูลทั้งจากเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาตรวจสอบ คัดแยก วิเคราะห์ ประมวลผล ตีความ ตามที่ได้ วางแผน และออกแบบการดำเนินงานไว้ล่วงหน้าแล้ว โดยในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการด้วย วิธีการแบบอุปนัย (Inductive Analysis) กล่าวคือได้เริ่มต้นจาก “สิ่งที่จำเพาะเจาะจง” ไปสู่ “สิ่งทั่วไป” (From the Particular to The General)^{๑๐} รวมทั้งใช้การวิเคราะห์โดยการตีความ (Interpretive

^{๑๐} ชาย โปธิลิตา, ศาสตราจารย์และคณบดีแห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒).

Textual Analysis) เพื่อใช้ตีความเนื้อหา (Text) และบริบท (Context) ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกที่ได้บันทึกเทปไว้ โดยได้ทำการตรวจสอบความครบถ้วน และสอบทานความถูกต้องของข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนอื่น ๆ รวมทั้งสอบทานกับข้อมูลจากเอกสารของแต่ละ อบจ. เพื่อให้สามารถนำมาวิเคราะห์ความรู้ความจริงตามความหมายที่แฝงอยู่ในเนื้อหาระดับลึก ซึ่งเปรียบเสมือนส่วนที่จมอยู่ในน้ำตามรูปแบบภูเขาน้ำแข็ง (Iceberg Model)^{๑๑} ทั้งนี้ได้ทำการกำจัดข้อมูลที่ไม่ต้องการออกไป แล้วทำการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive) ด้วยการเขียนเป็นประโยคหรือข้อความตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ส่วนข้อมูลที่ได้จากเอกสารใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยคำนึงถึงบริบท (Context) หรือสภาพแวดล้อมของข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์ประกอบด้วย ทั้งนี้โดยในขณะดำเนินการเก็บข้อมูล ทั้งจากเอกสารหลักฐาน และการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้ดำเนินการเรียบเรียง จัดหมวดหมู่ แยกแยะ ประเด็น และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้คู่ขนานไปด้วย ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับ เหตุผล ความจำเป็น และความเป็นมาของการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการดำเนินงานโครงการของแต่ละจังหวัด ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกัน ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยอันเป็นมูลเหตุให้เกิดการรวมตัวกันในลักษณะภาคีความร่วมมือ รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติของทั้ง ๓ อบจ. ต่อจากนั้นจึงได้นำข้อค้นพบทั้งหมดมาประมวลสรุปนำเสนอเป็นผลการวิจัยและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากวิธีดำเนินการวิจัยดังกล่าวมา ได้ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

๑. ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือในการปฏิบัติการกิจร่วมกับ อบจ. ประกอบด้วย

- ๑) การมีอำนาจ ทรัพยากร และศักยภาพที่แตกต่างกัน อันทำให้ไม่สามารถดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้เพียงลำพัง
- ๒) การมีภูมิหลังที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาก่อน
- ๓) สิ่งจูงใจที่ทำให้เข้ามามีความร่วมมือ อันได้แก่การเห็นความสำคัญของปัญหา และความจำเป็นที่ต้องร่วมมือกัน การได้เป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จในภารกิจที่ยิ่งใหญ่ และสิ่งจูงใจร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในแต่ละจังหวัด

^{๑๑} ดิน ปรัชญพฤทธิ, ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

๔) บุคลิกลักษณะ ขีดความสามารถ และความมุ่งมั่นตั้งใจจริงของผู้ประสานความร่วมมือหลัก
 ๕) การมีบรรยากาศ และโครงสร้างที่เปิดกว้าง ความเพียรพยายามในการซื้อเชิญภาคส่วนต่าง ๆ ให้เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมืออย่างให้เกียรติด้วยความกระตือรือร้น

๒. กระบวนการขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย

- ๑) การตระหนักในความสำคัญของปัญหา และความจำเป็นที่ต้องแก้ปัญหาร่วมกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง
- ๒) การแสวงหาและเจรจาหารือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างพร้อมหน้า
- ๓) การกำหนดภารกิจและมอบหมายภารกิจให้ภาคีความร่วมมือรับผิดชอบอย่างเหมาะสม
- ๔) การสร้างความยินยอมพร้อมใจและความไว้วางใจระหว่างกัน
- ๕) การแก้ปัญหาและการสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน
- ๖) การแสดงผลลัพธ์ของการบริหารปกครองแบบร่วมมือกัน

๓. ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลทำให้การบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจของ อบจ. ประสบผลสำเร็จ ได้แก่ ศักยภาพหรือขีดความสามารถของบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการสร้างความร่วมมือ และศักยภาพหรือขีดความสามารถขององค์กรที่ทำหน้าที่เป็นองค์กรหลักในการประสานความร่วมมือ (อบจ.) ตลอดจนศักยภาพหรือขีดความสามารถขององค์กรที่เป็นภาคีความร่วมมือหลัก และภาคีเครือข่ายสนับสนุนของ อบจ. นั้น ๆ

๔. แนวทางการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจอย่างมีประสิทธิภาพของ อบจ. ได้แก่

๑) จากผลการวิจัยที่พบว่าปัจจัยอันเป็นมูลเหตุให้ภาคส่วนต่าง ๆ เติบโตเข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือในการปฏิบัติการกิจกับ อบจ. ประกอบด้วย ปัจจัยอันเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความร่วมมือ ได้แก่ การที่ อบจ. และหน่วยงานต่าง ๆ มีอำนาจ ทรัพยากร และศักยภาพในการดำเนินงานต่าง ๆ แตกต่างกัน สิ่งจูงใจพิเศษที่ทำให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาคีร่วมดำเนินการ และภูมิหลังที่ต่างเคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมา ตลอดจนบทบาทของผู้ประสานงานความร่วมมือหลัก และการมีโครงสร้างหรือบรรยากาศที่เอื้อให้เกิดความร่วมมือ ดังนั้น อบจ. ที่โดยบริบทแล้วจำเป็นต้องขับเคลื่อนภารกิจส่วนใหญ่ร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ภาคส่วนต่าง ๆ ยินดีเข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือ ดังได้กล่าวมาตลอดเวลา

๒) จากผลการวิจัยพบว่า กระบวนการขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจของ อบจ. ประกอบด้วย การตระหนักในความสำคัญของปัญหาและความ

จำเป็นที่ต้องแก้ปัญหาร่วมกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง การแสวงหา และเจรจาหารือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างพร้อมหน้า การกำหนดภารกิจและมอบหมายภารกิจให้ภาคีความร่วมมือร่วมรับผิดชอบอย่างเหมาะสม การสร้างความยินยอมพร้อมใจ และความไว้วางใจระหว่างกัน การแก้ปัญหา และการสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน และการแสดงผลลัพธ์ของการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันให้ภาคีเครือข่าย และสาธารณชนได้ประจักษ์ ดังนั้น คณะผู้บริหาร หัวหน้าส่วนราชการ และบุคลากรที่รับผิดชอบโครงการสำคัญ ๆ ของ อบจ. จะต้องทราบ และดำเนินการสร้างเครือข่าย การบริหารปกครองแบบร่วมมือกันให้เป็นไปตามกระบวนการขั้นตอนดังกล่าวมาอย่างพิถีพิถันระมัดระวัง

๓) จากผลการวิจัยที่พบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้การบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจของ อบจ. ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ศักยภาพ และขีดความสามารถของบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการสร้างความร่วมมือ ศักยภาพ และขีดความสามารถขององค์กรที่มีหน้าที่เป็นองค์กรหลักในการประสานความร่วมมือ (อบจ.) ตลอดจนศักยภาพ และขีดความสามารถขององค์กรที่เป็นภาคีความร่วมมือหลัก และภาคีเครือข่ายสนับสนุน ดังนั้น อบจ. โดยผู้บริหารและผู้มีหน้าที่ความรับผิดชอบรวมทั้งองค์กรในภาคีความร่วมมือ จึงควรค้นหา และหรือหาทางพัฒนาบุคลากรผู้รับผิดชอบโครงการให้มีคุณลักษณะ ศักยภาพ และขีดความสามารถที่สามารถดำเนินงานดังกล่าวได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการค้นหาเลือกสรรองค์กรหรือบุคคลที่จะเข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือ ควรเลือกจากองค์กรหรือบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญชำนาญการในการกิจที่จะมอบหมายให้ร่วมรับผิดชอบ และหรือดำเนินงานในการกิจนั้น ๆ อยู่ก่อนแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรเป็นองค์กร หรือบุคคลที่มีความเต็มใจที่จะพามาเป็นภาคีความร่วมมือในการดำเนินงานโครงการร่วมกัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่ค้นพบสามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

๑. ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือในการปฏิบัติการกิจร่วมกับ อบจ. ที่ประกอบด้วย

- ๑) การมีอำนาจ ทรัพยากร และศักยภาพที่แตกต่างกัน
- ๒) การมีภูมิหลังที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาก่อน
- ๓) สิ่งจูงใจพิเศษที่ทำให้มาร่วมมือ
- ๔) บุคลิกลักษณะ ขีดความสามารถ และความมุ่งมั่นจริงจังของผู้ประสานความร่วมมือหลักและทีมงาน

๕) การมีโครงสร้างที่เปิดกว้าง และความเพียรพยายามเชิญชวนให้เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมืออย่างกระตือรือร้น

จะเห็นได้ว่าอยู่ในกรอบข้อเสนอของ Chris Ansell และ Alison Gash คงแตกต่างกันเล็กน้อย เพียงประเด็นในรายละเอียดปลีกย่อยตามบริบทของแต่ละจังหวัด ดังเช่น ในโครงการแข่งขันฟุตบอล “อบจ. กระบี่คัพ” ด้านภัยยาเสพติด ที่ประกอบด้วย

- ๑) การมีอำนาจหน้าที่ ทรัพยากร และศักยภาพที่แตกต่างกัน
- ๒) การเล็งเห็นถึงพิษภัยของยาเสพติดที่จะก่อให้เกิดผลเสียแก่ประชากร ความเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวที่มีความสงบสุข
- ๓) ภูมิหลังที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาก่อน
- ๔) ความมุ่งมั่น ตั้งใจจริงของผู้ประสานความร่วมมืออันได้แก่ นายกอบจ. และทีมงาน
- ๕) การเปิดกว้างให้ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยไม่เลือกปฏิบัติ

ขณะที่ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือในการปฏิบัติการกิจร่วมกับ อบจ.สุราษฎร์ธานี ในโครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย

- ๑) ข้อจำกัด และสิ่งจูงใจของกลุ่มภาคีความร่วมมือ
- ๒) การเคยได้รับการช่วยเหลือสนับสนุน และปฏิบัติการกิจร่วมกับ อบจ.มาก่อน
- ๓) บุคลิก ลักษณะ และความมุ่งมั่นตั้งใจจริงของนายกอบจ. และทีมงาน
- ๔) การที่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งคนดี มีคุณธรรมจริยธรรม
- ๕) การมีโครงสร้างและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเข้ามาทำงานร่วมกัน

และปัจจัยอันเป็นเหตุให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือกับ อบจ.เชียงใหม่ ในโครงการภาคีเชียงใหม่เพื่อการปฏิรูปการศึกษา ที่ประกอบด้วย

- ๑) ข้อจำกัดของภาคีความร่วมมือ และความเชื่อมั่นในศักยภาพของ อบจ.เชียงใหม่
- ๒) ความภาคภูมิใจในความเป็นมาของจังหวัดเชียงใหม่
- ๓) การได้เข้ามามีส่วนในการขับเคลื่อนโครงการที่มีความสำคัญยิ่งของจังหวัด
- ๔) บุคลิกลักษณะ และความน่าเชื่อถือศรัทธาของผู้ประสานความร่วมมือ
- ๕) บรรยากาศที่เอื้อให้เข้ามาร่วมเป็นภาคีความร่วมมือ

แสดงให้เห็นว่าปัจจัยอันเป็นมูลเหตุให้ภาคีความร่วมมือหลัก และภาคีเครือข่ายสนับสนุนของทั้ง ๓ จังหวัด เติบโตเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานพัฒนาทุนมนุษย์กับทั้ง ๓ อบจ. โดยรวมสอดคล้องกับปัจจัยที่ Ansell & Gash เสนอไว้ คือการที่แต่ละภาคส่วนต่างเห็นความสำคัญของปัญหาซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้ให้มีประสิทธิภาพสูงสุดเพียงหนึ่งหน่วยงานได้เพียงลำพัง อันเนื่องมาจากการมีอำนาจหน้าที่ ทรัพยากร และศักยภาพที่แตกต่างกัน กล่าวคือ อบจ. ทั้ง ๓ แห่ง มีอำนาจหน้าที่ครอบคลุมทั้งเขตจังหวัด กับทั้งมี

ทรัพยากร คืองบประมาณค่อนข้างมากเพียงพอที่จะดำเนินงานโครงการทั้ง ๓ โครงการ ขณะที่เทศบาล อบต. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และหน่วยงานอื่น ๆ ยกเว้นศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัด สุราษฎร์ธานี มีอำนาจหน้าที่จำกัดเพียงในพื้นที่รับผิดชอบของตน รวมทั้งภาคีเครือข่ายสนับสนุนของ ทั้ง ๓ จังหวัด เช่น สำนักกีฬา มหาวิทยาลัยกีฬา วิทยาเขตกระบี่ ชมรมผู้ตัดสินฟุตบอล สถาบันส่งเสริมสุขภาพจิตเด็ก และวัยรุ่นภาคใต้ โรงพยาบาลสวนสราญรมย์ โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี ผู้ทรงคุณวุฒิ สมาคม โรงเรียนเอกชน จังหวัดเชียงใหม่ แผนกปฐมวัย ส่วนราชการ หน่วยงาน สถานศึกษาต่าง ๆ จะสามารถช่วย สนับสนุน เพื่อเสริมเติมเต็มการดำเนินงานแต่ละโครงการได้เพียงกิจกรรมที่ตรงกับความรู้ความสามารถ และอำนาจหน้าที่ของตนเท่านั้น ตลอดจนมักขาดแคลนงบประมาณ และทรัพยากรในการดำเนินการ ต่าง ๆ ครั้นเมื่อได้เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือเพื่อดำเนินงานโครงการร่วมกับ อบจ. และภาคีเครือข่าย อื่น ๆ ได้มีส่วนทำให้โครงการอันเป็นปัญหาของจังหวัดสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี จึงนับเป็นปัจจัยเงื่อนไข และสิ่งจูงใจสำคัญที่ทำให้เข้ามาเป็นภาคีเครือข่ายร่วมดำเนินการกับ อบจ.

ยิ่งกว่านี้การที่ อบจ. และองค์กรในภาคีความร่วมมือเคยมีภูมิหลังที่เคยช่วยเหลือเจือจานกัน มาก่อน ตลอดจนมีนโยบาย และโครงสร้างที่เปิดกว้างให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และสมัครใจเข้ามาในภาคี ความร่วมมือได้โดยสะดวก สบายใจ ตลอดจนความมีอัธยาศัยไมตรี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เข้าพบบ่ง่ายเป็นกันเอง ไม่ถือตัวของผู้เป็นหลักในการประสานความร่วมมือ ซึ่งที่จังหวัดกระบี่ ได้แก่ นายสมศักดิ์ กิตติธรรกุล นายก อบจ.กระบี่ ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ นายทนต์ศักดิ์ ทวีทอง นายก อบจ. สุราษฎร์ธานี ที่จังหวัด เชียงใหม่ ได้แก่ นายไพรัช ใหม่ชมภู ผู้อำนวยการกองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่ต่อมาได้รับ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากการยกฐานะ ขึ้นเป็นสำนักของกองเดิม และเมื่อเกษียณอายุราชการ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรองนายก อบจ. เชียงใหม่ ล้วนเป็นปัจจัยที่เป็นมูลเหตุจูงใจให้ภาคส่วนต่าง ๆ สมัครใจเข้ามาเป็นภาคีเครือข่ายในการบริหาร ปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจ กับทั้ง ๓ อบจ. ดังได้กล่าวมา

จากผลการวิจัยที่พบว่า ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือในการ ปฏิบัติภารกิจร่วมกับ ทั้ง ๓ อบจ. เกิดจากมูลเหตุที่คล้ายคลึงกันกล่าวคือเกิดจากการที่แต่ละภาคส่วน มีอำนาจหน้าที่ ทรัพยากร และศักยภาพแตกต่างกัน สิ่งจูงใจที่ทำให้เข้ามาร่วมเป็นภาคี เครือข่าย ภูมิหลัง ที่เคยมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาก่อน การมีบรรยากาศ หรือโครงสร้างที่เปิดกว้างเอื้อให้เข้ามาร่วมมือ และความประทับใจในคุณลักษณะ และบทบาทที่น่าเลื่อมใสศรัทธาของผู้นำความร่วมมือนับได้ว่าอยู่ใน กรอบข้อเสนอมที่ Ansell & Gash เสนอไว้กับทั้งยังสอดคล้องกับผลงานการวิจัยของปริญญญา หวันเหลี่ยม ที่พบว่า ความร่วมมือระหว่างศูนย์การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และศูนย์คาทอลิก นักบุญยออาคิมเพื่อผู้อพยพย้ายถิ่นจังหวัดสมุทรสาคร ในการจัดสวัสดิการทางการศึกษาให้แก่บุตรหลาน

แรงงานต่างชาติ มีจุดเริ่มต้นมาจากการที่ทั้ง ๒ องค์กรพบอุปสรรค และข้อจำกัดในการจัดบริการทางการศึกษาให้แก่กลุ่มเป้าหมายเนื่องจากศูนย์ กศน. ซึ่งเป็นองค์กรภาครัฐมีข้อจำกัดในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายนักเรียนซึ่งมาจากครอบครัวแรงงานต่างชาติ ขณะที่ศูนย์คาทอลิก ฯ ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนไม่สามารถออกวุฒิบัตรเพื่อรับรอง การศึกษาให้กับนักเรียนได้ ความร่วมมือที่เกิดขึ้นจึงช่วยให้ทั้ง ๒ องค์กรสามารถจัดการอุปสรรค และข้อจำกัดของแต่ละองค์กรได้สอดคล้องกับผลงานของ สมัญญา โพธิ์วิจิตร ที่วิจัยพบว่า การก่อตัวของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือของภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในการจัดระดับความเหมาะสมของรายการโทรทัศน์เกิดจากการที่ต่างมองเห็นปัญหาและความรุนแรงของปัญหา จึงเห็นพ้องกันให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมมือกันดำเนินงานในรูปแบบคณะอนุกรรมการเพื่อจัดทำคู่มือการจัดระดับความเหมาะสมของรายการโทรทัศน์

โดยปกติองค์กร หรือหน่วยงานต่าง ๆ ย่อมมีภาระหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการอยู่แล้ว ส่วนจะดำเนินการบรรลุเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยต่าง ๆ แต่เนื่องจาก อบจ. เป็นหน่วยงานเก่าแก่ มีภารกิจกว้างขวางครอบคลุมพื้นที่ทั้งเขตจังหวัด คณะผู้บริหาร และสมาชิกสภาเป็นคนในพื้นที่ รวมถึงการมีงบประมาณ เครื่องมือ และมีความคล่องตัวในการใช้จ่ายงบประมาณ และเครื่องมือดังกล่าว โดยเฉพาะเครื่องจักรเครื่องกลต่าง ๆ จึงทำให้สามารถให้ความช่วยเหลือแก่กุลหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาตั้งอยู่ในพื้นที่ได้ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะคณะผู้บริหาร และสมาชิกสภา ซึ่งมีสถานะเป็นนักการเมืองที่ส่วนใหญ่จะมีลักษณะทำที่เป็นมิตร และมีจิตสาธารณะ รักถิ่นฐานบ้านเกิด ตลอดจนการมีอุปนิสัยชอบช่วยเหลือประชาชน และหน่วยงานต่าง ๆ เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงทำให้องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ รู้สึกเป็นหนี้บุญคุณมีความเกรงใจ พร้อมให้ความร่วมมือเป็นการตอบแทน และมีส่วนร่วมสร้างผลงานที่ประสบผลสำเร็จอันเป็นภาพรวมของจังหวัดที่หน่วยงานของตนตั้งอยู่ด้วยเช่นกัน

๒. กระบวนการขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติภารกิจของ อบจ. ที่ประกอบด้วย

๑) การตระหนักในความสำคัญของปัญหาและความจำเป็นที่ต้องแก้ปัญหาร่วมกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

๒) การแสวงหาและเจรจาหารือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างพร้อมหน้า

๓) การกำหนดภารกิจและมอบหมายภารกิจความร่วมมือร่วมรับผิดชอบอย่างเหมาะสม

๔) การสร้างความยินยอมพร้อมใจและความไว้วางใจระหว่างกัน

๕) การแก้ปัญหาและการสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน

๖) การแสดงผลลัพธ์ของการบริหารปกครองแบบร่วมมือกัน

จะเห็นได้ว่าอยู่ในกรอบข้อเสนอของ Chris Ansell และ Alison Gash แห่ง University of California, Berkeley ที่เสนอไว้ในบทความชื่อ Collalcerative Gavernance in Theong and Practice lu Journal of Administration Research and Theory เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ที่ผู้วิจัยนำมาผนวกรวมกับผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ นำเสนอเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติภารกิจ ที่ประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน ได้แก่

๑) การตระหนักในความสำคัญของปัญหาและความจำเป็นที่ต้องแก้ปัญหาพร้อมกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

๒) การแสวงหาและเจรจาหารือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างพร้อมหน้า

๓) การกำหนดภารกิจและมอบหมายภารกิจให้ภาคีความร่วมมือร่วมรับผิดชอบอย่างเหมาะสม

๔) การสร้างความยินยอมพร้อมใจและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

๕) การแก้ปัญหาและการสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน

๖) การแสวงงผลลัพธ์ของการบริหารปกครองแบบร่วมมือกัน

กล่าวคือที่ จังหวัดกระบี่ หลังจาก อบจ.กระบี่ ซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ มีภารกิจครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัด พบปัญหาและตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่จังหวัดกระบี่กำลังเผชิญ คือ ปัญหาและพิษภัยที่เกิดจากการแพร่ระบาดของยาเสพติด ซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้โดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเพียงลำพัง จำเป็นต้องประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นชั้นล่างคือเทศบาลและอบต. ที่มีประชากรกลุ่มเป้าหมายอยู่ในแต่ละพื้นที่อยู่ในความรับผิดชอบ โดยมีแนวคิดจะจัดการจัดการแข่งขันฟุตบอลเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาดังกล่าว ยิ่งกว่านี้ยังเห็นว่าในการดำเนินการจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากบุคลากรในหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญ ชำนาญการเฉพาะทางมาเป็นผู้ช่วยเหลือสนับสนุน ทั้งในเรื่องการจัดการทำระเบียบ กฎเกณฑ์ และวิธีดำเนินการ การจัดโปรแกรมการแข่งขัน การเอื้อเฟื้อสนามแข่งขัน คณะผู้ตัดสิน ผู้รักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย ตลอดจนผู้ชำนาญการในการประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน ทั้งก่อนการดำเนินการ ขณะดำเนินการ และหลังการจัดการแข่งขันแล้วเสร็จ ดังนั้น เมื่อตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาและมอบหมาย จำเป็นที่ต้องดำเนินการร่วมกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง อบจ.กระบี่ จึงได้จัดให้มีการประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันหาแนวทางละวิธีการในการแก้ปัญหาร่วมกันโดยทุกฝ่ายต้องมีความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตรงกัน อันสอดคล้องกับกระบวนการเจรจาหารือกันอย่างพร้อมหน้าของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตามกรอบแนวคิดในการวิจัยสำหรับการจัดทำระเบียบ และข้อบังคับในการดำเนินงานการจัดฝึกอบรมคณะผู้ตัดสิน การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดแข่งขัน ดำเนินการการรับสมัคร และการร่วมกันดำเนินการจัดแข่งขัน ทั้งระดับจังหวัดและระดับอำเภอ การแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาข้อประท้วง ตลอดจนการรายงานผลที่เกิดจากการดำเนินงานร่วมกันที่ อบจ.กระบี่ ดำเนินการก็ตรงกับกระบวนการกำหนด ภารกิจ และมอบหมายภารกิจ

ให้ภาคีความร่วมมือร่วมรับผิดชอบอย่างเหมาะสม สร้างความยินยอมพร้อมใจและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การแก้ปัญหา และการสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน ตลอดจนการแสดงผลลัพธ์ของการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจ

สำหรับกระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการปฏิบัติการกิจภายใต้โครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ (L.D.) ที่เริ่มจากการสำรวจสภาพปัจจุบันและปัญหาด้านการศึกษาของจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่พบว่าปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ ปัญหาคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ซึ่งไม่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลได้เพียงหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเพียงลำพัง จึงได้พิจารณาเชิญชวนหน่วยงานหรือภาคส่วนที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่ในจังหวัดมาเป็นภาคีเครือข่ายร่วมดำเนินการดังเห็นได้ว่า จะมีทั้งหน่วยงานที่ถือได้ว่าเป็นภาคีความร่วมมือหลักคือศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในสังกัด ซึ่งล่าสุดมีสถานศึกษาในสังกัดกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนเข้าร่วมด้วย รวมทั้งยังมีหน่วยงานที่ถือได้ว่าเป็นภาคีเครือข่ายสนับสนุน ได้แก่ แผนกจิตเวชจากสถาบันและโรงพยาบาลต่าง ๆ สมัชชาการศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักงานกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา กองส่งเสริมคุณภาพชีวิต อบจ.สุราษฎร์ธานี และชมรมผู้ปกครองเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ก็มาร่วม ดำเนินการด้วย จึงถือได้ว่าสอดคล้องกับกระบวนการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจในกรอบแนวคิดการวิจัยซึ่งรวมถึงการพิจารณา กำหนด และมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่ภาคีความร่วมมือ การดำเนินกิจกรรมการพัฒนาที่ได้รับมอบหมายของภาคีความร่วมมือและการรายงานผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินงานร่วมกันก็จัดอยู่ในกระบวนการสร้างความยินยอมพร้อมใจในการทำงานร่วมกัน การสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และการสร้างผลลัพธ์ของความร่วมมือตามกรอบแนวคิดดังกล่าว

ขณะที่ อบจ.เชียงใหม่ หลังจากที่ได้รับรู้และตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องแก้ปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาทุนมนุษย์ที่เผชิญอยู่ และพิจารณาเห็นว่าไม่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้เพียงลำพังแล้ว นายไพรัช ใหม่ชมภู ผู้อำนวยการกองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม อบจ.เชียงใหม่ จึงได้เพียรพยายามนำปัญหาดังกล่าวไปพูดคุยเจรจาอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ทรงคุณวุฒิ และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องโดยเริ่มจากวงเล็ก ๆ ก็ขยายส่วนกว้างขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งสามารถจัดเวทีพูดคุยเพื่อหาทางออกเกี่ยวกับปัญหาทางการศึกษาของจังหวัดเชียงใหม่อย่างเป็นทางการกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ๓ กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มผู้ผลิต หรือกลุ่มพัฒนาผู้เรียน กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากผลผลิต (ผู้เรียน) และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ รวมถึงนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ อันถือเป็นกระบวนการเจรจาทวิภาคีอย่างพร้อมหน้าทุกฝ่าย ส่วนการประกาศจัดตั้งภาคีเชียงใหม่เพื่อการพัฒนาการศึกษา ซึ่งดำเนินการในเวลาต่อมาการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ และสนับสนุนการปฏิบัติการกิจของภาคีเครือข่ายโดยความเห็นชอบของทุกฝ่ายที่

เกี่ยวข้อง ก็จัดเป็นกระบวนการในการสร้างความยินยอมพร้อมใจระหว่างกันและการสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน โดยสิ่งที่จำเป็นในกระบวนการทำงานร่วมกัน คือการแสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์หรือผลสำเร็จของการทำงานร่วมกันโดยจังหวัดเชียงใหม่ เห็นได้จากการรายงานผลของคณะอนุกรรมการที่รับมอบหมายภารกิจชุดต่าง ๆ รวมถึงรูปธรรมที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ ตลอดจนรางวัลต่าง ๆ ที่ อบจ.เชียงใหม่และหน่วยงาน รวมถึงบุคคลในภาคีได้รับซึ่งก็สอดคล้องตรงกับกระบวนการสร้างผลลัพธ์ของความร่วมมือตามกรอบแนวคิดในการวิจัย

จากผลการวิจัยที่ได้ประมวลจาก อบจ. ที่ประสบผลสำเร็จทั้ง ๓ แห่ง สรุปได้ว่ากระบวนการขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายการปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจของ อบจ. ประกอบด้วยกระบวนการขั้นตอนทั้ง ๖ ข้อ ตามที่กล่าวมาสอดคล้องกับข้อเสนอที่ Ansell & Gash แห่ง University of California เสนอไว้ กับทั้งยังคล้ายคลึงกับผลงานการวิจัย รวธรรม์ นิลแก้ววรวิชัย ที่พบว่า กระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประกอบด้วย การตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย การประสานหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้อง การสร้างพันธสัญญาร่วมกันระหว่างภาคีเครือข่าย การบริหารจัดการเครือข่าย การพัฒนาความสัมพันธ์ของภาคีเครือข่าย และการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งยังเป็นไปในแนวทางเดียวกันผลงานการวิจัยของพระดาเวเนอ บุตรสีทา (๒๕๕๗) ที่พบว่ากระบวนการสร้างเครือข่ายและการจัดการเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชุมชนพหุวัฒนธรรมนำสุข อำเภอรุ่งเสถียร จังหวัดสุโขทัย ประกอบด้วย

๑) การก่อรูปเครือข่ายซึ่งเริ่มจากการตระหนักถึงปัญหาและความจำเป็นของการรวมตัวเป็นเครือข่ายการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การสร้างความไว้วางใจ การแสวงหาแกนนำที่ดี และการสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย

๒) การสร้างความเป็นองค์กรเครือข่ายให้มีความมุ่งมั่น อันประกอบด้วยการจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย การสร้างความรู้สึกร่วมในการทำงาน การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และการจัดระบบข้อมูลสำหรับการติดต่อสื่อสาร

๓) การรักษาความต่อเนื่องของการเป็นองค์กรเครือข่ายอันประกอบด้วย การมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียม การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน และการให้ความช่วยเหลือระหว่าง เพื่อนสมาชิก

ยิ่งกว่านี้ยังสอดคล้องกับผลงานการศึกษาของ ประภาพรณ อุณอบ ที่ประมวลสรุปกระบวนการในการสร้างภาคีเครือข่ายในการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการทำงานจากการศึกษาผลงานของ กาญจนา แก้วเทพ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร นฤมล นิราทร และ เสรี พงศ์พิศ ว่าประกอบด้วย การตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย และการก่อตัวของเครือข่าย การสร้างพันธกรณีร่วมกัน

และการบริหารเครือข่าย การพัฒนาความสัมพันธ์ และการใช้ประโยชน์จากเครือข่าย รวมถึงการรักษาความสัมพันธ์ และการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าการกิจของ อบจ. นั้นเป็นภารกิจที่ต้องดำเนินการครอบคลุมทั้งเขต จังหวัด ซึ่งถ้าจะให้เกิดประสิทธิผลอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ควรอย่างยิ่งที่จะต้องบริหารจัดการ โดยมีหน่วยงานในพื้นที่เป็นเครือข่ายความร่วมมือ โดยหลังจากทราบว่ามีหน่วยงานหรือองค์กรใดที่เกี่ยวข้องกับการกิจที่จะดำเนินการบ้างแล้วหน่วยงานหลักซึ่งก็คือ อบจ. จะต้องมิกิจกรรมที่จัดเป็นวิธีในลักษณะกระบวนการขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันที่อาจมีความแตกต่างหลากหลาย แต่โดยสรุปอันเกิดจากข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้จะเริ่มจากการตระหนักในความสำคัญของปัญหา และความจำเป็นที่ต้องแก้ปัญหาร่วมกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง การแสวงหาและเจรจาหารือกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย การกำหนดภารกิจและมอบหมายภารกิจให้ภาคีความร่วมมือ รับผิดชอบอย่างเหมาะสม การสร้างความไว้วางใจกันทั้งระหว่าง อบจ. กับทุกภาคส่วนที่เป็นภาคีความร่วมมือ และระหว่างภาคีความร่วมมือต่าง ๆ การสร้างความยินยอมพร้อมใจ ตลอดจนการสร้าง ความเข้าใจให้ตรงกันทั้งในเนื้อหาสาระ เป้าหมาย วิธีดำเนินการ หน้าที่ความรับผิดชอบ ที่สำคัญระหว่างการทำงานร่วมกันจำเป็นต้องสร้างผลลัพธ์อันแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้า และความสำเร็จของการทำงานร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดกำลังใจ และสร้างความมั่นใจให้แก่องค์กรในภาคีเครือข่าย

๓. ปัจจัยสำคัญที่มีผลทำให้การบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจของ อบจ. ประสบผลสำเร็จ ได้แก่ ศักยภาพหรือขีดความสามารถของบุคคลที่มีบทบาทในกระบวนการสร้างความร่วมมือ และศักยภาพหรือขีดความสามารถขององค์กรที่เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือ ตามกรอบแนวคิดที่เสนอไว้ คงแตกต่างกันบ้างเพียงในรายละเอียดปลีกย่อยบางประการเท่านั้น ดังเช่น ในโครงการแข่งขันฟุตบอล “อบจ. กระบี่คัพ” ด้านกายาเสฟติดของจังหวัดกระบี่ จะประกอบด้วย

- ๑) ความตื่นตัวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นชั้นล่าง
- ๒) การได้บุคคลภายนอกที่มีความรู้ความสามารถสูงมาร่วมงาน
- ๓) การทำงานที่เน้นการมีส่วนร่วมภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง
- ๔) รูปแบบการจัดการแข่งขันและรางวัล
- ๕) มาตรฐานการตัดสินที่โปร่งใสและเป็นธรรม
- ๖) วิสัยทัศน์และนโยบายของคณะผู้บริหาร อบจ.
- ๗) เสถียรภาพทางการเมืองภายใน อบจ.

ขณะที่ปัจจัยสำคัญที่มีผลทำให้การบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจของ อบจ. สุราษฎร์ธานี ในโครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย

- ๑) บุคลิกลักษณะและความมุ่งมั่นตั้งใจจริงของนายก อบจ.
- ๒) คุณลักษณะและขีดความสามารถของทีมงานผู้ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือ
- ๓) ความร่วมมืออย่างแข็งขันของภาคีความร่วมมือหลัก
- ๔) การให้ความร่วมมือของภาคีเครือข่ายสนับสนุน

ขณะที่ปัจจัยสำคัญที่มีผลทำให้การบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจของ อบจ. เชียงใหม่ ในโครงการภาคีเชียงใหม่เพื่อการปฏิรูปการศึกษาประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย

- ๑) ศักยภาพของ อบจ. และความตั้งใจ ตลอดจนความน่าเชื่อถือศรัทธาของ นายไพรัช ใหม่ชมภู ผู้อำนวยการกองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
- ๒) คุณลักษณะและขีดความสามารถของทีมงานของ นายไพรัช ใหม่ชมภู
- ๓) ความร่วมมืออย่างแข็งขันของภาคีความร่วมมือหลัก
- ๔) การให้ความร่วมมือของภาคีเครือข่ายสนับสนุน

จะเห็นได้ว่าเป็นไปในแนวทางเดียวกับกรอบแนวคิดตามข้อเสนอของ Sullivan & Skelcher ที่เสนอไว้ในหนังสือ Working Across Boundaries : Collaboration in Public Services เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ที่ว่าปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วน เกิดจากขีดความสามารถในการประสานความร่วมมือ ทั้งศักยภาพของบุคคลที่มีบทบาทในการสร้างความร่วมมือ และศักยภาพขององค์กรที่เข้ามาปฏิบัติการกิจร่วมกัน กล่าวคือปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของ อบจ. กระบี่ เกี่ยวกับความตื่นตัวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นชั้นล่าง การได้บุคคลภายนอกที่มีความรู้ความสามารถมาร่วมงานรูปแบบการจัดการแข่งขัน และรางวัลที่ (เทศบาล และอบต.) ให้ และมาตรฐานการตัดสินใจที่โปร่งใส และเป็นธรรม จัดเป็นศักยภาพขององค์กรที่เข้ามาปฏิบัติ การกิจร่วมกัน ขณะที่การทำงานที่เน้นการมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง วิสัยทัศน์ และนโยบายของ นายก อบจ. และคณะ และเสถียรภาพทางการเมืองภายในอบจ. ถือได้ว่าเป็นศักยภาพของบุคคลที่มีบทบาทในการสร้างความร่วมมือขณะที่ อบจ. สุราษฎร์ธานี บุคลิกลักษณะ และการมุ่งมั่นตั้งใจจริงของนายก อบจ. และคุณลักษณะ ตลอดจนขีดความสามารถของทีมงานของผู้ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือ ส่วนความร่วมมืออย่างแข็งขันของภาคีความร่วมมือหลัก คือศูนย์การศึกษาพิเศษที่เข้าร่วมโครงการ รวมถึงการให้ความร่วมมือของภาคีเครือข่ายสนับสนุน อันได้แก่ ชมรมผู้ปกครองนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ สถาบันสุขภาพจิตเด็ก และวัยรุ่นภาคใต้ โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี ตลอดจน กองส่งเสริมคุณภาพชีวิต อบจ.

สุราษฎร์ธานี จัดอยู่ในกลุ่มศักยภาพขององค์กรที่เข้ามาปฏิบัติภารกิจร่วมกัน และที่อบจ.เชียงใหม่ ความตั้งใจจริง และความน่าเชื่อถือศรัทธาของผู้อำนวยความสะดวกการศึกษาฯ (นายไพรัช ใหม่ชมภู)

คุณลักษณะและขีดความสามารถของทีมงานผู้ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือตลอดจนการ ชูประเด็นให้ภาคส่วนต่าง ๆ เกิดความภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ นับเป็นศักยภาพ หรือขีดความสามารถของบุคคลที่มีบทบาทในการสร้างความร่วมมือ ส่วนความร่วมมือ อย่างแข็งขันของ ภาวศึความร่วมมือหลัก ซึ่งได้แก่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนส่วนการศึกษาต่าง ๆ และการให้ ความร่วมมือของภาคีเครือข่ายสนับสนุน เช่น ส่วนราชการและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา สื่อมวลชน นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิก็จัดอยู่ในกลุ่มศักยภาพของ องค์กรที่เข้ามาปฏิบัติภารกิจร่วมกัน ตามข้อเสนอ ของ Sullivan & Skelcher

จากผลการวิจัยที่พบว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลทำให้การบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติ ภารกิจของ อบจ. ทั้ง ๓ แห่ง ประสบผลสำเร็จที่ได้รับการยืนยันจากการวิจัยครั้งนี้ที่อยู่ในกรอบแนวคิด ที่ประกอบด้วย คุณลักษณะและขีดความสามารถของบุคคลหลักที่ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือ ความเข้มแข็งของทีมงานผู้ประสานความร่วมมือ ศักยภาพขององค์กรหลักที่ทำหน้าที่ประสานความ ร่วมมือ ความร่วมมืออย่างแข็งขันของภาวศึความร่วมมือหลัก และการให้ความร่วมมือของภาคีเครือข่าย สนับสนุนตามที่ Sullivan & Skelcher เสนอไว้ กับทั้งยังสอดคล้องกับผลงานของ ชีรวุฒิ ถ้ายแก้ว ที่วิจัย พบว่า เงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายทางสังคมของนักฟุตบอลสมัครเล่นในกลุ่ม กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย การที่สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมมีความต่อเนื่อง สม่่าเสมอ ความสมัครสมานสามัคคีของมวลสมาชิก มีความศรัทธา สมาชิกในเครือข่ายล้วนมองเห็นประโยชน์ ร่วมกัน และจริงใจต่อกันมีการดำรงเครือข่ายเดิม และเสริมสร้างเครือข่ายเพิ่มเติมตามความจำเป็น ที่สำคัญ โครงการสร้างชุมชนแห่งการอยู่ร่วมกัน และเข้าถึงได้ของชุมชนต้นแบบเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี รวมถึง สอดคล้องกับผลงานของ สุรินทร์ ชาญสมุทร ที่วิจัยพบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่ทำให้สามารถนำไปสู่ ความร่วมมือแบบเครือข่ายในการดำเนินประกอบด้วยสหพันธ์ระหว่างภาวศึ การจัดโครงสร้างเครือข่าย ที่มีรูปแบบสายสัมพันธ์ที่ชัดเจน ศักยภาพของผู้ทำหน้าที่เชื่อมโยงภาวศึ และสร้างเครือข่ายการมีผู้จัดการ เครือข่ายที่ดี และความไว้วางใจกันระหว่างสมาชิกในภาวศึเครือข่าย

ในการบริหารจัดการหรือดำเนินการเพื่อให้ภารกิจหรือกิจการงานใด ๆ ประสบผลสำเร็จอย่างดึมี คุณภาพนั้น เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าจะต้องประกอบด้วยทรัพยากรพื้นฐานอย่างน้อย ๔ อย่าง ได้แก่ คน (Man) เงินหรืองบประมาณ (Money) เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ (Materials) และการบริหารจัดการ (Management) ซึ่งเมื่อมองจากทรัพยากรพื้นฐานเหล่านี้ ปัจจัยอันนำไปสู่ความสำเร็จของการสร้าง เครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติภารกิจของทั้ง ๓ อบจ. ดังได้กล่าวมาจะเห็น ได้ว่าเกิดจากความแข็งแกร่งในปัจจัยพื้นฐานของทั้ง ๓ อบจ. แต่เนื่องจากการเป็นการทำงานร่วมกับภาวศึ

เครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยความสำเร็จจึงต้องอยู่ที่ความร่วมมืออย่างแข็งขันของภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเหล่านั้นด้วย

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

หน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแล และส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติภารกิจของ อบจ. อันได้แก่ สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัด กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย สมาคมองค์การบริหารส่วนจังหวัดแห่งประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักนายกรัฐมนตรี ตลอดจนวิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า ควรดำเนินการดังนี้

๑) ควรออกแรงผลักดัน แนะนำ ส่งเสริม สนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้ อบจ. ทั่วประเทศสามารถบริหารจัดการภารกิจในความรับผิดชอบในลักษณะนี้ ด้วยการจัดประชุมชี้แจงทำความเข้าใจ โดยให้ อบจ. ที่ประสบความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายบริหารปกครองแบบร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ในการปฏิบัติภารกิจแต่ละเรื่องมานำเสนอผลงานเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งแนะนำให้ อบจ. ต่าง ๆ ไปศึกษาดูงาน อบจ. ที่ประสบความสำเร็จเหล่านั้น ทั้งจัดทำเอกสารเผยแพร่ผลงานของ อบจ. ต่าง ๆ ดังกล่าว

๒) สมาคมองค์การบริหารส่วนจังหวัดแห่งประเทศไทย ควรประสานงานอย่างใกล้ชิด เพื่อให้กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น และหรือสำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการพิจารณาปรับปรุง แก้ไข ระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ อบจ. สามารถบริหารปกครองแบบร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ในการปฏิบัติภารกิจได้อย่างดี มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลยิ่งขึ้น

๒. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ

เนื่องจากพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๐ และที่แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๘ และมาตรา ๔๕ บัญญัติให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดบริการสาธารณะครอบคลุมทั้งเขตจังหวัด ที่มีองค์กรและหน่วยงานทั้งของราชการบริหารส่วนกลาง ราชการบริหารส่วนภูมิภาค และราชการบริหารส่วนท้องถิ่นด้วยกันได้แก่ เทศบาล อบต. รวมทั้งองค์กรภาคเอกชน ตลอดจนภาคประชาสังคม อยู่ในพื้นที่ทำจำนวนมากดังได้กล่าวมา ผวนวกกับผลที่ได้จากการวิจัยทำให้เกิดแนวคิดอันนำมาสู่ข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนภารกิจในการจัดบริการสาธารณะ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของ อบจ. ดังนี้

๑) ควรอย่างยิ่งที่ อบจ. ทั้งหลายจะต้องพิจารณาสนพลังกับองค์กรและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกพื้นที่ในลักษณะภาคีความร่วมมือ ในการจัดบริการสาธารณะตามอำนาจหน้าที่เพราะการดำเนินการเพียงลำพังย่อมทำให้เกิดความซ้ำซ้อน อ่อนพลัง ด้อยประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลต่ำกว่าที่ควรจะเป็น

๒) ในการดำเนินการสร้างภาคีเครือข่ายการดำเนินงาน อบจ. ผู้เริ่มโครงการจะต้องมีกระบวนการดำเนินการที่เหมาะสมโดยเริ่มจากการตระหนักในความสำคัญของปัญหาและความจำเป็นที่ต้องดำเนินการแก้ปัญหาพร้อมกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยจะต้องแสวงหา และเปิดกว้างเชื้อเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดมาเป็นภาคีร่วมดำเนินการ ซึ่งในการดำเนินการจะต้องให้เกิดการปรึกษาหารือ รับฟังความคิดเห็นจากภาคส่วนต่าง ๆ และตัดสินใจดำเนินการด้วยความเห็นพ้องต้องกันไว้วางใจกัน มีการกำหนด และมอบหมายภารกิจให้ภาคีความร่วมมือร่วมรับผิดชอบตามศักยภาพอย่างเหมาะสม มีกฎเกณฑ์กติกาในการปฏิบัติงานร่วมกันที่เกิดจากความยินยอมของแต่ละฝ่าย ที่สำคัญจะต้องแสดงให้เห็นภาคีความร่วมมือเห็นว่า อบจ. มีความจริงใจในการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหที่ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญร่วมกันอย่างแท้จริง มิได้มีประโยชน์อื่นแอบแฝงหรือเพียงเพื่อมุ่งหวังผลทางการเมือง หากเกิดปัญหาข้อขัดแย้งจะต้องหาทางแก้ไขด้วยความละมุนละม่อม ให้ทุกภาคส่วนมีความเข้าใจในแต่ละเรื่องที่ตรงกันหรือไปในทิศทางเดียวกัน กับทั้งจำเป็นต้องจัดให้มีกระบวนการรายงานผลลัพธ์หรือความสำเร็จของการดำเนินงานให้ภาคีความร่วมมือ และสาธารณชนได้รับรู้รับทราบ และร่วมภาคภูมิใจเป็นระยะ ๆ กระทั่งถึงความสำเร็จอันเป็นเป้าหมายปลายทางของโครงการโดยต้องเน้นย้ำอย่างสม่ำเสมอว่า ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากความสำเร็จร่วมกันมิใช่ความสำเร็จของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเท่านั้น

๓) จากผลการวิจัยที่พบว่าปัจจัยอันเป็นมูลเหตุให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาร่วมมือดำเนินการกับ อบจ. นั้น นอกจากภาคส่วนทั้งหลายจะต้องเห็นความสำคัญของโครงการ และความจำเป็นที่ต้องสานพลังความร่วมมือกันแล้ว ยังเกิดจากภูมิหลังที่ อบจ. และหน่วยงานต่าง ๆ กันเคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาก่อน ประกอบกับจะต้องมีโครงสร้างที่เปิดกว้างให้ทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องสมัครใจเข้ามามีบทบาทร่วมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ ให้เกียรติ ตลอดจนเปิดโอกาสให้ร่วมแสดงความคิดเห็น และตัดสินใจด้วยความเสมอภาค มีการดำเนินการเพื่อมุ่งหวังแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างเปิดเผย ด้วยความโปร่งใส ตลอดจนการมีผู้ประสานงานที่มีบุคลิกหรือ ลักษณะความเป็นผู้นำแบบเอื้ออำนวย (Facilitative Leader) รวมทั้งจากผลการวิจัยที่พบว่า ปัจจัยที่สำคัญนำมาสู่ความสำเร็จของการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกัน ได้แก่ ความสามารถของบุคคลที่มีบทบาทในกระบวนการสร้างภาคีความร่วมมือ และขีดความสามารถ และความเหมาะสมขององค์กรที่เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือ ดังนั้น คณะผู้บริหารของ อบจ. จะต้องคำนึงถึง และดำเนินการตามลักษณะและปัจจัยต่าง ๆ ตามข้อค้นพบดังกล่าวโดยสรรหาปลูกฝัง และพัฒนาบุคลากรของ อบจ. ให้มีบุคลิกลักษณะ ศักยภาพ และขีดความสามารถในการเป็น

นักสร้างและนักพัฒนาเครือข่าย (Mrconnection) สามารถทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายทั้งในและนอกองค์กรได้อย่างดีตลอดเวลา รวมทั้งในการปฏิบัติการกิจในหน้าที่ความรับผิดชอบต่าง ๆ ควรต้องพิจารณาแสวงหาภาคีทั้งใน และนอกพื้นที่ที่มีหน้าที่ ศักยภาพ และเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับภารกิจเหล่านั้น ดำเนินการประสานสัมพันธ์ เชิญชวนให้มาเป็นภาคีร่วมดำเนินการในลักษณะการบริหารปกครองแบบร่วมมือกัน (Collaborative Governance)

๔) อบจ. ควรแสวงหาปัจจัยที่เป็นสิ่งจูงใจร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในจังหวัดอยู่ก่อน แล้วชูประเด็นเพื่อโน้มน้าวใจให้มาร่วมมือกันดำเนินงาน เช่น ปัจจัยความภาคภูมิใจของการเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ของชาวเชียงใหม่ ความเป็นเมืองคนดี และความรักความศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ของชาวสุราษฎร์ธานี ถึงการชูประเด็นการเป็นเมืองกีฬา เมืองแห่งความสงบสุข และเมืองแห่งการท่องเที่ยวของชาวจังหวัดกระบี่ เป็นต้น

๓. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะการสร้างเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการดำเนินโครงการจัดแข่งขันกีฬาฟุตบอล อบจ. ด้านภัยยาเสพติดของจังหวัดกระบี่ โครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี และโครงการปฏิรูปการศึกษาร่วมกับภาคีเครือข่ายของจังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปจึงควรดำเนินการดังนี้

๑) ควรวิจัยศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างภาคีเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจที่สำคัญด้านอื่น ๆ อันเป็นหน้าที่ของ อบจ. หรือองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นรูปแบบอื่นเพิ่มขึ้น

๒) ควรวิจัยศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการขั้นตอนในการสร้างภาคีเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่น เป็นผู้นำในการขับเคลื่อนกับที่มีจังหวัด ซึ่งเป็นราชการบริหารส่วนภูมิภาคเป็นผู้นำในการขับเคลื่อน

๓) ควรศึกษาความแตกต่างของกระบวนการสร้างภาคีเครือข่ายการบริหารปกครองแบบร่วมมือกันในการปฏิบัติการกิจของ อบจ. ที่มีพื้นที่ความรับผิดชอบครอบคลุมทั้งเขตจังหวัดกับเทศบาล และ อบต. ซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นชั้นล่าง และมีพื้นที่ความรับผิดชอบแคบกว่าองค์การบริหารส่วนจังหวัด

บรรณานุกรม

- ก่อศักดิ์ ไชยรัศมีศักดิ์. วิธีผู้นำสู่ความสำเร็จ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทกีเลนการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔.
- โกวิท พวงงาม. การปกครองท้องถิ่นไทย : หลักและมิติใหม่ในอนาคต. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, ๒๕๕๖.
- ชาย โพธิ์สีดา. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒.
- ติน ปรัชญพฤทธิ์. ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- นเรศ จิตสุจริตวงศ์ และสมาน งามสนิท. “การบริหารพื้นที่ทับซ้อนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับจังหวัดตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (๒๕๕๙) : ๑๑๙ – ๑๓๑.
- ปธาน สุวรรณมงคล. การปกครองท้องถิ่นไทยในบริบทรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๗.
- ปริญญ หวันเหลี่ยม. ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน กรณีศึกษาการจัดการสวัสดิการด้านการศึกษาให้กับบุตรหลานแรงงานต่างชาติในศูนย์ค้าปลีกกักขังผู้อาติมิเพื่อผู้อพยพย้ายถิ่น จังหวัดสมุทรสาคร (Unpublished Master’s thesis). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘.
- พระดาวเหนือ บุตรสีทา. การสร้างเครือข่ายและการจัดการเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชุมชนพหุวัฒนธรรมนำสุข อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย (Unpublished Master’s thesis). กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๗.
- พัชร สีโรธส. “การจัดการปกครองและนโยบายสาธารณะ”. วารสารการเมืองการปกครอง ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม – สิงหาคม ๒๕๕๗).
- ภัทรวรรณ นิลแก้วบวรวิชัย. “รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (Unpublished Master’s thesis)”. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๙.
- วสันต์ เหลืองประภัสร์. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การศึกษาและรวบรวมตัวอย่างการบริหารจัดการบ้านเมืองและร่วมมือระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน ภาคประชาสังคม และชุมชน. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗.
- วีระศักดิ์ เครือเทพ. เครือข่าย : นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๖๐.

สถาบันพระปกเกล้า. **เคล็ดลัทธิการบริหารสาธารณะท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส.เจริญการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

สถาบันพระปกเกล้า. **รางวัลพระปกเกล้า ๒๕๕๙ เกียรติภูมิท้องถิ่น**. นนทบุรี: บริษัท เอ.พี.กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๙.

_____. **รางวัลพระปกเกล้า ๒๕๖๑ เกียรติภูมิท้องถิ่น**. นนทบุรี: บริษัท เอ.พี.กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด. ๒๕๖๑.

สมัชชาการศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี. **โครงการจังหวัดปฏิรูปการเรียนรู้จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. สุราษฎร์ธานี: ร้านเออีกรุ๊ป, ๒๕๖๐.

สำนักปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. **คู่มือกระจายอำนาจภาคประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ๒๕๕๒.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่. **สถิติการแข่งขันฟุตบอลชิงถ้วยพระราชทานพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา “อบจ.กระบี่คัพ”ด้านภัยยาเสพติด. ครั้งที่ ๑๗. ๒๕๖๒.**

องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่. **แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาเชียงใหม่ระยะ ๔ ปี (พ.ศ. ๒๕๕๙ – ๒๕๖๒) (๒๕๕๙) (อัดสำเนา).**

องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่. **สรุปการดำเนินงานโครงการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่ กองทุนปฏิรูปการศึกษาเชียงใหม่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ : กองทุน ๑๐ ครั้งที่ ๒ ประจำปี ๒๕๖๒. (๒๕๖๒) (อัดสำเนา).**

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี. **รายงานโครงการจังหวัดปฏิรูปการเรียนรู้จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. สุราษฎร์ธานี: ร้าน เออี กรุ๊ป, ๒๕๖๒.

อนnek เหล่าธรรมทัศน์. **แปรถิ่นเปลี่ยนฐาน : สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์, ๒๕๕๗.

อนnek เหล่าธรรมทัศน์. **เหตุอยู่ที่ท้องถิ่น**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ . กรุงเทพมหานคร: บริษัท มาตาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๗.

อัศวิน ศาสณพิทักษ์ และนพพล อักษาด. “การบริหารการปกครอง : แนวคิดและการพัฒนาสู่การปกครองท้องถิ่น”. **วารสารวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต** ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ (๒๕๕๙) : ๖๓ – ๗๐.

Ansell, C. & Gash, A. “Collaborative Governance in theory and Practice”. **Journal of Public , Administration Research and Theory**, Vol. 96 No.3 (2008) : 589 – 625.

Maxwell, J.A. **Qualitative Research Design : An Interactive Approach**. Thousand Oak, CA : Sage, 2013.

Sullivan, H. & Skelcher, C. **Working Across Boundaries : Collaboration in Public Services**. New York : Palgrave Macmillan, 2002.

ศึกษาวิเคราะห์ธรรมาภิสมัยของพระอริยบุคคลตามหลักไตรสิกขา

An analytical study of the dhamma attainments of the noble persons according to threefold training

พระมหาเอกชัย อุพวฒโน (ช้อยแก้ว)*

Phramaha Ekachai Upavaddhano (Koykeaw)

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Master of Arts (Buddhist Studies) Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม**

Kritsana Raksachorn

สมิทธิพล เนตรนิมิตร***

Samiddhipol Netnimitra

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail : Projectaek590@gmail.com

Received: August 19, 2022

Revised: March 09, 2023

Accepted: April 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) ศึกษาธรรมาภิสมัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) ศึกษาพระอริยบุคคลผู้บรรลุธรรมาภิสมัย และ (๓) วิเคราะห์พระอริยบุคคลผู้บรรลุธรรมาภิสมัยตามหลักไตรสิกขา งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)

ผลการวิจัยพบว่า ๑) ธรรมาภิสมัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือการตรัสรู้ธรรม หรือการบรรลุธรรมอันได้แก่โลกุตตรธรรม ๙ จนเกิดปัญญาญาณรู้แจ้งอริยสัจ ๔ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าและจากพระสาวกพร้อมกับการปฏิบัติตามหลักสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานจนกระทั่งได้บรรลุธรรมาภิสมัยเป็นพระอริยบุคคล ๒) พระอริยบุคคลผู้บรรลุธรรมาภิสมัย ผู้วิจัยนำมาศึกษาจำนวน ๘ รูป/คน คือ พระสารีบุตรเถระ พระอานนท์เถระ บรรลุธรรมาภิสมัยในระดับอภิสกขิผล หัตถกอาฬวกะ

* นิสิตปริญญาโท, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Arts Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม Asst.Prof.Dr.Kritsana Raksachorn ประธานคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ Chief of Thesis Supervisor Committee

*** รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร Assoc.Prof.Dr.Samiddhipol Netnimitra คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ Thesis Supervisor Committee

จิตตคฤหบดี บรรลุธรรมาภิสมัยในระดับอนาคามีผล อสิทัตตะ นางสุมนาเทวี บรรลุธรรมาภิสมัยในระดับสกทาคามีผล อนาถบิณฑิกเศรษฐี หมอชีวกโกมารภัจ บรรลุธรรมาภิสมัยในระดับโสดาปัตติผล ๓) ไตรสิกขา คือ (๑) อธิศีลสิกขา เป็นการจัดระเบียบความประพฤติทางกาย วาจา (๒) อธิจิตตสิกขา เป็นการจัดระเบียบจิตให้อยู่ในอารมณ์ที่เป็นกุศล (๓) อธิปัญญาสิกขา การฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานโดยมีหลักธรรมสนับสนุน คือ โพรปักขียธรรม ๓๗ ประการ ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ โดยใช้ไตรลักษณ์เป็นกรอบในการพิจารณา หลักการเหล่านี้ส่งเสริมให้บรรลุธรรมาภิสมัย

คำสำคัญ : ธรรมาภิสมัย; พระอริยบุคคล; ไตรสิกขา

Abstract

In this research, there are three objectives: (1) to study the Dhamma attainments that were appeared in the Buddhist scriptures, (2) to study the noble persons (ariya-puggalas) who attain the Dhamma, and (3) to analyze the attainments of the noble persons according to Threefold Training. This paper is a documentary research. The result of the research was found (1) that the Dhamma attainments in Buddhism is the enlightenment or the omniscience in the Four Noble Truths, because the person had listened to the Dhamma from the Buddha and his disciples, along with the practice of tranquility (*samatha*) and insight (*vipassana*) meditation until the person was enlightened as a noble person. (2) The noble persons who attained the Dhamma there are 8 persons who I attended to study such as Phra Sariputta Thera and Phra Ananta Thera, attaining at the Dhamma level of absolute nirvana achiever (*arahant*); Hattaka Alavaka and Cittakahapati, attaining at the Dhamma dhamma level of non-returner (Anagami); Isidatta and Sumana Devi, attaining at the Dhamma level of once-returner (Sakadagami); Anathapindika and Civaka Komarabhat, attaining at the Dhamma level of stream-winner (Sotapanna). (3) The Threefold Training (tri-sikkha) is 1. extreme study of precept (Adhisilasikkha) the way of organizing bodily and verbal behaviors in order; 2. extreme study of mind (Adhicittasikkha) the way of organizing the mind in a virtuous mood; and 3. extreme study of wisdom (Adhipanyasikkha) the practice of insight meditation in accordance with the principles of 37 qualities relate to awakening/understanding (Bodhipakkhiya dhamma) such as the 4 Foundations of Mindfulness (Satipatthana 4), the 4 right efforts (Sammappadhana 4), the 4 roads to power (Iddhipada 4), the 5 spiritual faculties (Indriyani 5), the 5 mental powers (Balani 5), the 7 factors of

enlightenment (Bojjhanga 7), and the noble eightfold path (Ariyam atthangikam maggam) and using the three characteristics as the conceptual framework to encourage the attainment of the Dhamma.

Keywords: the Dhamma Attainments; the Noble Persons; Threefold Training

บทนำ

ธรรมาภิสมัย หมายถึง การบรรลุธรรม ซึ่งเกิดจากการได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า โดยตรงบ้าง ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระอริยสาวกบ้าง ซึ่งผู้บรรลุธรรมนั้นต้องมีศีลสมาธิ สมาธิ สมาธิและปัญญาสมาธิ เมื่อองค์ประกอบทั้ง ๓ คือ ศีล สมาธิ และปัญญาครบสมบูรณ์ ธรรมาภิสมัย คือ การบรรลุธรรมก็เกิดขึ้นได้

ความทุกข์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดสำหรับมนุษย์คือ ความเกิด, ความแก่, ความเจ็บและความตาย หากสามารถ ตัดวงจรของความทุกข์ได้ก็จะพบกับความสุขที่แท้จริง คือพระนิพพาน ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป พระนิพพานจึงเป็นธรรมที่เลิศที่สุด^๑ จะเป็นผู้ที่เห็นคุณค่าและยินดีอยู่ในความรู้สึกที่บริสุทธิ์ผ่องแผ้วโดย ไม่มีตัวตนเข้าไปข้องเกี่ยว^๒ เพราะนิพพาน คือ ภาวะสงบเยือกเย็น และสันติสุข^๓ มนุษย์เกิดมาพร้อมกับ ความแก่, ความเจ็บและความตาย เปรียบเสมือนดอกเห็ดที่เกิดจากดิน ย่อมเน่าเหี่ยวดับสูญตามด้วย ฉะนั้น อนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นการเกิดว่าเป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ดังพระดำรัสว่า “การเกิดบ่อย ๆ นั้น เป็นความทุกข์รำไป” ความเกิดนั้นนอกจากจะหมายถึงการเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว ยังหมายถึงการเกิดของ กิเลสตัณหา ซึ่งเป็นการเกิดแบบอุปาทาน คือเกิดความยึดถือว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา เรียกว่า ชาติหนึ่ง มิใช่การเกิดจากท้องแม่^๔ เป็นการเกิดขึ้นของกิเลสภายในใจอันเป็นเหตุแห่งความทุกข์สืบต่อไปไม่จบสิ้น^๕ การเกิดใหม่ย่อมประกอบด้วยความทุกข์ไม่ว่าจะเป็นการเกิดในภพใดก็ตาม^๖

^๑ ๐.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๔/๕๕.

^๒ วไลยโละ ศรี ราหุล ตรีปิฎกธาราจารย์, พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอน, (กรุงเทพมหานคร: กองทุนบุญนิธิ หอไตร, ๒๕๔๙), หน้า ๕๐.

^๓ พระภิกษุญาณพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), วิปัสสนาเพื่อความดับกรรม, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๒), หน้า ๒๗๘.

^๔ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๓/๗๙.

^๕ พุทธทาส อินทปัญโญ, แก่นพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วิ.พรินท์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๔๗.

^๖ พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), อริยสัจ ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๐.

^๗ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิริยาตอ) รจนา, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ, พระคันธสาราภิวังศ์ แปลและเรียบเรียง, ปฏิภาณสมุปาบท เหตุผลแห่งวิมุตติ, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๙๒.

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษาโดยแท้ โดยมีกระบวนการปฏิบัติไปตามลำดับขั้นตอน เรียกว่า สิกขา^๙ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นพัฒนามนุษย์ให้ครบทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งทางวัตถุและสังคม ด้านจิตใจและด้านปัญญา^{๑๐} แสดงพระอริยมัจฉกัปวัตตนสูตรโปรดพระปัญจวัคคีย์จนทำให้ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบันด้วยปัญญา^{๑๑}แจ้งว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวง มีความดับไปเป็นธรรมดา”^{๑๒} และต่อมาได้บรรลุเป็นพระอรหันต์เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาอนัตตลักขณสูตรว่าด้วยเรื่องขันธ ๕ เป็นอนัตตา^{๑๓} เป็นสักขีพยานยืนยันคำสอนของพระพุทธองค์ว่าสามารถช่วยสรรพสัตว์ให้บรรลุธรรมหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้

อุดมคติในการเกิดเป็นมนุษย์ตามทัศนะของชาวพุทธเถรวาทคือการบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุดในชีวิต^{๑๔} สามารถกำจัดกิเลสอันเป็นเหตุแห่งความทุกข์ได้เด็ดขาด^{๑๕} ทั้งนี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงอุบัติมาเพื่อช่วยรื้อขนสรรพสัตว์ให้ข้ามพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงดังที่พระคิริมานันทเถระได้กล่าวสรรเสริญพระองค์ว่า ข้าแต่พระมหาราชนิผู้มีความเพียรมาก พระองค์ทรงเป็นสัพพัญญู เป็นผู้นำสัตว์โลก ทรงข้ามพ้นแล้ว ยังทรงช่วยเหลือสรรพสัตว์ ด้วยพระญาณอีก^{๑๖} พระองค์ทรงเป็นศาสดาเอกของโลก ทรงเกื้อกูลอนุเคราะห์สัตว์โลกทั้งทวยเทพเทวดา มนุษย์ นาค ครุฑ และคนธรรพ์^{๑๗} จะเป็นกษัตริย์หรือพราหมณ์ จะเป็นจันทรกาลหรือศุภครุ จะเป็นเศรษฐีผู้รวยล้น หรือคนจนผู้ยากไร้ พระองค์ก็ทรงปฏิบัติเสมอกัน มิได้แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แต่ทรงมุ่งประโยชน์คือการพ้นทุกข์เป็นสำคัญ ทรงแสดงธรรมโดยมิได้เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ความยากลำบากพระวรกายส่วนพระองค์ เมื่อทอดพระเนตรเห็นบริษัทมีจำนวนมาก ทรงมีพระวิริยภาพอดสาหะเพิ่มมากขึ้นก็หาไม่ได้

^๙ อริยทรัพย์ ๗ ประการ และคณะ, การสังเคราะห์งานวิจัยแนวทางการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา, คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖, หน้า ๙.

^{๑๐} พระปลัดวิสุทธีศรี นนทขโย (เทียนวิเศษ) และคณะ, การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักศึกษาวิทยาเขตศรีธรรมราชโคราช จังหวัดนครศรีธรรมราช, วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม 2563) : หน้า ๓๐.

^{๑๑} บรรยวีสต์ ผางคำ และคณะ, ชุมชนไตรสิกขา: รูปแบบและการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตในสังคมผู้สูงอายุจังหวัดอุบลราชธานี, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๒๕๖๑), หน้า ๑๐.

^{๑๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๖/๒๔.

^{๑๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๔/๓๑.

^{๑๔} พุ.สุ.อ. (ไทย) ๒/๓๒๗/๑๗๑.

^{๑๕} พุทธทาส อินทปัญโญ, พุทธวิธีชนะความทุกข์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๓๖.

^{๑๖} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๔๓๕/๖๔๑.

^{๑๗} พ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๒๐/๕๕๙.

เมื่อทอดพระเนตรเห็นบริษัทมีจำนวนน้อย แล้วทรงทอดพระทัยไม่แสดงธรรมก็หาไม่ได้ แต่ทรงแสดงธรรมด้วยพระวิริยะอุตสาหะทัดเทียมเสมอกัน^{๑๗}

จนพระชนมายุได้ ๘๐ ปี วาระสุดท้ายก่อนจะดับขันธปรินิพพาน ยังได้ทรงอาศัยพระมหากรุณาเมตตาต่อสรรพสัตว์ประทานโอวาทเป็นครั้งสุดท้ายเพื่อเตือนสติประชาชนรุ่นหลังไม่ให้ประมาทในการใช้ชีวิตซึ่งมีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๑๘} ผู้ที่ออกบวชตามพระพุทธเจ้าแล้วบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบันจนถึงพระอรหันต์ มีเป็นจำนวนมากไม่สามารถจะนับได้ หากปฏิบัติถูกต้องตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ก็มีโอกาสนจะได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรับรองไว้ว่า “พระอริยบุคคล คือพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ พระอริยบุคคลเหล่านี้มีแต่ในศาสนาที่มีคำสอนว่าด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ เท่านั้น ไม่มีในศาสนาอื่น”^{๑๙}

คำว่า “บรรลุธรรม” นั้น แปลกลับไปเป็นภาษาบาลีได้หลายศัพท์ แต่มีศัพท์หนึ่งที่ใช้เสมอคือ “ธรรมาภิสมัย” ซึ่งเกิดจากการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าบ้าง พระอริยสาวกบ้าง ผู้ฟังย่อมได้รับประโยชน์หรืออานิสงส์ของการฟังธรรมมากบ้าง น้อยบ้าง ตามกำลังสติปัญญาและบุญบารมีที่ได้เคยสั่งสมอบรมมาแต่อดีตชาติ เมื่อการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า หรือของพระอริยสาวกจบลง หลายครั้งมักจะจบลงด้วยประโยคหรือข้อความว่า “ธรรมาภิสมัยได้มีแก่สัตว์ ๘๔,๐๐๐”, “ในเวลาจบคาถา สัตว์จำนวน ๘๔,๐๐๐ ก็ได้ธรรมาภิสมัย”, หรือ “ในเวลาจบคาถา ทาริกานั้นดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล ก็ได้ธรรมาภิสมัย” เป็นต้น ซึ่งคำว่าธรรมาภิสมัยยังไม่กระจ่างชัดว่าบรรลุธรรมระดับไหน

ดังนั้น จึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำวิทยานิพนธ์เรื่องว่า “ศึกษาวิเคราะห์ธรรมาภิสมัยของพระอริยบุคคลตามหลักไตรสิกขา” เพื่อจะค้นคว้าหาความหมายของธรรมาภิสมัยว่าเป็นการบรรลุธรรมระดับไหน ธรรมาภิสมัยเกิดมีแก่บุคคลเช่นไร และธรรมาภิสมัยกับหลักไตรสิกขาเกี่ยวข้องกันอย่างไร โดยเน้นค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นหลักตลอดถึงเอกสารอ้างอิงที่เกี่ยวข้อง

^{๑๗} วิ.อ. (ไทย) ๑/๑๙/๒๖๕.

^{๑๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

^{๑๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒, อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๑/๓๕๗, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๓๙/๑๓๓, ๑๔๐/๑๓๔, อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๓๗๘/๙๐๔-๙๐๕, ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑๓๙/๔๕๕-๔๕๖.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ธรรมาภิสมัยของพระอริยบุคคลตามหลักไตรสิกขา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ

๑. เพื่อศึกษาธรรมาภิสมัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาพระอริยบุคคลผู้บรรลุธรรมาภิสมัย
๓. เพื่อวิเคราะห์พระอริยบุคคลผู้บรรลุธรรมาภิสมัยตามหลักไตรสิกขา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) คือ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เอกสารตำราและงานวิจัย เพื่อให้ทราบความหมายของธรรมาภิสมัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พระอริยบุคคลผู้บรรลุธรรมาภิสมัย
๒. วิเคราะห์พระอริยบุคคลผู้บรรลุธรรมาภิสมัยตามหลักไตรสิกขา
๓. สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ธรรมาภิสมัยของพระอริยบุคคลตามหลักไตรสิกขา” ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยที่กำหนดไว้ในข้างต้น จากการศึกษาพบว่า

ธรรมาภิสมัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาความหมายของธรรมาภิสมัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า สามารถแยกประเด็นเป็นหัวข้อได้ ดังต่อไปนี้ คือ

- ๑) ความหมายของธรรมาภิสมัยตามสัททนต์ สามารถแยกอธิบายเป็นสองศัพท์ด้วยกันคือ คำว่า ธรรม (ธรรมะ) ศัพท์ ๑ กับคำว่า อภิสมยะ ศัพท์ ๑ ศัพท์ว่าธรรมะ หมายถึง โลกุตระธรรม คือสภาวะธรรมขั้นสูงเหนือโลกที่พระอริยบุคคลมีพระโสดาบันเป็นต้นได้บรรลุ เป็นธรรมเครื่องป้องกันสัตว์ไม่ให้ตกไปในอบายทั้งสี่ หรือวัฏฏสงสาร เป็นสภาวะที่คอยกำจัดอกุศลธรรมอันต่ำทราม หรือธรรมที่ทรงไว้ซึ่งลักษณะของตน หรือธรรมที่ถูกปัจจัยทรงไว้ ส่วนศัพท์ว่า อภิสมยะ นั้น หมายถึง การตรัสรู้, การได้, การได้เฉพาะ, การถึง, การบรรลุถึง, การถูกต้อง และการทำให้แจ้ง เมื่อนำศัพท์ทั้ง ๒ มาประกอบกันเป็น “ธรรมาภิสมัย” ดังอธิบายในเบื้องต้น จึงได้ความหมายว่า การตรัสรู้หรือการบรรลุโลกุตระธรรมซึ่งเป็นธรรมสูงสุด เป็นเหตุ

ให้ทำลายกิเลสทั้งหลายมีอวิชชาเป็นต้นให้สิ้นไป เป็นธรรมซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบันถึงพระอรหันต์

๒) ความหมายของธรรมาภิสมัยตามอรรถนัย คำว่า “ธรรมาภิสมัย” ซึ่งมาจากภาษาบาลีคือ ธรรมาภิสมโย นั้น ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาได้ปรากฏความหมายว่า “การบรรลุธรรม” “การตรัสรู้ธรรม” ซึ่งเกิดมีแก่ผู้ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าโดยตรง หรือฟังธรรมจากพระสาวก หรือฟังพระสูตรต่าง ๆ ที่พระสาวกยกขึ้นมาแสดง ผู้ที่สามารถบรรลุธรรมได้นั้น มีทั้งมนุษย์และเทวดาที่ได้ฟังธรรมเกี่ยวกับอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นความจริงอันสูงสุด หรือได้ฟังพระธรรมเทศนาสูตรอื่น ๆ มีธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นต้น เป็นผู้มีความสติปัญญาสามารถเข้าใจความเป็นจริงแห่งสรรพสิ่งได้ เมื่อตั้งใจฟัง ฟังโดยเคารพ พิจารณาโดยแยบคาย และระลึกตริกตามเนื้อหาแห่งพระธรรมเทศนาหรือพระสูตรต่าง ๆ ย่อมได้รับความสงบทางใจ จิตเกิดตั้งมั่น เป็นสมาธิซึ่งเป็นบ่อเกิดของปัญญา ก็สามารถบรรลุธรรมได้

การบรรลุธรรม (ธรรมาภิสมัย) ย่อมมีได้แก่บุคคล ๓ ประเภท คือ

๑) บุคคลผู้เป็นอุคฆฏิตัญญู ผู้มีปัญหาฉับไว เข้าใจธรรมได้เร็ว เพียงแค่ท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง ท่านนั้นก็สามารถบรรลุธรรมได้ เช่น ท่านพระสารีบุตรเถระสมัยที่ท่านยังเป็นปริพาชก ได้ฟังธรรมที่พระอัสสชิเถระยกแต่เพียงหัวข้อขึ้นแสดงท่านนั้นว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุและความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้” ก็ได้บรรลุธรรม

๒) บุคคลผู้เป็นวิปจิตัญญู คือผู้มีปัญญานกลาง เข้าใจธรรมได้ต่อเมื่อท่านอธิบายขยายเนื้อความแห่งหลักธรรมแล้ว ไม่นาน ก็สามารถบรรลุธรรมได้ เช่น ยสกุสบุตร ได้ฟังอนุปพุทฺธิกาในเบื้องต้น จิตสงบเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ต่อมาพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอริยสัจ ๔ เป็นเหตุให้ท่านได้บรรลุธรรม

๓) บุคคลผู้เป็นเนยยะ คือ ผู้มีปัญหาพอจะแนะนำสั่งสอนได้ อาจต้องใช้เวลามากกว่าบุคคล ๒ ประเภท เบื้องต้น แต่ต้องหมั่นเข้าหาสัทบุรุษผู้เป็นกัลยาณมิตร เมื่อได้รับคำแนะนำที่ถูกต้องก็สามารถบรรลุธรรมได้ เช่น พระจุฬปันถกที่ถูกพระมหาปันถกผู้พี่ชายขับไล่ออกจากวัด เพราะเข้าใจว่าพระน้องชายมีปัญหาที่บ่อาจจะวางกล่าวสั่งสอนได้ แต่ได้อาศัยพระพุทธเจ้าผู้เป็นกัลยาณมิตรแนะนำทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้ ท่านได้ทำกรรมตามทีพระพุทธเจ้าทรงแนะนำว่า “โรชหรณฺ รโชหรณฺ” จนจิตหลุดพ้นจากกิเลสบรรลุปะเป็นพระอรหันต์ในที่สุด ส่วนบุคคลประเภทสุดท้าย คือ ปทปรมะ ไม่สามารถบรรลุธรรมได้ภายในชาติหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่น พระโกกาลิกะ มีโอกาสได้บวชในพระพุทธศาสนา แต่มีใจคิดร้ายต่อพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ในใจเต็มไปด้วยความอาฆาตพยาบาทและความริษยา ซึ่งเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการปฏิบัติธรรม เป็นเหตุให้การปฏิบัติธรรมไม่ก้าวหน้า จึงไม่สามารถบรรลุมรรคผลใด ๆ ได้ หลังจากมรณภาพได้ไปเกิดในปทุมนรก

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า ธรรมาภิสมัยมีความหมายที่ปรากฏในพระไตรปิฎกคือ “การบรรลุลหณะ” บ้าง “การตรัสรู้ธรรม” บ้าง เกิดขึ้นแก่ผู้ที่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงเรื่องอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค หรือพระสูตรต่าง ๆ แล้วส่งใจไปตามกระแสพระธรรมเทศนา คือ พิจารณา โดยโยนิโสมนสิการ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือเทวดาก็จะสามารถบรรลุลหณะได้ ซึ่งการบรรลุลหณะสามารถ จำแนกประเภทตามระดับปัญญาของบุคคลได้ ๓ ประเภท คือ

- ๑) อุคฆัตติญาณ ผู้มีไหวพริบดี มีปัญญาคิด สามารถบรรลุลหณะได้ฉับไว เพียงได้ฟังแค่หัวข้อ
- ๒) วิปจิตติญาณ ผู้มีปัญญากปานกลาง สามารถบรรลุลหณะได้ ต่อเมื่อได้ฟังคำอธิบายขยายเนื้อความ แห่งหลักธรรมนั้น ๆ

๓) เนยยะ ผู้มีปัญญาพอจะแนะนำได้ หากหมั่นคบหาสัตบุรุษผู้เป็นบัณฑิตเป็นกัลยาณมิตร ได้รับคำแนะนำสั่งสอนที่ถูกต้องจากท่าน แล้วนำไปปฏิบัติตาม ภายหลังก็จะสามารถบรรลุลหณะได้ เมื่อว่า โดยประโยชน์แล้ว การบรรลุลหณะนั้นมีประโยชน์ยิ่งใหญ่ เป็นเหตุให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ อันเป็นสัจธรรมสูงสุดแห่งชีวิต ซึ่งเป็นปัจจัยทำทุกสิ่งให้สิ้นไป ทำให้ใจปราศจากกิเลส

ลักษณะของธรรมาภิสมัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและสรุปความหมายของธรรมาภิสมัยแล้วนั้น ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษา ลักษณะของธรรมาภิสมัย โดยอาศัยข้อมูลที่ได้ค้นพบว่า หมายถึง การตรัสรู้ธรรม เป็นสภาวะธรรมที่มีใน พระอริยบุคคลตั้งแต่ระดับพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ ไม่พบในบุคคลทั่วไป ซึ่งผู้ได้บรรลุลหณะสามารถละอวิชชา มีปัญญาแจ่มแจ้งตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ ตลอดจนการเห็น อริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางหลุดพ้นที่แท้จริง ไม่ให้ตกไปในอบายและทุกข์ในวัฏสงสาร จึงสามารถ สืบค้นข้อธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องในลักษณะ ธรรมาภิสมัย ดังนี้

จากการสรุปความหมายในข้อความที่ว่า “...ทางหลุดพ้นที่แท้จริง ไม่ให้ตกไปในอบายและทุกข์ ในวัฏสงสารอีก...” สอดคล้องกับในพระคัมภีร์สาริปุตตสูตรตติยบท ปรากฏลักษณะของธรรมาภิสมัยว่า การมีสติ การมีจิตหลุดพ้นด้วยดีแล้ว ฟังกัจจกความพอใจในธรรมเหล่านี้ พิจารณาธรรมโดยชอบตามกาล เป็นผู้มึธรรมเอกผุดขึ้น ฟังกัจจกความมีดี, การมีธรรมจักขุ อันปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน

จากคำสำคัญว่า “การมีสติ” ที่ปรากฏในคัมภีร์สาริปุตตสูตรตติยบท ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า เมื่อจิตเกิด สติต่อเนื่องถึง ๆ ส่งผลให้เกิดสมาธิ เมื่อเกิดสมาธิผลที่ได้ตามมาคือ ปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข และความ ตั้งมั่น นั่นหมายถึงสัมมาสติเป็นเหตุให้เกิดสัมมาสมาธิได้ ซึ่งสอดคล้องกับที่ปรากฏในวิมุตตายนสูตร ปรากฏลักษณะของธรรมาภิสมัยว่า เมื่อรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรม ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิด ปีติ เมื่อมีปีติ กายย่อมสงบ เมื่อมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น เป็นธรรมสมาธิ ๕ ได้แก่

- ๑) ปราโมทย์ ได้แก่ ความแช่มชื่น ร่าเริง เบิกบานใจ
- ๒) ปีติ ได้แก่ ความอิ่มใจ ความปลาบปลื้มใจ ใจฟูขึ้น
- ๓) ปัสสัทธิ ได้แก่ ความรู้สึกผ่อนคลายกายใจ ใจเรียบรื่น ระวังปลง เย็นสบาย
- ๔) สุข ได้แก่ ความสุข ความคล่องใจ โปร่งใจ ไม่มีความติดขัด ปีบคั้น
- ๕) สมาธิ ได้แก่ ความมีใจตั้งมั่น สงบ อยู่ตัว อยู่กับงานที่ทำหรือเรื่องที่เกี่ยวข้อง ไม่วอกแวก ไม่ฟุ้งซ่าน

ทั้งนี้จะเห็นว่าคุณธรรมทั้ง ๒ ที่มีความสำคัญ คือ สติและสมาธินำไปสู่ความหลุดพ้นคือพระนิพพาน ซึ่งมีลักษณะดังนี้ คือ ธรรมเป็นที่สารถระ, ธรรมเป็นที่สร้างมา, ธรรมเป็นที่หมดสิ้น ความกระหาย, ธรรมเป็นที่เพิกถอนอาลัย, ธรรมเป็นที่ขาดสูญแห่งวิภวัญญะ, ธรรมเป็นที่สิ้นตัณหา, ธรรมเป็นที่ปราศจากราคะ ธรรมเป็นที่ดับ

วิเคราะห์พระอริยบุคคลผู้บรรลุธรรมาภิสมัยตามหลักไตรสิกขา

ไตรสิกขา คือ สติ สมาธิ ปัญญา สติ นี้ แปลว่า ปกติ ได้แก่ ความเป็นผู้มีกายกรรมเป็นต้นเรียบร้อย หมายถึง การทรงไว้ได้ด้วยอำนาจการตั้งมั่นแห่งกุศลธรรมมีมานเป็นต้น สติเป็นเครื่องมือกำกับกายและวาจาให้อยู่ในอาการปกติเป็นกฎข้อบังคับควบคุมให้อยู่ในระเบียบวินัย ดังนั้น ความสำรวมระวัง ชื่อว่า อธิศีลสิกขา ในคุหุฏฐกสูตรตนิเทศปรกฏคำอธิบายอริยศีลสิกขาว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีศีล สำรวม ด้วยการสังวรในปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่ คือ สิลขันธเล็ก สิลขันธใหญ่ ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อธิศีลสิกขา หมายถึง การศึกษาและปฏิบัติควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาอย่างสูง เน้นการสำรวมอินทรี คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในคราวเห็นรูป ได้ยินเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องสัมผัสทางกาย และเกิดความนึกคิดต่าง ๆ เพื่อมิให้กระทำผิดทางกายและวาจา ทั้งนี้ความบริสุทธิ์แห่งศีลหรือ สิลวิสุทธิ หมายถึง การรักษาไว้ซึ่งความบริสุทธิ์หมดจดไม่มีต่างพร้อย แห่งศีล ตามภูมิของตน คือ การประพฤติดี เลี้ยงชีวิตถูกต้องตามศีลของตน ได้แก่ จตุปาริสุทธิศีล จตุปาริสุทธิศีลนี้มีความบริสุทธิ์ในตัวเองเป็นเหตุให้เกิดสมาธิและปัญญา ดังข้อความในอรรถกถาขุททกนิกาย อิติวุตตกะว่า “ปาริสุทธิศีล ๔ ประการ มีกายสุจริตเป็นต้น แท้จริง ปาริสุทธิศีล ๔ ประการนั้น เป็นความงามในตัวเอง โดยความเป็นศีลไม่ขาดเป็นต้น และเป็นเหตุนำคุณอันงามมีสมณะและวิปัสสนาเป็นต้นมา มีรายละเอียดความบริสุทธิ์ของศีลดังต่อไปนี้

๑) ปาติโมกขสังวรศีล หมายถึง ศีลสำหรับพระภิกษุผู้บวชในพระพุทธศาสนา ที่จะต้องพึงสำรวมระวังในข้อปาติโมกข์

คำว่า ปาติโมกข์ อธิบายว่า ศีลเป็นที่พึง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธาน เพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล คำว่า สังวร อธิบายว่า ความไม่ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา และทั้งทางกายและวาจา ดังข้อความที่ปรากฏในคณกโมคคัลลานสูตรว่า “พรหมณ์ เราสามารถเพื่อจะบัญญัติการศึกษาโดยลำดับ การกระทำโดยลำดับ การปฏิบัติโดยลำดับ ในธรรมวินัยนี้ได้ เปรียบเหมือนคนฝึกม้าผู้ชำนาญ ได้มาอาชาในยตัวงามแล้ว เบื้องต้นทีเดียว ย่อมฝึกให้คุ้นกับการบังคับในบังเหียน ต่อมาจึงฝึกให้คุ้นยิ่งขึ้นไป แม้ฉนั้นใด ตลาคตักฉนั้นนั้น เหมือนกัน ได้บุรุษที่ควรฝึกแล้ว เบื้องต้นทีเดียว ย่อมแนะนำอย่างนี้ว่า “มาเถิด ภิกษุ เธอจงเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่ จงเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษ แม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเถิด”

๒) อินทริยสังวรศีล หมายถึง การสำรวมระวังอินทริยทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โดยมีหลักการปฏิบัติคือ ไม่ยึดถือว่าเป็นเพศหญิงหรือเพศชาย ไม่ยึดถือกิจริยาอาการ เช่น การหัวเราะ การร้องไห้ การยิ้มแย้ม เป็นต้น ดังตัวอย่างพระเถระรูปหนึ่ง เห็นหญิงซึ่งทะเลาะกับสามีแล้วเกิดจิตวิปลาสหัวเราะเสียงดังเดินผ่านมา จึงคิดว่า นี้อะไรกัน เมื่อท่านมองดูก็กลับได้อุสภสัญญาในกระดุกพินของเธอล้วนบรรลุปะเป็นพระอรหันต์ เมื่อสามีของนางเดินมาพบพระเถระจึงเรียนถามเห็นหญิงผ่านมาบ้างไหม พระเถระตอบว่า “ฉันไม่ทราบว่าเป็นหญิงหรือชายเดินไปจากที่นี่ แต่ร่างกระดุกนี้กำลังเดินไปที่ทางใหญ่

๓) อาชีวะปาริสุทธิศีล หมายถึง การงดเว้นจากมิจฉาชีพ มีการหลอกลวง การพูดป้อยอ การทำนิมิต การพูดคำเขา พูดข่มเขา เป็นต้น

๔) ปัจจยสันนิสสิตศีล หมายถึง การบริโภคปัจจัย ๔ อันบริสุทธิด้วยการพิจารณาถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก เช่น พิจารณาจิวรก็เพื่องุ่นห่มป้องกันความหนาว ความร้อน ลมและแมลง เป็นต้น เพื่อปกปิดอวัยวะที่ก่อให้เกิดความละอาย พิจารณาการฉนบิณฑบาตเพื่อความดำรงอยู่ได้แห่งร่างกายนี้ เพื่อบรรเทาความหิวกระหาย เพื่อบุญเคราะห์แก่การประพฤติพรหมจรรย์ กำจัดเวทนาเก่า ไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น เป็นต้น พิจารณาเสนาสนะเพื่อบรรเทาอันตรายที่จะเกิดจากฤดูกาล เพื่อกำจัดความหนาว พิจารณารักษาโรคเพื่อรักษาอาพาธชนิดต่าง ๆ โรคเรื้อน โรคฝี เป็นต้น

พระอริยบุคคลผู้บรรลุธรรมเพราะอาศัยศีลเป็นบาทฐาน ยกตัวอย่างเช่น พระปัญจสีลสมาทานียเถระ ได้บรรลุอรหัตผลแล้ว ในขณะที่ทวนระลึกถึงศีลของตน พระสัปทาสเถระ บรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ในขณะที่ท่านตรวจดูศีล ปิติดิแผ่ชานทั่วทั้งสรีระ ท่านข่มปิดได้แล้วเจริญวิปัสสนา

การที่จิตอยู่ในอารมณ์เดียวไม่ซัดส่ายไปในอารมณ์ต่าง ๆ ดังข้อความว่า ความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา ในคุหฺฏฐกสูตรตติยบทสปรากฏคําอธิบายอธิจิตตสิกขาว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร ปีติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจาร สงบระงับไปแล้ว บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุตตตถฌาน ที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะ อุเบกขาอยู่ นี้ชื่อว่าอธิจิตตสิกขา ซึ่งหมายถึงภาวะที่จิตตั้งมั่นในอารมณ์หนึ่งอารมณ์เดียว ไม่ฟุ้งซ่าน รุนวาย ดังปรากฏข้อความในตวฏฐกสูตรตติยบทสปรากฏคําอธิบายว่า “ชื่อว่าสมาธิ เพราะความเป็นกุศลจิตมีอารมณ์เดียว มีความหมายว่าตั้งใจมั่น คือการตั้งจิตและเจตสิกไว้ในอารมณ์เดียวเสมอและโดยชอบ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่รุนวาย ซึ่งสมาธินั้น มีความไม่ฟุ้งซ่านเป็นลักษณะ มีความกําลังความฟุ้งซ่าน เป็นรส มีความไม่หวั่นไหวเป็นเครื่อง ปรากฏ มีความสุขเป็นปทัฏฐาน

อุบายวิธีในการฝึกจิตให้ตั้งมั่นเป็นสมาธิอยู่ ๔๐ วิธี หรือเรียกว่ากรรมฐาน ๔๐ คือ

๑) กสิณ ๑๐ ได้แก่ ปฐวีกสิณ อาโปกสิณ วาโยกสิณ เตโชกสิณ นีลกสิณ ปิตกสิณ โลหิตกสิณ โอทาทกสิณ อาโลกกสิณ ปริจฉินนาทกสิณ

๒) อสุภะ ๑๐ อุทุมตกะ วินีลกะ วิบุพพะกะ วิจฉิทกะ วิขายิตกะ วิกขิตตกะ หตวิกขิตตกะ โลหิตกะ ปุพฺพกะ อัฏฐิกะ

๓) อนุสสติ ๑๐ พุทธานุสสติ ฌมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ เทวตานุสสติ อุปमानุสสติ มรณสติ อานาปานสติ กายคตาสติ

๔) พรหมวิหาร ๔ (อัปปมัญญา ๔) เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

๕) อรูป ๔ อากาसानัญญาตนะ วิญญานัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ เนวสัณญานาสัญญาตนะ

๖) สัญญา (อาหาเรปฏิกูลสัญญา)

๗) วัตถาน (จตุธาตวัตถาน)

ทั้งนี้การฝึกจิตแบบเจริญสติอยู่กับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งในกรรมฐาน ๔๐ กอง จะเกิดผลคือ ผู้ฝึกจะมีจิตตั้งมั่นในอารมณ์เดียว จนถึงระดับที่เรียกว่าฌาน ซึ่งแปลว่าการเพ่ง ฌานประเภทนี้เรียกว่า อารัมมณูปนิขฌาน โดยมีระดับความตั้งมั่นของจิต ๓ ระดับคือ (๑) ขณิกสมาธิ (๒) อุปจารสมาธิ และ (๓) อัปปนาสมาธิ เมื่อจิตถึงอัปปนาสมาธิมีความแคล่วคล่องหรือเรียกจิตเข้าถึงฌาน ผู้ปฏิบัติก็จะพบ สภาวะธรรมต่าง ๆ ที่บัญญัติเรียกว่าองค์ฌาน ซึ่งมีทั้งหมด ๕ องค์ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข และเอกัคคตา

พระอริยบุคคลผู้บรรลุลัทธมเพราะอาศัยสมาธิเป็นบาทฐาน ยกตัวอย่างเช่น พระจุฬปันถก ที่ได้ลูบผ้าขาวที่พระพุทธเจ้าประทานให้ พร้อมแนะให้บริกรรมว่า รโหโรณิ รโหโรณิ เมื่อท่านลูบท่อนผ้านั้นอยู่ ท่อนผ้าได้เศร้าหมองแล้ว ลำดับนั้น จึงคิดว่า “ท่อนผ้านี้สะอาดแท้ ๆ แต่อาศัยอภิปาณินี้จึงสกปรกติดเสีย กลายเป็นของเศร้าหมองอย่างนี้ไปได้ สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ” แล้วได้เจริญวิปัสสนา จนได้บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

ความเห็น ชื่อว่าอภิปญญาสิกขา ในคุหุฏฐกสูตรตนิเทศปรากฏคำอธิบายอภิปญญาสิกขาว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐ หยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลส ให้บรรลุถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์สมุทัย” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธ” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อาสวะ” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้อาสวสมุทัย” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้อาสวนิโรธ” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่าอภิปญญาสิกขา เมื่อผู้ปฏิบัติเรียนรู้และฝึกจิตในอุบายอันได้กล่าวข้างต้นในอภิจิตตสิกขาแล้ว หมั่นฝึกเจริญสติในอารมณ์เดียวจนจิตตั้งมั่น ผู้ปฏิบัติพึงใช้สติที่ฝึกหัดจากการเจริญสติในอารมณ์เดียว (อารมณ์อนุปนิชมาน) นั้น มาเจริญสติกับสภาวะธรรมรูปนามระลึกรู้กายใจและศึกษาจนเกิดปัญญาเห็นไตรลักษณ์ เห็นการเกิดดับของสภาวะ จึงได้ชื่อเจริญปัญญา เจริญวิปัสสนา คือเพ่งลักษณะของสภาวะธรรมภายในหรือรูปนามนั่นเอง เมื่อระลึกรู้หรือสังเกตรูปนามหรือ กายใจบ่อย ๆ เข้าก็จะเกิดความรู้แจ้ง เบื่อหน่ายคลายกำหนด และใคร่จะพ้นไปเสีย ทั้งนี้เป็นไปตามลำดับแห่งความบริสุทธิ์ของจิต ซึ่งความบริสุทธิ์นั้นบริสุทธิ์เพราะมีปัญญาดูแลเป็นเครื่องชักฟอก

พระอริยบุคคลผู้บรรลุลัทธมเพราะอาศัยปัญญาเป็นบาทฐาน ยกตัวอย่างเช่น เรื่องพระเขมาเถรี ที่ได้ยื่นพิจารณาหญิงสาวที่พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตขึ้น จากปฐมวัยสู่มัชฌิมวัยและสู่ปัจฉิมวัย ได้ยักยัดขึ้นสู่วิปัสสนา เกิดความเบื่อหน่ายในขันธ ๕ จนจิตเห็นไตรลักษณ์เบื่อหน่ายคลายกำหนด และได้บรรลุพระอรหัตผลพร้อมกับปฏิสัมภิทา

บทสรุป

ธรรมภาษิต หมายถึง การตรัสรู้ธรรม คือ การรู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ อันได้แก่การบรรลุโลกุตตรธรรม ๙ ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ จนได้บรรลุความเป็นพระอริยบุคคล ตั้งแต่พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์ อันเป็นลำดับของการบรรลุลัทธมเป็นพระอริยบุคคลในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจำแนกได้ตามการละสังโยชน์ ๑๐ ได้แก่ละข้อ ดังนี้ คือ

๑) พระโสดาบัน ละสังโยชน์ คือกิเลสเบื้องต้นได้ ๓ คือสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส

๒) พระสกทาคามี ละสังโยชน์ ๓ ประการที่พระโสดาบันละได้แล้ว และทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง

๓) พระอนาคามี ละสังโยชน์เบื้องต้นได้ทั้ง ๕

๔) พระอรหันต์ ละสังโยชน์ได้ทั้ง ๑๐ ประการ

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สานุ มหัทธนาตุลย์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์สังโยชน์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” ว่า ซึ่งสรุปเป็นผลการวิจัยไว้ว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนสังโยชน์ คือปฏิจจสมุปบาท มีต้นเหตุและอุปาทาน ส่งเสริมและสนับสนุนให้สังโยชน์เกิดขึ้น ส่วนข้อปฏิบัติเพื่อละสังโยชน์หรือธรรมที่ทำให้สังโยชน์หมดไป คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ เมื่อบุคคลปฏิบัติตนตามวิธีของสติปัฏฐาน ๔ แล้วจะทำให้เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา มีทั้งหมด ๔ ชั้น คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ พระอริยบุคคลชั้นพระโสดาบันละสังโยชน์ ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส พระสกทาคามีละสังโยชน์ ๓ ประการที่พระโสดาบันละได้แล้ว ส่วนที่ทำได้มากกว่าพระโสดาบันคือ การทำให้กามฉันทะสังโยชน์ และพยาบาทสังโยชน์เบาบางลง พระอนาคามีละสังโยชน์ที่พระโสดาบันละได้แล้วและละเพิ่มอีก ๒ ประการ คือ กามฉันทะสังโยชน์และพยาบาทสังโยชน์ ส่วนพระอรหันต์ละสังโยชน์ ๕ ประการที่เหลือได้ทั้งหมด คือ รูปราคะสังโยชน์ อรูปราคะสังโยชน์ มานะสังโยชน์ อุทธัจจะสังโยชน์ และอวิชชาสังโยชน์

พระอริยบุคคลทั้ง ๘ ท่านที่ผู้วิจัยศึกษาประกอบด้วย พระโสดาบัน ๒ ท่าน คือ หมอชีวกโกมารภัจ และอนาถปิณฑิกเศรษฐี พระสกทาคามี ๒ ท่าน คือ อสิทตตะและนางสุมนาเทวี พระอนาคามี ๒ ท่าน คือ หัตถกอาฬวกะและจิตตคฤหบดี พระอรหันต์ ๒ ท่าน คือ พระอานนท์เถระและพระสารีบุตรเถระ บรรลุธรรมผ่านหลักไตรสิกขา สอดคล้องกับงานวิจัยของบรรจบ บรรณรุจิ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระอัสติมหาสาวกกับการบรรลุธรรม” ว่า ซึ่งสรุปไว้ว่าการบรรลุธรรมของพระอัสติมหาสาวกไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด สถานภาพทางเศรษฐกิจ แต่ขึ้นอยู่กับความพยายามของพระอัสติมหาสาวกแต่ละรูปเองเป็นสำคัญ ท่านได้บำเพ็ญบารมีเพื่อการบรรลุธรรมไว้แต่อดีตชาติ ในชาติปัจจุบันเมื่อได้พบพระพุทธเจ้าแล้วก็ต้องศึกษาอบรมศีล สมาธิ ปัญญา ให้เกิดมีขึ้นในตน ทั้งนี้โดยอาศัยการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนา

การจะบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลได้นั้น ต้องศึกษาเรื่องศีล สมาธิและปัญญา ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติเพื่อขัดเกลากายและใจ เมื่อบุคคลชำระศีลให้บริสุทธิ์มีกายและวาจาเป็นปกติเรียบร้อยแล้วเชื่อได้ว่าไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่น ย่อมมีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีความสุข เป็นเหตุปัจจัยให้พัฒนาตนขึ้นไปสู่ระดับของสมาธิ ผู้มีศีลบริสุทธิ์และสมาธิตั้งมั่น ได้เชื่อว่ามีกายวาจาและใจสะอาดบริสุทธิ์ พร้อมที่จะพัฒนา

จิตใจยกขึ้นสู่ระดับของปัญญา เมื่อปฏิบัติได้ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ย่อมจะมีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมและบรรลुธรรมเป็นพระอริยบุคคลได้ในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องภาวนาคือ การพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน ที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า

๑) ภาวนา การเจริญกาย หรือพัฒนากาย คือพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ หรือทางกายภาพ (รวมทั้งเทคโนโลยี) โดยเฉพาะรับรู้สิ่งทั้งหลายทางอินทรีย์ ๕ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) ด้วยดี โดยปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อม

๒) ศีลภาวนา การเจริญศีล หรือพัฒนาศีล คือ พัฒนาความประพฤติ พัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมโดยตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลกัน

๓) จิตตภาวนา การเจริญจิต หรือพัฒนาจิต คือ ฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตากรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อุตทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา หรือพัฒนาปัญญา คือ ฝึกอบรมพัฒนาปัญญา ให้เจริญงอกงาม จนเกิดความรู้แจ้งชัดตามเป็นจริง โดยรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามที่เป็น รู้เท่าทัน เห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพันจากความทุกข์ มีชีวิตเป็นอยู่ แก้ปัญหาและทำการทั้งหลายด้วยปัญญาที่รู้ถึงเหตุปัจจัย เมื่อพัฒนาได้แล้ว จะสามารถทำบุพพคุณธรรมดาให้กลายเป็นพระอริยบุคคลระดับพระโสดาบัน จนถึงพระอรหันต์ได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

แม้ว่าธรรมาภิสมัย จะหมายถึง การตรัสรู้ธรรม เพื่อการรู้แจ้งธรรมในอริยสัจ ๔ จนให้ได้ถึงขั้นบรรลุความเป็นพระอริยบุคคลก็ตาม หากแม้กระนั้นก็อาจจะมิได้สนใจ เพื่อเตรียมทางหรือแสวงหาทางพ้นทุกข์ แม้จะยังไม่สามารถสำเร็จมรรคผลในชาติปัจจุบันก็ตาม ได้นำหลักการที่กล่าวมาแล้วนั้นไปปฏิบัติกับด้วยบุคคล ๒ ประเภท คือ

๑. นักเรียนหรือนักศึกษา ควรฝึกสมาธิก่อนเริ่มเรียนในแต่ละวัน ๆ ละ ๕-๑๐ นาที ทุกวันที่ โรงเรียน/มหาวิทยาลัย เพื่อเป็นบาทฐานให้มีสมาธิที่ดียิ่งขึ้นในการเรียนชั้นสูง ๆ ต่อไป เพราะเมื่อมีสมาธิได้ตั้งใจเรียนแล้วก็ย่อมลดโอกาสในการทำมิฉะพัตด้วย

๒. ประชาชนหรือบุคคลทั่วไปที่แสวงหาทางหลุดพ้น ควรตั้งใจรักษาศีล ฝึกสมาธิและเจริญภาวนา คือการปฏิบัติในหลักไตรสิกขา ก็จะสามารถถึงความดับทุกข์ได้อย่างแน่นอน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ธรรมชาติของพระอริยบุคคลตามหลักไตรสิกขา” นี้ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นที่ควรสนใจ ดังต่อไปนี้

๑. ควรศึกษาวิเคราะห์ธรรมชาติของสามเณรในสมัยพุทธกาล
๒. ควรศึกษาวิเคราะห์บทบาทของผู้บรรลุนิพพานในสังคมไทย
๓. ควรมีการประยุกต์ธรรมชาติเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- บรรยวสิทธิ์ ผางคำ และคณะ. **ชุมชนไตรสิกขา: รูปแบบและการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตในสังคมผู้สูงอายุ จังหวัดอุบลราชธานี**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๒๕๖๑.
- พระปลัดวิสุทธศรี นนทขโย (เทียนวิเศษ) และคณะ, การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักศึกษา วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช จังหวัดนครศรีธรรมราช, **วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๓๐.
- พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **อริยสัจ ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.
- พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี). **วิปัสสนาเพื่อความดับกรรม**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๒.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) รจนา, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ, พระคันธสาราภิงค์ แปลและเรียบเรียง. **ปฏิจจนสมุปบาท เหตุผลแห่งวัฏสงสาร**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๔.
- พุทธทาส อินทปัญโญ. **พุทธวิธีชนะความทุกข์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๖.
- _____. **แก่นพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี.พรีนท์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๖.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- ธีรยุทธ์ พึ่งเพียร และคณะ. **การสังเคราะห์งานวิจัยแนวทางการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา**. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- วัลโปละ ศรี ราหุล ตรีปิฎกวราจารย์. **พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอน**. กรุงเทพมหานคร: กองทุน บุญนิธิหอไตร, ๒๕๔๙.

วิเคราะห์กรรมฐานในอัปมาทวรรคและจิตตวรรค

An Analytical Study of the Kammaṭṭhāna in the Appamāda Vagga and Citta Vagga

จิณัฐตา ฐิตวัฒน์

Jinatta Dhitavat

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Master of Arts (Buddhist Studies) Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: kwanchai_36@hotmail.co.th

Received: February 14, 2023

Revised: April 16, 2023

Accepted: April 17, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องวิเคราะห์กรรมฐานที่ปรากฏในอัปมาทวรรคและจิตตวรรค มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาการสอนกรรมฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาในอัปมาทวรรคและจิตตวรรค (๓) เพื่อวิเคราะห์กรรมฐานในอัปมาทวรรคและจิตตวรรค งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับสมถกรรมฐานมีปรากฏก่อนสมัยพุทธกาลเป้าหมายคือการได้ฌานสมาบัติหลังจากเสียชีวิตแล้วได้ไปอยู่กับพระพรหมมีชีวิตเป็นอมตะแต่ยังอยู่ในสังสารวัฏ เมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในโลกจึงมีวิปัสสนากรรมฐานเครื่องมือในการเจริญภาวนาคือรูปนามขั้น ๕ ผ่านการพิจารณาในรอบของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเพื่อให้เกิดโลกุตตรธรรมบรรลุเป็นพระอรหันต์ เป้าหมายคือพระนิพพานอันเป็นทางดับทุกข์ตัดกระแสการเวียนว่ายตายเกิด โครงสร้างของอัปมาทวรรคมีทั้งหมด ๙ เรื่องที่นำมาศึกษาจำนวน ๕ เรื่อง คือ (๑) เรื่องพระนางสามาวดี (๒) เรื่องพระจุฬปันถกเถระ (๓) เรื่องพระมหากัสสปะ (๔) เรื่องภิกษุ ๒ สหาย (๕) เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง โครงสร้างของจิตตวรรคมีทั้งหมด ๙ เรื่อง เรื่องที่นำมาศึกษามีทั้งหมด ๕ เรื่อง (๑) เรื่องพระเมฆิยะเถระ (๒) เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (๓) เรื่องอุกกัณฐิตภิกษุ (๔) เรื่องพระสังฆรักขิตเถระ (๕) เรื่องพระจิตตหัตถเถระ อัปมาทวรรคเป็นการสอนกรรมฐานผ่านความไม่ประมาทผ่านหลักเมตตาพรหมวิหาร อาโลกสิณ เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน หลักไตรลักษณ์ การบำเพ็ญสมณธรรม วิธีการละสังโยชน์ เป็นการสอนวิปัสนา โดยมีสมณะเป็นบาทฐาน จิตตวรรคเป็นการกำหนดจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน กำหนดอาการของจิตที่

เปลี่ยนแปลงไปตามอารมณ์ ใช้ปัญญาในการควบคุมรักษากิจ เป็นการสอนกรรมฐานผ่านการรักษากิจให้อยู่ในอารมณ์กรรมฐาน อปัมาทรรคและจิตตวรรคเป็นการสอนสติปัฏฐาน ๔ คือ (๑) สติกำหนดรู้อาการทางกาย (กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน) (๒) สติกำหนดรู้อาการทางความรู้สึก (เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน) (๓) สติกำหนดรู้อาการทางความคิด (จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน) (๔) สติกำหนดรู้อารมณ์ที่เกิดทางใจ (ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน)

คำสำคัญ: กรรมฐาน; อปัมาทรรค; จิตตวรรค

Abstract

An analytical study of the kammaṭṭhāna (meditation subjects) mentioned in the Appamāda Vagga and Citta Vagga of the Dhammapāda Commentary. The object is three-fold: (i) In order to study the teaching of meditation as it appears in the Buddhist texts. (ii) To study the structure and substance of these particular two chapters. (iii) To analyse the subject of meditation as found in the Appamāda Vagga & Citta Vagga.

This is essentially documentary research.

The research reveals that the concept and practice of samatha meditation was already known before the time of the Buddha. The goal was the attainment of jhāna, which was supposed to lead after death to some kind of eternal state of being, together with Brahma - even though this was still within the conditions of saṃsāra. Only with the arising in the world of the Buddha's Dispensation was made known vipassanā kammaṭṭhāna, the development of which entailed the use of the five khandha, nāma-rūpa, as objects of investigation within the framework of the Three Characteristics of Anicca, Dukkha and Anattā, in order to realise transcendent truth with the attainment of Ariyapuggala. The goal was now Nibbāna, or the way to the complete cessation of Dukkha, cutting the stream of endless cycles of birth and death. Within the framework of the Appamāda Vagga there are a total of nine stories, of which five have been selected for study: (i) Concerning the Lady Sāmāvatī. (ii) Concerning Ven. Cūḷapanthaka Thera. (iii) Concerning Ven. Mahā Kassapa. (iv) Concerning the two bhikkhu companions. (v) Concerning a particular monk. The Citta Vagga also comprises nine stories of which, again, five have been selected for study: (i) Concerning Ven. Meghiya Thera. (ii) Concerning a particular monk. (iii) Concerning Ven. Ukkaṇṭhita Bhikkhu.

(iv) Concerning Ven. Sangharakkhita Thera. (v) Concerning Ven. Cittahattha Thera. The Appamāda Vagga presents meditation teaching emphasising heedfulness and the fundamentals of mettā brahmavihāra; ālokaśiṇa; vedanānupassanā satipaṭṭhāna; the principle of the Three Characteristics; undertaking the austerities of monkhood; and the way of abandoning all bondage. It describes vipassanā from a basis of samatha. The Citta Vagga has more emphasis on cittānupassanā satipaṭṭhāna: ie. being aware of the mental states that change constantly in response to sense impressions; the use of wisdom to supervise and care for the mind. Meditation is described from the perspective of nurturing the quality of mind that enables it to stay with the meditation object. The Appamāda Vagga & Citta Vagga together include teachings on aspects of all four Satipaṭṭhāna: ie. (i) mindfulness of the bodily condition. (Kāyānupassanā Satipaṭṭhāna). (ii) mindfulness of states of feeling. (Vedanānupassanā Satipaṭṭhāna). (iii) mindfulness of states of thought. (Cittānupassanā Satipaṭṭhāna). (iv) mindfulness of mental states arising at the mind-base. (Dhammānupassanā Satipaṭṭhāna).

Keywords: meditation; Appamāda Vagga; Citta Vagga

บทนำ

พระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญเพียรทางใจและบรรลุปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุตูปปาตญาณ อาสวักขยญาณ^๑ และบรรลุนุตตรสัมโพธิญาณ^๒ กล่าวได้ว่าการเจริญกรรมฐานเป็นการทำให้จิตเข้าถึงความสงบคือพระนิพพาน คือถึงสันติภาพ หลังจากนั้นพระองค์ได้แสดงธรรมโปรดพุทธบริษัทโดยให้ละเว้นจากความชั่ว ทำความดี ทำใจของตนให้บริสุทธิ์^๓ ทั้ง ๓ ข้อนี้เป็นพื้นฐานแห่งการเจริญกรรมฐานโดยที่ไม่ทำความชั่วเป็นการรักษาศีล การทำความดีเป็นการเจริญสมาธิ และการทำจิตของตนให้บริสุทธิ์เป็นการเจริญปัญญา นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความอดทนเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่านิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ชื่อว่า เป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่ชื่อว่า เป็นสมณะ การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรใน

^๑ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๖/๔๐๕-๔๐๖.

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๖/๔๐๕-๔๐๖.

^๓ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓/๙๐.

อธิจิตนี้คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า^๔ จากพระพุทธพจน์นี้จะเห็นได้ว่า คำว่าความเพียรในอธิจิตนี้หมายถึง การเจริญกรรมฐาน พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับเรื่องจิต เพราะว่าจิตที่ฝึกดีแล้วนำความสุขมาให้^๕

หลักการสอนกรรมฐานปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส ทุกคัมภีร์เป็นเข็มทิศให้พุทธบริษัทปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คัมภีร์ธรรมบทเป็นคัมภีร์ที่อยู่ในกลุ่ม ขุททกนิกายในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ บันทึกเรื่องราวคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นคาถาล้วนมีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา ๒๖ บรรค ๓๐๕ เรื่อง^๖ ธรรมบทในส่วนของพระไตรปิฎกไม่ได้บอกรายละเอียดปลีกย่อย แต่เนื้อหาที่อ่านแล้วได้ทราบเรื่องราวทั้งหมดปรากฏอยู่ในอรรถกถาของธรรมบทซึ่งจะต้องอ่านคู่กับพระไตรปิฎก อรรถกถานั้นถือว่าเป็นคัมภีร์ชั้นที่ ๒ รองจากพระไตรปิฎก เนื้อหาในอรรถกถาบรรยายบอกเล่าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับบุคคล สถานที่ การดำเนินชีวิต การสอนคุณธรรมจริยธรรม การเมือง การปกครอง การสอนกรรมฐาน ในอรรถกถาธรรมบททั้งหมด ๒๖ บรรคนั้นผู้วิจัยจะศึกษาเพียง ๒ บรรคคือหมวด อัปมาทวรรคและจิตตวรรค ทั้ง ๒ บรรคนี้เป็นวรรคที่มีความเด่นชัดในการสอนกรรมฐานกล่าวคือไม่ไห้บุคคลประพฤติดนเป็นผู้ประมาทคือสอนเรื่องสติ ให้รู้เท่าทันกฎของอนิจจัง ทุกขังและอนัตตา รู้ทันความเปลี่ยนแปลงของโลกและสิ่งแวดล้อมรอบตนเองและรักษาจิตของตนเองไม่ให้ฟุ้งไปตามความโลภ ความโกรธ ความหลง

จากข้อความดังกล่าวนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาอัปมาทวรรคซึ่งมีจำนวน ๙ เรื่อง มี ๕ เรื่องที่เกี่ยวกับกรรมฐานคือ เรื่องที่ ๑ พระนางสามาวดี เรื่องที่ ๒ พระจูฬปันถกเถระ เรื่องที่ ๓ พระมหากัสสปเถระ เรื่องที่ ๔ ภิกษุ ๒ สหาย เรื่องที่ ๕ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ในจิตตวรรคจำนวน ๙ เรื่องมีอยู่ ๕ เรื่องที่เกี่ยวกับกรรมฐานคือ เรื่องที่ ๑ พระเมฆียเถระ เรื่องที่ ๒ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เรื่องที่ ๓ อุกกัณฐิตภิกษุ เรื่องที่ ๔ พระสังขรักขิตเถระ เรื่องที่ ๕ พระจิตตหัตถเถระ อัปมาทวรรคมีการสอนเกี่ยวกับกรรมฐานและตัวอย่างของบุคคลที่ใช้กรรมฐานปฏิบัติภาวนาจนกระทั่งบรรลุเป็นอริยบุคคล จิตตวรรคซึ่งเป็นวรรคที่เกี่ยวกับการฝึกจิตให้บรรลุมรรค ผล นิพพานทั้งอัปมาทวรรคและจิตตวรรคนี้มีการอธิบายแนวการสอนและวิธีการสอนกรรมฐานอย่างไร หลักธรรมที่ใช้สอนกรรมฐานเป็นอย่างไร ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับกรรมฐานเป็นอย่างไร การอธิบายกรรมฐานในคัมภีร์ธรรมบทให้คุณค่าในการปฏิบัติธรรมอย่างไร

^๔ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓-๑๘๕/๙๐-๙๑.

^๕ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕/๓๖.

^๖ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑-๔๒๓/๒๓-๑๖๘.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการสอนกรรมฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาในอปปมาทวรรคและจิตตวรรค
๓. เพื่อวิเคราะห์กรรมฐานในอปปมาทวรรคและจิตตวรรค

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาเอกสารปฐมภูมิ (Primary sources) ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทยมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเล่มที่ ๒๕ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙
๒. ศึกษาเอกสารทุติยภูมิ (Secondary sources) ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ อรรถกถาธรรมบทภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๓ ปกรณ์วิสุทธิมรรค มิลินทปัญหา มังคลัตถทีปนี หนังสือที่เกี่ยวกับกรรมฐาน บทความ
๓. วิเคราะห์ข้อมูลกรรมฐานจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาและคัมภีร์ธรรมบทในส่วนของอปปมาทวรรคและจิตตวรรคเพื่อตอบวัตถุประสงค์
๔. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์แนวทางการสอนกรรมฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

กรรมฐานที่รู้จักทั่วไปที่ปฏิบัติกันอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีอยู่ ๒ แนวทาง คือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน สมถกรรมฐานเน้นการทำสมาธิโดยการเพ่งเพื่อให้จิตสงบตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว มีวิธีปฏิบัติให้เลือกหลายวิธีที่เข้ากับจริตของแต่ละบุคคล การปฏิบัติอีกแนวทางหนึ่งคือการเจริญวิปัสสนาเป็นการตามรู้ตามดูตามความเป็นจริงในขณะนั้น ๆ เพื่อให้สติมีความระลึกต่อเนื่องโดยไม่ใช่เป็นการเพ่ง ไม่ใช่เป็นการข่มระงับ แต่เป็นการรู้สึกตัวตามความเป็นจริง โดยไม่มีการปรุงแต่งหรือขัดขวางสิ่งใด ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เป็นการพิจารณารูปรูปนามตามความเป็นจริง ว่าไม่ใช่เขา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน ทุกสิ่งเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาทั้งสิ้น สมถกรรมฐานเป็นการได้ความสงบชั่วระยะเวลาหนึ่งยังไม่สามารถตัดกิเลสได้ขาด ส่วนวิปัสสนาเป็นการปฏิบัติภาวนาเพื่อกำหนดอาการทางกาย การกำหนดอริยาบถ ๔ อย่าง คือ การยืน เดิน นั่ง นอน นอกจากนั้นยังมีอริยาบถย่อยคือการก้ม เงย คู้แขน คู้ขา ยกมือ ยกขา ยกเท้า เอียงคอ การหายใจเข้า การหายใจออก กระพริบตา อ้าปาก เหลี้ยวซ้าย เหลี้ยวขวา เป็นต้น การกำหนดรู้ความรู้สึกทางใจ ความสุขทางใจ ความเฉย ๆ ทางใจ การกำหนดรู้อาการของจิต ยามใดที่จิต

มีโลก โกรธ หลง จิตมีสติ จิตมีสมาธิ จิตมีศรัทธาเป็นต้น กำหนดรู้อาการของนิรวณ กำหนดรู้ชั้น ๕
อายตนะ ๑๒ กำหนดโพชนงค์ ๗ จนกระทั่งบรรลุธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปินปา โสภณ ว่า
การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นการปฏิบัติตามหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ มีวิธีปฏิบัติ ประกอบด้วย
สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน กล่าวคือมีการเจริญกรรม ๖ จังหวะและการนั่งสมาธิภาวนาแบบ
พองหนอ ยุบหนอ^๗

ผลการวิเคราะห์โครงสร้างและเนื้อหาในอปปมาทวรรคและจิตตวรรค

โครงสร้างและเนื้อหาในอปปมาทวรรคและจิตตวรรค มีทั้งหมด ๑๘ เรื่อง ในอปปมาทวรรค ๙ เรื่อง
คือ

๑) เรื่องพระนางสามาวดี	๒) เรื่องกุมภโฆสก
๓) เรื่องพระจูฬปันถกเถระ	๔) เรื่องพาลนักษัตร
๕) เรื่องพระมหากัสสปเถระ	๖) เรื่องภิกษุ ๒ สหาย
๗) เรื่องมฆมานพ	๘) เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง
๙) เรื่องพระติสสเถระผู้มีปกติอยู่ในนิคม	

ในอปปมาทวรรคศึกษาเพียง ๕ เรื่อง คือ

๑) เรื่องพระนางสามาวดี	๒) เรื่องพระจูฬปันถกเถระ
๓) เรื่องพระมหากัสสปเถระ	๔) เรื่องภิกษุ ๒ สหาย
๕) เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง	

ในวรรคนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับความไม่ประมาทสอนกรรมฐานผ่านความไม่ประมาท ไม่ให้ประมาท
ในการทำความดี ไม่ให้ประมาทในการทำความเพียรให้ผู้ปฏิบัติทั้งหลายพึงเร่งความเพียรทำภาวนา
ตามหลักการภาวนาที่ถูกต้องอย่างสม่ำเสมอเนื่องไม่ให้ประมาทปล่อยเวลาให้ล่วงผ่านไปอย่างไร
ประโยชน์

ในจิตตวรรค ๙ เรื่องคือ

๑) เรื่องพระเมฆียเถระ	๒) เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง
๓) เรื่องอุกกัณฐิตถิกษุ	๔) เรื่องพระสังฆรักขิตเถระ
๕) เรื่องพระจิตตทัตถเถระ	๖) เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป
๗) เรื่องพระปุติคัตตติสเถระ	๘) เรื่องนายโคบาลชื่อนันทะ
๙) เรื่องพระโสไรยเถระ	

^๗ ปินปา โสภณ, “ประสิทธิผลของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้ ปฏิบัติวิปัสสนา
กรรมฐาน ณ วัดตาลเอน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา, (โครงการ
บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๘).

ในจิตตวรรคนี้ศึกษาเพียง ๕ เรื่อง คือ

๑) เรื่องพระเมฆิยะเถระ	๒) เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง
๓) เรื่องอุกกัณฐิตภิกษุ	๔) เรื่องพระสังฆรักขิตเถระ
๕) เรื่องพระจิตตหัตถเถระ	

เป็นการสอนเรื่องการฝึกจิต การไม่ปล่อยให้จิตแล่นไปตามอารมณ์ที่ปรารถนา ให้ความสำคัญในการฝึกจิตอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอทำให้บุคคลสามารถบรรลุธรรมเข้าถึงพระนิพพานได้

นอกจากนั้น มีหลักธรรมอื่นที่สนับสนุนการปฏิบัติในทั้ง ๒ วรรคดังกล่าว ได้แก่ การเจริญเมตตา ความไม่ประมาท การรักษาศีล การบำเพ็ญทาน การบำเพ็ญวิริยะ สรรพกาย วาจา ใจ ละกามคุณ ๕ เจริญโลกุตตรธรรม ๙ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ เจริญโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการนอกจากสติปัฏฐาน ๔ แล้ว ยังมีอิทธิบาท ๔ สัมมปปธาน ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชนงค์ ๗ อริยมรรค ๘ คือ (๑) สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) (๒) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) (๓) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) (๔) สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) (๕) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) (๖) สัมมาวายามะ (เพียรชอบ) (๗) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) (๘) สัมมาสมาธิ (ตั้งใจมั่นชอบ)

อีกทั้งยังได้ปฏิบัติวัตรบท ๗ ประการ ได้แก่

๑) เลี้ยงดูบิดามารดาตลอดชีวิต	๒) อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต
๓) พุดอ่อนหวานตลอดชีวิต	๔) ไม่พุดส่อเสียดตลอดชีวิต
๕) ไม่ตระหนี่ ยินดีในการให้ทาน	๖) รักษาวาจาสัตย์ตลอดชีวิต
๗) เป็นผู้ไม่โกรธตลอดชีวิต	

และให้สันโดษเป็นผู้มีกนน้อย สรรพ ละกามคุณ ๕ คือ ละในรูป เสียง กลิ่น รส กายสัมผัส เจริญอาโลกสิณ เจริญภาวนามะตตสูตร สักกปัญหสูตร เจริญกุศลกรรมบท ๑๐ ประการ ละอบาย ๔ นอกจากนี้ยังได้ วิชชา ๓ อภิญญา ๖ ทิพยจักขุ อาโลกสิณ (ในกสิณ ๑๐)^๔ หลังปฏิบัติแล้วได้มรรค ๔ ผล ๔

ผลการวิเคราะห์กรรมฐานในอปปมาทวรรคและจิตตวรรค

ในอปปมาทวรรค พระพุทธเจ้าสอนกรรมฐานผ่านความไม่ประมาท ความไม่ประมาทคือการมีสติรู้เท่าทันในการเคลื่อนไหวร่างกาย สติรู้เท่าทันความรู้สึกทั้งความสุข ความทุกข์ และความเฉย ๆ สติรู้เท่าทันจิตที่มี โลภะ โทสะ โมหะ มีสติกำหนดรู้ในขั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อันเป็นส่วนประกอบของร่างกาย กล่าวได้ว่า ไม่ให้ประมาทในชีวิต มองให้เห็นความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นทุกข์ ในอปปมาทวรรค พระนางสามาวดีถูกไฟคลอกเสียชีวิตนั้น พระนางได้เจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

^๔ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๔๗/๑๖๕., พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค (ฉบับรวมเล่ม), แปลและ เรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (พิมพ์ในประเทศไทย, ๒๕๖๒), หน้า ๑๘๒-๑๘๕.

คือ สติกำหนดความเจ็บปวดทางกายเป็นทุกขเวทนา ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเมื่อเจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานแล้ว ธรรมฐานส่วนที่เป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานก็เป็นอันเจริญเหมือนกัน เพียงแต่พระนางสามาวดีอยู่ในเหตุการณ์ถูกไฟคลอกการเจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานจึงเด่นชัด

พระจุฬปณิกเจริญวิปัสสนากรรมฐานมีสมถกรรมฐานนำคือการลูบผ้าขาวโดยการบริกรรม รัชโหรณ ครอบดำบนผ้าขาวนั้นเรียกว่า “จุลี” พระพุทธเจ้าได้เปรียบด้วยกิเลส ๓ ชนิดที่เกิดขึ้นในใจมนุษย์ ดังข้อความว่า “ราคะเราเรียกว่าจุลี โทสะเราเรียกว่าจุลี โมหะเราเรียกว่าจุลี” พระจุฬปณิกบริกรรมจนกระทั่งผ่านนั้นเป็นสีดำเห็นความเปลี่ยนแปลงจึงพิจารณาสรรพสิ่งมีความไม่เที่ยงในตัวเองคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้เป็นทุกข์และบังคับบัญชาไม่ได้เป็นอนัตตาจนกระทั่งบรรลุเป็นพระอรหันต์ พระจุฬปณิกได้คำสอนจากพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นกัลยาณมิตรปรโตโฆสะที่ดีเยี่ยมจึงทำให้จิตเข้าถึงความบริสุทธิ์บรรลุตระ

พระมหากัสสปะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วและได้อภิญญามีปกติตรวจดูการจุติ (ตาย) และการปฏิสนธิของสรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นประจำและทราบด้วยอภิญญาว่าสรรพสัตว์กลุ่มที่ประมาณทำอะไรกัน สรรพสัตว์กลุ่มที่ไม่ประมาณเขาเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงทราบว่าพระมหากัสสปะได้เข้าอาโลกสิณตรวจดูจุติและปฏิสนธิของสัตว์ทั้งหลายพระองค์ทรงตรัสว่าวิสัยในการตรวจดูการจุติและปฏิสนธิของสรรพสัตว์นั้นหากเป็นพระสาวกวิสัยยังน้อยเห็นไม่ได้ละเอียด แต่หากเป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าจะกว้างขวางและละเอียดการรู้การเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้จุติและปฏิสนธิอยู่โดยประการทั้งปวงเป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเท่านั้น

ภิกษุสองสหายรูปหนึ่งประมาณอีกรูปหนึ่งไม่ประมาณ พระพุทธเจ้าตรัสถึงการไม่ประมาณ คือการบำเพ็ญสมณธรรมนั้นก็คือการเจริญกรรมฐานมีสติกำหนดรู้ในลมหายใจเข้าออกภิกษุที่ไม่ประมาณเปรียบเหมือนม้าที่มีฝีเท้าดีแข็งแรง ดังนั้นจึงเห็นว่านิยามของความไม่ประมาณคือการเจริญกรรมฐาน

ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งได้เจริญกรรมฐานและมาเฝ้าพระพุทธเจ้าในระหว่างที่เดินมานั้นได้เห็นไฟกำลังไหม้จึงพิจารณาไฟที่กำลังไหม้ป่า พระพุทธเจ้าทรงทราบว่าภิกษุรูปนี้กำลังพิจารณาไฟ พระองค์จึงแผ่พระรัศมีตรัสธรรมเทศนาให้ภิกษุได้ข้อคิดเจริญกรรมฐานเปรียบไปคือญาณในอริยมรรคใช้เผาสังโยชน์เครื่องผูกมัด พระพุทธเจ้าตรัสถึงความไม่ประมาณ ให้ภิกษุบำเพ็ญสมณธรรม

ในจิตตวรรคพระพุทธเจ้าสอนกรรมฐานผ่านการรักษาจิตนั้นคือการมีสติในการทำการพูดการคิด การรักษาคำพูด สติจะเป็นสิ่งสำคัญ ดังข้อความที่อยู่ในมหาสติปัฏฐานว่า อาตปปี สติมา สัมปชาโน หลักรัทธิทั้ง ๓ นี้ จะเป็นตัวขับเคลื่อนให้จิตอยู่กับตนเอง อาตปปีคือความขยัน ความเพียร ทำงานคู่กับ สติมา สัมปชาโน หมายความว่าทั้ง ๓ ชนิดนี้ต้องทำงานเป็น ๓ เสาหลัก กล่าวได้ว่าเป็นแรงดึงดูดให้จิตห่างไกลจากกามคุณ ๕ คือ รูปสวย เสียงเพราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสนุ่มนวล อันเป็นกามคุณที่หลอกล่อให้ทุกคนต้องติดอยู่ในวังวนแห่งกิเลส ในจิตตวรรคจำนวน ๕ เรื่องนี้ พระพุทธเจ้าสอนวิปัสสนา-

กรรมฐานผ่านการรักษาจิต บุคคลที่อยู่ในเนื้อเรื่องนี้มีประสบการณ์ต่างกันในการดำเนินชีวิต และได้มีโอกาสมาบวชในพระพุทธศาสนาแต่เมื่อบวชแล้วบริบทสิ่งแวดล้อมที่ประสมนั้นต่างกันทำให้จิตอ่อนแอ แพ้แรงดึงดูดของกิเลส

พระเมฆิยะ ถูกวิตก ๓ ประการ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตกเข้าครอบงำขัดขวางการปฏิบัติธรรม กามวิตกติดอยู่ในความสวยงาม เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสนุ่มนวล พยาบาทวิตก คือความไม่พอใจ หงุดหงิด โกรธ อาฆาตพยาบาท วิหิงสาวิตก คือ ความเบียดเบียนผู้อื่น บุคคลต้องรักษาจิตโดยใช้สติสมาธิปัญญาเป็นธรรมฝ่ายดีโดยสติสมาธิปัญญาเป็นแรงดึงดูดฝ่ายดีพระพุทธเจ้าได้ตรัสให้พระเมฆิยะรักษาจิต เพราะธรรมชาติของจิตดิ้นรน กวัดแกว่ง รักษายาก ห้ามยาก การรักษาคือการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน เจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานเมื่อบุคคลนั้นเจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานก็เป็นอันเจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ฌมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

อีกเรื่องที่น่าสนใจคืออุบาสิกาคณหนึ่งบรรลุลุทธิชั้นพระอนาคามีบุคคลอาศัยอยู่ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง กาลต่อมามีภิกษุมารำพร้าในหมู่บ้านนี้และอุบาสิกาท่านนี้ทราบวาระจิตของภิกษุจึงจัดภัตตาหารที่เหมาะสมกับความชอบของภิกษุนั้นไปถวายภิกษุ ภิกษุเมื่อทราบวาระจิตของภิกษุจึงเป็นแรงบันดาลใจให้ภิกษุตั้งใจปฏิบัติธรรมเพื่อให้บรรลุลุทธิ ที่สำคัญคือการใช้การได้อาหารสัปปายะจึงทำให้การเจริญกรรมฐานก้าวหน้า พิจารณาอาการ ๓๒ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนังเป็นต้นที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์อันเป็นการเจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐานในหมวดมนสิการสิ่งปฏิภูล จะเห็นได้ว่าอาหารมีส่วนทำให้จิตไม่ฟุ้งซ่านเมื่อท้องอิ่มจิตก็มีอารมณ์เดียวแน่วแน่ได้เจริญวิปัสสนาทำให้ภิกษุรูปนั้นได้บรรลุลุทธิขั้นอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา (ปฏิสัมภิทา ๔)^๙

ลูกชายเศรษฐีสนใจในการปฏิบัติธรรมโดยเริ่มปฏิบัติตั้งแต่รับไตรสรณคมน์ รักษาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ จนกระทั่งบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ความรู้สึกหลังการบวชเห็นว่าการรักษาพระวินัยเป็นเรื่องที่น่าอดิच्छอปฏิบัติเคร่งครัดสิกขาบทมีจำนวนมากสิกขาบทเป็นข้อห้ามกระทำทั้งหมด ฟังธรรมเทศนาเนื้อหาหลักธรรมหนักเกินไปอย่างเรื่องการฟังพระอภิธรรมมีเนื้อหาที่ลึกซึ้งเข้าถึงยากจึงคิดว่า “ตนเองบวชเพราะต้องการพ้นจากความทุกข์แต่สิกขาบทจำนวนมากจนกระทั่งไม่มีที่เหยียดมือ” จึงมีความคิดอยากลาสิกขาทำให้ไม่มีภาระจิตระงับในการปฏิบัติธรรม ความทราบถึงพระพุทธเจ้าพระองค์จึงทรงให้รักษาจิตที่มีลักษณะเห็นได้ยากมีความละเอียดชอบตกอยู่ในกระแสแรงดึงดูดฝ่ายชั่วอันเป็นความโลภ ความโกรธ ความหลง

^๙ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

พระสังฆรักขิตเป็นพระหนุ่มที่มาบวชกับหลวงลุงของตนเองและหลวงลุงก็เป็นพระอรหันต์ วันหนึ่งมีโยมนำผ้าสาฎกมาถวาย ๒ ผืน ผืนหนึ่ง ๖ ศอก อีกผืนหนึ่ง ๘ ศอก จึงมีความคิดที่จะนำผ้าสาฎก ๘ ศอกถวายหลวงลุงจึงนำไปถวายและตนเองก็นั่งถวายนานพัดหลวงลุง แต่ทว่าหลวงลุงปฏิเสธไม่รับผ้า ๘ ศอก ผืนนั้นโดยให้เหตุผลว่า พอแล้ว มีแล้ว พระสังฆรักขิตเสียใจจึงคิดฟุ้งซ่านไปถึงจะนำผ้าสาฎกไปขายนำเงินไปซื้อแม่แพะมาเลี้ยงและขายลูกแม่แพะ เมื่อได้เงินจากการขายลูกแม่แพะแล้วจะแต่งงาน ต่อมาก็มีลูกชายจะนำลูกชายมาหาหลวงลุงนั่งเกวียนมากับภรรยาผลัดกันอุ้มลูกเมื่อถึงวาระของภรรยาอุ้มลูกและภรรยาทำลูกตกลงจากเกวียนตนเองโกรธมากจึงใช้ปากตีศีรษะภรรยาเมื่อสิ้นกระแสความคิดพระสังฆรักขิตใช้พัดตีศีรษะหลวงลุง และตนเองก็ได้สติจึงรู้สึก หลวงลุงก็รู้ว่าพระสังฆรักขิตคิดไปไกลถึงไหน ความทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์จึงเทศน์ให้พระสังฆรักขิตรักษาคใจ สำรวมจิต เมื่อทำได้เช่นนั้นจะพ้นจากเครื่องผูกของมาร คือการบรรลุนิพพาน

พระจิตตหัตถะคนยากจนมีภรรยาแล้วดำเนินชีวิตด้วยการไปขออาหารจากวัดมาเลี้ยงครอบครัว มีความคิดอยากบวชเพราะเห็นว่าการบวชเป็นชีวิตที่สบายจึงมาบวช แต่เมื่อบวชแล้วไม่ได้สบายอย่างที่คิดก็ลาสิกขา ชีวิตของนายจิตตหัตถ์บวช ๆ สึก ๆ นับจำนวนได้ ๗ ครั้ง การบวชครั้งสุดท้ายนี้คือการได้เห็นภรรยานอนอ้าปากกัดฟันมีเสียงกรนเหมือนซากศพขึ้นอืด เขาได้เห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ทำให้เขาบรรลุนิพพาน เรื่องนี้เป็นเรื่องของจิตที่ไม่มั่นคงยังถูกแรงดึงดูดฝ่าย รากะ โทสะ และโมหะมาดึงให้ตกอยู่ในวังวนแห่งน้ำลึก แต่เมื่อจิตมีสติเป็นแรงดึงดูดฝ่ายดี ดึงอย่างต่อเนื่องมีสติเกิดขึ้นตลอดจนกระทั่งเป็นประสบการณ์นำมาสู่การบรรลุนิพพาน

อภิปรายผล

แนวทางการสอนกรรมฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นการสอนกรรมฐานทั้ง ๒ แบบ คือ (๑) สมถกรรมฐาน (๒) วิปัสสนากรรมฐาน สำหรับสมถกรรมฐานเป็นการฝึกให้จิตเกิดสมาธิอันเป็นบาทฐานให้เกิดฌานสมาบัติ ๘ อย่าง คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ จิตยังอยู่ในโลกียธรรมที่เป็นฝ่ายรูปฌานและอรูปฌาน ส่วนวิปัสสนากรรมฐานเป็นการพิจารณาสภาวธรรมในกรอบของไตรลักษณ์คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นการบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อยกจิตขึ้นสู่โลกุตตรธรรมอันมีอารมณ์เป็นนิพพานเพื่อบรรลุนิพพานเป็นลำดับขั้น คือ ระดับพระโสดาบัน ระดับพระสกทาคามี ระดับพระอนาคามี ระดับพระอรหันต์ สอดคล้องกับงานของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ที่ศึกษาเรื่องแนวปฏิบัติในสติปัฏฐาน กล่าวถึงกรรมฐานมี ๒ ประเภท คือ (๑) สมถกรรมฐาน แปลว่า ที่ตั้งของการทำงานทางใจ ซึ่งจะทำให้ใจเป็นสมณะคือให้สงบ (๒) วิปัสสนากรรมฐาน แปลว่า ที่ตั้งของการทำงานทางใจ อันจะทำให้เกิดเป็นวิปัสสนา คือความรู้แจ้ง เห็นจริง สมถกัมมัฏฐานนั้น เป็นประการแรก เพราะจะต้องทำให้ใจสงบจากรากะหรือโลภะ โทสะ โมหะ ที่หุ้มห่อจิตใจอยู่เสียก่อน เพื่อให้จิตใจปลอดโปร่งหลุดพ้นจากเครื่อง

หุ้มห่อที่มีอยู่อย่างหนาแน่น ต่อจากนั้นจึงดำเนินในวิปัสสนากรรมฐาน คือเมื่อจิตใจปลอดโปร่งหลุดพ้นจากกิเลส ที่เป็นเครื่องหุ้มห่ออยู่อย่างมากมาย ก็จะเป็นจิตใจที่สิ้นความลำเอียง ดังที่กล่าวมาแล้ว เมื่อจิตใจสิ้นความลำเอียงจะพิจารณาพิจารณาอะไร ก็จะเห็นแจ่มแจ้งตามเหตุผลตามความเป็นจริงซึ่งเป็นขั้นวิปัสสนาต่อไป

โครงสร้างและเนื้อหาในอัปมาทวรรคและจิตตวรรค เป็นโครงสร้างที่จัดหมวดหมู่กลุ่มธรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความไม่ประมาทจำนวน ๔ เรื่องและกลุ่มธรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการรักษาจิตจำนวน ๔ เรื่อง มีการเล่าเรื่องถึงสถานที่เกิดเหตุ การดำเนินชีวิต เศรษฐกิจ การเมือง การปกครองมีตัวละครเป็นรูปธรรมง่ายในการจดจำ เป็นการสอนธรรมในแนวบุคลาธิษฐานสอดคล้องกับงานของสมิทพิล เนตรนิมิตร ที่ศึกษาเรื่องอรรถกถาธรรมบทในสังคมไทยที่พบว่าคัมภีร์ธรรมบทบทมีเนื้อหาเกี่ยวกับการสอนธรรมบทผ่านการเล่าเรื่องของตัวละคร เนื้อหาบอกถึง ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ จิตวิทยา ทศนคติ วิถีชีวิตของนักบวช การดำเนินชีวิตคฤหัสถ์ ประเพณีในสมัยพุทธกาล คติชนวิทยาเล่าเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดกับตัวละคร หลังจากนั้นสรุปลงในหัวข้อธรรมหรือบทแห่งธรรมสอนให้ผู้ฟังได้ใช้ปัญญาไตร่ตรองเพื่อให้จิตของผู้ฟังพ้นจากความทุกข์ เข้าถึงความสุขแบบคฤหัสถ์และแบบพระอริยบุคคล

การวิเคราะห์กรรมฐานในอัปมาทวรรคและจิตตวรรค จุดเด่นของอัปมาทวรรคคือการสอนกรรมฐานผ่านความไม่ประมาท บุคคลที่มีความไม่ประมาทมีสติอย่างต่อเนื่องจนจากบาปอกุศล บำเพ็ญกุศลชำระจิตให้ผ่องแผ้วจิตมีความเมตตาไม่พยาบาท จุดเด่นของจิตตวรรคคือการสอนกรรมฐานผ่านการรักษาจิตอันเนื่องจากความทุกข์ความสุขเกิดจากจิต บาปอกุศลหรือบุญเกิดจากจิต หากควบคุมจิตให้อยู่กับปัจจุบันธรรมนำความสุขมาให้บุคคลนั้น ทั้ง ๒ วรรคมีการกิจคือการกำจัดกิเลส โดยมีหลักธรรมที่เรียกว่า โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เป็นหลักประพฤติปฏิบัติสอดคล้องกับงานของสมทรวง เอี่ยมจิตร ที่ศึกษาเรื่องการศึกษาวิเคราะห์การสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์ พบว่า การสอนกรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์เป็นการสอนแบบสติปัฏฐาน ๔ คือ การกำหนดกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานและสอดคล้องกับงานของ นางสาวศศิญา ธนยศโสภณ ที่ศึกษาเรื่องของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานโครงการพัฒนาจิตเพื่อพ่อ ณ วัดป่าเจริญราช จังหวัดปทุมธานี พบว่าการปฏิบัติวิปัสสนาที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงชีวิตคือปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ คือ (๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐานคือการพิจารณาร่างกายว่าเป็นของไม่สวยไม่งามและมีการเสื่อมสลายไปอยู่ตลอดเวลา (๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือการพิจารณาถึงสิ่งที่พอใจ สิ่งที่ไม่พอใจ ทั้งสิ่งที่สุขและทุกข์ให้รู้ทันปัจจุบัน (๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน นิ่งนานๆไม่มีเวทนา แต่บางครั้งจิตเกิดความฟุ้งซ่านให้น่าจิตออกจากหน้าท้องไปสัมผัสที่หัวใจแล้วภาวนาในใจ “ฟุ้งซ่านหนอ ภาวนาตลอดจนกว่าจิตจะหายฟุ้งซ่าน (๔) ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน นิ่งนานบางที่ไม่มีเวทนาและไม่มีความฟุ้งซ่านแต่เกิดธรรมารมณ์ เช่น

ตาเห็นรูปเกิดรูปารมณฺ หูได้ยินเสียง เกิดสัททารมณฺ เป็นต้นให้นาจิตไปสัมผัสตามอาการแล้วภาวนาตามอาการที่เกิดขึ้นว่าเห็นหนอ

สรุป

กรรมฐานที่ปรากฏในอปปมาทวรรคและจิตตวรรคเป็นกรรมฐานในแนวสติปัฏฐาน ๔ คือ การกำหนด กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และ อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน โดยมีศูนย์กลางคือขันธ ๕ ในส่วนที่เป็นรูปขันธคือกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ส่วนเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นการกำหนดเวทนาขันธ จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นการกำหนดวิญญาณขันธ อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นการกำหนดขันธทั้ง ๕ ขันธโดยใช้หลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชนงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ หลักธรรมทั้งหมดนี้เป็นเครื่องมือในการพิจารณาขันธ ๕ จนกระทั่งเข้าสู่สภาวะของไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จิตหลุดพ้นจากราคะ โทสะ โมหะและกิเลสน้อยใหญ่ทั้งหลายทั้งปวง จิตบรรลुถึงความเป็นพระอริยบุคคลตั้งแต่ชั้นพระโสดาบันจนกระทั่งถึงพระอรหันต์เป็นการตัดวิภวภูติสงสารตัดกระแสเวียนว่ายตายเกิดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากงานวิจัยนี้ สามารถสรุปได้ ๓ แนวทางคือการปฏิบัติสมถกรรมฐานอย่างเดียว ผลที่ได้คือจะได้แต่ความสงบอยู่ในอารมณ์เดียว ได้ความสุขพอใจในจิตที่ไม่ต้องรับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบกาย แต่ไม่สามารถบรรลุธรรมขั้นละเอียดเพื่อละกิเลสได้ แนวทางที่สองคือปฏิบัติทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานร่วมกัน จะใช้สมถกรรมฐานนำหน้าก่อนแล้วตามด้วยวิปัสสนากรรมฐานหรือใช้วิปัสสนากรรมฐานนำหน้าตามด้วยสมถกรรมฐาน และระหว่างภาวนาใช้ทั้ง ๒ วิธีสลับไปมาได้ แนวทางสุดท้ายคือวิธีปฏิบัติที่ใช้วิปัสสนากรรมฐานอย่างเดียวเพื่อตามดูตามรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะนั้น ๆ อย่างต่อเนื่องตามความเป็นจริงโดยไม่เข้าไปปรุงแต่ง เพียงให้มีสติระลึกรู้ตัวต่อเนื่อง

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้ยังไม่ครอบคลุมกรรมฐานที่เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในปัจจุบัน เหตุการณ์ทั้งหมดเป็นเรื่องราวของอดีตในพุทธกาล ในปัจจุบันสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมที่ผ่านจากอดีตมานานหลายพันปีแล้ว จึงเสนอให้ผู้สนใจด้านกรรมฐานนี้ทำการวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องต่อไปดังนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์ขั้นตอนการฝึกจิตแนวพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับทางวิทยาศาสตร์
๒. ศึกษาวิเคราะห์กรรมฐานเพื่อประยุกต์ในชีวิตประจำวัน

บรรณานุกรม

- ปิ่นปลา โสภณ. “ประสิทธิผลของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ วัดตาลเอน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา. โครงการบัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๘.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระพุทธโฆสจารย์. คัมภีร์วิสุทธิมรรค (ฉบับรวมเล่ม). แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. พิมพ์ในประเทศจีน, ๒๕๖๒.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ธรรมบทอรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

การศึกษาเรียนรู้ธรรมผ่านศิลปกรรม : กรณีพระพุทธชินราช*

Dhamma Learning through Artistry :

The Case Study of Buddhachinaraj

พระครูสิริรัตนานันท์**

Phrakusirirattananuwat

อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

Graduate Study of Buddhachinaraj, Mahachulalongkonrajavidyalaya

E-mail : gurutawee@gmail.com

Received: January 22, 2023

Revised: April 01, 2023

Accepted: April 01, 2023

บทคัดย่อ

ศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา พัฒนาการมาจากเจดีย์ ๔ ชนิด ได้แก่ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ อีกแหล่งหนึ่งคือจากอุปารบุคคล ๔ จำพวก ได้แก่ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวกของพระตถาคต และพระเจ้าจักรพรรดิ รวมถึงสถาปัตยกรรมสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล ได้แก่ ที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่แสดงปฐมเทศนาและที่ปรินิพพาน สิ่งและสถานที่สำคัญดังกล่าวนี้ตั้งไว้ ณ ทางสี่แพร่ง ที่ถือเป็นต้นกำเนิดที่ตั้งสิ่งเคารพบูชาทางพระพุทธศาสนา จากแนวการปฏิบัติกับพระศพพระเจ้าจักรพรรดิที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนทว่า บัณฑิตพึงปฏิบัติต่อสรีระของตถาคตเหมือนอย่างปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้วให้สร้างสถูปบรรจุไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง ทำให้เห็นว่า มีการสร้างและประดิษฐานเป็นพุทธศิลปกรรมเพื่อบูชาในพระรัตนตรัย มีความสำคัญที่ก่อให้เกิดศรัทธา เลื่อมใส กราบไหว้ บูชา นำไปสู่ปัญญาพัฒนาคุณภาพชีวิตตามพุทธพจน์ที่ถือเป็นสื่อแทนพุทธศิลป์เข้าสู่ธรรมว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา / ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม” มีศิลปะเท่ากับมีทรัพย์ โจรลักไปไม่ได้ ศิลปะเป็นมิตรในโลกนี้ นำสุขมาให้ในโลก แม้พระพุทธอรุณวงศ์แทนที่คนแต่ละชาติสร้างออกมาไม่เหมือนกัน แต่ได้พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาคุณ ซึ่งพระพุทธะให้ตื่นรู้ เบิกบาน พระธรรมนำพาปฏิบัติกำจัดอวิชชา พระสังฆะ เป็นต้น

* บทความนี้ได้พัฒนาจากหนังสือสารนิพนธ์ ที่พิมพ์เผยแพร่ เนื่องในงานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๕ ณ อาคาร มวก ๔๘ พรรษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ ๘-๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๕.

** พระครูสิริรัตนานันท์, รศ.ดร. Phrakusirirattananuwat, Assoc.Dr.

แบบดำเนินชีวิต เป็นที่พึ่งที่สละให้พ้นทุกข์ภัยในสังสารวัฏ สร้างเป็นองค์ความรู้ว่า “ธรรมศาสตร์-ศิลปกรรม นำพาพัฒนาคุณภาพชีวิต”

คำสำคัญ : พุทธธรรม; ศิลปกรรม; กรณีพระพุทธรูปชินราช

Abstract

The Buddhist artistry developed from 4 kinds of *stūpa*, i.e. stupa containing relics (Dhātu), stupa as thing used by the Buddha (Paibhogajetī), stupa containing Dhamma (Dhammajetī) and stupa dedicating the Buddha (Uddesikajetī) and developed from persons worthy of a stupa or monument in 4 kinds, i.e. the Buddha, the private Buddha, the Buddha's follower and an emperor including the holy 4 places (*Samvejanīyasathan*), i.e. the place of Birth; the *Lumpini*, the place of Enlightenment; *Bodhigayā*, the place of the first sermon; *Sāranātha* and the place of passing a way; *Kusinārā*. These things and places are guided in settlement of 4 junction roads as origins of respected things or the holy places regarded in Buddhism. In which, this is the way doing for the dead body of the Buddha who says to the most Venerable Ananda as for 'Ananda, a scholar should do my dead body in the same way with the emperor's dead body and then the dead body after burning should contain it in 4 junction roads. This is important to make us find that construction and settlement as the Buddhist artistry for monument in the Triple Gem leading to faith, credit, paying respect, worship then into wisdom for the development of living quality according to Dhamma media in the Buddha's saying that 'anyone sees Dhamma, that one sees me / anyone sees me, that one sees Dhamma'. To have an art is to have property without stealing. The art is a good friend in this world and leads happiness to us in the next. Although the art for example the Buddha Image as a representative and any artist sculpts the Buddha in a various different model of face. That is not important, but depends on 3 kinds of grace of the Buddha, i.e. the wisdom's grace, the purification's grace and the compassion's grace. Wherein. the Buddha is a knower, a waken One, a bloom One, Dhamma directs a way of Dhamma for the riddance of ignorance and the Saṅgha is a model of living regarded as noble refuge and freedom from rebirth being organized as the factor of knowledge for learning of

Dhamma through this artistry, i.e. ‘Knowledge of Dhamma, Artistry of intellect then leading to the quality of life’.

Keywords: Buddhaddham; Artistry; The case Study of Buddhacinaraj

บทนำ

แนวทางการศึกษาเรียนรู้ธรรมนั้นมีหลายวิธี หนึ่งในวิธีเหล่านั้น คือ ศึกษาผ่านศิลปกรรมในรูปแบบต่าง ๆ สอดคล้องกับคำว่า บุคลาธิษฐานที่เป็นคำอุปมาอุปไมย เป็นลักษณะว่า “มีบุคคลเป็นที่ตั้ง เทศนากบุคคลขึ้นตั้ง คือวิธีแสดงธรรมโดยยกบุคคลขึ้นอ้าง”^๑ ในทางกลับกันนี้ ธรรมาธิษฐาน โดยยกธรรมขึ้นอ้าง เป็นลักษณะว่า “มีธรรมเป็นที่ตั้ง คือเทศนากธรรมขึ้นแสดง เช่นว่าศรัทธา ศีล คืออย่างนี้ ธรรมที่ประพจน์ดีแล้วย่อมนำเสนอสุขมาให้ ดังนี้ เป็นต้น”^๒ คำว่า บุคลาธิษฐาน หมายถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรม คือ วัตถุ สิ่งของ ดังนั้น ศิลปกรรมก็จัดอยู่ในบุคลาธิษฐานนี้ ซึ่งศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาประเภทประติมากรรมมีพระพุทธรูปเป็นหลัก สถาปัตยกรรมมีพระวิหาร อุโบสถ ศาลา รวมถึงสังฆเวชนียสถาน ๔ ตำบลเป็นหลัก จิตรกรรมฝาผนังมีพุทธประวัติ พระเวสสันดร พระมาลัยเป็นหลัก นับว่าเป็นสัญลักษณ์ที่จะเป็นอุปกรณ์สื่อสารสำหรับเผยแผ่ธรรมตามจริตของมนุษย์

แหล่งปรากฏศิลปกรรมของไทยที่สำคัญ คือ “วัดกับพระราชา” มีลักษณะเด่นที่หลายคนกล่าวว่า เมื่อนั่งเครื่องบินเข้ามาประเทศไทยมองลงมาเห็นอาคาร บ้านเรือนแล้ว แยกออกและบอกได้เลยว่านี่คือวัด เพราะมีข้อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบารมี หลังคาสี่เหลี่ยมคางหมูสีขาวแดงขาวที่มีเอกลักษณ์ไทย ๆ ซึ่งต่างจากเข้าประเทศอื่น ๆ แยกไม่ออกเลยว่าเป็นอะไร คล้ายกันไปหมด ซึ่งถึงภูมิปัญญาของปราชญ์บัณฑิตที่พระสงฆ์ในรูปครูบาสงฆ์และบัณฑิตคฤหัสถ์ในทุกยุคทุกสมัยเพราะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา มักเรียกกันในการศึกษาปัจจุบันว่า การบูรณาการศิลปกรรมนำสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต แม้แต่จิตรกรรมก็เป็นลักษณะมโนทัศน์ที่จินตนาการออกมาเป็นภาพวาด ภาพเขียนที่แสดงให้เห็นถึงพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาคุณของพระพุทธเจ้าที่มีต่อชาวโลก ถือว่าเป็นเครื่องมือเผยแผ่ธรรมที่ดีอย่างประจักษ์ด้วยศิลป-ศาสตร์ที่ใช้อารมณ์ครบถ้วนก่อปรด้วยพุทธลีลาในการแสดงว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้าวกล้า ร่าเริง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ท่านพระสารีบุตร พระปณณมานตานีบุตรที่ท่านสรรเสริญอยู่เนื่อง ๆ นั้น (บัดนี้) พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญ แก่ล้าวกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา”^๓ (สันตสัสนา, สมาทปนา, สมุตเตชนา, สัมปหังสนา)

^๑ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๒๐๐-๒๐๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๕.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕๖/๒๗๗.

แม้ศิลปกรรมบางชนิด จะสื่อธรรมผ่านเสียง แต่ก็ทำนองเดียวกันกับศิลปกรรมที่เห็นแล้วน่าทึ่งกับความงดงามในสุนทรียภาพ ส่งผลให้จิตใจแจ่มใส ร่าเริง เกิดศรัทธา พัฒนาปัญญา นำพาปฏิบัติ เกิดสำนึกในคุณธรรมจริยธรรมสืบต่อมา

ชาวพุทธโดยจิตวิญญาณ นอกจากจะสัมผัสกับศิลปกรรมในชีวิตประจำวันแล้ว ยังจะศึกษาและปฏิบัติในไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นองค์รวมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาตลอดชีวิตตราที่เป็นศาสนิกชนสอดคล้องกับพระราโชบายการศึกษา ๒๕๔๒ ที่จัดระบบการศึกษาไว้ว่า ศึกษาตามอัธยาศัย หรือตลอดชีวิต ซึ่งการศึกษาตามหลักไตรสิกขานี้ เป็นลักษณะศึกษาตามแนวตั้ง โดยศึกษาแก่นคำสอน ไม่เน้นเปลือก กระพี้ ที่เป็นพิธีกรรม พิธีการ การสงเคราะห์อื่น ๆ แต่เมื่อประยุกต์ใช้กับบุคคลตามจริตต่าง ๆ แล้ว ไม่ได้ศึกษาตามแนวตั้งอย่างเดียว แต่ก็ศึกษาธรรมตามแนวนอนด้วย โดยศึกษาเรียนรู้จากพิธีกรรม กิจกรรม วัฒนธรรมประเพณี โดยเฉพาะจากสื่อศิลปกรรมที่มุ่งสะท้อนหาธรรมเป็นตำนานอารยธรรมการสร้างของผู้เจริญแล้วจากการมีชีวิตที่ดี สภาพแวดล้อมเอื้ออำนวย มีสันติภาพร่วมกันสร้างสรรค์ศิลปกรรมเกิดอารยธรรมลุ่มน้ำต่าง ๆ ว่า “อารยธรรมลุ่มน้ำไนล์ ลุ่มน้ำคงคา ลุ่มน้ำเจ้าพระยา แสดงถึงวัฒนธรรมของชนชาติที่พัฒนาแล้วต่างกับคนเหิง”^๕

แนวคิดธรรมผ่านศิลปกรรม

ธรรม คือ สิ่งที่พระพุทธเจ้าค้นพบด้วยการตรัสรู้แล้วนำมาเปิดเผย บัญญัติ แสดงแก่สาวก จะเห็นว่า หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วมุ่งหาแสดงธรรม ก็พบว่า ปัญจวัคคีย์ที่เคยปรนนิบัติในคราวที่ตนบำเพ็ญทุกรกิริยานั้นมาพำนักอยู่เมืองสาธนาถ กรุงพาราณสี แคว้นกาสิ พระองค์ก็เสด็จตามมาได้แสดงเทศนาถ้อยคำแรกที่ชื่อว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (ปฐมเทศนา) นอกจากนั้นได้เทศนาธรรมอื่น ๆ แก่นายยสะกับสหายธรรมรวม ๕๔ คน ทั้งหมดก็บรรลุเป็นพระอรหันต์เกิดมีพระอรหันต์ในโลก ๖๐ องค์ พระพุทธองค์ก็ส่งไปประกาศธรรมด้วยปฐมพจน์การเผยแผ่ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก...”^๕ สื่อธรรมด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งแนวธรรมล้วน ๆ ทั้งแนวอุปมาอุปไมยว่า ไบไม้ในกำมือ ความว่า “ไบไม้ที่อยู่บนต้นไม้แน่นแลมากกว่าไบประดู่ลาย ๒-๓ ไบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมามีเพียงเล็กน้อย”^๖ พระองค์แสดงมหาหัตถิโกปมสูตร ว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายผู้เที่ยวไปบนแผ่นดิน รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมดรวมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างชาวโลกกล่าวว่า ‘เป็นยอดของรอยเท้าเหล่านั้น เพราะรอยเท้าช้างเป็นรอยเท้าขนาดใหญ่’ แม้ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกัน นับเข้าในอริยสัจ ๔ คือ (๑) ทุกขอริยสัจ (๒) ทุกขสมุทย-

^๕ พระครูสิริรัตนานุวัตร (ทวี ฐานวโร), ศาสตร์ร่วมสังคม, (พิษณุโลก: โฟกัสปริ้นต์), ๒๕๕๕, หน้า ๖๖.

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗/๔๗.

^๖ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

อริยสัจ (๓) ทุกขนิโรธอริยสัจ (๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ”^๗ การสื่อธรรมด้านสถาปัตยกรรมเป็นรูปธรรมประจักษ์ คือ สังฆเวณียสถาน ๔ ตำบล คือ ที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่แสดงปฐมเทศนา และที่ดับขันธปรินิพพาน ภาพลักษณ์ของสถานที่เหล่านี้ล้วนแต่เป็นซากปรักหักพังสมชื่อว่าเป็นสังฆเวณียสถาน สถานที่ยังใจให้สังเวชโดยธรรม คือ ตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์ อันเป็นอารมณ์วิปัสสนาสมาธิและมีอานิสงส์สำหรับคนที่เข้ามาสัมผัสการด้วยศรัทธาว่า “กุลบุตรไคไปนมัสการสังเวชสถานนี้ด้วยจิตศรัทธา เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าสู่สุคติ โลกสวรรค์”^๘ ชาวพุทธไม่ลืมหลักคิดที่ว่า “สวรรค์ กับ นรก” เป็นจริยธรรมที่อยู่ติดตาติดใจใกล้ตัวเราทุกคน ที่สื่อผ่านจิตรกรรมเรื่องเทวดาชุม หรือเรื่องพระมาลัยด้วยภาพพจน์ที่ประจักษ์

ดังนั้น พุทธศิลป์ที่เป็นรูปธรรมจะสะท้อนนามธรรมในรูปแบบต่าง ๆ ตามคำว่า “พุทธศิลป์จะสื่อธรรมเสมอ”^๙ เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ธรรม สร้างเป็นองค์ความรู้ที่เป็นระบบ ใช้เป็นเครื่องมือเผยแผ่ธรรมที่เห็นได้โดยประจักษ์ จะสามารถปลูกศรัทธา พัฒนาสู่ปัญญา เข้าใจในธรรม เกิดการประยุกต์ธรรมตามปรัชญาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ว่า “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม” และพันธกิจด้าน “ทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม” ว่าร่วมกับภาคีเครือข่าย ชุมชน วัด ท้องถิ่น หรือเครือข่ายความร่วมมือในต่างประเทศ เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ สืบสาน ส่งเสริม พระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เอื้อต่อการศึกษาโดยใช้พระพุทธศาสนาเป็นกลไกเพื่อสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน”^{๑๐}

ผลการศึกษา

ศิลปะ/ศิลปกรรม : สะท้อนธรรม

คำว่า ศิลปะหรือศิลป์ คือ ฝีมือ ฝีมือทางการช่าง ฝีมือในด้านใดด้านหนึ่งหรือการทํางานอย่างวิจิตรพิสดาร เช่น แกะสลักฝักอย่างมีศิลปะ ศิลปะเป็นผลผลิตจากกิจกรรมของมนุษย์ซึ่งประกอบด้วยความคิด เพื่อแสดงออกซึ่งฝีมือ สุนทรีย์ อำนาจทางอารมณ์หรือแนวคิด สอดคล้องกับคำนิยามที่ว่า “(ศิลปะ) คือ

^๗ ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๓๐๐/๓๒๙.

^๘ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๓/๑๕๑.

^๙ พระครูสิริรัตนาวุธ (ทวี จานวโร), “การศึกษาตีความพุทธธรรมที่ปรากฏในศิลปกรรม”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๗.

^{๑๐} สุภาจิต ปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์ และพันธกิจ [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/pages/philosophy-commitment-vision-mission> [๒๘ มีนาคม ๒๕๖๖].

ฝีมือ ความฉลาดในฝีมือ ฝีมือการทางช่าง การแสดงออกมาให้ปรากฏอย่างงดงาม วิชาที่ใช้ฝีมือ วิชาชีพต่าง ๆ”^{๑๑} เรียกได้ว่าการสรรค์สร้างทุกอย่างทั้งที่เป็นรูปธรรม นามธรรม วัฒนธรรม ประเพณี เทศกาล จัดเป็นศิลปะทั้งนั้น ในส่วนที่มีคำว่ากรรมต่อท้ายของคำว่าศิลปกรรม หมายถึง “งานหรือสิ่งที่เป็นศิลปะ สิ่งสร้างสรรค์ขึ้นเป็นศิลปะ ดังนั้น คำว่า ศิลปกรรม จึงมีความหมายกว้าง ไม่จำกัดเฉพาะงานจิตรกรรม งานประติมากรรมและงานสถาปัตยกรรม อย่างที่นิยมใช้กันเท่านั้น หากแต่ยังมีความหมายรวมไปถึง งานวรรณกรรม งานนาฏศิลป์และงานดุริยางคศิลป์ด้วย”^{๑๒}

การพัฒนาการศิลปกรรม ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม โดยศิลปกรรมทุกชนิดนี้ อาศัยกัน คือเมื่อมีประติมากรรม เช่น พระพุทธชินราชขนาดหน้าตักกว้าง ๙ นิ้ว ย่อมหาที่ประดิษฐานที่มี สถาปัตยกรรมสวยงาม เหมาะสมกับสิ่งสักการบูชา เมื่อเรามีพื้นที่ในบ้านมากมาย ย่อมมองหาภาพสวยงาม มาติดไว้ชม ฝาผนังในพระวิหาร อุโบสถ ศาลาโถง ๆ จึงสรรหาจิตรกรรมพุทธประวัติ ชาดก พระมาลัย มาติด บ่งชี้ว่าศิลปกรรมมีความสำคัญและจำเป็นต่อชีวิตจิตใจคนทุกคนไม่มีทรัพย์สินใดเท่ากับมีศิลปะ (ศิลปสมบัติ ธน นตฺถิ) หลายคนเป็นศิลปินอาศัยงานศิลปะเลี้ยงชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตตลอดถึงสังคม เช่น อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ เจ้าของศิลปกรรมวัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก เป็นตำนานว่า จังหวัดนี้เป็นนครศิลปะ ดังนั้น การที่คนมีศิลปะนี้ ถือว่ามีการพัฒนาชีวิตอย่างสูง เพราะศิลปกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็นนั้น บ่งชี้ถึงอารยธรรมแห่งความคิดและปฏิบัติกันมาช้านาน แม้แต่เพียงศิลปะอย่างเดียวก็นับว่าประเสริฐ เป็นทักษะวิชาที่เลี้ยงชีพได้ ตามที่สาธิตตกชาดกว่า “ขึ้นชื่อว่าศิลปะ แม้ชนิดใดชนิดหนึ่ง ก็สามารถให้สำเร็จประโยชน์ได้โดยแท้ ขอพระ (พระราชา) องค์ทรงทอดพระเนตร หมู่บ้านในทิศทั้ง ๔ ที่คนง่อยได้แล้วเพราะการติดมูลแพะ”^{๑๓} แสดงว่าศิลปะที่แสดงแม้ไม่สูงหรือน้อยนิด ก็ได้รับรางวัลบ้านหรือได้ ตามที่สุนทรภู่ว่า “อันความรู้รู้กระจายแต่อย่างเดียว แต่ให้เชี่ยวชาญเกิดจะเกิดผล อาจจะชักเชิดชูฟูสกนธ์ ถึงคนจนพงศ์ไพร่คงได้ดี”^{๑๔} และชีวิตที่มีศิลปะย่อมส่งผลถึงการพัฒนาสังคมไปด้วย ดังพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๖ ที่ว่า “.....เมืองใดไร้ศิลป์โสภณ เมืองนั้นไม่พ้นเสื่อมทราม เมืองใดไม่มีกวีแก้ว เมืองนั้นไม่แคล้วคนหยาม.....”^{๑๕} แสดงว่าศิลปะนี้ เป็นเครื่องตัดสินความงดงามของ

^{๑๑} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, หน้า ๔๒๕.

^{๑๒} “เกร็ดความรู้จากสารานุกรมไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.baanjommyut.com/library/knowledge_of_encyclopedias [๒๘ มีนาคม ๒๕๖๖].

^{๑๓} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๐๗/๔๔.

^{๑๔} “รู้อะไรให้กระจ่างแต่อย่างเดียว ขอให้เชี่ยวชาญเกิดจะเกิดผล”... [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thaicyperpoint.com> [๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

^{๑๕} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *อนุทินธรรมะ : ธรรมะสำหรับ ๓๖๕ วัน*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด. ๒๕๓๙), หน้า ๑๒๒.

เมืองได้ ตัดสินความเสื่อมความเจริญของเมืองได้ มีความสำคัญมากที่สามารถนำปลุกศรัทธาไปสู่ปัญญา รู้แจ้งในสัจธรรม เป็นอมตทรัพย์ตามที่ธรรมนิตี ๕๑ กล่าวว่า “ไม่มีทรัพย์ใดเทียบเท่าศิลปะ ศิลปะนั้น จิตรลักไปไม่ได้ ศิลปะเป็นมิตรในโลกนี้และนำสุขมาให้โลกหน้า”^{๑๖} และแน่นอน เมื่อมีศิลปะ ก็ต้องมีนักวิ มีศิลปิน ผู้คิดสร้างสรรค์งานศิลปะทั้งทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทั้งจิตรศิลป์ออกมาและ ผู้คิดสร้างสรรค์ออกมา ก็จะเป็นมนุษย์เท่านั้น เพราะสัตว์ดิรัจฉานคิดศิลปะและวรรณกรรมไม่ได้ นอกจากนี้ ศิลปกรรมประเภทสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ยังบ่งชี้สถานะของวัดได้ กล่าวคือ วัดใด ใบเสมา เขตแดน แห่งสังฆกรรมของพระอุโบสถเป็นใบคู่ วัดนั้นมีสถานะเป็นวัดหลวง คือวัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง หากเป็นสมัยโบราณย้อนไปยืนกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดสร้างวัดพร้อมเจดีย์ปรางค์ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งทำให้วัดนั้นมีสถานะเป็นพระอารามหลวงที่มีคำว่า รัตนะ ศรีรัตนะ หรือ มหาธาตุ บรมธาตุ ศรีรัตนมหาธาตุ เช่น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ที่พระยาสิทธิทรงสร้างและ สร้างพระพุทธชินราช เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๐

สงวน รอดบุญ^{๑๗} ได้อธิบายเรื่อง ศิลปกรรม สร้างขึ้นรับใช้พระพุทธศาสนาโดยตรงทั้งในด้าน จิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมในศาสนาหายานและเถรวาท ทศพล จังพานิชย์กุล^{๑๘} กล่าวว่า “ศิลปวัฒนธรรม ความเป็นชาติหรือมโนคติบรรพชนไทย สามารถศึกษาได้จากพุทธรูป..... พระพุทธรูป เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธศาสนา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองไทยมาตั้งแต่ สมัยโบราณ แสดงออกซึ่งความสูงส่งด้านสุนทรียศิลป์และภูมิปัญญาเชิงช่างของบรรพบุรุษและยังแสดง ถึงพลังศรัทธาบารมีของผู้อุปถัมภ์ในการสร้าง คือองค์พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้พระพุทธรูปยังเป็นสิ่ง เชื่อมโยงชาติ-ศาสนา-พระมหากษัตริย์เข้าไว้ด้วยกันอย่างแนบแน่น เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวชาวพุทธในเมืองไทย ให้มีความเป็นเอกภาพ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันด้วยแรงศรัทธาอันสูงส่งของคนไทยที่มีต่อองค์พระพุทธรูป พระพุทธศาสนา จึงยังคงดำรงอยู่ตลอดมาตราบถึงปัจจุบันนี้และกล่าวอีกว่า ความสำคัญในพุทธศิลปกรรมนี้ จะครอบคลุม ภูปารหุบุคคล บ่งชี้ถึงวัฒนธรรมของชาติ เป็นที่ยอมรับว่า เมืองไทยเป็นศูนย์กลางของ พระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยโบราณ มีความเจริญก้าวหน้าทางพุทธศิลป์ เจริญรุ่งเรืองด้วยศิลปะวัฒนธรรม ในด้านต่าง ๆ ตลอดมาทุกยุคทุกสมัย พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในดินแดนสุวรรณภูมิ ล้วนแล้วแต่เป็น องค์เอกอัครศาสนูปถัมภกที่ยิ่งใหญ่ ทรงสร้างพระพุทธรูป ศาสนสถานและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา มา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งถือว่าเป็นพระราชกรณียกิจหลักที่ทรงเล็งเห็นความสำคัญเป็นการสืบทอด พระพุทธศาสนาเพื่อให้คนไทยได้มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจตลอดมา

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

^{๑๗} สงวน รอดบุญ, ศิลปกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๐.

^{๑๘} ทศพล จังพานิชย์กุล, พระพุทธรูป, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คอมมา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐-๑๑.

เทวัญ เอกจันทร์ และคณะ^{๑๙} กล่าวว่า “สถาปัตยกรรม คือ การสร้างพระเจดีย์ การประดับตกแต่งด้วยปูนปั้น โลหะ ส่วนวิหาร หอไตร และอุโบสถ มักใช้ไม้เป็นองค์ประกอบองค์ความรู้พุทธศิลปกรรม ล้วนมาในการส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพศิลปะ” ในการนี้ศิลป์ พีระศรี^{๒๐} กล่าวถึงคุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง ว่า “จิตรกรรมฝาผนังนิยมเขียนเป็นพุทธบูชาตามผนังโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ภายในพระปรางค์และผนังถ้ำ เรื่องราวที่เขียนส่วนใหญ่เป็นภาพพุทธประวัติ ทศชาติชาดก จุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้ผู้ชมเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ภาพจิตรกรรมฝาผนังมีคุณค่าในการศึกษาหลักวิชาและแบบอย่างฝีมือช่างที่สืบมาแต่โบราณทั้งยังเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี”

เอกลักษณ์พระพุทธรูป : สะท้อนธรรม

เมื่อพูดถึงศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ประการแรกจะมองมาที่ พุทธปฏิมากรรม ชนิดพระพุทธรูปต่าง ๆ มีคุณลักษณะที่โดดเด่น งดงามตามมหาบุริสลักษณะและฉัพพรรณรังสี เช่น พระพุทธรูปปางต่าง ๆ มีคุณลักษณะที่โดดเด่น งดงามตามมหาบุริสลักษณะและฉัพพรรณรังสี เช่น พระพุทธรูปปางต่าง ๆ คือ ฐานปัทม์สูง ๔ ชั้น ตามประวัติที่พระพุทธรูปนี้ลอยน้ำมาไหลขึ้นที่ตรงวัดโสธรนี้ คิดง่าย ๆ ที่ทำฐานสูงเพื่อให้พ้นน้ำ ต่างจากพระพุทธรูปองค์ใหญ่อื่น ๆ ที่เป็นฐานกลีบบัวคว่ำบัวหงาย สูงต่ำมากน้อยไม่แน่นอน เช่น พระพุทธรูปชินราช ฐานปัทม์ค่อนข้างสูงขนาดอยู่ในระดับสายตา มีเอกลักษณ์โดดเด่น คือ ชุ่มเรือนแก้วที่จำลองจากรัตนขรรค์เจดีย์ที่เสวยวิมุตติสุขสัปดาห์ที่ ๔ ของพระพุทธเจ้าที่พิจารณา ทบพวนธรรมมหาปฐฐานจนมีพระรัศมีหกสีพวยพุ่งออกพระวรกายเป็นที่มาของฉัพพรรณรังสี ที่สำคัญพระพุทธรูปนี้คือ ความศักดิ์สิทธิ์ ที่เทวดาร่วมสร้าง เป็นแหล่งศรัทธา สาธุชนมากราบไหว้มิได้ขาด ตามที่ผลการวิจัยพบว่า “มีเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย ในมิติของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยวัดที่มีความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมและความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์”^{๒๑}

กำเนิดพระพุทธรูป : สะท้อนธรรม

พุทธปฏิมากรรม หนึ่งในหลาย ๆ ส่วน มีต้นเค้ามาจากมหาปริณีพพานสูตร คัมภีร์ที่มุนิกาย มหารวรรค เรื่องอุปรูปบุคคล บุคคลที่ควรเคารพ กราบไหว้ เป็นต้นแบบแห่งการปฏิบัติตนต่อสังคมแล้วพัฒนาการสู่การสร้างอุปรูปบุคคลด้วยวัสดุที่คงทนถาวร ๔ จำพวก สามในสี่จำพวกนั้น คือ “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวก”^{๒๒} อีกประการหนึ่งพัฒนาการมาจากเจดีย์ ๔ ชนิดซึ่งเป็น

^{๑๙} เทวัญ เอกจันทร์ และคณะ, “การสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมในล้านนา”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓), หน้า ข.

^{๒๐} ศิลป์ พีระศรี, คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง. (พระนคร : กรมศิลปากร), ๒๕๐๒.

^{๒๑} พระมหาสุทิตย์ อาภาภโร, “การพัฒนา รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๗), หน้า คัดย่อ.

^{๒๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๖/๑๕๓.

ที่เคารพนับถือที่เป็นบุคคล สถานที่หรือวัตถุที่ควรเคารพบูชาทั้งพระพุทธเจ้าและที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ได้แก่ “(๑) ธาตุเจดีย์ เจดีย์สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (๒) บริโณคเจดีย์ สิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้า เคยทรงใช้สอย (๓) ธรรมเจดีย์ สิ่งหรืออาคารบรรจุพระธรรม คือพุทธพจน์ (๔) อุทเทสิกเจดีย์ คือ พระพุทธรูป”^{๒๓} โดยอุทเทสิกเจดีย์ พุทธศิลปกรรมประเภทพระพุทธรูปนี้ นอกจากพระพุทธรูป พระพิมพ์แล้ว ยังรวมถึงเจดีย์ บัลลังก์ รอยพระพุทธบาทอื่น ๆ ด้วย พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปณฺโณ) กล่าวว่า เจดีย์ในยุคดั้งเดิม สร้างขึ้นใช้ครอบคลุมสิ่งที่ควรเคารพ คือ “(๑) ธาตุเจดีย์ สิ่งก่อสร้างที่บรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า พระเจ้าจักรพรรดิ (๒) บริโณคเจดีย์ สิ่งเวชนียสถาน ๔ ตำบล ที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่แสดงปฐมเทศนาและที่ปรินิพพาน (๓) ธรรมเจดีย์ คัมภีร์พระไตรปิฎก หอไตร (๔) อุทเทสิกเจดีย์ พระพุทธรูป สิ่งก่อสร้างเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเพื่ออนุสติในพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาคุณผ่านพระพุทธรูปปางต่าง ๆ รวมถึงพระแท่นวัชรอาสน์ พระเจดีย์ ศรีมหาโพธิ์”^{๒๔} ความดังกล่าว ทั้งอุปารบุคคลและเจดีย์สร้างขึ้นเพื่ออนุสติในพระรัตนตรัยและให้เห็น สัจธรรมตามนัยพระไตรลักษณ์ ที่สรรพสิ่งต้องตกอยู่ เมื่อยุคหลังพระพุทธกาลแล้ว ต้องการสร้างวัตถุเป็น เครื่องแทนพระพุทธองค์ จึงนิยมสร้างรูปสัญลักษณ์แทนพระพุทธองค์มี “รูปมามีฉัตรกางกั้น เป็นสัญลักษณ์ แทนการเสด็จออกบวช รูปบัลลังก์และต้นโพธิ์ เป็นสัญลักษณ์แทนการตรัสรู้ รูปธรรมจักรและกวางหมอบ เป็นสัญลักษณ์แทนการแสดงปฐมเทศนา รูปพระสกลุ เป็นสัญลักษณ์แทนการปรินิพพาน”^{๒๕}

พระพุทธชินราช : สะท้อนธรรม

รูปภาพ ๑ พระพุทธชินราช

ผู้เขียน : ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๖

^{๒๓} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, หน้า ๗๙.

^{๒๔} พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปณฺโณ), พระพุทธศาสนา ปรัชญา-สังคม, (กรุงเทพมหานคร: อาทร การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑๑-๒.

^{๒๕} พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปณฺโณ), กำเนิดและพัฒนาการแห่งพระพุทธรูป เรื่อง การสร้าง พระพุทธรูปในอินเดีย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent>, (๒๖ มีนาคม ๒๕๖๖).

เปลวเพลิงบนพระเศียร : สะท้อนธรรม

สกุลช่างศิลป์สมัยสุโขทัยนิยมสร้างพระพุทธรูปมีเปลวหรือรัศมีบนพระเศียร พระพุทธรูปยุคต้น ๆ สมัยคันธาระ คุปตะ ก่อนหน้านั้น มีพระเศียรเป็นขมวด นูนให้เห็นเท่านั้น แต่พระพุทธชินราชเป็นเปลวเพลิงชัดเจน รัศมีเป็นลักษณะเปลวไฟที่กำลังลุกโชติช่วง เป็นสื่อธรรมสำคัญคือ ธรรมดาไฟที่ลุกนั้น ย่อมสว่างในที่มืด เปลวไฟที่พวยพุ่งบนเศียรจะส่องสว่าง ส่องถึงปัญญาที่เปรียบด้วยแสงสว่าง จากพุทธพจน์ว่า “ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก”^{๒๖} (ปัญญา โลภะมิ ปชโชโต) แต่ปัญญาในที่นี้ คือวิชา ความรู้ในระดับสูงจะสามารถกำจัดอวิชชา คือความไม่รู้ที่เปรียบด้วยความมืดอันเป็นปฐมวงจรแห่งทุกข์ในปฏิจจสมุปบาท บริเวณพระเศียรที่มีปุ่มกันหอยนั้น หมายถึง ศีล สมาธิ ซึ่งเป็นฐานที่หนาแน่น ศีลเป็นฐานของสมาธิ สมาธิเป็นฐานของปัญญา จิตที่อบรมแล้วด้วยปัญญา ย่อมพ้นจากอาสวะทั้งหลาย”^{๒๗}

พระกรรมที่ยาว ยานและพระหัตถ์ที่เสมอกัน : สะท้อนธรรม

พระพุทธชินราช จะสร้างให้มีพระกรรมเรียวยาวกว่าหูของมนุษย์ธรรมดาโดยมุ่งหมายทางพุทธศิลป์ที่จะสื่อถึงธรรม หนักแน่นในการรับฟังปัญหา คำพ้อง ร้องเรียนและไม่โอนเอียง ส่ายไปมาไปตามกระแสนิยม หนักแน่นด้วยการชั่งตวงให้ความสมดุล ตั้งอยู่ในคติแห่งธรรม หลีกเลียงความไม่เสมอภาคตามอคติ ๔ (๑) ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ลำเอียงเพราะชัง (๓) ลำเอียงเพราะหลง (๔) ลำเอียงเพราะกลัว”^{๒๘} ในลักษณะเดียวกันนี้คือ ปลายพระหัตถ์กับพระบาทจะเสมอกัน ซึ่งหมายถึงเมตตาและกรุณาต่อสรรพสัตว์ที่เสมอกันแม้แต่ศัตรูผู้ปองร้าย มีพระเทวทัต พระองคุลิมาล เป็นต้น โดยไม่ถือโทษโกรธเคือง ตามแนวกรรมฐานจึงให้แก้โทษด้วยความเมตตา

ขุมเรือนแก้ว : สะท้อนธรรม

ขุมเรือนแก้ว เป็นการจำลองอาคารพิเศษ เป็นลักษณะเป็นหลังคาบ้าน ทรงปราสาท มีกำเนิดจากการที่พระพุทธเจ้าเสวยวิมุตติสุขในสัปดาห์ที่ ๔ ที่รัตนขจรเจดีย์ พระองค์เสด็จขึ้นประทับนั่งขัดสมาธิ ณ เรือนแก้วที่เทวดาเนรมิตถวายทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของต้นศรีมหาโพธิ์ สะท้อนถึงการพิจารณาอิทธิธรรมหาปัญฐาน ตลอดเวลา ๗ วัน จนโอภาสแผ่ซ่านเป็นฉัพพรรณรังสี และรัตนขจรเจดีย์ สลุปหรือขุมเรือนแก้วนี้ ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธชินราช ที่สร้างถวายโดยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมัยปลายกรุงศรีอยุธยา บนฐานขุมเรือนแก้วข้างซ้าย-ขวานั้น จะมีองค์ท้าวเวสสุวรรณกับองค์มารอาฬวกยักษ์ผู้สถิตในชั้นจาตุมหาราช ผู้คุ้มครองทิศเหนือของเขาพระสุเมรุคุ้มครองอยู่

^{๒๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐/๘๕.

^{๒๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๓/๘๙.

^{๒๘} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๔/๔๖๐.

ซุ้มเรือนแก้วขององค์พระพุทธรูปชินราชนี้ นับเป็นมรดกทางพุทธศิลป์ที่งดงามและมีเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นงานศิลปสมัยอยุธยาซึ่งผสมผสานฝีมือช่างชั้นครูทางเหนือ ที่เรียกว่างานจำหลักไม้ ปิดทองจากไม้สักทอง ยอดบนเป็นปลายหางตัว “มังกร” ประกบกันคล้ายข้อฟ้า ก่อนจะทอดยาวเป็นลายอ่อนช้อย ครอบองค์ประกอบของเครื่องสูง ไม่ว่าจะเป็นการขยักลำตัวในลักษณะงวงไอยรา การจำหลักครีบทั้งขึ้นมา เป็นใบระกา ก่อนจะกระดกหัวเป็นมังกรคายพวงอุบะโค้งขึ้น ส่วนด้านล่างคล้ายสัตว์หิมพานต์ที่มีลำตัวยาว คล้ายนาค แต่ท่อนหัวซึ่งอยู่สองฟากองค์พระกลับทำเป็นรูปตัวสัตว์ที่มีวงคล้ายคชสาร มีขาคล้ายราชสีห์ เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับสัตว์หิมพาน เป็นชาติกแห่งพระเวสสันดร ตำนานการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ เวสสันดรชาติสุดท้ายก่อนเป็นพระพุทธรูปเจ้า เป็นที่มาของพระเวสสันดรชาดกพัฒนาการมาถึงปัจจุบัน สร้างเป็นกิจกรรมว่า เทศน์มหาชาติ ๑๓ กัณฑ์ ที่ใครได้ฟังจบในวันเดียวจะได้รับอานิสงส์คือ “เปื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”^{๒๙}

นิวพระหัตถ์-พระบาท ที่เสมอกัน : สะท้อนธรรม

พระพุทธรูปชินราช ในฐานะองค์แทนพระพุทธรูปเจ้ามีมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ โดยลักษณะประการที่ ๔ คือ องค์สิริยา (ที่ขึงคูลี) พระองค์สิริพระหัตถ์และพระบาทยาวงาม นิวพระหัตถ์ทั้ง ๔ และนิวพระบาททั้ง ๕ มีประมาณเสมอกัน ไม่เหลื่อมยาว ไม่เหลื่อมสั้นดังสามัญมนุษย์ ดังนั้น พระพุทธรูปชินราช ในฐานะพุทธศิลป์มีศาสตร์ที่สื่อธรรมอย่างหนึ่งคือ ความเสมอภาคแห่งการเข้าถึงธรรมของหญิงชายทุกเพศทุกวัย ไม่มีวรรณะ นั่นคือ ใครก็ตามปฏิบัติตามธรรมแห่งองค์มรรคได้ครบถ้วนแล้วย่อมเข้าถึงการพ้นทุกข์ได้เท่ากันและมีความเสมอภาคในกรรม ผลกรรมดี กรรมชั่ว ย่อมตอบสนองผู้กระทำเสมอภาคกัน แม้แต่พระมหาโมคคัลลานะก็ย่อมได้รับผลกรรมที่ถูกทุบตีจากกรรมที่ทำอนันตริยกรรม ตามที่พระองค์ตรัสว่า “สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม”^{๓๐} หรือกรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวทรามและประณีต คนไม่ได้เป็นพราหมณ์หรือเป็นคนถ้อยเพราะชาติกำเนิด แต่เป็นเพราะการกระทำ สื่อแทนด้วยนิวพระหัตถ์ทั้ง ๔ ที่เสมอกันนี้

ท้าวเวสสุวรรณ / ท้าวเวระ : สะท้อนธรรม

ท้าวเวสสุวรรณ/ท้าวเวระ เป็นเทพสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช เป็นหัวหน้าเหล่าอสูร ผู้ปกครองเหล่ามาร มีผี ยักษ์ รากษส คุหยักษ์ กิณนร กิณรี ทางทิศเหนือของเขาวพระสุเมรุ เป็นชื่อของเทพแห่งความมั่งคั่ง ตามคติพระพุทธศาสนานับถือกันว่า เป็นเทพประจำทิศเหนือ เป็นหนึ่งในบรรดาท้าวจุฬาลงกรณ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราช โดยท้าวเวสสุวรรณ เป็นยามเฝ้าให้ความปลอดภัยถวายพระพุทธรูปชินราช มีอาวุธประจำกายคือไม้ตะบอง ประจำอยู่ด้านซ้าย ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่มาของไม้ตะบองตำราจ

^{๒๙} พระครูสิริรัตนาวุธ (ทวี ฐานวโร), พุทธศิลป์พุทธธรรม, (พิษณุโลก: โฟกัสปริ้นต์, ๒๕๖๖), หน้า ๒๐๒.

^{๓๐} ขุ.ส. (ไทย.) ๒๕/๖๖๐/๖๕๔.

อาฬวกยักษ์ : สะท้อนธรรม

อาฬวกยักษ์หรืออสูรยักษ์ เป็นบริวารของท้าวเวสสุวรรณ เทพชั้นจาตุมาหาราช ฐานซุ้มเรือนแก้วข้างขวาของพระพุทธรูปชินราชนั้นคือ อาฬวกยักษ์ ปางโพกศีรษะ ถวายความปลอดภัย มีอาวุธประจำกายคือฝ้ายนต์หรือโพกศีรษะ ซึ่งฝ้ายนต์นี้เป็นฝ้ายลึงค์ดีสี่เหลี่ยมเลขยันต์กันผี ปีศาจ มารร้ายอันตรายทั้งปวงจึงเป็นที่มาของฝ้ายนต์ เลื่อยนต์ เลื่อยเกาะ โดยธรรมดาแล้วถ้าเป็นยักษ์เป็นมารจะเป็นศัตรูทำร้ายรบกวนพระพุทธเจ้า แต่กลับมาทำหน้าที่อารักขา ทั้งนี้เพราะด้วยพลังอำนาจความเมตตาของพระพุทธองค์ ทำให้สัตว์มีพิษ ต้องกลับมาเป็นมิตร เข้าทำนองว่า แก่คนราคจริตด้วยอสุภะ แก่คนโทสจริตด้วยเมตตา แก่คนโมหจริตด้วยปัญญา แก่คนตระหนี่ด้วยการทาน

พระพุทธรูปชินราช : มหาบุรุษลักษณะที่สี่ธรรม : สะท้อนธรรม

พระพุทธรูปชินราช มีพุทธลักษณะที่ตรงตามมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ ว่าโดยองค์รวมองค์พระพุทธรูปชินราชที่เป็นประธานของวัด องค์ขนาดใหญ่ มีหน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว สูง ๗ ศอก ได้ศึกษารวบรวมเป็นหลักคิดถอดสลักปริศนาธรรมในส่วนที่เด่น ๆ และสำคัญ ๆ โดยพระมหาจิรวัฒน์ กนตวณฺโณ^{๓๑} ว่า

พระเกตุมาลา มีพระรัศมีเป็นเปลวเพลิงอยู่เหนือพระเศียร สื่อถึงพระปัญญาคุณ ประยุกต์ใช้กับชีวิตทางปัญญา กำจัดอวิชชา หักกรรมแห่งสังสารวัฏสิ้นเชิง

เส้นพระเกศา มีเส้นพระเกศาที่เวียนขวามวดเป็นก้นหอย เปรียบดังปัญหาที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือจากตัวเราที่มวดไว้ที่ตัวเราสร้างขึ้น สื่อถึงสติปัญญาที่จะนำมาแก้ไขปัญหาคด้วยความถูกต้องตามธรรมยุติธรรม ดุจเส้นพระเกศาเวียนเป็นทักษิณาวรรต

พระพักตร์ มีพระพักตร์ที่สงบเย็น อิ่มเอม ทรงอำนาจ ไม่เบี่ยงติง สื่อถึงสติว่า การกระทำสิ่งใด ๆ ให้ตั้งอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญาและตัดความขุ่นมัวในสิ่งไม่ดีไม่งามไม่ถูกต้องออกไปเสีย ภายในสงบนิ่งใสสะอาด

พระสีนุ มีพระหนุประดุจคางราชสีห์ มีลักษณะโค้ง ดังวงพระจันทร์ สื่อถึงว่า ให้อยู่ในกรอบความถูกต้องดีงาม ไม่ผิดระเบียบแบบแผนและกฎหมาย อย่าหวังผลให้ได้ดังอุดมคติเกินไป จะทำให้ชีวิตตกอยู่ในความโลภและการตัดสินใจเรื่องใดขอให้ระลึกลึกถึงความยุติธรรม พยายามให้ทุกฝ่ายมีความชื่นชมพอใจให้มากที่สุด ผู้ที่แพ้ก็เป็นไปโดยธรรมตามเหตุผล

พระอุณาโลม มีระหว่างคิ้วเป็นทักษิณาวรรตตามเข็มนาฬิกา ตั้งอยู่ตำแหน่งตาที่สามของเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ เป็นแบบอย่างที่ดี ตามทำนองคลองธรรม มีความบริสุทธิ์ ยุติธรรม มีความเมตตา กรุณา

^{๓๑} พระมหาจิรวัฒน์ กนตวณฺโณ, พุทธศิลป์พุทธรูปชินราช, (พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

พระนาลิก มีนาสิกนุเป็นสัน เตือนสติให้หายใจด้วยจุมุกของตนเอง ไม่ยืมจุมุกคนอื่นจนขาดความเพียร

พระโษษฐ์ มีการยิ้ม (ไม่ใช่คำว่ายิ้ม) เตือนสติว่า ให้ประพฤติชอบด้วยวจีสุจริต รู้จักสงบปากเพื่อความสงบสุขให้ตนเองและผู้อื่น รู้จักประมาณในการบริโภคด้วยการรู้ตัว รู้คิด ตรวจสอบสิ่งที่ผ่านลำคองลงไป เพื่อดำรงชีวิตและสุขภาพที่ถูกต้องและไม่เบียดเบียนด้วยความโลภ มีธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ๔ ประการ คือ เมตตา ความรัก กรุณา ความสงสาร มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข และอุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง รู้จักวางใจเฉยมอง ไม่เฉยเมิน

พระวิหารคด

เป็นพระวิหารที่อยู่ล้อมรอบองค์พระพุทธรูป เป็นการจำลองการฟังโอวาทปาฏิโมกข์และจำลองรูปแบบการทำปฐมสังคายนา มีพระสงฆ์เป็นพยานร่วมรับฟังการบูชา การวิสาขนาพระวินัย วิสาขนาพระสูตร จากการปรารภเหตุแห่งสังคายนาที่เป็นห่วงพระธรรมวินัยจะกลายเป็นพระสัทธรรมปฏิรูปประยุกต์ใช้กันไปจนผิดแนวทางแห่งคำสอน

เจดีย์ทรงปราสาท : สะท้อนธรรม

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร สร้างโดยพระยาสิทธิราชที่ ๖ แห่งกรุงสุโขทัย พร้อมกับองค์พระพุทธรูป ในฐานพระอารามหลวง มีพระเจดีย์ทรงปราสาท เป็นหนึ่งในเจดีย์ ๔ ชนิด คือ ธาตุเจดีย์ ใช้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะในส่วนพระทันตสุคันธธาตุ บางแห่งเป็นชื่อของวัดโดยปริยาย เช่น วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพฯ วัดในต่างจังหวัดมีเกือบทุกจังหวัด เพราะเป็นวัดประจำจังหวัดที่มีคำว่า มหาธาตุ เช่น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ (วัดพระปราสาท) จ.สุโขทัย จ.พิษณุโลก ต่างแต่ชนิดหรือชั้นของวัดที่ลงท้ายชื่อวัดว่า วรมหาวิหาร วรวิหาร ราชวรวิหารและเจดีย์ปราสาทนี้ส่วนใหญ่ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้มักสร้างแต่โบราณ สมัยสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ตอนต้น และผู้คนที่สร้างได้นั้น จะมีพระบุญญาบารมีสูงยิ่งระดับพระเจ้าแผ่นดิน เจดีย์ทรงปราสาทนี้สร้างขึ้นตามหลักไตรภูมิซึ่งถือว่าเป็นองค์แทนศูนย์กลางจักรวาลและอยู่สูงสุด เรียกว่าเขาไกรลาสหรือเขาพระสุเมรุ ทั้งองค์เจดีย์เต็มไปด้วยศิลป-ศาสตร์ มีส่วนต่าง ๆ โดยสังเขปคือ ฐานเขียง ฐานปัทม์ ฐานสิงห์ ส่วนสวรรค์ และส่วนโลกุตตรธรรม โดยจุดเรือนธาตุหรือคัพภธาตุ เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ รอบนอกของคัพภธาตุมีซุ้มจารณา ๔ ซุ้ม ที่สถิตของท้าวจตุโลกบาล มีป้าหิมพานต์ สัตว์ป้าหิมพาน เช่น นกครุฑ คนธรรพ์ กินรี เหนือขึ้นไปลักษณะกลมมน มี ๖ ชั้น สู่ถึงสวรรค์ ๖ ชั้น เหนือขึ้นไปคือรูปพรหม ๑๖ ชั้น อรูปพรหม ๔ ชั้น สูงสุดใบเพกา ๘ ใบชี้ไปรอบทิศและชี้ฟ้าหมายถึงโลกุตตรธรรม ๔ สอดคล้องกับการที่พระพุทธเจ้าจัดเป็นอุปารบุคคล หนึ่งในอุปารบุคคล ๔ จำพวก พระพุทธองค์เป็นอุปารบุคคลทั้งยังทรงพระชนม์อยู่ทั้งปรินิพพานแล้วและควรมีธาตุเจดีย์ไว้ในทาง ๔ แพร่ง (ที่สาธารณะ) ตามที่กล่าวมา

โครงสร้างเจดีย์ปรางค์เต็มองค์ ซึ่งเป็นปรางค์ผสมระหว่างพระพุทธรูปศาสนากับพราหมณ์ โดยพราหมณ์จะมุ่งเป็นที่สถิตของเทวดา แต่พระพุทธรูปศาสนามุ่งแสดงถึงผลการกระทำของมนุษย์ เจดีย์จึงมีชั้น ๆ สูง-ต่ำตามผลการกระทำ โดยสามารถแยกคุณลักษณะจากกันได้ตามส่วนประกอบขององค์ปรางค์ โดยองค์เจดีย์จะตั้งอยู่ ณ ศูนย์กลางของวัด เป็นองค์ประธานตามคติการสร้างวัดสมัยกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา เชื่อว่ามีเขาพระสุเมรุ (ไกรลาส) เป็นศูนย์กลางจักรวาล แต่ตามคติของพราหมณ์นั้น จะเป็นสถิตของเทพ จึงถูกนำมาใช้ได้กับแนวความคิดเรื่องศูนย์กลางแห่งพระพุทธรูปศาสนา ในฐานะประธานของวัดในวัฒนธรรมของไทยได้อย่างกลมกลืน จัดเป็นเจดีย์รูปแบบหนึ่งเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุหรือพระพุทธรูปภายใน ทั้งเรียกกันทั่วไปอีกชื่อหนึ่งว่า “พระพุทธปรางค์”

องค์ปรางค์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ในฐานะเป็นป็นพุทธศาสน คือพระยาสิทธิ ปราชญ์พุทธศิลป์ คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ถิ่นพุทธศึกษา คือเมืองพิษณุโลก มีคติสะท้อนถึงคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑. ศิลปะรอบองค์ปรางค์ สื่อถึงญาณ ๑๒ (ทวารวาท) คือ อริยสัจ ๔ ที่พิจารณาด้วยญาณ ๓ ได้แก่ สัจจญาณ กิจจญาณ กตญาณ เป็นชื่อทางศิลป์ว่า ย่อมุมไม้สิบสอง โดยมีมุมเจดีย์ ๔ มุม แต่ละมุมมีย่อมุมสามกลีบ (๔x๑๒) เป็นที่มาของญาณ ๑๒ ข้างต้น

๒. ปลายยอดสุดของพระปรางค์เป็นรูปดาบทรงมงกุฎ สื่อถึงนิพพานที่ได้จากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ส่วนกึ่งของมงกุฎนั้น ๓ ชั้น ชี้ไปทางตามทวีปทั้ง ๔ สื่อมรรค ๔ ผล ๔

๓. บริเวณตัวเรือนยอดของพระปรางค์ ถ้าเป็นศิลปะทางพุทธศาสนาจะมีลำดับชั้นอยู่ ๖ ชั้น หมายถึงสวรรค์ ๖ ชั้น (ถ้าเป็นทางศาสนาพราหมณ์ เรือนยอดก็จะมี ๗ ชั้น อันหมายถึงเขาสุทธะบริภัณฑ์ ๗ แนวเขาที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุเท่านั้น)

๔. ชุ่มประตูเข้าในเรือนธาตุนี้ มีเทพชั้นจาตุมหาราชกุมาราราช สถิตอยู่ในชุ่มจรรนำ ๔ ทิศ

๕. ชั้นฐานสี่เหลี่ยม ๓ ชั้น หมายถึงอภิสถูล ๓ ได้แก่ โลก โกรธ หลง

๖. เสิงบันไดนาถ ๗ เคียร ๒๕ ชั้น ขึ้นสู่เรือนธาตุขององค์เจดีย์มีเทพและพญานาคคุ้มครองทั้ง ๒ ข้างแสดงถึงอำนาจพระบารมีแห่งความเมตตาของพระพุทธเจ้า

๗. องค์ปรางค์ สื่อถึงไตรภูมิที่รองรับผลการกระทำของมนุษย์ตั้งแต่แรก สวรรค์ พรหมโลก

๘. องค์ปรางค์ เป็นการจำลองภพหรือภูมิในชาติ โดยแบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนฐาน ได้แก่ กามภูมิ ส่วนกลาง ได้แก่ รูปภูมิ ส่วนยอด ได้แก่ อรูปภูมิ เมื่อเทียบกับส่วน ๓ ส่วนของเจดีย์บุโรพุทโธ ประเทศอินโดนีเซียที่สร้างขึ้นตามคติของไตรภูมิ

๙. ส่วนฐานล่างสุด เรียกว่า ฐานเขียง เป็นปฏิมากรรมรูปสัตว์หิมพานต์ การประดับภาพสัตว์หิมพานต์ในลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงการเปรียบเทียบส่วนฐานของพระปรางค์ว่าเป็นเชิงเขาพระสุเมรุอย่างสมบูรณ์

พุทธกิจผ่านปางพระพุทธรูป : สะท้อนธรรม

พระพุทธรูปแสดงด้วยปางต่าง ๆ มากกว่า ๑๐๐ ปางนั้น เป็นอริยาบถที่พระพุทธเจ้าแสดงกรุณาคุณต่อสรรพสัตว์ อย่างเช่นปางโปรดคงคูลีมาล แสดงถึงความเมตตาโดยไม่มีประมาณแม้จะเป็นโจร ปางโปรดอาฬวกยักษ์ แสดงถึงความเมตตาต่อยักษ์ โดยไม่เลือกว่าเป็นยักษ์หรือเทพ ปางโปรดพทรมารดา แสดงถึงความกตัญญูต่เวทีย ปางบำเพ็ญทุกรกิริยา แสดงถึงเหตุการณ์บำเพ็ญเพียรเพื่อตรัสรู้ด้วยความอดทนเพื่อสงเคราะห์ชาวโลก ปางแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ สื่อถึงการวางหลักการ อุดมการณ์และวิธีการเผยแผ่ธรรมแก่พระสงฆ์สาวก ปางปาลิไลยก์ แสดงการปรนนิบัติจากพญาช้างและพญาลิง ปางปรินิพพาน แสดงถึงไตรลักษณ์ของชีวิต ปางเสด็จดับขันธปรินิพพาน แสดงถึงการดับขันธชีวิตที่ต้องตกอยู่ในไตรลักษณ์ จากนั้นพระองค์ตรัสเรียกพระอานนทมารับสั่งมอบมรดกธรรมว่า “ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา”^{๓๒}

จิตรกรรม : สะท้อนธรรม

จิตรกรรมหลัก ๆ ได้แก่ พุทธประวัติ พระเวสสันดร อีกแนวหนึ่ง คือจิตรกรรมพระมาลัย เป็นตำนานท้องถิ่นของไทยทุกภาค มีอิทธิพลต่อความเชื่อในนรก สวรรค์ เป็นมรดกของชาติให้ดำรงไว้ทั้งยังมีผลต่อเนื่องไปถึงการศึกษาเป็นตำนานในวงวรรณกรรมของชนรุ่นหลังอีกด้วย คุณชฎาลักษณ์ สรรพานิช ได้สรุปไว้อีกว่า “วรรณกรรม เรื่องพระมาลัยสำนวนต่าง ๆ รวมถึงพระมาลัยแบบคำหลวง มีโครงเรื่องที่คล้ายคลึงกัน คือ กล่าวถึงพระมาลัยเทวเถระเจ้า ซึ่งเป็น พระอรหันต์ผู้มีฤทธิ์ได้ลงไปในนรก ไปพบเห็นสภาพของเปรตและได้ขึ้นไปบนสวรรค์ ได้พบพระศรีอาริยเมตไตรย เมื่อกลับลงมายังเมืองมนุษย์ก็นำเรื่องราวต่าง ๆ มาเล่าให้คนทั้งหลายฟัง เพื่อให้รู้ถึงความลำบากในนรก รู้ความสุขในสวรรค์ อบรมสั่งสอนให้คนกระทำความดี หมั่นทำบุญทำทาน จะได้มีอายุอยู่ทันสมัยพระศรีอาริยเมตไตรย”^{๓๓} ดังภาพนี้

^{๓๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๓๓} ชฎาลักษณ์ สรรพานิช, “พระมาลัย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๔๔.

รูปภาพ ๒ พระมาลัยเสวยกรรมกาเมสุมิอาจารย์

ที่มา <http://www.tairomdham.net/index.php?topic=6948.0>

การนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์

การใช้ประโยชน์ระดับนโยบาย โดยศึกษาเรียนรู้ศิลปกรรมเชิงพุทธและศึกษาวัฒนธรรมทางสังคมและศาสนาในฐานะเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย ดังนั้น ในฐานะที่สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธต้องทำสถาปัตยกรรมเชิงพุทธประกอบด้วย โดยเฉพาะรูปทรงสิ่งปลูกสร้างเกี่ยวกับวัดวาอาราม ควรเป็นลักษณะไทยหรือทรงไทย พระอุโบสถทรงไทย กุฏิพระสงฆ์ทรงไทย ศาลทรงไทย เพื่อแสดงถึงความเป็นไทย

การใช้ประโยชน์มิติเศรษฐกิจ/พาณิชย์ ผู้นำไปใช้สามารถออกแบบอาคาร สถานที่ที่จะคำนึงถึงเอกลักษณ์ของไทย อนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมไทย บ่งชี้ถึงความเป็นไทย เช่นการแต่งกายชายหญิงด้วยผ้าไหม การเคารพกราบไหว้ แต่งงาน แม้แต่ความเชื่อทางศาสนาต่าง ๆ ที่จะแสดงเอกลักษณ์ไทย ได้แก่ เชื้อในบุญ-บาป เชื้อในเรื่องสวรรค์-นรก นอกจากนี้ มีความในอันสงส์การทำบุญ การทำวัตรสวดมนต์ การเจริญจิตภาวนา แม้การประกอบพิธีเริ่มแรกด้วยพิธีบวงสรวง

การใช้ประโยชน์มิติการพัฒนาสังคม/ชุมชน/ท้องถิ่น ผู้นำไปใช้ถือเป็นแบบการเรียนการสอน นำไปปฏิบัติจัดทำตามลักษณะพุทธศิลปกรรมได้ นอกจากนี้ยังทำให้เห็นคุณค่านำพาศึกษาปฏิบัติในคุณธรรมจริยธรรมของคนทุกระดับและทุกเพศทุกวัยได้อย่างดีโดยเฉพาะในเรื่องไตรภูมิส่วนที่เป็นนรก - สวรรค์ที่จะสร้างคุณจริยธรรมให้เกิดขึ้นในตน

การใช้ประโยชน์มิติวิชาการ ผู้นำไปใช้เป็นคู่มือหรือเป็นแบบการเรียนการสอนเกี่ยวกับพุทธศิลปกรรม นำพาให้รู้ประวัติศาสตร์ทางศาสนา รู้คุณธรรมจริยธรรมผ่านศิลปกรรมนี้ จนที่สุดแล้วจะกลายเป็นชนบประเพณีแสดงถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นผลผลิตแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี เช่น การแห่ปราสาทผึ้ง แสดงผีตาโขน

สรุป

ศิลปกรรมนั้น นับว่าเป็นเครื่องวัดความเจริญก้าวหน้าด้านจิตใจ สังคม ศาสนา เศรษฐกิจ เพราะศิลปกรรมเชื่อมโยงสถาบันหลักของชาติ จะเห็นได้จากรัชกาลที่ ๖ พระราชนิพนธ์ว่า เมืองใดไร้ศิลปะโสภณ เมืองนั้น ไม่พ้นเสื่อมทราม แสดงว่า วัดความเจริญและความเสื่อมของสังคมได้ ที่สำคัญอีกอย่างคือ ศิลปกรรมไทย เป็นเอกลักษณ์ของไทยร่วมกับศิลปวัฒนธรรมไทย ถ้าบอกว่า บ้านทรงไทย ย่อมมีหลังคาทรงไทย มีหน้าจั่ว ทรงกาแล หงส์ ห่าน นกเป็ดห่าน ชูคอ ถ้าเป็นอุโบสถ วิหาร ศาลาวัด ก็จะมาคู่กับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ วิธีการศึกษาใช้หลักการที่ว่า ธรรมดการรับรู้ทุกชนิดนั้นมีแหล่งความรู้ ๒ แหล่ง คือ แหล่งความรู้ภายนอก เรียกว่า ปรโตโมสะ กับ โยนิโสมนสิการ ศิลปกรรมถือว่าเป็นแหล่งปรโตโมสะ ส่วนสื่อธรรมจากศิลปะนั้น เป็นโยนิโสมนสิการ สอดคล้องกับหลักการ บุคลาธิษฐาน กับ ธรรมาธิษฐาน แหล่งศิลปะเหล่านี้ที่อุดมสมบูรณ์แบบที่สุดคือ วัด กับ ราชวัง ทั้งที่เป็นการปฏิบัติของบุคคล สถานที่ พิธีการ จึงกล่าวได้ว่า วัดกับราชวังเป็นแหล่งศิลปกรรม รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สร้างวัดประจำรัชสมัยไว้ชื่อ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ซึ่งจะเห็นว่า เต็มไปด้วยศิลปะและศาสตร์ เป็นเอกลักษณ์ของชาติ มีความเด่นชัดมากที่สุดแม้เครื่องบินมองลงมาเห็นวัดกับราชวัง ก็ย่อมรู้ว่า นี่คือนครไทยและศิลปกรรมเหล่านี้เป็นแหล่งเศรษฐกิจ สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจแก่ประเทศด้วยการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าชม สามารถเก็บรายได้เข้าประเทศเป็นอันดับต้น ๆ ของรายได้ประชาชาติ ที่สำคัญคือ ศิลปกรรมเหล่านี้เป็นคุณค่าทางจิตใจด้วย เป็นปัจจัยพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยคำแห่งองค์ความรู้ว่า “ธรรมศาสตร์-ศิลปกรรม นำพาพัฒนาคุณภาพชีวิต” ตามแผนผัง ดังนี้

ศาสตร์ คือ ตำรา วิชา^{๓๔} ได้แก่ แหล่งความรู้และความรู้ มีคำไวพจน์ วิทยา วิชา พิทยา ต่อท้ายคำว่า ศิลปวิทยา ศิลปศาสตร์ พุทธศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และอื่น ๆ คือความรู้เรื่องนั้น ๆ ถึงที่มา พัฒนาการ และสิ้นสุดลง คำว่า ศาสตร์ คำนี้จะบอกลักษณะความรู้ว่า แหวมคม (ศาสตร/ศัตรา) เช่น ศาสตราวุธ คือ อาวุธที่แหวมคมสามารถแทงทะลุหรือฟันให้ขาดได้ หากเป็นไฟ ก็หมายถึงแสงสว่างหรือ ตปะ ความร้อนที่เผาผลาญกิเลสให้สิ้นไป ข้อนี้สะท้อนพุทธศิลป์ที่ว่า เปลวเพลิงบนพระเศียรของพระพุทธรูป ศิลปะสมัยสุโขทัย ที่สื่อถึงปัญญา ความรอบรู้ เป็นที่มาของพุทธภาษิตว่า “ปัญญา เปรียบด้วยแสงสว่าง”^{๓๕} (ปัญญา โลกสมิ ปชโชโต) เป็นแสงสว่างในที่มืดคือความรู้ที่ล่องรู้ได้แม้ในที่มืด

ศิลปะ เป็นเรื่องความคิดที่ถ่ายทอดออกมาเป็นฝีมือ แสดงให้เห็นความฉลาดในฝีมือ มีทักษะการใช้ฝีมือ ซึ่งจะให้ปรากฏออกมาอย่างงดงามอันน่าชื่นชม เมื่อเป็นดังนั้น พุทธศิลปกรรมก็เป็นเครื่องแสดงฝีมือ แสดงความฉลาดในฝีมือ แสดงทักษะการใช้ฝีมือที่เกี่ยวกับศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนานี้เอง พระพุทธองค์ให้ความสำคัญต่อวิถีชีวิตมากทีเดียว ที่ว่ามากนั้น ก็เพราะจัดว่าศิลปะเป็นมงคลระดับสูงสุดตามที่แสดงมงคลสูตรข้อที่ ๙ ว่า “การมีศิลปะเป็นอุดมมงคล (สิปปัญจะ ...เอตมมังคะละมุตตะมัง) เมื่อเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายทำมงคลนี้แล้ว เป็นผู้ไม่ปราศัยในข้าศึกทุกหมู่เหล่า ย่อมถึงความสวัสดิในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ” คำว่า ถึงความสวัสดิ ความหมายโดยตรงคือให้อยู่รอดปลอดภัยหรืออยู่ครบถ้วน (สุ+อตฺถิ=โสตฺถิ) ว่าโดยความแล้ว ที่ถึงความสวัสดิเพราะคิดดี พุทธิ ทำดี

ศิลปกรรม งานศิลปะด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ซึ่งศิลปกรรมนี้อาศัยซึ่งกันและโดยสถาปัตยกรรมเน้นอาคาร สถานที่เพื่อรองรับประติมากรรม เช่น พระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในวิหาร โบสถ์ ศาลา พร้อมกันนี้ก็ต้องการสื่อธรรมบนฝาผนังที่ว่างเปล่านั้นด้วยสร้างจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพุทธประวัติ พระเวสสันดร พระมาลัย หรือแม้แต่จิตรกรรมพุทธหัตถิเพื่อรำลึกที่พระเจ้าแผ่นดินองค์นั้นได้สร้าง หรือบูรณะอุโบสถนั้น เช่น อุโบสถหลวงพ่โต วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก ประการเหล่านี้ย่อมปลูกศรัทธา สร้างปัญญา น้อมนำจิตสู่ธรรมได้อย่างดี เป็นการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาทั้งในรูปอาคารรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกด้วยฝีมืออย่างมีศิลปะ จัดพื้นที่ว่างที่ว่างสิ่งต่าง ๆ เป็นสัดส่วน เป็นผลผลิตทางสติปัญญาของมนุษย์ที่ต้องใช้เจตสิกอันวิจิตรที่สุนทรียภาพ

ธรรม ความหมายตามภาษา แปลว่า สภาพที่ทรงไว้ หมายถึง ทรงหรือรักษาผู้ปฏิบัติธรรมให้มีความสุข ดังสุภาษิตว่า “ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข” (ธมฺมจารี สุขํ เสติ) กล่าวคือไม่ให้เกิดไปสู่ที่ชั่ว คำว่า ธรรม ว่าตามสภาวะ หมายถึงธรรมชาติ ที่ต้องตกอยู่ตามกฎไตรลักษณ์ ว่าตามความถูกความผิด

^{๓๔} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, หน้า ๔๒๕.

^{๓๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐/๘๕.

จะสื่อถึงความถูกต้อง ความเป็นธรรม ตรงกับคำว่า righteousness ไม่ตัดสินปัญหาลำเอียงเข้าข้าง โง่ทงหรือจำเลย เป็นชื่อกระทรวงตัดสินคดีว่า กระทรวงยุติธรรม คือ ยุติปัญหาโดยธรรม ที่สำคัญคือ พระปฐมบรมราชโองการของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ เสมือนพระราชสัตยาธิษฐานว่า ให้ไพร่ฟ้าหน้าใส ทรงปฏิบัติธรรมตลอดการครองราชย์ด้วย “ทศพิธราชธรรม” มุ่งให้ประชาชนชาวไทยได้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขว่า “เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์แห่งมหาชนชาวสยาม”^{๓๖} ว่าตามหลักอภิไทย์ ๓ ได้แก่ “อิตติภิไทย์ ถิ่นตนเป็นใหญ่ โลกาภิไทย์ ถิ่นสังคมเป็นใหญ่ ธรรมภิไทย์ ถิ่นธรรมเป็นใหญ่”^{๓๗} โดย ๒ ข้อแรก มีข้อดีและข้อเสีย อิตติภิไทย์มีข้อดีคืองานสำเร็จเรียบร้อย ข้อเสีย ไม่ค่อยได้บริวาร โลกาภิไทย์ ข้อดีคือได้บริวาร ข้อเสีย ไม่ค่อยได้งาน แต่ธรรมภิไทย์ มีแต่ส่วนดีฝ่ายเดียว ได้ทั้งงานได้ทั้งบริวาร ว่าตาม ธรรมนิตติ ธรรมเป็นเครื่องตัดสินความเป็นคนที่ว่า “การกิน การพักผ่อน การกลัวภัย การสืบพันธุ์ มนุษย์และสัตว์มีเหมือนกัน แต่ที่มนุษย์ต่างจากสัตว์คือ ธรรม”^{๓๘}

คุณภาพชีวิต ว่าตามนัยสังคมวิทยา คือการกินดี อยู่ดี มีสุข จากการได้เรียนรู้สรรพวิทยา ว่าตามนัย ศาสนา คือ การได้รู้ธรรม ปฏิบัติตามไตรสิกขา ได้เคารพนับถือพระรัตนตรัย มีชีวิตตามหลักจักร ๔ คือ (๑) ปฏิรูปเทสวาสะ การอยู่ในถิ่นที่ดี (๒) สัมปยุตสังเสวะ การคบหาสัตบุรุษ (๓) อิตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ (๔) ปุพเพตปญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในก่อนแล้ว”^{๓๙} คุณภาพชีวิตนี้ ว่าตามแนวประยุกต์ ถึงพระพุทธชินราชแล้ว นับว่า พระบารมีของพระพุทธชินราชนั้น เป็นปัจจัยสร้างคุณภาพชีวิตโดยแปรทรัพย์สินคือเงินจากศรัทธาที่ชาวเมืองบริจากระบุเพื่อสักการะพระพุทธชินราชนั้นสู่การบริการ โดยทางวัดฯ ได้สร้างโครงสร้างพื้นฐานให้สังคม กล่าวคือ สร้างวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช สร้างโรงเรียนสาธิตวิทยาลัยสงฆ์ฯ สร้างอาคารอายุรกรรมโรงพยาบาลพุทธชินราช โรงเรียนพุทธชินราชพิทยา สร้างพระพุทธชินราช จำลองหน้าตักกว้าง ๒๙ นิ้วมอบให้แก่ถิ่นทุรกันดารและต่างประเทศปีละ ๒๐ กว้างค์ สอดคล้องและทำได้อย่างสมบูรณ์ในภาระงานของคณะสงฆ์หกด่าน มีด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นต้น

เมื่อผนวกคำทั้ง ๔ คำนี้ จะได้เป็น “ศิลป์+ศาสตร์” ศิลป์ ว่าด้วยความสวยงามผ่านศิลปกรรม งานศิลป์ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และงานศิลป์นี้สร้างขึ้นด้วยศาสตร์ ว่าด้วยความรู้ และเข้าใจตามนัยแห่งศิลปกอปรด้วยธรรมนั้น ซึ่งศิลป์+ศาสตร์นี้สอดคล้องกับประเด็นธรรมที่ใช้ถ่ายทอด คือ บุคลาธิษฐานและธรรมาธิษฐาน โดยบุคลาธิษฐานเป็นลักษณะบุคคลหรือสิ่งของที่สร้างเป็นพุทธศิลป์

^{๓๖} เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม-เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.luehistory.com>. (๒๘ มีนาคม ๒๕๖๖).

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๔.

^{๓๘} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), อนุทินธรรมะ : ธรรมะสำหรับ ๓๖๕ วัน, หน้า ๑๙.

^{๓๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๔/๓๗๕.

ออกมา ส่วนธรรมาธิฐาน เป็นลักษณะศาสตร์ที่จะรู้และเข้าใจผ่านศิลปะหรือบุคลาธิฐานนั้น จึงสร้างเป็นองค์ความรู้ว่า “ธรรมศาสตร์-ศิลปกรรม นำพาพัฒนาคุณภาพชีวิต”

บรรณานุกรม

ชฎาลักษณ์ สรรพานิช. “พระมาลัย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔.

เทวัญ เอกจันทร์ และคณะ. การสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมในล้านนา”. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓.

ทศพล จังพานิชกุล. พระพุทธรูป. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คอมมา, ๒๕๔๖.

พระเมธีธรรมากรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). อนุทินธรรมะ : ธรรมะสำหรับ ๓๖๕ วัน. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญฺโญ). พระพุทธศาสนา ปรัชญา-สังคม. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๑.

พระครูสิริรัตนาวุธ (ทวี ฐานวโร). พุทธศิลป์พุทธธรรม. พิษณุโลก: โฟกัสปริ้นต์, ๒๕๖๖.

_____. ศาสตร์ร่วมสังคม. พิษณุโลก: โฟกัสปริ้นต์, ๒๕๕๕.

_____. “การศึกษาตีความพุทธธรรมที่ปรากฏในศิลปกรรม”. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร. “การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”. รายงานวิจัย, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๗.

พระมหาจิรวุฒน์ กนตวณฺโณ. พุทธศิลป์พุทธชินราช. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ศิลป์ พีระศรี.คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๒.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สงวน รอดบุญ. ศิลปกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

“เกร็ดความรู้จากสารานุกรมไทย” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.baanjommyut.com>

พระมาลัยโปรดนรก-กาเมสุมิฉาจารย์ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.tairomdham.net/index.php?topic=6948.0>

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ), กำเนิดและพัฒนากาเรแห่งพระพุทธรูป เรื่อง การสร้างพระพุทธรูปในอินเดีย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <<http://www.mcu.ac.th/site/article-content>>.

“รู้อะไรให้กระจ่างแต่อย่างเดียว ขอให้เชี่ยวชาญเกิดจะเกิดผล”... [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thaicyberpoint.com>.

เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม-เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://www.luehistory.com>.

สุภาชิต ปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์ และพันธกิจ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/pages/philosophy-commitment-vision-mission>.

ศึกษาความศรัทธาของประชาชนที่มาบูชาสักการะ
พระพุทธเจ้าโกษชัยคุรุไวฑูรยประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ)
วัดสมเด็จจุฬารามเมือง จังหวัดเลย

A Study on the Faith of People Who Come to Worship the Buddha
Phaisachaya Guru Vaidunyaprabha, Physician (Phra Kring Pawaret)
at Somdet Phu Ruea Ming Mueange Temple, Loei Province

อินทรศักดิ์ เทียมเสวต*

Intarasak Tiamsawate

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Master of Arts (Buddhist Studies) Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร

Phramaha Somboon Vuddhikaro**

อรชร ไกรจักร

Orachorn Kraichakr***

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: intarasak1563@gmail.com

Received: February 14, 2023

Revised: April 20, 2023

Accepted: April 22, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาความศรัทธาของประชาชนที่มาบูชาสักการะพระพุทธเจ้าโกษชัยคุรุไวฑูรยประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) วัดสมเด็จจุฬารามเมือง จังหวัดเลย” นี้ มีวัตถุประสงค์ ๒ ข้อ คือ (๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาและความเป็นสำคัญของพระโกษชัยคุรุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

* นายอินทรศักดิ์ เทียมเสวต Mr.Intarasak Tiamsawate นิสิตปริญญาโท, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Arts Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รศ.ดร. Phramaha Somboon Vuddhikaro, Assoc.Prof.Dr. ประธานคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ Chief of Thesis Supervisor Committee.

*** ผศ.ดร.อรชร ไกรจักร Asst.Prof.Dr.Orachorn Krichackra คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ Thesis Supervisor Committee.

มหายาน (๒) เพื่อศึกษาความศรัทธาของประชาชนที่มานุชาสักการะพระไภษัชยคุรุประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) วัดสมเด็จจุเรียมิ่งเมือง จังหวัดเลย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ในพื้นที่ วัดสมเด็จจุเรียมิ่งเมือง จังหวัดเลย และประชาชนโดยรอบพื้นที่ใกล้เคียง กลุ่มเป้าหมายจำนวน ๓๐ คน ผลการวิจัย พบว่า (๑) ความเป็นมาและความสำคัญของพระไภษัชยคุรุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหายาน ปรากฏหลักฐานไว้ซึ่งความศรัทธานิยมสร้างพระพุทธรูปพระไภษัชยคุรุ พุทธกับตำนานพระกริ่งในความเชื่อของการรักษาโรค พุทธลักษณะเป็นที่พึ่งทางใจของผู้สร้างและประชาชนผู้มีความศรัทธาสักการะ สร้างพระกริ่งด้วยสำนึกเกิดขึ้นในหลายสำนัก (๒) ความศรัทธาของประชาชนที่มานุชาสักการะพระพุทธเจ้าพระไภษัชยคุรุประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) พบว่า ประชาชนมีความศรัทธาสนใจประวัติการสร้างพระพุทธรูปใหญ่นิยมไหว้พระทำบุญมีโอกาสสัมผัสธรรมชาตของวัดสมเด็จจุเรียมิ่งเมืองสถาปัตยกรรมวิจิตรงดงามของโบสถ์ไม้สักแกะสลักทั้งหลัง ตั้งโดดเด่นท่ามกลางขุนเขาและสายหมอก อีกทั้งยังเป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธเจ้าพระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภา จอมแพทย์ บรรจุองค์พระบรมสารีริกธาตุ ให้ประชาชนได้ไปกราบไหว้สักการะขอพรเพื่อความเป็นสิริมงคล ด้วยความศรัทธาของประชาชนนี้ช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจการท่องเที่ยว จังหวัดเลย

คำสำคัญ: ความศรัทธา; พระพุทธเจ้าไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ); วัดสมเด็จจุเรียมิ่งเมือง; จังหวัดเลย

Abstract

This research entitled “A Study the Faith of People who come to worship Buddha Phaisachaya Guru Vaidunyaprabha, Physician (Phra Kring Pawaret) at Somdet Phuruea Ming Mueang Temple Loei Province” has two objectives: (1) to study the background and importance of Buddha phaisachaya guru in Mahayana Buddhist scriptures, (2) to study faith of people who come to worship Buddha Phaisachaya Guru Vaidunyaprabha, physician (Phra Kring Pawaret) at Somdet Phuruea Ming Mueang temple lovi province. This research is qualitative research. I studied scriptures and interviewed 30 people in the field of Somdet Phuruea Ming Mueang temple.

The findings of the study demonstrated that (1) Buddha Phaisachaya Guru and Phrakring are similar. Faithful people believe that the Buddha Phaisachaya guru can heal diseases, therefore people worship and concentrate the Phaisachaya Buddha. Buddha Phaisachaya is built extensively. (2) People are interested in the story of building

great Buddha image, make merit at the temple. Somdet Phuruea Ming Mueang temple are placed amongst the mountains. Buddha Phaisachaya Guru Vaidunyaprabha is its chapel, which is architectonically beautiful. For that, the faithful people come to adore Buddha Phaisachaya Guru Vaidunyaprabha at Somdet Phuruea Ming Mueang temple Loei province, as a result, tourism in the province Loei is good.

Keywords: Faith; Buddha Phaisachaya Guru Vaidunyaprabha; Physician (Phra Kring Pawaret); Somdet Phu Ruea Ming Mueange Temple; Loei Province

บทนำ

ความศรัทธาในพระพุทธรูปเจ้าไตรสรณ์พระธรรมอันประเสริฐ ทรงแสดงอัมมจักกัปปวัตตนสูตรให้แก่เหล่าปัญจวัคคีย์ โภณทัณญะผู้เป็นหัวหน้าเมื่อฟังธรรมนั้นแล้วได้ดวงตาเห็นธรรม ทูลขออุปสมบทเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา^๑ ความศรัทธาในไตรสรณคมนั้น เมื่อประชาชนระลึกก่อให้เกิดความศรัทธาปสาทะชวนใจอยากรับธรรมปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นออกจากทุกข์ในวัฏฏสงสาร เป็นเหตุให้เข้าถึงนิพพานความเชื่อหรือศรัทธาพระรัตนตรัย ชาวพุทธพึงระลึกตระหนักอยู่คู่กับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องชักนำอันแรกให้เกิดไตรสรณคมนั้น หรือเป็นพุทธศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา คือ สิ่งที่เกิดขึ้นในใจ ๒ อย่าง ได้แก่ ศรัทธา กับ ปสาทะ ศรัทธาแปลว่าความเชื่อ ปสาทะ แปลว่า ความเลื่อมใส ศรัทธาที่ไม่ถูกต้องอาจเป็นอันตรายแก่การนับถือพระพุทธศาสนา เมื่อศรัทธาไม่ถูกต้อง ปสาทะ ก็ไม่ถูกต้องเหมือนกัน ความศรัทธาหรือความเชื่ออย่างถูกต้อง^๒ ศรัทธา คือ ธรรมชาติที่มีความเชื่อและความเลื่อมใสในพระพุทธรูปพระธรรม พระสงฆ์ตามความเป็นจริง เชื่อในกรรมและผลของกรรม^๓

ปรากฏการณ์สังคมไทยมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์นิยมบูชาหามาไว้ที่บ้านตนไว้ที่ชุมชนหรือที่หน่วยงานรวมถึงองค์กร นั่นคือ เครื่องรางของขลัง พระเครื่อง สำหรับพระเครื่องที่มีผู้นิยมและเสาะแสวงหามากที่สุดองค์หนึ่งคือ พระรอดมีอายุพันกว่าปี นอกจากนั้นในบรรดาพระเครื่องที่มีผู้นิยมสูงสุดในปัจจุบันยังคงเป็นพระเบญจภาคีประกอบด้วยพระสมเด็จฯ พระนางพญาพิษณุโลก พระรอดวัดมหาวัน พระกำแพงซุ้มกอ และ พระผงสุพรรณบุรี ซึ่งนับวันจะหาของจริงยากขึ้นทุกวัน พระเครื่องที่นิยมรอง

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑-๑๘/๑-๒๕.

^๒ สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน), **หลักพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๕๗-๑๕๘.

^๓ พระครูปลัดวิสุทธิ์ คุตตชโย, **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมชั้นจุฬารัตนิกมิตติ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนาเพรสจำกัด [Tana Press Cos.,Ltd], ๒๕๖๔), หน้า ๖๔.

ลงมามีหลายประเภทเช่นพระปิดตา พระหลวงพ่อดำ เป็นต้น ราคาพอหาเช่าซื้อกันได้บ้าง ไม่กี่ปีที่ผ่านมาข้าพเจ้ามี “พระกริ่ง” องค์หนึ่งมีการเช่าซื้อกันในราคาสูงถึงสามสิบล้านบาท เป็นพระกริ่งปวเรศสร้างโดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ วัดบวรนิเวศวิหาร^๔ หรือที่มีชื่อเรียกว่า พระไภษัชยคุรุพุทธะ

พระไภษัชยคุรุพุทธะมีความเป็นมาอย่างไร เมื่อได้ค้นหาในหนังสือ “พระชินพุทธหำพระองค์” พบว่า พระพุทธเจ้าในรูปกายทิพย์ ตามคติของมหายานและวัชรยานระบุ มี ๕ พระองค์ คือ

- ๑) พระอักโษภยพุทธะ ๒) พระรัตนสัมภพพุทธะ
- ๓) พระอมิตาภพุทธะ ๔) พระอโฆสิทธิพุทธะ
- ๕) พระไวโรจนะพุทธะ^๕

จากการศึกษาพบว่า ในหนังสือมีคำอธิบายเกี่ยวกับพระรัตนสัมภพพุทธะ คือ พระไภษัชยคุรุพุทธะเป็นพระพุทธเจ้าที่ชาวทิเบตให้ความเคารพเป็นพิเศษในด้านคติความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าแห่งการรักษายาบาล ทรงรักษาโรคได้ทุกชนิด รวมทั้งโรคสำคัญคือ “อวิชชา” ในไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตสูตรได้อธิบายถึงปณิธานของพระองค์ที่ขอให้สรรพสัตว์ปราศจากโรคภัยทั้งปวงในรูปสักการะถ้าเป็นพระพุทธเจ้าสามพระองค์ มักประทับอยู่เบื้องซ้ายของพระศากยมุนีพุทธะและเสด็จประทับทางทิศตะวันออกตรงข้ามกับพระอมิตาภพุทธะ มีพระวรกายสีน้ำเงิน ปัจจุบันมีประดิษฐานอยู่ที่ “วัดมังกรกมลาวาส” หรือ ที่รู้จักกันนาม “วัดเล่งเน่ยยี่” ดังนั้น พระไภษัชยคุรุพุทธะ จึงมีบทบาทสำคัญเป็นพระพุทธรูปที่ชาวพุทธมหายานให้ความเคารพบูชาจนถึงปัจจุบัน^๖ ด้วยเหตุดังกล่าวในเรื่องความศรัทธา ความเชื่อขยายผลมาถึงวัดสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิ่งเมือง ตั้งอยู่ที่บ้านป่าจันทม หมู่ที่ ๖ ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ตามหนังสือประกาศสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เรื่อง ตั้งวัดในพระพุทธศาสนา ความว่า “...อาศัยความตาม ข้อ ๔ แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๓) ออกความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงประกาศตั้งเป็นวัดขึ้นในพระพุทธศาสนา มีนามว่า “วัดสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิ่งเมือง” ตั้งแต่วันที่ ๔ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐...”^๗

โดยพระราชปณิธานสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ให้สร้าง “พระพุทธเจ้าไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาจอมแพทย์” องค์ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ที่วัดสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิ่งเมือง บ้านป่าจันทมหมู่ที่ ๖

^๔ อภิเดช อาภากร, สุตยอตพระกริ่งยอดนิม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๗.

^๕ สุมาลี มหณรงค์ชัย, พระชินพุทธหำพระองค์, (กรุงเทพมหานคร: ส่องสยาม, ๒๕๔๓), หน้า ๘.

^๖ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, ไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตสูตร, (กรุงเทพมหานคร: ส่องสยาม, ๒๕๕๔), หน้า

^๗ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ลงวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐ (เอกสารอัดสำเนา).

ตำบลหนองบัว อำเภอกุเรื่อ จังหวัดเลย ได้ก่อสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๑ โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้า และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นจำนวน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านบาทถ้วน) โดยมีรับสั่งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย นายกำเกิง สุรการ ในสมัยนั้นเป็นผู้ควบคุมดูแลการก่อสร้างสำนักสงฆ์แห่งนี้ในเนื้อที่ ๕๐ ไร่ แต่หาซื้อที่ดินไม่ได้ตามพระราชประสงค์ นายอุดม สุทธชา (ด้วง) อดีตสารวัตรกำนันตำบลหนองบัว กิ่งอำเภอกุเรื่อ สมัยนั้นจึงได้สละที่ดินส่วนตัวให้สร้างวัดจำนวน ๔ ไร่ และขายให้อีกจำนวน ๑๖ ไร่ โดยท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเลย นายกำเกิง สุรการ ได้นำที่ดินแปลงนี้ขึ้นเป็นเอกสารสิทธิ์ ที่ดินไว้ในชื่อของท่านเองและได้ถ่ายโอนภรรยาและบุตรสาวไว้เพื่อจักได้ขออนุญาตสร้างวัดต่อไป^๔

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความเป็นมาและความเป็นสำคัญของพระไภษัชยคุรุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหายาน และ ศึกษาความศรัทธาของประชาชนที่มานุชาสักการะพระพุทธรูปเจ้าพระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) วัดสมเด็จพระกุเรื่อ มิ่งเมือง ตำบลหนองบัว อำเภอกุเรื่อ จังหวัดเลย

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาความเป็นมาและความเป็นสำคัญของพระไภษัชยคุรุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหายาน

๒. เพื่อศึกษาความศรัทธาของประชาชนที่มานุชาสักการะพระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) วัดสมเด็จพระกุเรื่อ มิ่งเมือง จังหวัดเลย

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและสัมภาษณ์ โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระไภษัชยคุรุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหายาน กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ๒ ประเด็น คือ ความเป็นมาความเป็นสำคัญของพระไภษัชยคุรุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหายาน และความศรัทธาของประชาชนที่มานุชาสักการะพระพุทธรูปเจ้าไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) วัดสมเด็จพระกุเรื่อ มิ่งเมือง ตำบลหนองบัว อำเภอกุเรื่อ จังหวัดเลย กำหนดผู้ให้ข้อมูล ๒ กลุ่ม จำนวน ๓๐ คน คือ (๑) ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณรอบวัดกุเรื่อ มิ่งเมือง ตำบลหนองบัว อำเภอกุเรื่อ จังหวัดเลย (๒) นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวัดกุเรื่อ มิ่งเมือง ขอบเขตด้านพื้นที่ วัดสมเด็จพระกุเรื่อ มิ่งเมือง ตำบลหนองบัว อำเภอกุเรื่อ จังหวัดเลย โดยอาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จะศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณ-

^๔ พระครูบริหารกิจจาทร เจ้าคณะอำเภอกุเรื่อ (ธรรมยุต) ลงวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐ (เอกสารอัดสำเนา).

ราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ คัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์ และ หนังสือวิชาการ พร้อมทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเป็นข้อมูลองค์ประกอบเพื่อการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในข้อที่หนึ่ง และ ข้อที่สอง ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย ตามลำดับ ดังนี้

๑. ผู้วิจัยทำการศึกษาวิเคราะห์ และจัดเรียงเรียงข้อมูลที่ได้มาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา และข้อมูลในชั้นปฐมภูมิ ทุตติภูมิ เพื่อศึกษาความเป็นมาและความเป็นสำคัญของพระโฆษชยคุรุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหายาน

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ปัญหา และวัตถุประสงค์ในการวิจัย

๓. กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒ กลุ่ม จำนวน ๓๐ คน คือ (๑) ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณรอบวัดภูเรือมิ่งเมือง ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย (๒) นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวัดภูเรือมิ่งเมือง ขอบเขตด้านพื้นที่ วัดสมเด็จพระภูเรือมิ่งเมือง ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

๔. กำหนดเครื่องมือวิจัย และออกแบบคำถามเพื่อทำการสัมภาษณ์ ต่อจากนั้นจึงนำไปตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยโดยผู้เชี่ยวชาญ ๓ รูป/คน

๕. ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และ เก็บรวบรวมข้อมูล ในข้อหนึ่งและข้อสองเพื่อทำการวิเคราะห์ความศรัทธาของประชาชนที่มาบูชาสักการะพระโฆษชยคุรุไวฑูรยประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) วัดสมเด็จพระภูเรือมิ่งเมือง จังหวัดเลย และความเป็นมาและความเป็นสำคัญของพระโฆษชยคุรุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหายาน มีความเหมือนและความต่างกันอย่างไรในมิติความศรัทธา

๖. ทำการวิเคราะห์ เพื่อนำมาสรุปในบทที่ ๔

๗. สรุป และรายงานผลการศึกษาอภิปรายผลในบทที่ ๕ ในขั้นตอนสุดท้ายนี้ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาสรุปผลการวิจัยเป็นองค์ความรู้ใหม่อย่างสมบูรณ์ และเสนอแนะผลที่ได้จากการวิจัย และเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

ความสำคัญพระโฆษชยคุรุ หมายถึง พระพุทธเจ้าที่ประทับอยู่ในพุทธเกษตรด้านทิศตะวันออก ทรงคุณสมบัตินด้านการแพทย์ และคำว่า “พระโฆษชยคุรุ” นี้ ในบริบทของคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหายาน ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหายาน พบหลักฐานไว้ซึ่งความศรัทธา นิยมสร้างพระพุทธรูปพระพุทธรูปพระโฆษชยคุรุไวฑูรยกับตำนานพระกริ่งในความเชื่อของการรักษาโรค พุทธลักษณะเป็นที่พึงทางใจของผู้สร้าง และประชาชนผู้มีความศรัทธาสักการะ สร้างพระกริ่งเกิดขึ้นจากความสำนึกศรัทธา นิยมสร้างเพื่อบูชาในหลายสำนัก

ความเป็นมาในการสร้างพระพุทธรูปเจ้าโกษาขยาครุไวฑูรย์ประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) หมายถึงพระพุทธรูปปางจอมแพทย์สูง ๑๓ ศอก กว้าง ๙ ศอกเศษ ประดิษฐานอยู่ที่วัดสมเด็จภูเรือมิ่งเมือง อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย และ คำว่า “พระพุทธรูปเจ้าโกษาขยาครุไวฑูรย์ประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ)” นี้ มีวัตถุประสงค์ในการตั้งชื่อตามหนังสือประกาศสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เรื่อง ตั้งวัดในพระพุทธศาสนา ความว่า “...อาศัยความตาม ข้อ ๔ แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๓) ออกความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงประกาศตั้งเป็นวัดขึ้นในพระพุทธศาสนา มีนามว่า “วัดสมเด็จภูเรือ” ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ขอให้วัดสมเด็จภูเรือ สถิตสถาพรตลอดกาลนาน ประกาศ ณ วันที่ ๔ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐...

ความศรัทธาของประชาชนที่มานุชาสักการะพระพุทธรูปเจ้าโกษาขยาครุไวฑูรย์ประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) พบว่า ประชาชนมีความศรัทธาสนใจศึกษาเชิงพุทธศิลป์ประวัติการสร้างพระพุทธรูปใหญ่ เรียนรู้ถึงคุณค่าแท้ในพุทธลักษณะเป็นที่พึงทางใจ หัวใจสำคัญสองด้านต่อมุมมองของประชาชนที่ผ่านการศึกษาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา งานวิจัย บทความและการสัมภาษณ์ ดังนี้

๑. สำคัญด้านสุขภาพสามารถรักษาโรค ป้องกันโรคร้ายได้ พระกริ่งเมื่อบูชาไว้ประจำบ้าน ประจำตัวก็จะเป็นที่พึงทางใจ ไม่ให้หลงไหลไปในทางที่ผิด โดยมีรากของความโลภ ความโกรธ ความหลง ด้วยความสำคัญความศรัทธา ความเชื่อที่ว่าพระพุทธรูปเจ้าโกษาขยาครุไวฑูรย์ประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) เป็นความเชื่อของนิกายสุขาวดี

๒. สำคัญด้านการเป็นที่พึงทางใจ ด้วยพระมหาปณิธานของพระพุทธรูปเจ้าโกษาขยาครุไวฑูรย์ประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) และพุทธลักษณะที่งดงาม อ้างอิงแนวคิดพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่ออธิบายเรื่องความศรัทธาของประชาชนประเด็นของความเป็นมาของประวัติวัดภูเรือ เห็นคุณค่าความสำคัญพระพุทธรูปเจ้าโกษาขยาครุไวฑูรย์ประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) ประดิษฐานอยู่ ณ วัดสมเด็จภูเรือมิ่งเมือง จังหวัดเลย ในองค์ประกอบทางพระพุทธศาสนาอยู่ ๕ ด้าน คือ ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนบุคคล ศาสนพิธีและศาสนธรรม

อีกทั้งอธิบายความศรัทธาที่ได้มาจากคำสัมภาษณ์ประชากร ๓๐ คน ตามลำดับดังนี้

๑. ศาสนธรรม เป็นหลักฐานแสดงถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและได้สืบทอดจากพุทธกาลถึงปัจจุบัน บริเวณพื้นที่ ณ วัดสมเด็จภูเรือมิ่งเมือง จังหวัดเลย คือองค์พระพุทธรูปองค์ใหญ่ ผู้สร้างมีเจตนารมณ์สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นที่พึงทางใจ ประชาชนขอพรอธิฐานถึงความไม่มีโรคร้ายเพื่อพุทธนุสติ

๒. ศาสนสถาน บริเวณวัดสมเด็จภูเรือมิ่งเมือง จังหวัดเลย ได้ออกแบบกิจกรรมและสถานที่ได้งดงาม สะอาด ผู้เดินทางไปถึงสถานที่บริเวณนั้น เกิดจิตศรัทธาบ่าเพ็ญ ทาน ศีล ภาวนา (ยกมือไหว้) ขอพร การค้าเจริญรุ่งเรือง ประชาชนบางกลุ่มใส่ชุดขาวรวมตัวกันมานั่งเจริญกรรมฐาน ด้วยความสงบ

๓. ศาสนวัตถุ สถานที่ที่ได้อบรมคือประติมากรรมที่งดงาม

๕. ศาสนพิธี จัดให้มีพิธีทางศาสนากิจกรรมตามปฏิทินประจำปีถือว่าเป็นสถานที่บุญวิธี ทานวิธี บุญกริยา นอกจากนี้ สิ่งที่เป็นหลักคิดทางพระพุทธศาสนา คือ พุทธปรัชญาที่ค้นพบ “ความไม่มีโรค เป็นลาภ อันประเสริฐ” พระโภชัชยคุรุมีความสำคัญในเรื่องความเชื่อความศรัทธาในคุณค่าด้านการแพทย์ ในพระพุทธศาสนา พระโภชัชยคุรุเป็นพระพุทธเจ้าทางด้านกริยาแพทย์ เพราะพระองค์สามารถรักษาโรคของสรรพสัตว์ไม่ว่าจะเป็นโรคทางกายได้แก่ความเจ็บป่วยหรือโรคทางใจ โดยมีรากของ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ฉะนั้นความเชื่อว่ามีพระโภชัชยคุรุเป็นความเชื่อของนิกายสุขาวดี

กล่าวได้ว่าพระโฆษชยคุรุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามหายานมีประวัติความเป็นมา ความศรัทธา ความสำคัญ แนวคิดตามคัมภีร์พระพุทธศาสนามหายาน อธิบายไว้ว่า “พระมหาปณิธาน ๑๒ ของพระโฆษชยคุรุ จะมุ่งเน้นเป็นไปเพื่อการช่วยเหลือสรรพสัตว์ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นช่วยเหลือสรรพสัตว์ ให้บรรลุโพธิญาณ ช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ ความเจ็บป่วยและบ่วงแห่งมาร” พัฒนาความศรัทธา ส่งต่อประชาชนในหลายพื้นที่ หลายสำนัก โดยเฉพาะชาวพุทธศาสนิกชนมหายาน ให้มีความสำคัญสร้าง พระพุทธเจ้าพระโฆษชยคุรุพุทธะ ผสมผสานตำนานพระกริ่ง พระมหาปณิธานของพระโฆษชยคุรุ ปางของ พระพุทธรูป ประวัติการสร้างพระกริ่งขยายความเชื่อความสำคัญนี้แผ่เข้าไปในประเทศไทยที่นับถือพระพุทธ- ศาสนาเถรวาท ขยายผลความสำคัญความศักดิ์สิทธิ์ให้ประชาชนที่ศรัทธาสนใจบูชาและมีความต้องการ บูชากันมากขึ้น ราคาสูงขึ้นและพัฒนาเป็นพุทธพาณิชย์ในปัจจุบัน ในหนังสือ “สุดยอดพระกริ่งยอดนิยม” มีบันทึกไว้ตอนหนึ่งว่า “พระกริ่ง” นั้น ทราบกันดีโดยทั่วไปว่าเป็นพระพุทธรูปปฏิมาเนื้อโลหะขนาดเล็กย่อม ในองค์พระบรรจุเม็ดกริ่ง เมื่อเขย่าจะมีเสียงดัง พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปลอยองค์ ประทับนั่งบนฐาน บัวซ้อนชั้น เนื้อโลหะผสม สีออกแดง เหลือง ดำเรียกกันว่าเนื้อสำริด หรือ นวโลหะ แนวคิดฝ่ายมหายาน เรื่องพระโฆษชยคุรุไวฑูรย์ประภาจอมแพทย์มีปรากฏตามที่ท่านนาคราชุนได้กล่าวไว้ในทวาทศนิกายศาสตร์ “มหายาน เป็นยานอันประเสริฐกว่ายานทั้งสองคือสวากยานและปัจเจกยาน ความศรัทธาของผู้มาบูชา ไหว้พระทำบุญมีโอกาสมิตรัสธรรมชาติของวัดสมเด็จภูเรือมิ่งเมืองสถาปตยกรรมวิจิตรงดงามของโบสถ์ ไม่สักแกะสลักทั้งหลัง ตั้งโดดเด่นท่ามกลางขุนเขาและสายหมอก อีกทั้งยังเป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธเจ้า โฆษชยคุรุไวฑูรย์ประภาจอมแพทย์ บรรจงองค์พระบรมสารีริกธาตุ ให้ประชาชนได้ไปกราบไหว้สักการะ ขอพรเพื่อความเป็นสิริมงคล

อภิปรายผล

ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยที่กำหนดไว้ จึงทำให้ผู้วิจัยได้ผลการวิจัยตามที่นำเสนอในเบื้องต้น ประกอบการศึกษาในพื้นที่จริง ผลการวิจัยเรื่อง “ศึกษาความศรัทธาของประชาชนที่มานุชาสักการะพระพุทธรูปเจ้าโสมพะมิตรวชิระบูรพาจารย์ประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) วัดสมเด็จกุฎีเรือมิ่งเมือง จังหวัดเลย” มีความสอดคล้องกับความเป็นมาและความสำคัญของพระโสมพะมิตรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหายาน และเนื้อหาของตำรางานเขียนบทความ งานวิจัยที่ได้ทบทวนวรรณกรรมไว้ในบทที่ ๒ แล้วนั้น สิ่งที่แตกต่างกันไปจากคัมภีร์แนวทางพระพุทธศาสนา คือประวัติความเป็นมาความศรัทธาสถาปัตยกรรมที่วิจิตรบรรจงก่อสร้างพระกริ่งปวเรศองค์ใหญ่ที่สุดในโลกด้วยความงดงาม ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทำให้ประชาชนตลอดจนพุทธศาสนิกชนทั่วไป เกิดความเคารพ เลื่อมใส และศรัทธาเป็นอย่างมาก วัดสมเด็จกุฎีเรือมิ่งเมือง มีสถาปัตยกรรมก่อสร้างด้วยความงดงามรวมทั้งมีทัศนียภาพที่สวยงาม มีความเหมาะสมกับประชาชนที่นิยมท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

บทสรุป

แนวคิดฝ่ายมหายานให้ความสนใจเรื่องพระโสมพะมิตร มีข้อความปรากฏตามที่ท่านนาคราชขุน ได้กล่าวไว้ในทวาทศนิกายศาสตร์ “มหายาน เป็นยานอันประเสริฐกว่ายานทั้งสอง คือสาวกยานและปัจเจกยาน ความศรัทธาของผู้มานุชาไหว้พระโสมพะมิตรวชิระบูรพาจารย์ประภาจอมแพทย์ ถือเป็นสิริมงคลได้ทำบุญ ชมสิ่งแวดล้อมโดยรวมที่ร่มรื่นพร้อมสัมผัสธรรมชาติในบริเวณรอบวัดสมเด็จกุฎีเรือมิ่งเมือง จังหวัดเลย นับเป็นสถาปัตยกรรมวิจิตรงดงามของโบสถ์ไม้สักแกะสลักทั้งหลัง ตั้งโดดเด่นท่ามกลางขุนเขาและสายหมอก อีกทั้งยังเป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธรูปเจ้าโสมพะมิตรวชิระบูรพาจารย์ประภา จอมแพทย์ บรรพบุรุษพระบรมสารีริกธาตุ ให้ประชาชนได้ไปกราบไหว้สักการะขอพรเพื่อความเป็นสิริมงคล สิ่งสำคัญพระพุทธรูป เกื้อกูลความศรัทธาในพระรัตนตรัย ออกแบบศิลปะสร้างสรรค์ ประชาชนไปท่องเที่ยวถ่ายภาพเผยแพร่ ทำให้ผู้ได้เห็นวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชาวพุทธ เป็นการส่งเสริมช่วยค้ำจุนพระพุทธศาสนา ความศรัทธาจึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดคุณธรรมสามารถโน้มน้าวจิตใจของประชาชนใกล้ชิดพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุแห่งความศรัทธาของประชาชนนี้ ส่งผลลัพท์ส่งเสริมรายได้เศรษฐกิจการท่องเที่ยว จังหวัดเลย

ข้อเสนอแนะ

คณะกรรมการวัดและผู้บริหารจัดการดูแล ควรศึกษาความศรัทธาของประชาชนที่มาบูชาสักการะ พระพุทธเจ้าโกซัซยคุรุไวฑูรยประภาจอมแพทย์ (พระกริ่งปวเรศ) วัดสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี จังหวัดเลย ถึงความศรัทธาและความต้องการในมิติต่าง ๆ รอบบริเวณสถานที่ เพื่อเป็นไปเพื่อการพัฒนาสถานที่แห่งนี้ไว้จากฐานสู่รุ่ม นับเป็นประวัติศาสตร์ หลักคิดแนวทางในการมีที่พึ่งทางใจให้ประชาชนในพื้นที่ และ นักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาพุทธศิลป์ในการสร้างศรัทธาของประชาชนในพระพุทธรูป
๒. ควรศึกษาการจัดการศาสนสถานเพื่อการเผยแผ่พระศาสนาในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. ไก่ซัซยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตสูตร. กรุงเทพมหานคร: ส่องสยาม, ๒๕๕๔.
- พระครูบริหารกิจจาทร เจ้าคณะอำเภอภูเรือ (ธรรมยุต) ลงวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐ (เอกสารอัดสำเนา).
- พระครูปลัดวิสุทธิ คุตตชโย. คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมชั้นจุฬาริกษิตร์, กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนาเพรสจำกัด [Tana Press Co.,Ltd], ๒๕๖๔.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน). หลักพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ลงวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐ (เอกสารอัดสำเนา).
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. พระชินพุทธหำพระองค์. กรุงเทพมหานคร: ส่องสยาม, ๒๕๔๗.
- อภิเดช อาภากร. สูดยอดพระกริ่งยอดนิยม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ จำกัด, ๒๕๕๗.

ชุมชนนวัตกรรมด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางทรัพยากร*

The innovative community management for creative tourism, base on resources capital

พระวิมาน คมกริปปัญญ์**

PhraViman Khamphirapaṅko

ภาณุวัฒน์ สิงห์คำป้อม***

Panuvat Singkhampong

วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Maharakham Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: arsomman1653@gmail.com

Received: January 05, 2023

Revised: February 16, 2023

Accepted: February 17, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชุมชนนวัตกรรมด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางทรัพยากรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตอนใต้ ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการสำรวจ สัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม และปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย : การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางทรัพยากรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตอนใต้ ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม โดยได้ดำเนินการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชน เพื่อสร้างกรอบแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน และการออกแบบแผนการดำเนินงานท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วม การทดลองจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การร่วมกันประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จากต้นทุนทางทรัพยากร ก่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงสร้างสรรค์

* บทความนี้ได้พัฒนาจากหนังสือสารนิพนธ์ ที่พิมพ์เผยแพร่ เนื่องในงานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๕ ณ อาคาร มวก ๔๘ พรรษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอนวน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๘-๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๕.

** พระวิมาน คมกริปปัญญ์, ดร. PhraViman Khamphirapaṅko, Dr ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม

*** นายภาณุวัฒน์ สิงห์คำป้อม Mr.Panuvat Singkhampong อาจารย์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม

๘ ส่วน คือ การจัดการต้นทุนทรัพยากร พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม ส่งเสริมผู้ประกอบการสร้างสรรค์ไปพร้อมกับการพัฒนาชุมชน การออกแบบกิจกรรมและสินค้าสร้างสรรค์ และการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ ส่งผลให้เกิดชุมชนนวัตกรรมด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางทรัพยากร

คำสำคัญ : ชุมชนนวัตกรรม; การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์; ทุนทางทรัพยากร; ชุมชนดอนดู่

Abstract

This research article aims to study the innovative community in creative tourism management. based on resource capital through the participation of the Don Du community Khan Than Rat Subdistrict Kantharawichai District Maha Sarakham Province This is a qualitative research using survey methods, interviews, focus groups and participatory creative tourism management practices.

The results of research : Resource-based creative tourism management with the participation of the Don Du community Khan Than Rat Subdistrict Kantharawichai District Maha Sarakham Province by analyzing the factors affecting the creative tourism of the community To create a conceptual framework for creative tourism management that is suitable for the community context. and the design of a participatory creative tourism operation plan. creative tourism management experiment joint evaluation of creative tourism management and the development of creative tourism management from resource costs Resulting in 8 creative outcomes: resource cost management; Developing creative tourist attractions participative tourism management Promote creative entrepreneurs along with community development Designing activities and creative products and creative communication Resulting in the creation of creative tourism management communities based on resource capital.

Keywords : innovative community; creative tourism management; resource capital; Don Du community

บทนำ

ในแต่ละปีภาคการท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศอย่างมหาศาล ทำให้หลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนต่างก็ขยายธุรกิจ ขยายพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวในประเทศ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศไทยอย่างมหาศาล โดยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ซึ่งเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยววิถีชุมชน ทำให้กระจายรายได้และมีเม็ดเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจฐานราก “กลยุทธ์ที่นำมาใช้ในเชิงยุทธศาสตร์ของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ คือ เศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy) เนื่องจากกฎเกณฑ์ทางการตลาดที่เปลี่ยนไป การสร้างรายได้เปลี่ยนจากการสร้างมูลค่าในตัววัตถุที่จับต้องได้ไปสู่การสร้างมูลค่าให้กับสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้”^๑ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่พัฒนาต่อยอดจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวจากชุมชน และส่งเสริมการผลิตสินค้าท้องถิ่นป้อนสู่ตลาด เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว^๒ ปัญหาสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ ขาดความรู้เกี่ยวกับกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ขาดองค์ความรู้ในการจัดการท่องเที่ยว และขาดการจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ รวมทั้งขาดการส่งเสริมทรัพยากรซึ่งเป็นต้นทุนด้านฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ทำให้จัดการท่องเที่ยวโดยไม่สอดคล้องกับบริบทและวิถีชีวิตชุมชน

ในส่วนของชุมชนตอนดู่ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นต้นทุนหลายส่วนที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น การมีป่าอยู่กลางชุมชน การรักษาวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตชุมชน การผลิตสินค้าและบริการ การมีผู้ประกอบการขนาดย่อมในชุมชน รวมทั้งประวัติศาสตร์ชุมชนอันยาวนานควบคู่กับเมืองโบราณกันธารราษฎร์ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชน แต่คนในชุมชนยังขาดองค์ความรู้ในการจัดการทุนทางทรัพยากร การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน ทำให้ชุมชนสูญเสียโอกาสในการพัฒนาชุมชนในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาชุมชนนวัตกรรมด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางทรัพยากรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างมีประสิทธิภาพ

^๑ ภิรมณ์ แก้วสง่า และนิศาชล จันทน์ศรี, “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : ทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยวไทย”, *Suranaree J. Soc. Sci.*, Vol. 6 No. 1 (June 2012) : 92.

^๒ Wurzbarger, Introduction to the SantaFe & UNESCO International Conference A Global Conversation on Best Practices and New Opportunities. In Wurzbarger, R. (Ed.). *Creative Tourism A Global Conversation how to provide unique creative experiences for travelers worldwide: at present at the 2008 Santa Fe & UNESCO International Conference on Creative Tourism in Santa Fe, (New Mexico : USA., 2010), pp. 15-22.*

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาชุมชนวิถีชีวิตด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางทรัพยากรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตอนใต้ ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัย : ในงานวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยได้ดำเนินการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ๕ แนวคิด คือ แนวคิดการจัดการ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยว แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ๖ ขั้นตอน คือ การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ต้นทุนทางทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน การร่วมวางแผนการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การร่วมดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การร่วมรับผลประโยชน์ การร่วมติดตามประเมินผล และร่วมทบทวน/จัดการความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

๒. พื้นที่วิจัย : ชุมชนตอนใต้ ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย : แบบสัมภาษณ์ สทนากลุ่ม ชุดปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล : การเก็บรวบรวมข้อมูลจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

๑) เก็บข้อมูลในประเด็นทุนทางทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวชุมชนตอนใต้ ๔ ขั้นตอน คือ ขั้นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นประเมินผลกระทบ ขั้นจัดลำดับความสำคัญของปัญหาการท่องเที่ยว และขั้นศึกษาวิเคราะห์กลไกการจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

๒) เก็บข้อมูลในประเด็นการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางทรัพยากรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตอนใต้ ๖ ขั้นตอน คือ ขั้นวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยว ขั้นสร้างกรอบแนวคิดเชิงกลไกและกระบวนการ ขั้นออกแบบแผนการดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ขั้นบูรณาการแผนงานสู่การดำเนินงาน ขั้นการประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และขั้นพัฒนาชุมชนนวัตวิถีการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อยืนยันกระบวนการปฏิบัติที่ดี

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล : งานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์บริบทพื้นที่วิจัย การวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบ วิเคราะห์ต้นทุนทางทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวของชุมชน รวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสำรวจ การร่วมจัดกิจกรรมชุมชนนวัตวิถีการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม บูรณาการกับข้อมูลจากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้สังเคราะห์แนวคิดที่เกี่ยวข้องมาใช้บูรณาการกับงานวิจัย ๕ แนวคิด ประกอบด้วย

๑) แนวคิดการจัดการมาใช้จัดการท่องเที่ยว ประกอบด้วย การจัดการคน (Man) คือ ทรัพยากรบุคคล เครื่องจักร (Machine) คือ เครื่องจักร เครื่องมือ และอุปกรณ์ เงินทุน (Money) คือ งบประมาณ สนับสนุน วัสดุสิ่งของ (Material) คือ วัตถุดิบและวัตถุดิบของที่ใช้^๓ ซึ่งเป็นศิลปะที่ต้องใช้เทคนิค วิธีการ จัดองค์การ และสนับสนุนให้สมาชิกใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด^๔

๒) แนวคิดการท่องเที่ยว ซึ่งได้บูรณาการรูปแบบการท่องเที่ยวมาใช้ ๓ รูปแบบหลัก คือ รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (natural based tourism) รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism) และรูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (special interest tourism)^๕

๓) แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บูรณาการกับแนวคิดของเกร็ก ริชาร์ดส ซึ่งจำแนกออกเป็น ๖ ส่วน ประกอบด้วย Interaction (การท่องเที่ยวที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน) Educational (การท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้และความรู้) Emotional (การท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าทางอารมณ์และประสบการณ์) Social (การท่องเที่ยวที่เกี่ยวพันกับคนในสังคมให้เกิดการเชื่อมโยงกัน) Participative (การท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วม) และ Involve (การท่องเที่ยวที่ต้องร่วมมือกันและเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง)^๖

๔) แนวคิดการมีส่วนร่วมมาใช้จัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม เพื่อร่วมกันตัดสินใจ วางแผน กำหนดขั้นตอน การรับผลประโยชน์ การตรวจสอบ ประเมินผลเพื่อการพัฒนา การปฏิบัติการกลับไปสู่การตัดสินใจ^๗

^๓ จิตภา เรืองกิตติญา และคณะ, “การประยุกต์หลักการจัดการธุรกิจตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ”, วารสารวิชาการเทคโนโลยีการจัดการ, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๓๘.

^๔ วรัชยา ศิริวัฒน์, การบริหารร่วมสมัย (Contemporary Administration), (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๘.

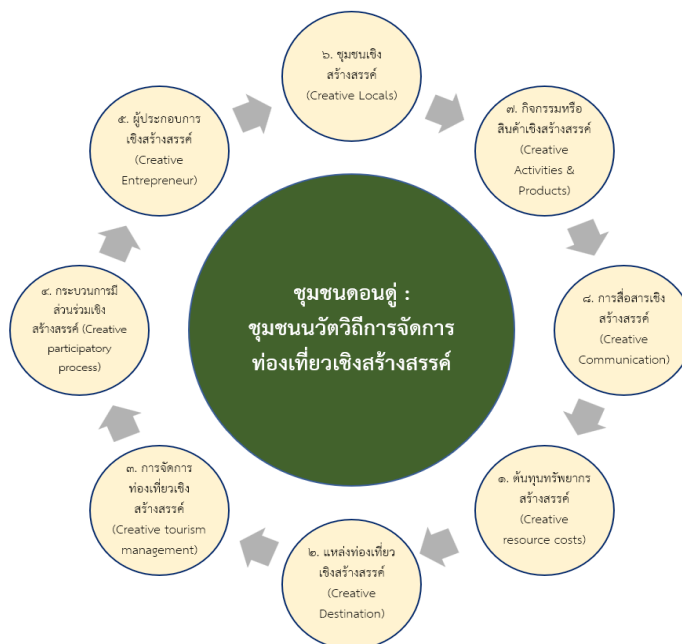
^๕ พระครูวิมลศิลป์ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ) และคณะ, “การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๗-๑๐.

^๖ เกร็ก ริชาร์ดส และคณะ, คู่มือกระบวนการพัฒนาและยกระดับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) งานท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน, ๒๕๖๑), หน้า ๑๙.

^๗ John M.Cohen and Norman T, Rural-Development Participation : Concepts and Measures for Project Design, Implementation and valuation, (The Rural Development Committee Center for International Studies Cornell University, 1977), p. 56.

๕) แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ (Creative Community Based Tourism: C-CBT) ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่าง การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยได้นำมาบูรณาการกับการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนเพื่อให้เป็นชุมชนนวัตกรรมด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนดอนตูเพื่อให้เป็นชุมชนนวัตกรรมด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งมีกระบวนการดำเนินงานจำแนกออกเป็น ๘ ส่วน ดังนี้

แผนภาพสรุปการดำเนินงานของชุมชนดอนตู : ชุมชนนวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าชุมชนดอนตูได้บูรณาการการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กับการเป็นชุมชนนวัตกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งได้ดำเนินการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ๘ ส่วน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ต้นทุนทรัพยากรสร้างสรรค์ (Creative resource costs)

การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนดอนตูเป็นผลพวงมาจากการที่คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของต้นทุนทางทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน โดยได้มีการสำรวจทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยว ๖ ทุน คือ

๑) ทุนทางกายภาพ ได้แก่ อาคารสถานที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ศาสนสถาน แหล่งเรียนรู้ สิ่งอำนวยความสะดวก และการคมนาคมสะดวก

“นภธ ศิวรัตน์และกิติ โพธิ์สิงห์, “นโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนอย่างยั่งยืน”, วารสาร มจรอุบลปริทรรศน์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๒) : ๔๖.

๒) ทุนมนุษย์ ๗ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชนจัดการท่องเที่ยว กลุ่มพระสงฆ์สนับสนุนการท่องเที่ยว กลุ่มผู้ดำเนินงานจัดการท่องเที่ยว กลุ่มผู้ประกอบการในชุมชน กลุ่มประชาชนที่มีส่วนร่วมโรงเรียน/สถานศึกษาและกลุ่มประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

๓) ทุนธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ดี ปราศจากมลภาวะ ภูมิทัศน์สวยงาม มีวัฒนธรรมป่าชุมชนและป่าสมุนไพร

๔) ทุนสังคม ได้แก่ สังคมที่เกื้อกูลต่อการท่องเที่ยว มีอัตลักษณ์ชุมชนที่โดดเด่น ความสามัคคี ความเอื้ออาทร การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น

๕) เงินทุน เงินทุนด้านการท่องเที่ยวมาจากเงินทุนจากผู้ประกอบการในชุมชน เงินทุนจากผู้ประกอบการแหล่งทุนภายนอกชุมชนที่สนับสนุนและเงินทุนสนับสนุนการท่องเที่ยวจากหน่วยงานต่าง ๆ

๖) ทุนด้านองค์กรชุมชน ได้แก่ กลุ่มหมู่บ้านท่องเที่ยวโอท็อปเชิงประเพณีวัฒนธรรม กลุ่มวัฒนธรรมป่าชุมชน (พ่อปู่กลางบ้าน) กลุ่มวิถี ค.คน วิถี ค.ควาย กลุ่มชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง บ้านดอนตู กลุ่มที่มีบทบาทจัดการท่องเที่ยวตามโปรแกรมการท่องเที่ยว และองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งต้นทุนทางทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนสามารถพัฒนาต่อยอดเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ จึงเริ่มต้นจากการใช้ฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อพัฒนาไปสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

๒. แหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Destination)

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนดอนตูไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในพื้นที่ชุมชนเท่านั้น แต่ยังมีกระจายพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไปสู่พื้นที่เกษตรกรรม ที่นา สวน ห้วย หนอง โคน ดอนปู่ตา และป่าชุมชน โดยกำหนดให้พื้นที่ทำกินของคนในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วย ซึ่งบางโปรแกรมการท่องเที่ยวสามารถจัดการท่องเที่ยวสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่ของคนในชุมชน โดยไม่กระทบวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในชุมชน โดยได้ออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละโปรแกรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมปฏิบัติและทำกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวด้วย

๓. การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative tourism management)

จากการที่ชุมชนดอนตูให้ความสำคัญกับต้นทุนทางทรัพยากรที่สามารถพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ โดยมีการใช้แนวคิดการจัดการเชิงสร้างสรรค์มาใช้จัดการท่องเที่ยว โดยได้มีการจัดทำแผนงานด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การจัดองค์กรชุมชนให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การมีผู้นำชุมชนที่กล้าตัดสินใจนำเอากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มาใช้กับชุมชน โดยมีการ

ประสานงานกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง มีแผนการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ รวมทั้งการกำกับติดตาม และควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

๔. กระบวนการมีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์ (Creative participatory process)

การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตอนใต้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทุกชั้นตอน โดยที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการรับรู้กระบวนการดำเนินงาน และร่วมดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ทั้งการสำรวจทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งเป็นต้นทุนทางด้านทรัพยากร การร่วมคิดถึงผลดีผลเสียและการออกแบบกิจกรรม และแผนการจัดการท่องเที่ยว การร่วมแก้ปัญหา การร่วมดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การร่วมกันประเมินผลจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อปรับปรุงพัฒนาและการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยกัน

๕. ผู้ประกอบการเชิงสร้างสรรค์ (Creative Entrepreneur)

นอกจากจะมุ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แล้ว ชุมชนตอนใต้ยังตระหนักถึงความสำคัญของผู้ประกอบการด้วย จึงได้กำกับดูแลให้ผู้ประกอบการดำเนินการอย่างสร้างสรรค์ โดยเน้นคุณภาพของสินค้าและบริการ กำหนดให้ผู้ประกอบการมีคุณสมบัติซื่อสัตย์สุจริต การเป็นผู้ประกอบการที่มีความโปร่งใส ไม่เอารัดเอาเปรียบชุมชนและนักท่องเที่ยว รวมทั้งการควบคุมไม่ให้ผู้ประกอบการสร้างผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมด้วย

๖. ชุมชนเชิงสร้างสรรค์ (Creative Locals)

ส่วนสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ประสบความสำเร็จของชุมชนตอนใต้ มาจากการที่มีพื้นฐานชุมชนสร้างสรรค์ เพราะก่อนที่จะมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้มีการประชาคมชุมชน เพื่อให้เข้าใจรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ บทบาทหน้าที่ของชุมชนที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คุณค่าและความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ หลังจากนั้นจึงร่วมกันเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อให้เป็นชุมชนที่มีวิถีเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้ชุมชนเป็นฐานรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวและโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

๗. กิจกรรมและสินค้าเชิงสร้างสรรค์ (Creative Activities and Products)

โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนตอนใต้ จะเน้นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนและเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเปิดประสบการณ์ใหม่ จากกิจกรรมท่องเที่ยวสร้างสรรค์และการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เน้นความสร้างสรรค์ ทั้งการออกแบบ การผลิต การสร้างแบรนด์ชุมชน การจัดจำหน่าย การรับรองคุณภาพของสินค้า โดยได้มีการอบรมแนวทางจัดกิจกรรมและการบริการเชิงสร้างสรรค์ด้วย

๘. การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ (Creative Communication)

ชุมชนตอนใต้ได้มีการสื่อสารการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยมีกลุ่มคนที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ๒๐ โปรแกรม โดยใช้สื่อสารสนเทศ ทั้งเพจ เฟซบุ๊ก ไลน์ วิกิทัศน์ เอกสาร แผ่นพับ ซึ่งเป็นรูปแบบของการประชาสัมพันธ์ และนำเสนอแหล่งท่องเที่ยว^๙ นอกจากนี้แล้วยังเน้นการพัฒนาบุคลากรด้านการสื่อสาร เพื่อสื่อความหมายเชิงสร้างสรรค์ให้กับนักท่องเที่ยวและการประสานงานกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อพัฒนาจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ในชุมชนเป็นผู้นำในการอบรมคุณธรรม เพื่อให้มีมิตรไมตรี มีจิตอาสา และมีจิตบริการ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาให้เป็นผู้บริการที่ดี การแนะนำ การให้ความรู้ การประชาสัมพันธ์และสื่อความหมายการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนนวัตกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีกระบวนการจัดการท่องเที่ยวที่ออกแบบมาให้เหมาะสมกับบริบทและวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้การท่องเที่ยวสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิรันธ ชินโชติ และธีระวัฒน์ จันทิก เรื่อง “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของสวนผึ้ง” ซึ่งได้จำแนกออกเป็น ๕ องค์ประกอบ คือ แหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Destination) ผู้ประกอบการเชิงสร้างสรรค์ (Creative Entrepreneur) ชุมชนเชิงสร้างสรรค์ (Creative Locals) กิจกรรมหรือสินค้าเชิงสร้างสรรค์ (Creative Activities & Products) และการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ (Creative Communication)^{๑๐} ส่วนผลการวิจัยของเอนก ไยอินทร์ และคณะ เห็นว่า นวัตกรรมของดีชุมชน : การต่อยอดภูมิปัญญาสู่การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ นอกจากจะสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐานและมีคุณภาพแล้ว จะต้องผลิตแผนที่ท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับส่วนประกอบ ๓ ส่วน ได้แก่ เครือข่ายชุมชนวิถีพอเพียง วิถีไทยวิถีธรรม และนวัตกรรมดี^{๑๑} แต่เห็นเพิ่มเติมว่าควรพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อยกระดับให้เป็นชุมชนนวัตวิถีการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งจำเป็นต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับต้นทุนทรัพยากรสร้างสรรค์ (Creative resource costs) ผ่านกระบวนการ

^๙ สังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ครั้งที่ ๒, เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๕.

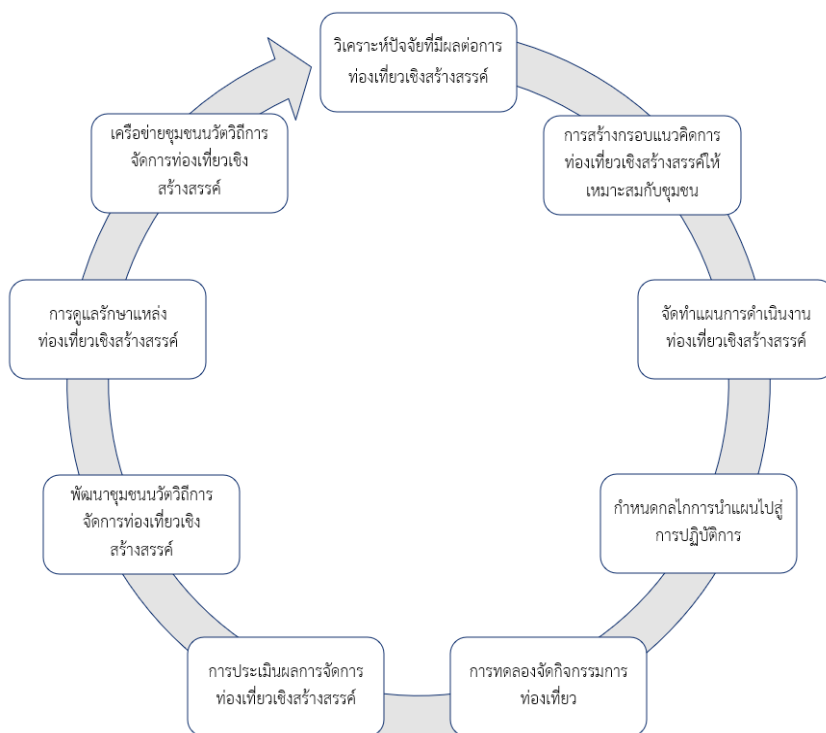
^{๑๐} ปิรันธ ชินโชติ และธีระวัฒน์ จันทิก, “รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของสวนผึ้ง”, Veridian E-Journal, Silpakorn University, ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๙) : ๒๖๔-๒๖๖.

^{๑๑} เอนก ไยอินทร์ และคณะ, “นวัตกรรมของดีชุมชน : การต่อยอดภูมิปัญญาสู่การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ”, วารสาร มจร การพัฒนาลังคม, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๔) : ๗๗.

จัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative tourism management) และกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์ (Creative participatory process) และกำหนดองค์ประกอบของชุมชนวิถีจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมบนฐานทุนทางทรัพยากรของชุมชน เพื่อให้องค์ประกอบเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของชุมชนนวัตกรรมด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ทุนทางทรัพยากรการท่องเที่ยว การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว/ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานและศูนย์บริการข้อมูล นักสื่อความหมายท้องถิ่น อัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชน พัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ประเมินผลกระทบและพัฒนาการจัดการท่องเที่ยว พัฒนาชุมชนต้นแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางทรัพยากร การจัดการความรู้ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผลจากการวิจัยทำให้พบองค์ความรู้ด้านกระบวนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาชุมชนวิถีจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางทรัพยากรชุมชน โดยมีกระบวนการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ๙ ขั้นตอน ดังนี้

แผนภาพการพัฒนาชุมชนวิถีจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางทรัพยากรชุมชน

จากแผนภาพสรุปได้ว่า ชุมชนนวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตั้งอยู่บนฐานทุนทางทรัพยากร เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ๙ ขั้นตอน คือ วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การสร้างกรอบแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ให้เหมาะสมกับชุมชน พร้อมทั้งจัดทำแผนการดำเนินงานท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กำหนดกลไกการนำแผนไปสู่การปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การทดลองจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การประเมินผล การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การพัฒนาชุมชนนวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการสร้างเครือข่ายชุมชนนวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการดำเนินงานในเชิงเครือข่ายความร่วมมือ โดยบูรณาการกับแนวคิดการจัดการ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยว แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แนวคิดการมีส่วนร่วมและแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีความต่อเนื่องและยั่งยืน เพื่อยกระดับไปสู่มรดกชุมชนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรกำหนดนโยบายส่งเสริมชุมชนนวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านการท่องเที่ยวให้เป็นนวัตกรรมของชุมชน ซึ่งจะกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ การพึ่งพาตนเองและพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

ชุมชนควรมีการพัฒนาศักยภาพตนเองให้เป็นชุมชนนวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยการอาศัยต้นทุนทางทรัพยากรชุมชนแบบมีส่วนร่วม ๘ ส่วน คือ ต้นทุนทรัพยากรสร้างสรรค์ (Creative resource costs) สร้างชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Destination) การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative tourism management) กระบวนการมีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์ (Creative participatory process) ผู้ประกอบการเชิงสร้างสรรค์ (Creative Entrepreneur) ชุมชนเชิงสร้างสรรค์ (Creative Locals) กิจกรรมและสินค้าเชิงสร้างสรรค์ (Creative Activities and Products) และการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ (Creative Communication)

๓. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการทบทวนวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับ (๑) การพัฒนาชุมชนนวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยกระดับไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก (๒) การพัฒนากลไกชุมชนเพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (๓) การพัฒนาชุมชนนวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต้นแบบ (๔) การพัฒนาศักยภาพชุมชนยกระดับสู่ชุมชนวิถีท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

บรรณานุกรม

เกร็ก ริชาร์ดส และคณะ. **คู่มือกระบวนการพัฒนาและยกระดับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์.**

กรุงเทพมหานคร: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) งานท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน, ๒๕๖๑.

จิตาภา เรืองกิตติญา และคณะ. “การประยุกต์หลักการจัดการธุรกิจตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ”. **วารสารวิชาการเทคโนโลยีการจัดการ**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๓๘.

นภธร ศิวรัตน์ และภักดี โพธิ์สิงห์. “นโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนอย่างยั่งยืน”.

วารสาร มจรอุบลปริทรรศน์. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๒) : ๔๖.

ปรีณัฐ ชินโชติ และธีระวัฒน์ จันทิก. “รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของสวนผึ้ง”.

Veridian E-Journal, Silpakorn University. ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๙).

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ) และคณะ. “การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

กัณณิ แก้วสง่า และนิศาชล จำนงศรี. “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : ทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยวไทย”. **Suranaree J. Soc. Sci.**, Vol. 6 No. 1 (June 2012) : 92.

วรรษยา ศิริวัฒน์. **การบริหารร่วมสมัย (Contemporary Administration)**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.

เอนก ไยอินทร์ และคณะ. “นวัตวิถีของดีชุมชน : การต่อยอดภูมิปัญญาสู่การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ”.

วารสาร มจร การพัฒนาสังคม. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๔) ๗๗.

John M.Cohen and NormanT. **Rural-Development Participation : Concepts and Measures for Project Design, Implementation and valuation**. The Rural Development Committee Center for International Studies Cornell University, 1977.

Wurzbarger, Introduction to the SantaFe & UNESCO International Conference A Global Conversation on Best Practices and New Opportunities. In Wurzbarger, R. (Ed.). **Creative Tourism A Global Conversation how to provide unique creative experiences for travelers worldwide: at present at the 2008 Santa Fe & UNESCO International Conference on Creative Tourism in Santa Fe**. New Mexico : USA., 2010.

ความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู
ที่มีต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร

Satisfaction of the Students of the Graduate Diploma Program
in Teaching Profession toward Online Teaching to Develop Skills
in Using Thai Language for Communication

พิบูลย์ ตัญญบุตร*

Phibun Tanyabut

อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน
วิทยาลัยครูสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต

Course teacher in Master of Education (Curriculum and Instruction)

Suryadhep Teachers College Rangsit University

พรรณรายณ์ ทรัพย์แสนดี**

Pannarai Subsandee

อาจารย์ประจำ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ประเทศไทย

lecturer, Faculty of Education Chandrakasem Rajabhat University, Thailand

E-mail: tagadanew๒@gmail.com

Received: March 25, 2023

Revised: April 12, 2023

Accepted: April 17, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงสำรวจนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครูที่มีต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ปีการศึกษา ๒๕๖๕ จำนวน ๔๓ คน ซึ่งได้มาจากกลุ่มแบบอาสาสมัคร เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ ตามแบบลิเคิร์ท มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๘๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

* ดร.พิบูลย์ ตัญญบุตร Dr. Phibun Tanyabut อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน วิทยาลัยครูสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต.

** ผศ.ดร.พรรณรายณ์ ทรัพย์แสนดี Asst. Prof. Dr. Pannarai Subsandee อาจารย์ประจำ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.

ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครูมีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารโดยรวมอยู่ที่ระดับมาก โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ ด้านผู้สอน ด้านวิธีการสอน ด้านการเรียนการสอนออนไลน์ ด้านสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอน ด้านเนื้อหาของหลักสูตร และด้านการวัดและประเมินผล ตามลำดับ

คำสำคัญ : ความพึงพอใจ; การเรียนการสอนออนไลน์; ทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร

Abstract

The objectives of this survey research were to study the satisfaction of the students of the graduate diploma program in teaching profession towards online teaching to develop skills in using the Thai language for communication. The population and sample were 43 students from the graduate diploma program in teaching profession of Chandra Kasem Rajabhat university, academic year 2022. the research tools were a Likert rating scale questionnaire with a reliability value of 0.86 Frequency, percentage, mean, and standard deviation were statistics applied for the study.

The results indicated that the level of satisfaction of students towards online teaching and learning to develop Thai language skills for communication was at a very high level. When levels are in descending order of average as follows: Instructors, Teaching methods, Online learning, Learning Support, Course content, and Measurement and Assessment, respectively.

Keywords : satisfaction; online learning; Thai language skills for communication

บทนำ

จากข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๒^๑ ข้อ ๖ ซึ่งได้ระบุถึงผู้ประกอบวิชาชีพครูไว้ว่า ต้องมีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษาหรือเทียบเท่า หรือมีคุณวุฒิอื่นที่คุรุสภารับรอง โดยมีมาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ ประกอบด้วย มาตรฐานความรู้ ซึ่งจะต้องมีความรอบรู้และเข้าใจในเรื่อง การเปลี่ยนแปลงบริบทของโลก สังคม และแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จิตวิทยาพัฒนาการ จิตวิทยาการศึกษา และจิตวิทยาให้คำปรึกษาในการวิเคราะห์และพัฒนาผู้เรียน

^๑ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ (๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๒), ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก หน้า ๑-๒๘.

ตามศักยภาพ เนื้อหาวิชาที่สอน หลักสูตร ศาสตร์การสอน และเทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ การวัด ประเมินผลการเรียนรู้ และการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาผู้เรียน การใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ เพื่อการสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา

การออกแบบและการดำเนินการเกี่ยวกับงานประกันคุณภาพการศึกษา มาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพ กำหนดให้ได้รับการฝึกปฏิบัติวิชาชีพระหว่างเรียน และการปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา ในสาขาวิชาเฉพาะสอน ตามหลักสูตรปริญญาทางการศึกษาเป็นเวลาไม่น้อยกว่าหนึ่งปี และผ่านเกณฑ์ การประเมินปฏิบัติการสอนตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่คณะกรรมการคุรุสภากำหนดนั้น ผู้วิจัย พบว่า คุณสมบัติอันดับแรกที่ครูผู้สอนต้องพัฒนาให้เกิดความชำนาญ คือด้านการใช้ภาษาไทยการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วย ทักษะการฟัง ทักษะการพูด ทักษะการอ่าน และทักษะการเขียน โดยได้มีการศึกษาถึงความ ต้องการจำเป็นของครูที่ยังไม่มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทย เพื่อการสื่อสาร ซึ่งพบว่าสามารถดำเนินการพัฒนาได้โดยการออกแบบการเรียนการสอน จัดเนื้อหาสาระ และสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนออนไลน์^๒ โดยได้ร่วมกับอาจารย์ ผู้สอนวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในการเรียนการสอน หรือเกี่ยวข้องกับวิชาชีพครู เพื่อดำเนินการ ดังกล่าว ตลอดจนจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรจนสำเร็จลุล่วง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต วิชาชีพครูที่มีต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร สำหรับใช้เป็น ข้อมูลย้อนกลับที่สำคัญต่อการปรับปรุง และพัฒนาการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะของนักศึกษา ในโอกาสต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครูที่มีต่อการเรียน การสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร

วิธีการศึกษา

การศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครูที่มีต่อการเรียน การสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มีรายละเอียดของวิธีการศึกษาดังนี้

^๒ พิชุทธิ์ ตัญญบุตร และคณะ, “ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของครู ที่ยังไม่มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ”, วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๕).

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ปีการศึกษา ๒๕๖๕ จำนวน ๖ กลุ่มเรียน รวมทั้งสิ้น ๑๗๑ คน

๒. กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ นักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ปีการศึกษา ๒๕๖๕ จำนวน ๔๓ คน ซึ่งเป็นขนาดจากที่พิจารณาตามเกณฑ์จำนวนประชากรที่มีหลักร้อย โดยได้มาจากวิธีการคัดเลือกแบบอาสาสมัคร (Voluntary Selection) ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากอาจารย์ผู้สอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในการเก็บตัวอย่างจากนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ปีการศึกษา ๒๕๖๕ ในแต่ละห้องเรียนตามสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยในครั้งนี้

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ ความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ปีการศึกษา ๒๕๖๕ ที่มีต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร จำนวน ๗ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการเรียนการสอนออนไลน์ (๒) ด้านเนื้อหาของหลักสูตร (๓) ด้านผู้สอน (๔) ด้านวิธีการสอน (๕) ด้านสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอน (๖) ด้านการประเมินผล และ (๗) ด้านผลการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. แบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

๑. แบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู ผู้วิจัยดำเนินการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมืออย่างเป็นลำดับขั้นตอนดังนี้

๑.๑ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู

๑.๒ สร้างแบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมีโครงสร้างและกึ่งโครงสร้าง (Structured and Semi – Structured Questionnaires) แบ่งเป็น ๓ ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ สอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (checklist) มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับ เพศ ระดับการศึกษา และสังกัดที่ทำงานปัจจุบัน

ตอนที่ ๒ สอบถามความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อการเรียนการสอนออนไลน์ เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๓ สอบถามข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) มีวัตถุประสงค์เพื่อสอบถามข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร

๑.๓ นำแบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓ ท่าน ประกอบด้วย (๑) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักสูตรและการสอน จำนวน ๑ ท่าน (๒) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย จำนวน ๑ ท่าน และ (๓) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวัดและประเมินผล จำนวน ๑ ท่าน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของภาษาและความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะสำหรับนำมาปรับปรุงแก้ไข โดยใช้การวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) กำหนดความเหมาะสมตามเกณฑ์ .๕๐ ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๑.๐๐ ถือว่าข้อคำถามของแบบสอบถามมีความเหมาะสมของภาษาและความตรงเชิงเนื้อหาสามารถนำไปทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ได้

๑.๔ นำแบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับนักศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficients) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๘๘๒ ถือว่าแบบสอบถามฉบับนี้มีความน่าเชื่อถือสามารถนำไปใช้ได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประสานงานไปยังอาจารย์ผู้สอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ปีการศึกษา ๒๕๖๕ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากนักศึกษาในชั้นเรียนด้วยรูปแบบออนไลน์ โดยนัดหมายปิดรับคำตอบภายใน ๒ สัปดาห์หลังจากส่งแบบสอบถามออนไลน์ไปยังนักศึกษาเรียบร้อยแล้ว

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นปัจจัยส่วนบุคคล และข้อเสนอแนะ โดยใช้ ความถี่ และร้อยละ

วิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจ โดยใช้ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครูมีต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ ระดับการศึกษา และสังกัดที่ทำงานอยู่ในปัจจุบัน ผู้วิจัยนำเสนอในรูปแบบตาราง ดังนี้

ตารางที่ ๑ จำนวนและร้อยละของข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยส่วนบุคคล		จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ	ชาย	๒๑	๔๘.๘๔
	หญิง	๒๒	๕๑.๑๖
ระดับการศึกษา	ปริญญาตรี	๔๐	๙๓.๐๒
	ปริญญาโท	๓	๖.๙๘
สังกัดที่ทำงานปัจจุบัน	สังกัดกรุงเทพมหานคร	๔	๙.๓๐
	สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	๑	๒.๓๓
	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน	๑๔	๓๒.๕๖
	สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา	๗	๑๖.๒๘
	สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน	๑๖	๓๗.๒๑
	สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สพฐ.	๑	๒.๓๓

จากตารางที่ ๑ พบว่า ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีดังนี้

เพศ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๑๖ รองลงมาคือ เพศชาย จำนวน ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๘๔

ระดับการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๓.๐๒ รองลงมาคือสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท จำนวน ๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๙๘

สังกัดที่ทำงานอยู่ในปัจจุบัน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ทำงานอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๒๑ รองลงมาคือ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๕๖ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๒๘ สำหรับสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สพฐ. นั้นมีจำนวนเท่ากันคือ สังกัดละ ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๓๓ ทั้งสองสังกัด

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร

การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร จำนวน ๖ ด้าน ประกอบด้วย ด้านการเรียนการสอนออนไลน์ ด้านเนื้อหาของหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านวิธีการสอน ด้านสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล ผู้วิจัยนำเสนอในรูปแบบตาราง ดังนี้

ตารางที่ ๒ ความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ในภาพรวม

ที่	รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ด้านการเรียนการสอนออนไลน์	๔.๕๒	๐.๐๓	มากที่สุด
๒	ด้านเนื้อหาของหลักสูตร	๔.๔๖	๐.๐๕	มาก
๓	ด้านผู้สอน	๔.๕๓	๐.๐๒	มากที่สุด
๔	ด้านวิธีการสอน	๔.๕๓	๐.๐๕	มากที่สุด
๕	ด้านสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอน	๔.๕๐	๐.๐๕	มาก
๖	ด้านการวัดและประเมินผล	๔.๓๗	๐.๐๖	มาก
รวม		๔.๔๙	๐.๐๒	มาก

จากตารางที่ ๒ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ในภาพรวมอยู่ที่ระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๔๙$, S.D.= ๐.๐๒) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านในภาพรวม พบว่าด้านที่มีระดับความพึงพอใจสูงที่สุด ได้แก่ ด้านผู้สอน ($\bar{X} = ๔.๕๓$, S.D.= ๐.๐๒) และด้านวิธีการสอน ($\bar{X} = ๔.๕๓$, S.D.= ๐.๐๕) รองลงมาคือ ด้านการเรียนการสอนออนไลน์ ($\bar{X} = ๔.๕๒$, S.D.= ๐.๐๓) โดยทั้ง ๓ ด้านนี้มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านที่มีความพึงพอใจในระดับมาก ได้แก่ ด้านสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอน ($\bar{X} = ๔.๕๐$, S.D.= ๐.๐๕) ด้านเนื้อหาของหลักสูตร ($\bar{X} = ๔.๔๖$, S.D.= ๐.๐๕) และด้านการวัดและประเมินผล ($\bar{X} = ๔.๓๗$, S.D.= ๐.๐๖) ตามลำดับ

ตอนที่ ๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร

การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร โดยจัดกลุ่มประเด็นข้อเสนอแนะที่มีลักษณะคล้ายกันได้จำนวน ๔ รายการ ประกอบด้วย ผู้สอนสามารถถ่ายทอดความรู้ และตอบข้อสงสัยของผู้เรียนได้ดี เนื้อหา

สาระที่ใช้มีความเหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้ ต้องการให้กิจกรรมการเรียนการสอนแบบแบ่งกลุ่มน้อยลง และต้องการให้ลดภาระงานหรือการบ้านลง ผู้วิจัยนำเสนอในรูปแบบตาราง ดังนี้

ตารางที่ ๓ ข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม

ที่	ประเด็นข้อเสนอแนะที่มีลักษณะคล้ายกัน	f
๑	ผู้สอนสามารถถ่ายทอดความรู้ และตอบข้อสงสัยของผู้เรียนได้ดี	๑๖
๒	เนื้อหาสาระที่ใช้มีความเหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้	๑๒
๓	ต้องการให้กิจกรรมการเรียนการสอนแบบแบ่งกลุ่มน้อยลง	๘
๔	ต้องการให้ลดภาระงาน หรือการบ้านลง	๗
รวม		๔๓

จากตารางที่ ๓ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเรียนการสอนออนไลน์ เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ในประเด็นที่มีลักษณะคล้ายกันมากที่สุด ได้แก่ ผู้สอนสามารถถ่ายทอดความรู้ และตอบข้อสงสัยของผู้เรียนได้ดี (f=๑๖) รองลงมาคือมีความคิดเห็นว่าเนื้อหาสาระที่ใช้มีความเหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้ (f=๑๒) ต้องการให้กิจกรรมการเรียนการสอนแบบแบ่งกลุ่มน้อยลง (f=๘) และต้องการให้ลดภาระงาน หรือการบ้านลง (f=๗) ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

นักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ปีการศึกษา ๒๕๖๕ มีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ในภาพรวมอยู่ที่ระดับมาก โดยมีความพึงพอใจในด้านผู้สอน และด้านวิธีการสอน มากที่สุด รองลงมาคือด้านการเรียนการสอนออนไลน์ อาจเนื่องมาจากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของครูที่ยังไม่มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ก่อนที่จะเริ่มออกแบบการจัดการเรียนการสอน^๓ ในระบบกว้าง (macro) ซึ่งมีผู้เรียน หลักสูตร ผู้สอน สถานที่ และสื่อประกอบการเรียนการสอนเป็นปัจจัยนำเข้า^๔ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ทั้งด้านทักษะหรือพฤติกรรม รวมทั้งชิ้นงานจากการเรียนรู้ของผู้เรียนตามแนวทางแบบย้อนกลับด้วย^๕

^๓ พิบูลย์ ตัญญบุตร และคณะ, “ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของครูที่ยังไม่มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ”, วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๕).

^๔ Dick, W., Carry, L., & Carey. I.O., *The systematic design of instruction*. 5th ed. (New York: Pearson Education, 2001).

^๕ Wiggins, G. & McTighe, J., *Understand by design*, (Virginia: Association for Supervision and Curriculum Development, 1998).

นักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ปีการศึกษา ๒๕๖๕ มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในประเด็นที่มีลักษณะคล้ายกันมากที่สุด คือ ผู้สอนสามารถถ่ายทอดความรู้และตอบข้อสงสัยของผู้เรียนได้ดี และมีความคิดเห็นว่าเนื้อหาสาระที่ใช้มีความเหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้ อาจเป็นผลมาจากการที่ผู้สอนดำเนินการจัดการเรียนการสอนเชิงรุกที่มีการสร้างโอกาสในการพูด ฟัง เขียน อ่าน และไตร่ตรองอย่างมีความหมายเกี่ยวกับเนื้อหา แนวคิดประเด็น และการนำเนื้อหาที่ได้เรียนรู้ไปใช้ให้กับผู้เรียน^๖ ซึ่งเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจลึกซึ้งด้วยการเชื่อมโยงผู้เรียนกับเนื้อหาในองค์ความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริง แนวคิดและทักษะ ผ่านการจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง โดยลดกระบวนการถ่ายทอดเนื้อหาให้กับผู้เรียน แล้วเน้นการพัฒนาความคิดระดับสูง เน้นให้ผู้เรียนปฏิบัติมากกว่าฟังบรรยาย และเน้นการให้ข้อมูลย้อนกลับกับผู้เรียนเป็นหลัก^๗

ข้อเสนอแนะ

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนพึงปฏิบัติ ดังนี้

๑. ควรใช้ผลการวิจัยนี้ประกอบการพิจารณาศึกษาและออกแบบการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในรูปแบบออนไลน์ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นสำคัญ

๒. ควรมีการศึกษาและพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนออนไลน์ในเนื้อหารายวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ (๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๒). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก หน้า ๑-๒๘. พิบูลย์ ตัญญูบุตร และคณะ. “ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของครูที่ยังไม่มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ”. **วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์**, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๕).

^๖ Meyers, C.; & Jones, T. B., **Promoting Active Learning: Strategies for the College Classroom**. (San Francisco: Jossey-Bass, 1993).

^๗ ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ, **การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://pirun.ku.ac.th> [๑๕ มีนาคม ๒๕๖๖].

- Dick, W., Carry, L., & Carey. I.O. **The systematic design of instruction.** 5th ed. New York: Pearson Education, 2001).
- Meyers, C.; & Jones, T. B. **Promoting Active Learning: Strategies for the College Classroom.** (San Francisco: Jossey-Bass, 1993).
- Wiggins, G. & McTighe, J. **Understand by design.** (Virginia: Association for Supervision and Curriculum Development, 1998).
- ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ. **การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning).** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://pirun.ku.ac.th> [๑๕ มีนาคม ๒๕๖๖].

การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑
ของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา*
Learning Management in the 21st Century of
Charity Schools in Buddhist Temples

พระราชสุตาภรณ์ (ประสงค์ ช้างแสง)**

Phraratsutaporn (Prasak Changsang)

พระมหาอุดร อุตฺตโร (มากดี)***

Pharmaha Udon Uttaro (Makdee)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: Udon921@gmail.com

Received: January 05, 2023

Revised: April 07, 2023

Accepted: April 07, 2023

บทคัดย่อ

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา เป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ทางวิชาการควบคู่ไปกับการฝึกอบรมคุณธรรมตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในการหล่อหลอมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน ให้เจริญงอกงามมีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม ศีลธรรม ในศตวรรษที่ ๒๑ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาได้เสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียน โดยการใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัลมาสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ รวมถึงเครื่องมือที่เชื่อมต่อกับระบบอินเทอร์เน็ตได้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายอย่างในระบบการศึกษา อาทิ ห้องเรียนอัจฉริยะ ระบบการเรียนรู้แบบ E-learning การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ และสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ไปใช้ได้

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้; ศตวรรษที่ ๒๑; โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

* บทความนี้ได้พัฒนาจากหนังสือสารนิพนธ์ ที่พิมพ์เผยแพร่ เนื่องในงานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๕ ณ อาคาร มวก ๔๘ พรรษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ ๘-๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๕.

** พระราชสุตาภรณ์ (ประสงค์ ช้างแสง), รศ.ดร. Phraratsutaporn (Prasak Changsang) Assoc.Prof.Dr.

*** พระมหาอุดร อุตฺตโร (มากดี), ผศ.ดร. Pharmaha Udon Uttaro (Makdee) Assist.Prof.Dr.

Abstract

Charity schools in Buddhist temples are one type of educational management that falls under the Office of the Private Education Commission, with learning activities based on the Ministry of Education's curriculum. Charity schools provide students with opportunities for academic learning as well as moral training based on Buddhist teachings in order to develop desirable characteristics. Students are cultivated to be knowledgeable, capable, and moral in the 21st century. Charity schools in Buddhist temples also enhance students' potential by utilizing digital and media technology to support learning management, including the use of tools that connect to the internet system. This results in numerous changes in the educational system, such as smart classrooms, E-learning systems, and so on. It is necessary to develop personnel with the knowledge and techniques to manage learning effectively so that students can achieve learning objectives and apply their learning experiences in their daily lives.

Keywords: Learning Management; 21st Century; Charity Schools in Buddhist Temples

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ถือว่าเป็นพื้นฐานอันสำคัญของการพัฒนาและเป็นเครื่องชี้นำสังคม ผู้ได้รับการศึกษาจึงเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ด้วยความสำคัญของการศึกษาดังกล่าว รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐ จึงได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของรัฐให้จัดการศึกษาแก่ประชาชนไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ในมาตรา ๘๐ (๓) ได้กล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีการศึกษาแห่งชาติกฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข^๑

^๑ ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐, เล่ม ๑๒๔ ตอนที่ ๔๗ ก ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐, หน้า ๒๓/๒๔.

การจัดการเรียนการสอน และการปลูกฝังสังคมในปัจจุบันปลูกฝังวัฒนธรรมการรับในตัวเอง คือ เชื่อตามที่ได้ฟัง ขาดความมั่นใจในตัวเอง ไม่แสวงหาข้อมูลสารสนเทศที่เชื่อถือได้ ขาดความกระตือรือร้น คิดรูปแบบเดิม ๆ จึงต้องปลูกฝังการเรียนรู้ที่เสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียน โดยการใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัล มาสนับสนุนการจัดการเรียนรู้เพื่อช่วยทำให้ความรู้ที่มีเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจนอย่างรวดเร็วผ่านการลงมือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ คือ มีคุณธรรม รู้จักคิดวิเคราะห์ มีความคิดสร้างสรรค์ แสวงหาความรู้ รู้เท่าทันสารสนเทศในการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง รับผิดชอบต่อส่วนรวม คำนึงถึงสังคม^๒

การจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนจึงเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน ผู้สอนจะต้องมีองค์ความรู้ที่จำเป็นหลากหลาย และสามารถบูรณาการความรู้ไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมกับผู้เรียน รวมถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ในชั้นเรียน เพื่อให้ผู้สอนสามารถดำเนินการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสถานะความเป็นจริงได้^๓ การเรียนรู้อย่อมมีความแตกต่างกันของแต่ละบุคคลส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ต่างกัน อันเกิดจากสถานะแวดล้อม บุคลิกภาพ อารมณ์และสังคม ของแต่ละบุคคล การเรียนรู้ต้องไม่ใช่สถานการณ์สมมติในห้องเรียน แต่ต้องออกแบบการเรียนรู้ให้ได้เรียนในสภาพที่ใกล้เคียงชีวิตจริงที่สุด และควรเป็นบริบทหรือสภาพแวดล้อมในขณะที่เรียนรู้ ความแตกต่างของพื้นฐานความรู้และพื้นฐานประสบการณ์เดิมของนักเรียนได้เป็นรายบุคคลกล่าวคือ วิธีการใดก็ตามที่ผู้สอนนำมาใช้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เรียกได้ว่าเป็นการจัดการเรียนรู้

โรงเรียนจึงเป็นสถาบันทางการศึกษาที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการหล่อหลอมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน เพื่อไปเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณภาพ เพื่อออกไปพัฒนาสังคมในอนาคต เด็กจึงเป็นทั้งทรัพยากรและผู้ใช้ทรัพยากรการจัดการเรียนรู้ที่นำมาใช้ในสถานศึกษาในรูปแบบโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ และให้สอดคล้องกับสถาบันที่เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โรงเรียนได้รับการจัดตั้งเพื่อเป็นการกุศลให้ผู้มีฐานะยากจนได้รับการศึกษาเล่าเรียนในระดับสูงขึ้น ดังนั้น โรงเรียนการกุศลในพระพุทธศาสนาจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของสถาบันการศึกษาที่น่าสนใจในการให้บุตรหลานไปเรียนเพื่อให้ได้มีโอกาสได้เรียนทั้งวิชาการต่าง ๆ และมีโอกาสได้รับการกล่อมเกลาจิตใจด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนเป็นทั้งคนดีและคนเก่งในสังคม โดยการพัฒนาให้เป็นโรงเรียนต้นแบบด้านการพัฒนาความรู้ควบคู่กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม คณะสงฆ์ควรเข้ามามีส่วนร่วมทางการบริหาร

^๒ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ : ต้องก้าวให้พ้นกับดักของตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๙-๒๒.

^๓ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, คู่มือการจัดการระบบการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทียนวัฒนา พรินท์ติ้ง, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

และการจัดการโรงเรียนและผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องสามารถนำสถานศึกษาให้การเน้นงานไปด้วย การกำหนดแผนงาน วิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ของโรงเรียนการกุศลของวัด ในพระพุทธศาสนา นั้น เป็นสิ่งที่ผู้สอนตระหนักเป็นอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ มากมายอันส่งผลต่อการเรียนรู้และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้เรียน ผู้สอนจึงเตรียมพร้อมในการจัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้เรียนได้มีความรู้ความสามารถ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ของผู้สอน จึงเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน การที่ผู้สอนจะจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและเกิดสัมฤทธิ์ผลต่อผู้เรียนได้นั้น ผู้สอนจะต้องมี องค์ความรู้ที่จำเป็นหลากหลาย และสามารถบูรณาการความรู้ไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม กับผู้เรียน รวมถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ในชั้นเรียน เพื่อให้ผู้สอนสามารถดำเนินการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาวะความเป็นจริงได้ เพื่อให้ผู้สอนสามารถดำเนินการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับ สภาวะความเป็นจริงได้ ผู้เขียนได้ศึกษาใน ๓ ประเด็น คือ (๑) การจัดการเรียนรู้ (๒) การจัดการเรียนรู้ ในศตวรรษที่ ๒๑ และ (๓) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การจัดการเรียนรู้

ความหมายของการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ เป็นกระบวนการหรือวิธีการใด ๆ ก็ตาม que ผู้สอนนำมาใช้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้และเกิดการพัฒนาตนในทุก ๆ ด้านอย่างเต็มศักยภาพ เรียกได้ว่าเป็นการจัดการเรียนรู้ ดังนั้น จึงมี ผู้ให้ความหมายของการจัดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

การจัดการเรียนรู้ หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลได้ใช้ความรู้ของตนเองอย่างสร้างสรรค์เพื่อสนับสนุน ให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้และมีความสุข^๔ จึงเป็นกิจกรรมในแง่มุมต่าง ๆ ๔ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านหลักสูตร (Curriculum) หมายถึง การศึกษาจุดมุ่งหมายของการศึกษา ความเข้าใจใน จุดประสงค์รายวิชา และการตั้งจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้ที่ชัดเจน ตลอดจนเลือกเนื้อหาได้เหมาะสม สอดคล้องกับท้องถิ่น

๒) ด้านการจัดการเรียนรู้ (Instruction) หมายถึง การเลือกวิธีสอนและเทคนิคการจัดการ เรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ที่วางไว้

^๔ Hough, J. B. and Duncan, K., *Teaching description and analysis*, (Addison-Westlu, 1970), p. 144.

๓) ด้านการวัดผล (Measuring) หมายถึง การเลือกวิธีการวัดผลที่เหมาะสมและสามารถวิเคราะห์ผลได้

๔) ด้านการประเมินผลการจัดการเรียนรู้ (Evaluation) หมายถึง ความสามารถในการประเมินผลของการจัดการเรียนรู้ทั้งหมดได้^๕

กระบวนการที่มีระบบระเบียบครอบคลุมการดำเนินการตั้งแต่การวางแผนการจัดการเรียนรู้จนถึงการประเมินผล^๖ กระบวนการ วิธีการ การจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้โดยมีการจัดบรรยากาศ เนื้อหาสาระ กระบวนการ การประเมินผลการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาคนและชีวิตให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้เต็มตามความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจและความต้องการของผู้เรียน^๗ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้^๘ การดำเนินงานของผู้สอนตั้งแต่การวางแผนการจัดการเรียนรู้จนสิ้นสุดการประเมินผล การเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรมและเกิดทักษะหรือสมรรถนะต่าง ๆ ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้^๙

จากความหมายในข้างต้นสรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ คือ กระบวนการที่ผู้สอนจัดสถานการณ์ สภาพการณ์หรือกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนเพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ และสามารถนำประสบการณ์การรู้นั้นไปใช้ได้

ความสำคัญของการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ ทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการที่เจริญงอกงามทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา โดยภาพรวมการจัดการเรียนรู้มีความสำคัญหลายประการดังนี้

^๕ สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, **คู่มือการจัดระบบการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เรียนรู้การผลิตและจัดการธุรกิจสิ่งพิมพ์ดิจิทัล มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๗), หน้า ๗.

^๖ วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์, **การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่ท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร: เลิฟแอนด์ลิฟ เพรส, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๕.

^๗ คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, **ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

^๘ สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, **คู่มือการจัดระบบการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เรียนรู้การผลิตและจัดการธุรกิจสิ่งพิมพ์ดิจิทัล มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๗), หน้า ๘.

^๙ กุณิสรา จิตธยาวิช, **การจัดการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๒.

๑. การจัดการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่พึงามในการจัดการเรียนรู้แต่ละครั้งโดยทั่วไป ผู้สอนจะกำหนดจุดประสงค์ในการเรียนรู้เอาไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ที่ดีขึ้น หรือต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงประสงค์ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา

๒. การจัดการเรียนรู้ช่วยให้จุดมุ่งหมายการจัดการศึกษابรรลุผลตามเป้าหมาย ทั้งนี้ การกำหนดจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับการศึกษาของสังคมไทย อาจจะมีทั้งความเหมือนกันและต่างกัน แต่ไม่ว่าจุดมุ่งหมายของการศึกษาในแต่ละระดับจะกำหนดไว้อย่างไร สิ่งสำคัญที่จะทำให้จุดมุ่งหมายของการศึกษาบรรลุผลก็คือ การจัดการเรียนรู้ ซึ่งการจัดการเรียนรู้ที่ดีมีประสิทธิภาพจะส่งผลทำให้การศึกษามีคุณภาพ

๓. การจัดการเรียนรู้ช่วยเสริมสร้างทักษะต่าง ๆ ให้ผู้เรียนสามารถที่จะนำไปใช้ในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งทักษะที่สำคัญและจำเป็นสำหรับผู้เรียนที่สถานศึกษาควรจัดให้กับผู้เรียนมีหลายทักษะด้วยกัน เช่น ทักษะกระบวนการคิด ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะทางสังคม ทักษะการสื่อสาร ทักษะทางวิทยาศาสตร์ ทักษะการใช้เทคโนโลยี เป็นต้น

๔. การจัดการเรียนรู้ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม ทำให้ผู้เรียนเป็นคนที่สามารถแยกดีชั่วถูกผิดออกอย่างมีเหตุผล มีหลักยึดปฏิบัติในการใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ดีงาม และทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์

๕. การจัดการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนรู้จักเอาตัวรอด เนื่องจากการเรียนรู้เป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างองค์ความรู้พัฒนาให้ผู้เรียนมีสติปัญญาที่ชาญฉลาด รวมทั้งพัฒนาทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน และยังสามารถช่วยเสริมสร้างประสบการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลายให้ผู้เรียนนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในการดำรงชีวิตให้มีความสุขในสังคม ดังนั้น เมื่อผู้เรียนได้รับทั้งความรู้ ประสบการณ์และทักษะต่าง ๆ จากการศึกษาและการจัดการเรียนรู้จะทำให้ผู้เรียนสามารถนำสิ่งดังกล่าวมาใช้ให้เป็นประโยชน์และรู้จักที่จะเอาตัวรอดอยู่ในสังคมได้อย่างรู้เท่าทัน

๖. การจัดการเรียนรู้ช่วยสร้างเสริมประสบการณ์ต่าง ๆ ให้กับผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในการดำรง ชีวิตประจำวัน

๗. การจัดการเรียนรู้สามารถนำไปสู่การสร้างเสริมอาชีพหรือรายได้ให้กับผู้เรียน

๘. การจัดการเรียนรู้สามารถพัฒนาผู้เรียนให้เ้าองค์ความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ไปใช้พัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติให้มีความก้าวหน้าได้^{๑๐}

^{๑๐} กุณิสรา จิตรชญาณนิช, การจัดการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๑๑.

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้เปรียบเสมือนเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในทุก ๆ ด้านไปสู่ความสำเร็จในชีวิต ทั้งนี้ ผู้เรียนจะประสบความสำเร็จหรือไม่เพียงใด ขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการเรียนรู้ของผู้สอนเป็นสำคัญ หากผู้สอนเลือกใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับผู้เรียน ย่อมส่งผลให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้

อัครา เอิบสุขสิริ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวจำเป็นต้องคำนึงองค์ประกอบ ๔ อย่าง^{๑๑} ได้แก่

๑. ลักษณะของผู้เรียนอันประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพ จิตใจ สติปัญญา จริยธรรมค่านิยม แรงจูงใจ พฤติกรรมส่วนตัว พฤติกรรมกลุ่ม ความต้องการพิเศษ เพศ และวัฒนธรรมที่ติดตัวมา

๒. ลักษณะของผู้สอนอันประกอบด้วยเจตคติต่อการเรียนรู้ เจตคติต่อผู้เรียน เจตคติต่อตนเอง และความเข้าใจในงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓. กลยุทธ์ในการสอนอันประกอบด้วยการนำทฤษฎีการเรียนรู้มาปฏิบัติจริง วิธีสอนและต้นแบบ วิธีสอนเฉพาะรายบุคคล แผนการสอน เทคนิคที่หลากหลาย วินัยของผู้เรียน การใช้แบบทดสอบ

๔. เนื้อหาวิชาอันประกอบด้วยโครงสร้างที่สำคัญ แนวคิดพื้นฐานของเนื้อหาที่จะสอน ลำดับของเนื้อหา การเลือกเนื้อหาในการสอน ระดับความสำคัญของเนื้อหาในแต่ละส่วน ฯลฯ

ประไพ ฉลาดคิด ได้กล่าวองค์ประกอบของการสอนไว้ดังนี้ ลองจินตนาการเป็นภาพต่อไปนี้ในการสอนแต่ละครั้งเมื่อผู้สอนเข้ามาในชั้นเรียนน่าจะมีกิจกรรมการเรียนการสอนเกิดขึ้น นั่นหมายความว่าในห้องเรียนนั้นคงไม่ใช่ห้องเรียนที่ว่างเปล่า แต่ควรมีองค์ประกอบต่อไปนี้ในชั้นเรียน^{๑๒}

๑. ผู้สอน ผู้สอนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งต่อการสอน เพราะต้องเป็นผู้รู้หลักสูตรและนำเนื้อหาสาระมาดำเนินการสอน มีการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ตลอดเวลาของการเรียนการสอน โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในบทเรียน มีทักษะกระบวนการ และมีเจตคติที่ดีตามเจตนารมณ์ของบทเรียนและหลักสูตร นอกจากนั้น ครูยังต้องมีความสามารถใช้สื่อประกอบการสอน และสอนให้ตรงตามจุดประสงค์ที่ได้วางไว้ทำให้การสอนดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

๒. ผู้เรียน ผู้เรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสอน เพราะการสอนจะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องมีผู้เรียนเป็นผู้ได้รับความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้สอนจัดให้ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่เป็นไปตามจุดประสงค์ของการสอนที่ตั้งไว้

^{๑๑} อัครา เอิบสุขสิริ, **จิตวิทยาสำหรับครู**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วิ.พรีน (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๖.

^{๑๒} ประไพ ฉลาดคิด, **หลักการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: เกษมศรี ซี.พี., ๒๕๔๘), หน้า ๔-๕.

๓. กิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบอีกประการหนึ่ง ที่มีความสำคัญมากต่อการสอน กิจกรรมการเรียนการสอนนั้นออกแบบโดยผู้สอนและผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ จนเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีการวัดผลและประเมินผลตามที่คุณสอนได้วางแผนไว้

๔. บริบทในการเรียนการสอน ในการสอนที่ต้องการให้เกิดผลที่ดีทั้งต่อผู้สอนและผู้เรียนนั้น สภาพแวดล้อมทั้งในและนอกห้องเรียนก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องคำนึงถึง อันได้แก่ ความเหมาะสมของสีในห้องเรียน การถ่ายเทของอากาศ ทิศทางลม เสียงรบกวนจากภายนอกห้องเรียน เช่น เสียงรถยนต์วิ่งผ่านไปมา กลิ่นเหม็นจากตลาดสด เป็นต้น

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ในข้างต้นมีหลายอย่างด้วยกันเริ่มตั้งแต่ผู้สอน ผู้เรียน บทเรียนหรือเนื้อหาวิชา สื่อ/แหล่งการเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง หากขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไป ก็จะส่งผลให้การจัดการเรียนรู้ไม่มีประสิทธิภาพ ผู้สอนไม่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้อย่างสมบูรณ์ตามจุดประสงค์ของหลักสูตร ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ไม่เต็มศักยภาพและไม่บรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตร

การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑

โลกในศตวรรษที่ ๒๑ มีสิ่งใหม่ปรากฏขึ้นมากมายในแต่ละวัน ซึ่งผู้เรียนไม่สามารถเรียนรู้ได้จบสิ้น ดังนั้น การสอนที่เน้นให้ผู้เรียนจำจึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องนัก เพราะสิ่งที่ควรนำไปสอนผู้เรียนยังมีอีกมากมาย และไม่สามารถสอนจนหมดสิ้น ภายในเวลาเรียนที่กำหนดได้ ดังนั้น เนื้อหาสาระที่จะนำไปจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนในศตวรรษที่ ๒๑ จึงควรมุ่งเน้นที่การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เป็นบุคคลที่มีเครื่องมือในการสร้างความรู้ด้วยตนเองเป็นหลัก มีความสามารถในการสกัดและคัดกรองข้อมูลที่ต้องการเรียนรู้ ผู้สอนจึงควรมุ่งสอนเกี่ยวกับกระบวนการแสวงหาความรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีความอยากที่จะเรียนรู้ ที่เรียกว่ามีจิตแห่งวิทยาการ เกิดการรู้จัก สอนเกี่ยวกับการคิดขั้นสูง การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา การจัดการแก้ไขปัญหา การสังเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีมร่วมกับผู้อื่น การสร้างเครือข่าย มีทักษะ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยได้เรียนเกี่ยวกับการใช้ไอซีทีเป็นเครื่องมือในการช่วยแสวงหาความรู้และนำมาสร้างองค์ความรู้ ฝึกวางแผนการทำงาน ได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการจัดการความรู้ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ รวมทั้งได้เรียนรู้วิธีการวิเคราะห์แนวโน้มและสามารถคาดการณ์ความเป็นไปในอนาคต^{๑๑}

พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์และพะเยาว์ ยินดีสุข ที่ได้กล่าวถึงกระบวนการทัศน์ใหม่การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นการศึกษาที่เน้นให้คนมีปัญญา เพราะปัญญาของคนในชาติ มีความสำคัญยิ่งกว่าทรัพยากร

^{๑๑} ณิรดา เวชญาลักษณ์, **หลักการจัดการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๕๘.

แร่ธาตุ การศึกษาในยุคนี้เน้นรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ เน้นการร่วมมือจากปวงชน เป็นการศึกษาที่เน้นการเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้แบบร่วมมือและการเรียนรู้แบบรวมพลัง การจัดการเรียนรู้เน้นการสอนที่ให้ผู้เรียนสร้างความรู้เอง ครูต้องสามารถจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ การจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนใช้ปัญญาในการสร้างความรู้และผลผลิตด้วยตนเองที่มีค่าต่อสังคม กระบวนทัศน์ของการเรียนรู้มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ ดังนั้น จึงต้องมีการปรับกระบวนทัศน์ของครูไทยจากกระบวนทัศน์เดิมที่ครูเป็นศูนย์กลาง (teacher-centered) เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ของการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (child-centered) เน้นการบูรณาการ (integration) โดยกระบวนทัศน์ใหม่สามารถสรุปได้ดังนี้^{๑๔}

๑. การเรียนรู้เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล

- ๑.๑ ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก ผู้สนับสนุน และเป็นพี่เลี้ยง
- ๑.๒ ใช้หลากหลายรูปแบบในการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนได้เต็มศักยภาพ
- ๑.๓ เราให้ผู้เรียนอยากรู้ อยากเห็น กระตุ้นความสนใจให้คิดลงมือปฏิบัติ สำรวจ ตรวจสอบ และเรียนรู้

๑.๔ การสอนเป็นกระบวนการริเริ่มอำนวยความสะดวก และให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และค้นพบความสามารถที่สมบูรณ์ด้วยตนเอง

๑.๕ การสอนคือ การร่วมกันอย่างมีความสุขในการใช้กระบวนการแล้ว ทำให้เกิดผลการเรียนรู้โดยผู้เรียน

๑.๖ การสอนเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต และหมายถึงการค้นพบอยู่เสมอ การทดลองความสามารถ หรือศักยภาพของตนเอง การสะท้อนกลับและการพัฒนาอาชีพ

๒. การเรียนรู้ที่เน้นท้องถิ่นและเน้นความเป็นสากล

๒.๑ ใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ในท้องถิ่น ในชุมชนและในจังหวัด

๒.๒ จะต้องเป็นการสอนที่เน้นกลุ่มหรือทีมและการสร้างเครือข่าย

๒.๓ เป็นการสอนจากห้องเรียน สู่โลกภายนอก

๒.๔ เป็นการสอนที่เปิดโอกาสให้แก่ผู้เรียนอย่างไม่จำกัดเวลาและสถานที่

๒.๕ สอนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยผ่านกระบวนการกลุ่ม

๒.๖ เน้นการสร้างเครือข่ายของครูในโรงเรียน ออกสู่โลกภายนอก

^{๑๔} พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์และพเยาว์ ยินดีสุข, การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๔๓-๔๖.

จากแนวทางการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ จะสรุปได้ว่า ผู้สอนต้องจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง สอนเกี่ยวกับกระบวนการแสวงหาความรู้ให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีเครื่องมือในการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองเน้นการทำงานเป็นทีม มีการบูรณาการหลาย ๆ วิชาเข้าด้วยกัน ผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวก ผู้สนับสนุน และเป็นพี่เลี้ยง โดยใช้รูปแบบการสอนที่หลากหลายเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้เต็มศักยภาพ ใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการสร้างเครือข่ายสู่โลกภายนอก สามารถนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการเรียนรู้

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ได้รับการพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้า และเป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพสูงขึ้นจากเดิมมาก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน โดยเฉพาะให้การสนับสนุนถึง ร้อยละ ๑๐๐ ตามแนวทางของบัตรอุดหนุนค่าเล่าเรียน ทำให้โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา มีหลักประกันความมั่นคงด้านการเงินจากรัฐในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การพัฒนาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนนั้นจะหวังเพียงการสนับสนุนจากงบประมาณที่เป็นเพียงเงินอุดหนุนอย่างเดียวเท่านั้นไม่เป็นการเพียงพอ ผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูซึ่งเป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติงานในโรงเรียนจำเป็นต้องมีแนวความคิดและหลักการทำงานให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและการเปลี่ยนแปลงของโลกด้วย จึงจะทำให้การพัฒนาโรงเรียนประสบผลสำเร็จได้^๕

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา เดิมใช้ชื่อว่า โรงเรียนราษฎร์ของวัดเกิดขึ้นตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนราษฎร์ของวัด พุทธศักราช ๒๔๘๘ ได้ประสบปัญหาในการดำเนินงานมาโดยตลอด เนื่องจากในช่วงแรก ๆ ได้รับอุดหนุนเหมือนโรงเรียนเอกชนทั่วไป และไม่สามารถเก็บค่าธรรมเนียมการเรียนจากผู้ปกครองนักเรียนได้ สาเหตุจากผู้ปกครองนักเรียนร้อยละ ๙๕ มีฐานะยากจน จึงทำให้โรงเรียนบางแห่งต้องเลิกกิจการและบางแห่งก็ได้โอนกิจการให้รัฐบาล (ในอดีต)

แนวความคิดจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

พุทธศักราช ๒๔๘๘ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ได้ถือกำเนิดขึ้นโดยมีชื่อว่าโรงเรียนราษฎร์ของวัด เกิดขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ (พลตรีพระยาอมรวิสัยสรเดช ผู้ว่าราชการรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ) ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการเรื่องโรงเรียนราษฎร์ของวัด เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๔๘๘ ระเบียบดังกล่าวเปิดโอกาสให้วัดมีบทบาทจัดตั้งโรงเรียนตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๗๙ โรงเรียนราษฎร์ของวัดประเภทสามัญศึกษา (ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษา) เปิดทำ

^๕ อุดม ขำนิ, สำนักงานกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา, โรงเรียนพินิจประสาน อำเภอมือง จังหวัดพะเยา, (ปราจีนบุรี: เจตนารมณ์ทัศน์, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

การสอนในเวลากลางวันตามปกติตั้งขึ้นเพื่อการกุศลอยู่ในวัดรับนักเรียนทั้งที่เป็นพระภิกษุสามเณรและฆราวาส^{๑๖}

การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

๑. เพื่อช่วยเหลือชุมชนด้านการศึกษาและเผยแพร่วัฒนธรรมสู่เยาวชนไทย
๒. จัดการศึกษาเพื่อการกุศลโดยไม่หวังผลกำไร มุ่งสงเคราะห์เด็กยากจนและเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา

๓. มุ่งปลูกฝังให้เยาวชนไทยเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรมและมีความเป็นเลิศทางด้านวิชาการ^{๑๗}

สภาพการบริหารของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

๑. เป็นโรงเรียนเอกชนที่วัดเป็นเจ้าของและมีเจ้าอาวาสเป็นผู้รับใบอนุญาตโดยตำแหน่ง
๒. การบริหารโรงเรียนอยู่ในรูปของคณะกรรมการอำนวยการ (กรรมการบริหารโรงเรียน) ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ
๓. การจัดการศึกษาแบบเรียนฟรี โดยไม่เก็บค่าธรรมเนียมการเรียน รัฐให้การอุดหนุนค่าใช้จ่ายรายหัวนักเรียน ๑๐๐%^{๑๘}

การจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

ปัจจุบันระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทในโรงเรียนมากขึ้น โดยเฉพาะการใช้คอมพิวเตอร์ เป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เกิดการพัฒนาของเทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ต ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ในรูปแบบออนไลน์จากผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ที่ไม่ได้จำกัดเพียงวิชาหลักเท่านั้น แต่ยังสามารถเรียนรู้ในเรื่องอื่น ๆ ตามความถนัด หรือเพื่อพัฒนาทักษะเสริมในด้านต่าง ๆ ได้อีกด้วย จึงทำให้การเรียนการสอนมีการใช้เทคโนโลยี รวมถึงเครื่องมือที่เชื่อมต่อกับระบบอินเทอร์เน็ตได้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายอย่างในระบบการศึกษา ซึ่งได้แก่

ห้องเรียนอัจฉริยะ การเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ไม่ได้จำกัดเพียงในหนังสือเรียนอีกต่อไป เมื่อมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในห้องเรียน อย่าง Smart Board หรือ Presentation ที่มีภาพประกอบ จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นภาพและทำความเข้าใจในเรื่องที่ยากได้เร็วยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในขณะที่มีการสอนในห้องเรียน ก็มีการถ่ายทอดสดไปยังห้องเรียนในโรงเรียนหรือสถานที่อื่น ๆ ผ่านระบบการ Live ได้อีกด้วย

^{๑๖} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, การพัฒนาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๖-๗.

^{๑๗} คณาจารย์, กลุ่มและสมาคมโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา, (ปราจีนบุรี: โรงพิมพ์ หจก. เจตนารมณ์ทัศน์, ๒๕๕๓), หน้า ๕-๖.

^{๑๘} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, การพัฒนาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๓๘-๕๐.

ระบบ E-learning และการทดสอบออนไลน์ ระบบการเรียนแบบ E-learning ในยุคปัจจุบันที่มีการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองได้ง่ายผ่านทางแอปพลิเคชัน หรือ E-book โดยผู้สอนมีหน้าที่เพียงชี้แนะแนวทางในการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีระบบการทำแบบทดสอบหรือสอบย่อยที่ทำบนระบบออนไลน์ได้เลย ช่วยให้ประหยัดเวลาในการตรวจและการจัดเก็บคะแนนได้อย่างรวดเร็ว

บุคลากรทางการศึกษา ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรได้มีโอกาสพัฒนาตนเองในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การเลือกใช้สื่อให้เหมาะสม เนื่องจากการใช้เทคโนโลยีเข้ามารวมกับการสอน สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการสอนให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจได้ง่าย ด้วยการสอดแทรกสื่อการเรียนต่าง ๆ เข้าไประหว่างสอนได้ ไม่ว่าจะเป็น ภาพ เสียง วิดีโอ รูปแบบการเรียนการสอนให้ทันสมัยมากขึ้น ด้วยการนำเทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตมาผนวกเข้าด้วยกัน

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาสงเคราะห์แบบให้เปล่า ตามแนวพระพุทธศาสนา การศึกษาสมัยก่อนวัดเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ สู่ประชาชนสังคมไทย ปัจจุบันระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ เข้ามามีบทบาทในโรงเรียนมากขึ้น ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้หลายด้าน มีระบบคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในบทเรียนมากยิ่งขึ้น สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยระบบที่เป็นมัลติมีเดีย ให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ แสวงหาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ การเรียนรู้โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน มีรูปแบบการเรียนรู้ ได้แก่

- ๑) จัดการเรียนรู้ “ตลอดเวลา” (Anytime) เวลาใดก็สามารถเรียนรู้ได้
- ๒) เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ “ทุกหนแห่ง” (Anywhere)
- ๓) การให้ทุกคน (Anyone) ได้เรียนรู้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพของตน ตั้งแต่ระดับอนุบาล เป็นต้นไป

สรุป

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา เป็นโรงเรียนที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ทำให้นักเรียนเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม เป็นคนยอดคน ซึ่งกระบวนการที่เกิดขึ้นนั้น เกิดจากการจัดการเรียนรู้ที่ครูผู้สอนจัดสถานการณ์หรือกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ และสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้นั้นไปใช้ได้ ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ มีโอกาสร่วมคิด ร่วมวางแผนในการจัดการเรียนการสอน จึงทำให้นักเรียนเข้าใจกับบทเรียนหรือเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ซึ่งเหมาะสมกับวัย ระดับชั้น รวมทั้งสภาพสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาทางวิชาการของนักเรียนในการจัดการเรียนรู้ ยิ่งการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ครูผู้สอนต้องจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง สอนเกี่ยวกับกระบวนการแสวงหาความรู้ มีการบูรณาการหลาย ๆ วิชา

เข้าด้วยกัน โดยใช้รูปแบบการสอนที่หลากหลายเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้เต็มศักยภาพ ใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการสร้างเครือข่ายสู่โลกภายนอก สามารถนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการเรียนรู้ เมื่อโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาได้จัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนดังกล่าว จะช่วยให้นักเรียนได้รับการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญาความรู้ คุณธรรมและจริยธรรม ในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข นักเรียนจึงสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยระบบการจัดการเรียนรู้ได้แก่

๑) จัดการเรียนรู้ “ตลอดเวลา”

๒) เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ “ทุกหนแห่ง”

๓) การให้ทุกคนได้เรียนรู้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพของตน

ดังนั้น โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาจึงเป็นทั้งแหล่งสร้างและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางสังคม ให้มีโอกาสได้เรียนรู้ทางวิชาการควบคู่ไปกับการฝึกอบรมคุณธรรมตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ให้มีความพร้อมและส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจและผลในทางปฏิบัติที่เป็นจริงและส่งผลให้เกิดการพัฒนาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต่อไป

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา” เมื่อผู้เขียนได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ ๒๑ จึงได้สรุปมาเป็นองค์ความรู้จากการศึกษา ดังนี้

ภาพที่ ๑ การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

- กุลิสรา จิตรชญาวนิช. **การจัดการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๒.
- คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. **ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.
- คณาจารย์. **กลุ่มและสมาคมโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา**. ปราจีนบุรี: โรงพิมพ์ หจก. เจตนารมณณ์, ๒๕๕๓.
- ณิรดา เวชญาลักษณ์. **หลักการจัดการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑.
- ประไพ ฉลาดคิด. **หลักการสอน**. กรุงเทพมหานคร: เกษมศรี ซี.พี., ๒๕๔๘.
- พิมพันธ์ เดชะคุปต์และเพียว ยินดีสุข. **การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. **ทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ : ต้องก้าวให้พ้นกับดักของตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. **คู่มือการจัดระบบการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทียนวัฒนา พรินต์ติ้ง, ๒๕๕๓.
- ราชกิจจานุเบกษา. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐**. เล่ม ๑๒๔ ตอนที่ ๔๗ ก ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐, หน้า ๒๓/๒๔.
- วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์. **การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่ท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: เลิฟแอนด์ลิฟ เพรส, ๒๕๔๒.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน. **การพัฒนาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๑.
- สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. **คู่มือการจัดระบบการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เรียนรู้การผลิตและจัดการธุรกิจสิ่งพิมพ์ดิจิทัล มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๗.
- อชรา เอิบสุขสิริ. **จิตวิทยาสำหรับครู**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี.พรีน (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๖.
- อุดม ชำนิ. **สำนักงานกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา**. โรงเรียนพินิจประสารณ์ อำเภอมือง จังหวัดพะเยา. ปราจีนบุรี: เจตนารมณณ์, ๒๕๕๓.

จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีและภาษาไทย:
ประวัติและความสัมพันธ์เชิงสารัตถะ
The Culayuddhakāravamsa in Pali and Thai:
Background and Content Relation

เจียรไน วิทิดกุล

Jiaranai Vithidkul

อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Lecturer of South Asian Languages Section, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

E-mail : jiaranai.v@chula.ac.th

Received: March 05, 2023

Revised: March 14, 2023

Accepted: March 22, 2023

บทคัดย่อ

ชื่อ “จุลยุทธการวงศ์” เป็นที่รู้จักในวงวิชาการในฐานะวรรณคดีภาษาบาลีสันสกฤตที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ทว่าแท้จริงแล้วยังมีวรรณคดีภาษาไทยที่ใช้ชื่อว่าจุลยุทธการวงศ์อยู่อีก คือเรื่องที่ถูกเรียกกันในปัจจุบันว่า “จุลยุทธการวงศ์ความเรียง” และ “เทศนาจุลยุทธการวงศ์” นอกจากนี้ยังมีการพบเอกสารต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์ฉบับใหม่จากประเทศฝรั่งเศส เป็นต้นฉบับที่ไม่เคยมีการตีพิมพ์มาก่อน การศึกษาในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจลักษณะเอกสารต้นฉบับตัวเขียนประวัติความเป็นมาของเรื่องจุลยุทธการวงศ์จากทุกเอกสารที่พบในปัจจุบัน และศึกษาเปรียบเทียบตัวบทเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์เชิงสารัตถะของกลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์ ผลการศึกษาพบว่าต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์ที่พบมักมีไม่ครบสมบูรณ์ ทำให้เนื้อหาขาดช่วงและไม่สามารถระบุชื่อผู้ประพันธ์หรือช่วงเวลาที่เกี่ยวข้องได้ รวมตัวบทจุลยุทธการวงศ์ที่พบในปัจจุบันมีอย่างน้อย ๓ ส่วน เป็นส่วนภาษาบาลี ๑ ส่วน และส่วนภาษาไทยอย่างน้อย ๒ ส่วน ด้านความสัมพันธ์เชิงสารัตถะสามารถสันนิษฐานได้ว่า จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีคงจะเป็นวรรณคดีเรื่องแรกในกลุ่มที่ประพันธ์ขึ้น จากนั้นจึงมีการประพันธ์เรื่องจุลยุทธการวงศ์ความเรียงโดยอาศัยจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีเป็นต้นแบบ แต่ไม่ได้เป็นการแปลโดยตรง ภายหลังเทศนาจุลยุทธการวงศ์จึงประพันธ์โดยใช้จุลยุทธการวงศ์ความเรียงเป็นต้นแบบอีกชั้นหนึ่ง ส่วนตัวบทในต้นฉบับจากฝรั่งเศส แม้จะมีลักษณะคล้ายกับจุลยุทธการวงศ์ความเรียง แต่ยังไม่สามารถสรุปได้แน่ชัดว่าเป็นตัวบทเดียวกันหรือไม่

คำสำคัญ: จุลยุทธการวงศ์; พงศาวดาร; อยุธยา; เอกสารต้นฉบับ; บาลี

นางสาวเจียรไน วิทิดกุล Miss Jiaranai Vithidkul อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Lecturer of South Asian Languages Section, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Abstract

The Culayuddhakāravamsa is generally known as a Pali language chronicle composed in the early Rattanakosin period in Thailand, but apart from the famous Pali version, there are also Thai language versions of this literature: the “Chulayutthakāravong Khwam Rieng (Culayuddhakāravamsa in prose)” and the “Thetsana Chulayutthakāravong (preaching of Culayuddhakāravamsa)”, with the addition of the newly discovered manuscript from Paris, neither published nor identified. Therefore, this research aims to clarify the characteristic and background of every text and manuscript of the literature found, and to explain the relation between versions by comparing and discussing the content. Unfortunately, the texts of most versions of the Culayuddhakāravamsa are handed down to us incompleting, as the manuscripts are discovered in fragment, so the name of the author and the time of composing of each version are not affirmable. However, with the study of the texts, it can be deduced that the Pali version is the first Culayuddhakāravamsa composed. Then the Chulayutthakāravong Khwam Rieng, using the previous version as a guide, is composed afterward as an independent text, not a work of translation. The Thetsana Chulayutthakāravong is the latest composition, following the detail of Chulayutthakāravong Khwam Rieng closely. While the text preserved in the manuscript from Paris, despite being quite similar in style with the Chulayutthakāravong Khwam Rieng, is yet to be concluded whether or not it is the text of the same version, due to a very limited information of the piece.

Keywords: culayuddhakaravamsa; chronicle; ayutthaya; manuscript; pali

บทนำ

วรรณคดีชื่อ “จุลยุดการวงศ์” เริ่มเป็นที่รู้จักแก่วงวิชาการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๓ เมื่อมีการตีพิมพ์วรรณคดีเรื่องนี้เป็นครั้งแรก พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ^๑ ระบุว่า จุลยุดการวงศ์เป็นวรรณคดีภาษาบาลีที่แต่งขึ้นในประเทศไทย มีเนื้อหาเกี่ยวกับพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ประพันธ์โดยสมเด็จพระพนรัตน์ สังฆาธิการแห่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม^๒ ในสมัย

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “คำนำ,” ใน จุลยุดการวงศ์ ผูก ๒, (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๓) : หน้า ข-ค.

^๒ ปัจจุบันคือวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

รัชกาลที่ ๑ จนถึงต้นรัชกาลที่ ๒ เรื่องจุลยุทธการวงศ์ที่ตีพิมพ์ครั้งนั้นเล่าเหตุการณ์ตั้งแต่ก่อนการก่อตั้งกรุงศรีอยุธยา จนถึงรัชกาลพระอินทราชา เป็นเนื้อหาที่ไม่ครบบริบูรณ์ตลอดเรื่อง เนื่องจากต้นฉบับที่ค้นพบเป็นใบลานจำนวนเพียง ๑ ผูก จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีการค้นพบต้นฉบับเพิ่มเติม ทำให้คนส่วนใหญ่รู้จักจุลยุทธการวงศ์ในฐานะพงศาวดารภาษาบาลีขนาดสั้นไม่จบเรื่อง

อย่างไรก็ตาม ชื่อ “จุลยุทธการวงศ์” ไม่ได้ปรากฏเฉพาะเป็นวรรณคดีภาษาบาลีเท่านั้น แต่ยังมีเอกสารภาษาไทยที่ใช้ชื่อว่า “จุลยุทธการวงศ์” (อาจสะกดเป็น “จุลยุทธการวงศ์” หรือ “จุลยุทธการวงศ์”)^๓ อีกอย่างน้อย ๒ เรื่อง คือตัวบทที่ปัจจุบันนิยมเรียกว่า “จุลยุทธการวงศ์ความเรียง” และ “เทศนาจุลยุทธการวงศ์” ตามลำดับ ทั้งสองเรื่องนี้ประพันธ์ด้วยภาษาไทย มีเนื้อหาเกี่ยวกับพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา คล้ายกัน ทว่ามีเนื้อความและสำนวนภาษาไม่เหมือนกัน ส่วนต้นและส่วนท้ายแตกต่างกัน ครอบคลุมช่วงเนื้อหาของพงศาวดารไม่เท่ากัน และไม่พอดีกับจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี ทั้งจุลยุทธการวงศ์ความเรียง และเทศนาจุลยุทธการวงศ์ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐ แต่จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างตัวบทสามสำนวนในสองภาษาให้ชัดเจน มีเพียงบทความสั้น ๆ ของอิสริย์ อีระเดช^๔ แสดงเนื้อหาสังเขปและข้อสังเกตเกี่ยวกับศักราชในจุลยุทธการวงศ์ภาษาไทยสองสำนวน นอกนั้นแล้วมี นิธิ เอียวศรีวงศ์^๕ กล่าวว่า “จุลยุทธการวงศ์ (ภาษาบาลี) หนังสือเรื่องนี้ซึ่งปัจจุบันมีฉบับไม่ครบคงจะเป็นต้นแบบให้แก่จุลยุทธการวงศ์ความเรียงและเทศนาจุลยุทธการวงศ์ ... เห็นได้ชัดว่าเป็นการแปลหรือย่อมาจากจุลยุทธการวงศ์ (ภาษาบาลี)” กระนั้นนิธิ เอียวศรีวงศ์ก็ไม่ได้แสดงหลักฐานประกอบคำกล่าวข้างต้นแต่อย่างใด

ผู้วิจัยได้สำรวจตัวบทจุลยุทธการวงศ์ทั้งสามสำนวน ได้แก่ จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี จุลยุทธการวงศ์ความเรียง และเทศนาจุลยุทธการวงศ์ พบว่ามีข้อน่าสังเกตหลายประการซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับคำกล่าวของนิธิ เอียวศรีวงศ์ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้รับสำเนาเอกสารต้นฉบับสมุดไทยเล่มหนึ่งจากหอสมุดสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อตรวจสอบเนื้อหาแล้วพบว่าเป็นเรื่องจุลยุทธการวงศ์ภาษาไทยอีกฉบับหนึ่งซึ่งไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่มาก่อน ในการนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรศึกษาประวัติต้นฉบับและประวัติตัวบท จากนั้นควรศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาของจุลยุทธการวงศ์ทุกฉบับ

^๓ แต่ละเอกสารสะกดชื่อนี้ต่างกันไป ปัจจุบันนิยมสะกดเป็น “จุลยุทธการวงศ์” แต่ในบทความนี้จะยึดรูปสะกดว่า “จุลยุทธการวงศ์” ตามชื่อวรรณคดีภาษาบาลี ยกเว้นเมื่อแสดงการอ้างอิงจากเอกสารอื่น จะใช้รูปสะกดตามเอกสารต้นทาง

^๔ อิสริย์ อีระเดช, “สังเขปเนื้อหาและปัญหาเรื่องความคลาดเคลื่อนเฉพาะที่ปรากฏในเทศนาจุลยุทธการวงศ์”, ใน *เกร็ดความรู้จากประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๕๐) : ๖๙-๗๖.

^๕ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา*, (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๙.

เพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์เชิงสารัตถะของตัวบทจุลยุทธการวงศ์ทั้งหมดที่ค้นพบในปัจจุบัน อันจะนำความกระจ่างมาสู่กลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์มากขึ้น โดยเฉพาะในด้านประวัติการประพันธ์

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาลักษณะเอกสารต้นฉบับ ประวัติเอกสารต้นฉบับ และประวัติตัวบทของกลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์ที่พบในปัจจุบัน อันได้แก่จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี, จุลยุทธการวงศ์ความเรียง, เทศนาจุลยุทธการวงศ์, และต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์จากหอสมุดสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ กรุงปารีส
๒. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสารัตถะของกลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์ดังกล่าว

วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยเลือกศึกษากลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์โดยใช้เอกสารต้นฉบับตัวเขียน ร่วมกับเอกสารตีพิมพ์ของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ เพื่อศึกษาประวัติต้นฉบับและประวัติของตัวบทโดยละเอียด และศึกษาตัวบทวรรณคดีเพื่อหาความสัมพันธ์เชิงสารัตถะของกลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์ทั้งหมด

อนึ่ง บทความนี้ใช้นิยามศัพท์เกี่ยวกับการศึกษาตัวบทและเอกสารต้นฉบับตามวิทยานิพนธ์ของเจียรไน วิทิตกุล^๖ ว่า

“ต้นฉบับ, เอกสารต้นฉบับ, เอกสารต้นฉบับตัวเขียน” หมายถึง วัสดุรองรับตัวเขียนใด ๆ ซึ่งมีข้อความเขียน จาร หรือชุบไว้ด้วยมือ (ในวัฒนธรรมสยามมีสมุดไทย ใบลาน เป็นต้น) ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “manuscript”

“ตัวบท” หมายถึง ข้อความที่ประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อหารวรรณคดี ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “text”

“สำนวน” หมายถึง ตัวบทที่แตกต่างกันมากอย่างมีนัยสำคัญภายในชื่อเรื่องเดียวกัน อาจเกิดจากการท่องจำตัวบทมาไม่ตรงกัน, แต่งเพิ่ม, แต่งใหม่, ชำระ หรือจงใจแก้ไขตัวบทด้วยจุดประสงค์ต่าง ๆ ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “version”

“สำรับ” หมายถึง ต้นฉบับหลายเล่มที่สร้างเป็นชุดเดียวกัน ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “set of copy”

ผลการศึกษา

ในเบื้องต้นนี้ จะได้แสดงรายละเอียดของจุลยุทธการวงศ์ที่มีการค้นพบ นับตั้งแต่จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี, จุลยุทธการวงศ์ความเรียง, เทศนาจุลยุทธการวงศ์, และต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์จากสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ กรุงปารีส จากนั้นจะแสดงผลการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาและอภิปรายความสัมพันธ์เชิงสารัตถะของกลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์เป็นลำดับไป

^๖ เจียรไน วิทิตกุล, “มหาจุทธการวงศ์: ราชาริชาฉบับภาษาบาลี”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (คณะอักษรศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๓), หน้า ๘-๙.

จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี

ประวัติเรื่องจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีสามารถศึกษาได้จากพระนิพนธ์ ๒ เรื่องของสมเด็จพระเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ คือพระนิพนธ์คานาเมื่อคราวตีพิมพ์เรื่องจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๖๓^๓ และพระนิพนธ์เรื่องตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร^๔ สามารถสรุปได้ว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๕ วงวิชาการทราบกันว่ามีพงศาวดารชื่อจุลยุทธการวงศ์ซึ่งเขียนเป็นภาษาบาลีอยู่ แต่ต้นฉบับสาบสูญไปและไม่มีผู้ใดเคยได้อ่าน สมเด็จพระเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพจึงทรงสันนิษฐานว่า เรื่องจุลยุทธการวงศ์คงจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับ “พระเจ้ากรุงธนบุรีรับขณะพม่าและปราบปรามจลาจล จนตั้งกรุงธนบุรีเป็นอิสราภาพได้ตั้งกรุงเก่า”^๕ และทรงสันนิษฐานว่าเรื่องนี้คงจะแต่งขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ จึงมีการค้นพบต้นฉบับเรื่องจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นต้นฉบับใบลานจารอักษรขอม พบจำนวน ๑ ผูก ผูกที่พบเป็นผูกที่ ๒ ของสำรับ

ตัวบทจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีประพันธ์ด้วยร้อยแก้วภาษาบาลี มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นปริเฉทโดยเนื้อหาที่ปรากฏในต้นฉบับเป็นช่วงปริเฉทที่ ๒-๓ เริ่มที่พระเจ้าสะโตง (สตุงค)^๖ เตรียมทำศึกกับพระเจ้าเชียงราย (ชिरาย) พระเจ้าเชียงรายพ่ายหนีมาสร้างเมืองไตรตรังษ์ (ตรีตรังค) ชายแสนปมได้เป็นพระเจ้าสิริไชยเชียงแสน (สิริไชยชัยลกข) สร้างเมืองเทพมหานคร (เทพพมหานคร) พระเจ้าอุทอง (สามิสฺวณฺณโทพ) สร้างกรุงศรีอยุธยา (สือยุทธยา) จากนั้นเล่าเรื่องกษัตริย์ของอาณาจักรอยุธยาตามลำดับมาถึงรัชกาลพระอินทราชา (วโรนทราชา)^๗ เนื้อหายังไม่จบสมบูรณ์ แต่เนื่องจากพบต้นฉบับเพียงผูกเดียวจึงไม่อาจทราบว่าตัวบททั้งหมดของจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีมีความยาวเท่าใด

ต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีที่พบเป็นผูกที่ ๒ ของสำรับ ไม่ปรากฏข้อความอารัมภพจน์ (prologue) หรือปัจฉิมพจน์ (epilogue) ทำให้ไม่มีหลักฐานใด ๆ เกี่ยวกับประวัติการประพันธ์วรรณคดีเรื่องนี้ ทว่าต้นฉบับเรื่องมหายุทธการวงศ์ซึ่งค้นพบในคราวเดียวกันมีข้อความปัจฉิมพจน์กล่าวว่า

^๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “คานา,” ใน จุลยุทธการวงศ์ ผูก ๒, หน้า ก-ค.

^๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร,” ใน พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘) : ๑๔-๑๖.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^๖ ชื่อเฉพาะชื่อหนึ่งๆ ในเอกสารต้นฉบับของกลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์มักมีรูปสะกดหลายแบบตามธรรมชาติของเอกสารต้นฉบับตัวเขียนในวัฒนธรรมสยาม ซึ่งสามารถหลากรูปสะกดได้แม้ในเอกสารเดียวกัน บทความนี้จะสะกดชื่อเฉพาะตามรูปสะกดปัจจุบันทั้งหมด ส่วนชื่อเฉพาะในตัวบทจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีซึ่งมีลักษณะเป็นคำยืมภาษาไทยโดยผ่านกระบวนการปรับให้เป็นภาษาบาลี (Pali-ization) นั้นจะแสดงด้วยรูปสะกดอย่างคำภาษาไทยเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายและจะวงเล็บคำภาษาบาลีประกอบไว้ในจุดที่ชื่อนั้นปรากฏครั้งแรก

^๗ หอสมุดแห่งชาติ. ใบลาน. ๒๓๖๕/ง/๒. “จุฬยุทธกาล”.

สมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ผู้เป็นพระอาจารย์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นผู้แต่งเรื่องมหาพุทธการวงศ์^{๑๒} ประกอบกับประวัติความเป็นมาของวรรณคดี ทั้งคู่ที่สมเด็จพระพนรัตน์ยาดำรงราชานุภาพมีพระนิพนธ์ถึง และสำนวนภาษาที่คล้ายกันระหว่างตัวบท มหาพุทธการวงศ์กับจุลพุทธการวงศ์ จึงเป็นที่เชื่อถือกันเรื่อยมาว่า จุลพุทธการวงศ์ภาษาบาลีเป็นผลงาน ประพันธ์ของสมเด็จพระพนรัตน์วัดพระเชตุพนฯ เช่นเดียวกับเรื่องมหาพุทธการวงศ์

เรื่องจุลพุทธการวงศ์ภาษาบาลียังไม่มีการค้นพบต้นฉบับเพิ่มเติม ส่วนต้นฉบับที่ค้นพบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ปัจจุบันเก็บรักษาที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี ทะเบียนเอกสารอยู่ในหมวดใบลาน รหัส ๒๓๖๕/ง/๒ มีชื่อตามทะเบียนว่า “จุฬพุทธกาล”^{๑๓} และในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ก็ได้มีการตีพิมพ์จุลพุทธการวงศ์ ภาษาบาลีเป็นครั้งแรก ทั้งตัวบทภาษาบาลีและคำแปลภาษาไทยที่จัดทำโดยพระญาณวิจิตร (สิทธิ โจนานัน) เพื่อเป็นหนังสือที่ระลึกเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนายพลโท พระยาพหลโยธินฯ (นพ พหลโยธิน)^{๑๔} หลังจากนั้นตัวบทจุลพุทธการวงศ์ภาษาบาลีก็ได้ตีพิมพ์อีกหลายครั้งจนเป็นที่รู้จัก แพร่หลายในปัจจุบัน โดยมักเป็นการตีพิมพ์สองภาษาทั้งบาลีและไทยควบคู่กันตามอย่างรูปแบบการตีพิมพ์ ครั้งแรก

จุลพุทธการวงศ์ความเรียง

ตัวบทที่ปัจจุบันเรียกกันว่า “จุลพุทธการวงศ์ความเรียง” นั้นพบเอกสารต้นฉบับตัวเขียนเพียงชิ้นเดียว ได้แก่ ต้นฉบับสมุดไทยดำ จำนวน ๑ เล่ม ลงทะเบียนเอกสารในหมวดพงศาวดาร หมู่พงศาวดารเหนือ รหัส ๔๖ เก็บรักษาที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี ต้นฉบับเขียนด้วยดินสอสีขาวเป็นอักษรไทย ภาษาไทย เว้นแต่เมื่อมีข้อความภาษาบาลี ก็จะเขียนข้อความนั้นด้วยดินสอสีขาวเป็นอักษรขอม ปกหน้าของต้นฉบับ เคยมีข้อความเขียนไว้ แต่ลบเลือนมาก ไม่สามารถอ่านได้ เนื้อความในต้นฉบับเริ่มต้นด้วยอารัมภพจน์ ผู้ประพันธ์บูชาพระรัตนตรัย แล้วชี้แจงว่าตนจะประพันธ์เรื่อง “จุลพุทธการวงศ์”^{๑๕} จากนั้นจึงเริ่มเข้าสู่ เนื้อหาหลักของวรรณคดี การมีข้อความอารัมภพจน์เช่นนี้ช่วยให้ยืนยันได้ว่า ต้นฉบับที่พบนี้เป็นเล่มแรกของสำรับ และเนื่องจากผู้ประพันธ์เรียกชื่อผลงานของตนว่า “จุลพุทธการวงศ์” ตัวบทในต้นฉบับนี้ จึงควรนับเนื่องอยู่ในกลุ่มวรรณคดีจุลพุทธการวงศ์ด้วย

^{๑๒} หอสมุดแห่งชาติ. ใบลาน. ๕๘๐๕/ก/๑๔-๑๗. “มหาพุทธกาล”.

^{๑๓} บัญชีคัมภีร์ภาษาบาลี แลภาษาสันสกฤต อันมีฉบับในหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๖๓, (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๔), หน้า ๔๒.

^{๑๔} สมเด็จพระวันรัตน์, จุลพุทธการวงศ์ ผูก ๒, (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๓).

^{๑๕} “... จะแต่งปกรณ์พระคำภีร์ มีนามคดีตามประสง ชื่อจุลพุทธการวงศ์อันปรากฏ ในขอบดสยามประเทศ ...” ใน หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. หมวดพงศาวดาร หมู่พงศาวดารเหนือ เลขที่ ๔๖. “จุลพุทธการวงศ์”.

เรื่องจุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นปริเฉท ปริเฉทที่ ๑ เริ่มตั้งแต่พุทธพยากรณ์กำเนิดพระร่วง ประวัติของพระร่วงทั้งก่อนและหลังขึ้นครองราชย์ จบปริเฉทเมื่อพระร่วงเสด็จหายไป ในแม่น้ำ และพิธีราชาภิเษกพระราชาบุตรของพระร่วง ส่วนปริเฉทที่ ๒ เริ่มต้นด้วยความขัดแย้งระหว่างพระเจ้าเชียงรายกับสามเณร อันนำไปสู่สงครามระหว่างเมืองสะโตงกับเมืองเชียงราย เรื่องพระเจ้าเชียงรายตั้งเมืองไตรตรึงษ์ ชายแสนปมได้เป็นพระเจ้าสีวิไชยเชียงแสนตั้งเมืองเทพมหานคร และพระเจ้าอุทองตั้งกรุงศรีอยุธยา ตันฉับหมตตอนพระเจ้าอุทองเสด็จสวรรคตโดยไม่มีข้อความแสดงการจบปริเฉทหรือจบเรื่อง ทำให้ทราบได้ว่าตัวบทจุลยุทธการวงศ์เท่าที่ปรากฏในต้นฉบับนี้ยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ควรจะมีตัวบทยาวต่อไปอีก แต่เนื่องจากพบต้นฉบับเพียงเล่มเดียว ไม่ครบสำหรับ ทำให้ไม่สามารถระบุได้ว่าตัวบทจุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้ควรจะยาวต่อเนื่องไปอีกเท่าใด

เรื่องจุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้ประพันธ์เป็นร้อยแก้วภาษาไทย มีทั้งส่วนที่ประพันธ์แบบแปลร้อยกรองและเป็นร้อยแก้วปกติ โดยตอนต้นจะประพันธ์แบบแปลร้อยกรอง คือยกข้อความภาษาบาลีเป็นคำหรือวลีสั้น ๆ แล้วแปลข้อความภาษาบาลีนั้นเป็นภาษาไทย พร้อมกับขยายความเพิ่มเป็นภาษาไทยอีกหลายประโยค วิธีแปลร้อยกรองนี้พบตั้งแต่ตอนพุทธพยากรณ์จนถึงตอนพระเจ้ากรุงสุโขทัยกล่าวลาลา นางนาค หลังจากนั้นไปจนหมดต้นฉบับประพันธ์เป็นร้อยแก้วธรรมดา ไม่มีการยกข้อความภาษาบาลีประกอบ

ประวัติวรรณคดีของจุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้ค่อนข้างเลือนราง อาร์มภพจน์ตอนต้นเรื่องไม่เอ่ยถึงนามผู้ประพันธ์หรือปีที่ประพันธ์ มีข้อความแต่เพียงว่าผู้ประพันธ์ “จะแต่งปรกณพระคำภีร์” โดยไม่ได้บอกว่าเป็นการแปลจากฉบับภาษาอื่นใด อีกทั้งทะเบียนของหอสมุดแห่งชาติก็บันทึกประวัติต้นฉบับไว้เพียงโดยคร่าวว่า “กรมพระนเรศวรฯ ประทาน ๒/๖/๒๔๖๘”^{๑๖} คือพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิพิธานต้นฉบับสมุดไทยเล่มนี้แก่หอพระสมุดวชิรญาณ (ปัจจุบันคือหอสมุดแห่งชาติ) เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ต่อมามีการตีพิมพ์จุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๐ เพื่อเป็นหนังสืองานศพนายจื่อ เทวินทรภักดี โดยใช้ชื่อหนังสือว่า “จุลยุทธการวงศ์”^{๑๗} และในเดือนธันวาคมปีเดียวกันก็มีการตีพิมพ์ซ้ำในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๖ โดยใช้ชื่อว่า “จุลยุทธการวงศ์ความเรียง”^{๑๘} ภายหลังจุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้ได้ตีพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้ง โดยเมื่อตีพิมพ์ครั้งใดก็ใช้ชื่อตามหนังสือประชุมพงศาวดารว่า “จุลยุทธการวงศ์ความเรียง” ทุกครั้งจนชื่อนี้กลายเป็นชื่อมาตรฐานของจุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้ไปโดยปริยาย ในบทความนี้จึงจะเรียกชื่อตัวบทนี้ว่า “จุลยุทธการวงศ์ความเรียง” ด้วย

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๗} จุลยุทธการวงศ์, (พระนคร: โรงพิมพ์ศรีสุเทพ, ๒๔๘๐) พิมพ์เนื่องในงานปลงศพนายจื่อ เทวินทรภักดี).

^{๑๘} ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๖ พิมพ์เนื่องในงานปลงศพนางละม่อม เศรษฐบุตร), (พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล์, ๒๔๘๐).

คำนำของกรมศิลปากรในการตีพิมพ์ ๒ ครั้งแรกกล่าวตรงกันว่า “หนังสือเรื่องจุลยุทธการวงศ์นี้มีทั้งฉบับภาษามคธและภาษาไทย แต่ได้ฉบับมาไม่พร้อมกัน”^{๑๙} ทว่าไม่มีการระบุรายละเอียดว่าฉบับใดได้มาก่อนหลังอย่างไร ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์ภาษาไทย หรือคือจุลยุทธการวงศ์ความเรียงนี้น่าจะพบหลัง พ.ศ. ๒๔๖๓ ภายหลังจากการพบต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี เพราะแม้พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ เกี่ยวกับวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์ก็ไม่ได้มีการกล่าวถึงจุลยุทธการวงศ์ฉบับภาษาไทยแต่อย่างใด^{๒๐} อาจเป็นไปได้ว่า วงวิชาการเพิ่งได้ทราบว่า มีวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์ภาษาไทยก็เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ทรงนำต้นฉบับมามอบแก่หอพระสมุดวชิรญาณในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ นี้เอง

เทศนาจุลยุทธการวงศ์

เรื่อง “เทศนาจุลยุทธการวงศ์” พบต้นฉบับเพียงฉบับเดียวเช่นเดียวกับจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี และจุลยุทธการวงศ์ความเรียง ต่างกันที่จุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้ไม่พบต้นฉบับเป็นใบลานหรือสมุดไทย แต่กลับเป็นต้นฉบับกระดาษฝรั่ง เขียนด้วยดินสอดำเป็นอักษรไทยภาษาไทยตลอดฉบับ ปัจจุบันเก็บรักษาที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี ทะเบียนเอกสารอยู่ในหมวดพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา รหัส ๐๐๑.๑/๑๑ (รหัสเก่า ๒/ข.๑๑)

จุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้ประพันธ์เป็นร้อยแก้วตลอดเรื่อง เริ่มต้นด้วยข้อความอารัมภพจน์สั้น ๆ ว่า “บัดนี้จะได้รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนาในจุลยุทธการวงศ์ ลำแดงเรื่องลำดับโบราณกระษัตริย์ในสยามประเทศนี้ อันบุพพจารย์รจนาไว้ว่า” ทำให้ทราบได้แน่ชัดว่าผู้ประพันธ์ตั้งใจเรียกชื่อตัวบทว่า “จุลยุทธการวงศ์” และประพันธ์ขึ้นสำหรับพระภิกษุใช้เทศนาถวายแก่พระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์โดยเฉพาะ

เมื่อจบอารัมภพจน์ ก็เริ่มต้นตัวบทตั้งแต่พระเจ้าเชียงรายได้เสวยราชย์แก่พระยาสะโตงและเสด็จหนีมาตั้งเมืองไตรตรังษ์ เรื่องชายแสนปมตั้งเมืองเพนนคร พระเจ้าอยู่ทองตั้งกรุงศรีอยุธยา เรื่องพงศาวดารอยุธยาต่อไปกระทั่งเสียกรุงในปีจุลศักราช ๑๑๒๙ เมื่อจบเนื้อหาส่วนนี้มีข้อความว่าสิ้นสุดเรื่องจุลยุทธการวงศ์และจะนำเนื้อหาจากคัมภีร์ “สังคีติการวงศ์” (เข้าใจว่าเป็น สังคีตยวงศ์) มาแสดงต่อ^{๒๑} จากนั้นก็ดำเนิน

^{๑๙} จุลยุทธการวงศ์, หน้า ก.

^{๒๐} ดู สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “คำนำ”, ใน จุลยุทธการวงศ์ ผูก ๒, หน้า ก-ค.

^{๒๑} “รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนาในจุลยุทธการวงศ์ ลำแดงเรื่องลำดับโบราณกระษัตริย์อันได้เสวยสมบัติเป็นอัครราชบิดีในสยามประเทศนี้ อันบุพพจารย์รจนาไว้เพื่อจะให้บังเกิดประสาทเลื่อมใสและสังเวชในกุศลเหตุและอกุศลเหตุทั้งปวงต่าง ๆ ก็ยุติแต่เท่านี้ ะ ๑ บัดนี้จะได้ถวายวิสัชนาตามเนื้อความในพระคัมภีร์สังคีติการวงศ์สืบเรื่องต้นเบเนลำดับต่อไป” ใน หอสมุดแห่งชาติ. สมุดกระดาษฝรั่ง. หมวดพงศาวดาร หมู่พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เลขที่ ๐๐๑.๑/๑๑. “เทศนาพระราชพงษาวดารกรุงเก่าสังเขป”.

เรื่องหลังเหตุการณ์เสียกรุง ตั้งแต่พระยาวชิรปราการตั้งเมืองธนบุรี การตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ กระทั่งปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) เสด็จสวรรคต และพระราชโอรสขึ้นเสวยราชสมบัติต่อ (คือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) ช่วงท้ายของต้นฉบับมีลักษณะเป็นปัจฉิมพจน์ แสดงข้อธรรมว่าแม้พระมหากษัตริย์ก็ไม่ทรงล่วงพ้นความตาย สาธุชนจึงควรเจริญมรณานุสติภาวนาตามพุทธโอวาทให้ดี และจบเรื่องด้วยข้อความว่า “โดยในถวาทวิไลขานมานี้”^{๒๒} เนื่องจากต้นฉบับมีทั้งอารัมภพจน์และปัจฉิมพจน์ จึงกล่าวได้ว่าจุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้เป็นสำนวนเดียวเท่าที่พบในปัจจุบันที่มีเนื้อหาครบถ้วนบริบูรณ์ อย่างไรก็ตาม เนื้อหาส่วนที่เป็นพงศาวดารทั้งอาณาจักรอยุธยาและรัตนโกสินทร์ของจุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้มีลักษณะเป็นพงศาวดารสังเขป คือกล่าวถึงแต่ละเหตุการณ์เพียงโดยคร่าว ๆ ทำให้ตัวบททั้งหมดมีขนาดสั้นและมีรายละเอียดน้อยกว่าจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีหรือจุลยุทธการวงศ์ความเรียงมาก ที่เป็นเช่นนี้คงเพื่อให้เหมาะสมแก่วัตถุประสงค์การใช้งานคือใช้เทศนา ผู้ประพันธ์จึงเลือกปรับตัวบทมิให้ยืดยาวเกินควร

ประวัติวรรณคดีของจุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้ไม่มีระบุไว้ที่ใดแน่ชัด ทั้งไม่ปรากฏชื่อผู้ประพันธ์ และเวลาที่ประพันธ์ กรมศิลปากรสันนิษฐานว่าเรื่องนี้จะเรียบเรียงในสมัยรัชกาลที่ ๓^{๒๓} แต่ผู้วิจัยเห็นว่า เรื่องจุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้ควรจะประพันธ์ขึ้นโดยพระเถระชั้นผู้ใหญ่ในช่วงรัชกาลที่ ๒ พิจารณาจากข้อความอารัมภพจน์ และข้อความที่กล่าวถึงการขึ้นเสวยราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่ว่า “จึงสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชในใต้เสวยศิริราชมไหสวรรยสืบสันตติวงศ์ ดำรงปวรราชฉัตรสืบต่อกันมาตราบเท่าถึงกาลปัจจุบันทุกวันนี้”^{๒๔} อีกทั้งน่าจะสังเกตว่า ตัวบทไม่ออกพระนามพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ว่า “พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก” และ “พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” พระนามทั้งสองนี้เป็นพระนามที่ตั้งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๒๕} จึงเป็นไปได้ว่าจุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้จะประพันธ์ขึ้นก่อนมีการตั้งพระนามพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ดังกล่าว

ส่วนประวัติต้นฉบับของจุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้มีปรากฏในใบทะเบียนของหอพระสมุดวชิรญาณซึ่งปิดไว้ในหน้ารองปกของต้นฉบับว่า “เทศนาพระราชพงษาวดารกรุงเก่าสังเขป ตั้งแต่พระเจ้าเชียงใหม่ราชบุรุษมาตั้งเมืองไตรตรังซ์ ถึงกรุงรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๒

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน.

^{๒๓} ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), (๑๖).

^{๒๔} หอสมุดแห่งชาติ. สมุดกระดาศฝรั่ง. “เทศนาพระราชพงษาวดารกรุงเก่าสังเขป”.

^{๒๕} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ, อธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน, (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๘), หน้า ๑๔-๑๕.

เถลิงถวัลยราชสมบัติ ฉบับหม่อมเจ้าวัชรินทร์ฯ หอฯ ชื่อ ร.ศ. ๑๓๑ (๒๔๕๕)” หมายถึงหอพระสมุดวชิรญาณซื้อต้นฉบับนี้มาจากหม่อมเจ้าวัชรินทร์ สิงหราช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ น่าสังเกตว่าหอพระสมุดฯ ได้ซื้อต้นฉบับนี้มา ก่อนการค้นพบต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี แต่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งทรงค้นคว้าเรื่องจุลยุทธการวงศ์อยู่ในขณะนั้นคงจะไม่ได้ทรงอ่านต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้ เนื่องจากหอพระสมุดฯ ลงทะเบียนต้นฉบับในชื่อ “เทศนาพระราชพงษาวดารกรุงเก่าลงเขบ” ไม่ออกชื่อว่าเป็นจุลยุทธการวงศ์ ซึ่งอาจทำให้สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพไม่ทรงทราบเกี่ยวกับต้นฉบับนี้ เมื่อพระราชนิพนธ์คำนำคราวตีพิมพ์จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ จึงไม่ทรงอ้างถึงต้นฉบับหรือเนื้อหาเรื่องจุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้เลย

จุลยุทธการวงศ์สำนวนนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๖ รวมอยู่ในเล่มเดียวกับจุลยุทธการวงศ์ความเรียงและพงศาวดารเรื่องอื่นๆ โดยใช้ชื่อว่า “เทศนาจุลยุทธการวงศ์”^{๒๖} อันเป็นชื่อที่ใช้เรียกแพร่หลายกันมาจนถึงปัจจุบัน

จุลยุทธการวงศ์จากสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ กรุงปารีส

ต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์เล่มนี้เก็บรักษาที่หอสมุดของสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (Ecole française d'Extrême-Orient: EFEO) ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส^{๒๗} รหัสเอกสาร S42 เป็นสมุดไทยดำ ๑ เล่ม เขียนด้วยดินสอขาว ช่วงปกหลังขาดหายไปโดยไม่สามารถระบุจำนวนหน้าที่ขาดได้ ทำให้เนื้อความช่วงท้ายหน้าต้นและช่วงต้นหน้าปลายหายไปส่วนหนึ่ง ปกหน้าของต้นฉบับไม่มีข้อความเขียนไว้ ส่วนหน้ารองปกมีข้อความว่า “สมุดพงษาวดาร มังลองมาติกรุง” ถัดจากหน้ารองปกก็เป็นตัวบทวรรณคดี แต่ในหน้าแรกนั้นตัวอักษรเลือนรางและกระดาศมีรอยถลอกหลายแห่ง ไม่สามารถอ่านให้รู้ความได้ หน้าถัดไปจึงอ่านได้

เนื้อหาที่ปรากฏในต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์ของ EFEO ประพันธ์ด้วยร้อยแก้ว มีรายละเอียดของแต่ละเหตุการณ์ละเอียดลออ และมีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นปริจเฉท ช่วงแรกของต้นฉบับเป็นปริจเฉทที่ ๒๙ เล่าเหตุการณ์ศึกมังลอง (คือพระเจ้าอลองพญา กษัตริย์พม่า) ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา จนถึงมังลองสิ้นพระชนม์ ปริจเฉทที่ ๓๐ เป็นเหตุกบฏในฝ่ายพม่าและเรื่องบางระจัน จากนั้นจนจบเรื่องเป็นเล่าถึงการสงครามระหว่างพม่ากับกรุงศรีอยุธยากระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาในจุลศักราช ๑๑๒๙ โดยไม่มีข้อความระบุลำดับปริจเฉท ท้ายเรื่องเป็นกลอนแปด ๒ บท พรรณนาความยากแค้นในคราวเสียกรุง และจบเรื่อง

^{๒๖} ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๖.

^{๒๗} ผู้วิจัยขอขอบคุณ ดร.พีระ พนารัตน์ กัลยาณมิตรผู้มอบสำเนาภาพถ่ายของเอกสารต้นฉบับนี้แก่ผู้วิจัยสำหรับใช้ในการศึกษา

ด้วยประโยคว่า “สำแดงมาในเรื่องเมืองเสียม ชื่อจุลยุทธการวงษ์ ๑ จบปริณิเทศคำรับ ๑๓ เทาณี ฯ”^{๒๘} ผู้วิจัยยังไม่สามารถระบุได้ว่าเหตุใดข้อความปิดเรื่องจึงกล่าวว่า “ปริณิเทศคำรับ ๑๓” ทั้งที่ช่วงท้ายของเรื่องควรเป็นปริณิเทศที่ ๓๑ ต่อจากปริณิเทศที่ ๒๙ และ ๓๐ ในเล่มเดียวกัน อย่างไรก็ตาม เนื้อหาทั้งหมดที่ปรากฏนี้สามารถยืนยันได้แน่ชัดว่า ต้นฉบับจุลยุทธการวงษ์เล่มนี้เป็นตอนจบเรื่องและเป็นเล่มสุดท้ายของสำรับ

ต้นฉบับจุลยุทธการวงษ์ของ EFEO นั้นไม่ปรากฏประวัติใด ๆ ทั้งด้านการสร้างต้นฉบับ การเก็บรักษาในประเทศไทย จนถึงการใช้เปลี่ยนมือไปอยู่ในการดูแลรักษาของ EFEO ณ ประเทศฝรั่งเศส นอกจากนี้ ตัวบทในต้นฉบับนี้ยังไม่เคยตีพิมพ์มาก่อนอีกด้วย

ความสัมพันธ์เชิงสารัตถะของจุลยุทธการวงษ์สำนวนต่าง ๆ

กลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงษ์ที่พบในปัจจุบันมีอยู่อย่างน้อย ๓ สำนวน จาก ๔ ต้นฉบับดังที่ได้นำเสนอไป สำนวนที่มีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์ตลอดทั้งเรื่องมีเพียงสำนวนเดียว คือเทศนาจุลยุทธการวงษ์ ส่วนอีก ๒ สำนวน คือจุลยุทธการวงษ์ภาษาบาลี จุลยุทธการวงษ์ความเรียง รวมถึงต้นฉบับจุลยุทธการวงษ์จาก EFEO มีต้นฉบับตกทอดมาไม่ครบสำรับ ทำให้เหลือตัวบทเพียงบางส่วน อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบตัวบทเท่าที่มีอยู่ก็ยังสามารถมองเห็นความสัมพันธ์เชิงสารัตถะได้

ผู้วิจัยจะแสดงผลการเปรียบเทียบตัวบทจุลยุทธการวงษ์จากทั้ง ๔ ต้นฉบับในรูปแบบตารางเพื่อให้เข้าใจง่าย โดยจะแยกเป็น ๒ ตารางให้เหมาะสมแก่ลักษณะตัวบทที่มีอยู่ คือตารางหนึ่งเปรียบเทียบเนื้อหาส่วนต้นเรื่องจากจุลยุทธการวงษ์ภาษาบาลี, จุลยุทธการวงษ์ความเรียง, และเทศนาจุลยุทธการวงษ์ อีกตารางหนึ่งเปรียบเทียบเนื้อหาส่วนท้ายเรื่องจากเทศนาจุลยุทธการวงษ์และในต้นฉบับของ EFEO สำหรับเนื้อหาส่วนกลางเรื่องซึ่งพบเพียงในเทศนาจุลยุทธการวงษ์จะไม่นำมาแสดงหรือเปรียบเทียบให้เห็น เนื่องจากไม่พบต้นฉบับอื่นที่มีเนื้อหาส่วนเดียวกันพอจะนำมาเทียบได้

^{๒๘} Ecole française d'Extrême-Orient, Paris. สมุดไทยคำ. เลขที่ S42. “พงษาวดารกรุงเก่า”.

ตารางแสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาส่วนต้นเรื่องจุลยุทธการวงศ์

จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี	จุลยุทธการวงศ์ความเรียง	เทศนาจุลยุทธการวงศ์
((ต้นฉบับไม่เหลือตกทอดมา))	อาร์มภพจน์	อาร์มภพจน์
	พุทธทำนายถึงการสังคายนาพระไตรปิฎก และพระบรมธาตุ	
	พระเจ้าศรีธรรมโศกราชครองกรุงสุโขทัย ได้นางนาคเป็นชายา ให้กำเนิดทารก ได้ชื่อว่า “ร่วง” พระร่วงมีวาจาสิทธิ์ จนพระเจ้ายกย่องพระอภัยมณีจึงส่งคน มาทำร้าย แต่พระร่วงใช้วาจาสิทธิ์หยุด ไว้ได้ พระร่วงไปครองเมืองสุโขทัย เมื่อพระบิดาสิ้นพระชนม์ พระร่วงจึงมา ครองเมืองสุโขทัย พระร่วงไปเมืองจีน พระเจ้ากรุงจีนถวายธิดาแก่พระร่วง พระร่วงครองราชย์ช้านาน แล้วเสด็จหาย ไปในแม่น้ำ อภิเษกพระราชนุตรของ พระร่วงขึ้นครองกรุงสุโขทัยต่อไป จบ ปรีเฉพที่ ๑	
	พระเจ้าเชียงรายขัดแย้งกับสามเณร ต่อมา เณรนั้นตายไปเกิดเป็นเจ้าเมือง สะโดง ^{๒๙}	
เจ้าเมืองสะโดงเตรียมทัพ ยกทัพไปตีเมือง เชียงราย	เจ้าเมืองสะโดงทำอุบายเตรียมทัพ ยกทัพ ไปตีเมืองเชียงราย	
พรรณาศึกเชียงราย-สะโดง	พรรณาศึกเชียงราย-สะโดง	
พระเจ้าเชียงรายแพ้เจ้าเมืองสะโดง หนีมา ไกล่เมืองกำแพงเพชร (วชิรปาการ)	พระเจ้าเชียงรายแพ้เจ้าเมืองสะโดง หนีมา ไกล่เมืองกำแพงเพชร	พระเจ้าเชียงรายทำศึกแพ้พระยา สะโดง หนีมาไกล่เมืองกำแพงเพชร
พระอินทร์แปลงเป็นดาบสแนะนำให้ พระเจ้าเชียงรายสร้างเมืองที่นั่น ให้ชื่อ เมืองไตรตรึงษ์	พระอินทร์แปลงเป็นดาบส แนะนำให้ พระเจ้าเชียงรายสร้างเมืองที่นั่น ให้ชื่อ เมืองไตรตรึงษ์	พระอินทร์แปลงเป็นดาบส แนะนำ ให้พระเจ้าเชียงรายสร้างเมือง ที่นั่น ให้ชื่อเมืองไตรตรึงษ์
กษัตริย์เมืองไตรตรึงษ์ครองราชย์สืบต่อกันมา	กษัตริย์เมืองไตรตรึงษ์ครองราชย์สืบต่อกันมา	กษัตริย์เมืองไตรตรึงษ์ครองราชย์ สืบต่อกันมา

^{๒๙} จุลยุทธการวงศ์ความเรียงมักเขียนเป็น “สดวงษ”

กลยุทธ์การวงษ์ภาษาบาลี	กลยุทธ์การวงษ์ความเรียง	เทศนากลยุทธ์การวงษ์
ชายแสนปมชาวเมืองไตรตรึงษ์ทำไร่ พระธิดาเจ้าเมืองเสวยมะเขือที่ชายแสน ปมปลูกแล้วตั้งครรรค์	ชายแสนปมชาวเมืองไตรตรึงษ์ทำไร่ พระธิดาเจ้าเมืองเสวยมะเขือที่ชายแสน ปมปลูกแล้วตั้งครรรค์	ชายแสนปมชาวเมืองไตรตรึงษ์ ทำไร่ พระธิดาเจ้าเมืองเสวย มะเขือที่ชายแสนปมปลูกแล้ว ตั้งครรรค์
เมื่อพระกุมารอายุได้ปีเศษ เจ้าเมืองทำพิธี เสี่ยงทายหาบิดาของพระกุมาร แต่พระ กุมารไม่แสดงอาการว่าใครเป็นบิดา	เมื่อพระธิดาให้กำเนิดพระกุมาร เจ้าเมือง ทำพิธีเสี่ยงทายหาบิดาของพระกุมาร เชิญชายทั้งเมืองมาร่วมพิธี	เมื่อพระกุมารอายุ ๒-๓ ขวบ เจ้าเมืองทำพิธีเสี่ยงทายหาบิดา ของพระกุมาร เชิญชายทั้งเมือง มาร่วมพิธี
เจ้าเมืองทราบว่ายังมีชายแสนปมอีกคน หนึ่งไม่ได้มาร่วมพิธี จึงให้เชิญตัวมา พระกุมารจึงแสดงอาการว่าชายแสนปม เป็นบิดา	พระกุมารแสดงอาการว่าชายแสนปม เป็นบิดา	พระกุมารแสดงอาการว่าชาย แสนปมเป็นบิดา
เจ้าเมืองเนรเทศชายแสนปม พระธิดา และกุมาร ชายแสนปมพาบุตรภรรยาไป อยู่ที่ไร่นาของตน	เจ้าเมืองเนรเทศชายแสนปม พระธิดา และกุมาร ชายแสนปมพาบุตรภรรยาไป อยู่ที่ไร่นาของตน	เจ้าเมืองเนรเทศชายแสนปม พระธิดา และกุมาร ชายแสนปม พาบุตรภรรยาไปอยู่ที่ไร่นาของตน
พระธิดาโหม่นสถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แก่ตน		
ชายแสนปมทอดแหหาปลา แต่ได้ทองคำ มากมายมาแทน		
ชายแสนปมตัดต้นไม้ พระอินทร์แปลง เป็นลิง แสร้งตักทองทิพย์ให้ต้นไม้กลับไป ติดกันเป็นต้นเดิม		
ชายแสนปมจับลิงได้ ลิงจึงมอบทองทิพย์ ให้	พระอินทร์แปลงเป็นลิง นำทองทิพย์มา ให้ชายแสนปม	พระอินทร์แปลงเป็นลิง นำทอง ทิพย์มาให้ชายแสนปม
ชายแสนปมตักทองให้ตนรูปงาม	ชายแสนปมตักทองให้ตนรูปงาม	ชายแสนปมตักทองให้ตนรูปงาม
พระธิดาไม่เชื่อว่าชายรูปงามคือชาย แสนปม ชายรูปงามจึงตักทองให้กลับเป็น ชายแสนปม แล้วตีอีกครั้งให้กลับมา รูปงาม		
พระธิดาเรียกช่างทองมาทำอุให้พระกุมาร นอน กุมารจึงได้ชื่อว่า เจ้าอุทอง	พระธิดาตักทองเนรมิตทอง นำมาทำอุให้ พระกุมารนอน กุมารจึงได้ชื่อว่า พระ อุทอง	พระธิดาตักทองเนรมิตทอง นำมา ทำอุให้พระกุมารนอน กุมารจึงได้ ชื่อว่า พระอุทอง

จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี	จุลยุทธการวงศ์ความเรียง	เทศนาจุลยุทธการวงศ์
อดีตชายแสนปมตีกลองเนรมิตเมืองเทพมหานคร ขึ้นครองราชย์ ได้นาม สิริไชยเชียงแสน	อดีตชายแสนปมตีกลองเนรมิตเมืองเทพมหานคร ขึ้นครองราชย์ ได้นามพระเจ้าสิริไชยเชียงแสน	อดีตชายแสนปมตีกลองเนรมิตเมืองเทพมหานคร ขึ้นครองราชย์ ได้นามพระเจ้าศิริไชยเชียงแสน
พระเจ้าสิริไชยเชียงแสนถวายบรรณาการแก่พระเจ้าไตรตรังษ์		
พระเจ้าสิริไชยเชียงแสนสิ้นพระชนม์ กลองทิพย์อันตรธานไป จบปริเฉทที่๒	พระเจ้าสิริไชยเชียงแสนสิ้นพระชนม์ กลองทิพย์อันตรธานไป	พระเจ้าศิริไชยเชียงแสนสิ้นพระชนม์ กลองทิพย์อันตรธานไป
พระเจ้าอุทองครองราชย์ระยะหนึ่ง แล้วหาพื้นที่สร้างเมืองใหม่ ให้ชื่อ ศรีอยุธยา พระเจ้าอุทองใช้พระนามพระรามธิบดี (วรามรามธิบดี)	พระเจ้าอุทองครองราชย์ระยะหนึ่ง แล้วหาพื้นที่สร้างเมืองใหม่ ให้ชื่อ กรุงเทพมหานครทวารวดีศรีอยุธยา พระเจ้าอุทองใช้พระนาม สมเด็จพระรามธิบดี	พระเจ้าอุทองครองราชย์ระยะหนึ่ง แล้วหาพื้นที่สร้างเมืองใหม่ ให้ชื่อ กรุงเทพมหานครทวารวดีศรีอยุธยา พระเจ้าอุทองใช้พระนาม สมเด็จพระรามธิบดี
พระรามธิบดีตั้งให้ขุนหลวงพะงั่ว (พมพมหนายก) เป็นพระบรมราชาธิราช (วรามรามราชาธิราช) ครองเมืองสุพรรณบุรี (สุวรรณภูมิ) และตั้งราชบุตรชื่อพระรามเมศวร (วรามเมศวร) ครองเมืองลพบุรี (ลพบุรี)	พระรามธิบดีให้พระเชษฐาไปครองสุพรรณบุรี และราชบุตรชื่อพระรามเมศวร ครองลพบุรี	พระรามธิบดีให้พระเชษฐาไปครองสุพรรณบุรี และราชบุตรชื่อพระรามเมศวรครองลพบุรี
กล่าวถึงเมืองขึ้น ๒๔ หัวเมือง	กล่าวถึงเมืองขึ้น ๑๖ หัวเมือง	กล่าวถึงเมืองขึ้น ๑๖ หัวเมือง
พระรามธิบดีให้พระรามเมศวรไปตีเมืองกัมพูชา (กัมพูชา)		
พระรามเมศวรรบกับกัมพูชา ขอให้พระบิดาส่งกองทัพไปช่วย พระรามธิบดีให้พระบรมราชาธิราชยกทัพไป จึงได้ชัยชนะ		
เหตุการณ์ในรัชสมัยพระรามธิบดี มีเรื่องสร้างวัดพุทไธสวรรย์ (สคคพพุทไธสวรรย์) เป็นต้น		
สมเด็จพระรามธิบดีสวรรคต	สมเด็จพระรามธิบดีสวรรคต	สมเด็จพระรามธิบดีสวรรคต

จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี	จุลยุทธการวงศ์ความเรียง	เทศนาจุลยุทธการวงศ์
พรรณนาพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ต่อไปโดยละเอียด ลำดับกษัตริย์มี พระราเมศวร, พระบรมราชาธิราช, เจ้าทองจันทร์ (สุวณณจันท), พระราเมศวร (ครองราชย์ครั้งที่๒), พระรามราชา, พระเจ้านครินทร์ (นครินทร์), พระบรม ราชาธิราช (วรปรมราชาธิราชชินท), พระบรมไตรโลกนาถ (วรปรมไตรโลกนาถ), และพระอินทราชา โดยเน้นที่การสงคราม ในสมัยพระเจ้าราเมศวร, ศักระหว่าง พระราชบุตรพระเจ้านครินทร์, ศักใน สมัยพระเจ้าบรมราชาธิราชและสมัย พระบรมไตรโลกนาถ	((ต้นฉบับตกทอดมาเท่านี้))	พรรณนาพงศาวดารกรุงศรี- อยุธยาต่อไปโดยสังเขป ลำดับ กษัตริย์มีพระบรมราชาธิราช, เจ้าทองจันทร์, สมเด็จพระราเม ศวร, พระยาราม, พระนคร อินทราชา, สมเด็จพระบรม ราชาธิราช, สมเด็จพระบรม ไตรโลกนาถ, และกษัตริย์พระองค์ อื่นๆ เรื่อยไปจนถึงกรุงศรีอยุธยา แล้วต่อเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์
((ต้นฉบับตกทอดมาเท่านี้))		

ตารางข้างต้นนี้แสดงข้อน่าสังเกตหลายประการทั้งด้านโครงสร้างและเนื้อหาของจุลยุทธการวงศ์แต่ละสำนวน ประการแรกคือทั้งจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีและจุลยุทธการวงศ์ความเรียงมีการแบ่งเนื้อหาเป็นปริจเฉทคล้ายกัน ทว่าจุดสิ้นสุดของปริจเฉทกลับไม่ตรงกัน กล่าวคือจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีจบปริจเฉทที่ ๒ เมื่อพระบิดาของพระเจ้าอู่ทองสิ้นพระชนม์ ขณะที่จุลยุทธการวงศ์ความเรียงยังดำเนินเรื่องในปริจเฉทที่ ๒ ต่อจากเนื้อหาส่วนนั้นไปอีก กระทั่งถึงตอนพระเจ้าอู่ทองสวรรคต หมุดต้นฉบับที่มีอยู่ก็ยังไม่สิ้นสุดปริจเฉท นอกจากนี้ เนื้อหาของจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีกับจุลยุทธการวงศ์ความเรียงยังแตกต่างกันพอสมควร เห็นได้ชัดจากเนื้อหาช่วงชายแสนปมและช่วงรัชกาลพระเจ้าอู่ทอง เช่นเหตุการณ์ที่ชายแสนปมได้รับทองคำและกลองทิพย์ จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีว่าชายแสนปมได้ทองคำจากการทอดแห และพระอินทร์สร้างติกลองทิพย์รั้งความจนชายแสนปมจับได้ ส่วนจุลยุทธการวงศ์ความเรียงว่าชายแสนปมได้ทองคำจากการตีกลองทิพย์โดยไม่มีเรื่องพระอินทร์สร้างรั้งความ หรือรายละเอียดในรัชกาลพระเจ้าอู่ทองที่ทั้งสองสำนวนแสดงจำนวนเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาต่างกัน และจุลยุทธการวงศ์ความเรียงไม่กล่าวถึงศักระหว่างกรุงศรีอยุธยากับอาณาจักรกัมพูชา เป็นต้น

ในทางกลับกัน ตัวบทจุลยุทธการวงศ์ความเรียงกับเทศนาจุลยุทธการวงศ์กลับสัมพันธ์กันชัดเจน แม้เทศนาจุลยุทธการวงศ์จะบรรยายพงศาวดารโดยสังเขป ไม่พรรณนารายละเอียด แต่ยังลำดับเนื้อหาสอดคล้องกับจุลยุทธการวงศ์ความเรียงทุกตอน หากเนื้อหาตอนใดของจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีต่างกับจุลยุทธการวงศ์ความเรียง เทศนาจุลยุทธการวงศ์ก็จะเป็นไปในทางเดียวกับจุลยุทธการวงศ์ความเรียงเสมอ และเมื่อเปรียบเทียบเนื้อหาหลังรัชกาลพระเจ้าอู่ทองในจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีกับเทศนา

จุลยุทธการวงศ์ ลำดับกษัตริย์ของทั้งสองสำนวนก็แตกต่างกัน เทศนาจุลยุทธการวงศ์ไม่กล่าวถึงการขึ้นครองราชย์ครั้งแรกของพระราเมศวร ทั้งยังกล่าวถึงเหตุการณ์สงครามน้อยกว่าจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีมาก

การเปรียบเทียบเนื้อหาช่วงต้นเรื่องจากทั้งสามสำนวนแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีกับกลุ่มจุลยุทธการวงศ์ความเรียง-เทศนาจุลยุทธการวงศ์อย่างชัดเจน เป็นที่ยืนยันว่า จุลยุทธการวงศ์ความเรียงและเทศนาจุลยุทธการวงศ์ไม่ได้แปลจากจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีตามที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์เสนอ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า จุลยุทธการวงศ์ความเรียงเป็นงานที่ประพันธ์ขึ้นตามอย่างจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี เห็นได้จากที่ใช้รูปแบบร้อยแก้วแบ่งปริเฉทและเนื้อหา มีลำดับเหตุการณ์หลักสอดคล้องกัน แต่ไม่เหมือนกันในระดับรายละเอียด ขณะที่เทศนาจุลยุทธการวงศ์คงจะประพันธ์โดยอาศัยจุลยุทธการวงศ์ความเรียงเป็นต้นแบบ แต่ตัดทอนรายละเอียดให้กลายเป็นพงศาวดารฉบับสังเขปเพื่อให้มีความยาวเหมาะสมต่อการใช้เทศนาอันเป็นวัตถุประสงค์การประพันธ์ตามที่กล่าวไว้ในอารัมภพจน์ของเรื่อง

อนึ่ง เหตุที่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าจุลยุทธการวงศ์ความเรียงประพันธ์ตามอย่างจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี มีใช้ฉบับภาษาบาลีประพันธ์ตามสำนวนความเรียง เนื่องจากประวัติตัวบทของจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีที่ว่า สมเด็จพระพนรัตน์ประพันธ์วรรณคดีคู่กันสองเรื่องคือมหายุทธการวงศ์และจุลยุทธการวงศ์ แม้จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีจะไม่ปรากฏหลักฐานวันเวลาที่ประพันธ์ แต่เป็นไปได้มากกว่า สมเด็จพระพนรัตน์จะประพันธ์เรื่องมหายุทธการวงศ์ขึ้นก่อนแล้วจึงประพันธ์เรื่องจุลยุทธการวงศ์ตามหลังและตั้งชื่อเรื่องให้สอดคล้องสัมพันธ์กันไปตามลำดับ^{๓๐} ภายหลังเมื่อมีการประพันธ์พงศาวดารเป็นภาษาไทยโดยใช้จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีเป็นต้นแบบ พงศาวดารไทยฉบับนั้นจึงตั้งชื่อตามต้นแบบว่าจุลยุทธการวงศ์ไปด้วย แต่ผู้ประพันธ์จุลยุทธการวงศ์ความเรียงจะเป็นสมเด็จพระพนรัตน์หรือบุคคลอื่นใดนั้น ยังไม่สามารถสรุปได้ในขั้นนี้

^{๓๐} ชื่อ “มหายุทธการวงศ์ (มหายุทธการวิส)” มาจากคำว่า “มหา” ‘ใหญ่, ยิ่งใหญ่’ + “ยุทธการ” ‘การสงคราม’ + “วิส” ‘พงศาวดาร’ รวมหมายถึง ‘พงศาวดารเกี่ยวกับการสงครามอันยิ่งใหญ่’ ส่วนชื่อ “จุลยุทธการวงศ์ (จุลยุทธการวิส)” มาจากคำว่า “จุล” ‘เล็ก, ร่อง’ + “ยุทธการ” + “วิส” จึงหมายถึง ‘พงศาวดารเกี่ยวกับการสงครามอันรอง’ อนึ่ง คำว่า “มหา” และ “จุล” นั้นนิยมใช้ในการตั้งชื่อคัมภีร์ภาษาบาลี แสดงความเป็นคัมภีร์หลักที่มาก่อนและคัมภีร์รองที่ตามหลัง เช่นพระวินัย มหาวรรค (มหาวรรค) และจุลลวค (จุลวรรค) เป็นต้น

ตารางแสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาส่วนท้ายเรื่องจุลยุทธการวงศ์

เทศนาจุลยุทธการวงศ์	ต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์จาก EFEO
มังลองกษัตริย์พม่ายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา	((ต้นฉบับไม่เหลือตกทอดมา))
	การสู้รบระหว่างไทยกับพม่า มีสมรภูมิดนตรี สมรภูมิโพสามต้น เหตุการณ์พม่าไล่ฆ่าชาวเรือ พม่าตั้งค่ายรอบกรุง ยิงปืนใหญ่ใส่พระราชวัง
มังลองตีกรุงศรีอยุธยาไม่สำเร็จ จึงยกทัพกลับ	อุบัติเหตุปืนใหญ่ระเบิด มังลองบาดเจ็บ พม่ายกทัพกลับไม่ถึงอู่จะมังลองสิ้นพระชนม์ จบปริเฉทที่ ๒๙
	เหตุกบฏภายในกองทัพพม่า
มังระ ราชบุตรของมังลองให้มหาราชเป็นแม่ทัพ ยกมาตีกรุงศรีอยุธยา	มังระ ราชบุตรของมังลองปราบกบฏได้
	สมรภูมิบางระจัน ((ต้นฉบับขาดหายไปบางส่วน)) กระทั่งเสียค่ายบางระจัน จบปริเฉทที่ ๓๐
	เจ้ากรมหมื่นเทพพิพิธรบพม่าไม่ชนะ ถอยทัพไปที่นครราชสีมา
	มหาราชแม่ทัพพม่าป่วยตาย พม่าเลือกแม่ทัพใหม่
	การสู้รบระหว่างไทยกับพม่า มีสมรภูมิทางเรือ สมรภูมิโพสามต้น พญากำแพงเพชรไปตั้งทัพที่จันทบุรี พม่าตั้งค่ายล้อมกรุง
	ไทยส่งทูตเจรจากับพม่า แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ
พม่าล้อมเมือง เสียกรุงศรีอยุธยา	พม่าตีค่ายนอกเมืองของไทยได้หมด เข้าประชิดเมือง ยิงปืนใหญ่ต่อเนื่องและเผากำแพงจนทรุด พม่าเข้าเมืองได้ เสียกรุงศรีอยุธยา
ข้อความสรุปจำนวนกษัตริย์และจำนวนปีที่กรุงศรีอยุธยาดำรงอยู่มา	กลอนท้ายเรื่อง แสดงความทุกข์จากการเสียกรุง และว่าเป็นกรรมที่ทำให้เกิดเหตุเช่นนี้
ข้อความว่าจบเรื่องจุลยุทธการวงศ์	ข้อความว่าจบเรื่องจุลยุทธการวงศ์ เป็นปริเฉทที่ ๑๓
ข้อความว่าเริ่มต้นเนื้อหาจากสังคีตการวงศ์ต่อไป	
เล่าพงศาวดารธนบุรีและรัตนโกสินทร์จนถึงรัชกาลที่ ๒ โดยสังเขป	
แสดงข้อธรรมว่า แม้กษัตริย์ก็ไม่อาจล่วงพ้นจากอำนาจแห่งมัจจุราช คนจึงควรเจริญมรณานุสติ	

สำหรับเนื้อหาส่วนท้ายเรื่องนั้น ตารางเปรียบเทียบแสดงชัดเจนว่าแม้เทศนาจุลยุทธการวงศ์กับตัวบทในต้นฉบับจาก EFEO จะเล่าถึงเหตุการณ์ช่วงปลายกรุงศรีอยุธยาทั้งคู่ แต่เทศนาจุลยุทธการวงศ์ดำเนินเรื่องโดยสังเขปอย่างยิ่ง ไม่เห็นรายละเอียดใด ๆ ของสงคราม ต่างจากตัวบทในต้นฉบับจาก EFEO ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสงครามไว้มากและกล่าวถึงสมรภูมิต่าง ๆ หลายแห่ง ทั้งนี้ น่าสังเกตว่าช่วงต้นเรื่อง เช่นในตอนชายแสนปม เทศนาจุลยุทธการวงศ์ยังบรรยายให้เห็นภาพคร่าว ๆ ว่าตัวละครทำอะไรอย่างไร ทำให้สามารถเปรียบเทียบหาความสัมพันธ์เชิงสารัตถะจนได้คำตอบว่าเทศนาจุลยุทธการวงศ์มีเนื้อหาสอดคล้องกับจุลยุทธการวงศ์ความเรียงมากกว่าสำนวนอื่น ทว่าในช่วงท้ายเรื่องนั้น เทศนาจุลยุทธการวงศ์ กลับมีเนื้อหาสั้นมากและแทบไม่บรรยายเหตุการณ์ใด ๆ เลย

เนื่องจากตัวบทจุลยุทธการวงศ์ในต้นฉบับจาก EFEO ประพันธ์ด้วยร้อยแก้วภาษาไทย (ยกเว้นตอนท้ายสุดของเรื่องเป็นกลอนสุภาพ) มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นปริจเฉท และมีการพรรณนารายละเอียดเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ได้รวบรัดเป็นพงศาวดารสังเขปอย่างเทศนาจุลยุทธการวงศ์ ทำให้ตัวบทนี้มีลักษณะคล้ายจุลยุทธการวงศ์ความเรียงมากกว่าสำนวนอื่น ๆ และเนื่องจากตัวบทจุลยุทธการวงศ์ความเรียงที่พบในปัจจุบันยังมีเพียงตอนต้นเท่านั้น ข้อสันนิษฐานหนึ่งจึงอาจเป็นว่า ตัวบทในต้นฉบับของ EFEO ก็คือช่วงท้ายของตัวบทจุลยุทธการวงศ์ความเรียงนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ผลการเปรียบเทียบตัวบทในต้นฉบับของ EFEO กับเทศนาจุลยุทธการวงศ์ซึ่งมีความแตกต่าง ไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวบททั้งสอง (ผิดกับช่วงต้นเรื่องเมื่อเทียบจุลยุทธการวงศ์ความเรียงกับเทศนาจุลยุทธการวงศ์) ก็อาจเป็นข้อโต้แย้งว่าตัวบทในต้นฉบับจาก EFEO มิใช่ตัวบทจุลยุทธการวงศ์ความเรียง แต่เป็นเรื่องจุลยุทธการวงศ์อีกสำนวนหนึ่งแยกไปอีกต่างหาก ในประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ปัจจุบันยังไม่สามารถสรุปว่าตัวบทในต้นฉบับจาก EFEO เป็นตัวบทจุลยุทธการวงศ์ความเรียงตอนท้ายหรือไม่ เนื่องจากหลักฐานเท่าที่มีอยู่น้อยเกินไป ขาดหลักฐานสำคัญคือตัวบทจุลยุทธการวงศ์ช่วงกลางเรื่องซึ่งมีฉบับสังเขป อันจะยืนยันความต่อเนื่องของเนื้อหาและสำนวนภาษาได้

บทสรุป

กลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์เป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพงศาวดาร โดยมุ่งเน้นส่วนพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเป็นสำคัญ กลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์ที่พบในปัจจุบันมีอย่างน้อย ๓ สำนวน จาก ๔ ต้นฉบับ ทว่าโดยมากพบต้นฉบับไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ สำนวนที่พบแรกสุดคือจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี พบต้นฉบับเฉพาะผูกที่ ๒ ของสำรับ มีเนื้อหาครอบคลุมตั้งแต่ก่อนตั้งกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัชกาลสมเด็จพระอินทราชาเป็นตัวบทจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีตัวบทเดียวในปัจจุบัน ส่วนจุลยุทธการวงศ์ภาษาไทยนั้นมีอย่างน้อย ๒ สำนวน ได้แก่ จุลยุทธการวงศ์ความเรียง, เทศนาจุลยุทธการวงศ์, และตัวบทจุลยุทธการวงศ์ในต้นฉบับจากสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ กรุงปารีส จุลยุทธการวงศ์ความเรียงพบต้นฉบับเฉพาะเล่มแรกของ

สำหรับ ครอบครัวเนื้อหาตั้งแต่ตำนานพระร่วงแห่งกรุงสุโขทัยจนถึงรัชกาลพระเจ้าอู่ทอง ประพันธ์ด้วยร้อยแก้ว เป็นพงศาวดารที่มีรายละเอียดต่าง ๆ มากมาย ขณะที่เทศนาจุลยุทธการวงศ์พบต้นฉบับเต็มเรื่อง ประพันธ์ด้วยร้อยแก้วเช่นเดียวกัน แต่เนื้อหาย่นย่อมากจนมีลักษณะเป็นพงศาวดารสังเขป ครอบครัวเนื้อหาตั้งแต่ก่อนตั้งกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งสิ้นกรุงต่อเนื่องไปจนถึงรัชกาลที่ ๒ ของกรุงรัตนโกสินทร์ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเทศนาจุลยุทธการวงศ์ควรประพันธ์ขึ้นในรัชสมัยของสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ส่วนต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์ที่ค้นพบล่าสุด ณ หอสมุดสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศที่กรุงปารีสเป็นสมุดไทยเล่มเดียวซึ่งเป็นเล่มสุดท้ายของสำหรับ ครอบครัวเนื้อหาช่วงศึกพระเจ้าอลองพญาไปจนจบเรื่องเกี่ยวกับการเสียกรุงศรีอยุธยา ประพันธ์เป็นร้อยแก้ว มีสำนวนภาษาและโครงสร้างของเรื่องคล้ายกับจุลยุทธการวงศ์ ความเรียง แต่ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าตัวบทในต้นฉบับนี้เป็นตัวบทตอนท้ายของจุลยุทธการวงศ์ความเรียงหรือไม่ เนื่องจากมีหลักฐานน้อยเกินไป

เมื่อเปรียบเทียบเนื้อหาจุลยุทธการวงศ์สำนวนต่าง ๆ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสารัตถะ จะเห็นได้ว่า จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีมีเนื้อหาแตกต่างกับจุลยุทธการวงศ์ความเรียงและเทศนาจุลยุทธการวงศ์ โดยแม้จะเรียงลำดับเหตุการณ์หลักตรงกัน แต่รายละเอียดนั้นต่างกันอยู่ไม่น้อย จึงสันนิษฐานได้ว่า จุลยุทธการวงศ์ความเรียงไม่ได้แปลออกจากจุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี แต่เป็นงานที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ โดยใช้จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลีเป็นต้นแบบ ส่วนเทศนาจุลยุทธการวงศ์ก็สันนิษฐานว่าใช้จุลยุทธการวงศ์ความเรียงเป็นต้นแบบอีกทอดหนึ่ง แล้วตัดทอนเนื้อหาให้สั้นเพื่อใช้ในวัตถุประสงค์เฉพาะ ส่วนตัวบทในต้นฉบับจุลยุทธการวงศ์ของสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ แม้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเสียกรุงคล้ายเทศนาจุลยุทธการวงศ์ แต่เทศนาจุลยุทธการวงศ์ก็กล่าวถึงเนื้อหาโดยคร่าวมาก ทำให้ไม่เห็นความสัมพันธ์ที่ชัดเจนระหว่างตัวบททั้งสอง โดยสรุปแล้ว ลำดับการประพันธ์กลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์จึงควรเริ่มจาก จุลยุทธการวงศ์ภาษาบาลี จุลยุทธการวงศ์ความเรียง และเทศนาจุลยุทธการวงศ์ไปตามลำดับ โดยผู้วิจัยหวังอย่างยิ่งว่าจะมีการค้นพบเอกสารต้นฉบับเพิ่มเติมในเวลาอันใกล้ อันจะทำให้องค์ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้เป็นการทบทวนความรู้เกี่ยวกับต้นฉบับและตัวบทของวรรณคดีกลุ่มจุลยุทธการวงศ์ และเป็นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงสารัตถะภายในกลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์ด้วยตนเอง ผู้สนใจเนื้อหาของจุลยุทธการวงศ์ยังสามารถขยายขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มวรรณคดีนี้ได้อีกมาก เช่น ศึกษาความสัมพันธ์เชิงสารัตถะของกลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์เปรียบเทียบกับพงศาวดารฉบับอื่น ๆ เพื่อให้เห็นที่มาและอิทธิพลที่กลุ่มวรรณคดีจุลยุทธการวงศ์มีต่อการเขียนพงศาวดารของสยาม หรือผู้ที่สนใจประวัติศาสตร์ก็อาจใช้กระบวนการศึกษาลักษณะเดียวกันนี้กับพงศาวดารอื่น ๆ ซึ่งมีเอกสารต้นฉบับที่ยัง

ไม่ได้ตีพิมพ์อีกจำนวนมาก เป็นการขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับพงศาวดาร ประวัติศาสตร์ และวรรณคดีของไทยให้กว้างขวางขึ้นต่อไป

บรรณานุกรม

- จุลยุทธการวงศ์ (พิมพ์เนื่องในงานปลงศพนายจื้อ เทวินทรภักดี). พระนคร: โรงพิมพ์ศรีสุเทพ, ๒๔๘๐.
- เจียรไน วิทิตกุล. “มหายุทธการวงศ์: ราชอิริยาธยบาลภาษาบาลี”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๓.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๒๓.
- บาญชีคัมภีร์ภาษาบาลี แลภาษาสันสกฤต อันมีฉบับในหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๖๓. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๔.
- ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๖ (พิมพ์เนื่องในงานปลงศพนางละม่อม เศรษฐบุตร). พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมต์, ๒๔๘๐.
- ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๒.
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ. อธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๘.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. “คำนำ”, ใน จุลยุทธการวงศ์ ผูก ๒. หน้า ก-ค. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๓.
- _____. “ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร”, ใน พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑. ๓-๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘.
- สมเด็จพระวันรัตน์. จุลยุทธการวงศ์ ผูก ๒. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๓.
- หอสมุดแห่งชาติ. ใบลาน. ๒๓๖๕/ง/๒. “จุฬยุทธกาล”.
- หอสมุดแห่งชาติ. ใบลาน. ๕๘๐๕/ก/๑๔-๑๗. “มหายุทธกาล”.
- หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. หมวดพงศาวดาร หมู่พงศาวดารเหนือ เลขที่ ๔๖. “จุลยุทธการวงศ์”.
- หอสมุดแห่งชาติ. สมุดกระดาศฝรั่ง. หมวดพงศาวดาร หมู่พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เลขที่ ๐๐๑.๑/๑๑. “เทศนาพระราชพงษาวดารกรุงเก่าสังเขป”.

อิสริย์ ธีรเดช. “สังเขปเนื้อหาและปัญหาเรื่องความคลาดเคลื่อนเฉพาะที่ปรากฏในเทศนาจุลยุทธการวงศ์”,
ใน *เกร็ดความรู้จากประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก*. กรุงเทพมหานคร: สำนัก
วรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.

Ecole française d’Extrême-Orient, Paris. สมุดไทยดำ. เลขที่ S42. “พงษาวดารกรุงเก่า”.

การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชน
ขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัฒนา จังหวัดสมุทรสงคราม
Local Administration with Public Participation
of Tha Kha Sub-District Administrative Organization,
Amphawa District, Samut Songkhram Province

บังอร เบ็ญจาทิกุล*

Bangorn Benjathikul

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, ประเทศไทย

Faculty of Political Science, Bangkokthongburi University, Thailand

Email: bangorn@hotmail.com

Received: April 11, 2023

Revised: April 18, 2023

Accepted: April 19, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัฒนา จังหวัดสมุทรสงคราม และ (๒) ศึกษาข้อเสนอแนะต่อการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัฒนา จังหวัดสมุทรสงคราม รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ ๑๘ ปี ขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัฒนา จังหวัดสมุทรสงคราม ประชากรจำนวน ๕,๕๔๘ คน โดยนำประชากรจำนวนนี้มากำหนดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรทาร์โร ยามาเน่ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๗๔ คน ผู้วิจัยต้องการให้เป็นจำนวนเต็มไว้ที่ จำนวน ๓๘๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ผลการวิจัยสรุปว่า (๑) การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัฒนา จังหวัดสมุทรสงคราม ทั้ง ๔ ด้าน ประกอบด้วย ด้านการตัดสินใจ ด้านการวางแผนบริหารงาน ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการติดตามประเมินผล พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในภาพรวมทั้ง ๔ ด้านอยู่ในระดับ ๒.๔๑ โดยการติดตามประเมินผลมีส่วนร่วมอยู่ในระดับ ๑.๑๖ (๒) ข้อเสนอแนะต่อการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัฒนา

* ศ.ดร.บังอร เบ็ญจาทิกุล Prof.Dr.Bangorn Benjathikul อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี Faculty of Political Science, Bangkokthongburi University

จังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ ควรเสริมสร้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา ควรกระตุ้นให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา ควรจัดให้มีหน่วยเคลื่อนที่ไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อรับฟังความคิดเห็นตลอดจนปัญหาและความต้องการของประชาชน

คำสำคัญ: การบริหารท้องถิ่น; การมีส่วนร่วมของประชาชน; องค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา

Abstract

The objectives of this research were: (1) to study the local administration with public participation of Tha Kha Sub-district Administrative Organization, Amphawa District, Samut Songkhram Province, and (2) to study the recommendations for the local administration with public participation of Tha Kha Subdistrict Administrative Organization, Amphawa District, Samut Songkhram Province. The research was quantitative. The population consisted of people aged 18 years and over, living in Tha Kha Subdistrict Administrative Organization, Amphawa District, Samut Songkhram Province. It was obtained by taking the population of people to determine the sample according to the Taro Yamane formula. A total of 374 people were sampled, the researcher was therefore given a total number of 390 people. Data were analyzed including frequency, percentage, mean and standard deviation.

The results found that: (1) the local administration with public participation of Tha Kha Sub-district Administrative Organization, Amphawa District, Samut Songkhram Province, in all 4 aspects consisted of decision making; management planning, benefit and in terms of monitoring and evaluation. It was found that the people participation in all four aspects was at 1.16 by monitoring and evaluating participation at a low level 2.41 (2). the recommendations for the local administration with public participation of Tha Kha Subdistrict Administrative Organization, Amphawa District, Samut Songkhram Province should encourage people to have awareness of participating in the operations of Tha Kha Subdistrict Administrative Organization, mobile units should be organized to go to villages to listen to opinions as well as problems and needs of the people.

Keywords: Local Administration; Public Participation; Tha Kha Subdistrict Administrative Organization

บทนำ

ประเทศไทยได้เกิดปรากฏการณ์การเรียกร้องความต้องการของประชาชนคนไทยหลาย ๆ ฝ่ายอย่างต่อเนื่องในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นของประเทศเป็นจำนวนมากเพื่อต้องการเข้าร่วมตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางตรงหรือทางอ้อมจะเป็นวิธีการที่ถูกต้องหรือไม่จะได้รับการยอมรับตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม การกระทำนั้นมุ่งประสงค์ต่อนโยบายสาธารณะและการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้านการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๕๐ ระบุว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่และอำนาจดูแล และจัดทำบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุน การจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ การจัดทำบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะใดที่สมควรให้เป็นหน้าที่และอำนาจโดยเฉพาะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดการปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดทำบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละรูปแบบ หรือให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการใดให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติซึ่งต้องสอดคล้องกับรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามวรรคและกฎหมายดังกล่าวอย่างน้อย ต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับกลไกและขั้นตอนในการกระจายหน้าที่และอำนาจ ตลอดจนงบประมาณและบุคลากรที่เกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจดังกล่าวของส่วนราชการให้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย ในการจัดทำบริการสาธารณะหรือกิจกรรมสาธารณะใดที่เป็นหน้าที่และอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถ้าการร่วมดำเนินการกับเอกชนหรือหน่วยงานของรัฐหรือการมอบหมายให้เอกชนหรือหน่วยงานของรัฐดำเนินการจะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนในท้องถิ่นมากกว่า การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะดำเนินการเอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะร่วมหรือมอบหมายให้เอกชนหรือหน่วยงานของรัฐดำเนินการนั้นก็ได้อ

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัญพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทกับชุมชนมากในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การบริหารพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้กับชุมชน ส่งเสริมการศึกษา ส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม จาริตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งโดยให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการเสนอแนะการวางแผน ร่วมคิด ร่วมวางแผน และกำหนด แนวทางดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัญพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยเฉพาะการพัฒนาท้องถิ่นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับความร่วมมือและมีส่วนร่วมจากประชาชนในท้องถิ่นทุกฝ่าย เพื่อได้ทราบถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างทั่วถึง

^๑ สำนักประชาสัมพันธ์, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๖๑).

จากที่มาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ในด้านการตัดสินใจ ด้านการวางแผนการบริหารงาน ด้านการร่วมรับผลประโยชน์ และด้านการร่วมติดตามประเมินผล เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตรงกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
๒. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะต่อการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information)

ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ ๑๘ ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ประชากรจำนวน ๕,๕๔๘ คน^๒ กลุ่มตัวอย่าง นำประชากรจำนวน ๕,๕๔๘ คน มากำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามสูตรทาโร่ ยามาเน่ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๗๔ คน ผู้วิจัยจึงให้เป็นจำนวนเต็มรวมทั้งหมด ๓๘๐ คน

ขั้นตอนที่ ๒ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยแบ่งออกเป็น ๒ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ ๒ การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ ของลิเคอร์ท (Likert Scale)

ขั้นตอนที่ ๓ การรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยวิธีการกรอกแบบสอบถามและ

^๒ Tha Kha Subdistrict Administrative Organization, **Population**, (Samut Songkhram: Tha Kha Subdistrict Administrative Organization, 2021).

เก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเองได้ครบ นำมาทำการตรวจสอบข้อมูล และความถูกต้อง จากนั้นนำแบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบความถูกต้องเรียบร้อยแล้วมาทำการลงรหัสให้กับข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้

ขั้นตอนที่ ๔ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ ๑ เพื่อศึกษาการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมักพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมักพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ในภาพรวมทั้ง 4 ด้านมีส่วนร่วมในระดับน้อย ดังตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ แสดงระดับ การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมักพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ทั้ง ๔ ด้าน

ด้านการมีส่วนร่วม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
๑. ด้านการตัดสินใจ	๒.๓๗	๑.๑๓	น้อย
๒. ด้านการวางแผนและการบริหารงาน	๒.๓๔	๑.๒๔	น้อย
๓. ด้านการรับผลประโยชน์จากการบริหารงาน	๓.๑๘	๑.๒๐	กลาง
๔. ด้านการติดตามประเมินผล	๑.๗๗	๑.๐๗	น้อย
รวม	๒.๔๑	๑.๑๖	น้อย

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ได้ดังนี้

๑. การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมักพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการตัดสินใจ ผลการวิจัยในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ๓ ลำดับแรกที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ ๒ การมีส่วนร่วมเสนอกิจกรรม/โครงการขององค์การบริหารส่วนตำบลตรงกับความต้องการของชุมชน รองลงมาได้แก่ ข้อที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อจัดลำดับความสำคัญของการแก้ไขปัญหาในชุมชนกับ อบต. และข้อที่ ๓ การมีส่วนร่วมเสนอปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนและการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกับ อบต.ตามลำดับดังตารางที่ ๒

ตารางที่ ๒ แสดงระดับ การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัฒนา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการตัดสินใจ

ด้านการตัดสินใจ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
๑. การมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อจัดลำดับความสำคัญของการแก้ไขปัญหาในชุมชนกับ อบต.	๒.๖๖	๑.๑๒๗	ปานกลาง
๒. การมีส่วนร่วมเสนอกิจกรรม/โครงการของเทศบาลตรงกับความต้องการของชุมชน	๓.๑๖	๑.๒๔๘	ปานกลาง
๓. การมีส่วนร่วมเสนอปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนและการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกับ อบต.	๒.๕๘	๑.๒๐๓	ปานกลาง
๔. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ปัญหาและร่วมวางแผนกิจกรรมร่วมกับ อบต.	๒.๐๘	๑.๐๙๑	น้อย
๕. การมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางในการพัฒนาชุมชนร่วมกับ อบต.	๒.๒๒	๑.๑๙๑	น้อย
๖. การมีส่วนร่วมเข้าร่วมประชุมในการจัดทำกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ กับ อบต.	๒.๒๖	๑.๑๐๙	น้อย
๗. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์	๑.๖๕	๐.๙๗๑	น้อย
รวม	๒.๓๗	๑.๑๓๔	น้อย

๒. การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัฒนา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการวางแผนการบริหารงาน ผลการวิจัยในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ๓ ลำดับแรกที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ ๑๓ การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่ อบต. เป็นผู้จัด เช่น งานกีฬา งานประเพณี ฯลฯ รองลงมาได้แก่ ข้อที่ ๑๒ การมีส่วนร่วมประชุมกับองค์การบริหารส่วนตำบลเมื่อมีการบริหารงานด้านกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่องค์การบริหารส่วนตำบลจัดขึ้นในงานวันประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนและข้อที่ ๑๔ การมีส่วนร่วมบริจาค เงิน สิ่งของ สนับสนุนในการจัดกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลตามลำดับ ดังตารางที่ ๓

ตารางที่ ๓ แสดงระดับการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมักพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการวางแผนการบริหารงาน

ด้านการวางแผนการบริหารงาน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
๘. การมีส่วนร่วมในการจัดเวทีประชาคมและการเข้าร่วมประชุมเพื่อวิเคราะห์ร่วมเสนอปัญหาของชุมชนต่อบต.	๒.๑๗	๑.๒๑๔	น้อย
๙. การมีส่วนร่วมหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานของอบต.	๑.๙๐	๑.๑๑๑	น้อย
๑๐. การมีส่วนร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการ หรือกิจกรรมของ อบต. ได้ดำเนินการในชุมชน ให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้	๒.๐๖	๑.๒๓๔	น้อย
๑๑. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการในการดำเนินงานตามแผนงานหรือโครงการตามแผนการบริหารงานของ อบต.	๑.๘๑	๑.๑๐๗	น้อย
๑๒. การมีส่วนร่วมประชุมกับ อบต.เมื่อมีการบริหารงานด้านกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่ อบต.จัดขึ้นในวันสำคัญและประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน	๒.๙๓	๑.๓๓๗	ปานกลาง
๑๓. การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่ อบต. เป็นผู้จัด เช่น งานกีฬา งานประเพณี ฯลฯ	๓.๓๒	๑.๔๑๑	ปานกลาง
๑๔. การมีส่วนร่วมบริจาค เงิน สิ่งของสนับสนุนในการจัดกิจกรรมของ อบต.	๒.๒๓	๑.๒๙๑	น้อย
รวม	๒.๓๗	๑.๒๔๓	น้อย

๓. การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมักพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการรับผลประโยชน์ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ๓ ลำดับแรกที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ ๑๘ การมีส่วนร่วมได้รับความสะดวกสบายในเส้นทางจราจรที่องค์การบริหารส่วนตำบลปรับปรุง รองลงมาได้แก่ ข้อที่ ๑๖ การมีส่วนร่วมได้รับความสะดวก สบายจากการพัฒนาระบบไฟฟ้าประปาขององค์การบริหารส่วนตำบล และข้อที่ ๑๙ การมีส่วนร่วมในการจัดสรรพื้นที่พักผ่อนให้กับประชาชนและส่งเสริมด้านกีฬาในชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตามลำดับ ดังตารางที่ ๔

ตารางที่ ๔ แสดงระดับ การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการรับผลประโยชน์จากการบริหารงาน

ด้านการรับผลประโยชน์จากการบริหารงาน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
๑๕. การมีส่วนร่วมในโครงการหรือกิจกรรมของ อบต. ได้รับค่าตอบแทนหรือเงินรางวัลจาก อบต.	๑.๘๓	๑.๑๘๓	น้อย
๑๖. การมีส่วนร่วมได้รับความสะดวกสบายจากการ พัฒนาระบบไฟฟ้าประปาของ อบต.	๓.๙๓	๑.๑๕๐	มาก
๑๗. การมีส่วนร่วมเข้าโครงการอบรมพัฒนาหรือกิจกรรมที่ อบต. จัดทำขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนมีรายได้เพิ่ม	๒.๘๕	๑.๓๐๕	ปานกลาง
๑๘. การมีส่วนร่วมได้รับความสะดวกสบายในเส้นทางจราจรที่ อบต. ปรับปรุง	๔.๑๒	๑.๑๐๑	มาก
๑๙. การมีส่วนร่วมในการจัดสรรพื้นที่พักผ่อนให้กับประชาชน และส่งเสริมด้านกีฬาในชุมชนของ อบต.	๓.๒๐	๑.๒๗๒	ปานกลาง
รวม	๓.๑๘	๑.๒๐๒	ปานกลาง

๔. การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการติดตามประเมินผล ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ๓ ลำดับแรกที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ ๒๐ การมีส่วนร่วมตรวจสอบติดตามประเมินผล การปฏิบัติงานตามแผนการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล รองลงมาได้แก่ ข้อที่ ๒๑ การมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบล กับข้อที่ ๒๔ การมีส่วนร่วมในการประชุมเพื่อสรุปผลการดำเนินงานและการประเมินผลงานตามแผนการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลและข้อที่ ๒๕ การมีส่วนร่วมการติดตามความชัดเจน การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลให้เกิดความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ตามลำดับ ดังตารางที่ ๕

ตารางที่ ๕ แสดงระดับการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอดำรงวิทยพร จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการติดตามประเมินผล

ด้านการติดตามประเมินผล	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
๒๐. การมีส่วนร่วมตรวจสอบติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนการบริหารงานของ อบต.	๑.๙๑	๑.๑๔๓	น้อย
๒๑. การมีส่วนร่วมติดตาม ประเมินผลการทำงานของอบต.	๑.๗๘	๑.๐๔๗	น้อย
๒๒. การมีส่วนร่วมตรวจสอบการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ อบต.	๑.๗๒	๑.๐๔๕	น้อย
๒๓. การมีส่วนร่วมการตรวจสอบด้านการงบประมาณของ อบต.	๑.๖๗	๐.๙๘๗	น้อย
๒๔. การมีส่วนร่วมในการประชุมเพื่อสรุปผลการดำเนินงานและการประเมินผลงานตามแผนการบริหารงานของ อบต.	๑.๗๘	๑.๑๐๐	น้อย
๒๕. การมีส่วนร่วมการติดตามความชัดเจน การบริหารงานของ อบต.ให้เกิดความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้	๑.๗๖	๑.๑๕๗	น้อย
รวม	๑.๗๗	๑.๐๗๙	น้อย

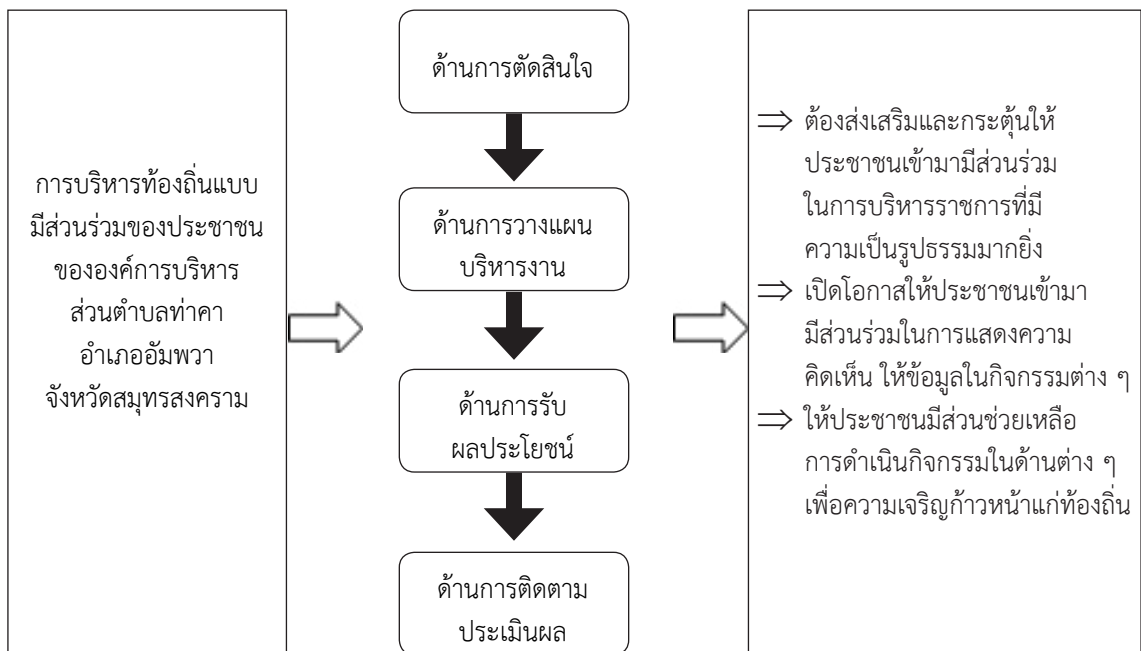
วัตถุประสงค์ที่ ๒ เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะต่อการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอดำรงวิทยพร จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า

๑. ควรเสริมสร้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของประชาชนต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล
๒. ควรกระตุ้นให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยเน้นให้เห็นถึงผลดีของการเข้ามามีส่วนร่วมและผลเสียของการขาดการมีส่วนร่วม
๓. ควรให้องค์การบริหารส่วนตำบลเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมโดยจัดให้มีหน่วยเคลื่อนที่ไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อรับฟังความคิดเห็นตลอดจนปัญหาและความต้องการของประชาชน
๔. ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนอย่างแท้จริง โดยการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนทราบอย่างทั่วถึง

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยเรื่อง การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอดำรงวิทยพร จังหวัดสมุทรสงคราม ได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ว่า การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอดำรงวิทยพร จังหวัดสมุทรสงคราม ในภาพรวมทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านการตัดสินใจ ด้านการวางแผนบริหารงาน ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการติดตามประเมินผลอยู่ในระดับน้อย ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอดำรงวิทยพร จังหวัดสมุทรสงคราม ต้องส่งเสริมและกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการที่มีความเป็นรูปธรรมมาก

ยิ่งขึ้น เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ให้ข้อมูลในกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมในด้านต่าง ๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าแก่ท้องถิ่น ดังนี้

ภาพที่ ๑ องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยเรื่อง การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ พบว่า การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น ทั้ง ๔ ด้าน ประกอบด้วย ด้านการตัดสินใจ ด้านการวางแผนบริหารงาน ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการติดตามประเมินผล พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในภาพรวมทั้ง ๔ ด้านอยู่ในระดับน้อย โดยการติดตามประเมินผลมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อยที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ทั้งนี้เป็นเพราะประชาชนขาดความร่วมมือ ร่วมใจและยังไม่ให้ความสนใจในการบริหารงานของ อบต.เท่าที่ควร ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ศุภาวดี กรมทอง^๓ เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวมประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ทั้งหมด ๖ ด้าน ได้แก่

^๓ ศุภาวดี กรมทอง, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร”, การศึกษาค้นคว้าอิสระ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๗).

ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ด้านการคิดพัฒนา ด้านการตัดสินใจ ด้านการปฏิบัติ ด้านการติดตาม ประเมินผล และด้านการรับประโยชน์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการศึกษา แยกเป็นรายด้านพบว่า

๑. ด้านการตัดสินใจ ผลการวิจัย พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้มีโอกาสจาก อบต.หรือจากชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ในการเปิดโอกาสแสดงความคิดเห็น ซึ่งเหตุผลอีกประการหนึ่งคือ การประกอบอาชีพของประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรทำให้ไม่มีเวลาที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการบริหารงานของ อบต. ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ วารุต มาลาแฉะจันทร์^๕ แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลเชิงทะเล อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต ผลการศึกษาพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประชาชนกำหนดนโยบาย กำหนดโครงสร้างของแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลเชิงทะเล และประชาชนแก้ไขปัญหาขององค์การบริหารส่วนตำบลเชิงทะเล เมื่อมีปัญหาในชุมชนและเลือกแนวทางการพัฒนาได้ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

๒. ด้านการวางแผนบริหารงาน ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้เป็นเพราะว่า การดำเนินการวางแผนการบริหารงาน ประชาชนในพื้นที่ยังขาดความตระหนักถึงการเข้าร่วมบริหารร่วมพัฒนาองค์กรให้เกิดความก้าวหน้า โดยส่วนใหญ่คิดว่าเป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่และข้าราชการเท่านั้นที่จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องการวางแผน บริหารงานต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ ปวีณา วีรยางกูร^๖ ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม อยู่ในระดับน้อย

๓. ด้านการรับผลประโยชน์ ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าองค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา มีแผนพัฒนาในการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานให้กับประชาชนโดยประชาชนชนได้รับความสะดวก สบายในเส้นทางจราจรระบบไฟฟ้า น้ำประปาขององค์การบริหาร

^๕ วารุต มาลาแฉะจันทร์, “แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลเชิงทะเล อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธ, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๑๐๓ - ๑๒๒.

^๖ ปวีณา วีรยางกูร, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

ส่วนตำบลท่าคา ซึ่งสอดคล้อง กับงานวิจัยของ ญัฐภาส การรินทร์^๖ ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของ คณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษา พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงลำดับด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ไปหาต่ำสุด ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

๔. ด้านการติดตามประเมินผล ผลการวิจัย พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ ดรชนี สระบัว^๗ ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลชะแมบ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลชะแมบ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในด้านการวางแผนพัฒนาสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ ด้านรับผลประโยชน์ ด้านริเริ่มการพัฒนา ด้านการประเมินผล และด้านการดำเนินการโดย ในแต่ละด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ ปานกลาง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ข้อเสนอแนะต่อการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของ ประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่

๑. ควรเสริมสร้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของประชาชนต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล
๒. ควรกระตุ้นให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยเน้นให้เห็นถึงผลดีของการเข้ามามีส่วนร่วมและผลเสียของการขาดการมีส่วนร่วม
๓. ควรให้องค์การบริหารส่วนตำบลเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมโดยจัดให้มี หน่วยเคลื่อนที่ไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อรับฟังความคิดเห็นตลอดจนปัญหาและความต้องการของประชาชน
๔. ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนอย่างแท้จริง โดยการเผยแพร่ ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนทราบอย่างทั่วถึง

^๖ ญัฐภาส การรินทร์, “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชน เทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์”, การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๓).

^๗ ดรชนี สระบัว, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลชะแมบ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๖).

สรุป

การวิจัยเรื่อง การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดสมุทรสงคราม การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดสมุทรสงคราม ในภาพรวมทั้ง ๔ ด้าน มีส่วนร่วมในระดับน้อย โดยการติดตามประเมินผลมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อยที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ทั้งนี้เป็นเพราะประชาชนขาดความร่วมมือ ร่วมใจ และยังไม่ให้ความสนใจในการบริหารงานของ อบต. เท่าที่ควร

ผลการศึกษา แยกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการตัดสินใจ ผลการวิจัย พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้มีโอกาสจาก อบต.หรือจากชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ในการเปิดโอกาสแสดงความคิดเห็น ซึ่งเหตุผลอีกประการหนึ่งคือ การประกอบอาชีพของประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำให้ไม่มีเวลาที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการบริหารงานของ อบต. ด้านการวางแผนบริหารงาน ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้ เป็นเพราะว่า การดำเนินการวางแผนการบริหารงาน ประชาชนในพื้นที่ยังขาดความตระหนักถึงการเข้าร่วมบริหารร่วมพัฒนาองค์กรให้เกิดความก้าวหน้า โดยส่วนใหญ่คิดว่าเป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่และข้าราชการเท่านั้นที่จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องการวางแผน บริหารงานต่าง ๆ ด้านการรับผลประโยชน์ ผลการวิจัย พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าองค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา มีแผนพัฒนาในการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานให้กับประชาชนโดยประชาชนได้รับความสะดวก สบายในเส้นทางจราจรระบบไฟฟ้า น้ำประปาขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา และด้านการติดตามประเมินผล ผลการวิจัย พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๑.๑ ควรเสริมสร้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของประชาชนต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล

๑.๒ ควรกระตุ้นให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยเน้นให้เห็นถึงผลดีของการเข้ามามีส่วนร่วมและผลเสียของการขาดการมีส่วนร่วม

๑.๓ ควรให้องค์การบริหารส่วนตำบลเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมโดยจัดให้มีหน่วยเคลื่อนที่ไปเยี่ยมหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อรับฟังความคิดเห็นตลอดจนปัญหาและความต้องการของประชาชน

๑.๔ ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนอย่างแท้จริง โดยการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนทราบอย่างทั่วถึง

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรศึกษายุทธศาสตร์การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๒.๒ ควรศึกษาการพัฒนาการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๒.๓ ควรศึกษารูปแบบการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

บรรณานุกรม

ณัฐภาส การรินทร์. “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชน เทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์”. **การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร.**

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๓.

ดรชนิ สระบัว. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลชะแมบ อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์.**

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๖.

ปวีณา วีระยางกูร. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบล อ้อมเกร็ด อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”. **การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.**

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.

เลิศชาย หอมหวน. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล นานาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย.** Journal of Roi Kaensarn Academi, ปีที่ ๖ ฉบับ

ที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๖๔) : ๒๑๐ - ๒๒๒.

วันกวี คุ่มคง. “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลนครแหลมฉบัง อำเภอ ศรีราชา จังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขา**

วิชาการบริหารทั่วไป. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๗.

วารุฒ มาลาแวจันทร์. “แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น องค์การบริหาร ส่วนตำบลเชิงทะเล อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.**

ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๑๐๓ - ๑๒๒.

ศุภาวดี กรมทอง. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล
ห้วยแก้ว อำเภอเบ็ญจนาครัง จังหวัดพิจิตร”. การศึกษาค้นคว้าอิสระ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๗.

สำนักประชาสัมพันธ์. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร ไทย
พ.ศ. ๒๕๖๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๖๑.

Tha Kha Subdistrict Administrative Organization. **Population**. Samut Songkhram: Tha Kha
Subdistrict Administrative Organization, 2021.

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามหลักภavana ๔*

The Development of Students' Learning Activities based on Bhāvanā

พระมหาอุดร อุตโตโร (มากดี) **

Phramaha Udorn Uttaro (Makdee)

พระครูสิริภุริณิทัศน์ (ฐิตสกลโค ดิษสวรค์) ***

Phrakhru Siriphurinithat (Thitasaggo Ditsawan)

พระมหาสุพจน์ สุเมโธ (พานทอง) ****

Phramaha Supot Sumato (Phanthong)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonsawan campus, Thailand

Email.com: udon921@gmail.com

Received: January 05, 2023

Revised: March 01, 2023

Accepted: March 09, 2023

บทคัดย่อ

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามหลักภavana ๔ เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนใช้การเรียนรู้จากกิจกรรมแก้ปัญหา เสนอแนะแนวทางร่วมกันของกลุ่มสมาชิก ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะพัฒนาในการเรียนรู้ เข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณเพื่อให้ได้แนวทางการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด โดยการนำหลักภavana ๔ ในพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติ คือ (๑) พัฒนาการด้านกายภavana มีการฝึกปฏิบัตินักเรียนให้เดิน ยืน นั่ง สวดมนต์ไหว้พระประจำวัน (๒) พัฒนาการด้านศีลภavana ได้ฝึกปฏิบัติด้วยการทำสมาธิก่อนเรียนทุกวิชา การใช้คำว่า ดี ดี ดี คือ คิดดี พูดดี ทำดี (๓) พัฒนาการด้านจิตภavana ได้ฝึกอบรมจิตใจด้วยค่ายคุณธรรม และ (๔) พัฒนาการด้านปัญญาภavana มีการจัดกิจกรรมแข่งขัน

* บทความนี้ได้พัฒนาจากหนังสือสารนิพนธ์ ที่พิมพ์เผยแพร่ เนื่องในงานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๕ ณ อาคาร มวก ๔๘ พรรษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๘-๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๕.

** พระมหาอุดร อุตโตโร (มากดี), ผศ.ดร. Phramaha Udorn Uttaro (Makdee), Asst. Prof.Dr. นิสิตปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

*** พระครูสิริภุริณิทัศน์ (ฐิตสกลโค ดิษสวรค์), ผศ.ดร. Phrakhru Siriphurinithat Thitasaggo (Ditsawan), Asst.Prof.Dr. อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

**** พระมหาสุพจน์ สุเมโธ (พานทอง), ผศ.ดร. Phramaha Supot Sumato (Phanthong), รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ความรู้ด้านคุณธรรม ด้านบรรยากาศและด้านปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียนและชุมชน จึงทำให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

คำสำคัญ: การพัฒนา; กิจกรรมการเรียนรู้; หลักภavana ๔

Abstract

The development of learning activities based on *Bhāvanā* (the Four Developments) for students emphasizes on having students solve problems from learning through activities as the activities provide the following opportunities for students: suggesting common solutions among group members; understanding and analyzing information based on critical thinking in order to archive the best solution possible. *Bhāvanā* (the Four Developments) can be applied as the way of practice in the following aspects: (1) *Kāya-Bhāvanā* (physical development) by having students to walk, stand, sit, and chant the Buddha statues; (2) *Sīla-Bhāvanā* (moral development) by cultivating concentration before each class, as well as thinking good, speaking good, and doing good; (3) *Citta-Bhāvanā* (mental development) through mental training acquired at the morality camp; and (4) *Pañña-Bhāvanā* (wisdom development) by organizing activities in which students compete for moral knowledge as well as environmental knowledge and interaction in schools and communities in order to achieve peaceful coexistence in society.

Keywords: Development; Students; Learning Activities; 4 *Bhāvanā*

บทนำ

ปัจจุบันการศึกษามีความสำคัญกับการพัฒนาประเทศเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า แก้ปัญหาต่าง ๆ สามารถพัฒนาตนเองให้ก้าวทันกับยุคของการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอยู่ตลอดเวลา ในสถานการณ์ปัจจุบันของสังคมไทย กระแสการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะของฝีมือแรงงานหรือการเตรียม “คน” ให้มีคุณภาพทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกยุคโลกาภิวัตน์ล้วนแต่ส่งผลให้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นในสังคม ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม “การศึกษามีความสำคัญสูงสุดและมีบทบาทต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ ฉะนั้น ต้องจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์

ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข”^๑

กิจกรรมการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการสร้างสรรค์ทางปัญญา (Constructivism) ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้มากกว่าเนื้อหาวิชา เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้หรือสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นในตนเอง ด้วยการลงมือปฏิบัติจริงผ่านสื่อหรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีครูผู้สอนเป็นผู้แนะนำ กระตุ้น หรืออำนวยความสะดวก ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ขึ้น โดยกระบวนการคิดขั้นสูง กล่าวคือผู้เรียนมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการประเมินค่าจากสิ่งที่ได้รับจากกิจกรรมการเรียนรู้ ทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีความหมายและนำไปใช้ในสถานการณ์อื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๒

สังคมไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ มุ่งเน้นให้ศาสนิกชนปฏิบัติตนในแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสม ทั้งทางกาย วาจา และใจ โดยการนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเรื่อยมาตั้งแต่อดีตกาล^๓ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนตามแนวพุทธศาสตร์เป็นขั้นตอนการจัดกิจกรรมของครูที่มุ่งเน้นกระตุ้นให้ผู้เรียนได้สัมผัส รับรู้ และลงมือปฏิบัติด้วยตนเองจากการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชั้นเรียน เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสู่ความเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข เต็มตามศักยภาพของผู้เรียนยุคใหม่ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา สอดคล้องกับหลักภาวนา ๔ อันประกอบด้วย พัฒนาการทางด้านกาย (กายภาวนา) พัฒนาการทางด้านสังคม (สัลภาวนา) พัฒนาการทางด้านจิต (จิตภาวนา) พัฒนาการทางด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชีวิตตามวิถีทางที่ดี โดยให้ผู้เรียนตระหนักถึงการนำหลักธรรมไปใช้ปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดีมีจริยธรรมที่ดีงาม เพื่อที่จะได้เติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่ดีมีประสิทธิภาพของบ้านเมืองและประเทศชาติในอนาคต

^๑ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒๓๑.

^๒ สถาพร พงษ์พิบูล, คุณภาพผู้เรียน เกิดจากกระบวนการเรียนรู้, (สระแก้ว: คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตสระแก้ว, ๒๕๕๘), หน้า ๔.

^๓ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานเบื้องต้นการเสริมสร้างคุณธรรมในระบบการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: วิ.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๐), หน้า ๑-๒.

^๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถิพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๓.

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

แนวความคิดเกี่ยวกับ “การพัฒนา” เริ่มมีมาตั้งแต่อดีตกาล ด้วยการที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมดำรงชีวิตด้วยการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมแล้วมีการคัดเลือกผู้นำ เพื่อดำเนินการพัฒนากลุ่มของตนเองเพื่อการอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ อันเป็นการปฏิบัติสืบต่อกันมา กระทั่งถึงปัจจุบันก็ยังมีพัฒนากันอยู่ตลอดไป นับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา การกำหนดแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาก็ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากสำนักคิดต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุดังกล่าว คำว่า “การพัฒนา” จึงได้กลายเป็นคำที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลก เพราะจากการที่ประเทศต่าง ๆ ต้องประสบกับปัญหาจากสงคราม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสวงหาแนวทางและวิธีการเพื่อดำเนินการปรับปรุง พื้นฟู แก้ไขสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในประเทศของตนเอง จึงทำให้มีการนำคำว่า “การพัฒนา” ไปใช้ในหลายรูปแบบ ดังนั้น การนำคำว่า “การพัฒนา” ไปใช้ ก็จะมี ความหมายแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ที่นำไปใช้ โดยเนื้อหาในบทความวิชาการนี้เป็นการกล่าวถึงพื้นฐานของแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนา หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าโดยทั่ว ๆ ไป เช่น การพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ คือ การทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้น สนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาจึงเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง และมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนาเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว ทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไปโดยมุ่งหมายว่า ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า สภาพเก่าแต่โดยธรรมชาติแล้วเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นย่อมเกิดปัญหาในตัวเองเพียงแต่ว่าจะมีปัญหามากหรือปัญหาน้อยต่อการยอมรับการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ทำให้ความหมายการพัฒนาจะสามารถตีความหมายได้ ๒ นัยด้วยกัน คือ^๕

๑. “การพัฒนา” ในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญในด้านวัตถุรูปแบบ และในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง ดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

๒. “การพัฒนา” ในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิตโดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

^๕ นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๐).

นอกจากนี้ การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบอุตสาหกรรม และการผลิตด้วยเทคโนโลยี ที่ทันสมัย ด้วยนักวิทยาศาสตร์และนักประดิษฐ์ ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีนิยม เป็นสังคมสมัยใหม่ที่ทันสมัย^๖ หรือการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของมนุษย์ด้วยเทคโนโลยีนั่นเอง^๗ ในทางเทคโนโลยีแตกต่างออกไปโดยหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความหมายอีกแนวทางหนึ่ง^๘

จากความหมาย การพัฒนา ที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มี การกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น คือ การทำให้เปลี่ยนแปลง การทำให้ดีขึ้น ทำให้เจริญขึ้น ในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิต โดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม

กิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการนำหลักสูตรไปปรับใช้ ในระดับชั้นเรียนและกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ช่วยให้ครูได้วางแผนการสอนเตรียมการสอนไว้ล่วงหน้า อันจะส่งผลให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ^๙

ความหมายของกิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้ เป็นส่วนที่แสดงวิธีดำเนินการสอนหรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนทำเป็นลำดับ ขั้นตอน ๔ ขั้นตอน คือ

- ๑) ขั้นผู้สอนนำเข้าสู่บทเรียน เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเตรียมผู้เรียนให้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้
- ๒) ขั้นผู้เรียนทำกิจกรรม ให้ผู้เรียนเรียนเนื้อหา โดยผ่านกระบวนการการเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นลำดับ ใช้กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง การลงมือปฏิบัติ การสร้างความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ เป็นต้น ผู้สอนเลือกรูปแบบการสอน วิธีการสอน และเทคนิค

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕.

^๗ อ้างแล้ว, หน้า ๑๓.

^๘ สนธยา พลศรี, *เครือข่ายของการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๓.

^๙ ทิศนา ขัมมณี, *การวิทยาการด้านความคิด*, (กรุงเทพมหานคร: เดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมนเนจเม้นท์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๗.

การสอนที่เหมาะสมมาผสมผสานออกแบบร่วมกับกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้

๓) ขั้นผู้เรียนสรุป เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนสรุปความรู้จากการทำกิจกรรม เป็นการย้ำใจความสำคัญของเรื่องที่เรียน ผู้เรียนอาจสรุปเป็นแผนภาพ รายงานการแสดง หรือผลงาน

๔) ขั้นวัดผล เป็นกิจกรรมตรวจสอบผู้เรียนมีพฤติกรรมตามที่ระบุไว้ในจุดประสงค์การเรียนรู้หรือไม่ ผู้สอนใช้สถานการณ์ที่กำหนดให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรม และผู้สอนใช้เกณฑ์ประเมินการเรียนรู้^{๑๐}

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลเนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลนั้นจะเกิดขึ้นค่อนข้างถาวรหรือถาวร^{๑๑}

อาภรณ์ ใจเที่ยง กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง การปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและการเรียนรู้ของนักเรียนบรรลุจุดประสงค์การสอนที่กำหนดไว้^{๑๒}

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายคำว่า “กิจกรรม (Activity)” ไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้หรือสร้างนิสัยที่มีลำดับขั้นตอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์^{๑๓}

จากความหมายของกิจกรรมการเรียนรู้สรุปได้ว่า หมายถึง ขั้นตอนที่ใช้ในการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ แนวทางการสอนของครูที่กำหนดไว้ล่วงหน้าเป็นลายลักษณ์อักษร มีการกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นขั้นตอนหรือกระบวนการเรียนการสอนที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยมีการปฏิบัติงาน มีรายละเอียดชัดเจนว่าในแต่ละขั้นของกิจกรรม ผู้สอนมีบทบาทหน้าที่ใด ผู้เรียนมีบทบาทหน้าที่อย่างไร เพื่อให้เกิดการเรียนรู้โดยครูหรือผู้อื่นสามารถนำเอกสารนั้นไปสอนในห้องเรียนได้เลย

^{๑๐} ชนาธิป พรกุล, การออกแบบการสอน, (กรุงเทพมหานคร: วี ปรีณ, ๒๕๕๕), หน้า ๙๐-๙๑.

^{๑๑} ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, การจัดการเรียนรู้แนวใหม่, (นนทบุรี: สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พลัสลิซซิง, ๒๕๕๓), หน้า ๔๘.

^{๑๒} อาภรณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๕๓), หน้า ๗๒.

^{๑๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

องค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้

จิราภรณ์ บุญประเสริฐ และคณะกล่าวว่า องค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้มี ๓ ส่วนประกอบหลัก ได้แก่

๑. จุดประสงค์การเรียนรู้ (Objective) คือ สิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน
๒. การเรียนการสอน (Learning) คือ กระบวนการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้

๓. การวัดผลและประเมินผล (Evaluation) คือ สิ่งที่ต้องการตรวจสอบผู้เรียนว่าเกิดการเรียนรู้และมีพฤติกรรม หรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดประสงค์การเรียนรู้หรือไม่อย่างน้อยเพียงใด^{๑๔}

วิลลาร์ตน์ สุนทรโรจน์ ได้สรุปองค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ดังนี้

๑. กลุ่มสาระการเรียนรู้หน่วยที่จัดการเรียนรู้และสาระสำคัญของเรื่อง
๒. จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม
๓. สาระการเรียนรู้
๔. กิจกรรมการจัดการเรียนรู้
๕. สื่อการจัดการเรียนรู้
๖. วัดผลประเมินผล^{๑๕}

สุคนธ์ สินธพานนท์ และคณะ ได้สรุปองค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ดังนี้

๑. ผลการเรียนรู้
๒. จุดประสงค์การเรียนรู้
 - ๑) จุดประสงค์ปลายทาง
 - ๒) จุดประสงค์นำทาง
๓. เนื้อหาสาระ
๔. กิจกรรมการเรียนรู้
๕. สื่อการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้
๖. การวัดและประเมินผล

^{๑๔} จิราภรณ์ บุญประเสริฐ และคณะ, การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ หน่วยการเรียนรู้เรื่องไฟฟ้า กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕.

^{๑๕} วิลลาร์ตน์ สุนทรโรจน์, เอกสารประกอบการสอน พัฒนาการเรียนการสอน, (มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๔.

- ๑) วิธีการวัดและประเมินผล
- ๒) เครื่องมือวัดและประเมินผล
- ๓) เกณฑ์การวัดและประเมินผล
๗. กิจกรรมเสนอแนะ (ถ้ามี)^{๑๖}

จากการที่องค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า องค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบด้วย มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัด สาระสำคัญ สาระการเรียนรู้ จุดประสงค์การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ สื่อแหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผลและบันทึกหลังการจัดการเรียนรู้ โดยองค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้สื่อสังคมร่วมกับเทคนิคระดมสมอง ประกอบไปด้วย มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัดสาระสำคัญ สาระการเรียนรู้ จุดประสงค์การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ สื่อแหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผลและบันทึกหลังการจัดการเรียนรู้

หลักภavana ๔

หลักธรรมในพระพุทธศาสนา มีความสอดคล้องเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดี คำว่า ภavana เป็นคำนามในภาษาบาลี มีรูปกิริยาศัพท์เป็น ภเวติ มีความหมายตรงกับคำว่า วุฒิติ ซึ่งแปลว่า เจริญหรือพัฒนาที่ใช้ในภาษาไทย^{๑๗} คำว่า ภavana^{๑๘} ในคำสอนของพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำ ให้มีขึ้นการทำให้เกิดขึ้นและให้เป็นรูปธรรม เช่น การเจริญ, การบำเพ็ญ, การฝึกอบรมและยังหมายถึง การพัฒนาเพื่อทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น โดยมีความหมายครอบคลุมถึงการปฏิบัติธรรมทั้งหมดที่เป็นไป เพื่อการพัฒนาคุณธรรมภายในตน^{๑๙}

หลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้พัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักภavana ๔ คือ

- ๑) พัฒนากาย หรือการทำให้ร่างกายเติบโตแข็งแรง มีสุขภาพดี
- ๒) พัฒนาศีล หรือพัฒนาทางสังคม ศีลคือการอยู่ร่วมสังคมโดยไม่เบียดเบียนกันแต่มีชีวิตที่เกื้อกูลต่อกัน และมีวินัย

^{๑๖} สุคนธ์ สันทพานนท์ และคณะ, การจัดการบวนการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒.

^{๑๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๒), หน้า ๕๘๐.

^{๑๘} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๗๕๕๒-๗๕๑๔/๓๑๑-๓๑๒.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

๓) พัฒนาจิตใจ หรือพัฒนาทางอารมณ์ ก็คือเรื่องของจิตใจนั่นเอง

๔) พัฒนาปัญญา หรือพัฒนาการทางปัญญาแก้ไขข้อติดขัดจัดปัญหา ซึ่งเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยที่ได้รับการกล่อมเกลามาจากคำสอนของพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคแรกประวัติศาสตร์ชาติไทยจนกล่าวได้ว่าวิถีพุทธ คือวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่ จนมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนักและให้การยอมรับ^{๒๐}

การพัฒนาที่อยู่ ๔ ประเภท

๑) กายภาวนา คือ การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรม ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) สิลภาวนา คือการเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิตการฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีการเมตตา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียรอดทน มีสมาธิและสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญาการฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนานั้นต้องพัฒนาร่วมกันหลายอย่างเช่น การพัฒนากาย การพัฒนาจิต การพัฒนาปัญญา เข้าด้วยกันจึงจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยไม่เน้นอย่างใดอย่างหนึ่ง^{๒๑}

การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามหลักภาวนาอันประกอบด้วย

๑) พัฒนาการทางด้านกาย (กายภาวนา) มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรับรู้สิ่งเร้าภายนอก ผ่านการสัมผัสทางด้านร่างกาย

๒) พัฒนาการทางด้านสังคม (สิลภาวนา) มุ่งเน้นให้ผู้เรียนระดมสมองร่วมกันทำงานเป็นกลุ่มเพื่อสืบค้นข้อมูล

^{๒๐} กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการจัดกิจกรรมการอ่านเชิงวิเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเนชั่นมันตีเดียร์กรุ๊ป จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๑-๒.

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส. อาร์. พรินเตอร์ แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕.

๓) พัฒนาการทางด้านจิต (จิตตภาวนา) มุ่งเน้นให้ผู้เรียนระลึกอยู่กับลมหายใจด้วยการทำสมาธิ ก่อนเรียนหลักการหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน

๔) พัฒนาการทางด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) มุ่งเน้นให้ผู้เรียนวิเคราะห์สติปัญญาเพื่อแยกแยะ ข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น^{๒๒} ซึ่งมีกระบวนการ ได้แก่

๑) กายภาวนา คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กายของเรากับสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่น การบริโภคในชีวิตประจำวัน เราจะต้องรู้ว่าเราบริโภคสิ่งต่างๆ เพื่อประโยชน์อะไร เช่น บริโภคเพื่อสุขภาพ เพื่อประโยชน์ต่อร่างกาย มิใช่การบริโภคตามความอยาก ฯลฯ

๒) สีลภาวนา คือ การฝึกความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภาวนา คือ การพัฒนาจิตให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส ฯลฯ

๔) ปัญญาภาวนา คือ การฝึกปัญญา ให้รู้ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลก และชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยสภาวะทางปัญญา

จากที่กล่าวมาข้างต้น การนำหลักหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยให้มีรูปแบบที่หลากหลายตามความเหมาะสมของสถานศึกษาที่จะพัฒนาผู้เรียนได้อย่างดีที่สุดพร้อมกับสร้างสรรค์สภาพการดำเนินงานที่ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนมีความสุขและได้พัฒนาสู่ชีวิตและสังคมที่ดีงาม ตามหลักภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา สีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา เป็นหลักธรรมในการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน เป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในชีวิต รู้จักประพฤติปฏิบัติตน ได้แก่

๑) กายภาวนา คือ การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) สีลภาวนา คือ การฝึกอบรมให้มีระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนกับผู้อื่น เกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ เป็นต้น

^{๒๒} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *โรงเรียนวิถิพุทธ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๓.

๔) ปัญญาภาวนา คือ การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันโลก และชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส และปลอดพ้นจากความทุกข์แก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

สรุป

การพัฒนา เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดีซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิต โดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

ในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ มีขั้นตอนเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้เป็นแนวทางการสอนของครูที่กำหนดไว้ล่วงหน้า มีการกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นขั้นตอนหรือกระบวนการ โดยมีการปฏิบัติงานโดยครูหรือผู้อื่นสามารถนำเอกสารนั้นไปสอนในห้องเรียนได้เลย องค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัด สาระสำคัญ สาระการเรียนรู้ จุดประสงค์การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ สื่อแหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และบันทึกหลังการจัดการเรียนรู้

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยนำหลักภาวนา ๔ มาบูรณาการ ได้แก่ กายภาวนา สิลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา เป็นหลักธรรมในการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน ได้แก่

- ๑) กายภาวนา คือ การฝึกอบรมกาย การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ
- ๒) สิลภาวนา คือ การฝึกอบรมให้มีระเบียบวินัย
- ๓) จิตตภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญองกาม
- ๔) ปัญญาภาวนา คือ การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันโลก

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการจัดกิจกรรมการอ่านเชิงวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเนชั่น มันทิมิเดียร์กรุ๊ป จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖.

จิราภรณ์ บุญประเสริฐ และคณะ. **การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ หน่วยการเรียนรู้เรื่อง ไฟฟ้า กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓**. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐.

ชนาธิป พรกุล. **การออกแบบการสอน**. กรุงเทพมหานคร: วี ปริ้น, ๒๕๕๕.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. **การจัดการเรียนรู้แนวใหม่**. นนทบุรี: สหมิตรพรีนติ้งแอนด์ปลัสซิง, ๒๕๕๓.

ทิตนา เขมมณี. **การวิทยาการด้านความคิด**. กรุงเทพมหานคร: เดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมนเนจเม้นท์, ๒๕๕๕.

นรินทร์ จงวุฒิเวศน์. แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม (ฉบับเดิม). พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินเตอร์ แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงเรียนวิถีพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๒.

วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์. เอกสารประกอบการสอน พัฒนาการเรียนการสอน. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

สถาพร พฤตภูมิกุล. คุณภาพผู้เรียน เกิดจากกระบวนการเรียนรู้. สระแก้ว: คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตสระแก้ว, ๒๕๕๘.

สนธยา พลศรี. เครือข่ายของการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. รายงานเบื้องต้นการเสริมสร้างคุณธรรมในระบบการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: วิ.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๐.

สุคนธ์ สิ้นธพานนท์ และคณะ. การจัดการบวนการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๕.

อาภรณ์ ใจเที่ยง. หลักการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๕๓.

Lexical Bundles in Literature Writing: A Corpus-Based Study of Native English Speakers and MCU Students

Ven. Suriya*

Veerakarn Kanokkamalade**

Preecha Khanetnog***

Faculty of Humanities,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: ven.suriya@mcu.ac.th

Received : June 14, 2022

Revised : August 30, 2022

Accepted : September 04, 2022

Abstract

This research on “Lexical Bundles in Literature Writing: A Corpus-Based Study of Native English Speakers and Mahachulalongkornrajavidyalaya University Students” was aimed to (1) explore the most frequently used four-word lexical bundles in native English speakers’ and Mahachulalongkornrajavidyalaya University students’ writing, (2) identify the structural types of lexical bundles that were employed in native English speakers and Mahachulalongkornrajavidyalaya University students, and (3) discover the variation of functional usage between native English speakers and Mahachulalongkornrajavidyalaya University students writing. Mixed method was used for this study for collecting data. This research paper compiled two corpora of writing from the English international program and the linguistics program to address the research objectives, both representing the writing of native English speakers and Mahachulalongkornrajavidyalaya University students in their respective fields. This study employed AntConc 3.5.9 software to discover four-word lexical bundles and analyses the bundles’ frequency, structure, and function.

* Ven.Suriya. Ph.D Candidate, Linguistic (English Programme), Faculty of Humanities Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** Asst.Prof.Dr.Veerakarn Kanokkamalade Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Thesis Advisor.

*** Assoc.Prof.Dr.Preecha Khanetnog Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Thesis Advisor.

The study's findings indicated that native English speakers and Mahachulalongkornrajavidyalaya University students use bundles more frequently, exhibit a greater variety of lexical items to fill structural bundles, and utilize functional bundles differently. These distinctions appear to reflect each discipline's rhetorical requirements. Additionally, Mahachulalongkornrajavidyalaya University students' writing demonstrated a difference in their use of bundles compared to native English speakers. Mahachulalongkornrajavidyalaya University students used more types and tokens of bundles overall, whereas native English speakers used less, although their writing was more advanced. Mahachulalongkornrajavidyalaya University students resorted to repetitive use of specific bundles more than native English speakers did. The study's implications for teaching and curriculum development are examined. The findings can be utilized in instruction by providing students with awareness-raising and guided practice opportunities to observe how bundles are utilized in native English speaker writing and assist them in applying this knowledge to their writing.

Keywords: Lexical Bundle; Four Word Lexical Bundle; Native English Speaker; Nonnative English Speaker

Introduction

Writing can be a hard skill to learn and challenging to master because it's not just cognitive activity but a complex mental production that requires "planning, discipline and attention".¹ The most leading difficulties for second language learners are correctly determining what is written versus spoken language, checking subject-verb agreement, and writing coherent paragraphs.² Getting students to read and then be able to express themselves on paper is another challenge. Consequently, the student frequently encounters grammatical errors. Thus, it can lead to students copying and pasting rather than paraphrasing and summarizing. Although there are some challenges mentioned above, there are some additional factors that lead to language difficulties, including time

¹ Grami, G. M. A. "The Effects of Integrating Peer Feedback into University Level ESL Writing Curriculum: A Comparative Study in a Saudi Context". Unpublished doctoral dissertation, 2010, p. 9.

² Al Fadda, Hind. "Difficulties in academic writing: From the perspective of King Saud university postgraduate students". *English Language Teaching* 5, no. 3 (2012) : 123-130.

pressure because writing needs a lot of time and proper focus to collect and managed information and also develop ideas; furthermore, editing, revising, and proofreading requires a good knowledge of grammar and text coherence.

International students represent an essential part of MCU's students body. More than 1500 international students had joined Mahachulalongkornrajavidyalaya University. While the body of literature on the internationalization of Mahachulalongkornrajavidyalaya University is growing, the experience of these international students remains relatively limited, especially concerning the matter of transfer to the postgraduate level. They are all confronted with the difficulty of transiting into the academic culture, instructional methods, and the requirements for their selected faculties. Most international students are majoring in an international English program. Two thousand additional students are learning English at an Intense English Curriculum to achieve a degree from Mahachulalongkornrajavidyalaya University in Thailand. The university classroom has become an emphasis for writing-based learning both at the undergraduate and postgraduate levels. Therefore, study synthesis, argumentation, and drafting skills are essential for teachers to train non-native students. Writing in a second language is difficult for many students, and some of them are underprepared for the university classroom's linguistic demands after years of planning. When it comes to an academic paper, even native speakers face problems with writing, but non-native speakers' problems can be quite different since most of the nonnative speaker students lack proficiency in the English language.

There have been numerous claims that Mahachulalongkornrajavidyalaya University students sometimes cannot find a correct, precise, and comprehensible expression in writing. Several factors can lead to students' problems with writing. The complexities of the writing challenge may be one of the reasons for the difficulty. Byrne identifies many cognitive, emotional, and linguistic issues that present challenges to writers in both first and second language.³ While, Raimes thinks that: "When students speak about how hard it is to write in a second language, they are referring to the difficulties of not only getting the right words and implementing proper grammar but also finding an expressing idea in

³ Byrne, D., **Teaching Writing Skills**, (London: Longman Press, 1988), p. 4.

a foreign language.”⁴ The standards of academic writing are too difficult to uphold even for fluent English-speaking students. These issues may arise from a lack of understanding of some of these factors, such as academic writing structure, meaning, different forms of academic writing, and writing methods. This study gives a general insight into the research pattern on academic writing that can be influential to those who wish to contribute to this field of research. This research aims to make a meaningful contribution to explain better and increase understanding at vast, contextual, theoretical, and applied levels. The overall objectives of this research are as follows:

Objectives of the Research

1. To explore the most frequently used four-word lexical bundles in native English speakers' and MCU students' writing.
2. To identify the structural types of lexical bundles that were employed in native English speakers and MCU students.
3. To discover the variation of functional usage between native English speakers and MCU students writing.

Research Design

Mixed method was used in this study for collecting data. The quantitative approach discovered the number of bundles, the qualitative approach conducted a more in-depth investigation of the environments in which they appeared. Further investigation revealed that academic and lexical words were used in different ways. It is important to note that the term “appropriateness” refers to quantitative analysis, while “density” refers to qualitative analysis.

Corpora and Methods

This research was performed using 186 thesis which were written by MCU students and English native speakers. These collections of the articles were in the fields of Applied Linguistics, English international program, and English Language Teaching and Learning. The data of MCU students' written articles were taken from one source (MCU E-Library), while the source of English native speaker was collected from two different sources first

⁴ Raimes, A., **Techniques in Teaching Writing**, (Oxford: OUP, 1983), p. 13.

one is British National Corpus (BNC) and second is Open American National Corpus (OANC). The articles of MCU students from 2015 to 2020 were retrieved from (MCU library) in PDF format. Some articles weren't available or inaccessible online from (MCU E-Library); therefore, some of the articles of MCU students were taken from printed papers then manually rescan them into the computer and by using google photo to text all physical paper turn into text which becomes an editable document. Since this study aimed to explore the abstracts, introduction, results, and conclusion, this design corpus will be excluded the chapters or sections that are not a part of the intended parts to explore.

Construction of the Corpus

After gathering the data, the researcher put together all of the abstracts, introductions, results, and conclusions from the papers of MCU students and native English speakers. As was already said, the remaining chapters or parts of the text will be left out. Two hundred eighty-six articles were written by MCU students and native English speakers, will be analyzed. The compilation led to 372 abstracts, introductions, findings, and conclusions, with a total word count of 526126 to 812153. For the analysis, each article was given a number from 1 to 350.

Calculation of the Sample Size

When it came to estimating the sample size, the researcher used the formula developed by Yamane⁵ and Raosoft Calculator⁶. The detailed discussion of the Yamane formula (1967) and Raosoft generator will be shown bellows;

Table 1. Calculation of the Sample Size

$$n = \frac{N}{1+N(e)^2}$$

n = Sample size

N = Population size

e = Sampling error or tolerable error

⁵ Yamane, Taro, **Statistics: An introductory analysis**, (2nd Edition, New York: Harper and Row, 1967).

⁶ Raosoft Calculator, "**Sample size calculator Raosoft**", On online, <http://www.raosoft.com/samplesize.html> (accessed January 5, 2021).

The present study's sample size is calculated as follows;

$$n = \frac{350}{1+300(0.05)^2} = 1.875$$

$$n = \frac{350}{1.875}$$

186

Sampling Process

All the samples for the analysis were collected using a simple random method. Every corpus is given a number from 1 to 350, and all collections of abstracts, introduction, results of findings, and conclusion have numbers assigned to them for convenience. In short, all of the papers had their numbers in the correct series to generate and more accessible when performing the random selection. To standardize the results, the researcher selects the numbers that were generated from google "Random Number Generator", with a total collection of 186, which will then be divided equally for MCU students and English native speakers with the amount of 186 each. This process is randomized selection; thus, bias toward the number or selection is 100% free. In order to ensure fair selection, the researcher will not be carried out by re-rolling or regenerating the number that is already shown once.

Data Preparation For the Software Program

This study used AntConc software to identify the forms of lexical bundles and linguistic features. AntConc is a sophisticated text analysis program that provides information about the text found inside one or more text files if batch processing is chosen. Another built-in AntConc method is "Clusters/N-Grams," which can scan the corpus for N length clusters, effectively detecting distinct but related word patterns. Thus, the samples collected during the sampling process went through a data preparation process before being analyzed further. If collected samples are printed version, then the researcher will scan them manually to a computer, then all the scan papers will process to IMAGE to TEXT generator which is available for free from Google and other online web sites. After all the documents are converted to (*.txt) format, researchers will put them together for analysis in AntConc software.

Lexical Bundle Analysis

For lexical analysis, the study involved assembling a list of the most widely used and efficient vocabulary references from the literature. Target bundles are being studied in this study, based on Cortes' findings⁷. Moreover, this study will also closely follow Lores' identified two methods for defining common word combinations⁸. For functional classification of lexical bundles, the LBs in this study were classified using the same taxonomies that researchers have used for LB classification in the past. This classification is based on Biber et al and other researchers. Each word was then classified according to the taxonomy based on the frequency of use in each corpus in relation to the other words in the taxon to which it is assigned. The functional categorization used the Resource-Based View to denote whether a unit is syntactic, semantic, or pragmatic.

Results of the study

1. Frequency of Lexical Bundle

This section addresses the first part of the research objective, which is to determine the overall frequency of lexical bundle in MCU students' (MS) writing compared to Native English Speaker (NES).

NES Lexical Bundles	Freq	Range	MS Lexical Bundles	Freq	Range
on the other hand	126	37	is one of the	117	56
in the case of	57	24	on the other hand	89	48
the end of the	52	28	one of the most	87	50
the fact that the	52	24	the results of the	48	31
the name of the	49	23	as well as the	46	33
one of the most	46	27	i would like to	46	17
it is necessary to	40	7	at the same time	44	24
at the same time	39	27	as a result of	38	21
it is possible to	30	10	it was found that	36	16

⁷ Cortes, Viviana Solange, **Lexical bundles in academic writing in history and biology**, (Thesis Dissertation, Northern Arizona University, ProQuest Dissertations Publishing, 2002), pp. 1-247.

⁸ Lorés, Rosa, "On RA abstracts: from rhetorical structure to thematic organisation", **English for specific purposes** 23, no. 3 (2004) : 280-302.

NES Lexical Bundles	Freq	Range	MS Lexical Bundles	Freq	Range
it is difficult to	29	19	it is important to	34	26
is one of the	28	21	the purpose of this	33	23
the use of the	26	16	the study of the	32	21
in the context of	26	13	the end of the	32	18
on the basis of	26	9	of the most important	31	23
it is hard to	23	18	an important role in	31	17
in the form of	23	11	in the form of	29	20
in the middle of	22	16	in the process of	28	18
for the first time	21	14	as one of the	27	20
as a result of	21	10	the scope of the	27	10
the nature of the	20	12	it is necessary to	25	20
the use of a	20	10	to the development of	25	12
the rest of the	19	17	one of the main	24	15
as well as the	19	14	for the development of	23	16
it is impossible to	16	12	was found that the	22	16
in addition to the	15	8	in the field of	21	18
on the one hand	14	12	the results of this	19	15
in terms of the	14	6	in terms of the	18	13
I would like to	13	11	this study is to	15	13
in the field of	12	10	The rest of the	14	9
as one of the	10	7	on the basis of	10	12

The investigation of the lexical bundles of native English speakers revealed 30 four-word lexical bundles. In native writing, the most frequently used four-word lexical bundles were “*on the other hand*,” “*in the case of*,” “*the end of the*,” “*the fact that the*,” and “*the name of the*.” The number of four-word lexical bundles, *on the other hand*, was greatly inflated in the native English speakers’ writing, and the analysis produced 30 four-word lexical bundles. “*is one of the*,” “*on the other hand*,” “*on the other hand*,” “*one of the most*,” and “*the results of the*” were the most frequently occurring lexical bundles in the MCU students’ writing. Some past research has shown

that non-native English speakers use fewer and fewer lexical bundles, but this study shows that this is not true. Still, the results back up what other research has found, which is that non-native speakers use a wide range of lexical bundles. Native English speakers use more tokens and bundle types than MCU students. The above table shows the bundles that are used most often by all groups. This shows that bundles are utilized in the same types of texts by both groups. However, native English speakers use them much more often in their writing.

2. Structural Types of Lexical Bundles

This section will attempt to address the second research objective, which is to identify the structural types of lexical bundles and the most commonly used structural types in NES and MS writing.

Structure	NES		MS	
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage
1st/2nd person pronoun + VP fragment	1	3.1%	1	3.1%
Anticipatory it + copula be + adjective phrase	5	16.1%	3	9.4%
Anticipatory it + passive verb + that			1	3.1%
Conjunction	1	3.2%	1	3.1%
Copula be + noun phrase/adjective phrase	1	3.2%	1	3.1%
Noun phrase + copula be			1	3.1%
Noun phrase with of-phrase fragment	8	25.8%	9	28.1%
Noun phrase with other post-modifier fragm.			1	3.1%
Other prepositional phrase fragment	4	12.9%	2	6.3%
Prepositional phrase with embedded of-phrase	10	32.3%	11	34.4%
Verb phrase with passive verb			1	3.1%
Total	30	100.0%	31	100.0%

The results indicate that native English speakers and MCU students employed *Prepositional phrase with embedded of-phrase* the most in structural types of lexical bundle, with 32.3 percent founded in native English speakers' writing and 34.4 percent founded in MCU students' writing, respectively. *Noun phrase with of-phrase fragment* was the second most common structure for both groups, accounting for 25.8 percent in

native English speakers' writing and accounting for 28.1 percent in MCU students' writing. *Anticipatory it + copula be + adjective phrase* comprised 16.1 percent in native English speakers' writing and 9.4 percent in MCU students' writing. The fourth most prevalent structure was *Other prepositional phrase fragment*, which accounted for 12.9 percent in native English speakers' writing and 6.3 percent in MCU students' writing. MCU students perform better than native English speakers for similar structure types, and their work has a greater variety of structure types than that of native English speakers.

3. Variation of Function

This section will attempt to address the third research objective, which is to determine the function of a four-word lexical bundle and the most commonly used functional types in NES and MS writing.

Function	NES		MS	
	Function Subcategories	Percentage	Function Subcategories	Percentage
Research-Oriented	9	30%	7	23.3%
Description	3	10.0%	1	3.3%
Location	1	3.3%		
Quantification	3	10.0%	3	10.0%
Procedure	2	6.7%	3	10.0%
Text-oriented	13	43.4%	16	53.3%
Framing	6	20.0%	3	10.0%
Objective			1	3.3%
Resultative	2	6.7%	9	30.0%
Transition	5	16.7%	3	10.0%
Participant-oriented	8	26.7%	7	23.3%
Stance	8	26.7%	7	23.3%
Total	30	100%	30	100%

As the table above shows, both native English speakers and MCU students mostly used lexical bundles that were focused on *text-oriented*. There were 13 lexical bundles that made up 43.4% of the writing of native English speakers, and 16 lexical bundles that

made up 53.3% of the writing of MCU students in text-oriented. Based on this number, both groups use a lot of “*text-oriented*” lexical bundles. “*Research-Oriented*” was the second most common function. It was responsible for 9 lexical bundles with 30 percent of all bundle types, in the writing of native English speakers and 7 lexical bundles with 23.3 percent of all bundle types, in the writing of MCU students. Third most often used was “*participant-oriented*.” In the writing of native English speakers, there were 8 lexical bundles, which made up 26.7 percent of all bundle types. In the writing of MCU students, there were 7 lexical bundles, which made up 23.3 percent of all bundle types. Since text-oriented meaning is the most common use of lexical bundles, this shows that both native English speakers and MCU students have about the same number of four-word lexical bundles. In Research-Oriented and Participant-Oriented, it was shown that native English speakers used more lexical bundles than MCU students, but overall, MCU students used more function types than native English speakers.

Conclusion

The present study provides a comprehensive investigation into the use of LBs by native English speakers and MCU students in academic writing. The results showed that both native English speakers and MCU students used a greater number of lexical bundles in their writing, and they have utilized structural types and functions in their writing as well.

1) In accordance to the first research objective, which assessed the overall frequency of native English speakers’ and MCU students’ writing. The overall frequency of types and tokens indicates that native English speakers exceeds MCU students; yet, the use of four-word lexical bundles in MCU students’ writing is larger than in native English speakers. The frequency findings corroborate Chen and Baker, Wei and Lei’s, and Cortes’ findings.

2) For the second part of the research objective, which was looking at structural types of bundles, native English speakers displayed differences in two structures; however, in terms of structural types such as Prepositional phrase with embedded of-phrase and Noun phrase with of-phrase fragment, MCU students still use more based on those two structural types.

3) The final research question examined how the functional use of lexical bundles varied between native English speakers and MCU students within disciplines and discovered discrepancies in how native English speakers and MCU students employed these bundles. These distinctions held true across all functional categories, while both native English speakers and MCU students generally employed more text-oriented bundles. The findings indicated that native English speakers and MCU students employed a variety of structures to create lexical bundles. The text-oriented lexical bundles had the highest proportion when comparing to another functions. The findings showed that there was no significant variation of function in both native English speakers' and MCU students' writing.

Discussion

The vast majority of studies have focused on native students studying in English-speaking countries and, with a few exceptions have tended to focus on samples of nonnative speakers at later stages of English language training. This dissertation aims to enrich our understanding of the discourse conventions found in academic writing by investigating the use of English among native and nonnative English language learners at different stages of their acquisition.

In sum, the author argues that: The reader, in particular, should be aware of the limitations of a single study. First, just as this study includes a relatively small sample size of only 286 writers, the number of words used also limits the findings. Second, the data collection consisted solely of participants' written papers and taken from a single university for MCU students. Finally, due to the interconnected nature of a more considerable study across multiple universities, the results and findings reported here represent a very preliminary analysis of the limited data available. Considering the need for additional research, the findings of this study provide the first insight into how graduate students at this university write and how they compare to native English speakers writing within the same corpus. This study adds greatly to our comprehension of second language writing and student demands. MCU international students have received little attention, and evaluating their writing can help us understand what they are capable of with their current level of training. Additionally, though the major objective

of this study was to describe the distinctions between NES and MS writing, the findings had implications for improving the MCU University's writing program. Finally, while this study cannot provide a thorough description of lexical bundles in different fields, it is hoped that future research will build on the proposals made above in order to advance our understanding of lexical bundle disciplinary variation. In other words, researchers would be able to widen their perspectives on linguistic conventions, practices, and necessary linguistic characteristics in order to develop efficient writing methods. Increased awareness of lexical bundles, structure, and function would enable inexperienced writers to convey their research more effectively. The study's conclusions may add to the academic realm's long-term development. MCU students would be encouraged to publish more effective and successful articles by implementing the knowledge gained from this study.

Bibliography

- Al Fadda, Hind. "Difficulties in academic writing: From the perspective of King Saud university postgraduate students". **English Language Teaching** 5, no. 3 (2012) : 123-130.
- Byrne, D. **Teaching Writing Skills**. (London: Longman Press, 1988). p. 4.
- Cortes, Viviana Solange. **Lexical bundles in academic writing in history and biology**, (Thesis Dissertation, Northern Arizona University, ProQuest Dissertations Publishing, 2002). pp. 1-247.
- Grami, G. M. A. "**The Effects of Integrating Peer Feedback into University Level ESL Writing Curriculum: A Comparative Study in a Saudi Context**". Unpublished doctoral dissertation, 2010. p. 9.
- Lorés, Rosa. "On RA abstracts: from rhetorical structure to thematic organisation". **English for specific purposes** 23, no. 3 (2004) : 280-302.
- Raimes, A. **Techniques in Teaching Writing**. (Oxford: OUP, 1983). p. 13.
- Yamane, Taro. **Statistics: An introductory analysis**. 2nd Edition, New York: Harper and Row, 1967.
- Raosoftware Calculator. "**Sample size calculator Raosoftware**", [online]. Available: <http://www.raosoftware.com/samplesize.html> [January 5, 2021].

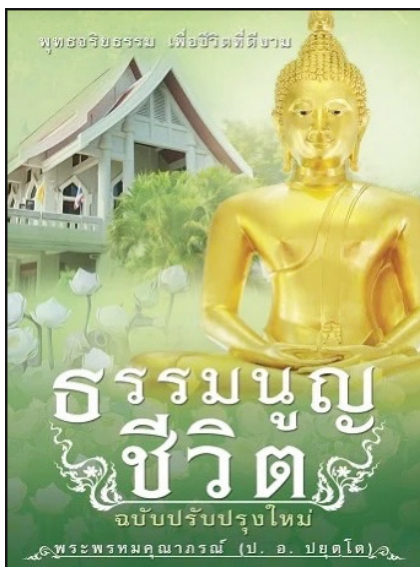
บทวิพากษ์หนังสือเรื่อง
ธรรมบุญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม
(ฉบับปรับปรุงใหม่)

จรัสลักษณ์ ทองโอฬาร

Charatluck Thongoran

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Master of Art (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: 6201205014@mcu.ac.th

ธรรมบุญชีวิต	: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม (ฉบับปรับปรุงใหม่)
ผู้เขียน	: พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)
ISBN	: ๙๗๘-๖๑๖-๐๓-๐๒๖๗-๓
พิมพ์ครั้งที่ ๒๐๖	: มีนาคม ๒๕๕๗
ราคาปก	: ๕๐ บาท
จัดพิมพ์โดย	: ธรรมสภาและสถาบันหนังสือธรรม
พิมพ์ที่	: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา

หนังสือเรื่อง “ธรรมบุญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม (ฉบับปรับปรุงใหม่)” นี้เขียนโดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีทั้งหมด ๒ ภาค คือ ภาคที่ ๑ วินัยชาวพุทธ และภาคที่ ๒ ธรรมบุญชีวิต มีจำนวนทั้งสิ้น ๘๖ หน้า ด้วยวัตถุประสงค์ที่ท่านผู้เขียนได้รวบรวมเอาหลักธรรมอย่างง่าย และเหมาะสมกับยุคสมัยทั่วไปที่จะเข้าใจได้มาแสดง เพื่อให้พุทธศาสนิกชนนำไปใช้วางรากฐานชีวิต ตลอดจนเป็นหลักประพฤติปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม โดยรู้จักบทบาทและฐานะ หน้าที่ของตน รวมถึงการเป็นพลเมืองที่ร่วมกันสร้างสรรค์สังคมให้เจริญก้าวหน้าและดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีงาม จนถึงระดับของการเข้าสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนา คือการหลุดพ้นด้วย

สาระสำคัญของหนังสือ ได้กล่าวถึงคำสอนในการปฏิบัติตนเพื่อดำเนินชีวิตประจำวันทั่วไปด้วยหลักแห่งความประพฤติตามหลักธรรมคำสอนที่เป็นโอกาสคือไม่จำกัดด้วยกาล อันว่าด้วยประโยชน์สุขที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันอย่างผู้มีปัญญา พร้อมกับการมุ่งไปสู่การบรรลุจุดหมายอันสูงสุดทางพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน ซึ่งท่านผู้เขียนได้รวบรวมเนื้อหาขึ้นมา จากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ซึ่งเป็นคัมภีร์

ทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนในยุคปัจจุบันยังคงใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตและถือปฏิบัติกันอยู่ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะชี้ให้เห็นว่าหลักคำสอนที่มีอยู่ยาวนานมากกว่า ๒๕๐๐ ปีนี้ ไม่ได้ล้าสมัยไปตามกาลเวลา แต่ในทางตรงกันข้ามกลับเป็นสิ่งที่คนในยุคปัจจุบันซึ่งกำลังอยู่ท่ามกลางกระแสสังคมที่วุ่นวายควรย้อนกลับไปนำเอาคุณค่าของหลักธรรมคำสอนเหล่านั้นมาปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง คือเป็นการวางรากฐานชีวิตให้มั่นคง ตลอดจนเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันในแต่ละบทบาทหน้าที่และการทำตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม โดยที่คนทุกคนในสังคมมีโอกาสในการพัฒนาตนเองอย่างเท่าเทียมกัน

ท่านผู้เขียนได้เรียบเรียงเนื้อหาภายในเล่มแบบเป็นลำดับขั้นตอนแล้วจึงบูรณาการให้เชื่อมโยงสอดคล้องกันในแต่ละระดับเพื่อนำเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดในตอนท้าย จึงทำให้เป็นหนังสือมีความเป็นเอกลักษณะและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เห็นได้จากการถูกตีพิมพ์มาแล้วมากกว่า ๒๐๐ ครั้ง และถูกแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ด้วย เช่น อังกฤษ และเนเธอร์แลนด์ ซึ่งทำให้ผู้วิจารณ์มีความสนใจที่จะหยิบยกผลงานเรื่องนี้ขึ้นมาศึกษาและวิจารณ์คุณค่าของหนังสือ ด้วยเห็นถึงความเหมาะสม และมีความสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันสำหรับคนในสังคมที่จะนำมาเป็นคู่มือในการดำเนินชีวิตเพื่อมีความสุขและร่วมกันสร้างสรรค์สังคมให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

เนื้อหา

หนังสือเรื่อง ธรรมนูญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่งดงาม (ฉบับปรับปรุงใหม่) ประกอบด้วยเนื้อหาที่สำคัญ ๒ ภาค คือ

ภาค ๑ กล่าวถึงวินัยชาวพุทธ อันเป็นวินัยของคฤหัสถ์ที่ต้องปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเช่นเดียวกับพระภิกษุที่ต้องประพฤติตนให้เป็นผู้มีศีล ประกอบไปด้วย ๒ หมวดหลัก ได้แก่

หมวดหนึ่ง แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับหลักธรรมในการวางฐานชีวิตให้มั่นคง คือการดำเนินชีวิตที่งดงามและช่วยกันสร้างสรรค์สังคมให้เจริญ

หมวดสอง แสดงขั้นตอนการนำชีวิตไปถึงจุดหมายด้วย ๓ ลำดับขั้น เพื่อยังประโยชน์ให้สำเร็จทั้ง ๓ ด้าน คือ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย อันเป็นประโยชน์สุขของสังคมโดยส่วนรวม

ภาค ๒ แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมนูญชีวิตโดยผู้เขียนได้แบ่งออกเป็นหมวดนำ หมวดหนึ่ง หมวดสอง หมวดสาม และหมวดสี่ ตามลำดับและแบ่งคนออกเป็น ๒๒ ประเภทโดยมีรายละเอียดดังนี้

หมวดนำ เป็นการกล่าวถึงเรื่องคนกับความเป็นคน คือ (๑) คนผู้เป็นสัตว์ประเสริฐ รู้จักดำเนินชีวิตที่งดงามและดำรงสังคมให้อยู่ด้วยความสันติสุข (๒) คนสมบูรณ์แบบ สมาชิกที่ดีของมนุษยชาติ

หมวดหนึ่ง คนกับสังคม ได้แก่ (๓) คนผู้มีศีลธรรม (๔) คนมีคุณแก่ส่วนรวมหรือสมาชิกที่ดีของสังคม (๕) คนผู้เป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน (๖) คนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี และ (๗) คนผู้นำรัฐ คือผู้นำนักปกครองในระดับต่าง ๆ

หมวดสอง คนกับชีวิต ได้แก่ (๘) คนมีชีวิตอยู่อย่างมั่นใจ (๙) คนประสบความสำเร็จ (๑๐) คนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ (๑๑) คนครองเรือนที่เลิศล้ำ (๑๒) คนไม่หลงโลก

หมวดสาม คนกับคน คือ (๑๓) คนร่วมชีวิต คือคู่ครองที่ดี (๑๔) คนรับผิดชอบตระกูลหรือหัวหน้าครอบครัวที่ดี (๑๕) คนสืบตระกูลได้แก่ ทายาทที่ดี (๑๖) คนที่จะคบหา คือมิตรแท้-มิตรเทียม และ (๑๗) คนงาน-นายงาน

หมวดสี่ คนกับมรรคา ได้แก่ (๑๘) คนผู้สั่งสอนหรือให้การศึกษา นอกจากจะหมายถึงครู อาจารย์แล้วยังหมายถึงผู้แสดงธรรมด้วย (๑๙) คนผู้เล่าเรียนศึกษา (๒๐) คนใกล้ชิดศาสนา คือ อุบาสก อุบาสิกา (๒๑) คนสืบศาสนา และ (๒๒) คนถึงธรรม อันหมายถึงผู้ที่หมดกิเลส

นอกจากเนื้อหาสาระที่ถูกแบ่งรายละเอียดออกเป็นหมวดย่อยดังที่กล่าวมาแล้ว ท่านผู้เขียนยังได้เพิ่มบันทึกท้ายเล่มเอาไว้ด้วย เพื่ออธิบายขยายความเพิ่มเติมส่วนสำคัญที่ท่านผู้เขียนเห็นว่าจะจำเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่าน และได้กล่าวถึงเหตุที่แสดงหลักธรรมในแต่ละหมวดแต่เพียงสั้น ๆ เพราะเนื่องด้วยท่านต้องการให้เนื้อหาภายในเล่มนี้มีความกระชับนั่นเอง ในส่วนสุดท้าย ท่านผู้เขียนได้กล่าวถึงความเป็นมาในการเขียนหนังสือเล่มนี้ โดยท่านได้เล็งเห็นถึงประโยชน์ทางธรรมที่จะเกิดขึ้นกับผู้อ่านอันเป็นคุณุหัตถ์ทั่ว ๆ ไป จึงได้มีแนวคิดในการทำหนังสือที่แสดงหลักธรรมง่าย ๆ จนเกิดเป็นหนังสือที่มีเนื้อหาอันทรงคุณค่าดังเช่นหนังสือ “ธรรมานุชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม” เล่มนี้นั่นเอง

บทวิพากษ์

หนังสือเรื่อง ธรรมานุชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม (ฉบับปรับปรุงใหม่) เล่มนี้ ได้กล่าวพรรณนาถึงหลักธรรมในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธเพื่อเป็นมาตรฐานที่ดีของชีวิต โดยมีการเรียบเรียงเนื้อหาอย่างเป็นระเบียบตามหมวดหมู่เป็นลำดับขั้น เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาและปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านสามารถนำไปเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความไม่ประมาท และมีความสุขอย่างแท้จริง อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งที่ดีเพื่อสังคมส่วนรวมจนถึงระดับจุดหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา คือการหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง ซึ่งผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาที่ทรงคุณค่าและเหมาะสมสำหรับคฤหัสถ์โดยทั่วไปอยู่แล้ว เพียงแต่มีบางประเด็นที่ผู้วิจารณ์มีความเห็นต่างไปบ้าง จึงขอแสดงความคิดเห็นโดยแบ่งเป็นประเด็นที่เห็นด้วยและเห็นต่างพร้อมแสดงผลประกอบเชิงหลักการในการวิจารณ์ ดังนี้

แนวคิดที่ผู้วิพากษ์เห็นด้วย

ผู้วิจารณ์มีแนวคิดที่เห็นด้วยกับผู้เขียนหนังสือนี้อยู่หลายประเด็น โดยผู้วิจารณ์เลือกประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

๑) ชื่อเรื่องและรูปแบบการนำเสนอ

หนังสือชื่อ ธรรมนูญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่งดงาม นี้ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าเหมาะสม และมีความดึงดูดให้หนังสือเล่มนี้น่าหยิบขึ้นมาอ่าน เพราะเป็นเสมือนกุศโลบายให้ผู้อ่านสะดุดตาตั้งแต่ประเด็นชื่อเรื่องเนื่องจากทำให้เกิดความสงสัยอยากรู้ว่า คำว่าธรรมนูญชีวิตที่จะทำให้ชีวิตที่งดงามนี้เป็นอย่างไร ทั้งนี้ เพราะคนทั่วไปส่วนใหญ่จะมีความคุ้นเคยกับคำที่ใกล้เคียงกัน คือรัฐธรรมนูญว่าหมายถึง กฎหมายสูงสุดของประเทศซึ่งกำหนดกรอบอำนาจหน้าที่และบทบาทของบุคคลต่างๆ อันถือเป็นกติกาสูงสุดในการปกครอง^๑ แต่คำว่า ธรรมนูญชีวิต นี้เป็นคำที่แปลกออกไปจึงทำให้เกิดความดึงดูด มีความน่าสนใจและน่าค้นหาคำตอบว่าคำที่ใช้เป็นชื่อเรื่องนี้มีคามหมายอย่างไร และจะสามารถพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้นได้ด้วยวิธีการใด โดยวิธีการนำเสนอเนื้อหาภายในหนังสือเล่มนี้ของท่านผู้เขียนมีความแตกต่างโดดเด่นจากหนังสือเล่มอื่น เพราะไม่ได้ถูกจัดเรียงเป็นบทแต่มีการแบ่งออกเป็น ๒ ภาค ไล่เรียงจากหมวดใหญ่ลงไปหาส่วนย่อยต่าง ๆ อย่างเป็นลำดับขั้น คือ ภาค หมวด หลักธรรม และรายละเอียดย่อยๆ แต่เมื่อผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตจากการศึกษาใจความสำคัญ พบว่าถูกเรียบเรียงจากหลักการปฏิบัติต่อสังคมส่วนแรกๆ โดยเริ่มที่ตนเองแล้วค่อย ๆ ขยายไปสู่สังคมส่วนรวมในระดับครอบครัว ญาติมิตร ไปจนถึงส่วนกว้างในระดับประเทศ โดยเริ่มจากภาค ๑ หมวดหนึ่ง เป็นเรื่องการวางรากฐานชีวิตอันแสดงถึงหลักการปฏิบัติหรือแนวทางในการประพฤติตนแบบปัจเจกบุคคล คือ การปฏิบัติตามหลักของศีล การเลือกคบคน รวมถึงการปฏิบัติตนตามหลักทศ ๖ นำไปสู่หมวดสอง คือ ขั้นตอนของการนำชีวิตให้ถึงจุดหมาย คือการดำเนินชีวิตของตนเพื่อให้บรรลุจุดหมายใน ๓ ขั้น แล้วค่อยไล่เรียงขึ้นนำไปสู่ในภาค ๒ อันเป็นการประพฤติปฏิบัติตนในขั้นที่สูงยิ่งขึ้นไปจนถึงการปฏิบัติอันนำไปสู่จุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา กล่าวคือการเข้าถึงความเป็นผู้หมดกิเลสในที่สุด อันถูกจัดวางไว้เป็นประการสุดท้าย

๒) การขยายความคำสำคัญในวงเล็บ

ผู้วิจารณ์ได้สังเกตเห็นว่าในหนังสือเล่มนี้ มีการใช้คำขยายความในวงเล็บอยู่เป็นจำนวนมาก โดยปรากฏตั้งแต่ส่วนต้นในหน้าแรกของเนื้อหา เช่น วินัยของคฤหัสถ์ (คิหิวินัย)^๒ ซึ่งผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าท่านผู้เขียนคงมีความประสงค์ที่จะให้ผู้อ่านได้ทราบความหมายของคำเดียวนั้นใน ๒ รูปแบบ

^๑ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รัฐธรรมนูญ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://library-parliament.go.th/th/node/2261> [๒๙ มกราคม ๒๕๖๖].

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมนูญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่งดงาม (ฉบับปรับปรุงใหม่), พิมพ์ครั้งที่ ๒๐๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

โดยท่านได้เขียนด้วยภาษาทั่วไปที่คฤหัสถ์อ่านแล้วจะเข้าใจได้และในขณะเดียวกันท่านก็แสดงคำที่มีความหมายเดียวกันนี้แต่เป็นภาษาคัมภีร์ซึ่งมีความลึกซึ้งกว่าเอาไว้ในวงเล็บด้วย ทั้งนี้ ท่านผู้เขียนไม่ได้มีการอธิบายรายละเอียดเอาไว้เพิ่มเติมเนื่องจากเหตุที่ต้องการให้หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาที่กระชับดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้น หากผู้ใดที่อ่านหนังสือเล่มนี้แล้วมีความต้องการที่จะศึกษาเพิ่มก็จะเป็นการสมควร เพราะจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวผู้อ่านเอง คือมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งมากขึ้นในสิ่งที่ท่านผู้เขียนกำลังกล่าวถึง โดยคำว่า คิหิ แปลว่า คฤหัสถ์ อันหมายถึง ผู้อยู่เรือนหรือผู้ครองเรือน ซึ่งแต่ละเรือนย่อมมีคนต่างเพศต่างวัยอาศัยอยู่ร่วมกัน คฤหัสถ์จึงแบ่งออกได้เป็นหลายประเภทตามแต่สถานะและพฤติกรรม ดังนั้น คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนจึงเป็นผู้ที่มีภาระในการรับผิดชอบที่แตกต่างกันตามบทบาทหน้าที่ของตน โดยหลักธรรมของพระพุทธศาสนามีคำสอนที่ข้อปฏิบัติอันเหมาะสมกับคฤหัสถ์แต่ละเพศแต่ละวัย เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์และความผาสุกในการดำเนินชีวิตร่วมกัน^๓ โดยคิหิสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยคฤหัสถ์อันหมายถึง อนาคตินทิกเศรษฐีพร้อมด้วยอุบาสกประมาณ ๕๐๐ คน ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทรงเรียกพระสารีบุตรมาหาแล้วตรัสแนะนำแก่พระสารีบุตรว่า คฤหัสถ์ผู้มุ่งหมั่นผ้าขาวท่านนี้ เป็นผู้ที่มีการสำรวมดีในสิกขาบท ๕ ประการ คือ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดิฉินคาม เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จและเป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาอันเป็นเหตุให้ถึงความประมาท คฤหัสถ์นี้เป็นผู้ได้ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันแล้ว คือเป็นผู้บำเพ็ญฌานในขั้นที่ประสพกับเนกขัมมสุขที่ไม่เศร้าหมองแล้วในอัฐภาพปัจจุบันนี้เป็นโสดาบันผู้ซึ่งไม่มีทางตกต่ำ และจะบรรลุถึงซึ่งสกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค และอรหัตตมรรคในวันข้างหน้า^๔ จะเห็นได้ว่าเมื่อทำการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับคำว่า คิหิวินัยที่ท่านผู้เขียนได้ใส่เอาไว้ในวงเล็บนี้ ก็จะทำให้เราได้ทราบว่าการหลักการประพฤติปฏิบัติตนของคฤหัสถ์คืออะไร และก่อให้เกิดผลอย่างไรบ้าง โดยเมื่อผู้วิจารณ์ได้ค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมก็ทำให้ทราบว่า คิหิวินัยหรือวินัยของคฤหัสถ์นี้ โดยสรุปแล้วคือ ศีล ๕ อันได้แก่ข้อปฏิบัติหรือสิกขาบท ๕ ประการ ที่คฤหัสถ์ควรยึดถือในการดำเนินชีวิตเพราะนอกจากจะทำให้เกิดความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันแล้ว ยังก่อให้เกิดประโยชน์กับตัวเองทั้งในปัจจุบันจนถึงระดับประโยชน์อย่างยิ่งคือการเข้าถึงที่สุดแห่งธรรมได้ด้วย จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นนี้ ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าหนังสือธรรมบุญชีวิตยังมีคำสำคัญอีกมากที่ท่านผู้เขียนได้เขียนระบุเอาไว้ในวงเล็บและควรนำมาศึกษา ซึ่งถ้าผู้อ่านรู้จักชวนชวยในการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมก็จะทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง จนอาจเป็นธรรมประจำใจ และสามารถปฏิบัติได้อย่างปกติในชีวิตประจำวันโดยไม่พลอเรือ

^๓ พระครูอนันตโกวิท (อนันโท) และพระครูจิตรธรรมธัช, หน้าที่ของคฤหัสถ์ในคิหิสูตร, วารสารมจร. อุบลปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๕), หน้า ๑๒๐๕.

^๔ คุรยละเอียดใน อง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๙-๑๘๐/๒๙๙-๓๐๔.

๓) การอ้างอิงเชิงอรรถ

ผลงานหนังสือเล่มนี้ของท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นับได้ว่าเป็นหนังสือที่ท่านเขียนขึ้นโดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องทั่ว ๆ ไป ในการดำเนินชีวิตประจำวันของคฤหัสถ์ แต่ผู้วิจารณ์สังเกตเห็นว่า มีเชิงอรรถแทรกอยู่หลายแห่ง ซึ่งเป็นจุดที่ทำให้ผลงานเล่มนี้ของท่านผู้เขียนมีความแตกต่างจากผลงานเล่มอื่นที่ผู้วิจารณ์ได้เคยศึกษามา เช่น หนังสือ “ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา”^๕ เนื้อหาภายในเล่มเป็นการนำมาจากการปาฐกถาธรรม ณ สำนักงานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พลส.) เมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๓๒ ของท่านผู้เขียน ซึ่งเมื่อถูกนำมาตีพิมพ์เป็นหนังสือแล้วมีเนื้อหาจำนวนทั้งสิ้น ๘๐ หน้า แต่ไม่มีการอธิบายส่วนใดเพิ่มเติมเป็นเชิงอรรถอยู่เลย หรือผลงานหนังสือ เรื่อง “บทนำสู่พุทธธรรม ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นรมณีย์”^๖ ซึ่งมีเนื้อหาทั้งสิ้น ๔๕ หน้า หรือประมาณครึ่งหนึ่งของหนังสือธรรมนุญชีวิต แต่ปรากฏเชิงอรรถอยู่เพียงตำแหน่งเดียวเท่านั้น เป็นต้น ซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่าการที่ท่านผู้เขียนได้ใส่เชิงอรรถอธิบายเอาไว้หลายตำแหน่งในหนังสือธรรมนุญชีวิตเล่มนี้ ทั้งที่เนื้อหาสาระเป็นเรื่องธรรมดาทั่วไปในการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์แต่เพราะท่านผู้เขียนต้องการให้อ่านเกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมที่ท่านนำมาแสดงเหล่านี้ และสามารถนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันได้จนสัมฤทธิ์ผลในการพัฒนาชีวิตด้วยดี ดังเจตนารมณ์ของท่านผู้เขียนที่เรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ขึ้นมานั่นเอง

๔) การอธิบายหมวดธรรม

ในหนังสือธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่งดงามเล่มนี้ ผู้เขียนมีความตั้งใจที่จะอธิบายความหมายและหลักธรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏแบบสั้น ๆ และกระชับแต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีความชัดเจนโดยบางคำมีการอธิบายแบบยาวและบางคำได้อธิบายไว้แบบสั้นตามแต่ความเหมาะสม พร้อมกับการตรวจสอบกับแหล่งที่มาอื่น ๆ เช่น พระไตรปิฎกและอรรถกถาด้วย ดังที่มีการกล่าวถึงหลักพรหมวิหาร ๔ ว่าเป็นหลักธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐเสมือนพระพรหม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ท่านก็ได้ใส่เชิงอรรถการอ้างอิงจากพระไตรปิฎกเอาไว้เมื่ออธิบายหลักธรรมจบด้วย^๗ เป็นต้น ซึ่งเป็นข้อดีที่ไม่ทำให้หนังสือเล่มนี้มีความหนาเกินไป คือมีเนื้อหาเพียง ๘๔ หน้าเท่านั้น จึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้หนังสือเล่มนี้มีความโดดเด่นด้วยการแสดงเนื้อหาที่เป็นลำดับขั้นตอนแต่กระชับและถูกต้องครบถ้วนไม่เยิ่นเย้อมากเกินไปทำให้มีความรู้สึกรู้สึกน่าอ่านมากยิ่งขึ้น เพราะสำหรับคฤหัสถ์หรือคนทั่วไปที่ไม่ใช่นักอ่านหรือนักวิชาการก็สามารถตัดสินใจหยิบขึ้นมาศึกษาได้แบบไม่ต้องคิดนานเพราะกลัวจะไม่เข้าใจ

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐).

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *บทนำสู่พุทธธรรม ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นรมณีย์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลธัมม์ ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนดิโฮม จำกัด, ๒๕๕๙).

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่งดงาม (ฉบับปรับปรุงใหม่)*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๗), หน้า ๒๔.

หลักธรรมในหนังสือ และด้วยขนาดรูปเล่มที่พอเหมาะคือขนาด A5 ซึ่งเป็นขนาดที่กำลังพอดีจึงทำให้มีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งที่จะเป็นหนังสือสำหรับประชาชนทั่วไป รวมทั้งนักอ่านมือใหม่ที่สามารถอ่านจบได้ในระยะเวลาอันสั้น แต่ได้สาระความรู้เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ อันเป็นการตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของท่านผู้เขียนในการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ขึ้นมา

๕) การขยายความข้อความสำคัญในบันทึกท้ายเล่ม

สำหรับประเด็นนี้ ผู้วิจารณ์เล็งเห็นถึงความใส่ใจในรายละเอียดปลีกย่อยและความเมตตาของท่านผู้เขียน ด้วยว่าเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้เป็นลักษณะของการอธิบายสั้น ๆ กระชับรวบรัดบวกกับความตั้งใจเดิมในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ที่ท่านผู้เขียนไม่ต้องการให้มีลักษณะเป็นตำรามากเกินไปจนทำให้ไม่น่าอ่าน ท่านผู้เขียนจึงต้องการเสริมความรู้เพิ่มเติมเป็นพิเศษในส่วนของเนื้อหาสาระที่สำคัญบางประการที่ท่านไม่ได้ละเอียดเลยเพื่อเน้นย้ำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ผู้อ่าน ท่านจึงได้นำมาอธิบายขยายความต่อเอาไว้ในส่วนนี้ ซึ่งมีจำนวนถึง ๑๖ ประเด็น อาทิ หลักสัปปุริสธรรม ๗ ที่ท่านได้เขียนเอาไว้อยู่ในหัวข้อประการที่ ๒ คือคนสมบูรณ์แบบหรือสมาชิกแบบอย่างของมนุษยชาติ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหมวดนำ คือ คนกับความเป็นคน ในตอนเริ่มต้นอธิบายเนื้อหาส่วนที่เป็นเรื่องธรรมนุญชีวิต อันเป็นภาคที่ ๒ ของเล่ม โดยท่านผู้เขียนได้สรุปสาระสำคัญของหลักธรรมนี้ว่า ความหมายอีกแง่หนึ่งของ ัมมัญญตา คือ เมื่อได้เห็นได้ยินหรือได้รับฟังอะไรมา ก็สามารถจับสาระสำคัญของสิ่งนั้นได้ และอัตถัญญตา หมายถึง เมื่อได้เห็นได้ยินหรือได้รับฟังอะไรมาก็สามารถเข้าใจความหมาย วัตถุประสงค์ และแนวทางที่จะนำสิ่งนั้นไปขยายความต่อได้ ซึ่งธรรมทั้ง ๒ ข้อนี้ ถือเป็นแกนหลักสำคัญของสัปปุริสธรรมทั้ง ๗ ประการ เป็นต้น

แนวคิดที่ผู้วิพากษ์เห็นต่าง

หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาสาระที่ประกอบไปด้วยหลักธรรมที่ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าเป็นหลักธรรมที่ท่านผู้เขียนยกมาอธิบายได้เหมาะสมกับคฤหัสถ์อยู่แล้ว แต่มีบางประเด็นที่ผู้วิจารณ์มีความเห็นต่างและขอแสดงความคิดเห็นพร้อมแสดงเหตุผลประกอบในการวิจารณ์ อยู่ ๒ ประการ ดังนี้

๑) การใช้คำบาลี

เนื่องด้วยหนังสือเล่มนี้ได้ถูกเรียบเรียงมาโดยมีวัตถุประสงค์คือเพื่อประโยชน์แก่ผู้อ่านอันเป็นกลุ่มคฤหัสถ์ เพราะมีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ซึ่งท่านผู้เขียนได้ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายและเรียบเรียงอย่างเป็นลำดับขั้นตอน แต่ผู้วิจารณ์เห็นว่าในเนื้อหาบางส่วนท่านผู้เขียนได้ยกเอาพุทธพจน์ที่อยู่ในพระไตรปิฎกเป็นภาษาบาลีมาแสดงเอาไว้ด้วย ดังตัวอย่างเช่น **อสนตฺถุจिता กุสเลสุ รมเมสุ**^๔ ซึ่งมีความหมายว่า ไม่สันโดษในกุศลธรรม คือ ความไม่รู้พอในการสร้างสรรค์ความดี ประพฤติ

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

ปฏิบัติสิ่งที่ดี การสอดแทรกด้วยพุทธพจน์ภาษาบาลีเอาไว้ในเนื้อหา ผู้วิจารณ์เห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ คฤหัสถ์ผู้อ่านที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีและมีความสามารถในการอ่านภาษาบาลีเท่านั้น แต่สำหรับคฤหัสถ์ทั่วไปที่ไม่ได้มีความเข้าใจในหลักธรรมและคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีหรือไม่สามารถอ่านภาษาบาลีได้ อาจทำให้การอ่านไม่ลื่นไหลเพราะไม่เข้าใจในสิ่งที่ท่านผู้เขียนกำลังนำเสนอ เช่นกัน ดังที่ผู้วิจารณ์ได้กล่าวมาแต่แรกว่าท่านผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้หนังสือเล่มนี้เป็นแนวทาง ประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันในทางที่เที่ยงแท้แก่คฤหัสถ์ทั่วไป ดังนั้น การใส่ข้อความที่เป็น ภาษาบาลีเอาไว้ด้วยอาจจะไม่มีความจำเป็นมากนักสำหรับกลุ่มผู้อ่านที่เป็นเป้าหมาย ดังที่ท่านผู้เขียน ได้ตั้งเจตนาไว้ในแถลงความเป็นมาตอนหนึ่งว่าเพื่อให้หนังสือเล่มนี้อ่านง่ายและจำง่าย^๙

๒) รูปแบบภาษาที่ใช้เขียนถึงหลักธรรมชาดความเป็นเอกภาพ

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ได้มีการกล่าวถึงหลักธรรมอยู่เป็นจำนวนมาก โดยท่านผู้เขียนได้มีการยก หลักธรรมต่าง ๆ พร้อมคำอธิบายเอาไว้อย่างชัดเจน แต่ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตว่าในเนื้อหาบางตอนท่านผู้เขียน ได้ใช้คำบาลีที่เป็นรูปแบบคำอ่านไทย เช่น กุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ อย่างคือ

๑) นัฏฐคเวสนา	๒) ชินณปฏิสังขรณา
๓) ปริมิตปานโกชนา	๔) อธิปัจจสีลวันตสถาปนา ^{๑๐}

แต่เนื้อหาบางตอนท่านผู้เขียนได้ใช้คำบาลีที่เป็นรูปแบบคำอ่านบาลี เช่น องค์คุณของพหูสูต ๕ ประการ คือ

๑) พหุสสุตา พังมาก	๒) ธตา จำได้
๓) วจสา ปริจิตา คล่องปาก	๔) มนสาธุเปกขิตา เจนใจ
๕) ทิฏฐิยา สุปฏิวิธา ขบได้ด้วยทฤษฎี ^{๑๑}	

จะเห็นได้ว่า จากเนื้อหาทั้ง ๒ ตอนที่ผู้วิจารณ์ได้ยกมานี้ ได้เขียนถึงหลักธรรมโดยใช้รูปแบบคำอ่าน ที่แตกต่างกัน คือแบบอ่านไทยบ้างและแบบอ่านบาลีบ้าง จึงทำให้หนังสือเล่มนี้ขาดความเป็นเอกภาพ ไปบ้างในบางช่วงบางตอน ซึ่งผู้วิจารณ์มีความเห็นว่ารูปแบบการใช้คำบาลีที่เหมาะสมกับหนังสือเล่มนี้ คือ การใช้คำบาลีแบบคำอ่านไทย เพราะผู้อ่านที่เป็นคฤหัสถ์สามารถอ่านและจดจำได้ง่าย โดยเฉพาะถ้าเป็น คำสั้น ๆ ก็จะสามารถจำคำบาลีควบคู่ไปกับความหมายภาษาไทยที่ท่านผู้เขียนได้อธิบายเอาไว้ต่อท้าย ก็จะเป็นประโยชน์ที่เพิ่มขึ้นแก่ผู้อ่านหนังสือเล่มนี้ด้วย

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑. (หมายถึง เรื่องธรรมานุชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่งดงาม หน้า ๗๑)

ประโยชน์ที่ได้รับ

จากที่ผู้วิจารณ์ได้ศึกษาหนังสือธรรมนุญชีวิตพบว่าเป็นหนังสือที่รู้จักกันแพร่หลาย ดังจะเห็นได้จากจำนวนครั้งที่ถูกตีพิมพ์ที่ปรากฏว่าฉบับที่ได้เลือกมาเป็นการตีพิมพ์ในครั้งนี้ ๒๐๖ ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันว่าเป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมอย่างมาก อีกทั้งยังมีคุณค่าเหมาะสมสำหรับคฤหัสถ์ทั่วไปไม่จำกัดเฉพาะชาวพุทธเท่านั้น เพราะหลักธรรมที่ถูกรวบรวมอยู่ในเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการประพฤติปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันในสังคมรวมถึงการดำเนินชีวิตให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม อันจะนำไปสู่ความสุขและความเจริญทั้งต่อตนเองและต่อสังคมส่วนรวมในระดับประเทศชาติ และทำให้ประเทศพัฒนาไปสู่ความเจริญก้าวหน้าเพราะคนในชาติเป็นผู้ที่มีมาตรฐานในชีวิตที่มั่นคง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ความรู้ที่จะได้รับจากหนังสือเล่มนี้ คือ การปฏิบัติตนเพื่อให้บรรลุจุดหมาย ๓ ด้าน คือ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย โดยการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุประโยชน์ตนนั้น ผู้วิจารณ์เห็นว่าหลักสำคัญคือ การเว้นจากความชั่ว ๑๔ ประการ รู้จักเลือกคบคน และจัดสรรทรัพย์ของตนรวมถึงการสร้างสัมพันธอันดีกับทิศทั้ง ๖ สำหรับหลักปฏิบัติเพื่อให้บรรลุประโยชน์ผู้อื่นที่สำคัญคือ ถือหลักสัปปุริสธรรม ๗ รวมทั้งรักษาดนให้อยู่ในศีล ๕ เป็นอย่างน้อย ร่วมกับถือพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ และประการสุดท้ายคือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย เพื่อประโยชน์สุขที่ติงามของสังคมให้ทำความดีตามหลักบุญกิริยาวัตถุ รวมถึงถือธรรม อารยวุฒิ ๕ ประการ เพื่อเจริญถึงด้านปัญญา รู้เท่าทันโลก และชีวิตสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระได้ นอกจากนี้แล้วผู้วิจารณ์ยังเชื่อว่าผู้ที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้จะเป็นผู้ที่รู้จักคิดสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผลและทำกิจการต่าง ๆ ด้วยความเป็นระบบระเบียบเป็นขั้นตอนด้วย เพราะรูปแบบการนำเสนอในหนังสือ ได้ถูกจัดวางเนื้อหาอย่างเป็นลำดับขั้นตอนจากเล็กไปใหญ่ ถ้าผู้อ่านได้ศึกษาทบทวนซ้ำหลายรอบก็ย่อมจะได้รับอิทธิพลทางความคิดจากหนังสือเล่มนี้ติดตัวไป และสามารถพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีลักษณะนิสัยของความเป็นผู้มีระเบียบแบบแผน จะทำอะไรก็รู้จักทำอย่างเป็นขั้นตอนและทำด้วยความรอบคอบซึ่งจะส่งผลดีทั้งต่อตนเองและต่อส่วนรวมด้วยนั่นเอง

สรุป

หนังสือเรื่องธรรมนุญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ติงาม (ฉบับปรับปรุง) นี้ เป็นหนังสือที่ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้นำหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ที่มีบทบาทหน้าที่ที่หลากหลายแตกต่างกันมารวบรวมและแสดงเป็นลำดับขั้นตอนให้ผู้อ่านเข้าใจได้โดยง่าย โดยท่านได้เรียงลำดับเนื้อหาจากส่วนย่อยที่สุดคือ การปฏิบัติในระดับตนเองแล้วค่อย ๆ ขยายวงกว้างออกไปสู่ระดับสังคมและประเทศชาติ รวมถึงแสดงผลที่จะเกิดขึ้นอย่างเป็นขั้นตอนเอาไว้ด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ทำให้ผู้อ่านหนังสือเล่มนี้มองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน ข้อดีอีกประการหนึ่งคือด้วยเนื้อหาในเล่มที่มีจำนวนไม่มากนักผนวกกับหลักธรรมที่ผู้อ่านคือคฤหัสถ์ทั่วไปสามารถทำความเข้าใจ

เข้าใจได้ จึงทำให้หนังสือเล่มนี้เป็นที่นิยมและถูกตีพิมพ์เผยแพร่อย่างกว้างขวาง จึงนับได้ว่างานเขียนเล่มนี้เป็นอีกหนึ่งผลงานที่ทรงคุณค่าที่ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้ฝากเอาไว้ให้กับสังคมไทยและควรค่าที่เราชาวพุทธทั้งหลายจะหยิบยกขึ้นมาศึกษาและยึดถือเป็นหลักปฏิบัติประจำตัว เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคมส่วนรวมให้สมดังเจตนารมณ์ที่ท่านผู้เขียนได้วางเอาไว้ด้วย

บรรณานุกรม

พระครูอนันตโสภิต (อนันตโท) และพระครูจิตรธรรมธัช. หน้าที่ของคฤหัสถ์ในคิหิสูตร. วารสารมจร.

อุบลปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๕).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). บทนำสู่พุทธธรรม ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติรมณีย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, ๒๕๕๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). ธรรมนูญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม (ฉบับปรับปรุง). พิมพ์ครั้งที่ ๒๐๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. รัฐธรรมนูญ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://library.parliament.go.th/th/node/2261> [๒๙ มกราคม ๒๕๖๖].

คำแนะนำ

สำหรับผู้เขียนบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมหาวิทยาลัยวารสาร

กองบรรณาธิการได้กำหนดระเบียบการส่งต้นฉบับไว้ให้ผู้เขียนยึดเป็นแนวทางในการส่งต้นฉบับสำหรับการตีพิมพ์วารสารมหาวิทยาลัยวารสาร กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และกองบรรณาธิการสามารถตรวจสอบต้นฉบับก่อนการตีพิมพ์ เพื่อให้วารสารมีคุณภาพสามารถนำไปใช้อ้างอิงได้ และมีค่าตีพิมพ์บทความตามประกาศ เรื่อง เกณฑ์ค่าใช้จ่ายวารสารมหาวิทยาลัยวารสาร

๑. การเตรียมต้นฉบับ มีรายละเอียดดังนี้

๑.๑ ขนาดของต้นฉบับ พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษสันขนาดเอ ๔ โดยเว้นระยะห่างระหว่างขอบกระดาษด้านบนและซ้ายมือ ๓.๑๗ เซนติเมตร ด้านล่างและขวามือ ๒.๕๔ เซนติเมตร

๑.๒ รูปแบบอักษรและการจัดวางตำแหน่ง ใช้รูปแบบอักษร Angsana New หรือ TH SarabunPSK พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยใช้ขนาด ชนิดของตัวอักษร รวมทั้งการจัดวางตำแหน่ง ดังนี้

๑.๒.๑ ขนาดกระดาษ ประกอบด้วย

๑) ชื่อเรื่องต้นฉบับของผู้เขียน ขนาด ๑๖ ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย

๒) เลขหน้า ขนาด ๑๔ ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวา

๑.๒.๒ ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) ขนาด ๒๐ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

๑.๒.๓ ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ) ขนาด ๒๐ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

๑.๒.๔ ชื่อผู้เขียน (ภาษาไทย/ภาษาอังกฤษ) พร้อมระบุตำแหน่งทางวิชาการ ขนาด ๑๔ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวา ได้ชื่อเรื่อง (ในกรณีที่มิอาจารย์ที่ปรึกษาให้ลงชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาด้วย)

๑.๒.๕ ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียนเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาด ๑๔ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวา ได้ชื่อผู้เขียนและในบรรทัดถัดมา

- ให้ใส่อีเมล มือถือ (ถ้ามี).....

- Received :

- Revise :

- Accepted :

๑.๒.๖ หัวข้อของบทคัดย่อไทย/อังกฤษ ขนาด ๑๘ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษ ด้านซ้าย ใต้ที่อยู่/หน่วยงานสังกัดของผู้เขียน

๑.๒.๗ เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทย/ภาษาอังกฤษ ขนาด ๑๖ ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น ๑ คอลัมน์ บรรทัดแรกเว้น ๑ แท็บ (Tab) จากขอบกระดาษด้านซ้าย และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

๑.๒.๘ หัวข้อของคำคัญเวิร์ด ภาษาไทย ขนาด ๑๘ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดซ้ายหน้ากระดาษ ใต้บทคัดย่อภาษาไทย

๑.๒.๙ หัวข้อของคำคัญเวิร์ดภาษาอังกฤษ ขนาด ๑๘ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดซ้ายหน้ากระดาษ ใต้บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

๑.๒.๑๐ หัวข้อเรื่อง ขนาด ๑๘ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย

๑.๒.๑๑ หัวข้อย่อ ขนาด ๑๖ ชนิดตัวหนา ระบุหมายเลขหน้าหัวข้อย่อโดยเรียงตามลำดับ หมายเลขตำแหน่งเว้น ๑ Tab จากขอบกระดาษด้านซ้าย

๑.๒.๑๒ เนื้อหา ขนาด ๑๖ ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น ๑ คอลัมน์ และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

๑.๓ จำนวนหน้าต้นฉบับ ควรมีความยาวประมาณ ๑๐ - ๑๓ หน้า

๑.๔ การอ้างอิงการเขียน เอกสารอ้างอิงและบรรณานุกรม และการใช้อักษรย่อคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่มหาวิทยาลัยกำหนด

๒. การเรียงลำดับเนื้อหาต้นฉบับมหาจุฬาริชาการ

เนื้อหาภาษาไทยที่มีคำศัพท์ภาษาอังกฤษ ควรแปลเป็นภาษาไทยให้มากที่สุด (ในกรณีที่คำศัพท์ภาษาอังกฤษเป็นคำเฉพาะที่แปลไม่ได้ หรือแปลแล้วไม่ได้ความหมายชัดเจนให้ทับศัพท์ได้) และควรใช้ภาษาที่ผู้อ่านเข้าใจง่าย ชัดเจน หากใช้คำย่อต้องเขียนคำเต็มไว้ครั้งแรกก่อน โดยเนื้อหาต้องเรียงลำดับตามประเภทบทความดังนี้

๒.๑ บทความวิจัย

๑) ชื่อเรื่อง (title of the article) ควรสั้น และกะทัดรัด ความยาวไม่ควรเกิน ๑๐๐ ตัวอักษร ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยขึ้นก่อน

๒) ชื่อผู้เขียน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และระบุตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี)

๓) ที่อยู่ ระบุชื่อหน่วยงาน หรือสถาบัน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (บรรทัดถัดมา)

- ให้ใส่อีเมล มือถือ.....

- Received :

- Revise :

- Accepted :

๔) บทคัดย่อ (Abstract) เขียนทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เขียนสรุปสาระสำคัญของเรื่อง อ่านและเข้าใจง่าย ความยาวไม่ควรเกิน ๕๐๐ คำ โดยให้นำบทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อน บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) ซึ่งแปลจากบทคัดย่อภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษต้องมีเนื้อหาตรงกัน ใช้อักษรตัวตรง

๕) บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่าง ๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาค้นคว้า สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกเหตุผลนำไปสู่การศึกษางานวิชาการหรืองานวิจัย และควรอ้างอิงงานวิชาการหรืองานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องประกอบ

๖) วัตถุประสงค์ (Objective) ให้ชี้แจงถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา

๗) วิธีการศึกษา (Methods) ต้นฉบับด้านศาสนา และปรัชญา รวมถึงพระพุทธศาสนา ที่บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ควรอธิบายรายละเอียดของวิธีการศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษาที่ใช้ในการวิจัยให้ละเอียดพอที่ผู้อ่านสามารถทำการศึกษาค้นคว้าได้ รวมทั้งสถิติที่นำมาวิเคราะห์ข้อมูล

๘) ผลการศึกษา (Results) เป็นการเสนอสิ่งที่ได้จากการวิจัยเป็นลำดับอาจแสดงด้วยตาราง กราฟ แผนภาพประกอบการอธิบาย ทั้งนี้ถ้าแสดงด้วยตาราง ควรเป็นตารางแบบไม่มีเส้น ขอบตาราง ด้านซ้ายและขวา หัวตารางแบบธรรมดา ไม่มีสี ตารางควรมีเฉพาะที่จำเป็น ไม่ควรมีเกิน ๕ ตาราง สำหรับรูปภาพประกอบควรเป็นรูปภาพขาว-ดำ ที่ชัดเจนและมีคำบรรยายใต้รูป กรณีที่จำเป็นอาจใช้ภาพสีได้ และภาพประกอบ (Figure) และตาราง (Table) ควรมีเท่าที่จำเป็น โดยพิมพ์หน้าละ ๑ ภาพ หรือ ๑ ตาราง สำหรับคำบรรยายภาพและตารางให้พิมพ์ใต้ภาพหรือตาราง

๙) บทสรุป (Conclusion) และข้อเสนอแนะ (Recommendation) เป็นการสรุปผลที่ได้จากการวิจัย ควรมีการอภิปรายผลการวิจัยว่าเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ หรือไม่เพียงใด และควรอ้างทฤษฎีหรือเปรียบเทียบการทดลองของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องประกอบ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นด้วยตามหลักการ หรือ

คัดค้านทฤษฎีที่มีอยู่เดิม รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงการนำผลไปใช้ประโยชน์ และการให้ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต หรือ

วิจารณ์ (Discussion) เป็นการอภิปรายผลจากข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์ นำมาเปรียบเทียบกับผลการทดลองของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ด้วย

๑๐) กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) เป็นการแสดงความขอบคุณแก่ผู้ช่วยเหลือให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพียงสั้นๆ (อาจมี หรือไม่มีก็ได้)

๑๑) บรรณานุกรม (Bibliography) เป็นการอ้างอิงเอกสารในเนื้อหาให้ใช้ระบบตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด และแนวทางการอ้างอิงแนวการเขียนตำราของมหาวิทยาลัย และการอ้างอิงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาให้ใช้ตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด โดยใช้รูปแบบการอ้างอิงตามมาตรฐานของคู่มือการทำวิทยานิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถสืบค้นได้จาก

การใช้อักษรย่อคัมภีร์-อ้างอิง-ภาษาไทย <https://bit.ly/37gBBQr>

การใช้อักษรย่อคัมภีร์-อ้างอิงภาษาอังกฤษ <https://bit.ly/3q8xc9h>

ดังที่ปรากฏในแบบฟอร์มในหน้าถัดไป

(ดาวโหลดแบบฟอร์มได้ที่)

<https://drive.google.com/file/d/1Cte5NHAMsJqG9UDR0-cbgcCXpYO3sXLV/view>

แบบฟอร์มบทความวิจัย (ใช้อักษร TH SarabunPSK)

.....ชื่อเรื่อง (ไทย) (20 pt).....
ชื่อเรื่อง (อังกฤษ) (20 pt).....
 (เว้นบรรทัดขนาด 14 pt)

ข้อมูลผู้เขียน (ขนาด 14 pt)

ชื่อผู้เขียนคนที่ 1 (ไทย)

ชื่อผู้เขียนคนที่ 1 (อังกฤษ)

สังกัดผู้เขียน: สถานะ, หลักสูตร, สาขาวิชา, คณะ มหาวิทยาลัย (ไทย)

สังกัดผู้เขียน: สถานะ, หลักสูตร, สาขาวิชา, คณะ มหาวิทยาลัย (อังกฤษ)

Email ผู้เขียน

***ในกรณีที่ผู้เขียนมากกว่า 1 ท่าน ให้เพิ่มข้อมูลผู้เขียนท่านที่ 2, 3 เหมือนกับท่านที่ 1

(เว้นบรรทัด ขนาด 14 pt)

บทคัดย่อ (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

คำสำคัญ : (18 pt)

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

Abstract (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

Keywords : (18 pt)

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

บทนำ (Introduction) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

วัตถุประสงค์ (Objective) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

วิธีการศึกษา (Method) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

ผลการศึกษา (Results) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

บทสรุป (Conclusion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

ข้อเสนอแนะ (Suggestion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

วิจารณ์ (Discussion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

บรรณานุกรม (References) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

***อ้างอิงแบบเชิงอรรถ ใช้ขนาด (14 pt)

๒.๒ บทความวิชาการ

๑) **ชื่อเรื่อง** (title of the article) ควรสั้น และกะทัดรัด ความยาวไม่ควรเกิน ๑๐๐ ตัวอักษร ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยขึ้นก่อน

๒) **ชื่อผู้เขียน** เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และระบุตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี)

๓) **ที่อยู่** ระบุชื่อหน่วยงาน หรือสถาบัน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (บรรทัดถัดมา)

- ให้ใส่อีเมล มือถือ.....

- Received :

- Revise :

- Accepted :

๔) **บทคัดย่อ** (Abstract) เขียนทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เขียนสรุปสาระสำคัญของเรื่อง อ่านและเข้าใจง่าย ความยาวไม่ควรเกิน ๕๐๐ คำ โดยให้นำบทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อน บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) ซึ่งแปลจากบทคัดย่อภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษต้องมีเนื้อหาตรงกัน ใช้อักษรตัวตรง

๕) **บทนำ** (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่าง ๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกเหตุผลนำไปสู่การศึกษางานวิชาการหรืองานวิจัย และควรอ้างอิงงานวิชาการหรืองานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องประกอบ

๖) **เนื้อหา** ขนาด ๑๖ ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น ๑ คอลัมน์ และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน โดยมีจำนวนหน้าต้นฉบับควรมีความยาวประมาณ ๑๐ - ๑๓ หน้า

๗) **บทสรุป** (Conclusion) และ**ข้อเสนอแนะ** (Recommendation) เป็นการสรุปผลที่ได้จากเนื้อหา โดยครอบคลุมประเด็นสำคัญต่าง ๆ ในเนื้อหาอย่างครบถ้วน

๘) **บรรณานุกรม** (Bibliography) เป็นการอ้างอิงเอกสารในเนื้อหาให้ใช้ระบบตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด และแนวทางการอ้างอิงแนวการเขียนตำราของมหาวิทยาลัย และการอ้างอิงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาให้ใช้ตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด โดยใช้รูปแบบการอ้างอิงตามมาตรฐานของคู่มือการทำวิทยานิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถสืบค้นได้จาก

การใช้อักษรย่อคัมภีร์-อ้างอิง-ภาษาไทย <https://bit.ly/37gBBQr>

การใช้อักษรย่อคัมภีร์-อ้างอิงภาษาอังกฤษ <https://bit.ly/3q8xc9h>

ดังที่ปรากฏในแบบฟอร์มในหน้าถัดไป

(ดาวโหลดแบบฟอร์มได้ที่)

https://drive.google.com/file/d/1KCKeHNpHPEYr_26v-T8hmLaCf8vP7KZe/view

แบบฟอร์มบทความวิชาการ (ใช้อักษร TH SarabunPSK)

.....ชื่อเรื่อง (ไทย) (20 pt).....

.....ชื่อเรื่อง (อังกฤษ) (20 pt).....

(เว้นบรรทัดขนาด 14 pt)

ข้อมูลผู้เขียน (ขนาด 14 pt)

ชื่อผู้เขียนคนที่ 1 (ไทย)

ชื่อผู้เขียนคนที่ 1 (อังกฤษ)

สังกัดผู้เขียน: สถานะ, หลักสูตร, สาขาวิชา, คณะ มหาวิทยาลัย (ไทย)

สังกัดผู้เขียน: สถานะ, หลักสูตร, สาขาวิชา, คณะ มหาวิทยาลัย (อังกฤษ)

Email ผู้เขียน

***ในกรณีที่ผู้เขียนมากกว่า 1 ท่าน ให้เพิ่มข้อมูลผู้เขียนท่านที่ 2, 3 เหมือนกับท่านที่ 1

(เว้นบรรทัด ขนาด 14 pt)

บทคัดย่อ (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

คำสำคัญ : (18 pt)

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

Abstract (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

Keywords : (18 pt)

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

บทนำ (Introduction) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

เนื้อเรื่อง Content) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

สรุป (Conclusion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

ข้อเสนอแนะ (Suggestion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

บรรณานุกรม (Reference) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

***อ้างอิงแบบเชิงอรรถ ใช้ขนาด (14 pt)

๓. ประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสารมหาวิทยาลัยวิชาการ ตีพิมพ์บทความประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๑. บทความพิเศษ บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้น ๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการวิชาการ/วิชาชีพ

๒. บทความทางวิชาการ ที่เสนอเนื้อหาความรู้ วิชาการไม่เข้มข้นนัก เน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชาชนทั่วไป

๓. บทความวิจัย (Research article) ได้แก่ รายงานผลงานวิจัยใหม่ที่เป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใด ๆ มาก่อน

๔. บทความปริทรรศน์ (Review article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือและวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์วิจารณ์เปรียบเทียบกัน

๕. ปกิณกะ (Miscellany) ได้แก่ บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปล ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิจารณ์ วิพากษ์แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่ น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ

๔. การส่งต้นฉบับ

ผู้เขียนส่งต้นฉบับที่พิมพ์ตามข้อกำหนดของรูปแบบวารสารมหาวิทยาลัยการ จำนวน ๒ ชุด พร้อมแผ่นดิสก์ ส่งด้วยตนเอง หรือทางไปรษณีย์ลงทะเบียนมาที่

กองบรรณาธิการ วารสารมหาวิทยาลัยการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ หรือทาง e-mail: su_cha2509@hotmail.com

กรณีที่บทความได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ บรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้พิมพ์ส่งบทความต้นฉบับที่แก้ไขครั้งสุดท้าย พร้อมซีดีรอม (CD ROM) ที่บรรจุเนื้อหาและข้อมูลที่มีอยู่ในบทความทั้งหมดที่ได้แก้ไขแล้ว ทั้งนี้ผู้พิมพ์ต้องมีสำเนาเก็บไว้ด้วยเพื่อการอ้างอิง

หลังจากที่กองบรรณาธิการรับบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารแล้ว ขอให้ผู้เขียนส่งบทความเข้าสู่ระบบวารสารออนไลน์ ThaiJo 2.0 ทางเว็บไซต์ <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/index> โดยผู้เขียนต้องปฏิบัติตามขั้นตอนการส่งบทความอย่างเคร่งครัด โดยสามารถดูรายละเอียดขั้นตอนได้ที่ <https://docs.google.com/document/d/1NsYlde3i1zXdTfQ4x1ms5g9Wbd148Kk7yKiPexr8xal/edit>

๕. การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้พิมพ์ควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของบทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอนพร้อมทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะส่งบทความนี้ให้กับบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์มีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารเสียก่อน

๖. การอ่านประเมินต้นฉบับ

ต้นฉบับจะได้รับการอ่านประเมิน โดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จากภายนอกและภายในมหาวิทยาลัย ในสาขาวิชานั้น ๆ ไม่น้อยกว่า ๒ ท่าน ต่อเรื่อง ประเภทของการ Peer Review คือ Double Blinded และส่งผลการอ่านประเมินคืน ผู้เขียนให้เพิ่มเติม แก้ไข หรือพิมพ์ต้นฉบับใหม่แล้วแต่กรณี

๗. ลิขสิทธิ์

ต้นฉบับที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาริชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้ามนำข้อความทั้งหมดหรือบางส่วนไปพิมพ์ซ้ำ เว้นเสียแต่ว่า จะได้รับอนุญาตจากมหาวิทยาลัยฯ เป็นลายลักษณ์อักษร และเพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้พิมพ์ทุกท่านต้องลงลายมือชื่อในแบบฟอร์มใบมอบลิขสิทธิ์ บทความให้แก่วารสาร พร้อมกับบทความต้นฉบับที่ได้แก้ไขครั้งสุดท้าย นอกจากนี้ ผู้พิมพ์ทุกท่านต้องยืนยันว่าบทความต้นฉบับที่ส่งมาตีพิมพ์นั้น ได้ส่งมาตีพิมพ์เฉพาะในวารสารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาริชาการ เพียงแห่งเดียวเท่านั้น

๘. ความรับผิดชอบ

เนื้อหาต้นฉบับที่ปรากฏในวารสารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาริชาการ เป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน ทั้งนี้ไม่รวมความผิดพลาด อันเกิดจากเทคนิคการพิมพ์

๙. การติดต่อโฆษณาและการสมัครสมาชิก

การติดต่อโฆษณา การสั่งซื้อ และการสมัครเป็นสมาชิกวารสารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาริชาการ กรุณาติดต่อ “บรรณาธิการวารสารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาริชาการ” กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๗๗๓, ๘๗๕๖, ๘๗๗๔) (นายสุชนา ศิริชัยฤกษ์, นายสุภฐาน สุดาจันทร์, พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิโส)

โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๑๓ ภายใน ๘๗๗๓, มือถือ ๐๘๖ ๙๙๘๔๖๔๖ e-mail : su_cha2509@hotmail.com , Idline : Sucha2509

อัตราค่าวารสาร กำหนดออกรวบรวมปีละ ๓ ฉบับ จำหน่ายราคาฉบับละ ๓๐๐ บาท ไม่รวมค่าส่ง

อัตราค่าสมาชิก ปีละ ๖๐๐ บาท

๑๐. เกณฑ์ค่าใช้จ่ายวารสารมหาวิทยาลัย

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๐.๑ ค่าตีพิมพ์บทความภาษาไทย/บทความภาษาอังกฤษ

๑. คณาจารย์/ผู้ทรงคุณวุฒิ

ที่	ประเภทผู้เขียน	ประเภทบทความ	ค่าตีพิมพ์
๑	อาจารย์ภายใน มจร	บทความวิชาการหรือบทความวิจัย	๓,๐๐๐ บาท
๒	อาจารย์ภายนอก มจร	บทความวิชาการหรือบทความวิจัย	๓,๕๐๐ บาท
๓	ผู้ทรงคุณวุฒิ/นักปราชญ์/ผู้เชี่ยวชาญบทความวิชาการ หรือบทความวิจัย		ฟรีค่าใช้จ่าย

๒. ประเภทนิสิต/นักศึกษา

๑) ระดับปริญญาโท

ที่	ประเภทผู้เขียน	ประเภทบทความ	ค่าตีพิมพ์
๑	นิสิตภายใน มจร	บทความวิชาการ หรือบทความวิจัย	๓,๐๐๐ บาท
๒	นิสิตภายนอก มจร	บทความวิชาการ หรือบทความวิจัย	๓,๕๐๐ บาท

๒) ระดับปริญญาเอก

ที่	ประเภทผู้เขียน	ประเภทบทความ	ค่าตีพิมพ์
๑	นิสิตภายใน มจร	บทความวิชาการ หรือบทความวิจัย	๓,๐๐๐ บาท
๒	นิสิตภายนอก มจร	บทความวิชาการ หรือบทความวิจัย	๓,๕๐๐ บาท

๑๐.๒ ค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิตรวจบทความภาษาไทย/ภาษาอังกฤษ

ที่	ประเภทผู้ทรงคุณวุฒิ	ประเภทบทความ	บทความละ
๑	ผู้ทรงคุณวุฒิภายในและภายนอก มจร	บทความภาษาไทย	๗๐๐ บาท
๒	ผู้ทรงคุณวุฒิภายในและภายนอก มจร	บทความภาษาอังกฤษ	๑,๐๐๐ บาท
๓	ผู้ทรงคุณวุฒิภายในและภายนอก มจร	บทความภาษาอังกฤษ (ด่วน)	๑,๒๐๐ บาท

๑๐.๓	ค่าตอบแทนผู้ตรวจรู้ฟพิสูจน์อักษร	หน้าละ	๑๐ บาท
๑๐.๔	ค่าตอบแทนการจัดพิมพ์ต้นฉบับในวารสาร	หน้าละ	๒๐ บาท
๑๐.๕	ค่าตอบแทนผู้จัดรูปเล่มวารสาร (เหมาจ่าย)	ฉบับละ	๒,๕๐๐ บาท
๑๐.๖	ค่าตอบแทนผู้เป็นบรรณาธิการ (เหมาจ่าย)	ฉบับละ	๒,๕๐๐ บาท
๑๐.๗	ค่าตอบแทนการออกแบบปก	ปกละ	๒,๕๐๐ บาท
๑๐.๘	ค่าให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจคนที่ ๓ เป็นต้นไป	ท่านละ	๑,๐๐๐ บาท
๑๐.๙	ค่าตอบแทนให้คำปรึกษาปรับแก้ไขบทความ	บทความละ	๑,๐๐๐ บาท

แบบฟอร์มการส่งต้นฉบับเพื่อพิจารณาลงในวารสารมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

๑. ข้าพเจ้า (นาย/นาง/น.ส.).....

๒. วุฒิการศึกษาชั้นสูงสุด..... ตำแหน่งวิชาการ (ถ้ามี).....

๓. สถานภาพผู้เขียน

☐ อาจารย์ในสถาบันการศึกษา (ชื่อสถาบัน).....

โปรแกรม..... คณะ.....

☐ บุคคลทั่วไป (ชื่อหน่วยงาน)

๔. ขอส่ง

ต้นฉบับ (Original Article) เรื่อง.....

๕. ชื่อผู้เขียนร่วม (ถ้ามี)

๖. ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก เลขที่

แขวง/ตำบล..... เขต/อำเภอ.....

จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์..... โทรศัพท์มือถือ..... โทรสาร.....

E-mail

๗. สิ่งที่ส่งมาด้วย ☐ แผ่นดิสก์ข้อมูลต้นฉบับ ชื่อแฟ้มข้อมูล.....

☐ เอกสารพิมพ์ต้นฉบับ จำนวน ๒ ชุด

๘. หากบทความนี้ จำเป็นต้องเชิญให้ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ ๓ อ่านอีก ข้าพเจ้ายินดียอมเสียค่าใช้จ่ายเพิ่ม

และหากยังไม่ผ่านอีก ข้าพเจ้ายอมรับและไม่ขอเรียกร้องค่าใช้จ่ายทั้งหมดคืน

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความนี้ยังไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น

ลงนาม.....ผู้เขียน ลงนาม.....อาจารย์ที่ปรึกษา (ถ้ามี)

(.....) (.....)

วันที่...../...../.....

วันที่...../...../.....

(ดาวโหลดแบบฟอร์มได้ที่ https://drive.google.com/file/d/14jxgXuh2-9zO_HMCBihzt-6buM7a3uzNy/view)

กระบวนการจัดทำวารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นวารสารทางวิชาการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานบทความวิชาการหรืองานวิจัย ในลักษณะนิพนธ์ต้นฉบับ (Original Article) และเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับผลงานวิจัย เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนา เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคม เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เพื่อยกมาตรฐานการเผยแพร่งานวิชาการทางพระพุทธศาสนาในประเทศให้มีคุณภาพดี เพื่อสนับสนุนให้เกิดวารสารทางวิชาการกลางของมหาวิทยาลัย จัดพิมพ์ออกเผยแพร่ปีละ ๓ ฉบับ (มกราคม - เมษายน, พฤษภาคม - สิงหาคม, กันยายน - ธันวาคม โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานจัดทำวารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัยดังต่อไปนี้

๑. ประกาศรับต้นฉบับจากคณาจารย์ หรือนักวิจัย ช่วงที่ ๑ พ.ย.-ธ.ค., ช่วงที่ ๒ มี.ค.-ก.ค. ช่วงที่ ๓ ก.ค. - ส.ค.
๒. กองบรรณาธิการวารสารฯ รับผิดชอบต่อความ ตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของต้นฉบับและพิจารณาเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ ๒ ท่าน (Double Blinded)
๓. กองบรรณาธิการวารสารฯ จัดส่งต้นฉบับให้ผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ในสาขาวิชานั้น ๆ อ่านประเมินต้นฉบับ ไม่น้อยกว่า ๒ ท่าน ต่อเรื่อง ประเภทของการ Peer Review คือ Double Blinded
๔. ส่งให้ผู้เขียนแก้ไขตามผลการอ่านประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review)
๕. กองบรรณาธิการวารสารฯ ตรวจสอบคุณภาพบทความและจัดทำเนื้อหาต้นฉบับวารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖. กองบรรณาธิการแจ้งยืนยันรับบทความให้ผู้เขียนบทความทราบ
๗. ดำเนินการจัดพิมพ์
๘. กองบรรณาธิการวารสารฯ ดำเนินการเผยแพร่วารสารฯ

หลักเกณฑ์ในการลงตีพิมพ์ต้นฉบับของวารสารมหาจุฬาริชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ต้นฉบับที่ผู้เขียนส่งมาเพื่อการพิจารณาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดวารสารหนึ่งมาก่อน
๒. ต้นฉบับที่ผู้เขียนส่งมาเพื่อการพิจารณาต้องไม่อยู่ระหว่างเสนอขอตีพิมพ์ในวารสารอื่น
๓. เนื้อหาในต้นฉบับควรเกิดจากการสังเคราะห์ความคิดขึ้น โดยผู้เขียนเองไม่ได้ลอกเลียนหรือคัดลอกมาจากผลงานวิจัยของผู้อื่น หรือจากบทความอื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือปราศจากการอ้างอิงที่เหมาะสม
๔. ผู้เขียนต้องเขียนต้นฉบับตามรูปแบบคำแนะนำที่กำหนด
๕. ผู้เขียนได้แก้ไขความถูกต้องของเรื่องที่ส่งมาตีพิมพ์ ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) แล้ว
๖. หลังจากผู้เขียนได้แก้ไขบทความเรียบร้อยแล้ว กองบรรณาธิการตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งหนึ่งก่อนแล้วจึงดำเนินการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารมหาจุฬาริชาการ

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ : ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๗๗๓, ๘๗๕๖, มือถือ ๐๘๖ ๙๙๘๔๖๔๖, Idline : sucha2509

E-mail : su_cha2509@hotmail.com

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารมหาวิทยาลัยฯ

